

**JOENSUUN YLIOPISTON
KASVATUSTIETEELLISIÄ
JULKAISUJA**

**UNIVERSITY OF JOENSUU
PUBLICATIONS IN EDUCATION**

N:o 115

Aatu Moilanen

**”OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA.”
Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen
rinnalla vuosina 1865–1939**

Esitetään Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuk-
sella julkisesti tarkastettavaksi Joensuun yliopiston Educa-rakennuksen
salissa P10, Tulliportinkatu 1, maanantaina 14.8.2006, klo 12.

Vastaväittäjä: professori Arja Virta, Turun yliopisto
Kustos: professori Päivi Atjonen

Julkaisija Joensuun yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Publisher University of Joensuu
Faculty of Education

Julkaisutoimikunta

Editorial Staff Chair Prof., PhD Marja-Liisa Julkunen
Editor Senior Assistant Päivi Harinen
Members Professor Eija Kärnä-Lin
Professor Pertti Väisänen
Secretary BBA Mari Eerikäinen

Vaihdot Joensuun yliopiston kirjasto / Vaihdot
PL 107, 80101 JOENSUU
puh. (013) 251 2677, fax (013) 251 2691
email: vaihdot@joensuu.fi

Exchanges Joensuu University Library / Exchanges
P.O. Box 107, FIN-80101 Joensuu, FINLAND
tel. +358-13-251 2677, fax +358 13 251 2691
email: vaihdot@joensuu.fi

Myynti Joensuun yliopiston kirjasto / Julkaisujen myynti
PL 107, 80101 JOENSUU
puh. (013) 251 2652, fax (013) 251 2691
email: joepub@joensuu.fi

Sales Joensuu University Library / Sales of publications
P.O. Box 107, FIN-80101 Joensuu, FINLAND
tel. +358-13-251 2652, fax +358 13 251 2691
email: joepub@joensuu.fi

ISSN 1795-7958
ISBN 952-458-825-0

Joensuun yliopistopaino
Joensuu 2006

Aatu Moilanen

”OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA.” Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939

Joensuu 2006. 306 s. ja 26 s. liitteitä. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 115.

ISSN 1795-7958

ISBN 952-458-825-0

Avainsanat: fyysinen kasvatus, kohokirjaimet, omatoimisuus, oppivelvollisuus, sokeainopetus, työllistyminen

Tiivistelmä

Sokeainopetuksen juuret ovat 1700-luvun filantropiassa ja valistusajattelussa, joka korosti jokaisen yksilön oikeutta koulukasvatukseen. Pariisissa 1784 aloitti toimintansa ensimmäinen sokeainkoulu ja vastaavia oppilaitoksia perustettiin lähivuosina eri puolille Eurooppaa ja Amerikan Yhdysvaltoja. Autonominen Suomi seurasi esimerkkiä noin 80 vuoden viiveellä. Tämän tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovatkin, mistä meille saatiin sokeainopetuksen tärkeimmät virikkeet ja työmuodot ja millaiset olivat sokeainkoulujen kasvatustavoitteet.

1860-luvun alkupuoliskolla Suomessa oli jo neljä kuuromykkäinkoulua. Kun samaan aikaan vedettiin maamme kansanopetuksen suuntaviivoja, nousi esille myös sokeainopetuksen aikaansaamisen välttämättömyys. Uno Cygnaeus ja Carl Henrik Alopaeus olivat ulkomaisten opintomatkojensa yhteydessä tehneet havaintoja myös sokeainkoulujen toiminnasta ja he käynnistivät prosessin, jonka seurauksena laskettiin perusta maamme sokeainopetukselle. Mathilda Linsén ja Karl Mortimer Stenius tekivät senaatin myöntämin apurahoin laajat opintomatkat tunnettuihin sokeainoppilaitoksiin. Kauaskantoisimmat vaikutteet nämä Suomen sokeainopetuksen pioneerit saivat Kööpenhaminan ja Dresdenin oppilaitoksista. Kun M. Linsén opintomatkinsa pohjalta 15.6.1865 teki esityksen senaatille ruotsinkielisen sokeainkoulun perustamisesta, hän esitti riittävien kokemusten saamiseksi toiminnan aloittamista väliaikaisena. Näin tapahtui Blindanstalten i Helsingfors -nimisen oppilaitoksen avatessa ovensa 1.10.1865. Väliaikaisena käynnistyi myös suomenkielinen sokeainopetus Kuopiossa 1.3.1871. Sokeainopetus oli näin saatu alulle ja

vakiinnutti asemansa kansakoululaitoksen rinnalla. Oppikirjoina olivat kansakoulua varten hyväksytyt kirjat, jotka aluksi painettiin Moonin tai latinan kohokirjaimin, myöhemmin Brailleen pistekirjoituksella. Opetuksen tavoitteissa korostui kristinopin, luku- ja kirjoitustaidon ohella käsitöiden opetus eli ”työllä työhön” -malli, jota sovellettiin Kuopiossa alusta lähtien, Helsingin koulussa pätevien opettajien puuttuessa huomattavasti myöhemmin.

Sokeainkoulujen tilapäisyys lakkasi vuonna 1892 annetulla asetuksella. Sen mukaan koulut olivat edelleen valtion ylläpitämiä sisäoppilaitoksia, joissa annettavan opetuksen tavoitteena kansakoulun oppimäärän lisäksi olivat käsityöammatit. Oppiaika molemmissa kouluissa oli 10 vuotta, joka jakautui kaksivuotiseen valmistavaan, nelivuotiseen koulu- ja nelivuotiseen työosastoon. Oppilaita otettiin 8-vuotiaina, ja opetus oli ilmaista, mutta ruuasta, asumisesta ja hoidosta määrättiin perittäväksi 250 markan suuruinen lukuvuosimaksu, josta kuitenkin varattomuuden vuoksi voi saada alennusta tai vapautuksen kokonaan. Opettajien virka-asema vakiintui myös ja he pääsivät osallisiksi valtion virkamieseduista. Opettajien ulkomaiset opintomatkat tulivat mahdollisiksi senaatin myöntämin apurahoin. Vuoden 1892 asetuksen määräyksellä aistivalliskoulut saivat oman tarkastajan kouluylhallitukseen ja 3.9.1896 aloitti Kuopiossa ns. yli-ikäisten sokeainkoulu. Varsinaiset sokeainkoulut pääsivät vuosisadanvaihteessa muuttamaan omiin, 50 oppilasta varten suunniteltuihin tiloihin.

Kysymys sokeiden lasten koulupakosta sai ratkaisun vuoden 1921 oppivelvollisuuslaissa, jonka määräysten mukaan heitä koskivat samat velvollisuudet ja oikeudet kuin muitakin Suomen kansalaisten lapsia. Oppivelvollisuuslain vaikutukset kouluuntuloiän alentumisena vaikuttivat hyvin hitaasti ja keskimääräinen kouluuntuloikä 1930-luvun lopulla oli edelleen hyvin korkea, lähes 11 vuotta, kun se autonomian ajan lopulla oli ollut 10 vuotta. Kuopion yli-ikäisten sokeainkoulu oli lopettanut toimintansa 1918, minkä vuoksi varsinaisiin sokeainkouluihin jouduttiin ottamaan oppilaita varhaisnuoria, joiden paikka olisi ollut ammattillisessa oppilaitoksessa. Vuonna 1934 annetulla asetuksella ammattiopetus kuului edelleen sokeiden oppivelvollisuuskoulun tehtäviin, vaikka sitä kansakoulun tapaan oli toivottu eriytettäväksi erilliseen ammattikouluun. Helsingin koulun yhteydessä aloitti vuonna 1929 toimintansa pieni yksityinen sokein lasten esikoulu, johon oppilaita otettiin 5-vuotiaina. Oppilaspaikkoja esikoulussa oli viisi, joten sinne pääsi vuorollaan vain osa alle kouluikäisistä lapsista.

Liikuntakasvatus sokeainkouluissa kuului kiinteästi niissä annetun opetuksen runkoon. Voimistelun, erilaisten liikuntaleikkien ja urheilun avulla oli pyrkimyksenä kohentaa oppilaiden ulkoista olemusta ja ryhtiä sekä antaa heille valmiuksia yksinliikkumista varten. Vuosisadanvaihteessa saadut uudet koulutilat piha-alueineen ja sinne rakennettuine telineineen lisäsivät ja helpottivat oppilaiden omatoimisia liikuntaharrastuksia ja kilpaurheilua ulottui myös sokeainkoulujen piiriin.

Oppilasnumeroiden mukaan sokeainkouluihin vuosina 1865–1939 otettiin 902 oppilasta, joista Helsinkiin 401 ja Kuopioon 501 oppilasta. Näiden lukujen valossa Kuopion koulu oli sokeiden enemmistön oppilaitos. Kuitenkin 1930-luvun jälkipuoliskolla painopiste siirtyi enemmän ja enemmän Helsingin koulun puolelle sen oppilasmäärän kohotessa lukuvuonna 1936–37 82 oppilaaseen. Oppilasmäärän voimakas kasvu ja koulun sisäiset kielikiistat johtivat 1930-luvun päättyessä ratkaisuun, jossa ruotsinkielistä opetusta varten oli perustettava oma erillinen sokeainkoulu.

Sokeiden oma järjestötoiminta 1900-luvun alkuvuosista lähtien osoitautui keinoksi, jonka avulla voitiin esittää ja ajaa viranomaisten edessä sosiaalipoliittisia uudistustarpeita. Nämä ponnistelut olivat myös tuloksellisia ja johtivat ns. sokeuskorvaus-nimisen tukimuodon säätämiseen vuonna 1935. Tämä oli osoitus siitä, että lainlaatijat myönsivät pienillä ansiotuloillaan elävien sokeiden kansalaisten oikeutuksen valtion maksamaan kompensatioon tasoittamaan työkyntöisen ja vajaakuntoisen toimeentulomahdollisuuksia. Tähän tavoitteeseen pääsemisessä sokeainkoulussa annettu opetus oli ollut tarkoituksen mukaista herättäessään oppilaissaan halun ja antaessaan heille taidon ”ottaa vastuu omista asioistaan”.

Aatu Moilanen

TAKING RESPONSIBILITY FOR ONE'S OWN MATTERS. Schools for the Blind alongside the Folk School System in Finland 1865–1939

Joensuu 2006. 306 pp. and 26 appendix pages. University of Joensuu. Publications in Education No. 115.

ISSN 1795-7958

ISBN 952-458-825-0

Keywords: compulsory education, education of the blind, employment, physical education, raised letters, self-reliance

Abstract

The roots of educating the blind are in 18th century Philanthropy and Enlightenment, which emphasised that everyone is entitled to an education. The first school for the blind began operating in Paris in 1784, and similar institutions were founded in the following years around Europe and the United States. Finland, then the autonomous Grand Duchy of Russia, followed suit about 80 years later. The main purpose of this study is to discuss where the main incentives and strategies came from and what were the objectives for the schools for the blind in Finland.

In the early 1860s there were already four schools for the deaf-mute in Finland. As the education of the people was starting to take form, it was understood that it was also necessary to arrange education for the blind. Uno Cygnaeus and Carl Henrik Alopæus had both, during their educational visits abroad, made observations on the functioning of the schools for the blind, and they set in motion a process that laid the foundation for the education of the blind in Finland. With the help of grants awarded by the Senate, Mathilda Linsén and Karl Mortimer Stenius went on extensive study trips to well-known schools for the blind. These Finnish pioneers of educating the blind absorbed the most far-reaching influences in the institutions of Copenhagen and Dresden. In her motion to the senate 15 June 1865 on founding a Swedish language school for the blind, based on her experiences on her study trip, Linsén suggested that in order to gain enough experience, the operation of the school should begin as provisionary. This was indeed the case when Blindanstalten i Helsingfors institution opened its doors 1 October 1865. The Finnish

language education of the blind, launched in Kuopio 1 March 1871, was also provisionary. Education of the blind had thus been initiated and began to become established alongside the folk school institution. The textbooks used were the same as for folk school, first printed in Moon's embossed reading code or embossed Roman letter, later in Braille. The objectives of the education put emphasis on Christianity, reading and writing, but also handicrafts, using Cygnaeus' "työllä työhön" (through work into the world of work) model from the start in Kuopio. In Helsinki, this model wasn't employed until much later due to the lack of qualified teachers.

A decree issued in 1892 put an end to the provisionary nature of the schools of the blind. It still defined the schools for the blind as boarding schools maintained by the State, where the educational objective included not only the folk school syllabus, but also vocational training in crafts. It took 10 years to complete the education in both schools. This was divided into a two-year preparatory stage, a four-year school stage and a four-year work stage. The pupils were admitted at the age of eight. The education was free of charge, but there was an annual fee of 250 Finnish marks to be paid for food, accommodation and care. Pupils could get a discount or be exempt entirely for reasons of poverty. The official position of teachers became established and they were given civil servants' benefits by the State. Educational visits abroad became available for teachers thanks to grants awarded by the Senate. The 1892 decree prescribed that schools for pupils with sensory disabilities should have their own inspector in the National Board of Education, and in 1896 a school for the so-called over-aged blind began operating in Kuopio. At the turn of the century, the proper schools for the blind were able to move to their own facilities, designed for 50 pupils.

The issue of compulsory education for blind children was resolved in 1921, when the General Compulsory Education Act stated that the same obligations and privileges applied to blind children as any children of Finnish citizens. The General Compulsory Education Act had a very slow effect on the age of children entering education. Still, at the end of the 1930s, children were on average 11 years old when beginning their schooling, compared to 10 years old at the end of autonomy. The Kuopio school for the over-aged blind was closed down in 1918, which meant that the proper schools for the blind had to admit pupils in their preteens, who should have attended a vocational institute. A decree issued in 1934 still defined vocational schooling as part of the compulsory education for the blind, though the general opinion was that it should become part

of a separate vocational institution, as had happened in folk school. In conjunction with the Helsinki school for the blind, a small, private preschool began operating in 1929, with pupils admitted at the age of five. The preschool could admit five pupils yearly, so few children under school-age were able to attend.

Physical education was an integral part of the curriculum in the schools for the blind. Gymnastics, playful exercises and sports were used for the aim of improving the appearance and posture of pupils, and of encouraging them to independent exercise. The new facilities that were taken into use at the turn of the century, complete with a yard and jungle gyms, made independent exercise easier. Competitive sports were also enjoyed in the schools for the blind.

According to student numbers, 902 pupils were admitted 1865–1939: 401 to Helsinki and 501 to Kuopio. These statistics show that the majority of the blind were educated in the school in Kuopio. In the latter part of the 1930s, however, the emphasis shifted more and more towards the school in Helsinki, as the number of pupils there rose to 82 in the academic year 1936-37. As the 1930s drew to a close, the rapid rise in the number of pupils and internal language disputes led to the decision to found a new, separate school for the blind providing education in Swedish.

Organisational activity for the blind from the early 1900s proved to be a means of voicing the need for, and advancing, sociopolitical reform. These efforts were productive and led to the introduction of a benefit termed the blindness allowance in 1935. This allowance was an admission from the legislators that blind citizens living on small incomes were entitled to a compensation to even out the difference between the livelihood of an able person and one with disabilities. The education given in the schools for the blind served its purpose as it raised a willingness in pupils and gave them the ability "to take responsibility for their own matters".

Esipuhe

Suomalaisen sokeainopetuksen alkamisesta vuonna 1865 on kulunut yli 140 vuotta. Vuosien 1865–1972 aikana opetus tapahtui erillisissä sokeainkouluihissa Helsingissä ja Kuopiossa. Vuonna 1972 nämä koulut lakkautettiin ja suomenkielinen sokeainopetus keskitettiin Jyväskylän näkövammaisten kouluun. 1970-luvulta alkaen sokeainopetus on kuitenkin yhä enemmän siirtynyt paikallistasolle kunnalliseen peruskouluun. Jyväskylän näkövammaisten koulun ohella toimii edelleen Helsingissä Svenska skolan för synskadade. Näistä kouluista on muodostunut integroitua opetusta tukevia resurssikeskuksia, joissa järjestetään tukiaksoja oppilaille ja perehdyttämiskursseja opettajille ja kouluavustajille. Molemmissa kouluissa on myös vaihteleva määrä peruskoulua käyviä oppilaita.

Oma kiinnostukseni sokeainopetusta kohtaan selittyy sillä, että suoritin oppivelvollisuuteni loppuun Kuopion sokeainkoulussa 1940–50-lukujen vaihteessa. Kouluaikaiset muistot ovat herättäneet monia sokeainkoulujen toimintaan ja opetukseen liittyviä kysymyksiä. Menetin näköni tapaturmaisesti 10-vuotiaana ja sairaalahoitovaiheen jälkeen tunsin lähes malttamatonta halua päästä muiden ikäisteni tavoin johonkin kouluun. Sokeille tarkoitetuista kouluista äidilläni ja muilla läheisilläni ei ollut mitään tietoa. Kesti yli puolitoista vuotta ennen kuin sain kutsun Kuopioon ja siellä toimivaan kaltaisilleni tarkoitettuun kouluun. Sinne pääseminen toi nuoren pojan elämään aivan uuden vaiheen ja uudet mahdollisuudet. Ikäiseni kaverit, joista hyvin monet minun laillani olivat menettäneet näkönsä ja sormia askaroidessaan kielletyillä ”leluilla”.

Poikia kiinnostivat liikunnalliset harrastukset, joihin kannustusta antoivat myös opettajat. Mieleeni on jäänyt erään opettajan liikunnan merkityksestä lausuma ajatus, jonka mukaan itsenäisen elämän ensimmäinen edellytys on hyvä yksinliikkumistaito. Hyvän fyysisen kunnan ja tasapainon merkityksen toki tajusin, mutta miten sokea liikkueessaan voi välttyä törmäämästä tiellään oleviin esteisiin. Jossain myöhemmässä vaiheessa asioista tietävät selittivät, että sokealle kehittyy ”esteentaju”, jonkinlainen etäisyysaisti, joka näköaistin tavoin kertoo käden ulottumaa kauempana olevista esteistä ja ympäristön muutoksista. Pro gradu -tutkielmaa varten osallistuin Jyrki Juurmaan johtamiin koejärjestelyihin, joissa tutkittiin esteentajun oppimisprosessia. Nämä koejärjestelyt vahvistivat aikaisempaa tutkimustietoa, jonka mukaan esteentaju on kuulonvarainen aistimusprosessi, joka kehittyy tiedostamattoman oppi-

misen kautta. Nämä tulokset tukivat sellaista näkemystä, jonka mukaan systemaattinen harjoittelu, jossa koehenkilö saa välittömän palautuksen suoritukselleen, voi nopeuttaa muutoin hidasta oppimisprosessia. Tätä tutkimustietoa ryhdyttiin soveltamaan vastasokeutuneiden liikkumis-harjoituksiin 1960-luvun lopulla.

Jatko-opintojen tietyssä vaiheessa oli päätettävä, mitä itselleni merkityksellistä ja tärkeää kysymystä lähtisin tutkimaan. Vuosituhannen vaihteessa oli vireillä kaksi peruskoulun yläasteen ja lukion näkövammaisiin nuoriin kohdistuvaa tutkimusta. Taina Huurteen vuonna 2000 valmistunut tutkimus *Psychosocial development and social support among adolescents with visual impairment* tarkastelee oppilaiden välisiä sosiaalisia verkostoja. Kari Korhosen vuonna 2005 valmistunut tutkimus *Näkövammaisen nuoren fyysinen aktiivisuus ja koululiikunta* käsittelee kysymyksiä, jotka olivat myös omassa mielessäni miettiessäni tutkimusteemaani. Anja Tšokkisen vuonna 1984 valmistunut tutkimus *Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865–1917* ja hänen kanssaan käymäni keskustelut johdattivat minut kasvatuksen historian puolelle, mistä kiitos Anja Tšokkiselle. Pääsin mukaan Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan kasvatuksen historian pienryhmään, jota ohjasi professori Martti T. Kuikka. Ohjaajan lisäksi myös ryhmän muut jäsenet ovat kannustaneet ja rohkaisseet minua pohtiessani sokeainopetukseen liittyviä kysymyksiä. Kiitos teille hyvät opiskelutoverit, mutta ennen kaikkea olen syvästi kiitollinen professori Martti T. Kuikalle, jonka ohjauksessa työni on saanut edetä kohti lopputavoitetta. Kiitän Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan johtajaa, professori Päivi Atjosta tutkimukseni hyväksymisestä laitoksen julkaisusarjaan. Kiitos myös tohtori Risto Ikoselle saamastani ohjauksesta. Samoin kiitän työni esitarkastajia dosentti Reijo Heikkistä Oulun yliopistosta ja professori Arja Virtaa Turun yliopistosta heidän antamistaan arvokkaista neuvoista. Kiitän professori Arja Virtaa lupautumisesta vastaväittäjäksi ja professori Päivi Atjosta lupautumisesta toimia kustoksena väitöskirjani tarkastustilaisuudessa.

Kiitän Suomen Kulttuurirahastoa ja Sokeain Ystävät -yhdistystä saamistani apurahoista. Kiitän lämpimästi kaikkia teitä, jotka kurssikirjoja äänittäen, niitä pistekirjoitukselle siirtäen tai muulla tavoin olette auttaneet minua opintojen eri vaiheissa. Kiitän Celia Näkövammaisten kirjaston, Näkövammaisten Keskusliiton museon, Kansallisarkiston sekä Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistojen henkilökuntaa saamistani joustavasta palvelusta.

Kiitän tyttäriäni Leenaa ja Heidiä perheineen innostavasta myötä-elämisestä ”projektin” kaikissa vaiheessa. Ja kuitenkin vilpittömimmät kiitokseni vaimolleni Gunvorille, joka taitavasti ja omaa aikaansa tai voimiaan säästämättä on tehnyt mahdolliseksi tämän työn valmistumisen. Omistan väitöskirjani hänelle.

Helsingin Hernesaassa toukokuun 10. päivänä 2006

Aatu Martti Moilanen

Sisältö

Tiivistelmä	iii
Abstract	vi
Esipuhe	ix
1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	1
1.1 Aikaisempi tutkimus	1
1.2 Tutkimuksen tarkoitus	6
1.3 Lähteet	7
2 AISTIVIALLISTOPETUKSEN ALKUVAIHEET	9
2.1 Valentin Haüy ja sokeainopetus	10
2.2 Sokeainopetuksen alku Ruotsissa ja Virossa	16
2.2.1 Ruotsi	16
2.2.2 Viro	18
2.3 Kuurojen koulutus Suomessa alkoi yksityisellä pohjalla	20
3 SOKEAINOPETUKSEN ALKUVAIHEET 1865–1892.....	23
3.1 Väliaikaisesta vakinaistumiseen.....	23
3.1.1 Sokeainopetus eriytettiin kansakoululaitoksesta	23
3.1.2 Valtiopäivät ottavat kantaa sokeainopetukseen.....	25
3.1.3 Sokeainkoulut vakinaistetaan	35
3.2 Blindanstalten i Helsingfors.....	41
3.2.1 Mathilda Linsénin opintomatka 1863–1864	41
3.2.2 Mathilda Linsén – koulun ensimmäinen johtaja	51
3.2.3 Oppikurssit	58
3.2.4 Ohjeita sokean lapsen vanhemmille	61
3.2.5 Hanna Ingmanin johtajakausi alkaa	65
3.2.6 Tavoitteena oppilaan omatoimisuus.....	68
3.2.7 Oppilaiden näkökulmia.....	71
3.3 Suomenkielinen sokeainkoulu Kuopioon	76
3.3.1 Papisto ja talonpojat aloitteentekijöinä.....	76
3.3.2 Karl Mortimer Steniuksen opintomatka 1868–1869	79
3.3.3 Kuopion aistivialliskoulut	93
3.3.4 Toimiva sokeainkoulu	99
3.3.5 Oppilaiden näkökulmia.....	109

4	TOIMINTA VAKIINTUU 1892–1917	112
4.1	Aistivalliskoulujen kehittäminen	112
4.1.1	Uudet suuntaviivat	112
4.1.2	Vuoden 1904 asetus kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudestajärjestämisestä	115
4.1.3	Vuoden 1908 uudistusmielinen komitea	117
4.1.4	Aistivallisten koulupakko	120
4.1.5	Sopivatko sokeat opettajiksi sokeainkouluihin?.....	124
4.1.6	Kuurosokeille oma koulu?.....	128
4.1.7	Sokeainkoulujen oppilaat vuosina 1865–1917	134
4.1.8	Oppia ulkomailta	136
4.1.9	Opettajien pohjoismaiset yhteydet	148
4.1.10	”Otetaan vastuu omista asioista”	153
4.2	Helsingin sokeainkoulu, kaksikielinen sisäoppilaitos.....	157
4.2.1	Uudet toimitilat	157
4.2.2	Sisäoppilaitos kasvuympäristönä.....	160
4.2.3	Fyysinen kasvatus	164
4.2.4	Kyösti Sipilän johtajakausi.....	169
4.2.5	Oppilaiden näkökulmia.....	174
4.3	Kuopion sokeainkoulu	180
4.3.1	Uudet koulutilat.....	180
4.3.2	Kosti Lyytikäinen koulun johtajana.....	183
4.3.3	Uusia suuntaviivoja.....	190
4.3.4	Voimistelu ja koulun terveysolot	195
4.3.5	Oppilaiden näkökulmia.....	198
5	ITSENÄISYYDEN AJAN SOKEAINKOULUT VUOSINA 1918–1939	202
5.1	Yleinen oppivelvollisuus	202
5.1.1	Keskushallinnon uudelleenjärjestely	202
5.1.2	Oppivelvollisuus ja alle kouluikäiset sokeat lapset.....	204
5.1.3	Vuoden 1934 asetus ja ohjesääntö kuuromykkäin- ja sokeainkoulusta	209
5.1.4	Sokeainkoulujen oppilaiden määrällinen kehitys	216
5.1.5	Opettajien järjestäytyminen ja pohjoismainen yhteistyö.....	218
5.1.6	Sokeain Keskusliiton alkuvaiheet.....	225
5.1.7	Sokeuskorvaus	227
5.2	Helsingin kaksikielinen sokeainkoulu.....	230
5.2.1	Koulu poikkeusolojen keskellä.....	230
5.2.2	Koulun johtajat.....	234

5.2.3	Käsitöiden opetus	236
5.2.4	Liikuntakasvatus	240
5.2.5	Ruotsinkielinen osasto omaksi kouluksi.....	245
5.2.6	Oppilaiden näkökulmia.....	257
5.3	Kuopion sokeainkoulun johtajat ja työrauha	264
5.3.1	Koulun terveysolot ja Anni Collanin ehdotukset	264
5.3.2	Koulun johtajat ja työrauha	267
5.3.3	Oppikurssit	269
5.3.4	Oppilaiden näkökulmia.....	278
6	JÄLKIARVIOINTIA.....	287
7	KÄYTETYT LYHENTEET	290
8	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO.....	291

LIITTEET

1 Tutkimustehtävä

1.1 Aikaisempi tutkimus

Vuosien 1865–1972 erityiskoulujen sokeainopetusta on tutkittu hyvin vähän Suomessa. Lähes kaikki toistaiseksi valmistuneet tutkimukset rajoittuvat autonomian aikaan, siis siihen 50 vuoden ajanjaksoon, joka kattaa sokeainkoulujen perustamisvuodet ja niiden toiminnan vakiintumisen. Vanhin alaa käsittelevistä selvityksistä sisältyy Carl Henrik Alopaeuksen julkaisemaan kirjaan *Historik öfver Abnormskoleväsendet i Finland*, jossa käsitellään myös sokeainopetuksen alkuvaiheita.¹ Kuopion sokeainkoulun johtaja Kosti Lyytikäisen laatimat katsaukset sisältävät historiallisen selvityksen maamme sokeainopetuksen alkuvuosien sekä Kuopion koulun oppilaiden kouluajan jälkeisiin elämänvaiheisiin.²

Timo Totron tutkielma *Sokeainkoulut maassamme vv. 1865-92* on ensimmäinen ja perusteellinen arkistolähteisiin pohjautuva maamme sokeainopetuksen syntyä ja alkuvaiheita kuvaava tutkimus. Tatro paneutui sokeainopetuksen tarpeellisuudesta vuoden 1867 valtiopäivillä käytyyn keskusteluun ja antaa sen pohjalta selvityksen suomenkielisen sokeainopetuksen saamasta myönteisestä etenemisestä kohti keisarille tehtyä esitystä, johon annettiin myönteinen päätös 15.3.1868.³

Anja Tšokkinen tutkimus *Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865–1917* on sokeainopetusta käsittelevän tutkimuksen perusteos maassamme.⁴ Tässä sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa Tšokkinen käsittelee sokeainkoulujen opettajien ja oppilaiden sosiaalista taustaa, koulujen oppiaineita ja sokeuden syitä. Kuopion sokeainkoulun opettajista 40 prosenttia, Helsingin koulun 23 prosenttia ja koko maan opettajista 30 prosenttia oli perheistä, joissa isä oli seurakunnan tai kunnan palveluksessa. Naisopettajista huomattava osa oli pappien tyttäriä. Sokeainopetus nähtiin kutsumustyönä, joka oli lähellä kirkon harjoittamaa auttamistyötä. Kuopion koulun johtajat olivat akateemisen tutkinnon suorittaneita miehiä, kun taas Helsingin koulua johtivat tehtävään ”sopiviksi” katsotut naiset.⁵ Vuodesta 1904 alkaen myös Helsingin

¹ Alopaeus 1889.

² Lyytikäinen 1902, *Sokeainkoulujen kehitys Suomessa 1865–1900; 1907, Sokeainhoidon kehitys IV.*

³ Tatro pro gradu 1962.

⁴ Tšokkinen 1984 väitöskirja.

⁵ mt. s. 56.

koulun johtajana toimi ”pappismies”.⁶ Helsingin koulun opettajista oli naisia 69,6 ja Kuopion koulun 38 prosenttia.⁷ Helsingin koulun oppilaiden vanhemmista 44,8 ja Kuopion 74,7 prosenttia tuli maatalouden ja sen sivuelinkeinojen parista. Vanhempien taustana käsityöt ja teolliset ammatit oli Helsingin koulussa 25,2 ja Kuopion 8,9 prosenttia.⁸

Helsingin koulun oppilaat tulivat lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomen rannikkoseudulta, kun taas Kuopion koulu sai oppilaansa Itä- ja Pohjois-Suomesta.⁹ Opetuksessa käytettiin kansakoulun oppikirjoja, joista lukemisen, uskonnon, historian ja maantiedon kirjat painettiin aluksi Moonin tai latinan kohokirjaimilla, myöhemmin Brailleen pistekirjoituksella.¹⁰

Ruotsalaisen lääkärin Johan Widmarkin tilaston valossa vuodelta 1899 yleisin sokeuden syy Suomessa oli blenorrhoea neonatorum, äidin raskauden aikana sairastaman tippurin aiheuttama silmätulehdus (29,1 %). Toiseksi yleisin syy oli variolae eli isorokko (16,6 %) ja kolmanneksi trakooma (10,7 %). Widmarkin tilasto perustui Helsingin sokeainkoulun lääkäriltä A. Nordmanilta ja Kuopion koulun lääkäriltä Z. Walmarilta saatuihin tietoihin.¹¹

Keijo Plit henkilöhistoriallisessa tutkimuksessaan Carl Henrik Alopaeus aistivammaistyön uranuurtajana Suomessa tarkastelee aistivallisten opetuksen muotoutumista maassamme vuoteen 1892 saakka. Alopaeus, Turun kuuromykkäinkoulun johtaja, myöhemmin Porvoon hiippakunnan piispa, oli Uno Cygnaeuksen ohella se aloitteellinen henkilö, joka kirjoituksillaan herätti viranomaisten mielenkiinnon myös sokeainopetuksen järjestämisen tarpeellisuudesta. Plitin mukaan C. H. Alopaeuksen yli 30 vuotta jatkunut työ aistivallisten opetuksen tason nostamiseksi sisältää aineksia muun muassa yleiseen kasvatukseen, työelämään sijoittumiseen sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon läheisesti liittyviä kysymyksiä.¹²

Tuula Vuolle tutkimuksessaan Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi käsittelee aistivallisten ja raajarikkoiskoulutusta Suomessa vuosina 1846–1892. Papiston suorittaman laskennan mukaan vuonna 1862 Suomessa oli 4591 sokeaa henkilöä. Kuopion hiippakunnassa hei-

⁶ Vuosien 1904–58 välisenä aikana HSK:n johtajat olivat miehiä.

⁷ Tsokkinen 1984, 53.

⁸ mt. s. 100–102.

⁹ mt. s. 134–137.

¹⁰ ks. liitteet 2 ja 3; Tsokkinen 1984, 173–174.

¹¹ Tsokkinen 1984, 104.

¹² Plit väitöskirja 1984, 11.

tä oli lähes kolmasosa eli 1353, vaikka tällä alueella asui vuonna 1860 viidesosa koko maan väestöstä. Suomen lääkäriseura suoritti oman kartoituksen maan sokeista 1865. Piirilääkäreille lähetettyyn kyselylomakkeeseen oli liitetty vastauspyyntö myös piirin mielisairaista. Tämä päällekkäinen kysely lisäsi todennäköisesti virhemarginaalia, sillä vastauksissa oli tietoja myös ”puolisokeista”. Piirilääkärien kautta saatujen tietojen mukaan maassa oli 5187 täysin sokeaa henkilöä. Ruotsalainen lääkäri Johan Widmark kritisoi 1899 papiston tapaa määritellä sokeus ilman lääketieteellisiä perusteita. Lisäksi sokeus eri Pohjoismaissa määriteltiin eri tavoin. Ruotsissa ja Norjassa sokeaksi ymmärrettiin henkilö, jolta puuttui suuntausnäkö (ledsyn), kun taas Tanskassa ja Suomessa sokeuden kriteerinä oli yleensä täydellinen näön puute.¹³

Minna Harjulan tutkimus Vaillinaisuudella vaivatut; Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle käsittelee eri tavoin ”vaillinaisten” ihmisten yhteydessä myös sokeuteen liittyvää problematiikkaa. Harjulan mukaan vammaisuuteen liitettiin sellaisia käsitteitä kuin erilaisuus, poikkeavuus, toiseus ja stigma. Yhteistä näille käsitteille on se, että ne rikkovat yleisen kuvan siitä, millainen yksilön tulisi olla. Kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteena oli lievittää vammaisuudesta aiheutuvia haittoja ja siten lisätä viallisten yksilöiden toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa.¹⁴

Karl-Gustav Jossfolkin tutkimus Bildning för alla, En pedagogikhistorisk studie kring abnormskolornas tillkomst i Finland och deras pionjärer som medaktörer i bildningsprocessen 1846–1892. Jossfolk tarkastelee eri vammaisryhmien opetusta aikana, jolloin aistivalliskoulut toimivat väliaikaisella pohjalla. Hänellä, samoin kuin Plitillä ja Vuolteella raja-kohtana on vuosi 1892, jolloin annetulla asetuksella aistivalliskoulut vakinaistettiin ja ne valtion ylläpitäminä sisäoppilaitoksina saavuttivat toiminnalleen turvatun aseman. Jossfolkin mukaan tutkimus on aatehistoriallinen, henkilöhistoriallinen ja miljöhistoriallinen. Papiston ohella tarkastelu kohdistuu myös muihin ylemmän säädyn henkilöihin, joilla oli yhteyksiä ajankohtaisiin kasvatuskysymyksiin. Tutkimuksen nimi Bildning för alla olisi yhtä hyvin voinut olla ”Arbete för alla”, sillä 1800-luvun jälkipuoliskon vammaiskoulutuksen tavoitteissa korostui työ ja työllä itsensä elättäminen.¹⁵

¹³ Vuolle väitöskirja 1993, 66-69.

¹⁴ Harjula väitöskirja 1996, 12, 195.

¹⁵ Jossfolk avhandling 2001, 11, 20, 89, 91, 276.

Tässä esiteltyjen opetusta käsittelevien tutkimusten lisäksi ovat Urpo Kuotolan sosiaalipoliittiset tutkimukset Näkövammaisten työllistyminen ja sosiaaliset olot, Näkövammaisten integroituminen yhteiskuntaan, Vammaiset ja yhteiskunta, Sosiaalihuollon näköaloja ja Näkövammaisten elinolojen ja näkövammaistyön kehitys, ilmestyi teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Tähän teokseen sisältyy myös Eero Vartion artikkeli Yhdistystoiminnan kehityslinjat ja näkövammaisten tiedonsaannin historia.¹⁶

Gustaf Ek on käsitellyt Ruotsin sokeainopetusta ilmestyneessä *Den svenska blindvårdens uppkomst och utveckling*. Ajallisesti Ekin kirja kattaa yli 130 vuotta Ruotsin sokeiden opetuksen historiaa, johon sisältyy omaperäinen yritys opettaa kuuroja ja sokeita samassa Manilla-institutet-nimisessä koulussa. Muilta osin Ruotsilla on ollut annettavaa maamme sokeainopetusta kehitettäessä.¹⁷

Aldo Kals on tutkinut Viron sokeainopetusta, jonka ensimmäinen vaihe Tallinnassa käsitti vuodet 1883–1914 ja toinen Tartossa 1922 jatkunutta itsenäisen Viron aikaista opetusta. Käsiyöammatteihin valmentavalla opetuksella Virossa oli vahvat perinteet.¹⁸

Sokeainopetuksen tilaa 1900-luvun alkupuoliskon Britanniassa on käsitelty muun muassa kahdessa tuoreessa tutkimuksessa. S. Humphries and P. Gordon ilmestyneessä raportissa *Out of Sight* annetaan varsin masentava kuva yksityisen hyväntekeväisyyden varassa toimineiden pienten sisäoppilaitosten ja turvakotien toiminnasta. Näissä laitoksissa eri tavoin vammaisten joukossa oli myös sokeita lapsia. Oppilaiden elämä oli hyvin kurinalaista ja valvottua aina oppilaiden ja heidän vanhempiensa välistä yhteydenpitoa myöten. Tutkimus perustuu haastatteluaineistoon, jonka pohjalta valmistunut ohjelmasarja esitettiin sikäläisessä televisiossa. Raportilla näin haettiin suurta julkisuutta, minkä vuoksi *Out of Sight* sisältää jossain määrin populistisia piirteitä.¹⁹ Tähän teokseen viitaten Phillips kirjoittaa:²⁰ ”Sen väittäminen, että tällaiset laitokset olivat luonnostaan sortavia ja alentavia, on kuitenkin varmuudella paikkansa

¹⁶ Kuotola 1975, 1976, 1971, 1988.

¹⁷ Ek 1938.

¹⁸ Kals 1988, Tallinna pimedate kool 1883–1914; 1999 väitöskirja, Eesti pimedate opetamise ajalugu.

¹⁹ Humphries S. and Gordon P. 1992, *Out of Sight, The Experience of Disability 1900–1950*.

²⁰ Phillips 2004, 418, *The Blind in British Society. Charity, State and Community, c. 1780–1930*.

pitämätöntä. Sellaisten laitosasiakkaiden valikoidun todistusaineiston kerääminen, joita kohdeltiin tai jotka katsoivat tulleen kohdelluiksi väärin, ei oikeuta syytöksen yleistämistä. On järkevää olettaa, että sokeat pystyivät tunnistamaan erilaisten laitosten eriävät piirteet ja pystyivät reagoimaan niiden mukaisesti.”

G. A. Phillips tutkimuksessaan *The Blind in British Society* käsittelee yksityisen hyväntekeväisyyden varassa alkaneen sokeainopetuksen ja muun heihin kohdistuneen huoltotyön muutosta ja siirtymistä lakisääteiseksi valtion ylläpitämäksi toiminnaksi. Vuonna 1920 säädetty *the Blind Persons' Act* vaikutti sokeiden kansalaisten yhteiskunnalliseen asemaan turvaten heille valtion eläkkeen ja vähensi siten heidän riippuvuuttaan yksityisestä hyväntekeväisyydestä. Näin valtio otti päävastuun sokeiden kansalaisten hyvinvointipalveluista, jotka Phillipsin mukaan ulottuivat kehdosta hautaan. Vaikka järjestelmä oli edelleen vajaa ja epätäydellinen, se antoi lakisääteisesti edellytykset opetukselle, työllistymiselle, eläkkeille ja rajoitetusti asumiselle ja terveydenhoidolle. Tämä merkitsi sen aikakauden päättymistä, joka Britanniassa oli kestänyt lähes kaksi vuosisataa ja jossa sokeiden ihmisten olojen parantaminen oli ollut pääasiallisesti hyväntekeväisyyskentän tehtävä. Phillipsin mukaan järjestäytyneen filantrooppisen toiminnan edustajat olivat ensimmäisinä esittäneet kysymyksen, miten sokeille voitaisiin antaa parempi asema ja asianmukainen rooli näkevien yhteiskunnassa ja juuri he olivat etsineet käytännöllistä vastausta perustamalla lukuisia vapaaehtoisuuteen perustuvia laitoksia ja projekteja. Valtio oli kauan ollut osallisena näissä hankkeissa raha-avustuksilla ja ostamalla työpajoissa valmistettuja tuotteita sekä maksamalla monien kouluttajien ja oppilaiden kulut kouluissa ja työpajoissa. Jos näkevien luku- ja kirjoitustaito, elintaso ja perusoikeudet parantuivat, sokeiden olojen tuli saavuttaa samanlainen taso. Sen vuoksi paine lakisääteiseen huoltoon sokeiden hyvinvointijärjestelmää koskien nousi enemmän hyväntekeväisyyskentän kuin hallituksen tai parlamentin taholta. *Royal Institute for the Blind* oli yhteistyössä näiden tahojen kanssa ja toimi lausunnon antajana. Tällaisen alhaalta päin tulleen paineen ansiosta onkin Britannian sosiaalihuoltoa muovattu sen näkemysten mukaan, joka pyrki täyttämään kaikki alaiensa perustarpeet ja poistamaan kaikenlaiset stigman ja syrjinnän muodot.²¹

²¹ Phillips 2004, 406-411, *The Blind in British Society*. Charity, State and Community, c. 1780–1930.

1.2 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää maamme sokeainkoulujen syntyä, toiminnan kehitystä ja vakiintumista sekä opetussuunnitelmien toteutusta. Tutkimus keskittyy seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten sokeainkoulut saivat alkunsa ja miksi Suomessa vasta 1860-luvulla?
Tarkastelen sekä koti- että ulkomaisia vaikutteita koulujen perustamiseen ja toimintamalleihin.
2. Millaiset olivat koulujen opetussuunnitelmat?
Selvitän maamme sokeainkoulujen opetussuunnitelmien tavoitteet ja oppiaineet. Analysoin tarkemmin liikunnan ja työkasvatuksen tavoitteita.
3. Miten koulujen toiminta toteutui?
Tarkastelen koulujen erityisluonnetta sekä niiden johtajia ja opettajia koulutuksen toteuttajina. Selvitän myös oppilaiden rekrytointia ja koulunkäynnin vaiheita.
4. Mitkä olivat sokeiden opetuksen erityisongelmat?
Analysoin koulutusasetteita ja koululainsäädäntöä, miten siinä otettiin huomioon sokeiden opetus.

Ajallisesti tutkimus rajautuu vuosiin 1865–1939 eli sokeainkoulujen syntyyn ja vakiintumiseen autonomian ajan Suomessa ja uudistuspyrkimykseen itsenäisen Suomen alkuvuosikymmenillä. Vuosi 1939 määräytyy päätekohtaksi luontevasti sen perusteella, että sitä seuranneet sotavuodet merkitsivät pitkäaikaisia katkoksia sokeainkoulujen toiminnalle. Mainittu vuosi merkitsi myös päätöstä Helsingin sokeainkoulun kaksikielisyysdel-
le, sillä tämän jälkeen ruotsinkielinen opetus eriytettiin tapahtuvaksi omissa erillisissä koulussa. Ensimmäinen sokeainkoulu perustettiin 1865, jota seuranneet vuosikymmenet olivat maassamme kansallisen heräämisen aikaa, jolloin kiinnitettiin huomiota kansan sivistystason kohentamiseen, mikä loi sokeainopetukselle suotuisan kasvualustan. Opettajien suorittamien opintomatkojen kautta avarretaan näkökulmaa naapurimaiden lisäksi Manner-Eurooppaan, Britanniaan ja Amerikan Yhdysvaltoihin saakka.

Tutkimus etenee kronologisesti. Luvussa kaksi käsitellään sokeainope-
tuksen taustaa ja alkuvaiheita, luvussa kolme Suomen sokeainopetuksen tilapäisyyden aikaa vuosina 1865–1892, luvussa neljä vakiintuneen opetuksen aikaa autonomian ajan loppuun saakka ja luvussa viisi so-
keainkoulujen toimintaa kahden ensimmäisen vuosikymmenen ajalta itsenäisessä Suomessa. Aihetta lähestytään yhtäältä henkilöhistoriallisesta

näkökulmasta tarkastelemalla ensimmäisten sokeainopettajien ajatusten ja kokemusten vaihtoa heidän kirjeenvaihtonsa valossa, toisaalta kuvataan ympäristöolosuhteita, joissa sokeainkoulut toimivat ja joissa niiden oppilaat varttuivat ja saivat valmiuksia koulunjälkeistä elämää varten. Tähänastisissa tutkimuksissa koulujen oppilaat ovat olleet toiminnan kohteena ja ovat siten jääneet vaille identiteettiä. Tässä tutkimuksessa heidät nostetaan toiminnan keskiöön antamalla heille oma ääni ottamalla mukaan heidän omat kokemuksensa, jotka liitetään kunkin jakson yhteyteen otsikolla ”Oppilaiden näkökulmia”.

1.3 Lähteet

Sokeainkoulujen arkistot on talletettu Jyväskylän ja Joensuun maakunta-arkistoihin. Päälähteenä on käytetty koulujen painettuja vuosikertomuksia, joita löytyy molemmista maakunta-arkistoista. Kuopion sokeainkoulun osalta vuoteen 1894 saakka käytettävissä on ollut lähinnä vain koulun johtajan K.M. Steniuksen laaja ja perusteellinen selvitys vuoden 1877 valtiopäiville. Vuodesta 1894 alkaen koulun vuosikertomukset löytyvät lähes aukottomasti koko tarkasteltavalta kaudelta. Helsingin sokeainkoulun osalta vuosikertomukset ovat säilyneet jokseenkin yhtäjaksoisesti vuoteen 1907 saakka, mutta puuttuvat vuosien 1908–1917 väliseltä ajalta. Vuosilta 1918–39 painettuja vuosikertomuksia ei löydy, vain oppiennätykset 1930–33 ja 1936–39. Koulujen opettajakunnan kokouspöytäkirjoja on tallella Kuopion osalta vuodesta 1892 ja Helsingin 1893 alkaen. Aistivalliskoulukomitean mietintö vuodelta 1889 sekä siihen liittyvät Valter Forsiuksen esitykset muodostavat keskeisen lähteen.²² Kansallisarkiston kokoelmista on kadoksissa monia asiakirjoja, jotka läheisesti liittyvät tähän tutkimukseen. Näin on varsinkin vuosien 1899–1919 väliseltä ajalta.

Suomen Aistivalliskoulujen lehti perustamisvuodesta 1892 lähtien sisältää runsaasti lähdeaineistoa. Muistelmakirjoitukset ja muutamat haastattelut välittävät kokemuksellista tietoa sokeainopetuksen alkua ajoilta.

Anja Tšokkisen väitöskirja, samoin kuin Mathilda Linsénin ja Karl Mortimer Steniuksen matkakertomukset ovat ansiokkaasti viitoittaneet tutkimuksen suuntaa. Myös Linsénin ja Steniuksen kirjeet Uno Cygnaeukselle ovat antaneet uutta tietoa näiden sokeainopetuksen uranuurtajien

²² Forsiuksen matkakertomus vuodelta 1888 näyttää kadonneen.

persoonallisuudesta. Väitöskirjani pohjautuu vuonna 2003 valmistuneeseen lisensiaatintutkimukseen, jossa tarkastelin maamme sokeainkoulujen alkuvaiheita ja kehitystä autonomian ajan Suomessa. Entisten oppilaiden haastattelut virallisen lähdeaineiston ohella pyrkivät välittämään tietoa vuosikymmenien takaisesta sokeainkoulujen toiminnasta.

2 Aistivallisuuden alkuvaiheet

Filantropia ja valistuksen aika loivat soveliaan maaperän myös aistivallisuuden¹ opetuksen käynnistymiselle Ranskassa. Sekä kuurojen että sokeiden opetuksessa oli ollut vähäisiä kokeiluja jo aikaisemmin, mutta 1700-luvun loppupuolella kokeiluista päästiin toimintaan, jolla oli jatkuvuutta. Luonnontieteiden nopea kehittyminen, yksilökeskeisen ajattelutavan voimistuminen, humanismi, filantropia ja kansanopetuksen alkaminen kypsyttivät mielipiteet myös aistivallisuuden opetuksen tarpeita kohtaan. Roomalaisen oikeuden mukaan sokeilla oli ollut lähes täydet juridiset oikeudet ja velvollisuudet, jotka säilyivät muuttumattomina myös germaanisessa oikeudessa. 1700-luvun lopulta alkaen ne ovat olleet lähes täydelliset. Plitin mukaan aistivalliskysymystä hallitsi aina 1700-luvun lopulle saakka teologis-juridinen tarkastelutapa. Sokeiden asema oli huomattavasti parempi kuin kuurojen, silti sokeita on ollut ammoisista ajoista lähtien kerjäläisinä ja narreina.²

Säännöllinen kuurojen opetus käynnistyi Pariisissa ennen sokeiden opetuksen aloittamista. Vuonna 1770 perusti katolinen teologi ja juristi Charles Michel de l'Épée (1712–89) omilla varoillaan ensimmäisen kuurojenkoulun. Valistusfilosofi Jean-Jacques Rousseau (1712–78) herätti keskustelun kuurojen opetuksen tarpeellisuudesta. Näin sai vähitellen väistyä kuurojen opettamattomuusdogmi: ”porta mentis instrumentum disciplinae” (väitteen esitti joko Aristoteles, Hippokrates tai Augustinus). Heitä ei voitu intellektuaalisesti opettaa, koska kuulo oli oppimisaisti. Kuurojen äidinkieleksi soveltui De l'Épéeen mukaan viittomakieli, jota voitaisiin kehittää yleiskieleksi.³

¹ ”Abnorm”, poikkeava, suomenkielisenä vastineena tutkittavalla kaudella oli ”aistivallinen” jolla tarkoitettiin sokeita, kuuromykkiä ja kuuromykkäsokeita. Henkilöistä puhuttaessa tässä tutkimuksessa käytetään käsitteitä kuuro ja kuurosokea. ”Abnorm” alkuperäismerkityksen mukaisesti aistivallisia olivat myös tylsämieliset. Ks. esim. vuoden 1889 Aistivalliskoulukomitea.

² Plit 1984, 26.

³ Walther 1882, 1, 6-8, 80-105; Plit 1984, 26-28.

2.1 Valentin Häüy ja sokeainopetus

Valentin Häüy (1745–1823) oli köydenpunojan poika. Kodin varattomuudesta huolimatta hän pääsi opiskelemaan kieliä. Toimittuaan jonkin aikaa opettajana Häüy toimi tulkkina ulkoministeriön palveluksessa. Tässä tehtävässä hänellä oli tilaisuus tavata ajan merkkihenkilöitä ja osallistua näissä piireissä käytyyn keskusteluun, johon löi leimansa ajan valistusfilosofia.⁴ Frommin mukaan edellytykset siihen, että Häüy saattoi aloittaa menestyksellisen sokeiden lasten opetuksen, olivat seuraavat:

1. valistusfilosofian vaikutukset ja erityisesti Denis Diderot'n kirje sokeista
2. esimerkit menestyneistä, lahjakkaista sokeista, kuten Maria Theresia von Paradis, ja Häüy'n henkilökohtaiset tapaamiset sokeiden kanssa
3. filantrooppisen seuran humanit pyrkimykset kurjissa oloissa elävien sokeiden ihmisten aseman parantamiseksi.⁵

Ajan ilmiöiden kuvailu antaa näin luotettavan pohjan Häüy'n toiminnan tarkastelulle. Denis Diderot (1713–84) oli valistusoppinut ja yksi Ranskan vallankumouksen edelläkävijöistä. Hänen 1746 julkaisemansa Filosofiset kirjoitukset, joissa hän kritisoi katolisen kirkon dogmeja ja papiston valtaa feodalismien huipulla, herättivät suurta pahennusta ja ne poltettiin. Vuonna 1749 Diderot julkaisi Englannissa teoksen Kirje sokeista näkevien käyttöön. Tällä kirjoituksella hän osallistui filosofiseen keskusteluun deismin kaikkivoipaisuudesta ja aistien fysiologisesta kyvystä havainnonmuodostuksessa.⁶ Diderot'n ajatuksia hedelmöitti John Locken Essay Concerning Human Understanding -teos.

Diderot kertoo kolmesta sokeasta. Yksi heistä oli madame de Salignac, lapsena sokeutunut valistusajan oppinut, jota varten pariisilainen Prault'n kirjapaino painoi kohokirjoitusta. Madame de Salignac'n, oman aikansa oppineen, esitteli lukijoilleen Åbo Tidning numerossa 81/6.10.1804. Tässä kirjoituksessa Åbo Tidning viittaa ensi kerran Valentin Häüy'n perustamaan pariisilaiseen sokeainopetusinstituuttiin ja siellä tehtyyn opetustyöhön.⁷ Toinen Diderot'n esittelemä sokea oli oppimaton mies, ns. Puisseaux'n sokea, jonka Diderot oli tavannut. Mies

⁴ Fromm 1987, 7.

⁵ mt. s. 8.

⁶ mt. s. 8.

⁷ Vuolle 1993, 39.

valmisti likööriä, jota myi kaupungin torilla. Hän hoiti tehtävänsä hyvin ja nautti arvostusta kyläläisten keskuudessa. Diderot'n kolmas esimerkki, Nicola Saunderson (1682–1739) oli oppinut englantilainen sokea matemaatikko, joka oppineisuutensa vuoksi nautti arvostusta Isaac Newtonin kollegana. Nämä Diderot'n esittelemät sokeat käyttivät kukin apuneuvoja, jotka sopivalla tavalla helpottivat heidän selviytymistään valitsemassaan ammatissa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun tunnettu oppinut käsitteli kirjoituksessaan sokeiden ihmisten todellisia elämäntilanteita. Aikaisemmat kuvaukset sokeista olivat jonkinlaisia liioiteltuja legendoja heidän ihmeellisistä taidoistaan. Sen minkä Diderot teoreettisesti osoitti mahdolliseksi, sen Häüy omalla toiminnallaan siirsi käytäntöön.⁸

Diderot korostaakin kirjoituksissaan kosketuksen merkitystä sokean oppimisen ja havainnoinnin apuna. Ensimmäisen kerran sokeutta - ja vammaisuutta yleensäkin - tarkasteltiin järkiperaisesti vailla uskonnollisia selityksiä, vaikka Diderot käsitteli myös sokeiden uskonnollista tarvetta. Kasvatusfilosofi Denis Diderot'n teoksessa Kirje sokeista näkevien käyttöön huomautetaan, että yhdellä aistielimellä ei voi olla määräävää asemaa havaintojen tekemisessä. Diderot'lle jokainen aisti oli täysin itsenäinen muihin nähden, eikä yhdistävän renkaan osa lankea yhdellekään aistille, vaan järjelle. Diderot siis torjui perinteisen käsityksen, jonka mukaan sokealla olisi vammastaan huolimatta taito selviytyä tilanteesta kuin tilanteesta. Hänen mukaan ainoastaan harjoitus tekee mestarin sokeastakin.⁹

Fromm ei mainitse mitään Diderot'n pohdintoista, miten sokea voi välttää törmäämästä tiellään oleviin esteisiin. Jyrki Juurmaa mainitsee Diderot'n olettaneen ns. esteentajun perustuvan ihoaistimukseen. Sokea liikkeudessaan työntää edellään ilmassoja, jotka kohdatessaan esteen kimpoavat osittain takaisin ja juuri nämä ilmapirtaukset sokea aistii iholla ja kokee esteen läheisyyden. ”Ihoaistimus” säilyi kauan esteentajun selitysyrityksenä. Saksalaiset tutkijat jopa olettivat isonrokon aiheuttamien kasvoarpien olevan erityisen herkkiä ihoaistimuksen synnylle. Isorokko oli vielä 1900-luvun alussa pelätty sokeuden aiheuttaja.¹⁰

⁸ Fromm 1987, 8-10.

⁹ Diderot 1916, 68-141; Dlugats 1984, 89-90; Vuolle 1993, 35.

¹⁰ Lopullisesti esteentajun arvoituksen ratkaisi Cornellin yliopiston tutkijaryhmä, Supa, Cotzin ja Dallenbach. 1940-luvun alussa tehdyissä kokeissa voitiin osoittaa, että esteentajun välttämätön ja riittävä ehto on kuulo. Supa M., Cotzin M., Dallenbach K. M. 1944; Jyrki Juurmaa on omista tutkimuksissaan vahvistanut Cornellin ryhmän tulokset. Juurmaa 1966, 161-178.

Maria Theresia von Paradis¹¹ oli itävaltalaisen hallintoneuvoksen tytär, joka menetti näkönsä kolmivuotiaana. Koska hän oli keisarinna Maria Theresian kummitytär, hän sai keisarinnalta huomattavan taloudellisen tuen yksilöllistä opetusta varten. Hän sai opiskella kieliä, historiaa, maantietoa ja musiikkia. Maria Theresia von Paradis oli musikaalinen lahjakkuus, josta perusteellisen musiikkikasvatuksen seurauksena kehittyi maineikas pianisti ja säveltäjä, joka kotimaan lisäksi konsertoi Englannissa, Belgiassa ja Ranskassa. Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) omisti hänelle B-duuri pianokonserton.¹²

Valentin Haüy tapasi hänet konsertin yhteydessä huhtikuun ensimmäisenä päivänä 1784. Valentin Haüy koki nyt jotain aivan muuta kuin sen, minkä hän oli syvästi järkyttyneenä kokenut 13 vuotta aikaisemmin ns. sokeainorkesterin esiintymisen yhteydessä. Narreiksi pukeutuneet soittajat herättivät Haüyssa sääliä, kuten kohtaamisesta kerrotaan kaikissa häneen liittyvissä kuvauksissa.¹³ Maria Theresia von Paradisin esiintyminen ja kuvaukset omasta opiskelustaan ja käytetyistä apuneuvoista vahvistivat Haüy'n päätöksen aloittaa sokeiden lasten opetus. Toukokuun viimeisenä päivänä, kaksi kuukautta Maria Theresia von Paradisin tapaamisen jälkeen, käynnistyi Haüy'n ensimmäinen yritys sokeiden lasten opettamisessa.¹⁴

Pariisiin 1780 perustetun filantrooppisen seuran Societé Philantropique oli organisatorisessa mielessä ratkaisevan tärkeä Haüy'n työn kannalta. Filantropistien toiminta oli nähtävä reaktiona yhteiskunnassa vahvistuvaa luokkavastakkainasettelua kohtaan. Filantrooppinen seura oli valistusyhteiskunnan vastine feodaalisen yhteiskunnan kristilliselle lähimmäisenrakkaudelle, ja se oli porvariston itsetunnon vahvistuessa uusi ratkaisutapa epäinhimillisten sosiaalisten olojen korjaamiseksi.

¹¹ Maria Teresia von Paradis (1759–1824), itävaltalainen säveltäjä ja pianotaitelija, oli Kozeluchuin, Salierin ja Voglerin oppilas, teki pianistina kiertueita Euroopassa 1783–86 ja perusti Wieniin musiikkikoulun. Sävellyksiä: Melodraama Ariadne und Bacchus (Wien 1791), laulunäytelmä Der Schulcandidat (Wien 1792), satuooppera Rinaldo und Alcina (Praha 1797), pianosonaatteja, viuluteoksia, mm. Sicilienne. Kirjall.: H. Ullrich. M.T.P. (BzMw 1963, sisältää teosluettelon): sama tekijä, M.T.P:s grosse Kunstreise.

¹² Fromm 1987, 9-10; vrt. Moldenhawer J. 1905, 3, "den blinde Sangerinde". Johannes Moldenhawer oli pitkäaikainen Kööpenhaminan sokeainkoulun johtaja, joka on kirjoittanut mm. teoksen Det Kongelige Blindeinstituts Historie 1905. Kjöbenhavn.

¹³ Plit 1984, 26; Tšokkinen 1984, 15.

¹⁴ Fromm 1987, 10.

Filantrooppisen seuran taloudellinen tuki kohdistui aluksi jo 1262 perustettuun Hospice Nationale des Quinze-Vingts -nimiseen laitokseen, joka oli tunnetuin tämän ajan laitoksista. Siellä oli 300 majoitusta ja huoltoa saavaa sokeaa.¹⁵

Laitoksen perusti Ludvig IX Pyhä, joka palatessaan joukkoineen kuudennelta ristiretkeltä joutui saraseenien vangiksi. Tarinan mukaan sulttaanin sotilaat hehkuvalla raudalla sokaisivat 300 Ludvigin sotilasta 20 päivän ajan 15 sotilasta kerrallaan, kun sulttaanin kuninkaasta vaa-tima lunastussumma ei saapunut määräaikana perille. ”Quinze-Vingts” (viisitoista kahtakymmentä, toisin sanoen kolmesataa) säilyi perustamisesta alkaen 1700-luvulle sokeain turvakotina, jossa hoidokkien määrän tuli aina olla kolmesataa.¹⁶ Tähän laitokseen otettiin vain 21 vuotta täyttäneitä, joten sokeille lapsille ei ollut mitään järjestettyä huoltoa. Filantrooppisen seuran piirissä syntyi päätös antaa 12 syntymästä tai varhaislapsuudesta sokealle köyhien työläisperheiden lapselle vuotuinen tuki. Lapsen tuli olla 2–12-vuotias, ja lääkärin piti antaa lausunto lapsen sokeudesta ja paikallisen papin siitä, että vanhemmat ovat kunnollisia työläisiä. Tukea luvattiin maksaa siihen saakka, kun lapsi täytti 21 vuotta ja pääsi Hospice Nationale des Quinze-Vingts-laitokseen. Tämä päätös herätti myös arvostelua. Edmond Reignier -niminen henkilö ihmetteli lehtikirjoituksessa, miksi jakaa rahaa sokeille lapsille, eikö pikemminkin opetuksen kautta tehdä heidät kykeneviksi elättämään itsensä? Frommin mukaan Reignierin tekemä kysymys sokeiden yhteydessä oli uutta ja merkitsi suurta ideologista läpimurtoa.¹⁷

Filantrooppinen seura sai lukuisia lahjoituksia sokeiden opetuksen järjestämiseen. Myös taloudellisesta tuesta kiinnostuneet 12 lasta perheineen oli pian koossa. Francois Lesueurs -niminen poika myöhästyi eikä kuulunut heidän joukkoonsa, mutta Haüy lupasi ottaa tämän kolmannentoista omaksi oppilaakseen. Filantrooppisen seuran avulla oli toteutunut tilanne, jota Haüy oli odottanut jo ennen Maria Theresia von Paradisin tapaamista. Haüy'n menestyksellisestä alusta vakuuttuneena filantrooppinen seura antoi nämä 12 lapsen kasvatuksen hänen tehtäväkseen.¹⁸

¹⁵ Jatkuvat sodat ristiretkistä alkaen toivat sotavammaiset katukuvaan. Lähinnä kirkko ja valtio vastasivat heidän hoidostaan. 1300-luvulla oli Lontoossa noin sadalle sokealle miehelle tarkoitettu huoltolaitos Elsing Spittle. Fromm 1987, 11; Pritchard 1963, 2; Vuolle 1993, 30.

¹⁶ SAKL 3/1960, 36; Vuolle 1993, 30.

¹⁷ Fromm 1987, 11.

¹⁸ mt. s. 11-12.

Haüy arvosti suuresti filantrooppisen seuran aloitteellisuutta, joka mahdollisti hänen laatimansa suunnitelman toteutumisen. Tämä ei kuitenkaan vähennä Haüy'n työn kauaskantoista merkitystä. Filantrooppisen seuran sihteeri kirjoitti kaksi kuukautta sokeainopetuksen alkamisen jälkeen:

Tätä kirjettä, hyvät herrat, en jätä kiittämättä julkisesti herra Haüyta, joka ilman omanvoitonpyyntiä on omistanut lahjakkuutensa sokeitten lastemme opettamiselle. Tämä hyvä ihminen lyhyessä ajassa saamansa kokemuksen perusteella pystyy opettamaan syntymästä sokean lapsen lukemaan, kirjoittamaan, laskemaan ja tutkimaan maantieteellisiä karttoja. Hän opettaa myös kirjoittamaan nuotteja ja on itse valmistanut oppikirjoja. Monet meistä olivat hänen menestyksensä todistajina. Herra Haüy lupaa tämän menestyksellisen työn jatkuvan.¹⁹

Valentin Haüy'n opetustyö oli alkanut suotuisasti, joten hän saattoi rakentaa toiminnan laajemmalle pohjalle. Koulusta tuli sisäoppilaitos, jonka oppilasmäärä kasvoi koko ajan. Koulu sai suuren suosion porvariston keskuudessa, joka kustansi sinne uusia oppilaita. Koulu sai vastaanottaa lahjoituksia ja sen hyväksi järjestettiin keräyksiä. Se oli avoin laitos, jonne vieraat olivat tervetulleita seuraamaan opetusta. Jouluna 1786 Haüy sai kutsun Versailles'hin, jossa hän esitteli hoville 24 oppilastaan. Ludvig XVI oli niin innostunut tästä, että nämä oppilaat saivat olla kahdeksan päivää kuninkaallisen perheen vieraina.²⁰

Vuonna 1786 Haüy julkaisi sokeiden opetusta käsittelevän metodioppaan. Siinä hän antaa ohjeita lukemisen, kirjoittamisen, laskemisen, maantiedon, musiikin ja käsitöiden opetusta sekä kirjojen painamista varten. Kirjassa oli myös suunnitelmia työn jatkamisesta. Haüy ei kuitenkaan saanut tilaisuutta nähdä kaikkien ideoittensa toteutumista, sillä vallankumouksen pyörteissä filantrooppinen seura hajosi ja koulun taloudelliset toimintaedellytykset lakkasivat.²¹ Koulu muuttui valtion ylläpitämäksi vammaisten huoltolaitokseksi. Vuonna 1802 Haüy syrjäytettiin laitoksen johdosta, jolloin hän perusti yksityisen koulun. Sen toiminta kuitenkin lakkasi 1806.²²

¹⁹ Fromm 1987, 12-14.

²⁰ mt. s. 13.

²¹ mt. s. 13.

²² Moldenhawer 1905, 8-9; Tšokkinen 1984, 16.

Tässä sekavassa tilanteessa Haüy otti vastaan keisari Aleksanteri I:n (1801–1825) kutsun tulla käynnistämään sokeiden opetus Pietarissa. Matkalla sinne hän mukaan ottamansa oppilaan kanssa pysähtyi Berliiniin. Siellä Haüy sai tilaisuuden oppilaansa kanssa esitellä työtään Preussin kuninkaalle Fredrik Wilhelm III:lle (1797–1840) ja kuningatar Louiselle, joka varsinkin oli innostunut Haüy'n esityksestä. Kuningashuoneen tuella perusti August Zeune sokeainkoulun Berliiniin 1806.²³ Vuoden 1807 helmikuussa aloitti toimintansa Pietarin sokeainkoulu, jonka toiminta ei vastannut Haüy'n odotuksia. Hän antoi Pietarissa yksityisopetusta ja palasi Pariisiin 1817. Pariisin sokeainkoulu oli jälleen toiminnassa, johon Haüy ei kuitenkaan enää osallistunut. Hän eli syrjäänvetäytyneenä, taloudellisesti niukoissa olosuhteissa ja kuoli 1823.²⁴

Kaksi vuotta Haüy'n kuoleman jälkeen 1825 julkisti sokeainkoulun oppilas Louis Braille²⁵ keksimänsä pistekirjoituksen. Se ei välittömästi saanut yksimielistä hyväksyntää Pariisin sokeainkoulussa. Varsinkin koulun opettajat vastustivat sitä ja pitivät kohollepainettua latinakirjoitusta parempana. Asiasta syntyi lehdistön palstoilla julkinen keskustelu, johon myös kuningashuone otti osaa. Vuoteen 1844 mennessä kiista

²³ Fromm 1987, 13.

²⁴ Fromm 1987, 13; Tšokkinen 1984, 16.

²⁵ Louis Braille s. 4.1.1809 Coupvray, k. 6.1.1852 Pariisi. Vanhemmat: satulaseppä Simon René Braille ja Monica Baron. 3-vuotiaana isän työhuoneella sattuneen silmävahingon seurauksena Louis Braille menetti näkönsä. Hän seurasi opetusta kuunteluoppilaana kylän koulussa ennen tuloaan oppilaaksi Pariisin sokeainkouluun 1819. Täällä hän tutustui Barbier'n kehrittelemään pistekirjoitukseen. Barbier, Charles-Marie de la Serre (1761–1841) oli upseeri, joka Ranskan vallankumouksen aikaan työskenteli maanmittaajana Amerikan Yhdysvalloissa. 1800-luvun alussa Barbier palasi Ranskaan, jossa työskenteli eri aloilla. Lähinnä sotilaallista käyttöä varten hän kehitti salakirjoituksen ”yökirjoitus”, joka koostui paperiin rei'ittämällä tehdyistä merkeistä, joita oli mahdollista lukea yöllä tähdistä heijastuvaa valoa vasten. Pariisin sokeainkoulussa hän esitteli merkistönsä sormin luettavassa muodossa, jossa reiät oli korvattu kohopisteillä. Barbier'n merkistö rakentuu 12 pisteen varaan ja sisältää monia kirjainyhdistelmiä. Oikeinkirjoitukseen nähden se on puutteellinen.

Louis Braille kuului Barbier'n oppilaisiin ja ryhtyi kehrittelemään yksinkertaisempaa pistekirjoitusjärjestelmää. 16-vuotiaana 1825 Braille esitteli oman järjestelmänsä, joka rakentuu kuudesta kohopisteestä ja sisältää 64 merkkiä (kaksi potenssiin kuusi = 64, jolloin 64. merkki on tyhjä väli). Ks. liitteet 1 ja 2.

Vanhin tunnettu sokeainkirjoitusjärjestelmä on jesuiitta Francesco Lana-Terzin (1631–1687) kehittäämä merkistö, jossa käytettiin kohoviivoja ja -pisteitä. Mell 1900, 53-54, 123-125; Kretschmer 1937, 122-126.

oli päättynyt Louis Brailleen hyväksi. Hän oli tuolloin koulun opettaja. Vuodesta 1854 alkaen Brailleen kuuteen kohopisteeseen rakentuva pistekirjoitus alkoi levitä kansainväliseen käyttöön. Kuuromyökkäin ja sokeiden opetusta käsittelevässä kansainvälisessä konferenssissa 1878 se hyväksyttiin käytettäväksi sokeiden opetuksessa.²⁶ Vuonna 1879 Berliinissä pidetty kolmas sokeain opettajien konferenssi hyväksyi saksalaisessa pistekirjoituksessa käytettäväksi yhdeksän diftongi- ja kaksoiskonsonantilyhennettä. Tämä merkitsi lyhennyskirjoituksen alkua saksankielisessä pistekirjoituksessa.²⁷

2.2 Sokeainopetuksen alku Ruotsissa ja Virossa

2.2.1 Ruotsi

Sokeiden opetus Ruotsissa alkoi 1807, jolloin kanslisti, teologis-filosofisia opintoja suorittanut Per Aron Borg ryhtyi antamaan yksityisopetusta kotonaan. Seuraavana vuonna Borgin antama opetus tuli valtionavun piiriin, siten vuotta 1808 pidetään varsinaisesti Ruotsin sokeainopetuksen alkamisvuotena. 1812 koulu muutti Djurgårdeniin ja sai sijaintipaikkansa mukaan nimeksi Manilla-institutet. Sen oppilasmatrikkelin nro 1 on Charlotta Antonia Sejerling.²⁸

Manilla-institutet oli sisäoppilaitos, johon otettiin oppilaisiksi sekä kuuroja että sokeita. Vuosien 1817–46 välisenä aikana kouluun ei otettu sokeita oppilaita. Heitä varten perustettiin 1846 oma osasto, joka 1888 muutti Djurgårdenista Solnaan ja sai nimen Tomteboda-skolan.²⁹

²⁶ Henri 1954, 123, 130-132.

²⁷ Brandstaeter 1879, 101-102.

²⁸ Charlotta Antonia Sejerling syntyi Turussa 1782. Hän matkusti Tukholmaan silmälääkärin hoitoon, mutta varojen loputtua ei voinutkaan palata kotiin. Tällöin Aron Borg otti hänet oppilaakseen ja antoi hänelle opetusta neljän vuoden ajan. Hän sai opetusta muun muassa ranskan ja saksan kielen puhumisessa ja kääntämisessä ja suoritti tutkinnon musiikin teoriassa ja käytännössä sotaneuvos Ahlströmille laulussa, harpun ja sitran soitossa. Opetusta annettiin myös naisten käsitöissä. V. 1811–23 Sejerling oleskeli Pietarissa, jonne hän oli saanut kutsun Venäjän keisarinnalta. Tsaarin hovissa hän esiintyi sekä vanhemmalle että nuoremalle keisarinnalta. Hän toimi myös opettajana Pietarin sokeainkoulussa. On mahdollista, että hän täällä tapasi Valentin Häuyn, joka toimi Pietarissa vuoteen 1817 saakka. Sejerling kuoli Tukholmassa v. 1828.

Gissler 1964, 5-6; Tšokkinen 1984, 17-18; Jossfolk 2001, 74-75.

²⁹ Ek 1938, 38; Plit 1984, 31.

Vuonna 1884 aloitti Växjössa toimintansa 7–11-vuotiaille sokeille lapsille tarkoitettu nelivuotinen esikoulu. Sinne oppilaat tulivat Götalandista, kun taas Tomtebodan vastaava koulu sai oppilaansa Svealandista ja Norrlandista.³⁰ 29.5.1896 annettu laki sokeiden opetuksesta vahvisti Ruotsin sokeiden opetuksen asemaa. Tämän lain määräysten ulkopuolelle jäivät kuuro- ja heikkolahjaiset sokeat. Nelivuotisen esikoulun jatkona oli kuusivuotinen varsinainen sokeainkoulu, johon sisältyi käsityöammattien opetus. Sokeiden oppivelvollisuuskoulu oli 10-vuotinen.³¹

Manilla-instituutissa oli 1860-luvulla annettu menestyksellisesti opetusta yhdelle kuurosokealle oppilaalle, mutta vasta 1880-luvulla monivammaisten sokeiden opetus lähti paremmin käyntiin. Kuningatar Sofia harrasti laajaa hyväntekeväisyyttä ja hänen suojatteihinsa kuului eräs kuurosokea tyttö. Vuonna 1882 pyysi kuningatar Sofia kuurojenopettaja Elisabeth Anrep-Nordinia ottamaan huolehtiakseen tämän tytön opetuksesta. Vuonna 1886 avattiin koulukoti kuurosokeita lapsia varten. Koulu aloitti toimintansa Skarassa, josta muutti vuonna 1892 Vänersborgiin. Elisabeth Anrep-Nordinin toimesta tästä koulusta tuli pian monivammaisten sokeiden oppilaitos vuodesta 1903 alkaen.³²

1850-luvulla Gustaf Ekin mukaan ajalle oli poikkeuksellista se, miten suurta huomiota kiinnitettiin sokeiden fyysiseen kasvatukseen. Luonnossa liikkumista, leikkejä ja ruumiillisia harjoituksia vaalittiin sokeain opetuksessa. Erityisesti harjoitettiin uintia, mikä oli luonnollista ottaen huomioon Manilla-instituutin sijainnin meren läheisyydessä. Joka vuosi järjestettiin uintinäytös. Eräässä kaupungin lehdessä vuodelta 1852 kerrotaan tällaisesta uintinäytöksestä:

*Yhtä hyvin vanhemmat kuin nuoremmat oppilaat osoittivat samaa erinomaista taitavuutta, joka oli havaittavissa jo edellisenä vuonna. Uhkarohkeita hyppyjä ja suurta notkeutta ja lihasten jänteveyttä osoittavia taidonnäytöksiä vedessä suorittivat niin poika- kuin tyttöoppilaat, jossa ihme kyllä sokeat eivät jääneet muita huonomiksi.*³³

Ruotsissa vuoden 1880 sokeain opetuskomitean mietinnön mukaan fyysisen kasvatuksen merkitys korostuu:

³⁰ Ek 1938, 41, 46.

³¹ mt. s. 45, 80-82.

³² mt. s. 147-155.

³³ mt. s. 14.

Aikana, jolloin voimistelun opetuksen hyödyllinen vaikutus kasvavalle sukupolvelle saa yhä suurempaa tunnustusta, ei voida missään tapauksessa ohittaa sen suurta merkitystä erityisesti sokeille nuorille. Koska sokea juuri näköaistin puutteen vuoksi ei itse pysty tarpeeksi ottamaan huomioon liikkeitään ja ruumiin asentoja, on hän alttiimpi kuin näkevä ihminen saamaan paheksuttavia eleitä, ilmeitä ja ruumiin liikkeitä. Näkevä ihminen pystyy torjumaan tällaisen taipumuksen luonnollisen voimistelun avulla. Sokea sitä vastoin on tässä suhteessa, kuten monessa muussakin poikkeuksesta riippuvainen toisten avusta.³⁴

Oppilaiden herätys Växjön esikoulussa 1884 tapahtui klo 6.30. Opetus alkoi klo 8.00 ja jatkui klo 18.30, välillä kolmen tunnin ateriat ja välitunnit. Voimistelun ja muiden fyysisten harjoitusten tarve oli suuri, kun otetaan huomioon oppilaiden heikko fyysinen kunto heidän tullessaan kouluun. Lukujärjestys osoittaa, että oppilailla oli voimistelua puoli tuntia sekä aamu- että iltapäivällä.³⁵

2.2.2 Viro

Sokeinopetus alkoi Kööpenhaminassa vuonna 1811, Kristianiasa 1861, Riiassa 1872 ja Tallinnassa 1883. Ennen oman koulun saamista virolaiset sokeat lapset kävivät koulua sekä Pietarissa että Riiassa. Tallinnan sokeainkoulu aloitti ahtaissa kerrostalon vuokratiloissa, mutta vuonna 1886 se muutti omiin tiloihin Tallinnan keskustaan Tönismägi 8:aan. Kaksikerroksiseen kivitaloon kuului myös tilava kellari- ja ullakkokerros. Kouluun otettiin 7–12-vuotiaita poikia ja tyttöjä. Sokeita lapsia kouluun lähettivät papit ja kartanonherrat. Koulumaksu määräytyi varallisuuden mukaan, enintään 100 ruplaa vuodessa. Varattomat vapautettiin tästä maksusta. Kunnat ja läänit avustivat koulun toimintaa.

Kouluun sopeutumisessa uusia oppilaita auttoi tutori, joka valittiin vanhemmista oppilaista. Tulokkaiden hiukset, erityisesti tyttöjen harmiksi, leikattiin pois ja poltettiin uunissa. Oppilaat saivat koululta ruuan ja asunnon lisäksi vaatetuksen, jalkineet ja koulutarvikkeet. Kouluaika oli 6–8 vuotta, käytännössä usein pitempi. Kuri oli ankara, ja vanhempien oppilaiden tehtävänä oli toimeenpanna opettajien määräämät rangaistukset. Ullakkokerros oli varattu tähän tarkoitukseen. ”Pieksäjäiset”

³⁴ Ek 1938, 29.

³⁵ mt. s. 42.

usein noudattivat menettelykaavaa, jossa kurittaja hakkasi remmillä seinää ja rangaistava valitti kovaan ääneen.

Koulun opetuskieli oli saksa, ja viron kielen puhuminen oppilaiden kesken oli kielletty. Koulussa noudatettiin Saksan erityiskoulujen opetusohjelmaa, ottaen huomioon myös Viron kansakoulun vaatimukset. Oppikirjat hankittiin Saksasta, jonka vaikutus koulun opetusohjelmaan oli hyvin suuri siihen saakka, kun venäjämästä tuli maan virallinen kieli. Venäjän puhekielen opetus alkoi jo 1886, ja viron kieli tuli oppiaineeksi vasta 1910.

Koulun erityisopetus rakentui Venäjän ja Saksan koululaitoksessa sovellettuun tyhlopedagogiikkaan, johon sisältyi havainto-oppia, muovailua, aistiharjoituksia ja laululeikkejä. Yksi tärkeimmistä opetuksen tehtävistä oli fyysinen kasvatus, johon sisältyi runsas liikunta ja ulkoilu, siisteyskasvatus, karaisu kylmässä vedessä ja säännölliset elämäntavat. Voimistelu ja fyysiset harjoitukset sisältyivät jokaisen koulupäivän ja jopa välituntien ohjelmaan. Liikunnassa noudatettiin saksalaista esikuvaa, ja luistimet ja kelkat olivat oppilaiden käytössä. Talvisin koulun pihalla oli luistinrata. Sokeainkoulun oppilaita nähtiin usein pareittain ryhmässä kävelemässä Tallinnan kaduilla, puistoissa ja hautausmailla.

Itsenäisen elämän kannalta välttämättömät taidot, kuten pukeutuminen, liikkuminen, suunnistautuminen ja kodin jokapäiväiset askareet otettiin opetuksessa huomioon. Koulu pyrki myös kitkemään oppilaista alemmuuskompleksia, piti tärkeänä itseluottamuksen ja itsetunnon kohottamista. Oppilaisiin sisäistettiin myös raittiusaatetta. Sitä vaadittiin jopa valmistuneilta. Koulu katkaisi suhteensa niihin, jotka hairahtuivat.

Niin tytöille kuin pojille opetettavat käsityöammatit olivat samoja kuin muissakin sokeainkouluissa: tytöille neuletöitä, pojille korinpunontaa ja harjansidontaa. Musiikin opetus oli korkealla tasolla. Vuosina 1883–1911 oli koulussa yhteensä 51 oppilasta.³⁶

Ensimmäisen maailmansodan alkaessa 1914 opetus Tallinnan sokeainkoulussa lakkasi, ja virolaiset hakeutuivat oppilaiksi Pietarin ja Riian sokeainkouluihin. Viron itsenäistyttyä ja maan olojen saatua järjestyneet muodot sokeainopetus siirtyi Tarttoon 1922. Aluksi Tarton koulussa annettiin vain ammattiopetusta, mutta vuodesta 1925 koulussa aloitettiin 7–16-vuotiaiden oppivelvollisten opetus. Oppivelvollisuuskoulun rinnalla Tartossa toimi edelleen ammattikoulu vuoteen 1945 saakka.

³⁶ Kals 1988, 3-52.

1930-luvun loppuun mennessä oli Tarton sokeainkoulun kirjoihin merkitty 153 oppilasta.³⁷

2.3 Kuurojen koulutus Suomessa alkoi yksityisellä pohjalla

Manilla-instituutin oppilaana oli v. 1826–34 porvoolainen kuuro Carl Oscar Malm. Malm perusti 1846 Porvooseen Suomen ensimmäisen kuuromykkäinkoulun. Opetus tapahtui Malmin kotona, jossa hänellä v. 1846–56 oli yhteensä 13 oppilasta.³⁸ Piispa Boreniuksen kotona 29.1.1857 pidetyssä kokouksessa perustettiin johtokunta tukemaan Malmin yksityistä kuuromykkäinkoulua. Boreniuksen lisäksi johtokuntaan kuuluivat lehtori Johan Ludvig Runeberg, kapteeni K. R. von Essen, kauppias J. Solitander ja aistivalliosopetuksen asiantuntija Carl Henrik Alopaeus.³⁹ Vuonna 1860 perustettiin Turkuun valtion ylläpitämä kuuromykkäinkoulu, jonka johtoon valittiin Carl Henrik Alopaeus.⁴⁰

Porvoon yksityinen kuuromykkäinkoulu ja Turun valtion kuuromykkäinkoulu olivat aloittaneet toimintansa aikana, jolloin Suomessa käytiin keskustelua kansanopetuksen järjestämisestä. Turun kuuromykkäinkoulun syntyyn ja sen ohjesäännön laadintaan oli merkittävällä tavalla osallistunut Carl Henrik Alopaeus. Pedagogisilla kannanotoillaan Alopaeus kuului Cygnaeuksen tärkeimpiin tukijoihin. Alopaeus esitti kodin, lastentarhan ja koulun yhteistyön kolmijakoisen tavoitteen, johon tulisi pyrkiä kristillisessä hengessä:

- järjen ja ymmärryksen kehittäminen
- toiminnallisen halun ja työkyvyn herättäminen
- järjestyksen ja kurin opettaminen.

³⁷ Kals 1999, 87-90.

³⁸ Plit 1984, 48.

³⁹ mt. s. 51.

⁴⁰ Carl Henrik Alopaeus (1825–1892) oli Turun kuuromykkäinkoulun johtaja 1860–81, Porvoon tuomiorovasti 1881–85 ja Porvoon piispa 1885–92. Plit 1984, 11.

Alopaeus oli koulutukseltaan pappi, mutta ennen papiksi valmistumista hän oli toiminut opettajana. Terveysongelmien vuoksi hän työskenteli myös merimiehenä, samoin kuin suomalaisen voimistelujärjestelmän luoja Frans Viktor Heikel, molemmat myönteisin tuloksin. Plit 1984, 16; Suomela 1953, 51.

Perusteluissa Alopaeus viittaa rouva Louise Fröbeliin, johon hän oli tutustunut Hampurissa 1860 ja jonka toimintaa hän suuresti ihaili.⁴¹

Myös koulutyön ulkopuolella Alopaeus antoi opetusta kuuroille. Tällöin opetuksen tavoitteena oli usein konfirmaatio. Alopaeuksen suuresti arvostamana työtoverina oli Anna Charlotta Heikel (1838–1907). Hän oli Frans Viktor Heikelin sisar ja teki elämäntyönsä kuurojen ja kuurosokeiden opettajana. Hän oli ollut Alopaeuksen ohjauksessa Turussa ja aloitti yksityisesti kuurojen opetuksen 1861 yhdessä isänsä Henrik Heikelin, Pietarsaaren maaseurakunnan kirkkoherran kanssa. Vuonna 1866 Pietarsaaren kuuromykkäinkoulu tuli valtionavun piiriin.⁴² Porvoon, Turun ja Pietarsaaren koulun lisäksi oli perustettu Kuopioon 1862 kuuromykkäinkoulu, joten maassamme 1860-luvun alkupuoliskolla ennen sokeainopetuksen alkamista toimi neljä kuurojen koulua.⁴³

Alopaeus suhtautui myönteisesti voimistelun ja uinnin opetukseen, johon hän oli perehtynyt Tukholmassa Manilla-instituutissa.⁴⁴ Porvoon kuuromykkäinkoulun perustaja C. O. Malm oli Manilla-instituutin kasvatteja ja piti voimistelua tärkeänä myös omassa koulussaan. Alopaeus tilasi vuonna 1870 Turun kuuromykkäinkoulua varten piirustukset Viktor Heikeliltä kuutta erilaista voimistelutelinettä varten. Suunnitelma toteutui kesällä 1872. Koulun pihamaalle sijoitetut telineet olivat ahkerassa käytössä ja niiden käyttäjiä oli myös koulun ulkopuolelta. Voimisteluharjoitukset tapahtuivat välituntien aikana, ja Alopaeus toivoi tilanteen korjaamista siten, että koululle saataisiin alaan perehtynyt opettaja ja että voimistelu- ja tietopuoliset tunnit vuorottelisivat keskenään.⁴⁵ Keväällä 1876 hukkui eräs koulun oppilas, minkä seurauksena uinninopetukseen kiinnitettiin entistä enemmän huomiota.⁴⁶ Kesällä 1878 Alopaeus perehtyi Manilla-instituutin uinninopetukseen. Hänen mielestään uinnilla käytännön etujen lisäksi oli myös pedagogista merkitystä ruumista ja mieltä vahvistavana.⁴⁷

⁴¹ Plit 1984, 151.

⁴² Heikinheimo 1955, 280-281.

⁴³ Plit 1984, 164.

⁴⁴ Uinnin harjoittamiseen Manilla-instituutissa oli hyvät mahdollisuudet koulun sijaitessa aivan merenrannalla Djurgårdenissa. Uinninopetus alkoi siellä jo vuonna 1847, ja sitä kehitettiin varsinkin 1860-luvulla. Prawitz 1913, 231-232; Ek 1938, 14; Plit 1984, 138.

⁴⁵ Plit 1984, 138-139.

⁴⁶ mt. s. 139.

⁴⁷ mt. s. 139-140.

Pohdintaa

Valistusajattelijat korostivat jokaisen yksilön oikeutta koulunkäyntiin. Tämä loi perustan yleiselle kansanopetukselle ja otti esille myös aistiviallisten laiminlyödyn opetustarpeen. Muutama vuosi ennen suuren vallankumouksen puhkeamista Ranska näytti muulle maailmalle esimerkin siitä, että menestyksellinen sokeainopetus oli mahdollista. Tätä tehtävää ajatellen Ranska antoi ihmiskunnalle vielä toisenkin lahjan, nimittäin Louis Brailleen kehittämän pistekirjoituksen. Sen yksinkertaista nerokkuutta eivät kaikki aikalaiset heti oivaltaneet ja se joutui odottamaan 20 vuotta, ennen kuin sai virallisen aseman Pariisin sokeainkoulussa. Vähitellen Brailleen pistekirjoitus otettiin käyttöön kaikissa sokeainkouluissa.

Sokeainkoulujen perustamisaate levisi Pariisista eri puolille Eurooppaa ja Atlantin taakse. Se sai suosijia ja kannattajia aina kuningashuoneita myöten. Yksityishenkilöistä itävaltalainen Maria Theresia von Paradis Wienissä ja suomalaissyntyinen Charlotta Antonia Seijerling Pietarissa saivat nauttia kuninkaallisten hyväntahtoisesta suojelusta.

Sokeainopetuksen työmuodot Tanskassa ja Ruotsissa alkoivat myös jo vakiintua ja tieto-puolisten aineiden lisäksi niihin sisältyivät musiikki, käsityöt ja voimistelu. Erityisesti juuri Skandinavian maissa fyysisillä harjoituksilla sokeainkouluissa oli hyvin tärkeä merkitys. Pienet alusmaat, niiden joukossa autonominen Suomi, tulivat mukaan tähän kehityskulkuun vasta 1800-luvun loppupuolella. Pariisin tapaan myös Suomen kuurot saivat omat koulunsa ennen sokeita. Carl Oscar Malm aloitti kuurojenopetuksen vuonna 1846 Tukholman Manilla-instituutin mallin mukaan.

3 Sokeainopetuksen alkuvaiheet 1865–1892

3.1 Väliaikaisesta vakinaistumiseen

3.1.1 Sokeainopetus eriytettiin kansakoululaitoksesta

Vuosina 1858–59 Cygnaeus teki opintomatkan Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan, Itävaltaan, Sveitsiin ja Alankomaihin ja perehtyi kansanopetuksen ja myös aistiviiällisopetuksen järjestelyihin näissä maissa.¹

Cygnaeuksen jättämä matkaraportti toimenpide-ehdotuksineen sai varsin suopean vastaanoton. Senaatin toimeksiannosta Cygnaeus laati ehdotuksen opettajaseminaarin perustamisesta ja kansakoulun järjestämisestä. Senaatille 8.11.1860 jätetyssä ehdotuksessa todettiin, ettei kansakouluun ja lastentarhaan otettavilla lapsilla saanut olla oppimista haittaavaa kuulo-, näkö- tai puhevammaa. Cygnaeus ei sisällyttänyt kansakoulua koskevaan esitykseensä aistiviiällisten opetusta peläten lisääntyvien valtionmenojen herättävän vastustusta. Näin Cygnaeus varoi ehdotuksensa hylätyksi tulemista J. W. Snellmanin ja F. L. Schaumanın² voimakkaan kritiikin vuoksi. Senaatin asettamaan kansakoulua valmistelevaan komiteaan kuului mm. Elias Lönnrot. Sen ulkopuolelle jätettiin kriittisen mielipiteensä vuoksi J. W. Snellman.³

Uno Cygnaeus oli ulkomailla saamiensa virikkeiden vaikutuksesta periaatteessa sitä mieltä, että aistiviiällisten koulutus olisi tullut liittää osaksi kansanopetusjärjestelmää. C. H. Alopaeuksen tuesta ja toivomuksista huolimatta Cygnaeus ei kuitenkaan käsitellyt aistiviiällisten opetusta 1860-luvun alussa tekemissään ehdotuksissa. Siten Suomen aistiviiällisten opetus ja sen kehittäminen irtaantui vastoin Alopaeuksen alkuperäisiä ajatuksia jo syntyvaiheessaan kansakoululaitoksesta. ”Tämä loi pohjaa erityiskoulujen omalakiseen muotoutumiseen.”⁴

Manilla-instituutin johtaja Ossian Edmund Borg⁵ 1.11.1861 kenraalikuvernööri Bergille lähettämässään kirjeessä herätti kysymyksen Suomen

¹ Nurmi 1988, 103.

² Frans Ludvig Schauman s. 24.9.1810 Maaria, k. 28.6.1877 Porvoo, Porvoon piispa ja kirkkolain uudistaja. Otavan Iso Tietosanakirja 7/64, 1150.

³ Plit 1984, 150.

⁴ mt. s. 138.

⁵ O. E. Borg, P. A. Borgin poika, toimi Manilla-instituutin johtajana 1839–1875. Ek 1938, 12, 16.

sokeiden opetuksen järjestämisestä.⁶ Alustavana toimenpiteenä tulisi laskea sokeiden lukumäärä papiston välityksellä. Papisto sai hoidettavakseen tämän tehtävän, johon se sopi paremmin kuin muu virkamiehistö, koska se tunsi pitäjäläisten olot hoitamansa väestörekisterin pohjalta. Vuonna 1862 suoritettun laskennan perusteella Suomessa oli 4 591 sokeaa, joista 7–18-vuotiaita oli 255.⁷ Kansainvälisessä vertailussa maamme sokeiden määrä oli erittäin korkea: sokeita oli yli kaksi promillea väestöstä, kun Länsi-Euroopan maissa sokeita oli promille tai vähemmän. Syinä tähän arveltiin olevan savusaunat ja yleensä asuintilojen savuisuus ja hämäryys.⁸

”Bibeln för blinda”

Tällä otsikolla herätteli Carl Henrik Alopaeus lukijoita *Finlands Allmänna Tidning* -lehdessä 27.3.1863. Hän oli huolestunut siitä, ettei Suomen sokeilla ollut luettavana minkäänlaista kirjallisuutta kohokirjoituksella. Hän esitteli lehden lukijoille yleisesti käytössä olleet kohokirjoitusjärjestelmät. Latinalainen kohokirjoitus oli helpoin myöhemmällä iällä näkönsä menettäneiden lukujärjestelmä. Vähän vaikeampi, mutta myös latinalaisiin aakkosiin pohjautuva kohokirjoitus oli William Moonin⁹ kehittämä merkistö. Edellisistä täysin poikkeava on Louis Brailleen 1825 esittelemä pistekirjoitus. Moonin kohokirjoitusta Alopaeus piti soveliaimpana lähinnä siksi, että sitä oli helpompi opettaa sokeille, koska Moonin kohokirjaimet muistuttivat latinalaisia aakkosia. Alopaeus kertoi,

⁶ Kuopion tuomiokapitulin kiertokirjeet III nro 83/22.1.1862, 3-4; Plit 1984, 213.

⁷ Kuopion kuurojenkoulu 45/1861 KA; Plit 1984, 213.

⁸ Plit 1984, 282-283.

⁹ William Moon, 18.12.1818–10.10.1894. Moon menetti näön toisesta silmästä tulirokon seurauksena varhaislapsuudessa ja sokeutui kokonaan 21-vuotiaana. Hän suoritti tohtorintutkinnon 1840, perehtyi kohokirjoitusjärjestelmiin opettaessaan sokeita lapsia ja julkaisi v. 1847 oman merkkijärjestelmänsä, jossa latinalaiset aakkoset on yksinkertaistettu seitsemään geometriseen muotoon ja niiden eri asentoihin. Moonin kirjoituksessa rivejä luetaan edestakaisin vasemmalta oikealle ja oikealta vasemmalle. Sokeain kirjoitusmerkeistä puhuttaessa käytetään ilmaisuja ”kohokirjoitus” ja ”pistekirjoitus”, jolloin kohokirjoituksella tarkoitetaan ns. latinakirjoitusta ja Moonin kirjoitusta (ks. liite 3) ja pistekirjoituksella Brailleen kehittämää kuuteen kohopisteeseen rakentuvaa merkistöä. Michaelis 1861, 1; Mell 1900, 515-516; Keravuori 1990, 24.

että Tanskan ja Norjan sokeita varten oli painettu Moonin kohokirjoituksella koko Raamattu.¹⁰

Vuonna 1863 Alopaeus painatti omalla kustannuksellaan Manilla-instituutissa Moonin kirjoituksella seitsensivuisen vihkosen Lukukirja Sokioille. Kirja sisältää lyhyitä hartauskirjoituksia ja on ensimmäinen suomenkielinen sokeita lukijoita varten valmistunut painotuote.¹¹ Alopaeus toi painolevyt Suomeen ja otti kirjasta lisäpainoksia seuraavina vuosina. Lukukirjaa annettiin papiston levitettäväksi seurakuntiin. Hän lähetti A. F. Boreniukselle, Porvoon lukioon ja muutamiin seurakuntiin näytekappaleet, joiden avulla opettajien ja pappien tuli opettaa sokeita lukemaan kohokirjoitusta. Alopaeuksen tavoitteena oli saada sokeat ”omin käsin” lukemaan Jumalan sanaa. Marraskuussa 1864 Alopaeus lähetti anomuskirjeen senaatille pyytäen 1 200 markan valtionapua suomenkielisten evankeliumien painattamiseen. Senaatti myönsikin anotun apurahan, jolla Alopaeus 1865 alkaen painatti Moonin kohokirjoituksella useita Raamatun osia.¹² Alopaeuksen toimenpiteiden seurauksena maamme sokeilla oli kohokirjaimin painettua luettavaa jo ennen varsinaisen sokeainopetuksen alkamista. Sortavalassa kesällä 1865 ja Inkerinmaalla Skuoritsassa 1868 antamassaan rippikouluopetuksessa mukana oli myös useita sokeita.¹³

3.1.2 Valtiopäivät ottavat kantaa sokeainopetukseen

Vuoden 1872 valtiopäivät

Kuopion sokeainkoulu oli ehtinyt toimia yhden vuoden ja Blindanstalten i Helsingfors seitsemän vuotta, kun vuoden 1872 valtiopäiville kokoon-tuneilla säädyillä oli tilaisuus lausua mielipiteensä sokeainopetuksen hyödyllisyydestä. Blindanstalten i Helsingfors oli käynnistänyt toimintansa ilman säätyjen käsittelyä, kun taas Kuopion koulun perustamispäätös 1867 oli tapahtunut säätyjen kesken suuren yksimielisyyden merkeissä, mutta sen jälkeen seuranneet nälkävuodet ja kuntien lisääntynyt rasitus vuoden 1865 kunnallislain ja vuoden 1866 kansakouluasetuksen johdosta olivat nostattaneet kriittisiä kannanottoja myös sokeainopetusta kohta- taan. Nälkävuosia seuranneina neljänä vuotena perustettiin runsaasti uusia kansakouluja, ja Kuikan mukaan kansakoulujen perustamisaltoa

¹⁰ Plit 1984, 213.

¹¹ NKLM.

¹² Plit 1984, 214-215.

¹³ mt. s. 203-206.

keskittyi 1870-luvun alkuun, jolloin 1870–71 maalaiskuntien kansakoulujen määrä nousi yhteensä 114 kansakouluun. Tosin kunnat saivat kansakoulujen perustamiskustannuksiin valtionapua, mutta varsinkin talonpoikaissäädystä koulutuksen aiheuttamat lisääntyneet kustannukset tulivat näillä valtiopäivillä erityisen kärjistyneinä esille. 1870-luvulle tultaessa aikaisempaa tavoiteltavammaksi oli tullut ihmistyyppi, jonka olemassaolo ei muodostunut lähiyhteisölleen taloudelliseksi rasitukseksi. Vähäosaisimmankin väestön kaikki jäsenet edustivat tästä alkaen aivan uutta, vapaasti liikkuvaa työvoimaa. Tuula Vuolteen mukaan ”Kyse on siis perustavanlaatuisesta muutoksesta kohti yksilökansalaisuutta valtiokansalaisuuden ja yhteiskunnan koossapitävänä voimana.”¹⁴

Suurimman huomion puheenvuorojensa vuoksi sai kunnallisneuvos Agathon Meurman¹⁵, joka arvosteli rohkein sanakääntein sokeiden opetusta. Hänen mielestään sokeainkoulujen tuli pitää mielessään ne lähtökohdat, joista sokeat tulivat. Kun kysymyksessä olivat suomenkieliset sokeat ja heidän opetuksensa, oli tärkeitä muistaa yhteisen kansan elinolosuhteet, sillä siihen ja useimmiten sen köyhimpään luokkaan nämä oppilaat kuuluivat. Koulujen tilalle hän ehdotti ”sokeain-kotoja”, joissa uskonnon suullinen opetus, sisälukuharjoitus, yksiääninen laulu, mutta ei soitto, ja vain heille sopivat käsityöt voivat tulla kysymykseen, siinä kaikki, mitä tällaiselta sokeain-kodolta voisi vaatia. Meurmanin mielestä sellaisissa väkirikkaissa maissa, joissa varakkaan säädyn keskuudesta löytyy sokeita, voi olla paikallaan opettaa kouluissa lukemisen lisäksi kirjoitustaitoa, kasvi- ja eläinoppia, shakkia ja musiikkia. Koulusta päästyään näillä oppilailta oli kotonaan ”se elannon mukavuus”, johon he koulussa olivat tottuneet. Suomessa tällaisia sokeita oli niin vähän, että he voivat ulkomailta saada kasvatuksensa.¹⁶ Hänen mielestään

¹⁴ Kuikka 1981, 12; Kivinen 1988, 100-102; Jaakkola 1992, 11; Vuolle 1993, 101.

¹⁵ Agathon Meurman s. 9.10.1826 Kangasalla, k. 17.1.1909 Helsinki, valtiopäivämies talonpoikaissäädyn keskeinen edustajana valtiopäivillä 1872–1900. Kuka kukin oli, Helsinki 1961, 338.

¹⁶ Tällainen Meurmanin tarkoittama oppilas oli mm. Viktor Julius von Wright HSK opp.nro 7, 1868–72, s. 5.6.1856 Kuopio, k. 16.5.1934 Helsinki, jonka jälkipolvi tuntee hänen työväenliikkeen parissa suorittamansa työn vuoksi. V. J. von Wright oli koritehtaan johtaja, yhteiskuntapoliitikko, valtiopäivämies, kaupunginvaltuutettu, kunnallisneuvos ja aatelinen käsityöläinen. Hän oli heikkonäköinen varhaisesta lapsuudesta alkaen ja hänen äitinsä sisar vapaaherratar Sofia Rehbinder ohjasi hänet oppilaaksi Helsingin sokeainkouluun. Von Wright on muistellut: ”Siellä oli johtajattarena harvinaisen lahjakas ja hienosti

kirjoitustaito, historia, maantiede, kasvi- ja eläinoppi jne. olivat sokeiden kohdalla ”tyhjiä koristuksia, joita ripustellaan loiston eikä hyödyn vuoksi valtion kustantamien laitosten seiniin”.¹⁷

Vuolteen mukaan Meurman korosti valtiopäivätoiminnassaan kodin ja perheen antaman kasvatuksen merkitystä, jota yhteiskunnan järjestämällä koulutuksella ei pitäisi peukaloida. Hänen mielestään juuri alkuopetus oli jätettävä kirkon tehtäväksi. Meurmanin näkemys kansanopetuksesta oli siten snellmanilainen ja erilainen kuin Cygnaeuksen. Snellmania seuraten Meurman näki kansakoulun tärkeimpänä tehtävänä olevan kansan herättämisen. Tämä puolestaan oli mahdollista vain järjestämällä opetus sellaiseksi, että se herätti elämää.¹⁸

Meurmanin lisäksi talonpoikaissäädystä löytyi toinenkin edustaja, joka ei hyväksynyt sokeiden tietopuolista opetusta. Edustaja Matti Lakari¹⁹ Ilmajoelta esitti:

Kun sokea on sokea vielä laitoksesta palattuansa, niin en ymmärrä millä tavoin hän voisi nimeksikään monilla tieteillänsä ja taiteillansa yhteiskunnan sivistystä ja valistusta edistää. Mitä nerollisuuteen ja teollisuuteen tulee, niin siinä moni heistä terveelle ihmiselle vertoja vetää; mitä uskontoon tulee, saavat he kuulon kautta niin kuin kaikki muutkin ihmiset kuulla terveellistä oppia, jonka monessa

sivistynyt neiti Mathilda Linsén, joka suurella ystävällisyydellä otti minut vastaan ja koetti hankkia minulle mahdollisimman hyvää opetusta. Hän saavutti täydellisen luottamukseni ja niinä vuosina, jotka olin hänen koulussaan, neuvoi ja opasti hän minua opinnoissani ja ahkeralla työllä saavutin hänen tunnustuksensa”. Suurennuslasia apuna käyttäen hän jäljensi pistekirjoitukselle oppilastovereita varten mm. kolminidoksisen luonnontieteellisen oppikirjan. Von Wright seurasi kuunteluoppilaana opetusta ruotsalaisessa normaalilyseossa viidenteen luokkaan asti. Tämän jälkeen hän lähti pitkälle ulkomaiselle opintomatalle. Hänen veljensä, luontomaalari Magnus von Wright, kutsui hänet Nürnbergiin opiskelemaan korityötä. Opintomatka kesti kolme vuotta, minkä jälkeen Wright osallistui Suomessa järjestettyyn taide- ja teollisuusnäyttelyyn. HSK ol, JyMa; Pinomaa 1931, 19-29.

¹⁷ Asiakirjat valtiopäiviltä vuonna 1872 III, 114-115. KA; Vuolle 1993, 101-102.

¹⁸ Asiakirjat valtiopäiviltä vuonna 1872 III, 114-115. KA; Tšokkinen 1984, 26; Vuolle 1993, 102.

¹⁹ Ilmajoen tuomiokunnan edustajana vuoden 1872 valtiopäivillä toiminut talollinen Matti Lakari vaikutti paikkakunnallaan mm. vaivashoidon esimiehenä ja pitäjänkirjurina. V. 1869 Lakari perusti maatilalleen kansakoulun, joka oli laatuaan ensimmäinen Isonkyrön seurakunnassa. Hytönen 1926, 159.

*totinen Jumalan tunto vaikuttaa, eivätkä siis kaikki liene onnettomat maailmassa.*²⁰

Myös porvariston edustaja Leo Mechelin²¹ yhtyi arvostelijoihin ja painotti sitä, että sokeiden opetukseen käytettyjä valtion varoja tuli hyödyntää järkevällä tavalla. Hän halusi supistaa Kuopion sokeainkoululle annettua vuosittaista tukea eli käytännössä vähentää virkoja. Mechelin pyrki näin turvaamaan Helsingin sokeainkoulun aseman ja asettaa suostuntaveroista 8 000 markkaa ruotsinkielisen sokeainkoulun toimintaa varten. Porvaristo oli huolissaan ruotsinkielisen opetuksen asemasta suomenkielisen sokeinopetuksen rinnalla ja kannatti Mechelinin tekemää ehdotusta. Aatelisto korotti määrärahasityksen 12 000 markkaan.²²

Vaikka talonpoikaissäätö arvosteli kovasti Kuopion sokeainkoulua, se ei kuitenkaan vaatinut sitä lakkautettavaksi, koska se oli toiminut vain yhden vuoden. Aateliston ehdotuksesta keisarille jätettävään vastaukseen lisättiin pyyntö tilaston saamiseksi sokeista. Se olisi tärkeä koulujen edelleen kehittämisen kannalta. Säätyjen yhteinen vastaus jätettiin 25.5.1872 senaatin tarkastettavaksi, joka vahvistettuaan esityksen jätti sen keisarin hyväksyttäväksi 18.11.1872. 13.3.1873 annetulla keisarin julistuksella säätyjen tekemä esitys tuli hyväksytyksi sellaisenaan lukuun ottamatta Kuopion sokeainkoululle seuraavaksi viisivuotiskaudeksi ehdotettua määrärahaa, joka aleni 142 000 markasta 108 000 markkaan. Tämän mukaan Kuopion koulussa sai vuonna 1873 olla 20, vuonna 1874 30 ja seuraavina vuosina korkeintaan 40 oppilasta. Kuntain kustannuksella olevista oppilaista perittäisiin 50 markan vuosimaksu, johon sisältyisivät myös vaatteet. Vapaaoppilaita sai olla neljäsosa koko oppilasmäärästä. Opetuksessa tuli pääpaino panna käsitöiden ja käsiammattien opetukseen oppilaiden taipumusten mukaan. Oppilaitos pysyi edelleen väliaikaisena, jonka kuluessa palkankorotuksia, samoin kuin eläkkeitäkään ei myönnetty koulun johtajalle ja opettajille eikä heitä myöskään varustettu valtakirjoilla. Samalla peruutettiin aikaisempi päätös apurahoista koulun opettajille ulkomaisia opintomatkoja varten. Säädyt määräsivät,

²⁰ Asiakirjat valtiopäiviltä vuonna 1872 III. KA; Vuolle 1993, 103-104.

²¹ Leopold (Leo) Henrik Stanislaus Mechelin (1839–1914), professori, porvarissäädyn jäsen 1872 valtiopäivillä, ritariston ja aatelin jäsen 1877–1906 valtiopäivillä. Yo 1856, fil.kand. ja maist. 1860, lakit. kand. 1864, lis. ja tri 1873. Suomen kansanedustajat 1907–2000 II, 626.

²² Landtdagen i Helsingfors år 1872 II, Borgareständets protokoll, 704-717; Landtdagen i Helsingfors år 1872 II, Ridderskapets och adelns protokoll, 98-101; Tšokkinen 1984, 26; Vuolle 1993, 104.

että kumpaisenkin sokeainkoulun tuli jättää kertomus toiminnastaan ja selvitys varojen käytöstä lukuvuoden 1875–76 loppuun mennessä.²³

Vuolteen mukaan Kuopion sokeainkoulu oli kristillis-humaanisen kauden viimeinen valtion toimesta perustettu aistiviallisten opetukseen erikoistunut koulu, joka nälkävuosien seurauksena joutui alati kiristyvien vaatimusten ja arvostelujen kohteeksi.²⁴ Vuoden 1873 julistus edeltävine keskusteluineen osoittivat Tšokkisen mukaan siirtymistä Linsénin, Alopaeuksen ja Cygnaeuksen edustamalta humanilta linjalta ammattiopetusta painottavalle käytännön linjalle ja sen avulla sokeista pyrittiin kasvattamaan käsityöammateissa toimeentulonsa ansaitsevia itsenäisiä kansalaisia.²⁵

Vuoden 1877 valtiopäivät

Vuoden 1877 valtiopäivien käsittelyä varten lähetti Karl Mortimer Stenius heinäkuun 21. päivänä 1876 päivätyn selvityksen Kuopion sokeainkoulun toiminnasta vuosina 1871–1875.²⁶ Sen mukaan koulussa oli kolme luokkaa, joista ensimmäisellä opiskeltiin yksivuotisella oppimäärällä, toisella kaksivuotisella oppimäärällä ja kolmannella myös kaksivuotisella oppimäärällä, opetuksen käsittäessä 10 tuntia henkistä ja 37 tuntia käsityöopetusta viikossa. Tietoaineiden tunneista suurin osa omistettiin uskonnon opetukselle, johon kuului Raamatun historia, uskonoppi, Raamatunluku ja virsien ulkoluku. Raamatun historiaa ja uskonoppia opetettiin joka päivä. Uskonopin oppikirjoina käytettiin Lutherin pientä katekismusta Möllerin selityksillä ja ylempillä luokilla Kurtzin Uskonnonoppikirjaa. Raamatun historiassa käytettiin K. G. Leinbergin oppikirjaa. Tavallisimmat virret, noin sata, oppilaat oppivat ulkoa. Steniuksen mukaan sokeat lauloivat mielellään, koska siinä heillä oli ”ilonsa ja virvoituksensa onnettomassa elämäntilassaan, kuinka laulanto elähdyttää ja ylentää häntä hänen kolkosta yksinäisyydestään”, niin hänelle oli suotava tilaisuus saada siinä opetusta ilman suurempaa

²³ Asiakirjat valtiopäiviltä vuonna 1872 III, 95-122; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä määräyksistä sen laitoksen suhteen, joka Kuopion kaupunkiin on asetettu sokeiden lasten opetusta ja kasvatusta varten. Annettu Helsingissä, 13 p:nä maaliskuuta 1873; Lyytikäinen K. 1902, 13-14; Tšokkinen 1984, 26-27; Vuolle 1993, 105.

²⁴ Vuolle 1993, 106.

²⁵ Tšokkinen 1984, 27.

²⁶ Asiakirjat valtiopäiviltä 1877–1878 IV I, 1-21. KA; Lyytikäinen K. 1902, 13-17.

käytännöllistä tarkoitusta. Laulunopetuksessa käytettiin useimmiten virsisävelmiä ja isänmaallisia lauluja.²⁷

Opetusta urkujen soitossa annettiin syyskuun alusta 1872 alkaen opettajana director musices J. R. Enckell. Tänä aikana oppi kaksi oppilasta kaikki virsikirjan koraalit. Kaksi oppilasta heidän lisäksi oli aloittanut urkuopinnot. Steniuksen mukaan opetuksessa oli keskitytty pelkästään koraaleihin pyrkimyksenä se, että musikaalisesti lahjakkaat oppilaat voisivat koulusta päästyään toimia urkureina tai urkurin apulaisina.²⁸

Voimistelua oli sekä tytöillä että pojilla kaksi tuntia viikossa. Äidin-kielen opetus oli käsittänyt lukemisen, kirjoittamisen ja tärkeimmät kielioopin kohdat. Lukemisessa käytettiin Moonin kohokirjoituksella painettuja kirjoja, joita oppilaat olivat oppineet lukemaan jokseenkin sujuvasti. Jotta sokeat voisivat kirjallisesti ilmaista ajatuksiaan näkeville, oli kirjoituksen opetuksessa käytetty latinan aakkosia Heboldin taulun avulla. Brailleen pistekirjoitusta opetettiin sokeiden välistä kirjeenvaihtoa ajatellen.

Päässä-laskun oppikirjana käytettiin Bonsdorffin Lasku-harjoituksia, maantiedossa Erslew-Modeenin Euroopan ja Aasian maantietoa ja Hallstenin Suomen maantieto, muista maanosista opetettiin lähinnä geologinen rakenne. Opetuksessa käytettiin pallokarttaa. Jokaisen oppilaan tuli vuorollaan osata kartalta löytää kulloinkin opetuksen kohteena oleva maa, mikä hidasti oppitunnin kulkua.

Historiassa opetettiin yleishistorian tärkeimmät kohdat, jotka liittyvät isänmaan historian kulkuun. Havainto-oppia oli tunti viikossa I ja II luokalla. Oppikirjoina olivat Harderin Anschauungsunterricht, Topeliuksen Luonnon-kirja, Gruben Kertomukset ja Berlinin Luonnon-oppi.²⁹

Tietoaineiden ja työnopetuksen tuntimäärä viikossa selviää seuraavasta taulukosta:

	Tietoaineet	Työnopetus
ensimmäinen vuosi	24 t	20 t
toinen vuosi	26 t	20 t
kolmas vuosi	26 t	20 t
neljäs vuosi	10 t	37 t
yhteensä	96 t	134 t

²⁷ Steniuksen selvitys valtiopäiville 1877, 1-4.

²⁸ Steniuksen selvitys valtiopäiville 1877, 4-5. Brailleen nuottikirjoitusta opetti koulun työmestari Otto Tönnesen, entinen Kööpenhaminan sokeainkoulun oppilas.

²⁹ mt. s. 2-5. Harderin Anschauungsunterricht oli havainto-opin oppikirja, muut kirjat olivat käytössä myös kansakoulussa.

Opetusajasta noin 2/5 käytettiin tietoaaineisiin ja 3/5 työopetukseen. Tietoaaineiden opetus tapahtui aamupäivällä, jolloin ylimmällä luokalla pääasiassa työopetusta, iltapäivän tunnit käytettiin työopetukseen ja voimisteluun. Pojille opetettiin korien ja niinimattojen valmistusta, verkkojen kutomista, metsästyslaukkujen tekoa ja köydenpunontaa. Opettajina näissä käsitöissä toimivat sokeat ammattimiehet, joita Suomessa oli useita. Raaka-aineina käytettiin siankarvaa, tuohta, puunjuurta ja hamppua. He valmistivat mm. kalastustarvikkeita, ja Steniuksen mukaan ansaitsivat hyvin toimeentulonsa saaden ilmaisen elatuksen talossa, jossa olivat töissä, lisäksi neljä markkaa palkkaa viikossa. Työille annettiin opetusta kaikenlaisissa neuletöissä, kehräämisessä, kutomisessa ja ompelemisessä.³⁰

Lääkärinä koulussa toimi tohtori Edvin Nylander. Lääkärin työstä oli oppilaille suurta apua, leikkauksen kautta eräs heikkonäköinen poika sai jälleen näkönsä ja neljän muun heikkonäköisen oppilaan näkö oli parantunut. Nämä viisi oppilasta voitiin näkevinä lähettää koulusta kotiin. Ilman lääkäriä apua he vähitellen olisivat kenties kokonaan sokeutuneet.³¹

Steniuksen mukaan oppilaat pyrittiin totuttamaan mitä suurimpaan elämän yksinkertaisuuteen ja vaatimattomuuteen, jota koulun avaamisesta lähtien oli tarkoin seurattu. Etenkin oli noudatettu talonpoikaista elämää, johon kansanluokkaan oppilaat useimmiten kuuluivat.³² Vuositaisesta tilinteosta selviää, kuinka suuret yhden oppilaan kustannukset ovat olleet.

	päivässä	kuukaudessa	vuodessa
1871	45,5 p	13 mk 64,5 p	163 mk 74 p
1872	39 p	11 mk 78 p	141 mk 40 p
1873	38 p	11 mk 41 p	136 mk 92 p
1874	38,5 p	11 mk 53 p	138 mk 36 p
1875	42 p	12 mk 60 p	151 mk 20 p

Steniuksen mukaan tuskin löytyy muuta sisäoppilaitosta, jossa näin edullisia kustannuksia voitaisiin esittää, ”ja kuitenkin on oppilailta ollut

³⁰ Steniuksen selvitys valtiopäiville 1877, 5-8. Neuletöillä tosin ei ansainnut paljon, mutta sokeat tytöt Steniuksen mukaan voivat osallistua moniin talous-askareisiin perheissä, joissa asuvat.

³¹ Steniuksen selvitys valtiopäiville 1877, 2 ja 4.

³² mt. s. 8; Kuopion koulun oppilaista useimmat olivat kotoisin maataloutta ja sen sivuelinkeinoja harjoittavista perheistä. Mäkitupalaisten, loisten yms. maaseudun tilattoman väen lapsia oli heistä lähes puolet. Tšokkinen 1984, 102-103.

hyvä ja ravitseva ruoka, niin kuin yhteisellä kansalla on.”³³

Valtiopäiville esitettiin myös johtajatar Emilia Roosin laatima selvitys Helsingin sokeainkoulun toiminnasta.³⁴ Koulussa oli noudatettu 16.7.1875 vahvistettua, Kuopion sokeainkoululle 17.11.1870 annettua ohjesääntöä. Koulun oppilasmäärä vuoden 1875 lopussa oli 10, joista yhdeksän tyttöä ja yksi poika. Koulun opetusohjelma noudatti kansakoulun oppiaineita.

Lukemisen oppikirja oli painettu Moonin kohokirjoituksella, min­kä lisäksi opetuksessa käytettiin myös latinan irtoaakkosia. Sisäluvun lisäksi ovat vanhemmat oppilaat opetelleet ulkoa runoja ja nuoremmat kertaamaan heille luettuja lukukappaleita. Kirjoituksessa käytettiin Brail­len pistekirjoitusta ja sen ohella myös lyijykynäkirjoitusta Heboldin kirjoittimen avulla. Aine- ja oikeinkirjoitus kansakoulun tapaan kuului koulun oppiaineisiin. Käsitöiden opetus koulussa Roosin mukaan oli varsin uutta, joten siitä toistaiseksi ei ollut paljon sanottavaa. Jos suunnitteilla oleva ”sokeainkoti” liitettäisiin koulun yhteyteen, niin se turvaisi käsiteollisuudelle suotuisimmat menestymisen mahdollisuudet. Koulussa oli lähinnä valmistettu virkkaus- ja kudontatöinä villa- ja puuvillatuotteita sekä lastu- ja niinitöitä. Ompelamisen perusteellisemmän opetuksen johtajatar Roos katsoi hyödyttömäksi. Oppilaille riitti, että he tarpeen vaatiessa osasivat käyttää silmäneulaa. Harjatyo sitä vastoin olisi sokeille tytöille sekä sopiva että tuottava työ. Harjansidonnan opetus ei kuitenkaan vielä ollut päässyt alkuun. Myöskään voimistelunopetus tilojen puutteen vuoksi ei ollut tuottanut odotettuja tuloksia.³⁵

³³ Steniuksen selvitys valtiopäiville 1877, 9, 12-21. Valtion määräraha koululle vuosina 1871–75 oli 108 534,73 markkaa (s. 12-13). Koulun menot samana aikana yhteensä 106 906,21 markkaa. Erotus 1 628,52, josta osa palautettiin läänin kansliaan. Koulun oppilaiden määrä tänä aikana oli 39, jolloin menot oppilasta kohti olivat 2 741,18 markkaa. Edellä esitettyihin lukuihin ei sisälly lasten vanhempien tai kuntien maksamat vuosimaksut. 31.12.1875 kolehtikassan tilillä oli 1 931,88 markkaa ja apurahastossa 1 676,45 markkaa.

Kouluun otettiin vuonna 1871 10, 1872 8, 1873 7, 1874 8, 1875 6, yhteensä 39 oppilasta, joista päästettiin koulusta vuonna 1872 1, 1873 1, 1874 6, 1875 1, yhteensä 9 oppilasta. Oppilaiden lukumäärä vuoden 1875 lopussa oli 30. Maaliskuun 13. päivänä 1873 annetun julistuksen mukaan kouluun olisi voitu ottaa 40 oppilasta, mitä senhetkiset koulun varat eivät sallineet.

³⁴ Asiakirjat valtiopäiviltä 1877–1878 IV I, 22-41. KA; Lyytikäinen K. 1902, 15-16.

³⁵ Roosin selvitys vuoden 1877 valtiopäivillä, 23-24. Uskonnon oppikirjat olivat: G. E. Eurénin Barna Bibeln, Kurzin Uskonnonoppi ja Pyhä historia, katekismus ja virsikirja. Laskennon opetuksessa käytössä oli Bonsdorffin

Kuopion kouluun verrattuna Helsingin koulu sai enemmän lahjoitusrahoja ja siten sen toiminta alusta alkaen oli taloudellisesti varmemmalla pohjalla.³⁶ Valtiopäiville esitetyistä selvityksistä ilmenee, että molemmissa sokeainkoulussa noudatettiin tiukasti viranomaisten antamaa säästäväisyyslinjaa. Viranomaisohjeet velvoittivat koulujen johtoa tarkkaan harkintaan siinä, mikä olisi tarpeellista ja kohtuullista koulujen toiminnan kannalta. Ohjeiden seurannassa johtajat saattoivat mennä liiallisuuksiin ja pitää tavoiteltavana myönnetyin määrärahan allittamista. Johtajien raporteista selviää, että Kuopion sokeainkoulussa työskenneltiin niukemman ”elannon” parissa. Keskimääräiset kulut oppilasta kohti siellä olivat tarkasteltavalla kaudella 681,90 markkaa alhaisemmat kuin Helsingin sokeainkoulussa.

Vaikka sokeainkoulujen taloutta oli hoidettu säästäväisyyttä noudattaen ja niiden toiminnan katsottiin olleen tarkoituksenmukaista, valtiopäivät eivät kuitenkaan vakiinnuttaneet niitä, vaan väliaikaisuus jatkui. Kuitenkin säädyt päättivät Kuopion sokeainkoulun ylläpitämiseksi myöntää vuosina 1877–82 yleisistä valtion varoista 120 000 markkaa eli 24 000 markkaa vuodessa. Tämä merkitsi sitä, että Kuopion sokeainkoulun ylläpitokustannukset siirtyivät suostuntavaroista valtion yleisiin menoihin.³⁷

Vuoden 1882 valtiopäivät eivät tuoneet muutosta aisti- ja kehitysvammaisten opetukseen. Koulujen asema tuli esille Sipoon seurakunnan kirkkoherra, rovasti Wilhelm Fredriksonin aloitteesta. Hän oli tehnyt

Päässälaskemisen opas, maantiedossa Erslew-Modeenin oppikirja kansakouluja varten ja kohokartat. Aineissa, joissa oppilailta puuttui oppikirja, tapahtui opetus lukemalla ääneen otteita Gruben, Renvallin ja Krohnin tekemistä oppikirjoista. Virsisävelmien lisäksi opetettiin kaksi- ja kolmiäänisiä lauluja sekä harmonin- ja pianonsoittoa.

³⁶ Roosin selvitys vuoden 1877 valtiopäivillä. Valtion määräraha Helsingin sokeainkoululle vuosina 1865–75 oli yhteensä 77 134,46 markkaa (s. 36-37). Menot tänä aikana olivat 68 461,62 markkaa. Valtiolle jouduttiin palauttamaan 4 757,02 markkaa. Opetuskalustoon siirrettiin 2 000 markkaa ja koulun yksityiseen rahastoon 1 915,82 markkaa. Tässä rahastossa oli vuoden 1875 lopussa 4 224,29 markkaa. Koulun perustamiseen varattu 2 400 markkaa oli käytetty vuoden 1870 loppuun mennessä.

Koulussa opiskelleiden määrä vuoden 1875 loppuun mennessä oli 20. Kun opiskelleiden määrällä jaetaan koulun menot 68 461,62 markkaa, tulee keskimääräiseksi menoksi oppilasta kohti 3 423,08 markkaa. Mellinin ja Bergholmin lahjoitusten, jotka kumpikin olivat 5 000 markkaa, käytöstä johtajatar Emilia Roos ilmoituksensa mukaan ei päättänyt. mt. s. 36-41.

³⁷ Lyytikäinen K. 1902, 14.

2. päivänä helmikuuta 1882 yleiselle anomusvaliokunnalle esityksen ”perustaa suomen- ja ruotsinkielisiä kouluja sokeita, kuuromykkiä ja tylsämielisiä varten”.³⁸ Valiokunta oli etenkin sokeiden koulutustarvetta arvioidessaan perustanut lausuntonsa tilastoihin. Vuonna 1873 sokeita laskettiin olleen 3 900, joista 7–20-vuotiaita 164, heistä ruotsinkielisiä 18. Valiokunnan laskelmien mukaan oli Suomessa sokeita noin 2 %, Ruotsissa 0,8 % ja Alankomaissa 0,5 %. Synnynnäinen sokeus Suomessa ei kuitenkaan ollut suhteellisesti yleisempää kuin muissa maissa. Sokeuden syiden katsottiin aiheutuvan savusta ja pölystä, jotka johtuivat saunoista ja savupirteistä sekä kaskenpoltosta ja riihessä puinnista. Valiokunnan mukaan kaksi sokeainkoulua, joiden valtiontuki oli runsaat 34 000 markkaa, oli näiden tilastojen valossa riittävä. Porvarissäädyn edustajana valtiopäivillä ollut Jyväskylän opettajaseminaarin voimistelunlehtori K. G. Göös käytti aistivallisuusopetuksen yhteydessä runsaasti puheenvuoroja. Häntä kiinnosti erityisesti kuurojen opetuksen järjestely. Hän ehdotti, että jokaisen kansakouluopettajaseminaarin yhteyteen tulisi perustaa kuurojenkoulu. Göösin tekemän selvityksen mukaan mm. Jyväskylän seudulla oli niin paljon kouluikäisiä kuuroja, että heille tulisi perustaa Jyväskylään oma koulu.³⁹

Aistivallisuusopetus oli esillä myös vuoden 1888 valtiopäivillä. Aistivallisuusopetuksen todettiin meillä niin määrällisesti kuin opetusmenetelmien osalta jääneen jälkeen muista Pohjoismaista. Muissa Pohjoismaissa kouluikä sokeainkouluissa oli pitempi kuin Suomessa, yleensä 10 vuotta. Oppilaat valmistaviin kouluihin tulivat 6-9-vuotiaina. Suomessa valmistavia kouluja ei ollut, ja varsinaisiin sokeainkouluihin oppilaat tulivat 9-12-vuotiaina Helsingin ja 10-12-vuotiaina Kuopion sokeainkouluun. Vuoden 1872 valtiopäivien säästötoimenpiteet koskien sokeainkoulujen opettajien palkka- ja virkaetuja olivat edelleen voimassa.⁴⁰

³⁸ Fredrikson oli ennen asian esilleottamista valtiopäivillä keskustellut C. H. Alopaeuksen kanssa ja vetosi puheenvuoroissaan hänen antamiinsa tietoihin. Fredriksonin mielestä sekä kirkkolain 45. pykälään että maalaiskuntia koskevaa kunnallisasetuksen 6. pykälää oli toteutettu puutteellisesti. Hän esitti, että aisti- ja tylsämielisiä lapsia varten tulisi perustaa niin paljon suomen- ja ruotsinkielisiä kouluja, että kaikilla kouluikäisillä olisi tilaisuus saada opetusta. Yleinen valiokunta kuitenkin mietinnössään oli sitä mieltä, ettei kunnallisasetuksen muuttaminen ollut perusteltua, koska vaivahoitoasetuksessa oli määritelty kuntien velvollisuudet aistivallisten ja tylsämielisten hoidosta, ei heidän opetuksen järjestäminen. Plit 1984, 282.

³⁹ Asiakirjat valtiopäiviltä 1882, Anomusmietintö N:o 2, V, 1-3. KA; Plit 1984, 282-287.

⁴⁰ Asiakirjat valtiopäiviltä 1888, pappissäädyn ptk 40-42. KA; Plit 1984,

3.1.3 Sokeainkoulut vakinaistetaan

Sokeainkoulujen asema säilyi tilapäisellä kannalla aina vuoteen 1892 saakka siitäkin huolimatta, että niiden opetuksen menestyksellisyydestä oli esitetty monia selvityksiä aina valtiopäiviä myöten. Esitysten ja mietintöjen sarjan, joka lopulta johti asetuksen antamiseen, käynnisti C. H. Alopaeus kuuromyökkäin opettajien kokouksessa elokuussa 1877. Kokouksen pohjalta tekemässään ehdotuksessa kouluylivaltuutukselle Alopaeus ehdotti mm. asiantuntijakomitean asettamista ja aistivaltuutuksien tarkastajan viran perustamista.⁴¹

Alopaeuksen esille ottamat asiat lähtivät lopultakin monien välivaiheiden jälkeen liikkeelle kohti ratkaisua, kun senaatin päätöksen mukaan kouluylivaltuutuksen tuli laatia kokonaisuus tylsämielisten ja aistivaltuutuksien opetuksen järjestämisestä. Esityksen tuli pohjautua ulkomailta hankittuihin tietoihin, jota varten oli suoritettava ulkomainen opintomatka. Senaatin 6.2.1886 myöntämän apurahan turvin suoritti Valter Forsius⁴² opintomatkan Pohjoismaihin, Saksaan ja Sveitsiin. Sairastumisen vuoksi vuoden mittaiseksi suunniteltu matka päättyi vasta loppuvuodesta 1887. C. H. Alopaeus oli suositellut tähän tehtävään juuri Valter Forsiusta.⁴³

Forsiuksen matkakertomus valmistui tammikuun lopulla 1888 ja ehdotus aistivaltuutuksen uudelleen järjestämisestä huhtikuussa samana vuonna. Kouluylivaltuutus ei ottanut esitykseen kantaa, vaan esitti sen painamista, johon kuitenkin senaatti ei suostunut.⁴⁴ Senaatti asetti 29.10.1888 aistivaltuutuskomitean tutkimaan Forsiuksen suunnitelmaa.⁴⁵

Tammikuun 1889 aikana komitea kokoontui useita kertoja ja perehtyi Forsiuksen esitykseen. Sen mukaan koulupakkoa ei tulisi määrätä, mutta

287-289.

⁴¹ KH II J1, Alopaeus kouluylivaltuutukselle 17.11.1877. KA; Tšokkinen 1984, 27.

⁴² Valter Woldemar Forsius s. 14.9.1856 Heinola, yo. 1875, FM 1882, matematiikanopettaja Haminassa 1882–85. Sarva 1929, 21.

⁴³ KATK KD 164/70, 1885, tal.os. KD 132/281 1888. KA; Plit 1984, 295-296.

⁴⁴ KATK miet. 2.3.1892 (25.10.1888). KA; Plit 1984, 302-303.

⁴⁵ Komitean puheenjohtajana toimi Porvoon piispa C. H. Alopaeus. Muut jäsenet: Anna Heikel, Kustaa Killinen, Adolf Eliel Nordman ja Achilles Sirén kuuromyökkäin opetus, Hanna Ingman, Karl Mortimer Stenius sokeain opetus, Edvin L. Hedman tylsämielisten opetus sekä kanslianeuvos, kasvatusopin emeritusprofessori Zachris Joachim Cleve, kansakoulun ylitarkastaja Wilhelm Floman, fil. maist. Valter Forsius, sihteerinä lakitiet. kand. Kaarlo Castrén. Tal.os. ptk

koulunkäyntimahdollisuuksia tulisi helpottaa. Aikanaan säädettävä yleinen oppivelvollisuus tulisi koskemaan myös aistivallisia ja kysymys koulupakosta ratkeaisi sitä kautta. Äänestyksessä koulupakon kannattajat hävisivät yhdellä äänellä.⁴⁶ Koulupakkoa kannattivat komitean nuorimmat jäsenet E. Hedman, Hanna Ingman, Kustaa Killinen ja A. E. Nordman. Hedman vetosi Norjassa 1881 julkaistuun asetukseen, jonka mukaan kaikki aistivalliset lapset kuuluivat oppivelvollisuuden piiriin.⁴⁷

Sokeainkoulujen opetusta esitellessään Forsius korosti käsitöiden opetuksen tärkeyttä. Dresdenin mallin mukaan työopetus oli sokeain opetuksen ensisijainen tehtävä ja sen mukaisesti sokeainkouluihin pitäisi saada työosasto. Kuopion sokeainkoulun osalta Stenius saattoi osoittaa, että opetuksessa oli pääasiassa keskitytty käsitöiden opetukseen. Helsingin sokeainkoulun käsitöiden opetuksen tasoa esitellessään Ingman toi esille oppilastöiden menestyksen kotiteollisuusnäyttelyssä, yleisillä messuilla ja valtakunnallisessa kansakoulujen käsityönäyttelyssä vuosina 1875 ja 1885. Kunniamainintojen lisäksi muutamat oppilastyöt olivat yltäneet aina palkintosijoille asti. Lisäksi useimmat koulun entisistä oppilaista pystyivät omalla työllään elättämään itsensä. Ingmanin mielestä ammatinopetukseen pitäisi kuulua muutakin kuin vain käsitöiden opetus. Forsius antoi tunnustuksen Kuopion sokeainkoulun käsitöiden opetukselle, mutta Helsingin koulun tilanne ei ollut tyydyttävä. Se kaipasi ohjesäännön uudistusta ja lisämäärärahaa käsityöopetuksen kuntoon saamiseksi.⁴⁸

Forsiuksen mukaan sokeat lapset tarvitsivat esiopetusta ennen varsinaista kouluuntuloa, joka tapahtuisi hänen mukaansa 10-vuotiaana kouluajan ollessa 7-8 vuotta. Kouluaineiden opetukseen käytettäisiin 4-5 ja käsitöiden 2-3 vuotta. Hänen mielestään käsitöiden opetusta ei voi menestyksellisesti antaa nuorille oppilaille, joiden kädet eivät olleet harjaantuneet näppäryyttä vaativaan toimintaan, minkä vuoksi oppilaiden kouluuntuloa ei tulisi aikaistaa senhetkisestä käytännöstä. Erityisesti Hanna Ingman puolsi kouluuntuloiaan alentamista ja siten myös pidempää kouluaikaa. Ingmanin mukaan sokeiden lasten tulisi jo 6-vuotiaina päästä esikouluun, jolloin varsinainen koulu voisi alkaa

25.10.1888, 5, 828-833. KA; Plit 1984, 304; Vuolle 1993, 158-159.

⁴⁶ Forsiuksen ehdotus 1888, 14-16. KA; Tarkastuskomitean ptk 5.1.1889. KA; Tšokkinen 1984, 28.

⁴⁷ Uusi Suometar 1.10.1887, nro 227; Vuolle 1993, 160.

⁴⁸ Forsiuksen ehdotus 1888, 87-90. KA; Tarkastuskomitean ptk 14.1. ja 15.1.1889. KA; Tšokkinen 1984, 28-29.

myöhemmässä iässä. Ingmanin kirjallisesti jättämä esitys sai kannatusta ja näkyy lopullisen esityksen sisällössä.⁴⁹

Aistivalliskoulukomitea valitsi keskuudestaan valiokunnan laatimaan mietintöä ja sääntöehdotusta. Sen puheenjohtajana toimi C. H. Alopaeus ja muina jäseninä W. Floman, A. E. Nordman, V. Forsius ja E. Hedman. Valiokunta koostui aistivalliskoulun opetuksen asiantuntijoista, jossa sokeainopetusta edustivat Alopaeus ja Forsius. Valiokunnan tekemä mietintöehdotus palasi aistivalliskoulukomiteaan, joka teki siihen pieniä tarkistuksia. Mietintö luovutettiin senaatille 2.12.1889. Mietinnön liitteinä olivat aistivalliskoulukomitean pöytäkirjat, eri aistivalliskoulujen opetussuunnitelmaehdotukset sekä suomen- ja ruotsinkielinen ehdotus asetukseksi aistivalliskoulujen opetuksen järjestämisestä perustelluineen.⁵⁰

Forsiuksen alkuperäisessä aistivalliskoulun opetussuunnitelmassa myös tylsämielisten opetus oli sisällytetty siihen. Tylsämielisten opetus kuitenkin poikkesi tavoitteiltaan ja tehtävänkuvultaan muusta opetuksesta ja ehkä tämän vuoksi jäi lopullisesta esityksestä pois. Kuuromyökkäin opetuksen kannalta kauaskantoisin esitys oli ns. puhemenetelmän käyttöönottoehdotus. Sokeiden opetuksessa mallina oli ns. saksilainen järjestelmä pääpaimon ollessa ammattiin valmentavassa opetuksessa, jota oli korostettu jo vuoden 1872 valtiopäivillä. Sokeainkoulut tuli saattaa vakinaiselle pohjalle ja ne olisivat valtion ylläpitämiä 10-vuotisia sisäoppilaitoksia. Sokeainkouluihin tulisi perustaa kolme osastoa: 2-vuotinen valmistava, 4-vuotinen koulu- ja 4-vuotinen työosasto. Oppilaat valmistavalle osastolle otettaisiin 8–10-vuotiaina. Koulut sijaitsisivat Helsingissä ja Kuopiossa. Valtion tuli rakentaa molemmille kouluille omat työskentelytilat. Helsingin sokeainkoulusta tulisi muodostaa kaksikielinen, jossa tietopuolista opetusta annettaisiin kunkin omalla äidinkielellä, käsitöiden opetuksessa ja asuntolassa oppilaat olisivat yhdessä. Aikuisiässä sokeutuneita varten tulisi perustaa erillinen työkoulu. Aistivalliskouluja varten ehdotettiin perustettavaksi kouluylhallitukseen tarkastajan virka. Esitys perustui Forsiuksen matkakertomuksen pohjalta tekemään ehdotukseen, jota tukivat Alopaeuksen Turun kuuromyökkäinkoulun johtajana saamat kokemukset vierailuista lomien aikana oppilaiden kotona.⁵¹

⁴⁹ Forsiuksen ehdotus 1888. KA; Tarkastuskomitean keskustelut 17.1.1889. KA.

⁵⁰ Kauppa- ja teollisuustoimituskunta, AVKM nro 1/1890, 1-15. KA; Tšokkinen 1984, 30; Vuolle 1993, 160-161. Alopaeuksen johtaman valiokunnan pöytäkirjoja ei löydy.

⁵¹ Forsiuksen ehdotus 1888. KA; AVKM nro 1/1890. KA; Tšokkinen 1984,

Senaatin käsittelyyn ehdotus tuli 9.10.1890. Tulevien valtiopäivien vuoksi senaatti siirsi asetusehdotuksen käsittelyä vuodella eteenpäin. Tällöin senaatti asetti mietintöä tarkastamaan erityisen toimikunnan, johon kuuluivat kirkollisasiaintoimituskunnan päällikkö Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen sekä senaattorit K. O. G. Melan ja W. Eneberg. Toimikunnan lausunto oli kirkollisasiaintoimituskunnan ja senaatin käsittelyssä 2.3.1892. Toimikunnan esitys, joka periaatteessa yhtyi aistivalliskoulukomitean mietintöön, lähetettiin keisarin hyväksyttäväksi. Keisari hyväksyi esityksen, ja asetus annettiin 30.6.1892.⁵²

Opetussuunnitelmaehdotus

Aistivalliskoulukomitean mietintöön 1890 liitetty ehdotus sokeainkoulujen opetussuunnitelmaksi ei sisältynyt lopulliseen senaatille jätettyyn esitykseen. Forsiuksen mukaan normaalilahjaisten sokeiden opetuksen tulisi sisältää ylemmän kansakoulun oppikurssit. Äidinkielen opetukseen hän ehdotti sisältyväksi lyhyen esityksen maan poliittisista ja taloudellisista oloista, laeista ja asetuksista. Tämän tarkoituksena oli tehdä oppilas myös tällä alueella täysin itsenäiseksi.⁵³ Tämänäyttypiset Forsiuksen ehdotukset eivät kuitenkaan komiteassa saaneet kannatusta.

Mietintöön liitetty opetussuunnitelmaehdotus oli hyvin suppea ja oppiainekeskeinen. Se ei määritellyt opetuksen tavoitteita eikä ottanut huomioon eri luokkatasoilla annettavaa opetusta. Suunnitelmaehdotus käsitti 12 oppiainetta ja lyhyen kuvauksen niiden sisällöstä. Opetustuntien määrää ei ilmoitettu minkään oppiaineen yhteydessä. Laskentoon sisältyväksi ehdotettiin yksinkertaista kirjanpitoa pistekirjoituksen avulla. Tämä oli uutta suunnitelmaehdotuksessa. Komitean ehdotus suppeudestaan huolimatta oli ensimmäinen yritys saada sokeainopetusta varten ajanmukainen opetussuunnitelma.⁵⁴ Sen vertaaminen vuoden 1881 mallikursseihin antaa hyvin kapea-alaisen käsityksen sokeainkoulujen tietopuolisen opetuksen laajuudesta. Suunnitelmaehdotuksessa mainitaan uskonnon kohdalla käytettävät oppikirjat, jotka sisältyivät myös mallikurssien oppikirjoihin. Muiden aineiden yhteydessä oppikirjoja ei mainita. Mallikursseissa äidinkielen opetukselle varattiin suurin tunti-

27-31; Vuolle 1993, 158.

⁵² Senaatin tal.os. ptk 2.3.1892, 2, 46-82, VSV 37/1892. KA; Tšokkinen 1984, 31-32; Vuolle 1993, 161-162.

⁵³ Forsiuksen ehdotus 1888, 92. KA.

⁵⁴ AVKM 1/1890, 161-164. KA.

määrä, uskonnon tuntien määrä oli vähän pienempi. Sokeainkoulujen opetussuunnitelmaehdotuksessa lukemisen kohdalla painotettiin ”luetun ymmärtämistä” ja muistin harjoittamista. Kirjoituksen opetukseen sisältyi Brailleen pistekirjoituksen lisäksi myös lyijykynäkirjoitus. Mallikursseissa esitetty ajatus lisätä oppiainesta laajentuvina kerroksina ylemmille luokille mentäessä ei suunnitelmaehdotuksessa tuoda esille, vaikka ehdotuksen laatijat todennäköisesti olivat perehtyneet vuoden 1881 mallikursseihin.

Suunnitelmaehdotuksen mukaan soiton opetukseen sokeainkoulussa kuuluisi edelleen pianon- ja urkujensoitto sekä pianonviritys ainoastaan erittäin musikaalisille oppilaille. Laulunopetukseen kuuluisi koraalien ja yksi- ja moniäänisten laulujen opetusta. Musiikin opetus sokeainkoulussa oli hyvin keskeinen ja suosittu oppiaine, jonka opetussuunnitelmaehdotus kuittasi näin vähäisillä merkinnöillä.

Voimisteluun sisältyisi edelleen leikkejä, vapaita kävely- ja telineharjoituksia. Forsiuksen mukaan voimistelu Pohjoismaiden sokeainkoulussa oli järjestetty paremmin kuin voimistelun kotimaassa Saksassa.

Käsitöiden opetukseen tulisi kuulumaan harjoitusta käsitöissä ja sokeille sopivassa käsiteollisuudessa. Kun yleensä tämän aineryhmän opetuksen tavoitteena pidettiin sellaisen ammattitaidon saavuttamista, jonka turvin sokeainkoulun käyneet nuoret pystyisivät huolehtimaan toimeentulostaan, on yllättävää, miten vähän tähän puoleen ehdotuksessa kiinnitettiin huomiota. Vuoden 1892 asetuksella sokeainkoulut muuttuivat 10-vuotisiksi, jolloin kouluajan piteneminen merkitsi aikaisempaa parempia mahdollisuuksia antaa oppilaille entistä monipuolisempi ja perusteellisempi ammattiopetus muiden Pohjoismaiden tapaan. Opetussuunnitelmaehdotuksessa tätä mahdollisuutta ei otettu huomioon.⁵⁵

Pohdintaa

Vuonna 1866 annetulla kansakouluasetuksella laskettiin perusta maamme järjestetyille kansan- opetukselle. Samoihin aikoihin käynnistynyt sokeainopetus tosin eriytettiin kansakoulusta omien säädösten alaisuuteen, mutta eri koulumuodoille yhteistä oli yleisen sivistystason kohottaminen. Sokeainkoulut toimivat aluksi väliaikaisella pohjalla. Vaikka koulujen toiminnan tuloksellisuudesta oli saatu riittävästi kokemuksia, niiden väliaikaisuus jatkui neljännesvuosisadan ajan.

⁵⁵ AVKM 1/1890, 161-164. KA.

Väliaikaisuus asetti sokeainkoulut eriarvoiseen asemaan. Selvimmin tämä näkyi kouluajan pituudessa ja oppilaiden kouluuntuloiässä: Helsingin koulu sovelsi pitempää kouluaikaa ja ohjesäännön mukaan vastaanotti oppilaat 9-vuotiaina, yhtä vuotta nuorempana Kuopioon verrattuna. Myös runsaampien lahjoitusvarojen turvin Helsingin koululla oli paremmat taloudelliset toimintaedellytykset.

Toiminnassaan sokeainkoulut sovelsivat ulkomaisia esikuvia. Helsingin koulun ohjenuorana oli lähinnä Kööpenhaminan sokeainkoulu, Kuopiolla Dresdenin sokeainkoulu. Tämä heijastui koulujen toimintaan siten, että Helsingissä varsinkin alkuvuosina noudatettiin enemmän lukuainepainotteista opetusohjelmaa, kun taas Kuopiossa korostui alusta alkaen työnopetus.

Oppilaat Helsingin kouluun tulivat lähinnä ruotsinkieliseltä rannikko-seudulta, mutta myös maan sisäosista. Oppilasmäärä pysyi varsin pienenä nousten väliaikaisuuden lopulla lähes 20:een. Kuopion kouluun oppilaat tulivat etupäässä Itä- ja Pohjois-Suomesta ja oppilasmäärä kasvoi nopeasti ollen tarkasteltavan kauden lopulla kaksinkertainen Helsinkiin verrattuna. Puutteellisen lääkintähuollon seurauksena sokeus maan itä- ja pohjoisosissa oli yleisempää maan vauraampiin osiin verrattuna. Suomen sokeusluku oli noin kaksi promillea, kun se muissa Pohjoismaissa oli yksi promille tai sen alle. Oppilasrekrytointi oli papiston vastuulla, minkä he hoitivat vähintäänkin tyydyttävästi.

Sokeainopetuksen tavoitteena oli kansakoulun oppimäärä. Oppikirjoina käytettiin kansakoulua varten hyväksytyjä oppikirjoja, jotka painettiin Moonin tai latinan kohokirjaimilla. Brailleen pistekirjoitusta opetettiin aluksi vain kirjoitusharjoituksissa. Ensimmäinen pistekirjoituksella painettu oppikirja oli neliosainen *Sokeain Lukukirja – Läsebok för Blinda*, jonka ensimmäinen osa ilmestyi valtion kustannuksella Helsingin sokeainkoululla Ina Hoffrénin kirjapainossa vuonna 1891. Oppikirja valmistui koulujen välisen yhteistyön tuloksena Kuopion koulun opettajien vastatessa sen sisällön toimittamisesta.

Väliaikaisuuden kaudella opettajilla ei ollut senaatin kustannuksella mahdollisuutta tarpeellisiin ja säännönmukaisiin ulkomaisiin opintomatkoihin. Kuitenkin pohjoismainen yhteistyö pääsi alkuun. Suomessa vuonna 1889 pidettäväksi suunniteltu pohjoismainen opettajien kokous jouduttiin peruuttamaan viranomaisten haluttomuuden vuoksi. Kieltoa perusteltiin muun muassa sillä, että maamme aistivallisuusopetus ei ole niin kehittynyttä, että sitä voitaisiin esitellä ulkomaisille vieraille. Kiellon todellinen syy oli kaiketi se, että venäläistämisyarkimysten aikana viranomaiset halusivat rajoittaa kaikkea kanssakäymistä muiden Pohjoismaiden kanssa.

3.2 Blindanstalten i Helsingfors

3.2.1 Mathilda Linsénin opintomatka 1863–1864

Uno Cygnaeuksella oli vuodesta 1861 aina kuolemaansa 1888 saakka vastuullaan kansanopetuksen kehittäminen maassamme. Tähän tehtävään sisältyi Jyväskylän opettajaseminaarin johtaminen vuosina 1863–68 ja kansakoulujen tarkastajan tehtävät sekä jäsenyys kouluylihallituksessa 1870–88. Yhteydet C. H. Alopaeukseen pitivät hänet tietoisena sokeainopetuksen aloittamisen tarpeellisuudesta. Hänessä oli kypsynyt näkemys, jonka mukaan lähinnä sivistyneiden perheiden tyttäret olisivat erityisen sopivia kansan lasten opettajia. Tämän mukaisesti Cygnaeus lähetti nuoria naisia ulkomaille valmentautumaan seminaarin opettajan tehtäviin.⁵⁶ Näin hän otti yhteyttä myös Mathilda Linséniin toivoen hänestä sokeainopetuksen aloittajaa maassamme.⁵⁷ Mathilda Linsén oli Cygnaeuksen toiveidenmukainen henkilö. Linsénin perheessä harrastettiin kirjallisuutta ja musiikkia, mikä osaltaan muokkasi Mathilda-tytären persoonallisuutta. Hän toimi yksityisopettajana Helsingissä. Vuonna 1863 Mathilda Linsén 32-vuotiaana anoi Cygnaeuksen kehotuksesta senaatilta apurahaa ulkomaista opintomatkaa varten. Sivistyneiden perheiden tyttäret olivat jo varsin nuorina valmiita kantamaan vastuuta vaativissa hankkeissa.⁵⁸ Senaatin myöntämän apurahan turvin Mathilda Linsén aloitti opintomatkan kesäkuussa 1863 ja palasi kotiin lokakuussa seuraavana vuonna. Ennen matkaa hänellä tuskin oli paljoakaan tietoa sokeiden oloista yleensä, saati heidän opetuksesta. Kööpenhaminassa hän viipyi sekä meno- että paluumatkalla ja piti sinne vuonna 1811 perustettua sokeainkoulua mallikouluna Suomea ajatellen. Oppilaspaikkoja tässä koulussa oli 60, ja kouluuntulo tapahtui 10–12-vuotiaana. Vuodesta 1860 alkaen koulussa oli valmentava luokka tätä nuoremille lapsille. Koulussa opetettiin Braillen pistekirjoitusta, jota Linsén

⁵⁶ Nurmi 1988, 216-217.

⁵⁷ Ingman rg 1897–98, 3-4. JoMa; Johanna Mathilda Linsén s. 25.11.1831, k. 5.2.1872 Helsinki. Vanhemmat: Johan Gabriel Linsén (1785–1848) Helsingin yliopiston roomalaisen kirjallisuuden ja kaunopuheisuuden professori, Wilhelmina Petronella Höckert. Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla 1896, 105-106. Veli, Selim Gabriel Linsén (1838–1914), musiikinopettaja ja säveltäjä, mm. laulun Kesäpäivä Kangasalla. Suuri Musiikkikirja (Otava) 1960, 646.

⁵⁸ Näin esimerkiksi Cely Mechelin (Leo Mechelinin tytär) 23-vuotiaana oli niin valveutunut ja riittävän rohkea, että saattoi perustaa Böcker åt de blinda - Kirjoja sokeille -yhdistyksen 1.4.1890. Keravuori 1990, 27, 34.

piti hyvin tarkoituksenmukaisena, mutta vaikeana, jota näkeväkään ei osannut lukea ilman erityisopiskelua. Koulussa oli L. Guldbergin valmistamia pistekirjoituskoneita. Latinan aakkosiin pohjautuvassa lyijykynäkirjoituksessa oppilaat käyttivät C. E. Guldbergin kehittämää kirjoitinta. Kynäkirjoitus oli tarpeellinen kotiin tapahtuvaa yhteydenpitoa ajatellen. Musiikinopetuksessa pääpaino oli urkurien ja pianonviritäjien koulutuksessa.

Musiikinopettajia oli neljä, joista kaksi sokeaa. Tietoaineissa oli myös yksi sokea opettaja. Käsitteet herättivät hänessä mielenkiintoa, samoin voimistelu. Oppilaat saivat harjaannusta vapaaseen ja itsenäiseen liikkuamiseen sekä totutettiin käyttäytymään kohteliaasti ja huomaavaisesti. Näiden asioiden omaksumisessa tarvitsi sokea erityisohjausta tilanteissa, joissa näkevä toisten esimerkin kautta voi oppia erottamaan mikä on sopivaa ja arvostettavaa. Voimistelun lisäksi kesällä pojat ja tytöt uivat ja kylpivät meressä, mihin koulun sijainti meren läheisyydessä antoi erinomaiset mahdollisuudet. Heidän terveydestään huolehdittiin päivittäisellä liikunnalla raittiissa ilmassa joko koulun tilavalla leikkipaikalla tai koulun kauniissa ympäristössä.⁵⁹ Linsén ei sitä mainitse, mutta tuohon aikaan opetettiin Kööpenhaminan sokeainkoulussa myös tanssia.⁶⁰

Kööpenhaminan koulussa tietoaineiden opetukselle annettiin runsaasti aikaa. Niiden hyödytä sokealle oli eriäviä mielipiteitä. Linsén myönsi kritiikin aiheellisuuden, sillä jos ajatteli pelkästään näiden aineiden käytännöllistä hyötyä joskus tulevaisuudessa, useat niistä olivat sokealle turhia. Hänen mielestään myöskään tieteellinen sivistys ei voi tulla kysymykseen, koska sokea vain poikkeuksellisesti tätä kautta voi hankkia leivän itselleen. Siksi Linsénin mukaan sokeainopetuksessa katsottiin päätarkoituksena olevan oppilaan johdattaminen rukoukseen ja työhön,

sillä jos jompikumpi laiminlyödään, on hän epäilemättä vaipuva sekä henkiseen että ruumiilliseen kurjuuden syöveriin, mistä häntä myöhemmin ei ehkä koskaan tai mitä suurimmalla vaivalla voidaan pelastaa. Mutta toisaalta on pakostakin kysyttävä, onko onnen suosimalla, jolle Jumalan kaunis ja rikas maailma monine raikkaine lähteineen on aina avoin oppimiseen ja virkistäytymiseen, oikeus kieltää sokeaparalta vähäinen virvoitusjuoma ”en ringa läskedryck”, jonka avulla hän voi parhaiten karkottaa pahimman vihollisensa, ikävystymisen mustan kiusanhengen?”⁶¹

⁵⁹ Linsén 1865, 1-6.

⁶⁰ Moldenhawer 1905.

⁶¹ Linsén 1865, 7-8.

Dresdenissä, jonne sokeainkoulu oli perustettu 1809 ja jota K. A. Georgi johti 1832–67, Linsén perehtyi eri-ikäisten sokeiden opetukseen.⁶² Kouluaika oli 7–8 vuotta, ja Linsénin saaman vaikutelman mukaan koulussa oli liian vähän opettajia, mikä heijastui varsinkin kouluosaston tietoaineiden opetukseen. Usein varttuneemmat oppilaat toimivat nuorempien opastajina, jolloin he itsekin saivat varmuutta ja harjoitusta. Kaikesta huolimatta maantiedossa ja päässäälaskussa oppilaat osoittivat hämmästyttäviä tuloksia. Oppilaiden käytössä oli erinomaisia kohokarttoja. Musiikissa pääpaino oli laulunopetuksessa ja urkureita koulutettiin vain sen verran, mikä oli tarve koulun omassa piirissä.⁶³

Johtaja Georgi oli vuonna 1857 julkaissut koteja varten opaskirjaisen *Anleitung zur zweckmässigen Behandlung blinder Kinder im Kreise ihrer Familien von frühester Kindheit an bis zu ihrer Aufnahme in die Blindenanstalt*. Tässä hän antoi ohjeita vanhemmille sokeiden lasten kasvatukseen. Kotona annetun ohjauksen tuli antaa lapselle fyysiset valmiudet kouluun lähtemistä varten. Lapsen koulukelpoisuutta arvioitaessa iän ohella fyysinen kehittyneisyys oli hyvin tärkeä. Georgin tehtäviin kuului lomien aikana vierailla perheissä, joissa oli sokea lapsi. Näillä matkoilla hän tapasi myös koulun entisiä oppilaita. Linsénin mukaan Dresdenin koulussa oli puutteita. Mm. sisäoppilaitoksen henkilökunta ei ollut riittävästi perehtynyt kasvatuskysymyksiin. Samoin aikuisten ja lasten opettaminen samassa koulussa ei ollut ongelmatonta. Suunnitelmassa olikin Dresdenin koulun kehittäminen ammatilliseksi oppilaitokseksi, joka palvelisi lähinnä nuoria aikuisia.⁶⁴

Linsénin mielestä Dresdenin suurta oppilaitosta ei voinut ottaa esikuvaksi suunniteltaessa sokeainkoulua maahan, jossa kaikki oli luotava alusta. Siksi hän Georgen neuvoa noudattaen viipyi kuukauden Hubertusburgissa, jonne oli perustettu vuonna 1862 Dresdenin alainen 6–10-vuotiaille tarkoitettu valmistava koulu. Linsénin saaman käsityksen mukaan pienen valmistavan koulun päätehtävä oli auttaa sokeaa lasta hänen täysin laiminlyödyssä fyysisessä kasvatuksessa. Opetuksessa keskityttiin aluksi pelkästään lapsen omatoimisuuden herättämiseen, joka vanhempien huolimattomuuden tai väärän lempeyden vuoksi oli johtanut äärimmäiseen avuttomuuteen, mikä oli paljon suurempi onnettomuus kuin itse sokeus. Oli sen vuoksi helppo ymmärtää, kuinka paljon aikaa täytyi

⁶² Saksissa Dresdenin ja Leipzigin sokeainkouluihin oppilaita otettiin 10–20-vuotiaana. Stenius 1871, 10.

⁶³ Linsén 1865, 9.

⁶⁴ mt. s. 14–17.

käyttää fyysiseen kasvatukseen. Alituinen auttaminen ja holhoaminen voi johtaa siihen, että sokeat eivät koskaan oppisi käyttämään käsiään ja jalkojaan. Voimistelun avulla pyrittiin edistämään lapsen yksinliikumistaitoa. Koulurakennuksen alakerrasta oli uloskäynti puutarhaan, jossa lapset voivat liikkua vapaasti opettajan valvonnassa.⁶⁵

Barbyn sokeainkoulu Preussissa oli valtion ylläpitämä ja kuului saman johtokunnan alaisuuteen sikäläisen kansakoulunopettajaseminaarin kanssa. Vierailun aikaan koulussa oli 30 oppilasta ja sen esimiehenä toimi johtaja Hebold, jonka taitavuudesta ja kekseliäisyydestä sokeainopettajana Linsén oli kuullut aikaisemmissa tutustumiskohteissa. Lähes kaikki oppilaat saivat opetusta musiikissa, ja toisin kuin Dresdenissä, siellä ei pelätty musiikkiharrastuksen vieroittavan työnteosta. Historia ja luonnontieto eivät sisällyneet varsinaisten koulutuntien puitteissa annettuun ohjelmaan, vaan näitä koskevia luentoja pidettiin iltaisin kolme kertaa viikossa. Geometrian ja aritmetiikan opetusta harjoitettiin erityisellä innostuksella. Päässä laskun ohella käytössä oli myös helmitaulu. Heboldin näkemyksen mukaan matematiikka oli yksi tärkeimmistä aineista sokeainopetuksessa. Johtaja Hebold oli kehittänyt apuneuvoja muun muassa geometrian opetusta varten. Koulun kirjat oli painettu latinalaisin kohokirjaimin. Lyijykynäkirjoituksessa käytettiin Heboldin kirjoitinta, jonka avulla voitiin tuottaa myös sormin luettavaa latinakirjoitusta. Tällöin oli käytettävä paksumpaa paperia kirjoituksen tapahtuessa peilikirjoituksena paperin kääntöpuolelta. Uskonnon opetuksessa Raamatun tutkiminen ja kirkollisiin juhlapäiviin liittyvät virret ja laulut opetettiin tarkasti vaivaa ja aikaa säästämättä. Ankaraa kuria pidettiin välttämättömänä, koska nuorilla sokeilla pojilla oli taipumus ”jäykkään härkäpäisyyteen”.⁶⁶

Heboldin suosituksesta Linsén suuntasi Sveitsiin, jonne matkalla hän poikkesi Frankfurtin sokeainlaitokseen, johon kuului pieni koulu ja työlaitos. Laitoksen toiminnan tukemiseksi oli otettu käyttöön ns. Gottespfennig, rahalahja, joka kerättiin häiden, hautajaisten, kaupanteon yms. toimitusten yhteydessä. Laitos omisti myös runsaan kokoelman opetusvälineitä. Musiikki, voimistelu ja liikkuminen ulkona nähtiin välttämättömiksi osiksi lasten kasvatusta.⁶⁷

Freiburgissa toimiva sokeainkoulu oli Hubertusburgin ja Barbyn koulua jonkin verran suurempi. Sen johtajan mukaan sokeainopetuksessa tuli

⁶⁵ Linsén 1865, 18-19.

⁶⁶ mt. s. 21-25.

⁶⁷ mt. s. 25-26.

käyttää sellaisia apuneuvoja, jotka mahdollisimman vähän poikkesivat näkevien opetuksessa käytetyistä välineistä. Hänen mukaansa sokeille tuli opettaa kaikkein yksinkertaisimpia käsitöitä, joiden turvin voi saada toimeentulon. Korityö oli tässä mielessä soveliaain. Kuriin nähden johtaja katsoi sokeiden tarvitsevan ankaruutta, koska muutoin heidän ohjaamisensa olisi vaikeaa; hän entisenä kuurojenopettajana oli saanut sen kokemuksen, että kuurojen ohjaaminen oli paljon helpompaa. Voimistelua ja liikkumista ulkoilmassa pidettiin välttämättömän tarpeellisina ja oppilaiden ”terveen hilpeä” ulkonäkö tuki tämän väittämän paikkansapitävyyttä. Musiikinopetukselle annettiin suuri paino, ja oppilaat harjoittelivat vaikeita teoksia, jotka lisäsivät heidän musiikintuntemustaan ja kehittivät näin heidän musiikkimakuaan.⁶⁸

Sveitsissä Bernin sokeainlaitos erosi oleellisesti maan muista laitoksista siinä, että se oli yhdistetty opetus- ja huoltolaitos, johon sokeat jäivät koko elinajakseen. Tällaista lasten ja vanhempien sokeiden yhdistämistä pidettiin erittäin vahingollisena ja rajoittavana laitoksen elämälle ja kehitykselle. Laitoksen johtajan lisäksi koulussa oli yksi tietopuolisten aineiden opettajatar. Bernissä Linsén vieraili myös johtaja Frölichin ”erinomaisessa” Einwohner-Mädchenschule -nimisessä koulussa, jonka toiminnasta hän ei kuitenkaan kerro mitään.⁶⁹

Lausannen sokeainhuoltolaitos (Asile des aveugles) oli perustettu vuonna 1844 suurelta osin M. Haldimand -nimisen hyväntekijän lahjoituksen turvin. Laitoksen yhteydessä toimi sekä silmäsairaala, sokeainkoulu että työkoti koulunsa päättäneille sokeille. Koulun opettajakuntaan kuului yksi sokea opettaja. Täällä Linsén kuuli sekä opettajien että oppilaiden ylistävän Brailleen pistekirjoitusta ja etevämyyttä muihin sokeainkirjoitusmenetelmiin verrattuna, koska se oli ainoa järjestelmä, jota sokea itse voi sekä kirjoittaa että lukea. Näkevien tarpeita ajatellen koulussa opetettiin myös lyijykynäkirjoitusta pariisilaisen sokean M. Foucaultin kehittämän laitteen avulla. Linsénin mielestä tämä laite ei ollut vain kallis, vaan myös vaikeakäyttöinen. Laitoksen yhteydessä toimivassa kirjapainossa työskenteli useita sokeita naisia ja miehiä. Oppikirjojen ja muun kirjallisuuden lisäksi siinä painettiin pistekirjoituksella koko Raamattu.⁷⁰

Paluumatkalla Linsén poikkesi Hannoverin sokeainkouluun, joka oli Dresdenin koulun kaltainen. Kuitenkin Linsénin mielestä oppilaat siellä

⁶⁸ Linsén 1865, 26-27.

⁶⁹ mt. s. 27.

⁷⁰ mt. s. 27-31.

elivät iloista ”perhe-elämää”, joka puuttui Dresdenistä. Syyskuun lopulla tutustumiskohteena oli Tukholmassa Manilla-instituutti, jossa annettiin opetusta sekä kuuroille että sokeille. Sokeita oppilaita otettiin kouluun 12–18-vuotiaina. Nuoremmille tarkoitettua valmentavaa opetusta ei voitu antaa pätevien opettajien puuttuessa. Kouluun tullessa oppilaan oli osattava ensimmäiset ja yksinkertaisimmat Lutherin opinkappaleet. Kouluaika oli keskimäärin kahdeksan vuotta. Oppilaita ei jaettu luokkiin, vaan opetuksessa käytettiin vuoro-opetusmenetelmää. Musiikinopetusta annettiin laulussa sekä pianon-, viulun-, sellon-, huilun-, kitaran- ja urkujensoitossa. Manilla-instituutissa oli erikseen soiton- ja laulunopettaja. Uinnissa ja voimistelussa annettiin myös opetusta. Uintipromootiossa olivat muutamat pojat suorittaneet jopa ns. maisteri-asteen.

Manilla-instituutissa oli oma kirjapaino, jossa painettiin kirjoja Moonin kohokirjoituksella. Tšekäläiset opettajat pitivät Moonin kohokirjaimia soveliaimpana ja helpoimmin opittavana sokeiden lukujärjestelmänä, jota myös aikuisiässä sokeutuneet pystyivät lukemaan.⁷¹ Linsén myöntyi tämän todistelun edessä ja perehtyi Moonin järjestelmään, koska hän tiesi, että Suomessa aloitettavassa sokeainopetuksessa jouduttaisiin turvautumaan Manilla-instituutin oppikirjapalveluun. Manilla-instituutissa näkemänsä perusteella hän korosti, että sokeiden ja kuurojen opetuksen yhdistäminen samaan laitokseen ei ole hyvä järjestely sokeiden kannalta, jotka tavallisesti syrjäytetään ja joutuvat jopa sorsan kohteeksi. Kaikki sokeainopettajat olivat yksimielisiä siitä, että kuuroja ja sokeita tuli opettaa erillisissä oppilaitoksissa.⁷²

Lokakuussa 1864 Mathilda Linsén palasi kotiin matkalta, jonka kuluessa hän oli vierailut 11 sokeainkoulussa. Kööpenhaminan sokeainkoulu herätti hänessä suurinta mielenkiintoa, koska se Dresdenin alaisen Hubertusburgin ohella oli ainoa laitos, jossa oli 6–10-vuotiaille tarkoitettu valmistava koulu. Kööpenhaminan koulu tulisi asettaa malliksi suunniteltaessa Suomessa aloitettavaa sokeainopetusta. Kasvatuksellisesti pienet koulut olivat kannatettavia kodinomaisuuden vuoksi, jolloin henkilökunnassa tuli olla sekä mies- että naisopettajia. Linsénin mukaan kasvatuksen ja opetuksen kautta tuli herättää sokeissa uinuvat

⁷¹ Moonin kohokirjoituksella oli Manilla-instituutissa vahva asema. Itse järjestelmän luoja Wilhelm Moon oli painattanut ruotsinkielisen uuden testamentin osia ja lahjoittanut ne Ruotsin sokeille. Hän vieraili myös Tukholmassa 23.2.1885 pidetyssä kokouksessa, jossa perustettiin ”Föreningen för Blindas väl” -niminen yhdistys. Ek 1938, 106-107, 118.

⁷² Linsén 1865, 32-34.

taipumukset ja voimat ja näin kouluttaa heistä käytännön töihin pystyviä ihmisiä. Sen tähden askartelun ja käsitöiden opetus tuli aloittaa aikaisin, koska käytännöllisillä valmiuksilla oli heidän tulevaisuudelleen suuri merkitys. Tietopuolisen ja käytännöllisen opetuksen lisäksi koulutukseen tuli kuulua myös fyysiset harjoitukset ja musiikki. Kansakoulun oppimäärää vastaavat tiedot olisivat muiden maiden tavoin opetuksen tavoitteena.

Mathilda Linsénin matkakertomus ilmestyi painettuna 1865.⁷³ Opin-
tomatkallaan saamiensa kokemusten ja Cygnaeuksen ja Alopaeuksen
kanssa käymiensä keskustelujen pohjalta Linsén jätti senaatille esityk-
sen ohjesääntöehdotuksineen helmikuun 16. päivänä 1865 väliaikaisen
ruotsinkielisen sokeainkoulun perustamisesta Helsinkiin. Saman vuoden
kesäkuun 15. päivänä senaatti hyväksyi Linsénin ehdotuksen ja antoi
määräyksen sokeainkoulun perustamisesta.⁷⁴

Helsingin sokeainkoulun ohjesääntö 15.6.1865

Mathilda Linsénin senaatille jättämä ehdotus sisälsi 27 kohtaa, ja kanslianeuvos Palmén ja senaattori Furuhjelm hyväksyivät sen lähes sellaisenaan.⁷⁵ Koulun ylimmäksi valvojaksi Linsén esitti senaatin kirkollisasiaintoimituskunnan päällikkö J. Ph. Palménia ja tarkastajaksi Turun kuuromykkäinkoulun johtaja C. H. Alopaeusta. Senaatin tekemä ainoa korjaus Linsénin ehdotukseen liittyi kouluntarkastajaan, joksi senaatti nimesi professori Matthias Akianderin.⁷⁶

⁷³ Underdänig berättelse om en af undertecknad, för inhemtande af kändedom om blindas undervisning och vård, på allmän bekostnad verkställd utrikes-resa. Helsingfors 1865.

⁷⁴ KATK KD 1/71 1865, KA.

⁷⁵ Linsénin kirje Cygnaeukselle tammikuussa 1865, KA; Ohjesääntö, KD 1/71 1865, KA.

⁷⁶ Matthias Akiander (Matti Akkanen), s. 17.6.1802 Jääsken pitäjä, k. 2.8.1871 Helsinki. Vanhemmat talollinen Martti Matinpoika Akkanen ja Anna Juhanantytär Ollikka. Kävi Viipurin Toista Alkeis-koulua, yo. 1822 Turku. Aloitti opiskelun Turussa ja jatkoi Helsingissä, mutta ei suorittanut maisterin tutkintoa. Äidin toivomusta noudattaen antoi vihkiä itsensä papiksi 1848. Venäjän kielen opettaja ja myöhemmin rehtori Helsingin triviaalikoulussa 1830 alkaen, Helsingin yliopiston venäjän kielen lehtori 1836–53, venäjän kielen ja kirjallisuuden professori 1862–67. Helsingin kaikkien koulujen tarkastaja 1855 alkaen. Matthias Akiander kuului Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajiin 1831. Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesluettelo 2001, 43-44; Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen

Oppilaitoksen tehtäväksi ohjesäännössä määriteltiin:

*Kristillisellä kasvatuksella ja opetuksella kehittää sokeiden sielun-
kyä ja sopivalla hoidolla vahvistaa heidän ruumiinvoimiaan ynnä
valmistaa heille siten onnellisempi elinasema ja suunnata heidän
katseensa kohti iankaikkisuutta.*

Opetuksen ja hoidon lisäksi oppilaat saivat laitoksessa asunnon, ruoan ja vaatteet. Laitokseen tullessaan heillä oli oltava tarpeelliset liina- ja käyttövaatteet sekä kengät. Laitoksesta pois lähtiessään he saivat pitää vaatetuksen, joka heillä silloin oli käytössään. Laitosta, joka sijoitettaisiin maan pääkaupunkiin, johtaisi naishenkilö eli johtajatar. Siihen saakka, kun kansakoululaitosta varten olisi järjestynyt erillinen keskushallinto, kuuluisi oppilaitoksen valvonta kirkollisasiaintoimituskunnan päällikölle. Koulun johtokuntaan johtajattaren lisäksi kuulusivat pappi, lääkäri, pedagogi ja virkamiessäädyn tai porvariston edustaja. Johtokunnan jäsenet nimeäisi heidän oman suostumuksensa perusteella tarkastaja yhteistyössä johtajattaren kanssa, ja he hoitaisivat tehtävänsä kirkollisasiaintoimituskunnan päällikön määräysten mukaan lääkäriä lukuun ottamatta ilman korvausta. Johtokunnan tuli kokoontua vähintään kerran kuukaudessa neuvotellakseen laitokseen liittyvistä asioista ja tarkastaakseen sen toimintaa. Laitoksen tarkastajan tehtävänä olivat:

1. Valvoa laitoksen toimintaa sekä olla läsnä ja järjestää ne tutkinnot, joita koulun on pidettävä jokaisen vuoden lopussa.
2. Yhteistyössä johtokunnan kanssa tutkia ja vahvistaa ennen jokaisen lukuvuoden alkamista johtajattaren laatimat ehdotukset koskien koulun toiminta- ja opetussuunnitelmaa, oppikursseja ja -kirjoja.
3. Vuosittain ennen elokuun loppua jättää senaatin kirkollisasiaintoimituskunnan päällikölle johtokunnan kertomus oppilaitoksen edellisen vuoden toiminnasta ja samassa yhteydessä tehdä ehdotukset parannuksista, jotka tehtyjen havaintojen tai johtokunnan ehdotusten pohjalta voivat olla välttämättömiä.⁷⁷

Johtokunnan jäsenistä papin, sielunhoitajana, tuli valvoa laitoksen uskonnollista elämää ja ilmoittaa jokaisen lukuvuoden lopussa tuomio-
kapituliin uskonnon opetuksessa käytetyt kirjat ja valmistaa oppilaat
konfirmaatiota varten; lääkärin tuli valvoa laitoksen yleistä terveydentilaa

muistopuhe Suomen Tiedeseuran Vuosi- ja Juhlapäivänä huhtik. 29 p. 1873.
HY:n arkisto.

⁷⁷ OS 1865, § 1-5, 15.

ja ilmoittaa vuosittain oppilaiden terveydentilaan liittyvistä havainnoista lääkintöhallitukselle; pedagogin tuli auttaa ja neuvoa johtajatarta opetukseen ja kurinpitoon liittyvissä asioissa; virkamiesjäsenen tuli auttaa ja neuvoa johtajatarta taloudellisissa kysymyksissä ja jättää kaupunginhallitukselle vuosittain tarpeelliset tiedot laitoksen toiminnasta. Kurinpitokeinoina tuli käyttää yksityistä varoitusta, julkista puhuttelea, arestia, paastoa, ruumiillista kuritusta sekä erottamista koulusta. Johtajattaren tehtävänä opetustoimen lisäksi oli valvoa henkilökunnan toimintaa ja huolehtia siitä, että oppilaiden keskuudessa vallitsee järjestys ja hyvä henki. Laitoksen emäntänä hän valvoi ruokataloutta sekä laitoksen rahavarojen ja omaisuuden käyttöä, josta jätti vuosittain raportin senaatin talousosastolle. Johtajattaren apuna toimi hoitajatar, jolla oli hallussaan laitoksen ruokatalouden määräraha, jonka käytöstä hänen tuli antaa viikoittain selvitys johtajattarelle. Lisäksi laitokseen tuli kuulua työmestari koritöitä varten sekä soiton-, laulun- ja voimistelunopettaja. Laitoksen muun henkilökunnan kiinnittämisestä ja työnjaosta päätti johtajatar.⁷⁸

Täydellisen sokeainkoulun oppiaineet olivat uskonto, äidinkieli, lukeminen, kirjoitus, laskento, geometria, luonnontieto, maantieto, historia sekä kaikenlaiset harjoitukset ymmärryksen, muistin ja tuntoaistin kehittämiseksi, lisäksi sokeille sopivat käsityöt, kuten korityöt ja mattojen punonta sekä soitto, laulu ja voimistelu.⁷⁹

Lukuvuosi alkoi 1.9. ja päättyi 15.6. julkiseen tutkintoon. Lukuvuoteen sisältyi joululoma 21.12.–9.1. ja viikon pääsiäisloma. Johtokunnan niin halutessa tuli vanhempien tai huoltajan ottaa oppilas loman ajaksi kotiin. Matkakulut korvasi koulu vain poikkeustapauksissa johtokunnan harkinnan mukaan. Loman ajaksi kouluun jääville oppilaille tuli järjestää sopivaa askartelua. Oppilaat tuli joka sunnuntai ja muina juhlapäivinä saattaa kirkkoon; huonon sään tai muun esteen sattuessa johtajattaren tuli pitää koululla hartaushetki. Aamu- ja iltarukousten lisäksi ruokarukous aterioiden yhteydessä kuului päivittäiseen ohjelmaan.

Oppilaita kouluun otettaisiin joka lukuvuoden alussa vanhempien, huoltajan tai kunnan esimiehen ennen huhtikuun loppua tekemän ilmoituksen perusteella. Papintodistuksesta tuli ilmetä lapsen ja hänen vanhempiensa yksityiskohtaiset henkilötiedot, selvitys vanhempien

⁷⁸ OS 1865, § 6-8, 16-17.

⁷⁹ Linsénin esittämä luettelo täydellisen sokeainkoulun oppiaineista vastasi hyvin kansakoulun ja harjoitusaineiden osalta myös muiden sokeainkoulujen oppikursseja. Mallina hänellä olivat ulkomaiset esikuvat. OS 1865, § 9.

varallisuudesta ja moraalisesta elämästä, olivatko vanhemmat sukua keskenään ja oliko sokeutta ilmennyt suvussa. Ilmoituksesta tuli lisäksi ilmetä lapsen äidinkieli, sokeutumisikä ja sokeuden syy, oliko hänellä muita ruumiinvikoja ja millainen oli hänen ymmärryskykynsä. Ensimmäisenä lukuvuonna otettaisiin kouluun ainoastaan kuusi oppilasta, mikä lukumäärä kohoaisi vuosittain, kuitenkin enintään 12:een. Opettajakunnan kasvaessa oppilasmäärää voitaisiin myöhemmin lisätä. Oppilaat otettaisiin kouluun 9–14-vuotiaina. Vanhempien varallisuuden mukaan perittäisiin enintään 400 markan suuruinen vuosimaksu. Varattomien oppilaiden kohdalla tulisi pyytää avustusta seurakunnalta tai köyhäinhoidolta. Kouluaika riippui oppilaan käsityskyvystä ja olosuhteista. Johtokunnalla oli oikeus lähettää oppilas pois koulusta, samoin vanhemmilla oli oikeus ottaa lapsi pois koulusta.⁸⁰

Koulutiloihin, jotka aluksi vuokrattaisiin mieluummin kaupungin läheisyydestä, tulisi mahdollisuuksien mukaan kuulua avoin ja vapaa pihamaa sekä puutarha lähellä rantaa. Huoneistossa tulisi olla kaksi makuuhuonetta oppilaita varten, kaksi työhuonetta, kaksi huonetta johtajattarelle, yksi huone hoitajattarelle, yksi huone palveluhenkilökunnalle, yksi sairashuone, yksi ruokailuhuone, joka samalla olisi voimisteluhuone sekä keittiö ja tarpeelliset ulkovarastot. Laitoksella olisi postivapaus kaikenlaista kirjeenvaihtoa varten ja köyhillä oppilailla vapaamatkat laitokseen ja sieltä kotiin kolmannen luokan vaunuissa valtion rautateillä.

Sokeiden hyväksi tulisi vuosittain laskiaissunnuntaina kerätä kolehti maan kaikissa evankelisluterilaisissa kirkoissa. Oppilastöiden tuotosta puolet jäisi koululle, toinen puoli talletettaisiin pankkiin ja annettaisiin oppilaalle kouluajan päätyttyä työkalujen ja raaka-aineiden hankintaa varten.⁸¹

Uusien opettajien saamiseksi ja jo alalla toimivien opettajien koulutamiseksi tulisi myöntää matka-apurahoja joka kolmas vuosi ulkomailla tapahtuvaa opiskelua varten. Apurahan saajan tulisi matkan jälkeen jättää perusteellinen matkaraportti senaatin talousosastolle.

Johtajattaren nimitti virkaan kirkollisasiain toimituskunnan päällikön esityksestä senaatin talousosasto. Johtajatar ja hoitajatar saivat ilmaisen asunnon ja ylöspidon lisäksi ohjesäännön mukaista palkkaa.⁸²

⁸⁰ OS 1865, § 10-14.

⁸¹ OS 1865, § 18-20.

⁸² Viiden vuoden nuhteettoman palvelun jälkeen palkka korotettaisiin 10 % kunnes 25 palveluvuoden jälkeen oli kohonnut 50 %. Jos henkilö 30 palve-

Ohjesäännön liitteenä oli lyhyt muistio. Sen mukaan sokeainkoulun tulisi aluksi olla tilapäinen. Niin kauan kuin laitos olisi vain kokeilu, tulisi sillä olla vähemmän julkinen luonne ja sen organisaation olla yksinkertaisempi kuin ehdotetun. Sinä aikana tulisi laulun- ja voimistelunopettaja palkata, mutta korityön ja soiton opetuksesta voitaisiin luopua, jolloin työmestarin ja soitonopettajan palkkausmenot säästyisivät.⁸³

Linsénin neuvonantajina ohjesäännönlaadinnassa olleet C. H. Alopaeus, Turun kuuromykkäinkoulun johtaja, ja U. Cygnaeus, Jyväskylän seminaarin johtaja, olivat molemmat pastoreita. Tämä seikka yhdessä Linsénin oman uskonnollisen vakaumuksen kanssa antoivat ohjesäännölle kristillishumaanin sisällön. Asetus koulun perustamisesta annettiin kesäkuun 15. päivänä 1865.⁸⁴

3.2.2 Mathilda Linsén – koulun ensimmäinen johtaja

Blandanstalten i Helsingfors toimi vuosina 1865–72 Mellinin huvilassa itäisessä Kaivopuistossa alueella, joka oli vuokrattu Ullanlinnan kylpylää ja yksityishuviloita varten vuosiksi 1834–86. Mainittuna vuonna vuokratulot voivat lunastaa tontit Helsingin kaupungilta. Vuonna 1842 hankki kauppias Reinhold Welene kahdella erillisellä vuokrasopimuksella tontit 12 ja 13, joista jälkimmäiselle rakennutti kaksikerroksisen puurakenteisen huvilan. Vuonna 1859 molemmat tontit siirtyivät kultaseppä Mellinin hallintaan, jolloin hän rakennutti tontille 12 hirsihuvilan,

luvuoden jälkeen halusi erota, saisi hän vuotuisena elinaikaisena eläkkeenä lyhentämättömänä säilyttää sen palkan, johon hän erotessaan oli oikeutettu. Jos hän jäi eläkkeelle 25 palveluvuoden jälkeen, oli eläke 75 %, 20 vuoden jälkeen, 50 % ja 15 vuoden jälkeen 25 % hänen ohjesäännön mukaisesta palkastaan. Jos opettaja parantumattoman sairauden tai itsestään riippumattoman synnyn vuoksi oli kykenemätön hoitamaan virkaansa, oli hän oikeutettu 20 vuoden jälkeen täyden ohjesäännön mukaisen palkan eläkkeeseen, 15 vuoden jälkeen 75 %:n, 10 vuoden jälkeen 50 %:n ja 5 vuoden jälkeen 25 %:n eläkkeeseen. Johtajattaren palkkaa määrättäessä laskettakoon hyväksi ne palveluvuodet, jotka hänellä mahdollisesti oli palveluajalta jossain toisessa julkisessa laitoksessa. Jos työmestari tai joku muu palveluhenkilökunnan jäsen pitkän palveluajan jälkeen oli tullut kykenemättömäksi hoitamaan tehtäviään, johtokunnan tuli harkinnan ja olosuhteiden perusteella tehdä vuotuisen avustuksen saamiseksi aloite korkeimmalle kouluviranomaiselle, joka oman lausunnon kanssa jätti sen senaatin talousosaston käsiteltäväksi. OS 1865, § 21-27.

⁸³ Promemoria af mamsell Math. Linsén. KD 1/71 1865, KA.

⁸⁴ KD 1/71 1865, KA; Totro 1962, 16; Tšokkinen 1984, 20-23.

jossa oli neljä asuinhuonetta ja kivijalassa kaksi pesutupaa. 16.10.1874 siirtyivät molemmat tontit rakennuksineen tehtaanomistaja Adam Hård af Segerstadin hallintaan ja seuraavana vuonna kamreeri Hornborgille. Tonttien hallintasuhteet ennen vuotta 1886 vaihtuivat hyvin usein.⁸⁵

Mellinillä oli huviloita kahdella vierekkäisellä tontilla (nrot 12 ja 13). On todennäköistä, että Blindanstalten toimi tontilla nro 12, jolle rakennettu huvila vastasi pienen koulun tarpeita. Jos näin oli, kyseinen osoite olisi nykyään Ehrenströmintie 10. Jos taas koulu toimi tontin nro 13 suuressa huvilassa, osoite olisi Kalliolinnantie 16. Niin tai näin, joka tapauksessa koulun sijainti väljästi rakennetulla huvila-alueella meren ja puiston tuntumassa tarjosi koulun oppilaille hyvät mahdollisuudet ulkoiluun ja liikuntaan ja vastasi juuri niitä odotuksia, jotka Mathilda Linsén opintomatkinsa perusteella asetti johtamalleen sokeainkoululle.

Jotta ymmärtäisimme paremmin Mathilda Linsénin vaikean tehtävän Suomen sokeainopetuksen käynnistäjänä, tarkastellaan seuraavassa hänen kirjeitään Uno Cygnaeukselle. Mathilda Linsén palasi lokakuussa 1864 opintomatkaltaan. Saiko hän tämän jälkeen tilaisuuden Jyväskylän vierailuun, jota oli toivonut Cygnaeukselle Barbysta helmikuun 6. päivänä 1864 lähettämässään kirjeessä? Todennäköisesti näin kävi, sillä Linsén pyrki kaikessa tarkoin noudattamaan hänelle laadittua ohjelmaa. Tässä, kuten kahdessa muussakin Cygnaeukselle lähetetyssä kirjeessä, hän nojautuu Cygnaeuksen arvovaltaiseen tukeen ja Korkeimman johdatukseen.⁸⁶

Barbysta 6.2.1864 lähettämässään kirjeessä Linsén kertoo niistä vaikeuksista, joita hänellä oli ollut määrittellä omaa tehtävänsä sokeainopetuksen käynnistäjänä Suomessa. Dresdenin koulu, niin erinomainen kuin se monien mielestä olikin, ei vastannut Linsénin odotuksia.⁸⁷ Dresdenin koulun johtaja Georgin neuvoa noudattaen Linsén siirtyi Hubertusburgiin, joka oli Dresdenin koulun esikoulu. Sekään ei tyydyttänyt Linsénin odotuksia ja niin hän palasi Dresdeniin.⁸⁸

⁸⁵ Heikel A. 1919, 81-87, 140-147, 247 (liite 4).

⁸⁶ Mathilda Linsénin kirjeet. UC ya. KA.

⁸⁷ Linsénin mielestä Dresdenin koulussa vietetty aika tuntui menneen hukkaan, sillä kouluun tutustuminen ilman hallituksen antamaa kirjallista todistusta ei ollut mahdollista. Lisäksi koulun johtaja Georgi oli pidemmän aikaa poissa ja palattuaan antoi sen neuvon, että Linsénin tulisi vierailla pienemmissä laitoksissa, sillä Suomeen tulevalle sokeainkoululla täytyisi olla oma ”lapsuusaikansa”, joten Dresdenin koulu, joka oli ollut toiminnassa 50 vuotta, ei voisi ottaa malliksi. Barby 6.2.1864. UC ya. KA.

⁸⁸ mt. Jos Dresdenin koulussa olisi ollut joku henkilö, jolla olisi ollut aikaa,

Ruotsissa Linsén oli kuullut kerrottavan Magdeburgin lähellä sijaitsevista pienestä Barbyn sokeainkoulusta, jonka johtaja, tarkastaja Hebold oli taitava ja monivuotisen kokemuksen saanut sokeainopettaja. Linsénin onnistui päästä hänen ohjaukseensa. Hebold piti Linsénin perehtymisaikaa aivan liian lyhyenä. Tulevan sokeainopettajan tehtävän kannalta Linsén itsekin oli samaa mieltä.⁸⁹ Cygnaeukselle lähettämässään kirjeessä Linsén toivoi voivansa päättää opintomatkinsa Jyväskylään, voidakseen itse nähdä, miten korkealle suomalaisen kansakoulun opetuksen tavoitteet oli asetettu. Kaikki tšekäläiset asiantuntijat pitivät Helsinkiä maan pääkaupunkina oikeana sokeainkoulun sijaintipaikkana.⁹⁰

Barbysta kesäkuun 1864 kirjeessä Linsén tilittää tuntojaan ja raportoi Cygnaeukselle eri vierailukohteissa saamastaan ohjauksesta, jota varten hän tälle matkalle oli lähtenyt.⁹¹ Viisi kuukautta, jotka hän oleskeli Barbyssä, olivat olleet työntäyteisiä. Hän myöntää tehneensä oikein jäädessään tähän pieneen kouluun, jossa oli saanut sitä neuvoa ja ohjausta, jota vaille hän olisi jäänyt jossain suuremmassa koulussa. Lisäksi hänellä oli paljon opittavaa tästä sokeainkoulusta, jota johti tarkastaja Hebold.⁹²

”mutta minulta puuttui kaikkalainen ohjaus, sillä kenelläkään ei ollut aikaa työskennellä minun kanssani”.

⁸⁹ Barby 6.2.1864. UC ya. KA. Siksi hän Cygnaeukselle mainitsee, että ”samoin kuin muut aikaisemmin ulkomaille lähteneet opettajattaret, myös minä voisin myöhemmin anoa lisäystä apurahaani ja että se myös luultavasti myönnettäisiin. Monesta syystä minulla on ollut vaikeuksia tehdä päätös tässä asiassa, mutta koska minulla on niin monta erilaista ainetta ajateltavana sokeiden lasten opetuksesta ja käsittelystä, muiden mielestä pieniä merkityksettömiä asioita, jotka vaativat erityisiä opintoja, voin omantunnon kautta vakuuttaa, että yksi vuosi on todella riittämätön. Pelkään myös, että monet Suomessa pitävät tätä tuhlauksena, mutta en voi toimia toisin.”

⁹⁰ mt.

⁹¹ ”Jälleen saan pyytää anteeksi, että olen niin kauan siirtänyt vastaamista Herra Pastorin ystävälliseen kirjeeseen, joka ilahdutti minua suuresti ja josta huomasin, ettei Herra Pastori ollut pettynyt minuun, minkä olen kyllä ansainnut.” Linsénin kirje 6.6.1864. UC ya. KA.

⁹² mt. Linsénin mukaan Hebold oli erinomainen, monivuotisen kokemuksen omaava, teräväpäinen sokeainopettaja. Hän oli itse suunnitellut ja valmistanut kaikki opetusvälineet ja -menetelmät, jotka Linsénin mielestä olivat erinomaisia. Heboldilla oli sitä paitsi harvinainen kyky vähillä varoin saada paljon aikaan. Hänen lempiaineensa oli matematiikka, jossa hänen oppilaansa olivat hyvin taitavia. Myös Linsén sai Heboldin ohjausta matematiikassa, jossa oman arvionsa mukaan ”minulla on vähäiset tai ei minkäänlaisia taipumuksia”.

Lukemisen ja kirjoituksen opetus oli myös hyvää ja perusteellista; lapset siellä hankkivat verrattain lyhyessä ajassa suuremman lukemismuutoksen kuin kuuluisammissa laitoksissa, joissa Linsén oli vierailut. Kohopainetut latinan aakkoset muiden saksalaisten sokeainkoulujen tapaan olivat käytössä ja lapset oppivat ne helposti, mutta Moonin kohokirjaimista, joita käytettiin Tukholmassa Manilla-koulussa, oltiin sitä mieltä, että niitä voivat mieluummin lukea aikuiset, joilta karkea käsityö on heikentänyt sormien tuntoaistin. Joka tapauksessa nämä Moonin aakkoset oli tuotava Suomeen, sillä kirjat hankittaisiin Ruotsista. Muoto-oppi -nimistä ainetta opetettiin Barbyssä suuremmalla huolellisuudella ja perusteellisyydellä kuin Dresdenissä ja Kööpenhaminassa. Muoto-oppi oli havainto-opetusta, jota sokeat tarvitsivat enemmän kuin näkevät oppilaat.⁹³

Barbysta Linsén aikoi suunnata matkansa Sveitsiin, jonka sokeainkoulut monessa suhteessa poikkesivat saksalaisista kouluista.⁹⁴ Hän aikoi vierailulla myös Bernin Fröhlichsin laitoksessa nähdäkseen jotain erinomaista yleispedagogiikan kannalta. Heinäkuun puolimaissa häntä odotettiin Kööpenhaminaan ja sen jälkeen vielä Tukholmaan.⁹⁵

Tammikuussa 1865 Linsen pohti sokeainkoulun perustamiseen liittyviä asioita. Cygnaeuksen Helsingistä lähdön jälkeen Linsén myönsi,

että minulla on ollut enemmän ajateltavaa kuin mitä minun heikot aivoni ovat kyenneet käsittämään. Ja tämän vuoksi olen saanut kokea lähes loppumatonta jännitystä ja rauhattomuutta. Jos olisin

⁹³ Mathilda Linsénin kirjeet. UC ya. KA.

⁹⁴ mt. Linsén myöntää, että hänellä on myös fyysisen virkistytymisen tarve, ”sillä olen yhä enemmän ja enemmän tajunnut, että minun pitäisi palata kotiin tervein voimin, koska silloin yksin tulen aloittamaan niin rasittavan toiminnan. Ei ole ollut mitenkään helppo asia näin horjuvalle ja päättämättömälle olenolle kuin minä, yksin päättää menemisistään ja tekemisistään, sillä tunnen vastuuntuntoni kasvavan joka askeleella”.

⁹⁵ mt. Syyskuussa Linsén toivoo olevansa Suomessa. ”Ikävöin niin paljon, joskaan en tiedä, tuleeko kaipaukseni täyttymään - saada päättää vaellukseni matkaan Jyväskylään ja siellä suunnitella valmiiksi, mitä eniten tarvitsen meidän oloissamme, sekä kääntää, mitä olen lukenut. Olen hyvin levoton välillä, koska täällä kaikkialla ollaan sitä mieltä, ettei naisihminen pysty kauan työskentelemään yksin. Suokoon Jumala, että pystyisin tekemään edes jotain! Monet vaikeudet ja riidat odottavat, sen aavistan hyvin; mutta toivon, että Herran käsi johtaisi minua tiellä, jolle olen astunut, ja silloin Hän varmasti on johtava hyvään lopputulokseen, vaikka omat askeleeni horjuisivatkin niin, jos minun pian on myös sorruttava ’om jag även snart måste duka under’.”

tässä levottomassa mielentilassa kirjoittanut Pastori Cygnaeukselle, olisi kirjeestäni tullut surkea valitusvirsi.⁹⁶

Linsén tunsi jääneensä yksin kantamaan ja ratkomaan kysymyksiä, jotka liittyivät sokeainkoulun perustamiseen. Hänen tuli laatia kustannusarvioehdotus koulun ensimmäistä vaihetta varten. Häntä yhtäältä varoitettiin liian niukasta määrärahasta, jonka kanssa hän joutuisi vaikeuksiin, toisaalta C. H. Alopaeus kehotti Linséniä kaikkeen mahdolliseen säästäväisyyteen. Linsén tajusi annettujen ohjeiden ristiriitaisuuden ja ryhtyi laatimaan kustannusarviota ja oivalsi, ettei summa voi jäädä kovin vaatimattomaksi. Sitä paitsi hän huomasi laskelmien aikana, että vuotuisen määrärahan tulisi olla suhteellisesti paljon suuremman pienelle kuin suurelle oppilasmäärälle.⁹⁷ Näiden ristiriitoja synnyttäneiden paineiden keskellä Linsénille helpottavana ajatuksena selvisi se, että sokeainkoulu aluksi voisi olla vain kokeilu, jonka aikana hän itse saisi lisää kokemusta ennen kuin lopullinen ehdotus vahvistettaisiin. Linsén oli kertonut ajatuksensa kanslianeuvos Palménille, joka piti suunnitelmaa hyvänä ja kehotti häntä menemään senaattori Furuhjelmin luo. Myös Furuhjelm kannatti Linsénin ehdotusta ja oli sitä mieltä, että olisi parempi, jos sokeainkoulu aloitaisi väliaikaisena. Hän jätti Furuhjelmille myös Alopaeuksen ehdotuksen ja tämä lupasi viedä asian senaatin ratkaisuun niin nopeasti kuin suinkin mahdollista. Vaikka ehdotusta täytyisi muuttaa jossakin kohdassa, hän toivoi, että ensimmäistä vaihetta varten myönnettäisiin välttämättömät varat.⁹⁸

Sokeainkoulun perustamista koskeva julistus julkaistiin lehdissä⁹⁹ ja koulun alkamispäiväksi ilmoitettiin lokakuun 1. päivä 1865. Lehti-ilmoituksissa sokeiden lasten vanhempia kehoitettiin ottamaan yhteys

⁹⁶ Linsénin kirje 28.1.1865. UC ya. KA.

⁹⁷ mt. Kesken näiden huolten teki pastori Alopaeus Linsénille kysymyksen, eikö Jumalan apuun luottaen voitaisi lisätä ehdotettua oppilasmäärää siten, ettei vuotuista talousarviota pidettäisi liian suurena. ”Tässä lähes epätoivon partaalla itseeni ja koko asiaan nähden pidin oikeutenani jättää kaiken, koska en millään voi estää sokeain opetuksen kustannusten kohoavan suuriksi, ja samalla tunsin syvästi miten murskautuisin vaatimusten painon alla.”

⁹⁸ ”Tulee aika, tulevat neuvot. Jos on Herran tahto, että asian pitää mennä eteenpäin, ohjaa Hän lopulta kaiken parhain päin ja lähettää paremmat voimat työhön kuin minun.” Mathilda Linsénin kirjeet. UC ya. KA.

⁹⁹ Helsingfors Dagblad 26.6., 28.10.1865; Hufvudstadsbladet 26.6., 15.7.1865; Suometar 26.6., 15.7., 5.10.1865; Åbo Underrättelser 27.6., 5.10.1865; Björneborgs Weckoblad 1.7., 7.10.1865.

Mathilda Linséniin, jonka osoitetta ei kuitenkaan julkaistu. Toistetusta lehti-ilmoittelusta huolimatta vain kolme lasta ilmoittautui koulun oppilaaksi. Lokakuun 1. päivänä heistä kouluun saapui vain yksi, Olga Aleksandra Grönlund, 14-vuotias räätälintytär Helsingistä, joka oli ollut kaksi vuotta oppilaana Manilla-instituutissa. Heikon terveyden vuoksi hän oli joutunut luopumaan koulunkäynnistä Tukholmassa. Seuraavan vuoden alussa ilmoitti Fruntimmersföreningen koulun oppilaaksi 6-vuotiaan Kristiina Hyvösen, jonka perhe oli muuttanut Rautalammilta Helsinkiin ja eli nyt hyvin puutteellisissa oloissa. Tytär oli sokeutunut 6-vuotiaana isorokon seurauksena. Vaikka tyttö oli alaikäinen, hänet hyväksyttiin koulun oppilaaksi helmikuun 7. päivänä 1866. Syksyllä kouluun ilmoittautuneet tehtaanhoitaja Hoffrenin kaksi tytärtä Tohmajärveltä tulivat kouluun huhtikuun 8. päivänä. Sofia Josefina ja Anna Johanna olivat molemmat vaikeasti heikkonäköisiä. Syyskuun 1. päivänä 1866 tuli kouluun viides oppilas, 12-vuotias Hilda Brusin Hämeenlinnasta. Hän oli menettänyt näkönsä ja osan kuuloaan sairauden seurauksena 4-vuotiaana. Tytär oli saanut kotona opetusta uskonnossa ja laskennossa. Vanhemmat olivat varakkaita ja lupautuivat maksamaan 40 mk:n suuruisen kuukausimaksun.¹⁰⁰

Koulun oppilasmäärä kohosi hitaasti. Toisena lukuvuonna se oli viisi, kolmantena kuusi, neljäntenä seitsemän, viidentenä 10, kuudentena 10 ja seitsemäntenä, v. 1872, 12 oppilasta eli ohjesäännön sallima määrä.¹⁰¹

Linsénin ensimmäisiä tehtäviä oli lehti-ilmoituksilla ja kirjeenvaihdon avulla lähestyä sokeiden lasten vanhempia, joista useimmat kuuluivat yhteiskunnan köyhimpään ja vähiten koulutusta saaneeseen kansanluokkaan. Useinkin sokea lapsi oli heille keino saada almuja. Toisaalta katsottiin riittäväksi huolenpidoksi elatuksen antaminen sokeille. Linsénin mukaan unohdettiin, että myös sokea tuli kasvattaa tietoiseksi ihmisarvostaan, inhimillisistä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

Myös hänen sielussaan uinuu taipumuksia ja kykyjä, jotka on herätettävä eloon. Mitä syvemmällä ne uinuvat, sitä enemmän vaivaa ja huolenpitoa vaatii niiden kehittäminen.¹⁰²

¹⁰⁰ Olga Aleksandra Grönlund s. 25.11.1850, opp.nro 1 1865-69; Kristiina Hyvösen s. 7.7.1850, opp.nro 2 1866-78; Sofia Josefina Hoffren s. 27.11.1850, opp.nro 3 1866-69; Anna Johanna Hoffren s. 28.6.1851, opp.nro 4 1866-70; Hilda Brusin s. 15.6.1854, opp.nro 5 1866-74. HSK ol; Linsén rg 1867, 8-9.

¹⁰¹ Linsén rg 1867, 7-8; Totro 1962, 50-52.

¹⁰² Linsén rg 1867, 9; Totro 1962, 52.

Blindanstalten i Helsingfors, kuten koulun virallinen nimi oli vuoteen 1892 saakka, toimi ensimmäiset seitsemän vuotta itäisessä Kaivopuistossa ja oli sijainniltaan Mathilda Linsénin toiveiden mukainen. Rakennus, jossa koulun työskentely tapahtui, ei huonetilaratkaisuiltaan täyttänyt sisäoppilaitoksen toiminnalle edellytetyjä vaatimuksia. Siitä puuttui muun muassa riittävän avara tila leikki- ja voimisteluharjoituksia varten. Koulun ensimmäisessä vuosikertomuksessa sokeainopetuksen merkityksestä Linsén kirjoittaa, että

ainoastaan jatkuvan ja toistuvan väsymättömän harjoituksen kautta sokea voi kehittää käytännön taitoja. Tämän vuoksi täytyy hänen luonnostaan alakuloista ja halutonta mieltä rohkaista ja virkistää terveeseen ja iloiseen työskentelyyn. Tähän vaikutetaan parhaiten raikkaan ilman ja liikunnan kautta, mitä mahdollisuutta häneltä ei saa puuttua. Siksi kasvatuksessa vaaditaan aikaa, uutteraa työntekoa ja riittävästi opettajavoimia. Ei ole kysymys vain ihmisen ”jaloimman aistimen” puuttumisesta, mikä vaikeuttaa sokean sielunvoimien kehitystä, lisäksi tulevat muut, mahdollisesti vielä suuremmat esteet.¹⁰³

Linsénin mukaan sokeainkoulu toimi lähes aina eristettynä, ja vaikka sitä kohtaan tunnettiin mielenkiintoa, oli se kuitenkin jätetty niiden etujen ulkopuolelle, joista muut oppilaitokset nauttivat. Eri oppiaineiden oppikirjan valinta, mikä muille kouluille tarjosi runsaan valinnanmahdollisuuden, oli sokeainkoululle valinta ”niukkuuden keskellä”. Kirjakokoelma, vaikka aivan vaatimatonkin, suurella vaivalla ja suurin kustannuksin hankittu, oli sokealle ensiarvoisen tärkeä. Kirjallisuuden merkitystä painottaen Linsén kirjoittaa:

Näissä olosuhteissa on itsestään selvää, että sokean omat opinnot jäävät olemattomiksi. Mistä hän hakisi ravintoa siehelleen, jos tiedonjano on herännyt luonnon suurta ja elävää kirjaa kohtaan, jolloin tiedon täyttämä aarrekkammio on häneltä suljettu. Elämän kirjoitusta on hän oppinut tulkitsemaan vain rahtusen verran. Hänen maailmansa on tavallisesti hyvin ahdas ja tästä johtuen hänen ihmistuntemuksensa on rajoittunut. Kuitenkin sen hengen tuulahdus, joka antaa merkityksen esineelle ja elämän kirjaimelle, voi tunkautua hänen tunkkaiseen vankilaansa. Tämä ikuisen hengen tuulahdus inhimillisen tiedon lajeista, on tuotava sokealle

¹⁰³ Linsén rg 1867, 10-11, 32-33.

*puhutun sanan muodossa. Opetustyössä tämä on pidettävä koko ajan mielessä.*¹⁰⁴

Linsén tunsi itsensä yksinäiseksi kirjoittaessaan, että

*sokeainopettajalla täällä ei ole toisia opettajia, joiden kanssa voisi keskustella pedagogisista kysymyksistä. Kaikki nämä olosuhteet, jotka vaikuttavat lamaannuttavasti sokeainopettajaan, muodostuvat vakaviksi esteiksi myös sokean oppilaan sielun kehitykselle. Ehkäpä lahjakas sokea suotuisemmissa olosuhteissa voisi mennä yhtä pitkälle ja joissain oppiaineissa sisukkuudellaan jopa pidemmälle kuin kaikin aistein varustettu. Hän saa nyt tyytyä niihin murusiin, joita jää hänen parempiosaisen toverin yltäkylläisyydestä.*¹⁰⁵

3.2.3 Oppikurssit

Koulun työskentelyssä noudatettiin Manilla-instituutin ja Kööpenhaminan sokeainkoulun mallia. Linsénin vuosikertomus sisältää päivittäisen ohjelman, mutta siitä puuttuu tiedot herätys- ja nukkumaanmenoajoista. Kello 9–11 oli opetusta, 11–12 vapaatunti, 12–14 opetusta, 14–16 vapaata, 16–19 opetusta, paitsi lauantaisin, jolloin vapaata, ja kello 21 iltahartaus.

Vapaatunnin aikana klo 11–12 sään niin salliessa oppilaat harrastivat ulkoilmaliikuntaa. Muina vapaa-aikoina he osallistuiivat meneillään oleviin taloustöihin. Iltapäivän oppitunnit käytettiin käsitöihin sekä virsien, hengellisten laulujen ja isänmaallisten runojen muistelemiseen. Sunnuntaisin isommat oppilaat kävivät kirkossa. Aamuisin ennen opituntien alkua sekä iltarukousten yhteydessä klo 21 pidettiin luentoja Vanhasta testamentista. Uusi testamentti ja Katekismus sisältyivät uskonnon opetukseen. Lukemisen oppikirjana käytettiin Moonin kohokirjaimilla painettua Markuksen ja Johanneksen evankeliumia sekä Epistolatekstejä.¹⁰⁶

Kirjoituksessa opetettiin Brailleen pistekirjoitusta tai sitten irtokohokirjaimia käyttäen latinakirjoitusta (kirjaimet olivat laatikossa aakkosjärjestyksessä). Mathilda Linsén oli opintomatallaan saamansa vaikutelman perusteella vakuuttunut Brailleen pistekirjoituksen erinomaisuudesta sokeainkirjoitusjärjestelmänä ja otti sen opetusohjelmaan alusta lähtien.

¹⁰⁴ Linsén rg 1867, 11-12.

¹⁰⁵ mt. s. 14.

¹⁰⁶ mt. s. 15-22.

Pistekirjoituksessa tarvittava tukevampi paperi oli tilattava Tukholmasta, mikä tuotti hankaluuksia kirjoituksen opetuksessa.¹⁰⁷ Pistekirjoitusta kirjoitettaessa alustana toimi saranoitu metallitaulu, jonka kansiosan kirjoitussuunnikkaita vastasivat pohjalevyn kuoppasuunnikkaat kuutta pistettä varten. Levyjen väliin asetetulle paperille kirjoittaminen tapahtui metallikärkisellä ”pistimellä” peilikuvakirjoituksena oikealta vasemmalle.

Ensimmäisenä lukuvuonna 1865–66 koulussa ei opetettu laulua, vaikka sitä varten oli olemassa määräraha. Syy tähän oli Linsénin mukaan oppilaiden epämusikaalisuus ja soittimen puute. Kevätkaudella laulunopettajaksi ilman korvausta saatiin neiti Viktorine Lagus (1830–1911), joka toimi tässä tehtävässä vuoteen 1903 saakka. Linsén kirjoittaa: ”Tämän uhrautuvan työn ansiosta tuli mahdolliseksi hankkia instrumentti ja aloittaa laulunopetus, jolla yleensä on sokeisiin hyvä vaikutus”.¹⁰⁸ Linsén ei mainitse siitä mitään, että Viktorine Lagus oli perehtynyt voimisteluun Tukholmassa 1844–45.¹⁰⁹

Linsénin mukaan voimistelun puuttuminen koulun oppiaineista oli valitettava puutos, joka tulisi korjata. Voimistelulla oli hänen mielestään monessa suhteessa suuri merkitys sokeille lapsille. Sen avulla heidät voitiin totuttaa varmoihin ja vapaisiin liikkeisiin paremmin kuin millään muulla tavalla. Näin oppilaasta tulisi liikunnallisesti aktiivinen, eikä hän enää haluaisi passiivisena istua paikallaan. Linsénin mielestä tarvittaisiin lisäksi tarkoituksen mukaisesti varustettu leikkipaikka, jossa lapset voisivat liikkua vapaasti. Koulun silloisia tiloja ei ollut alun perin tarkoitettu opetuskäyttöön, joten liikuntaan ja leikkeihin soveltuvat avoimet ja riittävän suuret tilat oli etsittävä muualta.¹¹⁰

Voimistelun asema Helsingin sokeainkoulun oppiaineena vakiintui syksystä 1869 alkaen, jolloin aineen tuntiopettajaksi saatiin Viktor

¹⁰⁷ Linsén rg 1867, 22.

¹⁰⁸ mt. s. 32-33.

¹⁰⁹ Professori W. G. Laguksen tyttäret Fanny ja Viktorine matkustivat Tukholmaan 1844. Lokakuussa Fanny kirjoitti kotiin jääneelle sisarelleen, että Viktorine oli tervehtynyt. Voimistelu oli tehnyt hänelle hyvää. Seuraavan vuoden helmikuussa hän pohti, että voimistelutavassa oli suuri ero Helsingin ja Tukholman välillä. ”Niin, tiedätkö, jopa minä olen muuttunut kamalan paljon suoraryhtisemmäksi niin, että tuskin tunnet minua, kun joskus maailmassa palaan kotiin.” Viktorine edelleen totesi, että ilman voimistelua hän varmaan olisi sairas. Voimistelun ansiosta hän katsoi olevansa terveempi kuin koskaan ennen. Heikkinen 1992, 78-79.

¹¹⁰ Linsén rg 1867, 33.

Heikel, joka hoiti tehtävää vuoteen 1873. Hän opetti voimistelua sekä tytöille että pojille. Sokeiden liikuntakasvatuksen kehityksen kannalta on pidettävä menetyksenä sitä, että Heikel jätti sokeainkoulun siirtyessään voimistelunlehtoriksi Uudenkaarlepyyn opettajaseminaariin. Tätä tehtävää varten Heikelin tuli Jyväskylän seminaarin tulevien lehtorien tavoin suorittaa ulkomainen opintomatka, joka suuntautui Saksaan ja Englantiin.¹¹¹ Tämä matka katkaisi pahoin hänen opetustyönsä Helsingin sokeainkoulussa. Uudenkaarlepyyn seminaarista palattuaan Heikel vuonna 1876 vastaanotti yliopiston voimistelulaitoksen johtajan viran vastuulleen, jolloin pienten erityiskoulujen liikuntakasvatus sai jäädä toisten hoidettavaksi. Niiden neljän lukuvuoden ajan, jolloin Heikel työskenteli Helsingin sokeainkoulussa, sen oppilaat saivat nauttia sen ajan korkeatasoisimmasta liikuntakasvatuksesta, joka koostui vapaa- ja permantoliikkeistä. Kouluhan toimi tuolloin ahtaissa huonetiloissa Mellinin huvilassa. Edes viitteellisiä tietoja siitä, että voimistelutunteja olisi pidetty ulkona, ei ole. Kuitenkin näin voi olettaa tapahtuneen, kun ottaa huomioon koulun sijainnin ja sen tilaratkaisut. Voimistelulle sopivaa salia ja välineitä ei ollut, kuten Linsén itse toteaa.¹¹²

Mathilda Linsén on päivännyt 49-sivuisen painetun vuosikertomuksen 4.5.1867. Säilyneiden asiakirjojen joukosta ei löydy myöhempiä hänen kirjoittamiaan vuosikertomuksia. Näin ollen kuva Linsénistä sokeainkoulun johtajana ja opettajana jää matkakertomuksen ja muutamien kirjeiden lisäksi yhden vuosikertomuksen varaan. Hän oli syvästi uskonnollinen ihminen, joka sen lisäksi tunsii tarvetta tukeutua toisen ja voimakkaamman henkilön apuun, kuten Linsénin kirjeet antavat ymmärtää.

Erityisen läheiseksi ja merkittäväksi omalle työilleen Linsén tunsii yhteydenpidon Hanna Ingmaniin.¹¹³ Heinäkuussa 1870 Mathilda Linsén

¹¹¹ Heikelin kirje 28.4.1875. UC ya. KA.

¹¹² Linsén rg 1867, 33.

¹¹³ Tätä kahden sokeainopettajan välistä yhteydenpitoa on käsitellyt v. 1942 Sokeain työkoulun johtaja Annikki Aho. ”Onnellinen johdatus on tuonut käsiini keltaisella silkkinauhalla sidotun pinkan kellastuneita kirjeitä. Nämä sirolla käsialalla tiheästi kirjoitetut arkit ovat Mathilda Linsénin kirjeitä parhaalle ystävälleen, Kuopion sokeainkoulun opettajalle Hanna Ingmanille, josta sittemmin tuli hänen seuraajansa Helsingin sokeainkoulun johtajana. Kirjeet ovat vuosilta 1870–72. Valitettavasti ei ole säilynyt toisen asianosaisen kirjeitä. Ne voisivat täydentää kuvaa tästä ystävyysuhteesta. Näin ollen se pakostakin jää yksipuoliseksi. Säilyneet kirjeet valaisevat kuitenkin Mathilda Linsénin persoonallisuutta.” Annikki Aho, Vapaussodan Invaliidi 1942, 165-167.

ja Hanna Ingman lähtivät yhdessä opintomatalle. Kööpenhaminasta Ingman palasi Tukholman Manilla-koulun kautta Helsinkiin. Linsén poikkesi Kieliiin, josta tarkoitus oli jatkaa matkaa edelleen Dresdeniin, mutta tulossa ollut Ranskan ja Saksan välinen sota keskeytti hänen matkansa. Hän palasi mielellään kotimaahan saadakseen vaihtaa kokemuksia ystävänsä kanssa.

Oppilasmäärän hidaskasvu Helsingin sokeainkoulussa esti ottamasta lisää työntekijöitä. Palveluskuntaa lukuun ottamatta Linsén oli omalla tahollaan aivan yksin tällä raivaamattomalla työalalla. Vain harvoin hän tapasi Cygnaeuksenkin. Linsén tunsikin kadehtivansa Hanna Ingmania, jolla johtajan lisäksi oli kaksi opettajatoveria Kuopion sokeainkoulussa. Kirjeellisesti oli vaikea keskustella kasvatuskysymyksistä. Sen vuoksi hän, kun kesäksi 1873 suunniteltiin sokeainopettajain kokousta Wieniin, innostuneena suunnitteli sinne pääsemistä.

Matkakertomuksessaan ja kirjeissään Uno Cygnaeukselle Mathilda Linsén toi esille edessä olleen työn vaativuuden maamme sokeainopetuksen käynnistäjänä ja epäili omien voimiensa riittävyttä. Kuitenkin runsaan kuuden vuoden ajan hän työskenteli ahkerasti ja toiveikkaasti ”sokeain ystävä ja kasvattaja”. Vuoden 1871 lopulla hänen voimansa ehtyivät ja lyhyen sairauden jälkeen hän kuoli 5.2.1872.¹¹⁴ Vuoden 1872 valtiopäivien aikaan K. M. Stenius kirjoitti kanslianeuvos Clevelle Linsénin ennenaikaisen kuoleman johdosta: ”Olen täysin vakuuttunut siitä, että kauan jatkunut ylirasitus oli riuduttanut pois menneen neiti Linsénin voimat.”¹¹⁵

3.2.4 Ohjeita sokean lapsen vanhemmille

Dresdenin sokeainkoulun johtaja Karl Augusti Georgi julkaisi vuonna 1857 ohjeet vanhemmille sokean lapsen kasvatuksesta. Dresdenissä Linsén oli tutustunut häneen ja liitti ohjeet vuoden 1867 vuosikertomukseen. Nämä Georgin ohjeet olivat ilmeisen tärkeät Linsénin koulukasva-

¹¹⁴ Ingman rg 1897–98, 7. JoMa; SAKL 1/1916, 25.

Omaisuudesta testamenttasi Mathilda Linsén 2 000 markkaa oppilaalleen Kristina Hyvöselle, orpotytölle Rautalammilta. Vuonna 1876 sokeainkoulun oppilaat pystyttivät yksinkertaisen muistokiven opettajalleen, ”äidillisen, kaituvan ystävä” haudalle Helsingin hautausmaalle. Biograafisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla 1896, 105-106.

¹¹⁵ K. Stenius brev till Cleve febr. 1872. Z.J. Cleves samling. KA; Jossfolk 2001, 191.

tuksessa ja antoivat hengen sille kasvatustilastolle, joka vallitsi koulussa Linsénin jälkeenkin.¹¹⁶

Georgin ohjeet käsittävät 24 kohtaa, jotka seuraavassa esitellään aihepiireittäin ryhmiteltyinä. Ne luovat selkeät suuntaviivat toiminnalle ja ovat kasvatuksellisia tavoitteita:

1) Itsenäisyys

Sokean suuri riippuvuus toisen avusta, hänen avuttomuutensa, muodostaa hänen onnettomuutensa. Mitä vähemmän apua sokea tarvitsee, sitä vähemmän onneton hän on. Varo teeskentelevää sääliä. Älä kannata sokeaa lasta kauemmin kuin muita lapsia. Hänen on opittava kävelemään ja vähitellen luopumaan sinun ohjaavasta kädestäsi. Niin pian kuin hän voi riisuutua ja pukeutua, syödä ja juoda ilman apua sekä suorittaa muut välttämättömät asiat, älä enää palvele. Hänen on opittava kaikessa auttamaan itse itseään. (Kohdat 1, 2, 5)

2) Älä surkuttele

Ajattele aina, että sokea lapsi näkee korvilliaan. Äidinrakkauden suo-
loisten sävelten kautta täytyy ensimmäisen elämän lämmön tunkeutua hänen sydämeen. Puhu rauhallisesti ja lempeästi lapsesi kanssa ja missä olosuhteet niin vaativat, vakavuudella, mutta ilman vihaa ja kiihtymystä. Säästä hänen korviaan valituksista hänen onnettomuudestaan. Hän ei tunne onnettomuutta. Hän on onnellinen. Napisemalla ja valittamalla, vieläpä Jumalan sallimaa kohtaloa vastaan, kaadat sappea ja etikkaa maidon ja hunajan asemesta hänen sydämeensä. Sinun esimerkistäsi saakoon pieni sokea lapsi oppia rakkauden ja luottamuksen Jumalaan, alistumisen Hänen johdatukseen, elämänrohkeutta ja toivoa valoisasta tulevaisuudesta. Sokeilla on usein aika hyvä muisti ja he pitävät peräänantamattomasti kiinni kerran kuulemastaan. Ole sen tähden varovainen lausunnoissasi, ettet kylvä lapsen sydämeen siementä, joka vuosien mittaan itää ja kasvaa rikkaruohoa. Hän ei saa kuulla raakaa, siveetöntä puhetta, alhaisia haukkumasanoja ja kirouksia, vaan ainoastaan mikä on siveää, mikä on miellyttävää ja mikä kuulostaa hyvältä. (21, 20)

¹¹⁶ Dr Karl August Georgi s. 1.4.1802, k. 26.4.1867, julkaisi 1857 kotikasvatusohjeet sokean lapsen vanhemmille: *Anleitung zur zweckmäßigen Behandlung blinder Kinder im Kreise ihrer Familien von frühester Kindheit an bis zu ihrer Aufnahme in die Blindenanstalt*. Myös C. H. Alopaeus julkaisi 1880 laatimansa Neuvoja sokeitten lasten kotoiseen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen. NKLM.

3) Hyvät tavat

Mitä vähemmän sokean lapsen käyttäytyminen poikkeaa näkevästä, sitä parempi. Mitä enemmän vaadit lapselta, sitä enemmän hän saa aikaan. Käyttämällä tervettä ankaruutta totuta lapsi ajoissa puhtauteen ja säädylisyyteen. Epäsiisteys ja huonot tavat tekisivät hänestä tulevaisuudessa kaksinkertaisen kuorman muille. Aterialla lapsen täytyy ensin oppia pitämään ja viemään lusikkaa, myöhemmin käyttämään veistä ja haarukkaa. On hyvä antaa sokealle lapselle reunoiltaan sisäänpäin taivutettu lautanen. Kaikki vaadittava siisteys ja hyvät tavat täytyy opettaa suullisesti sokealle lapselle, joka ei voi nähdä, miten muut käyttäytyvät, niin että hän vähitellen saa siihen harjoitusta. Jokainen virhe tässä suhteessa on korjattava, kunnes se ei enää toistu. Ajattele, miten paljon helpompaa yleensä on ehkäistä huonot tavat kuin kitkeä ne pois. Herätä lapsessa aikaisin hienotunteisuus. Näytä hänelle, miten seistään, miten istuudutaan ja käyttäydytään erilaisissa tilanteissa antamalla aihetta arvosteluun. Estä lasta painamasta silmiä, heiluttamasta käsiä ja jalkoja, ylävartalon keinuntaa seistessä ja istuttaessa, huonoa ryhtiä ja kasvojen vääntelyä sekä kaikkia huonoja tapoja, jotka tekevät hänet yleensä myöhemmin epämiellyttäväksi ja luotaantyöntäväksi muiden ihmisten taholta. Opasta häntä vähitellen noudattamaan kohteliaisuuden ja hyvien tapojen vaatimuksia erilaisissa tilanteissa. Sokean lapsen yleinen aistiherkkyys liittyneenä tapaan koskettelemalla hankkia tietoa ympäristön esineistä, johtaa hänet useammin kuin muut lapset vaaraan langeta itsetyydytyksen paheeseen. Näin tapahtuu usein jo hyvin aikaisin. Suojele lastasi johdonmukaisen valvonnan, askartelun, liikunnan, yksinkertaisen voimistelun, ahkeran kylvetyksen ja peseytymisen ja puhtaiden alusvaatteiden avulla paheelta, joka turmelee sielun ja ruumiin. (4, 6, 13–15)

4) Kädentaidot

Myös sokea lapsi voi ja täytyy oppia kaikki ne pienet kädentaidot, joiden avulla näkevä lapsi vähitellen yrittää auttaa itseään. Tämän saman taidon saavuttamiseksi tarvitaan vain paljon vaivannäköä ja aikaa. Harjoita lasta alituisesti käyttämään käsiä. Tällä tavalla vahvistuvat nämä välttämättömät jäsenet ja tulevat taitaviksi tunnusteluvälineiksi ja siten kelvollisiksi elämän kaikkiin toimintoihin. Veltot ja käyttökeltottomat kädet on suurempi onnettomuus kuin itse sokeus. Lapsesi ei saa koskaan jäädä toimettomaksi, anna hänelle aina jotain käsiin tunnusteltavaa, nostettavaa, kannettavaa, vedettävää ja työnnettävää. Näin vähitellen kädet ja käsivarret tulevat vahvemmiksi. (3, 7)

5) Aistiharjoitukset

Myös sokea lapsi ilahtuu leikkikalusta, jotka miellyttävästi vaikuttavat kuulo- ja tuntoaistiin, antavat askartelua sormille ja aihetta ruumiinliikuntaan ja joita he voivat itsenäisesti käsitellä. Lapsen iän huomioonottaen suositellaan seuraavaa: helistin, kulkunen, tiuku, savikukko, ääntelevä eläin, pallo, kivikuulat, huilu, keilapeli, huuliharppu, rumpu, hyrrä, tuulimylly eli kehrä kepin päässä, puupalikat, Gordionin solmu, tammi- ja noppapeli, tytöille nuket varusteineen, lasten huonekalut, keittiöastiat savesta, pellistä tai messingistä. Erityisen hyödyllistä on antaa lapsen muovata kaikenlaisia kappaleita pehmeästä vahasta tai vastaavasta massasta. Samoin tulee saada leikkiä hiekkalaatikossa. Myös voit sekoittaa herneitä, papuja ynnä muuta toisiinsa ja antaa lapsen erotella ne toisistaan. Käytä kaikkia mahdollisia esineitä, joita kotona voi olla antaaksesi askartelua lapsen neljälle muulle aistille. Aseta usein sellaisia kysymyksiä kuin nämä: mitä kuulet, minkä hajun tunnet nyt, mitä ruokaa keittiössä nyt valmistetaan, mitä putosi lattialle, minkä kukan tuoksun tunnet nyt, mitä maistelet nyt, kenen askeleet, kenen äänen kuulit nyt, mikä eläin huusi, mikä lintu lauloi? Puhu lapsesi kanssa näin myös muissa eteen tulevissa tilanteissa. Käytä jokainen tarjoutuva tilaisuus avartaaksesi lapsen henkistä näköalaa kosketusaistin harjoituksen avulla. Kesyjä kotieläimiä he voivat oppia tuntemaan tunnustelemalla niitä käsillään. Samoin monien työkalujen ja esineiden rakenne tulee tutuksi lapsen ympäristössä. Tällä tavoin voi opetukseen yhdistää esineen materiaalin, osat, niiden valmistustavan ja tarkoituksen. Suunnittele tätä tarkoitusta varten erilaisten kosketeltavien havaintoesineiden kokoelma, jonka voit hankkia: tavallisimmat viljalajit, siemenet, erimuotoisia esineitä puusta, kivistä, lasista, nahasta, metallista, vahasta, talista ja saippuasta jne., oikeastaan mitä tahansa. Sinun ei ole ollenkaan vaikeata tuhansien asioiden avulla, jotka sinulle tarjoaa talo, puutarha, niitty ja työhuoneet, herättää lapsen kiinnostus askarteluun ja opettaa lasta mitä vaihtelevimmalla tavalla. (8, 16–18)

6) Anna lapsen peuhata

Lapsen tulee niin paljon kuin mahdollista oleskella ulkona raikkaassa ilmassa, mieluiten toisten lasten kanssa tasaisella kentällä, jossa hän ilman vaaraa voi telmiä. Älä tuomitse tätä lapsiraukkaa hiljaa istumiseen tunkkaisessa huoneessa. Vaatetus ei saa millään tavalla puristaa tai vaivata ruumista, mutta ei myöskään liiallisen väljä tai liehuva. Pojille sopii parhaiten pusero vyön kanssa, tytöille yksinkertainen leninki edessä pienet hakaset. Lasta täytyy joka tapauksessa ohjaten ja helposti ymmärrettävin neuvoin johdattaa siihen, että itse osaa riisuutua ja pukeutua,

solmia solmu ja hiusnauha sekä kieltäytyä tässä kaikesta avusta. Hänet on lisäksi totutettava siisteyteen ja täsmälliseen järjestykseen. (9, 12)

7) Pedagogiset suuntaviivat

Puhu paljon lapsen kanssa ja anna hänen jos suinkin kosketella niitä esineitä, joiden nimen olet opettanut hänet lausumaan ja pyri selvään ja oikeaan lausumiseen. Älä tyydy siihen, että lapsi epäselvästi ja kuulumattomasti toistaa, mitä olet hänelle sanellut. Älä siirry mihinkään uuteen ennen kuin edellinen on täysin opittu sekä selvästi ja oikein toistettu. Älä ryhdy liian moneen asiaan yhdellä kerralla. Harjoita vain vähän, mutta se vähä perusteellisesti ja anna ahkerasti kerrata opittu. Myös vähitellen tässä ”kertaus tekee mestarin”. Harjoita ahkerasti lapsen ymmärrystä siten, että se johdattaa hänet harkitsevaan ajatteluun. Ensimmäiset ja yksinkertaisimmat pääsälaskun harjoitukset hän voi oppia sinulta. Anna hänen arvata helppoja arvoituksia. Kerro hänelle helposti ymmärrettäviä tarinoita, ja anna hänen itse kertoa, mitä oli kuullut. Harjoita hänen muistia riimitettyjen ajatelmien, helppojen Raamatun ja virren säkeiden ja rukousten avulla. Anna lapsen päivittäin suorittaa ääneen aamu- ja iltarukous sekä lukea ruokarukous. Herätä aikaisin uskonnollinen tunne-elämä. Salli lapsen hänen tultua kouluikään käydä koulua, jos sellainen on kotiseudullasi. Vaikka hän ei opi lukemaan, kirjoittamaan eikä laskemaan taululla, tulee hän siellä kuulemaan ja säilyttämään mielessään paljon sellaista, mikä muodostaa perustan hänen myöhemmille opinnoilleen sokeainkoulussa. Muistiläksyjen harjoittamisessa hän voi saada apua sisaruksilta, koulutovereilta tai muilta kodin jäseniltä. Myös löytynee jokin keino lapsen saattamiseksi kouluun. Yhdeksän ja viimeistään 12 vuoden iässä tulee sokea lapsi tuoda sokeainkouluun lisäopintoja varten (10–11, 19, 22–24).

3.2.5 Hanna Ingmanin johtajakausi alkaa

Vuoden 1872 valtiopäivillä käyty keskustelu sokeainkoulujen opetuksesta kiirehti koulutoimen ylihallitusta tarkistamaan Helsingin sokeainkoulun ohjesääntöä. Sen mielestä siihenastisesta koulutyöstä oli jo saatu riittävästi kokemuksia ohjesäännön ja talousarvion vakiinnuttamiseksi.¹¹⁷

Vuoden 1875 uuden ohjesäännön mukaan koulu oli lähinnä tarkoitettu ruotsinkielisiä tyttöjä varten, jossa kuitenkin voitiin opettaa myös alle

¹¹⁷ Koulutoimen ylihallitus antoi ehdotuksensa senaatille 4. helmikuuta 1875. Keisari hyväksyi ehdotuksen, ja senaatti julkaisi säännöt 16. päivänä heinäkuuta 1875.

12-vuotiaita poikia. Oppilasmäärä oli kuusi, ensisijaisesti varattomia lapsia, mikä määrä voitiin korottaa kymmeneen, mikäli laitoksen varat ja tilat sen sallivat. Laitos kuului koulutoimen ylihallituksen alaisuuteen, sen toimintaa valvoi kansakoulujen ylitarkastaja. Opetuksen tarkoitus määriteltiin 17.11.1870 annetun Kuopion sokeainkoulun ohjesäännön mukaisesti, jossa korostui käsitöiden ja käsiharjoitusten opetus. Opetus oli kaikille ilmainen, varattomille myös asuminen ja ruoka. Koululle tehdyt lahjoitukset, joiden käyttötarkoitusta lahjoittaja ei määrännyt, samoin kuin oppilaiden käsitöiden myynnistä kertyneet tulot voitiin jakaa oppilaille vaateapuna heidän ollessaan koulussa tai apurahana heidän lähtiessään koulusta.¹¹⁸

Varsinaisen opettajakunnan muodostivat johtajatar ja kaksi tuntiopettajatar. Johtajattarelta edellytettiin kristillistä mielenlaatua, siveellistä vakavuutta, kasvatustieteellistä sivistystä ja yleistä sopivaisuutta opettajaksi sekä erityisesti tietoa ja kokemusta sokeiden opetuksesta. Johtajattaren asetti hakemusten perusteella virkaan koulutoimen ylihallitus. Valintaan liittyvät mahdolliset valitukset tuli jättää senaatin talousosastolle. Myös tuntiopettajattaret valitsi koulutoimen ylihallitus ylitarkastajan lausuntojen perusteella. Hoitajattaren ja palvelijattaren otti ja erotti johtajatar. Johtokunnan tilalle tuli opettajaneuvosto, joka päätti oppilaiden kouluun ottamisesta ja koulusta päästämistä. Loma-ajoiksi laitokseen jääviä oppilaita tuli asetuksen mukaan ”herkenemättä harjoitettaman käsityössä sekä heille annettaman jotakin tiedollistakin tekemistä”.¹¹⁹

”Förslag till specialreglemente för Läroanstalten för blinda i Helsingfors”, on käsinkirjoitettu ehdotus, josta puuttuu sekä allekirjoitus että päivämäärä. Ehdotuksen mukaan kouluun voitiin ottaa myös alle 14-vuotiaita poikaoppilaita. Laitoksen oppilasmäärä sai ehdotuksen mukaan kohota 20:een, minkä lisäksi voitiin ottaa myös ulko-oppilaita tilojen ja opettajavoiimien sallimissa rajoissa. Koulun oppilasmäärä kasvoikin 1870–80-lukujen aikana tehdyn ehdotuksen, ei hyväksytyin ohjesäännön sallimissa rajoissa. Jo vuoden 1865 ohjesäännön mukaan kouluun voitiin ottaa 12 oppilasta, kun se vuoden 1875 ohjesäännössä on laskettu kymmeneen.¹²⁰

¹¹⁸ OS 1875, § 1-3, 11.

¹¹⁹ OS 1875, 5-6, 8-10. Asetus No 22/1875.

¹²⁰ KH II, kokouksia ja esityksiä kehitysvammaisten, kuurojen ja sokeiden koulutuksesta v. 1877–1880. KA.

Helsingfors blindanstalt'in lapsia ja johtajatar Emilia Roos. Kuva Helsingin kaupungin museoviraston kuva-arkisto.

Mathilda Linsénin jälkeen Helsingin sokeainkoulun johtajattaren virkaa hoitivat Hanna Ingman vuoden 1872 loppuun, Emilia Roos vuoden 1873 alusta kevätlukukauden 1876 loppuun ja Mathilda Ellinen syyslukukauden 1876. Vuodesta 1877 alkaen koulun johtajattarena vuoteen 1903 toimi Hanna Ingman.¹²¹

Koulu muutti vuonna 1872 itäisestä Kaivopuistosta vuokratiloihin Konstantininkatu 22:een, nykyinen Meritullinkatu. Helsingin sokeainkoulun seuraava osoite oli Maneesinkatu 5, jonne muutto tapahtui 1.6.1886 taloon, jossa mm. aiemmin olivat asuneet runoilijat Z. Topelius ja J. L. Runeberg. Tämänkin talo alusta alkaen osoittautui liian pieneksi ja oppilaat jouduttiin jakamaan siten, että osa voi asua koululla, toiset vuokrahuoneissa Vironkatu 7:ssä ja Rauhankatu 2:ssa, joka viimeksi

¹²¹ Hanna Maria Ingman s. 29.7.1845 Heinävesi. Vanhemmat: kappalainen Albert Ingman ja Maria Charlotta Davidsson. Opiskeli Helsingin sokeainkoulussa, Manilla-instituutissa Tukholmassa ja Kööpenhaminan sokeainkoulussa. Kuopion sokeainkoulun opettaja 1871–76. Franstman 1959, 9; Nevalainen 1987, 26.

mainittu oli Hanna Ingmanin sisaren, ruustinna Cecilia Pelkosen yksityiskoti.¹²²

Hanna Ingman oli 31-vuotias tullessaan koulun johtajattareksi, mutta suhteellisen nuoresta iästään huolimatta monipuolisesti perehtynyt sokeainopetukseen ja kasvatukseen kotimaan lisäksi myös ulkomailla. Mathilda Linsén arvosti suuresti itseään nuoremman Hanna Ingmanin käytännönläheistä otetta kasvatuskysymyksiin.

3.2.6 Tavoitteena oppilaan omatoimisuus

Toimintakertomuksen 1877–80 mukaan koulussa noudatettiin Linsénin aikana vakiintunutta päiväjärjestystä pienin muutoksin. Linsénin vuosikertomuksesta puuttuivat herätys- ja nukkumaanmenoajat. Nyt herätys tapahtui kello 6.00 ja nuoremmat menivät nukkumaan kello 21.00, vanhemmat kello 22.00. Aiemmin iltarukous oli ollut kello 21.00, nyt 19.30. Tämä päiväjärjestys säilyi kauan ja ilmeisen tarpeellinen muutos tuli vain siihen, että nuorempien oppilaiden tuli olla sängyssä jo 20.30 ja 1890-luvulla 19.30. Koulupäivät olivat pitkiä ja siten myös rasittavia. Ulkoiluun ja virkistäytymiseen käytettiin välitunnit ja klo 14 tapahtuneen päivällisen jälkeinen aika ennen klo 16 alkavia iltatunteja. Tällöin myös valmisteltiin läksyt samoin kuin aamu- ja iltavapaiden aikana. Aamupäivän tunnit käytettiin tietopuolisten aineiden, iltatunnit käsitöiden opetukseen.

Voimistelua oli kaksi puolen tunnin oppituntia viikossa. Tilojen ahtauden ja välineiden puuttuessa voimistelu koostui aluksi yksinomaan vapaaliikkeistä. Viktor Heikelin jälkeen voimistelua ohjasivat Ida Hannikainen vuosina 1873–78 ja Ellen Cygnaeus 1878–79. Syksystä 1879 tuli opettajaksi Alma Hjelt, joka ”lämpimällä kiinnostuksella ainetta kohtaan ja ilman korvausta on opettanut voimistelua suurella menestyksellä”. Alma Hjelt hoiti tehtävää syksyyn 1905 saakka, jolloin lokakuun 10. päivänä jäi virkavapaalle ja kuoli Tukholmassa 17.5.1907. Alma Hjelt opetti voimistelua sekä tytöille että pojille.¹²³

Varsinaisen voimistelunopettajan tulon jälkeen aineen viikkotuntien määrä kohosi kahteen ja pian kolmeen. Opettajan lämmin kiinnostus ainetta kohtaan johti myös oppilaiden suureksi iloksi siihen, että voimis-

¹²² Franstman 1959, 13.

¹²³ Ingman rg 1877–80. JyMa; HSK opl. JyMa; Alma Hjelt kuului Helsingin suomalaisen yhteiskoulun perustajiin 1886 ja oli koulun ensimmäinen taloudenhoitaja ja johtokunnan jäsen. Hakaste 1992, 211, 214.

telutuntien pito siirrettiin yliopiston voimistelulaitoksen pienempään voimistelusaliiin ja kevätkaudella 1882 Fruntimmerskolanin voimistelusaliiin. Harjoitukset käsittivät pääasiassa vapaaliikkeitä, marsseja, vapaita hyppyjä ja loikkia sekä keveitä punnerrus- ja kohontaliikkeitä sekä sokeille sopivia telineharjoituksia ja leikkejä.¹²⁴

Myös Hanna Ingman näyttää sisäistäneen voimistelun suuren merkityksen koulunsa oppilaille ja kun Helsingin kaupunki tarjosi 1880-luvun alkupuolella sokeainkoulua varten ilmaisia tontteja 1–3 Pietarinkadun varrelta, hän perusteli kirjeessään kaupungin rakennuslautakunnalle riittävien voimistelutilojen tarpeellisuutta seuraavasti:

*Voimistelulla on suuri merkitys sokealle lapselle ei ainoastaan virkistyksen vuoksi, vaan ruumiin voimien elävöittäjänä ja vahvistajana, joka siten harjoittaa häntä itsenäisen elämän toimintoihin ja torjumaan haluttomuutta ja paikallaan istumista. Ruotsalainen voimistelujärjestelmä on osoittautunut ei ainoastaan täkäläisissä kouluissa, vaan myös sokeiden opetuksessa paremmaksi kuin aikaisemmin käytetty metodi sen vuoksi, että se tuottaa parempia tuloksia, mutta vaatii enemmän välineitä ja enemmän tilaa liikkeiden suorittamista varten. Sokeiden voimistelu vaatii enemmän tilaa kuin näkevien lasten. Fruntimmerskolanin voimistelusalii, jonka yllähallitus on luovuttanut kahdeksi tunniksi viikossa sokeainkoululle, on sopivan kokoinen tähän tarkoitukseen. Näkeviä oppilaita siinä voimistelee 35–40 oppilasta. Mitoiltaan tämä salii on sellainen, jollaisen sokeainkoulu tarvitsee tulevissa tiloissa.*¹²⁵

Koulun oppilasmäärässä tapahtui hidasta kasvua: vuonna 1872 oli 12 oppilasta, 1880 13 ja 1888 18. Oppilaiden terveydentila vuonna 1880 oli suhteellisen hyvä, 1888 erityisen hyvä. Kouluun tullessaan oppilaat olivat useimmissa tapauksissa huonon hoidon ja heikon ravitsemuksen vuoksi anemisia. Heillä oli ruoansulatushäiriöitä ja riisitaudin oireita. Ingmanin mukaan kesti jokseenkin yhden vuoden ennen kuin järkiperäinen hoito antoi terveyttä ja voimia, minkä oppilaat sittemmin säilyttivät lukuun ottamatta lyhyitä taantumia lomien aikana. Syksyllä 1881 oli oppilaiden keskuudessa yksi kurkkumätätapaus. Koulun lääkärinä toimi Rosina Heikel ja silmäsairauksia hoitivat lääkärit K. R. Wahlfors ja A. Nordman.¹²⁶

¹²⁴ Ingman rg 1880–88. JyMa.

¹²⁵ HSKA Hanna Ingmanin kirjeet. JyMa.

¹²⁶ Ingman rg 1877–80, 1880–88. JyMa.

Ingmanin mukaan sokeainkoulun tehtävänä oli huolehtia sokeiden lasten henkisestä ja fyysisestä kasvatuksesta. Lapsen tulevaisuutta ei saanut unohtaa vahvistettaessa opetusohjelmaa ja päivittäistä työjärjestystä, mikä aiheutti paljon enemmän ja suurempia vaikeuksia kuin näkevän lapsen kasvatuksessa. Tärkeintä oli, että oppilaat päivittäisissä toiminnoissaan oppisivat selviytymään itsenäisesti ja tulemaan riippumattomiksi toisten avusta sekä kykyjensä mukaan olemaan hyödyksi itselleen ja muille. Koulun toimesta he saivat harjoitusta kaikkiin kodin piirissä esiintyviin tehtäviin, kuten huoneen siivoaminen, lämmittäminen, vaatteiden peseminen, pöydän kattaminen ja astioiden peseminen. Vanhempien oppilaiden ohjauksessa myös nuoremmat saivat ja pilkkoivat lämmityspuut.

On tärkeitä, että ohjaajana oleva henkilö on myös pedagogisesti orientoitunut. Kasvatuksen tuli samanaikaisesti kehittää lapsessa yhtä hyvin ymmärrystä ja sydäntä kuin ruumiinjäseniä ja näin vahvistaa luonteenlujuutta ja käytännöllistä kyvykkyyttä. Jos kasvattaja tässä onnistui, niin lapsessa sai alkunsa toivo tulevaisuudessa täyttää vaikkapa vain pienikin paikka yhteiskunnassa kun hän omalla työllään voi ansaita elantonsa.¹²⁷

Käytännön aineiden opetusta koulussa lisättiin, vaikka varoja ei ollut ammattiopettajien palkkaamiseen ja raaka-aineiden ostoon. Syksystä 1886 alkaen annettiin harjansidonnan opetusta. Kööpenhaminassa oppinsa saanut poika Ludvig Strömberg opetti pianonviritystä ja urkurin ammattia vuodesta 1888 alkaen. Vuonna 1887 perustetun Sokeain Ystävät -yhdistyksen tuella oppilas John Wiik lähti Pietariin opiskelemaan harjanvalmistusta, johon kuului harjapuun teko, sen rei'itys, sidonta, tasaus, ruuvaus, lakkaus. Myös korityönopeus aloitettiin.¹²⁸

Kouluaika ja oppilaiden työllistyminen

Vuosien 1865–91 Helsingin sokeainkouluun tuli 54 oppilasta, joista tyttöjä 39 (72,2 %) ja poikia 15 (27,8 %). Oppilasluetteloon on merkitty kouluuntulo- ja lähtöpäivämäärä. Useimmat oppilaat viipyivät koulunkirjoissa runsaasti yli sen ajan, viisi vuotta, mikä Kuopion koulussa oli tarkoitettu varsinaiseksi kouluajaksi. Luettelossa on vain 11 oppilaan kohdalla merkintä päästötutkinnon suorittamisesta. Heistä on yhdeksän

¹²⁷ Ingman rg 1877–80. JyMa.

¹²⁸ Ingman rg åren 1880–88. JyMa; Tšokkinen 1984, 253.

tyttöä ja kaksi poikaa.¹²⁹ Päästötutkinnon suorittaneiden määrä on ylittävän pieni ja on todennäköistä, että oppilasluettelon tiedot tältä osin ovat puutteelliset. Yli viisi vuotta koulussa olleita oppilaita oli 47, joista tyttöjä 37 ja poikia 10. Oppilaiden kouluaika Kuopioon verrattuna oli pidempi, jolloin myös päästötutkinnon suorittamisesta olisi pitänyt olla enemmän. Seitsemän oppilaan kohdalla koulunkäynti keskeytyi. Heistä viisi lähetettiin kotiin sairauden tai kehityskyvttömyyden vuoksi, yksi siirtyi Manilla-instituuttiin ja yksi keskeytti oma-aloitteisesti. Mainintaa erottamisesta huonon käyttäytymisen vuoksi ei ole yhtään tapausta. Tänä aikana Helsingin sokeainkoulussa oli kaksi ulko-oppilasta.¹³⁰

Koulun 54 oppilaasta elätti omalla työllään itsensä koulun jälkeen 33 (61,1 %), joista naisia 24 (39:stä), miehiä 9 (15:stä). Luvut ovat jonkin verran korkeampia verrattuina Kuopion sokeainkoulun vastaväestöön lukuihin. Naisista 12 asui Sokeainkodissa ja puolet heistä kykeni omalla työllään ansaitsemaan toimeentulonsa, muista kuudesta ei ole mainintaa. Sokeain Ystävät ry:n tukea sai yhdeksän naista, mutta ei yksikään mies. Pitkä kouluaika opetti heille elämäntaidot, joiden turvin he saattoivat jatkaa koulusta päästyään. Varsinkin poikien kohdalla 1880-luvulla tehostunut käsityöammattien opetus näyttää johtaneen hyvään lopputulokseen. Vuoden 1875 ohjesääntöuudistus, joka korosti ammattiaineiden opetusta, ohjasi näin enemmän oppilaiden tarpeet huomioon ottavaan suuntaan.

Tässä käsitellyistä oppilaita meni naimisiin 1900-luvun alkuun mennessä viisi, heistä naisia kolme, miehiä kaksi. Naisista kaksi meni naimisiin näkevän miehen kanssa.¹³¹

3.2.7 Oppilaiden näkökulmia

... ”että heille jää ainakin yksi valoisa muisto elämänsä iäksi”

Koulutalomme Maneesinkadun varrella oli sama, jossa hän, korkeasti kunnioitettu runoilijamme J. L. Runeberg aikoinaan oli asunut ja jonka luona myöskin rakas setä Topeliuskin majaili yliopistossa opiskelunsa alkuaikoina. Olipa samainen talo myöskin toiminut koleeraparakkina. Ei ihme siis, että pidimme taloamme ikään kuin

¹²⁹ Blindanstalten i Helsingfors elevmatrikel och redogörelser åren 1867–91. JyMa.

¹³⁰ mt.

¹³¹ mt.

vihittynä hyvien henkien tyyssijaksi, jonka seinien sammaliin varsinkin runon siemenet olivat kätkeyt. Niitä koettiinkin esille loihittia ja houkutella, toisinaan verrattain hyvälläkin menestyksellä, sillä monet silloiset oppilaat kuuluvat sokeain parhaimpiin runoilijoihin nykyisenäkin aikana.¹³²

Näin kuvaili Anna Friman Maneesinkadulla toiminutta sokeainkoulua. Siellä vietetyt joulujuhlat syöpyivät lapsen mieleen läpi elämän kestävinä muistikuvina, joihin sisältyi aito lasten jouluriemu. Joulun viettoa varten olivat ”muutamat maamme varakkaammat rouvat” lahjoittaneet koulun oppilaille rahaa joululahjojen hankintaa varten. Näin oppilaat voivat ostaa lahjoja ja ilahduttaa niillä tovereitaan. Laulut ja leikit lahjojen lisäksi kuuluivat illan ohjelmaan. Oli tärkeätä, että teepöydän ääressä istuttaessa muistettiin ”enkeliin sijat” -tapaa, jonka oppilaat olivat saaneet Runebergin Jouluilta-nimisestä runosta. Myös runsas jouluateria jäi lapsen mieleen.

Aterian jälkeen laskeuduttiin vuoteeseen. Kiitolliset ja iloiset olivat mielet ja se mieliala tuotiin ilmi niin Taivaalliselle isälle kuin maalliseen ympäristölle. Tämän yhteydessä lienee paikallaan mainita, että koulumme silloinen johtaja, neiti Hanna Ingman, hän, jonka nimi ja elämäntyö merkitsee niin paljon Suomen sokeainasian historiassa, oli kerran eräässä kokouksessa sanonut: Jos eivät sokeat milloinkaan elämässään saisikaan hyvää ruokaa osalleen, on heidän sitä saatava koulussa, niin että heille jää ainakin yksi valoisa muisto elämänsä iäksi. Ja siitä hän pitikin huolen.¹³³

¹³² Varjojen mailta 12/1933, 140-141; Anna Mathilda Friman s. 14.7.1878 Forssa, k. 20.4.1937 Helsinki. HSK opp.nro 39, 1886-96. Varsinaisen elämäntyön Anna Friman suoritti kirjastonhoitajana Sokeain Kirjastossa 1898-1929. Hän hoiti naisten lainausvuorot ja maaseutulainaukset. ”Syystä tai toisesta hän oli huonoissa väleissä Sokeain Ystävien kanssa, jotka vaativat, ettei hän liiku kirjaston alueella kuin tarkoin määrättyinä aikoina ’ettei mitään mielivaltaista tulemista ja menemistä tai siellä oleskelua pääse tapahtumaan’” (Keravuori 1990, 58). Pistekirjoituslehtien Sokeain Airut ja Tidning för Finlands Blinda syntyyn 1912 Frimanin tekemä aloite oli ratkaiseva. Vuonna 1931 hän perusti Suomen Sokeain Kirjallisuusseura -nimisen yhdistyksen, jonka ensimmäinen puheenjohtaja ja seuran julkaisemien lehtien Varjojen Mailta ja Finlands Blindorgan päätoimittaja hän oli. Tämän lisäksi Anna Friman oli perustamassa seuraavia yhdistyksiä: Hand i Hand – Käsityksin 1900, Suomen Sokeain Liitto 1907, Sokeain Esperantoyhdistys Steleto 1919, Sokeain Hierojainyhdistys 1927 ja Sokeain Keskusliitto 1928. HSK ol. JyMa; Vartio 1988, 265, 267, 276, 285, 290, 333.

¹³³ Varjojen mailta 12/1933, 140-141.

... ”mutta sinäkin Fredrik!”

Haastattelussa marraskuussa 1962 lähes 85-vuotias Fredrik von Zansen¹³⁴ muisteli lämmöllä niitä vuosia, jotka hän vietti sokeainkoulussa Helsingissä. Hänen äitinsä oli sitä mieltä, että poikaa voitaisiin opettaa kotona ja niin äiti opetti hänelle pistekirjoituksen. Kotona vierailut sokeainkoulun käynyt neiti Brusin kehotti äitiä lähettämään pojan kouluun.

Fredrik oli 12-vuotias tullessaan Maneesinkadun kouluun, jossa oli parisenkymmentä oppilasta. Koulu oli virallisesti ruotsinkielinen, mutta siellä oli myös äidinkieltään suomenkielisiä oppilaita. Fredrik oli aluksi suomenkielisten joukossa, josta hänet siirrettiin ruotsinkieliselle puolelle. Kumpia oli enemmän, sitä haastateltava ei muista, mutta kaikki oppivat ruotsin kielen hyvin nopeasti. Luokkatovereita olivat Ada Pyntö, August Salo, Konsta Lindström, Anna Friman, Hilja Saksanen ja Aina Johansson, yhteensä siis seitsemän, useimmat Fredrikiä vanhempia.

Fredrik muisteli:

Kun osasin jo lukea ja kirjoittaa, niin minut siirrettiin heti valmentavalta luokalta koululuokalle. Harrastin jo tuolloin kynäilyä. Meillä oli myös toverikunnan konventti ja käsinkirjoitettu oma lehti, joka sitten aina luettiin iltamissa. Siinä oli oppilaiden kirjoituksia, ja minä toivoin, että kerran saisin toimittaa oikeaa lehteä. Muistan kouluajalta monia, hauskojakin tapauksia. Siellä oli semmoinen mukava piha ja suuri vaahtera, jossa peipponen lauloi keväisin. Yksi tyttö sanoi minulle, että voi kun minä saisin lehden tuosta vaahterasta. Minä tietysti heti kiipesin puuhun hakemaan sen lehden ja revin housuni -- ja se minua vähän harmitti.

¹³⁴ Väinö Fredrik von Zansen s. 24.12.1877 Kuhmoinen, k. 17.3.1965 Hämeenlinna. HSK opp.nro 48, 1889–97, 1898–1900. Hän oli sokea syntymästään saakka. Isä oli ammatiltaan maanmittari, joka joutui myymään kotitilan pakko- huutokaupassa, minkä jälkeen perhe muutti Hämeenlinnaan. Von Zansen oli Helsingin sokeainkoulun apuopettaja 1901–02, työkoulun johtaja ja opettaja 1900–06, kävi Axel Mauri Hartean Suomen kansanomaisen hieromaopiston (perustettu 1893) ja toimi Turussa vuosina 1908–36 hierojana ja Gymnos-nimisen hieromaopiston johtajana ja lehtien Varjojen Mailta 1937–53 ja Finlands Blindorgan 1937–45 päätoimittajana. Zansen oli Hand i Hand - Käsityksin -yhdistyksen perustaja ja ensimmäinen puheenjohtaja 1900–02. Zansen kirjoitti runoja molemmilla kotimaisilla kielillä. Zansen julkaisi omakustanteina kaksi runokokoelmaa Sointuja ja soraääninä I ja II.

HSK ol. JyMa; Haastattelu 1.11.1962. NKLM; Vartio 1988, 291, 418.

Fredrikin mukaan kuri oli kyllä ankara, mutta hän ei joutunut kärsimään ruumiillista rangaistusta. Johtajatar oli ilmoittanut pojan äidille, että koulussa käytetään ruumiillistakin kuritusta. Tähän äiti oli vastannut, että poika oli kotona totellut sanaa ja toivoi näin tapahtuvan koulussakin. Mutta, jos hän tarvitsi ruumiillista ojennusta, niin ”minä tulen ja annan hänelle”. Semmoista ilmoitusta ei tullut koskaan.

Tiukan päiväjärjestyksen mukaan meidät herätettiin aina aamulla kello kuusi soittamalla suurta ruokakelloa. Eräänä iltana sanoin pojille, että otetaan pois tuo kello, kun se soi niin äkäisesti. He suostuivat ehdotukseeni, ja me otimme alas itse kellon ja jätimme soittonarun seinään kiinni ja menimme nukkumaan. Kun aamulla se puolisokea opettaja, joka aina soitti kelloa, kiskoi narusta, kello ei soinut. Hän kysyi salissa nukkuvilta pojilta, missä kello on, ja joku sanoi, että siellä se on poikien kamarissa. Hän tuli sinne ja kysyi, onko se täällä, johon minä, että tuolla se on nurkassa. Sitten August Salo naukuvalla, unisella äänellä: joko kello on soinut? Opettaja suuttui kamalasti ja ilmoitti johtajattarelle. Jouduimme kaikki hänen puhutteluun, minä ensimmäisenä. Hän sanoi, että August ja toiset pojat voi tehdä tuollaista, sen minä ymmärrän, mutta sinäkin Fredrik... Niin minä sanoin että minähän tässä olen ollut pääjehu ja että se oli minun ehdotukseni. Ai että vielä sinun ehdotuksest... Iltapäivällä meidät kaikki kutsuttiin johtajattaren luo. Hänen äänensä oli nauruinen, josta ymmärsimme, ettei tästä niin suurta pahaa seuraa. ”Minä ymmärrän, että tämä on ollut semmoisen poikaviikarien teko, että tästä ei tule käytöksen alennusta. Ja minä toivon, että ette tee tätä uudestaan”.

Varsinkin alkuaikoina Fredrikillä oli kova koti-ikävä. Äidin kerran kysyessä, mikä oli pojan mielestä hauskinda koulussa, poika vastasi, että yö. Koulussa oli kaikenlaisia lakaisuviikkoja ja taloustöitä. Kerran hän pyysi erästä heikkonäköistä toveriaan hoitamaan puolestaan lakaisuviikon kymmenen pennin korvausta vastaan. Tämä suostui siihen ilomielin, sillä kymmenen penniä oli iso raha siihen aikaan. Johtajattaren tietoon tuli, että Fredrik oli ”myynyt” lakaisuviikon. Tästä poika sai aina kuulla uskontotunnilla tekstinselityksen yhteydessä: ”Jeesus ei myynyt velvollisuuttaan”. Tämä vaivasi häntä niin paljon, että ilmoitti äidille lakaisuviikon myymisestä aiheutuneista ikävyyksistä. Äiti tuli ja päästyään johtajattaren puheille kysyi, mitä hänellä oli Fredrikiä vastaan. ”Ei mitään, maantiedettä voisi vähän parantaa.” Äidin ihmetellessä, miksi sitten katkeroitetaan lapsen mieltä, kun jokaisella uskontotunnilla poika sai kuulla siitä lakaisuviikosta, jonka oli myynyt. ”Jos se on niin paha teko, niin antakaa hänelle uusi viikko, vaikkapa kaksikin viikkoa

rangaistukseksi.” Johtajatar oli ollut vähän hämillään äidin puuttumisesta näin asiaan.

Sanottiin, että Kuopion koulussa ravitsemustilanne oli huonompi kuin Helsingin koulussa. Stenius oli sitä mieltä, että oppilaita ei saanut totuttaa liian hyvään ruokaan, vaan päinvastoin sellaiseen, joka heitä odottaisi kotona. Hanna Ingman otti taas sen kannan, että jos missä niin juuri koulussa oppilaiden oli saatava hyvää ruokaa. Sunnuntaiaamuisin oli mannavelliä, muina aamuina kauravelliä. Päivällisateria oli aika yksinkertainen, joka päivä samaa viikon kerrallaan. Sitten se vaihtui vähän seuraavan viikon ajaksi. Nämä ruoka-asiat saivat Fredrikin väänteleämään Vänrikki Stoolia, joka Runebergin kirjoittamassa muodossa kuuluu:

*O, tid av guld, o, liv blott tänt för nöjet och behagen.
När man är ung och är student, och har fullt upp för dagen.*

Mutta Fredrik luki harjoitellessaan:

*O, tid av guld, o, liv blott tänt för nöjet och behagen.
När man är ung och är student, och har fullt upp för magen.*

Fredrik kertoo edelleen, mihin tämä johti:

Niin sitten minulle tapahtui semmoinen onnettomuus, että minä lausuin samalla tavalla tumilla ja yksi luokkatoveri huusi iiiii! Ja johtajatar sanoi, että ”kyllä minä olen kuullut, kuinka sitä on jankutettu ja noin sitten voi käydä”. Menimme sitten syömään leipää ja maitoa ruokasaliin ja nauroimme sitten vielä. Johtajatar tuli minun luokseni ja sanoi: ”niele nyt alas se juttu maidon kanssa.”¹³⁵

¹³⁵ Zansenin seitsemän oppilaan luokka oli kaikesta päätellen hyvin vireä. Anna Friman oli monipuolinen kulttuurihenkilö. Ada Pyntö toimi Helsingin sokeainkoulun äidinkielen ja laskennon tuntiopettajana 1899–1901 sekä Naisten työkoulun pistekirjoituksen, lukemisen ja käsitöiden opettajana. August Salo toimi Miesten työkoulun opettajana vuodesta 1905 alkaen. Mainitun koululuokan sisällä vallitsi ilmeisen vahva yhteishenki ja ehkä kilpailukin, mikä kannusti jokaista kehittämään itseään ja siten varmistamaan myöhemmälle elämälle vahvemmat lähtökohdat. Heistä peräti viisi saavutti työelämässä sellaisen aseman, että kykenivät toimimaan toisten opettajina. Heidän jokaisen kohdalla Sokeain Ystävät ja Kirjoja Sokeille -yhdistysten tarjoamat työllistymismahdollisuudet muodostuivat ratkaisevan tärkeiksi heidän elämänuralleen. Zansenin haastattelu 1962. NKLM.

Pohdintaa

Jo ennen kansakouluopetuksen antamista käynnistyi maamme sokeainopetus ruotsinkielisenä. Kuurojenopettaja Carl Henrik Alopaeus ja pastori Uno Cygnaeus ohjasivat Mathilda Linsénin ulkomaiselle opintomatkalle, jonka antamien tietojen ja kokemusten pohjalta Linsén saattoi tehdä esityksen väliaikaisen sokeainkoulun perustamiseksi Helsinkiin. 1.10.1865 tapahtunut toiminnan käynnistäminen oli varsin vaatimaton, mutta se merkitsi joka tapauksessa alkua, jolla oli jatkuvuutta. Alansa pioneerina Mathilda Linsén koki asemansa yksinäiseksi sekä työtaakan liian raskaaksi ja hän kuoli varsin lyhyen toimikauden jälkeen sairauden murtamana. Työn jatkajaksi löytyi Hanna Ingman, papintytär Heinävedeltä, joka uutteruudellaan vakiinnutti Linsénin alkaman työn. Koulun opettajat olivat naisia, joiden joukossa muun muassa Ellen Cygnaeus ja Emma Åström. Tyttöjen käsityöopetus alkoi varsin aikaisessa vaiheessa. Sitä opetti lyhyen ajan myös koulun entinen oppilas Kristina Hyvönen. Poikien käsityöopetus pääsi varsinaisesti käyntiin vasta sen jälkeen, kun koulun entiset oppilaat olivat saaneet ammattioppia ulkomailla.

Koulu toimi aluksi vähän sivummalla Kaivopuistossa, josta se muutti 1870-luvun alkupuolella Kruununhakaan lähelle silloista Helsingin ydinkeskustaa, josta se sai tukea toiminnalleen lähistöllä toimivien koulujen tiloista. Ruotsinkieliseen kouluun otettiin aluksi vain tyttöoppilaita. Kuitenkin oppilasmäärän kasvaessa mukaan tuli myös suomea puhuvia lapsia, joukossa myös poikia. Oppilaat järjestivät konventteja ja julkaisivat omia lehtiä Tomten ja Peikko. Koulun oppilaista tunnetuin oli ulko-oppilas Viktor Julius von Wright, joka kuuluu suomalaisen työväenliikkeen perustajiin.

3.3 Suomenkielinen sokeainkoulu Kuopioon

3.3.1 Papisto ja talonpojat aloitteentekijöinä

Jyväskylän piirilääkäri W. S. Schildt ehdotti 7.10.1865 sokeainkoulun perustamista Jyväskylään. Schildtin mukaan ylämaan alueella oli runsaasti sokeita lapsia, joiden koulukaupungiksi Jyväskylä maan keskiosassa olisi sopiva. Lisäksi Jyväskylässä toimi opettajaseminaari, jonka opiskelijoille sokeainkoulu olisi hyvä harjoituspaikka. Lääkintöhallituksen pääjohtaja lähetti kirjeen senaatille puoltaen Schildtin tekemää esitystä. Senaatti ilmoitti 26.10.1865 lääkintöhallitukselle lähettämässään kirjeessä, että sokeiden opetus oli jo aloitettu Helsingissä väliaikaisella pohjalla. Kokemusten karttuessa koulua tulnaisiin laajentamaan sekä

suomea että ruotsia puhuville oppilaille. Schildtin esitys ei siten antanut aihetta toimenpiteisiin.¹³⁶

Säädyt keskustelivat suomenkielisen sokeainkoulun tarpeellisuudesta vuoden 1867 valtiopäivillä. Aloitteen teki pappissäädyn kokouksessa 2.3.1867 Parkanon kirkkoherra Nils Jakob Juselius.¹³⁷ Puhuja viittasi siihen, että Helsingissä oli jo kahden vuoden ajan toiminut sokeainkoulu, joka oli tarkoitettu kuudelle ruotsinkieliselle oppilaalle, mutta jonka kaikkia paikkoja ei vieläkään ollut täytetty.

*Ainoa jokseenkin olennainen syy oppilaiden vähälukuisuuteen kyseisessä oppilaitoksessa on opetuksen antaminen ruotsiksi. Yhdeltä jalolta opettajattarelta, joka tuskin edes osaa suomenkieltä, ei voida syyllä toivoa ja vielä vähemmän vaatia, että hän opettaisi kahdella kielellä. Niin muodoin kaikki suomalaisten vanhempien lapset jäävät osattomiksi näin suuresta edusta.*¹³⁸

Juseliuksen mukaan ainoa ja välttämätön toimenpide olisi se, että Suomen hallitus perustaisi joihinkin sisämaan kaupunkeihin erityisiä kouluja suomenkielisiä sokeita tyttöjä ja poikia varten. Hän uskoi esivallan suhtautuvan myönteisesti tähän aloitteeseen ja pyysi koko pappissäädyä ottamaan sen omakseen ja muidenkin säätyjen yhtyvän siihen.¹³⁹ Juseliuksen aloite sai kannatusta pappissäädyn 6.3. pidetyssä kokouksessa, josta se lähetettiin yksityiskohtaisempaa valmistelua varten erityiseen anomusvaliokuntaan.¹⁴⁰

Samana päivänä luettiin talonpoikaissäädyn kokouksessa Simon Joutsiniemen tekemä aloite-ehdotus, jossa myös tähdättiin suomenkielisen sokeainkoulun aikaansaamiseen. Edustaja Qvarnström ihmetteli, eikö jokainen seurakunta voisi pitää huolta ”sokeistansa”? Edustaja Tiaisen mielestä ehdotus oli hyvinkin tärkeä, sillä ”jo kristillinen rakkauskin vaatii semmoisen koulun asettamista”. Hänen mielestään myös suomenkielisten sokeiden lasten tulisi päästä osallisiksi samasta oikeudesta, joka

¹³⁶ KD 35/244 1865. KA; Tatro 1962, 20-21.

¹³⁷ Nils Jakob Juselius, s. 26.3.1818 Oripää, k. 2.10.1880 Parkano. Puoliso Sofia Vilhelmina Lindén. Yo. 1838, vihittiin papiksi 1843, apupappi Somerolla, Ruovedellä ja Sääksmäellä, Kankaanpään kappalainen 1.5.1838–9.7.1849, viransijainen Parkanossa ja kappalainen 1.5.1853, Parkanon seurakunnan ensimmäinen kirkkoherra 1.5.1868. Juselius sai rovastin arvon 1869 ja oli Tyrvään rovastikunnan edustajana säätyvaltiopäivillä vuonna 1867. Sevio 1951, 153-158.

¹³⁸ Pappissäädyn ptk 2.3.1867, 160.

¹³⁹ mt. s. 159-161.

¹⁴⁰ Pappissäädyn ptk 6.3.1867, 187.

jo oli turvattu valtion kustannuksella ruotsinkielisille sokeille lapsille. Heille tarkoitettun koulun yhteyteen tulisi liittää osasto suomenkielisiä oppilaita varten.¹⁴¹ Edustaja Nygård yhtyi Qvarnströmin puheenvuoroon: ”Sokeat eivät voi opetuksen kautta saada takaisin näkökykyään. Heille riittäisi kristillinen opetus, jota kyllä seurakunnan opettajat pystyvät antamaan”. Edustaja Varpenius epäili pappien mahdollisuuksia toimia sokeiden opettajina, ”koska sokeiden opettamiseen tarvittaisiin eri tietoja ja taitoja, joita ei ole papeilla, jotka siten siihen toimeen ovat kykenemättömät”.¹⁴²

Keskustelussa Joutsiniemen aloite-ehdotus sai kannatusta ja asiaan palattiin 15.3.1867 pidetyssä kokouksessa. Nyt kaikki olivat yksimielisiä koulun tarpeellisuudesta ja keskustelua herätti lähinnä koulun sijainti. Esillä olivat Jyväskylä, Tampere, Kangasala ja Kuopio, ja asian ratkaiseminen jätettiin anomusvaliokunnan tehtäväksi.¹⁴³

Anomusvaliokunnassa papisto päätti esittää ainakin yhden koulun perustamista suomea puhuvia lapsia varten johonkin maan koillisosan kaupunkiin, mieluummin Kuopioon. Koulun hyväksi voitaisiin kantaa vuosittainen kolehti sellaisena sunnuntaina, jolloin teksti puhuu sokeana syntyneestä. Pappissääty painotti: ”Siinä papeilla olisi kiitollinen lähtökohta herätellä seurakuntalaisia ottamaan osaa tähän kristilliseen rakkaudenpalvelutyöhön.”¹⁴⁴ Porvaristo ja aatelisto päättivät yhtyä papiston ja talonpoikien tekemiin esityksiin. Kaikkien säätyjen yhteisessä vetoomuksessa esitettiin perustettavaksi yksi koulu ja pyydettiin osoittamaan varat sen toimintaa varten. Vesiyhteyksiensä vuoksi Kuopio olisi sopiva koulun sijoituspaikaksi. Myös sokeiden suhteellinen osuus Itä- ja Pohjois-Suomessa puolsi koulun sijoittamista Kuopioon.¹⁴⁵

Vuoden 1867 valtiopäivillä lyhyen ajan sisällä säätyjen keskuudessa kypsyi päätös koulun perustamisesta suomenkielisille sokeille lapsille. Keskustelussa ilmeni myötämielisyyttä perustaa myöhemmin toinen koulu maan kaakkoisosaan, jossa myös oli paljon sokeita. Mikäli koulun perustamiseen tarvittavia varoja ei saataisi valtiolta, säädyt olivat valmiita määräämään ne kansakouluja varten myönnettyjen suostuntaverojen säästöistä. Lisäksi ehdotettiin suostuntaveroista myön-

¹⁴¹ Talonpoikaissäädyn ptk 6.3.1867, 147-148.

¹⁴² mt. s. 148.

¹⁴³ Talonpoikaissäädyn ptk 15.3.1867, 206-208.

¹⁴⁴ Pappissäädyn ptk 16.5.1867 III, 1005-1011.

¹⁴⁵ Pappissäädyn ptk 18.5.1867 III, 1061-1064; Talonpoikaissäädyn ptk 16.5.1867 II, 646-647; Porvariston ptk 18.5.1867 II, 910-911; Aateliston ptk 24.5.1867 III, 394-398.

nettäväksi stipendi henkilölle, joka olisi halukas ja sopiva perehtymään opetuksen järjestelyihin ulkomailla ja sitten ryhtymään perustettavan koulun johtajaksi.¹⁴⁶

Säätyjen tekemä esitys eteni tämän jälkeen myönteisessä hengessä, ja 15.3.1868 ministerivaltios sihteeri ilmoitti keisarin myönteisestä päätöksestä.¹⁴⁷ Suomenkielisen sokeainkoulun perustamishankkeet etenivät nyt suunnitellulla tavalla. Apurahanhakijaksi ilmoittautui filosofian maisteri Karl Mortimer Stenius¹⁴⁸ Kuopiosta.

Tiedon K. M. Steniukselle myönnetystä matka-apurahasta julkaisi Suomen Virallinen Lehti 24.10.1868. Apurahan ehtoihin kuului, että sen saajan tuli oleskella vähintään yhden vuoden ajan tunnetuissa sokeainkouluissa ulkomailla. Matka alkoi vuoden 1868 lokakuussa. Palattuaan K. M. Stenius kirjoitti matkakertomuksen ja luovutti sen senaatille 15.12.1869.¹⁴⁹

3.3.2 Karl Mortimer Steniuksen opintomatka 1868–1869

Senaatille joulukuussa 1869 jättämässään matkakertomuksessa Karl Mortimer Stenius antaa tarkan kuvauksen tekemistään havainnoista lähes vuoden kestäneen matkan aikana. Hän vieraili 22 eri kohteessa aina Pohjois-Italiaa myöten, joskin merkittävimmät kohteet löytyivät nykyisestä Saksasta, Itävallasta, Tanskasta ja Ruotsista. Matka suuntautui Pietarin kautta Berliiniin, jossa ensimmäisenä kohteena oli vuonna 1806 toimintansa aloittanut valtion ylläpitämä koulu. Vierailu sattui koulun loma-aikaan, joten Stenius ei saanut tilaisuutta tutustua koulun opetustyöhön. Hänen saaman käsityksen mukaan 40-oppilaisen koulun opetuksen painopiste oli ”soitannollisessa” koulutuksessa. Käsitöiden opetus oli jäänyt vähemmälle huomiolle ja opetusta annettiin vain niille, joilla ei ollut musikaalisia taipumuksia. Kouluaika oli 4–5 vuotta, joidenkin musiikin opiskelijoiden jonkin verran pitempi. Steniuksen mukaan ”kelvolliset sokeat työmiehet” olivat harvinaisia, kun taas

¹⁴⁶ Asiakirjat vuoden 1867 valtiopäiviltä. KA.

¹⁴⁷ VSV 80/1868. KA.

¹⁴⁸ Karl Mortimer Stenius (1843–1911) oli Pielaveden kappalaisen Juhana Steniuksen poika. Hänen isänisänisänsä oli Jakob Stenius ”Korpi Jaakko”, s. 14.3.1704. K. M. Stenius yo. Kuopion lyseo 1862, FK 1867 ja FM 1869. Suoritti yliopiston apurahan turvin, tutkimuksia Karjalassa 1864 ja 1865 sekä Tukholmassa ja Upsalassa 1866. Bergholm 1984, 1256.

¹⁴⁹ Matkakertomus ilmestyi painettuna Keisarillisen senaatin kirjapainosta 1871 nimellä Sokeain hoidosta ja opetuksesta.

kiertäviä muusikkoja oli paljon. Vuonna 1852 oli Berliinissä aloittanut 16–40-vuotiaille tarkoitettu valtion kaksivuotinen työkoulu, minkä seurauksena lasten ja aikuisten opetus oli voitu eriyttää.¹⁵⁰

Seuraava tutustumiskohde oli Dresdenin koulu Saksissa, joka oli perustettu vuonna 1809. Dresdenin koulun ohella Saksissa oli toinen 10–20-vuotiaille tarkoitettu koulu Leipzigiissä ja 6–10-vuotiaiden valmistava koulu Hubertusburgissa. Dresdenin koulun tunnetuimpaan johtajaan Karl August Georgiin Linsén oli tutustunut oman matkansa yhteydessä 1863. Johtaja Georgi oli kuollut 26.4.1867, joten Stenius ei ehtinyt tavata häntä. Saamiensa vaikutelmien perusteella Stenius asetti Georgin heti Häyn jälkeen arvioidessaan sokeiden opetukseen eniten vaikuttaneita henkilöitä.¹⁵¹ Varsinkin Georgin luoma kasvatustajajärjestelmä, johon kuului koulun johtajan vierailut oppilaiden kotona heidän loma-aikanaan samoin kuin kouluun pääsyä odottavien lasten ja heidän vanhempiansa tapaaminen ohjausmielessä, saivat Steniuksen varauksettoman kannatuksen.

Dresdenissä Stenius viipyi yli kolme kuukautta ja perehtyi tarkoin sen toimintatapoihin. Koulu jakautui 4–5-vuotiseen koulu- ja 3–4-vuotiseen työosastoon. Koulussa oli kolme opettajaa ja työlaitoksen eri osastoilla neljä mies- ja kolme naispuolista opettajaa. Musiikin opettajia oli kaksi, minkä lisäksi myös tuntiopettajia. Varsinaisen koulun tavoitteena oli ylemmän kansakoulun oppimäärä ja konfirmaatio. Tämän jälkeen oppilaat siirtyivät työosastolle. Oppilaspaikkoja laitoksessa oli 90, joista 34 vapaaoppilaita varten. Laitoksen kuluista Saksin valtio korvasi 75 prosenttia loppuosan koostuessa oppilasmaksuista, seurakuntien ja yksityisten lahjoittajien antamasta tuesta. Kouluosastolla tietopuolista opetusta annettiin klo 8–12 välisenä aikana, kun taas iltapäivän tunnit käsittivät musiikin ja voimistelun opetusta sekä käsitöitä kaksi tuntia, työosastolla jopa koko päivän. Käsitöissä opetettiin narun- ja köydenpunontaa, juuri- ja pajukoritöitä, olki- ja kaislamattojen letitystä, mattopiiskojen ja tuolinistuiemien valmistusta, neulomista, kutomista ja kehruuta. Useissa Steniuksen vierailemissa kouluissa opetettiin myös sorvaus-, puusepän- ja suutarintöitä, verkonkudontaa ja harjansidontaa, joka vaati monipuolista käsityötaitoa, koska harjapuu oli myös osattava valmistaa. Dresdenissä työosaston tunnit aamupäivällä olivat klo 7–12 ja iltapäivällä klo 14–19.¹⁵²

¹⁵⁰ Stenius 1871, 7-9.

¹⁵¹ mt. s. 12-14.

¹⁵² mt. s. 46-52.

Tyttyjä ja poikia opetettiin tietoaaineissa yhdessä jaettuna kahteen osastoon. Oppiaineisiin kuului havainto-oppi, joka koostui erilaisista ”allerlei” esineistä ja asioista, jotka antoivat oppilaalle tietoja ja taitoja, joiden avulla hän loi kiinnekohtia ympäröivään maailmaan. Kaupunkilaislapselle maalaiselämän erikoisuudet, samoin kuin maalaislapselle kaupunkielämän omaleimaisuus pyrittiin havainnollistamaan tämän oppiaineen avulla. Wienin ja Linzin koulujen kahden sokean opettajan käyttämää sanontaa lainaten ”nur so viel Hilfsmittel womöglich”, Stenius painottaa, että sokeainopetuksessa tarvitaan apuneuvoja ja -välineitä, mutta ne eivät saisi liiaksi poiketa näkevien käyttämisestä. Myös ”Heimatskunde” oli oppiaine, jonka kautta oppilaan kontaktipintaa avarrettiin lähiympäristöä laajempaan maailmaan. Muoto- eli mittausopissa käytettiin pahvista tai puusta tehtyjä malleja, joita käyttäen opetettiin erilaisten kulmien ja muotojen yms. mittaamista. Sokeille painetun mittausopin oppikirjan Stenius löysi ainoastaan Manilla-instituutista.¹⁵³

Moldenhaweria lainaten Stenius kirjoittaa, että ”sille, joka kaipaa valon virvoittavaa vaikutusta, ovat sävelet kahta vertaa kalliimmat”. Silti Dresdenin koulussa soitonopetus tapahtui korvakuulolta ilman nuotteja ja ainoastaan helpompia kappaleita, ”ett’ei suurempi taito saattaisi sokeaa kulle siinä luottamuksessa, että hän soitollansa voisi herättää sääliväisyyttä. Tätä on kaikilla tavoin koetettu estää sen vuoksi että se tavallisesti viepi siveydelliseen häviöön.” Georgin antamana testamenttina Dresdenin koulussa painotettiin, ettei musiikin opetuksella ja harrastamisella tule vieroittaa sokeita työstä. Työn ja sen kautta itsensä elättämiseen pyrkimisen tuli olla opetuksen päämäärä. Jos joku koulunkäynnin jälkeen hairahtui kerjäämiseen tai muuhun siveellisesti arveluttavaan, koulu katkaisi kaikki yhteydet häneen ja sulki hänet kaiken avustustoiminnan ulkopuolelle. Saksissa urkurinvirkaan oli liitetty kansakoulunopettajan tehtävä, mikä oli sokealle esteenä urkurinvirkaan pääsemisessä. Urkujen soitossa Dresdenin koulussa annettiin sellainen taito, että se mahdollisti säestäjän tehtävän seurakunnan tilaisuuksissa. Koulun oppilaskuoroa valmensi ja johti Lontoossa Garsian oppilaana ollut opettaja Karl Rake, jonka ansiosta kuoron esitykset olivat saaneet runsaasti kiitosta. Kuoron ohjelmaan kuului Händelin, Rossinin, Palaestrinan ja Lottin teoksia.¹⁵⁴

Voimisteluharjoituksia sisältyi koulutyöhön. Steniuksen mukaan oli helposti ymmärrettävissä, miten tärkeitä ja tarpeellisia nämä harjoitukset

¹⁵³ Stenius 1871, 14-16, 22-28.

¹⁵⁴ mt. s. 41-44.

ja liikunta yleensä sokealle olivat, kun ajatellaan sitä rajoitettua elämänpiiriä, johon heidän liikkumismahdollisuutensa oli supistettu. Tähän liittyi myös heidän arkuutensa ja usein myös haluttomuutensa liikuntaan, jonka Stenius katsoi ilman muuta yhdistyvän sokeuden kanssa. Jos sokea lapsi ei saanut leikkiä ja liikkua raikkaassa ulkoilmassa, tämän seurauksena haitalliset vaikutukset ilmenivät usein vaikeina sairauksina, kuten ”keuhkotauti, johon suuri luku sokeita kuolee, kaulariisi, rintakivut ja lopuksi heikkous lihasuonten rakennuksessa, josta moni tulee ihan kelvottomaksi kaikkeen ruumiilliseen työhön”. Tämä epäkohta Steniuksen mukaan kotona huomattiin, mutta sen korjaaminen jäi useimmiten koulun tehtäväksi. Voimistelulla ja ylipäätään ruumiinharjoituksilla koulussa oli tarkoitus pelastaa ja niin paljon kuin oli mahdollista palauttaa ja edistää lapsessa jäljellä olevaa jäntevyyttä. Steniuksen mielestä olikin tärkeitä lähettää lapsi sokeainkouluun jo 5–6-vuotiaana ennen kuin vaikeudet kasaantuivat ja ongelmat muodostuivat liian suuriksi. Tässä tarkoituksessa oli näille lapsille ns. valmistava koulu sopivin.¹⁵⁵ Stenius suuntasi sanansa suomalaisille päätöksentekijöille kirjoittaessaan:

Ajatelkaatte isänmaan- ja ihmisystävät näitä poloisia ja hylättyjä, jotka sopivan hoidon alla myöskin saavuttaisivat onnen että voida edes johonkin määrään täyttää elämänsä tarkoitusta. Niiden sokeain luku Suomessa, jotka ovat 6 ja 10 vuoden välillä, tekee noin 60. Kuinka hyvä, jos esim. puolet näistä voisivat päästä kahden ymmärtävän hoitajattaren katsannon alle. Ilman sitä on semmoinen laitos melkein välttämätöin ehto suuremman sivistys- ja työkoulun menestykselle.¹⁵⁶

Steniuksen mukaan voimistelun tarkoituksena oli korjata aiemmin tapahtuneet laiminlyönnit. Mitä sokeiden voimistelun laatuun ja vaikeuteen tuli, niin he harjoituksen jälkeen voivat suorittaa vaikeitakin liikkeitä sellaisella taidolla ja varmuudella, että saivat näkevän katselijan ihmettelemään ja jopa pelkäämään. Kuitenkaan sokea näissä liikkeissä ei ollut sen suuremmissa vaarassa kuin näkeväkään, kun teki liikkeensä annettujen ohjeiden mukaisesti, käyttäen voimia kohtuullisesti ja pitäen vartalon määrättyssä asennossa, josta voimistelijan turvallisuus riippuikin enemmän kuin silmien avusta. Tämä ei suinkaan tarkoittanut sitä, että lähinnä vain rajut liikkeet tulisivat kysymykseen, vaan pikemminkin

¹⁵⁵ Stenius 1871, 38-39.

¹⁵⁶ mt. s. 38-39.

sellaiset harjoitukset, jotka vahvistivat ruumista, edistivät terveyttä ja kohensivat ryhtiä.¹⁵⁷

Voimisteluharjoituksissa oppilaat oli jaettu neljään ryhmään iän ja sukupuolen mukaan. Kullakin ryhmällä oli viikossa kolme 40 minuutin voimistelutuntia, mikä Steniuksen mielestä oli liian vähän. Paremman tuloksen tuottaisi neljä puolen tunnin voimistelukertaa viikossa. Voimisteluharjoitukset pidettiin kesällä ulkona, mutta sopimattomalla säällä ja talvella sisällä. Vapaa- ja telineliikkeet sisältyivät tuntien ohjelmaan ja vaihtelivat sukupuolen mukaan, vapaaliikkeiden muodostaessa pääosan. Telineistä käytössä olivat nojapuut, köydet, tangot ja tikapuut. Tytöillä oli helpompia harjoituksia köysillä, tangoilla, tikapuilla ja keinussa. Kaikki liikkeet suoritettiin tahdin mukaan, jota varten se osa ryhmää, joka seisoi vapaana, lauloi sopivia lauluja.¹⁵⁸

Karl August Georgin kehittämän järjestelmän mukaan koulunsa päättäneet nuoret Saksissa pyrittiin ohjaamaan itsenäiseen elämään. Koulun puolesta he saivat tarpeellisen vaatetuksen, ammatissa tarvittavat työkalut sekä määräosuuden työrahoista ja lisätuen apukassasta. Koulun johtaja huolehti siitä, että kotiseudulle palaavan nuoren tukihenkilönä oli joku yleistä luottamusta nauttiva henkilö, jonka tuli vuosittain antaa raportti johtajalle asiakkaansa elämäkulusta. Raportin sisältö ratkaisi sen, oliko henkilö oikeutettu apukassan tukeen.¹⁵⁹

Seuraava vierailukohde oli Dresdenin koulun alainen Hubertusburgin 6–10-vuotiaille tarkoitettu valmistava koulu, jossa oli myös 5-vuotiaita lapsia. Oppilaspaikkoja oli 30 ja tietoaineiden lisäksi opetettiin myös käsitöitä. Kasvatuksen johtavana periaatteena oli ”opi auttamaan itseäsi”. Fyysiset harjoitukset kuuluivat koulun ohjelmaan jokaisen päivän alkaessa puolen tunnin voimistelulla. Kesken oppitunninkin opettaja saattoi komentaa oppilaat ylös pientä venyttelytuokiota varten. Oppilaiden ahkerassa käytössä oli jonkinlainen ympyräjuoksu eli juoksukaruselli. Siihen kuului pystypaalu, jonka yläpäässä olevaan pyörivään rautalevyyn oli kiinnitetty köysiä, joista kiinni pitämällä voi juosta ympyrää. Steniuksen mielestä tämä laite oli paras keino opettaa sokea juoksemaan ja liikkumaan nopeasti.¹⁶⁰

Leipzigissä Stenius tutustui Biener-nimiseen yksityiseen 1865 perustettuun sokeainkouluun. Siinä oli seitsemän oppilasta ja yksi opettaja.

¹⁵⁷ Stenius 1871, 39-40.

¹⁵⁸ mt. s. 40-41.

¹⁵⁹ mt. s. 55.

¹⁶⁰ mt. s. 72-74.

Oppilaita kouluun otettiin vain Leipzigin alueelta. Korinpunonta sisältyi käsitöiden opetukseen. Voimistelussa oppilaat olivat erään hoitajan johdolla saavuttaneet erinomaisen taidon. Täällä Stenius sai nähdä 13-vuotiaan sokean pojan tekevän ihmeteltävällä taidolla vaikeita liikkeitä tikapuilla.¹⁶¹

Seuraava kohde oli Barbyn sokeainkoulu, jossa Stenius viiپی yhden kuukauden. Koulu oli perustettu vuonna 1858 ja järjestetty Dresdenin laitoksen mukaan ja se kuului saman toimikunnan alaisuuteen kuin Barbyn seminaari. Koulussa oli 50 oppilasta ja sitä johti Hebold-niminen matemaatikko ja keksijä.¹⁶² Käsitöiden opetusta varten oli yksi opettajatar ja kaksi työmestaria, mutta Steniuksen mielestä opetuksen tulokset olivat huonommat kuin Dresdenissä. Soiton opetusta oli paljon ja koulusta valmistui urkureita ja pianonviritäjiä. Voimistelu Steniuksen saaman vaikutelman perusteella oli järjestetty huonosti, sillä voimisteluharjoituksia johti aina vuorossa oleva seminaarin oppilas kukin yhden kuukauden. Tämän seurauksena näistä tärkeistä harjoituksista puuttui tarkkuus ja täsmällisyys.¹⁶³

Nürnbergin yksityisin varoin ylläpidetyssä sokeainkoulussa oli vierailun aikaan 12 oppilasta. Steniuksen mukaan koulun toiminta oli häiriintynyt opettajan ja koulun johtokunnan eripuraisuuden vuoksi. Johtokuntaan kuului muun muassa yksi pappismies, yksi kauppias ym. henkilöitä, jotka itsevaltaisesti tahtoivat johtaa laitosta. Korityöt sisältyivät käsitöiden opetukseen. Koulunsa päättäneitä varten oli apukassa.¹⁶⁴

Stuttgartin yksityinen sokeainkoulu Nikolaus Pflöge oli Württembergin kuningatar Olgan suojeluksessa. Kouluun voitiin ottaa 34 oppilasta, joille annettiin sekä tietopuolista että ammattiopetusta. Korityön opetus Steniuksen mukaan oli hyvin järjestetty, kun taas sorvaustöiden opetus oli vasta alulla. Koulu toimi kaksikerroksisessa puutarhan ympäröivässä rakennuksessa. Koulunsa päättäneiden tukena toimi apukassa.¹⁶⁵

Münchenin kuninkaallisen oppilaitoksen oli perustanut vuonna 1826 kuningas Ludwig I, joka rakennutti laitosta varten linnamaisen kartanon. Kasvatuslaitos eli koulu voi vastaanottaa 56 oppilasta ja työ- eli holhouslaitos 30 asukasta. Lahjoittajan alkuperäinen tarkoitus oli ollut, että kaikki työhön kykenevät siirtyisivät koulusta huoltolaitok-

¹⁶¹ Stenius 1871, 41, 76-77.

¹⁶² ks. 3.2.1. s. 44.

¹⁶³ Stenius 1871, 77-79.

¹⁶⁴ mt. s. 79.

¹⁶⁵ mt. s. 79-80.

seen ja viipyisivät siellä niin kauan kuin suinkin. Tämän vuoksi paikkoja huoltolaitoksen puolella vapautui hyvin harvoin. Steniuksen saaman vaikutelman mukaan kauniista saleista ja työhuoneista huolimatta laitoksessa vallitsi kylmä ja tyytymätön henki, jonka hän katsoi johtuvan vanhempien haitallisesta vaikutuksesta nuorempiin oppilaisiin. Työskentely oli veltttoa ja ajanvietteenomaista ilman vakavampaa pyrkimystä itsenäiseen toimeliaisuuteen. Täälläkin oli apukassa ja muitakaan varoja ei puuttunut, mutta ”niin kauan kuin elätys on hoidon periajatuksena, rammistuvat kaikki yritykset, joita tehdään parempaan suuntaan”. Steniuksen mielestä myös liiallinen soitannollinen harrastus vaikuttaa haitallisesti teolliseen toimeliaisuuteen täällä, niin kuin muuallakin.¹⁶⁶

Linzin pieni yksityinen sokeainkoulu joutui työskentelemään vaatimattomissa olosuhteissa. Koulussa toimi sokea opettaja, jota Steniuksen mukaan laitos sai kiittää kaikesta hyvästä, mitä sillä oli. Koulun esimies oli kiinni muissa toimissa ja paneutui vain osittain laitoksen asioihin. Lisäksi hän kuului katolilaiseen jesuiittain veljeskuntaan, mikä Steniuksen mielestä oli arveluttavaa nuorten kasvatuksen kannalta. Täälläkin oli apukassa koulunsa päättäneitä varten.¹⁶⁷

Wienin sokeainlaitos oli Münchenin kaltainen kasvatus- ja huoltolaitos, jossa Steniuksen vierailun aikaan oli yhteensä 84 oppilasta ja hoidokkia. Oppilaat kouluun tulivat 7–12-vuotiaina, kouluajan vaihdellessa kuudesta kahdeksaan vuoteen. Äidinkielen ja päässäälaskun opetukseen käytettiin runsaasti aikaa, kun taas maantietoa, luonnontietoa ja muoto-oppia opetettiin vasta ylimmällä luokalla. Brailleen enempää kuin Heboldinkaan kirjoituslaitetta täällä ei käytetty, vaan ainoastaan ns. Stachelschrift-laitetta.¹⁶⁸ Käsitöiden opetukseen käytettiin päivittäin vain kaksi tuntia opetuksen tapahtuessa huoltolaitoksen puolella, mikä Steniuksen mielestä oli liian vähän. Opetukseen sisältyi korityö, harjansidonta, sorvaus ja suutarin työt sekä mattojen letitys. Huoltolaitoksen puolella käsitöiden ohella erilainen musisointi oman kuoron ja orkesterin muodossa täytti päivän ohjelman. Huoltolaitoselämä ei kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia, vaan hyvin monet jättivät laitoksen yrittääkseen tulla toimeen itsenäisesti. Heidän pyrkimyksiään tuki myös apukassa.

¹⁶⁶ Stenius 1871, 80.

¹⁶⁷ mt. s. 81.

¹⁶⁸ Wienin sokeainkoulu perustettiin 1807. Koulun opettaja Klein kehitti Stachelschrift-kirjoituslaitteen, jossa latinalaisten aakkosten ääriiviivat merkitään kohopistein. Tätä menetelmää käytettiin myös Linzin, Münchenin, Stuttgartin ja Bernin sokeainkouluissa.

Koulun johtajaksi oli äskettäin tullut Freiburgin reaalikoulun entinen johtaja M. Pablasek, jonka Stenius uskoi voivan suuresti kehittää Wienin koulun toimintaa. Alimmalla luokalla toimi myös sokea opettaja, jota Stenius kehui ”älykkääksi ja sukkelaksi nuoreksi mieheksi”.¹⁶⁹

Stenius antoi tunnustuksen voimistelulle, jota harjoitettiin suurella huolella ja taidolla. Voimistelutelineet ja -laitteet oli sijoitettu suureen puutarhaan, joka jo sellaisenaan tarjosi hyvät liikuntamahdollisuudet.¹⁷⁰

Itävallassa keisarillisen määräyksen mukaan vuodelta 1846 opettajat olivat velvolliset vastaanottamaan yleisiin kansakouluihin sokeita lapsia, jotka eivät päässeet oppilaiksi sokeainkouluihin. Opettajalla oli oikeus saada yleisistä varoista korvaus sokean oppilaan aiheuttamasta ylimääräisestä työstä.¹⁷¹

Italiassa vierailukohteena oli ensin pieni Padovan sokeainkoulu, jossa oli 16 poikaoppilasta. Koritöiden ja musiikin opetus olivat keskeiset oppiaineet. Useiden soittimien joukossa oli kahdet urut.

Milanon koulussa oli oppilaspaikkoja 80, mutta vierailun aikaan 70 oppilasta. Työille oli jo aikaisemminkin opetettu naisten käsitöitä, kun taas poikien käsityöopetus, erilaiset letitykset, nuora- ja korityöt sekä sorvaus oli vasta alussa. Sokeiden miesten elinkeinona oli tähän saakka ollut yksinomaan ”soitanto”, ja pianoja löytyi lähes koulun jokaisesta huoneesta.¹⁷²

Sveitsin puolella Lausannen Asile des aveugles oli koulun, työlaitoksen ja silmäsairaalan yhdistelmä. Steniuksen mukaan koulussa ja työlaitoksessa vallitsi lämmin ja kannustava henki ja johtaja Hirzelin koko perhe osallistui laitoksen työhön. Oppilaita koulussa oli 28 ja työntekijöitä työhuoneella 12. Tietoaineiden opettajien joukossa oli yksi sokea opettaja, samoin yksi sokea työmestari työhuoneen puolella. Laitoksen kirjapainossa painettiin Brailleen pistekirjoituksella muun muassa koko ranskankielinen Raamattu. Koulunsa käyneitä tyttöjä varten oli apukassa, kun taas poikien avustaminen oli jätetty yhdistyksille ja ystäväperheille.

Lausannen laitoksen tavoin myös Bernin yhdistetty huoltolaitos ja koulu toimivat lahjoitusvaroilla. Koulussa oppilaita oli 15 ja huoltolaitoksen asukasmäärä oli 30. Steniuksen mukaan laitoksen johtaja myönsi, että koulun opetustehtävä oli kärsinyt huoltolaitoksen liittämisestä sen yhteyteen.

¹⁶⁹ Stenius 1871, 83.

¹⁷⁰ mt. s. 83.

¹⁷¹ mt. s. 82-84.

¹⁷² mt. s. 85.

Zürichin sokeainkoulu toimi kuuromykkäinkoulun yhteydessä. Edellisen oppilasmäärä oli 9 ja jälkimmäisen 35. Steniuksen saaman käsityksen mukaan sokea oppilas jäi ”orpolapsen” asemaan tällaisessa laitoksessa. Sokea voisi saada tiedollisen opetuksen yleisessä kansakoulussa ja vasta 14-vuotiaana tulla tällaiseen yhdistelmälaitokseen. Sokeita oppilaita varten oli yksi opettajatar, joka opetti myös tytöille käsitöitä. Kaksi vanhempaa sokeaa opetti pojille mattojen letitystä ja musiikkia.¹⁷³

Illsachin laitos Elsassissa ja Friedbergin laitos Hessenissä olivat molemmat yksityisen hyväntekeväisyyden varassa toimivia laitoksia. Edellistä laitosta johti Alfons Kvechlin, sokea mies. Oppilaita koulussa oli 15 ja työlaitoksen puolella 25. Laitoksen yhteydessä toimineessa kirjapainossa oli painettu saksankielinen Raamattu. Friedbergin koulussa Hessenissä oli 30 oppilasta. Erilaisten nuoratöiden opetus oli Steniuksen mukaan hyvin järjestetty.¹⁷⁴

Ilvesheimin sokeainkoulu sijaitsi Mannheimin ja Heidelbergin välillä. Se oli Badenin suuriherttuakuntaa varten perustama valtion ylläpitämä laitos, joka aiemmin oli toiminut Freiburgissa ja vuonna 1868 siirretty tuolloiseen paikkaansa Hundheimin kreivien entiseen linnaan, johon kuului myös avara puutarha. Voimistelua opetettiin hyvin, mitä Steniuksen mielestä todistivat oppilaiden terveet posket. Vierailun aikaan koulussa oli 45 oppilasta ja kaksi opettajaa. Dresdenin työmestarin johdolla koulussa opetettiin koritöitä.¹⁷⁵

Frankfurt am Mainissa toiminutta sokeainkoulua ylläpiti hyväntekeväisyisyhdistys. Kahteen vuoteen sinne ei ollut tullut uusia oppilaita, vaan kaikki silloiset 16 oppilasta harjoittivat käsityöammatteja, kuten mattojen ja tuolinistuinten letitystä. Steniuksen mielestä laitos oli enemmänkin turvakoti kuin koulu tai työlaitos. Vieraskirjasta Stenius löysi amerikkalaisen sokeainopettajan, tohtori Bollakin kirjoittaman lausuman, että siellä ”ei tehdä mitään”. Mathilda Linsénin vierailun aikaan viisi vuotta aikaisemmin Frankfurtin koulun toiminta oli vielä vireää, jolloin laitos omisti runsaan kokoelman opetusvälineitä.¹⁷⁶

Hannoverin 72 oppilaan koulu oli järjestetty Dresdenin koulun mukaisesti. Koulua johti vuodesta 1843 lähtien Flemming, joka oli aloittanut opettajana Dresdenissä isänsä perustamassa laitoksessa. Käsitöiden opetus täällä toimi hyvin, ja koululla oli varakas apukassa, josta annettiin

¹⁷³ Stenius 1871, 86-90.

¹⁷⁴ mt. s. 90.

¹⁷⁵ mt. s. 90-91.

¹⁷⁶ mt. s. 91-92.

tukea ”kelvollisimmille työmiehille ’ansion ja tarpeen’ mukaan”. Johtaja Flemmingin muistiinpanojen mukaan entisistä oppilaista useimmat olivat ”täydellisesti vauristuneina” selviytyneet itsenäiseen elämään.¹⁷⁷

Hampurin laitoksen valmistavassa koulussa oli kaksi 5-vuotiasta lasta, varsinaisessa koulussa 13 oppilasta ja työhuoneen puolella kuusi työntekijää. Laitosta johti J. F. Richard, ”lempeä ja hyväntahtoinen” sokea mies. Opetus oli järjestetty hyvin, ja Steniuksen mielestä erityisesti matematiikan opetus ansaitsi kiitosta. Laitoksen toimintaa tukivat rahastot ja apukassat.¹⁷⁸

Kööpenhaminan sokeainkoulu oli vuodesta 1858 alkaen toiminut valtion ylläpitämänä sisäoppilaitoksena. Sen johtajana Steniuksen vierailun aikaan oli J. Moldenhawer, joka ulkomaisilla opintomatkoilla oli perehtynyt sokeainopetukseen. Musiikin opetuksessa käytettiin Brailleen piste-
kirjoitusnuotteja, ja koulun oppilaista monet olivat saaneet urkurinviran. Koulussa oli kaksi Guldborg-nimistä opettajaa, joista L. Guldborg oli kehittänyt geometrian kohopiirroksissa tarvittavan rissalaitteen ja C. E. Guldborg lyijykynäkirjoitusta varten kirjoituslevyn. Heboldin kirjoitustauluun verrattuna Stenius piti Guldborgin laitetta vaikeakäyttöisenä. L. Guldborgin rissalaitetta Heboldin Zeichentafeliin verrattuna hän piti hitaampana, mutta vasta-alkajille parempana. Käsitöissä opetettiin muun muassa harjansidontaa sekä verkkojen ja ”jahtilaukkujen” kutomista. Koulun opetusta Stenius piti korkeatasoisena. Myös voimistelunopetus oli hyvin järjestetty ja uinninopetus sisältyi liikuntakasvatuksen ohjelmaan. Valmistavassa koulussa, jota johti sokeainkoulun entinen tyttöoppilas, oli kuusi lasta. Sen yhteydessä toimivassa tyttöjen turvakodissa oli 11 paikkaa. Näitä molempia ylläpiti Kjeden-niminen yhdistys.¹⁷⁹

Matkan viimeisenä tutustumiskohteena oli Manilla-institutet Tukholmassa. Kuurojen ja sokeiden opetus samassa laitoksessa herätti Steniuksen ihmettelyä Linsénin tavoin. Hän kritisoi myös laitoksen johtokuntaa,

jossa suureksi osaksi istuu miehiä, jotka, ilman mitäkään kokemusta asiasta, pitävät kunnianansa hallita ja johdattaa laitosta asianymärtävien ajatusta ja neuvoa vastaan. Miten vähäksi eduksi tämä on laitokselle ollut, näkyy muun muassa siitä, että yksi kokonainen luokka kuuro-myökkä-osastossa useita kuukausia sai olla ilman opettajata, vaikka sopivia opettajia kyllä oli saatavana.

¹⁷⁷ Stenius 1871, 92-93.

¹⁷⁸ mt. s. 93.

¹⁷⁹ mt. s. 93-96.

Musiikin opetus, johon kuului myös urkurikoulutus, oli Steniuksen mielestä korkeatasoista. Opetuksessa käytettiin Brailleen pistenuotteja, vaikka muut oppikirjat olivat Moonin kirjoituksella. Opettaja O. Åstrand oli parannellut Guldbergin kirjoitinta. Hän oli laskentoa varten suunnitellut laskutaulun, johon tehtävät merkittiin valetuilla numeroilla. Laskutaulun käyttöä oli kuitenkin rajoitettu, koska opetuksessa painotettiin päässä laskutaitoa. Åstrand johti myös voimistelua, johon sisältyi uinnin opetus.¹⁸⁰

Opintomatkinsa aikana Karl Mortimer Stenius tutustui 23 eri sokeainkoululuun. Dresdenin koulu Kööpenhaminan koulun ohella herätti eniten Steniuksen kiinnostusta ja ohjasi hänen ajatteluaan suunnitellesaan suomenkielisen sokeainopetuksen aloittamista. Työkasvatus ja sen tukimuotona oleva työrahajärjestelmä (apukassa) muodostivat tämän suunnittelun kantavan rungon. Näkemänsä perusteella hän oli vakuutunut myös fyysisen kasvatuksen merkityksestä sokeainopetuksessa. Dresdenissä omaksumansa näkökannan mukaan Stenius kritisoi sellaisten oppilaitosten toimintaa, joissa ”soitannolliset harrastukset” vähensivät oppilaiden kiinnostusta käsitöihin, jotka kuitenkin useimpien kohdalla tulisivat turvaamaan mahdollisuuden omatoimiseen elämään. Sokeainopetuksessa eri puolilla Eurooppaa käytettiin toisistaan poikkeavia kirjoitusmenetelmiä. Stenius antoi tunnustuksen Brailleen pistekirjoitukselle, jota sokeat voivat itse kirjoittaa ja lukea, mutta sen täydellinen poikkeaminen latinan aakkosista vaati myös opettajan perehtymistä siihen. Oppikirjojen painomenetelmäksi Stenius suositteli ns. Stachelschriftmenetelmää, jossa latinan aakkosten ääri viivat merkittiin kohopisteillä. Sen ohella koulussa tuli opettaa myös Brailleen pistekirjoitusta ja liijykynäkirjoitusta Heboldin kirjoitinta käyttäen.

Opintomatkillaan Stenius vieraili useammassa kohteissa kuin Linsén viisi vuotta aikaisemmin tekemällään matkalla. Kööpenhaminan koulu oli se yhteinen matkakohde, jonka ansioista molemmat olivat yhtä mieltä. Raporttinsa lopuksi Stenius kirjoittaa:

*Minun ajatukseni mukaan sokeiden hoito ja opetus Suomessakin on hyvällä alulla. Helsingin laitos ruotsiapuhuille sokeille lapsille levittää hiljaisuudessa paljon siunausta ympärilleen. Tiedollista opetusta hoitaa johtajatar erinomaisella menestyksellä.*¹⁸¹

¹⁸⁰ Stenius 1871, 97-99.

¹⁸¹ mt. s. 99.

Dresdenin malli

Kuopion sokeainkoulun ohjesäännön suunnittelu oli pääasiassa K. M. Steniuksen vastuulla. Neuvonantajina ja tukihenkilöinä tässä työssä hänellä olivat kirkollisasiainoimituskunnan päällikkö J. Ph. Palmén, esittelijäsihteeri G. M. Waenerberg, kansakoulujentarkastaja U. Cygnaeus, johtajat M. Linsén, ja opettajat H. Ingman. Yllättävää on, että neuvonantajien joukosta puuttuu C. H. Alopaeuksen nimi. Ohjesäännön sisältöön vaikuttivat Steniuksen Dresdenin koulusta saamat kokemukset. Ohjesääntöluonnos jätettiin senaatille 28.4.1870, johon senaatti teki pieniä muutoksia. Lopullinen ohjesääntöesitys jätettiin senaatille 30.10.1870. Keisari hyväksyi sen 4.11.1870 ja se julkaistiin 17.11.1870 yhdessä Kuopion sokeainkoulun perustamista koskevan julistuksen kanssa. Sen mukaan Kuopiossa oli väliaikaisesti avattava kymmenelle sisäoppilaalle oppilaitos, jonka ylläpitämiseen käytetään suostuntavaroja, jotka ovat säästöinä kansakoulutointa varten. Säädetyt päättäisivät seuraavilla valtiopäivillä siitä, miten laajaksi kysymyksessä oleva oppilaitos säätyjen mielestä oli tehtävä. Vuosirahasäännön lopullinen määrääminen jätettiin myös valtiopäivien tehtäväksi.¹⁸²

Laitoksen tarkoituksena oli

*kasvattaa ja valmistaa parantumattomia sokeita, suomea puhuvia lapsia kumpaisestakin sukupuolesta kristilliseksi ja hyödylliseksi yhteiskunnan jäseniksi ei ainoastaan jakamalla heille sitä hengellistä sivistystä, jota he voivat vastaan ottaa, vaan neuvomalla ja harjoittamalla heitä käsityöhön, jolla sitten saattavat mahdollisimmassa määrin olla toimeentuloonsa avullisina.*¹⁸³

Kuopion koulun ohjesäännössä opetuksen tarkoituksena on enemmän käytännön elämän tavoitteet ja tehtävät verrattuna vastaavaan Helsingin koulun ohjesäännössä, jossa painottuu uskonnollisen kasvatuksen tärkeys: ...”ja suunnata heidän katseensa kohti iankaikkisuutta”. Dresdenin mallin mukaisesti Steniukselle tärkeitä sokeainopetuksessa olivat työ ja työhön kasvatus.

Laitoksessa tuli olla kaksi osastoa, toinen poika-, toinen tyttöoppilaita varten. Siinä tuli olla asuinhuoneet opettajille, palvelusväelle sekä 50 sisäoppilaalle, joiden tuli ”sitä varten laitettussa kammiokunnassa

¹⁸² Asetus N:o 30/1870; KATK kirjekonseptit 28.4.1870, 30.10.1870. KA; VSV 23/1870, KA; KD 14/59 1870. KA.

¹⁸³ OS 1870, § 1.

saada ruoka sekä mitä muutoin tarpeelliseen elatukseen kuuluu”.¹⁸⁴ Koulun johtajan nimitti virkaan senaatin talousosasto kouluylihallituksen tekemän ehdotuksen perusteella, opettajat ja opettajattaret kouluylihallitus. Johtajan ja opettajan kelpoisuusvaatimuksena oli akateeminen sivistys osoitettuna opinnäytteiden tai tieteellisten julkaisujen muodossa teologiassa, filosofiassa ja kasvatustieteissä. Viranhakijalta vaadittiin kristillistä mielenlaatua, siveellistä vakavuutta ja sopivuutta sokeainopettajaksi. Opettajattarilta edellytettiin varsinkin kristillistä mielialaa ja vakaata mielenlaatua sekä sopivaisuutta sokeiden hoitamiseen, erityisesti tyttöoppilaiden johtamiseen ja opettamiseen. Ohjesäännössä lausutut kelpoisuusvaatimukset poikkeavat Helsingin koulun 15.6.1865 ohjesäännöstä, jossa koulun johtajata ja opettajia valittaessa kelpoisuusvaatimuksina mainitaan vain kristillinen elämänlaatu ja yleinen soveltuvuus sokeainopettajaksi.¹⁸⁵

Kuopion sokeainkoulun oppiaineisiin sisältyivät kaikki ne aineet, jotka M. Linsén vuonna 1865 mainitsee kuuluvan täydellisen sokeainkoulun oppikursseihin.¹⁸⁶ Kuopion koulun ohjesäännön mukaan käsitöiden lisäksi muille aloille taipumuksia omaaville oppilaille oli järjestettävä mahdollisuus oppia haluamansa ammatti jossakin kaupungin työpajassa.¹⁸⁷

Koulu- ja loma-aika sokeainkoulussa olivat samat kuin maan alkeisoppilaitoksissa. Niille oppilaille, jotka jäivät kouluun loma-ajaksi, oli annettava opetusta käsitöissä ja tietoa-aineissa. Tätä varten myös lomaaikoina oli yhden opettajan ja yhden opettajattaren sekä työmestarin oltava oppilaitoksessa.¹⁸⁸

Koulu-aika riippui oppilaan kouluuntuloiäst, hänen lahjoistaan sekä siitä, mihin opetuksella pyrittiin; jos suinkin oli mahdollista, pidettiin oppilaat koulussa niin kauan, että olivat oppineet jotain käsityötä sen verran, että jonkin lisäavun turvin voivat elättää itsensä. Koulu-aika oli kuitenkin enintään viisi vuotta, ellei kouluylihallitus erityisistä syistä myöntänyt lisää aikaa.¹⁸⁹

Kouluuntuloikä oli 10–12 vuotta, johon opettajaneuvostolla oli oikeus myöntää vähäisiä poikkeuksia. Stenius oli ehdottanut alaikärajaksi

¹⁸⁴ OS 1870, § 3-4.

¹⁸⁵ mt. § 12-13.

¹⁸⁶ ks. 3.2.1. HSK OS, s. 47.

¹⁸⁷ OS 1870, § 6-7. Käsitöihin Stenius ehdotti kahta opettajaa sekä tytöille että pojille. Senaatin mielestä pojille riitti yksi opettaja neuvomaan korintekoa ja köydenpunomista. KATK KD 14/59, 1870. KA.

¹⁸⁸ OS 1870, § 10.

¹⁸⁹ OS 1870, § 34.

kahdeksaa vuotta, johon senaatti ei kuitenkaan suostunut. Oppilaaksi kouluun otettaisiin tilojen sallimissa rajoissa jokainen suomenkielinen sokea lapsi, jonka näkö oli niin heikko, ettei hän voinut osallistua tavalliseen kouluopetukseen; lapsen tuli olla ruumiinrakenteeltaan terve ja muutoinkin hyvätapainen. Niin kauan kuin oppilas oli koulussa, lapsen vanhemmat tai huoltajat eivät saaneet sekaantua hänen kasvatukseensa muutoin kuin kertomalla mielipiteensä koulun johtajalle. Oppilaaksi kouluun otettaisiin, ”olkoonpa hän mitä kristillistä uskontunnustusta hyvänsä”. Vuonna 1869 säädetty uskonnonvapauslaki näkyy tässä ohjesäännön 31. pykälässä.¹⁹⁰

Opetus oli kaikille, niin sisä- kuin ulko-oppilaille maksuton. Asumisesta ja ruoasta perittiin jokaiselta sisäoppilaalta vanhempien varallisuuden mukaan 100–200 markkaa vuodessa ja kunnan vaivashoidossa olleelta lapselta niin paljon kuin kunnan muutoin oli maksettava hänen hoidostaan. Jos koulu joutui huolehtimaan oppilaan vaateuksesta, perittiin vaaterahaa 50 markkaa vuodessa. Varattomien vanhempien lapsi, joka ei kuulunut kunnan vaivashoidon piiriin, voi sisäoppilaana saada vapaaoppilaspaikan. Ulko-oppilaiden määrä ei saanut olla niin suuri, että yhdessä luokassa opetettävien oppilaiden määrä ylittäisi 25:tä. Lapsen vanhemmilla tai kunnalla, jotka maksoivat oppilaan lukuvuosimaksun, oli oikeus ottaa hänet pois koulusta milloin tahansa. Vapaaoppilasta sen sijaan ei saanut laskea pois koulusta, jos hän olisi silloin joutunut siveelliseen vaaraan tai kerjuulle. Kurinpidossa tuli noudattaa kansakoulun opettajaseminaarin mallikoulun vastaavia ohjeita.¹⁹¹

Koulun johtajan tuli loma-aikoina, varsinkin kesällä, matkustaa ympäri maakuntaa herättämässä kansassa sääliä ja mielenkiintoa sokeiden opetusta ja huoltoa kohtaan. Hänen tuli yhteistyössä papiston kanssa järjestää kunnissa sokeiden tilaisuuksia sekä käydä kodeissa tapaamassa sokeita lapsia ja siten valmistaa heidän kouluuntuloaan. Matkoillaan hänellä piti olla sekä ilmaiseksi jaettavia että myytäviä sokeainkirjoja, joiden lukemisessa hänen tuli ohjata aikuisia sokeita ja heidän omaisia. Näistä matkoista johtajan tuli antaa selostus kouluylihallitukselle lokaan loppuun mennessä.¹⁹² Tällainen määräys sisältyi esimerkiksi Dresdenin koulun johtajan tehtäviin, mutta ei Helsingin koulun johtajattaren velvollisuuksiin. Steniuksen ehdottama sokeiden tukirahasto ei saanut

¹⁹⁰ OS 1870, § 31. Kuopion sokeainkoulu kuului vuonna 1869 perustetun koulutoimen ylihallituksen alaisuuteen § 2.

¹⁹¹ mt. § 4, 11, 29, 30, 35.

¹⁹² mt. § 42.

senaatin hyväksyntää. Tukirahasto olisi ollut Dresdenin mallin mukainen sokeiden avustuskassa, jollainen oli perustettu Saksissa 1844.¹⁹³

Suomenkielisen sokeainkoulun paikaksi oli valittu Kuopio, joka oli saanut kaupungin oikeudet 1775.¹⁹⁴ Kuopion erityisansiona sokeainkoulun paikkaa valittaessa pidettiin sen sijaintia hyvien vesiyhteyksien varrella. Kuopiosta oli tarjolla kesäiset vesitiet koko itäiseen Suomeen. Talvella kuljettiin jäätä pitkin. Vesitiet säilyivät koko 1800-luvun niin raskaan tavaraliikenteen kuin alkavan matkustajaliikenteenkin pääväylinä. Sen vuoksi myös vesiteiden pahimpien tulppien, Varkauden koskien ja Suomenlahden yhteyden, aukaiseminen oli 1800-luvun puolivälin tärkeimpiä liikenteellisiä ratkaisuja ja vaikutti merkittävästi Kuopion kaupungin taloudelliseen kehitykseen. Saimaan kanava valmistui 1856, ja kaksi vuotta sen jälkeen Kuopiosta oli avoimet vesiyhteydet maailman merille. Rautatie välille Pieksämäki-Kuopio valmistui vuonna 1889. Vasta tämän jälkeen Kuopiosta oli kaikkina vuodenaikoina vaivaton yhteys Helsinkiin ja muihin Etelä-Suomen kaupunkeihin. Kuopion kaupunki sai tapulioikeudet vuonna 1858, ja Kuopion lennätinasema avattiin 30.10.1865. Kuopiosta kehittyi vireä Savon henkisen ja taloudellisen elämän keskus. Puitteet kaupungin ilmeelle antoivat edustavat virastorakennukset, komea kirkko ja lukuisat koulut.¹⁹⁵

3.3.3 Kuopion aistivalliskoulut

Kuuromykkäinkoulu

Vuonna 1860 perustetussa Turun kuuromykkäinkoulussa ei ollut yhtään oppilasta Kuopion hiippakunnasta. Tämän vuoksi C. H. Alopaeus otti yhteyttä Kuopion hiippakuntaan ja ehdotti kuuromykkäin rippikoulun pitämistä kesällä 1861. Ehdotus sai innostuneen vastaanoton, ja rip-

¹⁹³ Stenius 1871, 52-53.

¹⁹⁴ Kuopio oli vielä 1800-luvun alkupuolella vajaan tuhannen asukkaan kaupunki. Koko maassa oli tuolloin noin miljoona asukasta. Kuopiolaisia oli siten promillen verran suomalaisista. Kaupungin asukasluku kasvoi tämän jälkeen hyvin nopeasti, kuten koko maankin. Vuodesta 1810 vuoteen 1870 kuopiolaisten määrä lähes kahdeksankertaistui (727 → 5 639). Nummela 1989, 12.

¹⁹⁵ Kuopio ei kuitenkaan ollut syrjässä ajan valtavirtauksista. Kansallisfilosofi J. W. Snellman asui 1840-luvulla Kuopiossa, jossa hän yläalkeiskoulun rehtorina ja yhteiskunnallisena valistajana aloitti täällä merkittävän sanomalehtitoiminnan. ”Kaikkiin tuuliin huutamalla”, hän ravisteli vanhoja ennakkoluuloja ja herätti keskustelua. Toivanen 2000, 5, 24, 27, 33, 58.

pikouluun ilmoitautui 40 kuuroa, joiden joukossa oli myös muutama 6–9-vuotias. Varsinaisesta opetuksesta vastasi Alopaeus avustajineen. Rippikouluopetusta annettiin seitsemän viikkoa, ja 17.8.1861 pidettyyn konfirmaatioon osallistui seitsemän naista ja seitsemän miestä.¹⁹⁶

Kuopion tuomiokapitulin jäsenet pitivät kuuromykkäinkoulun perustamista Kuopioon tarpeellisena ja se teki kirkollisasiaintoimituskunnalle koulun perustamista koskevan anomuksen 14.8.1861. Senaatin käsittelyssä koulun perustaminen oli 6.3.1862 ja keisarin vahvistus saatiin 15.5.1862. Kuopion kuuromykkäinkoulu aloitti toimintansa ulko-oppilaitoksena saman vuoden syyskuussa. Oppilaita oli aluksi kolme, mutta määrä nousi 14:ään ensimmäisenä lukuvuotena. Koulun ensimmäinen johtajatar oli Emilie Kjöllnerfeldt, joka oli ollut Alopaeuksen avustajana edellisen kesän rippikoulussa.¹⁹⁷

Kuopiolla oli perinteitä kuurojenopetuksen alueella jo 1750-luvulta, sillä Kuopiossa syntynyt tehtaanjohtaja Abraham Argillander (1722–1800) opetti kuuroa Wolfgang Henrich Helsingiusta, Iisalmen silloisen rovastin poikaa, joka oli menettänyt kuulonsa 2-vuotiaana. Opetuksessa Argillander sovelsi ns. puhemenetelmää. Samoihin aikoihin Saksassa S. Heinicke luonnosteli ns. huuliolukumenetelmää ”labialmethod” koskevan esityksen. Tukholman Kuninkaalliselle tiedeakatemialle Argillander lähetti kirjoituksen ”Försökt sätt att lära Dumbar läsa och tala”.¹⁹⁸

Sokeainkoulu

Kouluylivaltuutuksen päällikkö J. Ph. Palmén 26.11.1870 lähettämässään kirjeessä onnitteli Karl Mortimer Steniusta sokeainkoulun johtajan virkaan nimityksen johdosta ja sen jälkeen kiirehti häntä jättämään ylivaltuutukselle esityksen koulun avaamisen ajankohdasta, opettajan tai opettajattaren tarpeesta 10 sisäoppilaan opettamista varten sekä ehdotuksen kalusto- ja tarvikehankinnoista. Palménin mukaan esityksen tuli olla mahdollisen täydellinen ajatellen koulun toiminnan käynnistämisen alkuvaihetta, ettei tarvitsisi heti pyytää lisärahoitusta. Kalusto ja tarvikkeet tuli nimetä ja hinnoitella mahdollisimman tarkasti kustannusarvion seurannan kannalta.

Steniuksen ylivaltuutukselle tekemän esityksen johdosta ilmoitti Palmén kirjeessä, että sokeainkoulun alkuvaiheen kalusto- ja tarvikemäärät ovat

¹⁹⁶ Plit 1984, 160-162.

¹⁹⁷ Asetus 15.5.1862; Plit 1984, 162-164.

¹⁹⁸ Jossfolk 2001, 69-71.

aivan liian suuret. Sen vuoksi olikin senaatti pudottanut hankintamääriä ja hintoja. Palménin mielestä kateederi, nojatuolit ja pienemmätkin tuolit, samoin kuin kirjakaappikin ovat sellaisia, joita ilmankin tulee toimeen. Pulpetteja ja oppilaiden istuimia hän piti liian kalliina. 1 200 markan hintainen fortepiano oli myös aivan liian kallisarvoinen kyseisen koulun oppilaille. Myös saavien määrä oli aivan liioiteltu, kun ei vielä tunneta laitoksen kokoa, ja monet niistä ehtisivät ravistua ennen käyttöä. Alusta alkaen tulisi noudattaa tiukan taloudenpidon periaatetta, sillä muutoin laitoksen tärkeämmät toiminnot voisivat joutua kärsimään. ”Meidän köyhässä maassamme tulee kaikki asettaa varojen mukaan, koska me emme voi kilpailla onnellisempien kulttuurimaiden kanssa”.¹⁹⁹

Sokeainkoulun tuli aloittaa toimintansa Kuopiossa maaliskuun 1. päivänä 1871. Karl Mortimer Steniuksen ensimmäisiä tehtäviä oli ilmoittaa sanomalehdissä suomenkielisen sokeainopetuksen aloittamisesta. Stenius oli huolestunut siitä, tavoittaisivatko lehti-ilmoitukset ja kirkkoissa luetut kuulutukset ne kodit, joissa oli sokeita lapsia. Tästä huolestaan Stenius kertoi Cygnaeukselle tammikuun 31. päivänä 1871 Kuopiossa päivätyssä kirjeessä:

*Kumpa vain nyt riittävä määrä oppilaita ilmoittautuisi, sillä olisi ikävää, jos vain parin kolmen lapsen läsnäollessa vihittäisiin ensimmäinen suomalainen sokeainkoulu. On kyseenalaista, ehtivätkö helmikuun 11. päivään mennessä tehdyt anomukset riittävän ajoissa, sillä kuulutus sokeainkoulun avaamisesta saapui tämän seudun maalaiskirkkoihin vasta tämän kuun 22. päivä. Tosin he ehtisivät ilmoittautua, jos lasten vanhemmat olisivat ajoissa saaneet tiedon kuulutuksesta ja ymmärtäneet sen oikein, eikä niin kuin muutamat täällä takertuneet maksuihin, mutta eivät siihen, että myös ilmaiseksi otetaan lapsia kouluun.*²⁰⁰

Sokeainkoulu aloitti toimintansa maaliskuun 1. päivänä 1871. Koulua varten tilat oli vuokrattu koneenkäyttäjä Ivar Henrik Räsäsen talosta Kirkkokatu 13:sta. Talossa oli tupa ja viisi muuta huonetta. Tontilla oli myös kaksi saunaa, kaksi halkovajaa ja kellari. Kesäkuun 1. päivänä seuraavana vuonna koulu muutti maakauppias S. Tolosen ja N. Hujasen omistamaan taloon Hämeenkatu 89. Talossa oli 16 huonetta, kolme keittiötä ja leivintupa sekä ulkorakennukset. Johtajalle varattiin neljä

¹⁹⁹ Palménin kirjeet Steniukselle. KSKA. JoMa.

²⁰⁰ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 31.1.1871. UC ya. KA.

huonetta, keittiö ja ruokahuone, opettajalle kaksi huonetta ja taloudenhoitajalle yksi huone.²⁰¹

Koulun avatessa ovensa 1.3.1871 läsnä oli kaksi oppilasta Antti Antikainen Kuopiosta ja Petter Heiskanen Tuusniemeltä. Johan Nuppanen Kiihtelysvaarasta saapui kouluun 3.4. ja Heikki Pukki Oulusta 21.4. Koulussa oli neljä oppilasta ensimmäisen lukukauden päättyessä.²⁰² Koulun toiminta oli kuitenkin saatu alulle, ja Steniuksen tyytyväisyys ilmeni Cygnaeukselle kesäkuun 12. päivänä 1871 päivätyistä kirjeistä:

*Jumalan avulla olemme täällä ehtineet sokeainkoulun ensimmäisen lukukauden loppuun. Tänä aikana on toki ollut monia huolia ja vaikeuksia, mutta ei ole myöskään puuttunut työn tuomaa riemua, sillä oppilaiden edistyminen on ollut jopa parempaa kuin mitä me odotimme. Tuskin kannattaa mainita, että oppilaat täällä koulussa ovat onnellisia verratessaan aikaisempaa elämää nykyiseen.*²⁰³

Samassa kirjeessä Stenius esittää muun muassa kysymyksen vapaakirjeoikeudesta. Steniuksen mukaan kansakoulun johtokunnalla lienee vapaalähetysoikeus, voisiko sokeainkoulun johtajan viranhaltijalla olla sama oikeus? Oppilaiden kouluun ottamisen, heidän vaatehuollon yms. kirjeenvaihdon johdosta aiheutuu huomattavat menot postimaksuina. Myös yhteisen kouluneuvoston valitseminen naisväen-, kuuromykkäin- ja sokeainkoulun kesken olisi kaiketi tehtävä. Kansakouluasetus ei tunne kouluneuvostoa. Se puhuu ainoastaan kansakoulun johtokunnasta ja kansakoulun tarkastajasta. Mitkä sitten kouluneuvoston tehtävät tulisivatkin olemaan, olisi Steniuksen mielestä sokeainkoulun kannalta syytä turvata suorat yhteydet kouluhallitukseen ja ylitarkastajaan. Tarkastajan vierailujen kautta voitaisiin valvoa oloja sokeainkoululla, ”mutta erityistä toimeenpanovaltaa ei tulisi poistaa opettajakollegioilta, ei myöskään ylihallituksen ja sokeainkoulun välistä välitöntä yhteyttä saisi kumota tai tehdä väliportaalliseksi.”

²⁰¹ Tšokkinen 1984, 49-50.

²⁰² Antti Antikainen s. 22.5.1858, opp.nro 1, 1871-74 (sai leikkauksen jälkeen jälleen näkönsä); Petter Heiskanen s. 26.5.1860, opp.nro 2, 1871-77 (käynyt täydellisen kurssin korityössä, ansaitsi toimeentulonsa työllä ja soitolla); Johan Nuppanen s. 15.4.1860, opp.nro 3, 1871-76 (ansaitsi toimeentulonsa työllään, naimisissa); Heikki Pukki s. 12.9.1859, opp.nro 4, 1871-77 (suoritti täydellisen oppimäärän kouluaineissa ja korityössä, harjoitti urkujen soittoa, ansaitsi toimeentulonsa). K. Lyytikäinen 1902, 34; KSK ol. JyMa.

²⁰³ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 12.6.1871. UC ya. KA.

Sokeainkoulun vihkiminen oli Steniuksen mukaan jätettävä syyslukukauden alkuun, jolloin oppilasmääräkin olisi suurempi. Näytti myös mahdolliselta, että Kuopion yleinen kansakoulu vihittäisiin samaan aikaan.²⁰⁴

Koulun vihkiäisjuhla ja ensimmäisen johtajan Karl Mortimer Steniuksen virkaanasettaminen tapahtui vuoden 1871 elokuun 26. päivänä ylitarkastaja Uno Cygnaeuksen läsnä ollessa.

Syyskuun 4. päivänä Stenius kertoi koulun vihkiäisiin liittyneistä asioista. Henkilökohtainen tapaaminen näkyi kirjeestä, josta nyt puutuivat tavanomaiset kohteliaisuudet. Herra Ylitarkastajasta oli nyt tullut Setä. Kirjeessä oli yllättävää omien mahdollisuuksien aliarviointia lähes samoin sanoin kuin Mathilda Linsén kirjeissään Cygnaeukselle kuusi vuotta aikaisemmin.

*Samalla, kun minulla on kunnia lähettää Sedälle seminaariasetus, jonka valitettavasti unohdin palauttaa Sedälle virkaanasettamispäivänä sen jäädessä kateederille minun sitä huomaamatta. Pyydän vielä mitä sydämellisimmin kiittää niistä sanoista, jotka Setä tuona päivänä osoitti meille ja kaikesta Sedän sokeainkoululle osoittamasta hyväntahtoisuudesta. Jäljennöksen virkavalasta lähetän myös nyt. Vain Jumalan avulla on jossain määrin tuleva mahdolliseksi sen täyttäminen ja erityisesti, jos Jumala lähettää minulle apulaisen, joka Hänen hengen voimassa työskentelisi sokearaukkojen valistamiseksi ja jalostamiseksi. Omat voimani ovat vielä valitettavan vähäiset tässä suhteessa. Sitä surullisempaa olisi sokeiden kannalta, jos apulainen olisi yhtä heikko ja kurja. Herra voi kuitenkin tehdä kaiken hyvin, sillä hänessä on minun ainoa toivoni.*²⁰⁵

Cygnaeuksen vierailu Kuopioon oli merkkitapahtuma myös kaupungin yleisen kansakoulun käynnistymisen kannalta, sillä Kuopiossa valmisteltiin parhaillaan siirtymistä ”köyhäin koulusta” kansakouluun, mikä tapahtui vuotta myöhemmin 2.9.1872.²⁰⁶

Sokeainkoulun oppilasmäärä kohosi syyslukukauden alkupuolella kymmeneen. Opettajakysymys askarrutti Steniusta, jonka johdosta hän kirjoitti Cygnaeukselle 25.9.1871. Koulun ensimmäisen opettajan valitseminen oli juuri tuolloin ajankohtainen, ja Stenius pyysi Cygnaeusta, jos suinkin mahdollista olemaan mukana tässä valintatilaisuudessa.

²⁰⁴ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 12.6.1871. UC ya. KA.

²⁰⁵ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 4.9.1871. UC ya. KA.

²⁰⁶ Toivanen 2000, 332-333.

Opettajan virkaa oli hakenut neljä henkilöä, jotka Stenius esittelee Cygnaeukselle:

Alopaeus on vuoden ajan opiskellut teologiaa, mutta millä mielellä, on epävarmaa. Lindholmista minun ei tarvitse puhua; hänen sukulaisenaan ja vanhana tuttuanaan tunnen hänen teologiset opintonsa aika hyvin. Gummerus on hyvää tarkoittava mies, mutta äärimmäisen heikko luonteeltaan ja vailla lujaa antautumista muuhun kuin novelliikkaan. Muuten tiedän, että Weckman on myös suuresti arvostettu omassa seurakunnassaan, jollainen hän oli myös omassa tiedekunnassaan yliopistossa. Mutta enemmän kuin hyvän todistuksen hän lienee saanut piispa Schaumanilta, ja minä toivon hänen myös osoittavan välttävää pedagogista tietämystä.

Steniuksen tietämän mukaan sokeainkoulu tultaisiin siirtämään Harjulaan, noin neljännesmailin päähän kaupungista. Talvisaikaan tämä aiheuttaisi vaikeuksia viedä oppilaat kirkkoon. Näin ollen olisi hyvä, että koulun opettajana olisi pappi, joka toimittaisi jumalanpalveluksen kirkolliseen tapaan. Kuitenkin lähinnä rippikouluopetusta ajatellen olisi pappi suurimpaan tarpeeseen.²⁰⁷

Stenius palasi vielä opettajakysymykseen lokakuun 16. päivänä:

Suurella ilolla vastaanotin tiedon Weckmanin valinnasta ensimmäiseksi opettajaksi. Jumalan olkoon kiitos ja kunnia kaikesta! Herran avulla saan hänestä toimeliaan ja uhrautuvaisen apulaisen. Tästä ratkaisusta suurelta osin saanen kiittää Setää, joka tässä on ollut työkaluna Herran kädessä. Mutta miten saamme hänet tänne ensi tilassa, sillä opettajatar Ingman ei oikeastaan ole velvollinen osallistumaan tietopuoliseen opetukseen, jota hän tähän saakka vapaaehtoisesti on tehnyt. Myös minulle olisi välttämätöntä, että Weckman nyt saapuisi tänne, sillä siitä voisi aiheutua vaikeuksia, jos tulo siirtyy valitusajan loppuun joulukuun kuudenteen.

Kun kirjapaino ja koritehdas joskus saadaan käyntiin, on minulla totisesti vaikeuksia tulla toimeen yksin. Tämän vuoksi olisi välttämätöntä, että hänet nyt määrättäisiin vastaamaan virasta toistaiseksi. Toivon, ettei hän kieltäytyisi jo nyt saapumasta tänne, vaikkapa vain lyhyeksi aikaa.²⁰⁸

²⁰⁷ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 25.9.1871. UC ya. KA.

²⁰⁸ K. Steniuksen kirje Uno Cygnaeukselle 16.10.1871. UC ya. KA. Tämä näyttää olevan viimeinen Steniuksen Cygnaeukselle lähettämä kirje, sillä myöhempiä Steniuksen Cygnaeukselle osoittamia kirjeitä ei ole säilynyt UC:n yksityisarkiston kokoelmissa.

Sokeainkoulua ei siirretty Harjulaan, mutta William Weckman, pappismies, rovasti, toimi Kuopion sokeainkoulun vt. opettajana 1872–74. Weckmania seurasi tällä paikalla toinen pappismies ja rovasti Mathias Hinkula 1874–88.²⁰⁹

Kokemusten karttuessa Stenius voi irrottautua yhteydenpidosta ylitarkastajaan ja saattoi mukautua yllhallituksen kanssa käytävään viralliseen raportointiin. Tämä kyselyjen ja määräysten vaihto varsinkin ensimmäisen kouluvuoden aikana oli hyvin tiuhaa. Kyselyt liittyivät opettajien ja muun henkilökunnan valintaan ja palkkaukseen sekä koulun tarvehankintoihin. Steniuksen 26.5.1871 lähettämän ehdotuksen talousarvion mukaisista menoista ilmoittaa yllhallitus antaneensa maksumääräyksen Kuopion läänin kuvernöörille johtajan ja opettaja Ingmanin palkasta, opetuksen apuvälineistä, haloista ja valaistuksesta, mutta ennen kuin muut menot pannaan maksuun, katsoi yllhallitus aiheelliseksi vaatia tiedot

henkilöistä, jotka ovat koulussa antaneet voimistelu- ja lauluharjoituksia, lääkärinhoitoa ja mahdollisia leikkauksia, ja että, jos ja milloin nämä palvelut ovat alkaneet. Ottaen huomioon vähäisen oppilasmäärän, onko koulun toiminnan kannalta kirjanpitoapulainen ollut tarpeellinen. Sen lisäksi koskien määrärahaa pyykinpesua ja kylpyjä Johtajan tulee lähettää selvitys, miten paljon varoja tähän mennessä on tarkoitukseen käytetty. Köyhien oppilaiden vaatetukseen julistuksen neljännen pykälän mukainen määräraha tulee anottavaksi vasta tulevan heinäkuun 1. päivänä.²¹⁰

3.3.4 Toimiva sokeainkoulu

Maaseutukierros

Kuopion sokeainkoulun oppilasmäärä kasvoi varsin nopeasti. Tähän vaikutti osaltaan koulun ohjesäännön pykälän 42 johtajaa koskeva määräys, jonka mukaan hänen tuli maaseudulle tekemillään matkoilla levittää tietoa kansan keskuudessa sokeain asiasta ja valmistella uusien oppilaiden kouluun ottamista.

Karl Mortimer Stenius noudatti ohjesääntöä ja suoritti kesän 1872 aikana laajan matkan Kuopion ja Oulun läänin kuntiin. Yllhallitukselle tekemässään matkasuunnitelmassa mukaan oli otettu myös kuntia aina

²⁰⁹ KSK opl. JyMa.

²¹⁰ Kouluyllhallituksen kirje 1.6.1871, KSK saapuneet kirjeet. JyMa.

Ylitorniota myöten, mutta käytännössä matka rajattiin suppeammalle alueelle ulottuen kuitenkin Oulun läänin puolella aina Oulusta Suomussalmelle saakka. Tuomiokapitulien välityksellä matkaohjelma oli ilmoitettu seurakuntiin, joissa pappien tuli kutsua alueensa sokeat koolle määräpäivänä. Kesäkuun 10:n ja heinäkuun 15:n päivien välillä Stenius vieraili kaikkiaan 24 paikkakunnalla, niiden joukossa myös Siikajoki, Liminka, Oulunsalo ja Oulu. Elokuun lopulla matka suuntautui vielä Nilsiään, Kaaville ja Tuusniemelle. Senaikaiset olosuhteet huomiottaen matkustaminen postiteitä ja vesireittejä pitkin oli vaivalloista ja rasittavaa. Yhden vuorokauden aikana tapahtunut siirtyminen oli jopa 60 kilometriä, esim. Utajärvellä heinäkuun 3. päivänä ja Puolangalla heinäkuun 4. päivänä. Kuntien johtohenkilöiden, pappien sekä sokeiden ja heidän vanhempiensa tapaaminen osoittautui hyvin tarpeelliseksi ja hedelmälliseksi, sillä kouluun pyrkijöitä ilmoitettiin enemmän kuin köyhällä kunnilla oli maksuhalukkuutta. Matkan aikana Steniuksen tietoon tuli sokeita ja heikkonäköisiä lapsia 38:

alle 5-vuotias	1
5–10-vuotiasta	11
10–15-vuotiasta	15
15–20-vuotiasta.	11
yhteensä	38

Aikaisemmin alueelta tiedossa olleiden neljän sokean lapsen kanssa tapausten kokonaismäärä oli 42. Heistä 11 kutsuttiin Kuopion sokeainkoulun ja yksi ohjattiin Helsingin sokeainkoulun. 11 kutsutusta lapsesta saapui kouluun kuusi syyskuun 1872 loppuun mennessä. Viidestä muusta yhden osalta seurakunta teki kielteisen ja yhden osalta kunta myönteisen maksupäätöksen, kun taas kolmen lapsen osalta Steniuksella ei ollut tietoa.

Puolangalla 4.7.1872 tapahtunutta kokoontumista Stenius kuvasi seuraavasti:

Paikalle oli saapunut runsaasti väkeä. Kurjuus kunnassa on suuri, ja kansa äärimmäisen köyhää. Lääkäri ei ole käynyt paikkakunnalla kolmeen vuoteen ja silloinkin ilman ennakoilmoitusta. Näiden kolmen vuoden aikana ovat monet sokeutuneet lääkärihoidon puuttuessa silmänsairauksiin. Nytkin on monia silmänsairaita, jotka ovat sokeutuneet, heidän joukossaan kaksi lasta. Myös syntymästä kuurosokea 3-vuotias poika oli tuotu tilaisuuteen. 12-vuotias poika kutsuttiin elokuussa sokeainkoulun.²¹¹ Kuudelle keski-ikäiselle,

²¹¹ Pekka Karhu -niminen poika Auhon kylästä; kunnanjohtajalle elokuun

heidän joukossaan kaksi köydenpunojaa, huvattiin lähettää kirjoja Moonin kirjoituksella. Silmänsairauksien ajoissa tapahtuva lääkärin hoito todettiin tärkeäksi, mutta miten köyhä kunta voisi lähettää kaikki sairaansa aluelääkärin luo kolmentoista peninkulman päähän Kajaaniin, ja miten se voisi maksaa heidän kustannuksensa siellä. Helpompaa luulisi olevan aluelääkärin poiketa matkoillaan myös Puolangalle. Tulevaisuudessa muodostettaneen Puolangasta, Hyrynsalmesta ja Suomussalmesta erillinen aluelääkäripiiri, sillä nykyistä aluelääkäripiiriä on pidettävä liian suurena. Suomussalmi on sekini kolmentoista peninkulman päässä Kajaanista, kuten Puolanka on myös Oulusta 13 peninkulman päässä. Ellei muuta, niin ainakin parannettu terveydenhoito olisi saatava tähän köyhään kuntaan.²¹²

Maaseutukierroksen kiireiden keskeltä Stenius kertoi kirjeissään vaimolleen matkakokemuksista, joiden mukaan 19.6.1872 Kestilän seurakunta oli yhdeksäs vierailukohde. Tästä seurakunnasta löytyi kolme kouluikäistä sokeaa lasta ja yksi, joka ei nähnyt lukea, mutta pystyi hyvin työskentelemään. Näiden lisäksi 20–30-vuotiaita sokeita oli useita, jotka kaikki pitäisi perehdyttää sokeainkirjoitukseen. Stenius harkitsi näiden ottamista kouluun, jos nuorempia ei ilmaantuisi. 21.6. matka jatkui Säräisniemelle ja Rantsilaan. Syrjäisellä Säräisniemellä löytyi paljon sokeita, joiden joukossa yhdeksän lasta. Useimmat sokeat asuivat erämaassa Iisalmen, Sotkamon ja Piippolan välillä. Rantsilasta löytyi vain yksi keski-ikäinen sokea, mutta sellaisia samanikäisiä, jotka eivät nähneet lukea, oli useita. Kaikille hankitaan kirjat ja opetetaan lukemaan.

Olen tullut aika hyvin toimeen kunnanisien kanssa. Herättääkseni osanottoa onnettomia kohtaan olen lukenut, mitä Herran Sana sanoo lähimmäisen rakkaudesta. Olen huomannut, että monissa paikoissa haluttomuus auttaa onnettomia on muuttunut Jumalan Sanan kuulemisen jälkeen auttamishaluksi. Kuka tahansa meistä voi tulla sokeaksi, minkä vuoksi meidän tulee kohdella sokeita niin kuin toivoisimme itseämme kohdeltavan.

Sokeuden syyksi olen huomannut, että piirilääkärit eivät vuosien ole käyneet alueensa etäisissä kolkissa, joissa kaikenlaiset köyhät sairaut, jotka eivät voi matkustaa kymmeniä peninkulmia, jäävät ilman hoitoa, mistä seuraa sokeutta ym. Savupirtti ja lika tekevät

19. päivänä 1872 lähetetty kutsu saapua kouluun kunnan kustantamana, ei johtanut toivottuun tulokseen, sillä pojan nimi ei esiinny Kuopion sokeainkoulun oppilasluettelossa. KSKA kirjekonseptit. JyMa.

²¹² K. Stenius till Öfverstyrelsen för Skolväsendet i Finland 2.12.1872, KH II KD 350/102, 1872. KA.

ehkä myös silmät kipeiksi, mutta ne eivät heti sokeudu, vaan voivat olla vuosia sairaat, ja kun lääkärin apua ei tule, näkö viimein menee. Kaiken tämän esitän matkakertomuksessani ja ehdotan, että piirilääkärit tulee velvoittaa säännöllisesti kiertämään piirissään.

Matkallani on ollut suureksi avuksi Heikki (Heikki Pukki, oppilas nro 4 Oulusta), joka on näyttänyt, miten sokeainkirjoitusta luetaan. Hän on todistanut rahvaalle, että sokeatkin oppivat lukemaan.²¹³

Koska kansakouluun ei hyväksytty aistiviallisia oppilaita, sokeainkouluihin pyrki myös heikkonäköisiä lapsia. Heidän näkönsä saattoi lääkärin hoidon seurauksena parantua niin, että heidät voitiin lähettää pois sokeainkoulusta. Näin tapahtui varsin monen oppilaan kohdalla kuten osoitetaan K. M. Steniuksen toimintakertomuksessa vuoden 1877 valtiopäiville.²¹⁴ Oppilaiden edistymistä koulussa seurattiin tarkoin ja ellei edistymistä tapahtunut, oppilas lähetettiin kotiin tai kunnan vaivaishoittoon. Monivammaisen oppilaan koulutie saattoi päättyä tällä tavalla.

Voimistelu sisältyi Kuopion sokeainkoulun opetusohjelmaan kevästä 1871 alkaen. Voimistelunopettajana toimi Karl Aschan, joka hoiti tehtävää aina vuoteen 1892 saakka, siis 21 vuotta, joten hän ilmeisestikin koki työnsä tärkeäksi ja menestykselliseksi. Ottaessaan vastaan Kuopion sokeainkoulun voimistelunopettajan tehtävän, Aschan oli 34-vuotias. Taustalla hänellä oli useiden vuosien mittainen opettajaura Helsingissä. Samanaikaisesti sokeainkoulun kanssa hän opetti voimistelua Kuopion oppikouluissa. Tämän perusteella hänellä oli hallussaan tuon ajan liikuntakasvatuksen uudet opit ja virtaukset. Aschan vastasi useiden vuosien ajan myös sokeainkoulun tyttöjen voimistelusta, jota 1874–76 opetti neiti Emilia Kiljander ja vuodesta 1886 alkaen voimistelunopettajatar Ida Törnqvist. Ida Törnqvist oli monipuolisesti tehtävään perehtynyt voimistelunopettaja, joka oli myös ulkomaisilla opintomatoilla saanut lisävalmiuksia sokeiden opetuksessa. Tullessaan sokeainkoulun tyttöjen voimistelunopettajaksi vuonna 1886, hän oli 28-vuotias. Samanaikaisesti sokeainkoulun kanssa Ida Törnqvist opetti voimistelua Kuopion ruotsinkielisessä tyttökoulussa.²¹⁵

²¹³ Tuohus (Pohjois-Savon Sokeat ja Heikkonäköiset ry:n julkaisu) 7/1987. Marja Hiltusen yksityisarkisto, Kuopio. Karl Mortimer Stenius on Marja Hiltusen isän isoisa.

²¹⁴ ks. 3.1.2, s. 29.

²¹⁵ Karl A. Aschan (1827–1912), FM, voimistelunopettaja. Helsingin yläalkeiskoulun historian ja maantiedon opettaja 1861–66, Kuopion tyttökoulun opettaja 1866–90, voimistelunopettaja Kuopion lyseo 1866–86, Kuopion sokeainkoulu 1871–92 ja Kuopion ruotsinkielinen lyseo 1875–81. Savokarjalaisen osakunnan

Mitä oppi- ja harjoituskirjoja sokeainkoulun voimistelunopettajat käyttivät, siitä ei ole tietoa, mutta voimme olettaa, että Göösin Harjoitus-Oppi olisi ollut tuttu, kirjahan ilmestyi 1868. Heikelin 1874 ilmestynyt *Praktisk Handbok i Skolgymnastik för Gossar* oli niinkään ajankohtainen ohjekirja. Miten sokeainkoulun tilat ja niiden varustelu mahdollistivat ohjekirjojen käytön voimistelussa, sitä emme tiedä. Sokeainkoulun ahtaat tilat rajoittivat suuresti voimistelutuntien pitoa, joten tilat oli vuokrattava muualta. Kumpainenkin em. ohjekirja sisälsi marssiharjoituksia, erilaisia askellajeja, permanto-, järjestys-, vapaa- ja telineleikkeitä. Heikel perehdytti kirjassaan myös sauvaliikkeisiin, ja sauvat säilyivätkin kauan Kuopion sokeainkoulun voimisteluvälineinä.²¹⁶ Heikel kritisoi lingiläistä voimistelua, ”joka on miesvoimistelun mautonta matkimista”, johon sisältyi raskaita sairasvoimisteluharjoituksia.²¹⁷ Puolapuut olivat H. J. Lingin suunnittelema voimisteluteline, jolla suoritettavia harjoituksia sisältyi runsaasti Göösin Voimistelun Harjoitus-Oppiin, jossa Suomelan mukaan muutoinkin oli vahva ”lingiläinen” vaikutus erilaisine ”asenteluineen”.²¹⁸ Göösin Voimistelun Harjoitus-Opin johdanto sisältää myös opetusmetodin selityksen:

Sen mukaan voimistelunopettajalta vaaditaan taitoa suorittaa liikkeitä itse ja niitä myös muille opettaa. Lisäksi ”tähän tarvitaan vielä käsitys ihmisen ruumiin rakennoksesta ja sen elämän toimituksista”. Kouluissa pitää olla ”harjoituksia varten kelpaava paikka, niin kuin myös täydelliset voimistelu-telineet”. Liikkeiden suoritus tapahtuu opettajan komennosta. Opettaja käyttää käskysanoja, joissa on kaksi osaa: liikkeen laadun selittävä kuulosana ja suoritushetken ilmoittava täytäntösana, esimerkiksi ”Käännös oikea-HAN!” ja ”Pää suo-RAAN!” Täytäntösana saadaan esille ääntä korottamalla.”²¹⁹

matrikkeli IV, 5; Kuopion lyseo 1872–1922, 41; KSK opl. JyMa.

Ida Augusta Törnqvist (1858–1928), voimistelunopettaja, Kuopion ruotsalainen tyttökoulu, Aspin pedagoginen voimistelukurssi 1886 ja kasvatusopin tutkinto 1887, tyttöjen voimistelunopettaja Kuopion normaalityttölyseo 1886–1925 ja Kuopion sokeainkoulu 1886–1928. Ulkomaiset opintomatkat: Ruotsi 1889 ja 1903, Tanska 1906 ja Saksa 1906. Kleemola 1996, 37; KSK opl. JyMa.

²¹⁶ Tšokkinen 1984, 171.

²¹⁷ Suomela 1944, 200–201.

²¹⁸ mt. s. 170–171.

²¹⁹ Göös 1868; Wuolio 1982, 44.

Komentopohjainen voimistelu oli muutoinkin ajan hengen mukaista ja se juurtui pysyvästi voimistelun ohjaukseen. Tällä seikalla oli merkitystä myös totuttamisessa kurinalaiseen ja suositeltavaan käytökseen.

Muutamien säilyneiden oppilasarvostelujen mukaan Kuopion sokeainkoulussa aluksi käytettiin laajaa arvosteluasteikkoa, jossa korkein arvosana oli 12. Vuodesta 1878 alkaen käytössä oli yleinen asteikko 10–4.

Syyslukukaudella 1874 neljä 24 oppilaasta sai voimistelussa arvosanan 5. Kokonaan arvostelematta jäi kuusi. Heistä yksi keskeytti koulunkäynnin parantuneen näön vuoksi, kaksi lähetettiin kotiin huonon terveyden vuoksi, kolmen kohdalla arvostelematta jättämisen syy on epäselvä, mahdollisesti lääkärin antama vapautus. Voimistelussa arvosanan 5 saaneiden neljän oppilaan keskiarvot olivat 10, 11, 10 ja 8, joihin voimistelu ei sisältynyt.²²⁰

Ensimmäisellä luokalla saatu arvosana useimpien oppilaiden kohdalla nousi kouluvuosien myötä. Varsinkin päästötodistuksen arvosanaa nostettiin keskiarvon parantamiseksi. On kiintoisaa seurata voimistelun ja käsitöiden arvosanojen yhteyttä. Vaikka poikkeuksiakin oli, niin voimistelun ja käsitöiden arvosanat olivat yleensä lähellä toisiaan. Esimerkiksi vuositutkinnossa 1884 mukana olleiden voimistelun ja käsitöiden arvosanat kaikilta luokilta päästötodistukseen saakka olivat (käsitöiden arvosana sulkeissa):

	-84	-85	-86	-87	-88	-89	-90
oppilas							
nro 85	6 (6)	7 (6)	7 (7)	7 (7)	- (7)	- (-)	6 (7)
nro 90	6 (7)	6 (9)	6 (9)	7 (10)	7 (10)	9 (10)	
nro 91	6 (7)	6 (7)	5 (7)	6 (7)	6 (8)	7 (6)	
nro 92	6 (6)	- (6) (kuoli 1886 koulussa ollessaan)					
nro 93	7 (7)	8 (8)	7 (8)	7 (10)	- (10)	8 (10)	
nro 94	6 (7)	6 (8)	7 (8)	7 (9)	6 (9)	6 (9)	7 (10)

Kosti Lyytikäisen mukaan tässä mainituista päästötodistuksen saaneista viidestä oppilaasta neljä ansaitsi toimeentulonsa yhden tarvitessa toimeentuloapua.²²¹

Vuoden 1870 ohjesäännön mukaan Kuopion sokeainkoulun oppiaika ja lomat olivat samat kuin alkeisoppilaitoksissa. Vuoden 1856 koulujärjestyksen mukaisesti alkeisoppilaitosten syyslukukausi alkoi syyskuun

²²⁰ KSKA oppilasarvostelut. JyMa.

²²¹ KSKA oppilasarvostelut. JyMa; Lyytikäinen 1902, 42.

ensimmäisenä ja päättyi joulukuun 15. päivänä. Kevätlukukausi oli 15. päivästä tammikuuta 14.–20. päivään kesäkuuta. Vuonna 1872 voimaan tulleen koulujärjestyksen mukaan loma-ajat säilyivät lähes ennallaan, kevätlukukauden päättymispäivä täsmennettiin 15. päiväksi kesäkuuta. Samat ajat vahvistettiin myös Helsingin sokeainkoulun vuoden 1875 ohjesäännössä.

Monet Kuopion sokeainkoulun oppilaista viettivät myös loma-aikansa koululla. Varsinkin joulu- ja pääsiäislomien aikana syrjäseutujen oppilaat tuskin olisivat ehtineet käväisemään kotona. On muistettava, että rautatieyhteys Kuopioon tuli vasta v. 1889, ja senkin jälkeen junayhteydet pohjoisen suuntaan olivat mahdollisia vain Riihimäen kautta. Koulun päivittäinen työjärjestys oli tarkoin määrätty herätyksestä nukkumaan menoon saakka. Herätys tapahtui kello kuusi ja nukkumaanmeno kello 22.00 isommat ja kello 20.30 pienemmät oppilaat. Oppitunnit alkoivat kello 8.00 ja päättyivät kello 19.30. Aamupäivän tunnit sisälsivät lukuaineiden opetusta, iltapäivän tunnit käsitöitä, voimistelua ja musiikkia. Päivä aloitettiin ja päätettiin yhteisellä hartaushetkellä, minkä lisäksi jokaisen aterian alussa ja lopussa oli ruokarukous. Sunnuntaisin käytiin kirkossa tai pidettiin jumalanpalvelus koululla.²²²

Steniuksen johtamassa Kuopion sokeainkoulussa oli opetuksen painopiste oppilaiden kasvattamisessa omalla työllään toimeentuleviksi kansalaisiksi. Vuoden 1873 asetuksen mukaan oppilaiden tuli valmistua ”keinollisia eli teollisia ammatteja” varten. Käsityöammattien opetukseen käytettiin suurin osa ajasta, ylimmällä luokalla jopa 3/4, jolloin lukuaineiden tuntimäärä kaventui hyvin vähiin. Voimistelutuntien määrä pysyi viikossa kahtena, mutta se saatettiin jakaa useampaan voimistelukertaan. Kasvattaminen itsenäiseen ja omatoimiseen elämään edellytti opetukselta myös fyysisen kunnon huomioonottamista. Voimistelun ohella siihen pyrittiin jokapäiväisillä töillä, joihin kuului halkojen sahaaminen, puiden ja veden kantaminen asuin- ja opetustiloihin, niiden lämmittäminen ja siivoaminen sekä keittiöaskareissa auttaminen. ”Työllä työhön” -opetuksella pyrittiin määrätietoisesti kasvattamaan oppilaat selviytymään niistä töistä ja askareista, jotka heitä odottivat kouluajan jälkeen. Tämä oli erittäin tarkoituksenmukaista ottaen huomioon Kuopion sokeainkoulun oppilaiden kotitaustan, sillä vuosina 1871–1879 oppilaista 84,7 prosenttia oli kotoisin maaseudulta.²²³

²²² Asiakirjat valtiopäiviltä 1877–78 IV I, 4-5. KA; Tšokkinen 1984, 132.

²²³ Asiakirjat valtiopäiviltä 1877–78 IV I, 5. KA; Tšokkinen 1984, taulukko 19, 267.

Kouluaika ja oppilaiden työllistyminen

Sokeainkoulujen yhteinen oppilasmäärä vuosina 1865–1892 oli 216, joista Kuopion koulun 162 ja Helsingin 54.²²⁴ Kuopion koulun oppilaista 91 suoritti täyden oppimäärän, naisista lähes puolet ja miehistä lähes 65 prosenttia. 71 oppilaan kohdalla koulunkäynti keskeytyi eri syistä. Kouluaika eli täyden oppimäärän suorittaminen Kuopiossa oli keskimäärin viisi vuotta. Vaillinaisen oppimäärän suorittaneita oli 25, 15 prosenttia koko oppilasmäärästä. Parantuneen näön ansiosta 17 oppilasta eli joka kymmenes keskeytti koulunkäynnin siirtyäkseen toiseen kouluun tai kotitöihin. Lähes samansuuruinen oli sairauden takia opintonsa keskeyttäneiden määrä. Myöskin huono koulumenestys ja huono käytös vaikuttivat opintojen keskeyttämiseen.²²⁵

Kun tarkastellaan oppilaiden työllistymistä havaitaan, että yli puolet ansaitsi oman toimeentulonsa. Naisten osalta luku oli jonkin verran alle puolet ja miesten osalta yli puolet. Nämä luvut olivat huomattavasti korkeammat niiden oppilaiden osalta, jotka olivat suorittaneet täyden oppimäärän toisin sanoen 91:sta oppilaasta 73 eli 80,2 prosenttia oli työllistynyt. Korkea luku osoittaa koulutuksen päässeen hyvin yhteen keskeiseen tavoitteeseensa eli oppilas oli kykenevä vastaamaan omasta toimeentulostaan kouluajan jälkeen. Vaillinaisen oppimäärän suorittaneista 11, lähes puolet, ansaitsi toimeentulonsa.²²⁶

Kouluaikana kuoli neljä koulun tyttöoppilasta. Vastaavana aikana Helsingin koulun 54 oppilaan joukossa ei ollut yhtään kuolemantapausta. Tuberkuloosi oli tuolloin hyvin yleinen sairaus ja sen leviämistä edistivät ahdas asuminen ja huoneiden puutteellinen tuuletus. Kuopion sokeainkoulun kouluneuvosto lähettikin kouluylhallitukselle 1877 kirjeen, jossa pyydettiin lisämäärärahaa oppilasasuntolan laajentamiseen ahtaan asumisen aiheuttamien terveysongelmien poistamiseksi.²²⁷ Ulkoilun ja voimistelun avulla pyrittiin vahvistamaan oppilaiden kuntoa ja karaisemaan heitä tauteja vastaan.

Oppilaiden keskuudessa virinnyttä harrastustoimintaa, kuten säännöllisesti järjestettyjä konventteja, suosittiin koulun johdon taholta. Musiikinopetuksen ansiosta koulun oppilaille järjestettiin esiinty-

²²⁴ ks. liite 5.

²²⁵ K. Lyytikäinen 1902, 34-51.

²²⁶ mt. s. 34-51.

²²⁷ KSKA Kouluylhallituksen kirje 12.7.1877. JyMa; Tšokkinen 1984, 183.

mismahdollisuuksia koulun omissa tilaisuuksissa, mutta myös koulun ulkopuolella.²²⁸

Koulumies liikealalla ja politiikassa

Syksyllä 1868 juuri ennen opintomatkaa lähtöään Karl Mortimer Stenius solmi avioliiton Alma Augusta Aminoffin kanssa. Aviopari lähti yhdessä tälle matkalle, jonka aikana varsinkin nuorta aviovaimoa vaivasi koti-ikävä ja kotiinpaluuta joudutti lähestyvä esikoisen syntyminen syyskuun lopulla 1869.²²⁹ K. M. Stenius oli käynyt koulua Kuopiossa, joten jo siltä ajalta kaupunki oli hänelle hyvin tuttu. Siellä asui myös useita hänen ja Alma-vaimon sukulaisia, useat heistä varakkaita ja vaikutusvaltaisia. Steniuksen perhe asui aluksi sokeainkoulun yhteydessä olevassa asunnossa, mutta perheen ja varallisuuden kasvaessa hankittiin oma talo Tulliportin- ja Haapaniemenkadun kulmassa. Rakennuksessa oli viisi huonetta, keittiö ja niin iso ruokasali, että sen lämmittämiseen tarvittiin kaksi uunia. Taloudenpidossa oli neljä apulaista. Kesänviettopaikkoja oli Sarkkila Pielisjärvellä, jonne mentiin laivalla ja hevoskyydillä. Myöhemmät paikat olivat lähempänä Kuopiota. Suurperheen elättämiseksi perheenpää osallistui maatalo- ja muihin kauppoihin, jotka lopulta johtivat hänet ylivoimaisiin taloudellisiin vaikeuksiin, joiden seurauksena oli muutettava Krögereiltä vuokrattuun taloon nykyisen Kuopionlahden- ja Kuninkaankadun kulmassa. Täällä perhe asui K. M. Steniuksen elämän 20 viimeistä vuotta.²³⁰

Koulun johtajan tehtävät antoivat Steniukselle alkuvuosina niin paljon työtä, ettei hänelle jäänyt aikaa koulun ulkopuoliseen toimintaan. Vähitellen tilanne kuitenkin helpottui, ja hän osallistui aktiivisesti muun muassa Suomalaisen seuran toimintaan. Kaupungin kulttuurielämä 1880-

²²⁸ Helsingissä vuonna 1887 toimintansa aloittanut De Blindas Vänner – Sokeain Ystävät -yhdistys perusti Kuopioon Sokeain Ystävain Haaraosaston 1888. Sen ensimmäinen puheenjohtaja oli K. M. Stenius. Yhdistyksen alkuvuosien toiminta suuntautui varojen hankintaan ja niissä merkeissä järjestettiin Kuopiossa joulun alla 1891 konsertti, jonka ohjelmasta vastasivat sokeainkoulun oppilaat koulun musiikinopettaja A. A. Pekurin johdolla. Lyytikäinen K. 1907, 3.

²²⁹ Alma Augusta Aminoff (1847–1922, aatelissuku nro 36). Häämatkalta K. M. Stenius kirjoitti isälleen 25.3.1869 kertoen vaimonsa koti-ikävästä. Maria Hiltusen ya. Kuopio.

²³⁰ Aarne Kinnunen, Muistoja ja mielipiteitä Steniuksista 9.9.1984. Maria Hiltusen ya. Kuopio.

luvulla oli hyvin vireää, ja ”Kuopio oli kuin Helsinki pienoiskoossa.”²³¹ Myös kunnallispolitiikka kiinnosti ja hän kuului kaupungin valtuustoon vuosina 1875–84 sekä oli Rahatoimikamarin jäsen ja sen puheenjohtaja vuosina 1884–92. Samoin kuuluivat kaupungin valtuustoon sokeainkoulun opettaja rovasti Mathias Hinkula ja kuuromykkäinkoulun johtaja Kustaa Killinen.²³² Aistivalliskoulujen johtajat ja opettajat toimivat aktiivisesti koulukaupunkinsa asioiden hoitamisessa ja tekivät toiminnallaan myös koulut tunnetuksi muille kaupunkilaisille. Sokeainkoulu ja kuuromykkäinkoulu sijaitsivat aivan kaupungin keskustassa, joten niiden oppilaat olivat jokapäiväinen näky katukuvassa.

Suhteessa ajan suuriin poliittisiin kysymyksiin Stenius edusti myöntyväisyyksimielisten linjaa ja joutui sen vuoksi muun muassa Minna Canthin piikittelyn kohteeksi. Vuonna 1890 annetun postimanifestin seurauksena Suomen suhteessa Venäjään alkoi uusi vaihe, joka heijastui myös kuopiolaisten elämään. Tämän näkyi vastustuksena kenraalikuvernööri Heidenin kaupunkiin vierailua kohtaan. Sen johdosta järjestettiin Väinölänniemien huvilalla ”surujuhla” 12.6.1890. Kaupunkilaisten tunnelmia kuvasi tyttarelleen Minna Canth seuraavasti:

Sokea Stenius koetti kaikin tavoin saada lippuja julkisiin rakennuksiin. Ja saikin lyseolle, kaup.huoneelle ja sokeainkoululle. Tyttökoululle minä menin estämään, Savon herrat varastivat kaup.huoneen liput, joita oli kolme. Mutta tekivät sen niin aikaisin, että ennättivät asettaa sijaan yhden. Seurahuoneelta myös putosivat liput, kun Väinö meni sinne ja uhkasi Ahlbergiä skandaalikirjoituksella. Yleinen uhkaava ja odottava jännitys vallitsi kaupungissa iltapäivällä kun jumaa odotettiin. Olimme päättäneet, että - jos vaan toiset olisivat ruvenneet juhlimaan, olisimme me kokoontuneet Snellmanin patsaan ympärille, olisimme sen peittäneet suruharsoon ja laulaneet Maamme laulun siinä, kun k.ylh. ajaisi ohitse. Mutta semmoista demonstraatiota ei tarvittu, sillä kenelläkään ei ollut halua mennä häntä tiiraamaan.²³³

Steniuksen perheen vaikeat ajat alkoivat vuonna 1892 perheenpään sairastuessa. Oikea käsi halvaantui ensin, sitten meni puhekyky. Kaiken lisäksi tuli vielä seuraavana vuonna konkurssi ja sen myötä oman talon myyminen. Syntyneestä vaikeasta tilanteesta hän itse on kertonut

²³¹ Hakaste 1992, 241–242.

²³² Mathias Hinkula 1879–88 (vpj. 1880–81, 1884–87, pj. 1883); Kustaa Killinen 1882–86, 1895–96, 1898–1918 (pj. 1903–18). Nummela 1989, 368.

²³³ Nummela 1989, 368.

ystävilleen: ”Lääkärit ovat sanoneet, että minun halvaantumiseni johtui yllärasituksesta, sillä kolmen viran hoitaminen yli kymmenen vuotta oli aivan liian paljon minun heikolle terveydelleni”.²³⁴

Steniuksen sairastumisesta kerrotaan myös Minna Canthin kirjeessä Elli-tyttärelleen 18. päivänä heinäkuuta 1892.

*Blind (K. M.) Stenius kuuluu saaneen tänään slaagin. Ei hän ole vielä kuollut, mutta ei kuulu vielä olevan tietoa virkoamisestakaan. Huonoa joukkoa sinne jää, jos hän kuolee. Kolmelta lasta, nuorin tänä kevännä syntynyt. Ja raha-asiat hirveän huonot.*²³⁵

Eläkkeelle Stenius jäi vuonna 1895, ja elätti sen jälkeen perhettään venäläisten asettamana sensorina. Karl Mortimer Stenius kuoli Kuopiossa vuonna 1911. Hänen hautansa sijaitsee Kuopion vanhalla hautausmaalla.²³⁶

3.3.5 Oppilaiden näkökulmia

”Et sinä oppisi lukemaan ...”

Kustaalla²³⁷ oli palava halu sokeainkouluihin, josta hän oli kuullut jo useita vuosia aikaisemmin mutta vasta kesällä 1880 ratamestari Hietanen, joka oli kotoisin Kuopiosta, käynnisti kouluun hakeutumistoimenpiteet. Reimannin sukulaiset vastustivat hänen kouluun lähtöään ja setä sanoi, että ”et sinä oppisi lukemaan, vaikka puustaimet olisi kirveellä veistetty”.

Kuopiosta tulleen kirjeen mukaan kouluun tuleva oppilas saisi ilmaisen laivamatkan Viipuri–Kuopio, mutta Uudenkirkon asemalta Viipuriin matka olisi itse maksettava. Reimann kiersi kotikylän talot ja

²³⁴ Tuohus 1987, 7; Steniuksen kirje Jennylle ja Ollille. Hiltusen ya. Kuopio.

²³⁵ Kannila 1973, 563.

²³⁶ Miehensä kuoleman jälkeen Alma Stenius muutti Helsinkiin, jossa kuoli 1922. Hänen hautansa on Hietaniemen hautausmaalla. Steniuksen perheeseen syntyi 13 lasta, jotka kaikki elivät aikuisiksi. Tuohus 1987, 6.

²³⁷ Kustaa Reimann s. 1.10.1851 Uusikirkko. KSK opp.nro 74, 1880–83. Reimann tuli koulun oppilaaksi 29-vuotiaana 28.10.1880 ja vaillinaisen oppimäärän suorittuaan sai päästötodistuksen 4.6.1883. Koulun jälkeen hän hoiti ”lukkarin virkaa” rautateillä ja oli ennen kouluuntuloaan harrastanut soittoa ja laulua ja toiminut pyhäkoulun opettajana kotiseudullaan. Reimannin kertoma kouluuntulomatkasta kuvaa vaikeuksia, joita pitkiin koulumatkoihin saattoi liittyä. KSK ol, JyMa; Sokeain Viesti 1913, 10-11.

sai kokoon pienen matkakassan. Veli saattoi hänet asemalle, josta hän jatkoi yksin Viipuriin ja meni siellä laivan kapteenin puheille. Kapteeni sanoi, että hän kyllä mielellään vie, mutta on epätietoista, pääseekö laiva Kuopioon asti, kun on pelättävä, että ahtaamat väylät jäätyvät ja keskeyttävät matkan. Näin sitten kävikin Varkaudessa, jolloin kapteeni lupauksestaan huolimatta ryhtyi vaatimaan matkakorvausta yhdeksän markkaa, luopuen lopulta kuitenkin vaatimuksestaan. Matkakassassa oli tuolloin jäljellä kolme markkaa.

Varkaudesta Kustaa sai hevoskyydin Leppävirralle vankienkuljettajan luokse hintaan 2,60 markkaa. Vankienkuljettaja vei hänet Kuopioon ja pysyi kuljetuksesta seitsemän markkaa. Tämä summa maksettiin sokeainkoulun kassasta.

”Lapsista yhden söivät sudet”

Viisilapsinen perhe sai kokea paljon surua ja vaikeuksia. Lapsista yhden söivät sudet, ja Vilho²³⁸ menetti näkönsä 15 kuukauden ikäisenä tulirokon seurauksena.

Vanhempani olivat vähävaraisia, joten lapsuudessani täytyi minun tyytyä kaikessa mahdollisimman vähään. Äärimmäistä kurjuutta en kuitenkaan silloin tarvinnut kokea. Äiti oli uskonnollinen ja kohdisti minuun hellää huolenpitoa. Isä kohteli minua aina miehekkään hellästi.

Isä opetti pojalle päässäälaskua, minkä lisäksi hän sai tutustua myös sen ajan kansakoulun oppikirjoihin, joita pari vuotta vanhempi sisar luki ääneen. Kymmenvuotiaana vuonna 1885 alkanut sokeainkouluaika merkitsi Vilho Räsäselle monia vaikeuksia ja sopeutumisongelmia. Hänelle tuotti vaikeuksia sopeutua koulun oppilasjoukkoon, jossa ”toverieni kesken tehtiin pilaa hellemmistä tunteista. Tämä johtui, kuten myöhemmin käsitin, siitä että tovereissani oli sellaisiakin, joita ei oltu milloinkaan hellyydellä kohdeltu”. Koulun johtaja K. M. Steniusta Räsänen muistelee kiitollisuudella.

Olin näet tehnyt kepposen, laadultaan vakavan, ja koulun opettajat vaativat että johtaja antaisi minua selkään, vaan johtaja ei kuiten-

²³⁸ Wilhelm (Vilho) Räsänen s. 2.7.1875 Kuopio (muistelmakirjoituksessaan kertoo syntyneensä eräässä Pohjois-Savon pitäjässä). Opp.nro 100, 1885–93. Hän suoritti täydellisen oppimäärän kouluaineissa ja käsitöissä. KSK ol. JyMa.

*kaan suostunut heidän vaatimukseensa. Hän vei minut kanssaan kahden kesken ja hellyydellä, jota en ollut odottanut, nuhteli hän minua. Tämä menettely vaikutti minuun syvästi.*²³⁹

Kouluajan jälkeen Vilho Räsänen hakeutui Tampereelle, jossa hän solmi avioliiton ja hankki toimeentulon käsityöammateissa. Hänen aktiivinen osallistumisensa sokeain järjestötyön syntyyn oli merkittävä ja hän toimi järjestötehtävissä muun muassa Äidin-Syli-nimisessä Tampereen Sokeain Kehitys- ja Avustusyhdistyksessä, perustettu 1909. Räsänen oli myös ahkera kirjoittaja ja hänen kirjoituksiaan on julkaistu muun muassa Sokeain Kevätviesti ja Sokeain Viesti -nimisissä lehdissä vuosina 1911–14.²⁴⁰

Pohdintaa

Suomenkielisen sokeainkoulun sijoituspaikaksi valittu sisämaan Kuopio oli ennen rautatieyhteyksien valmistumista syrjäinen kaupunki. Sinne tulleiden oppilaiden koulumatkat olivat sekä hankalia että usein myös hyvin pitkiä. Pääsiäis- ja usein myös joululomat oli vietettävä koululla, jolloin sinne jääville oppilaille oli järjestettävä sopivaa työtä tai askareita. Yhteydenpito kotiin jäi pitkiksi ajoiksi kirjeenvaihdon varaan, jossa oppilasta auttoivat asuntolan hoitajat. Niiden oppilaiden vanhemmilla, jotka oli vapautettu oppilaan koulumaksuista, ei ollut oikeutta kajota lapsensa kasvatukseen liittyviin kysymyksiin. Kurinpidossa noudatettiin kansakoululle säädetyjä ohjeita, joissa ankarin rangaistus oli koulusta erottaminen. Oppilaiden edistymistä seurattiin ja ellei sitä tapahtunut, oli kehityskyvttömiä osana kotiin tai vaivashoitoon lähettämisen. Kaikesta huolimatta sokeainkoulu oli pääosalle sen oppilaista hyvä opinahjo, jonne hakeuduttiin jopa 29 vuoden iässä. Käsityönopeus niin tytöille kuin pojille oli ammattinsa osaavien opettajien käsissä.

Koulun oppilaat olivat tuttu näky kuopiolaisille. He osallistuivat sunnuntaisin kirkossa pidettyihin jumalanpalveluksiin ja esiintyivät julkisissa konserteissa. Koulun johtaja K. M. Stenius, joka hoiti tehtävää koko väliaikaisuuden kauden, osallistui kunnallispolitiikkaan ja voi siinä yhteydessä valvoa myös oman koulun asioiden hoitoa. Koulun ahtaista vuokratiloista huolimatta sen työskentely oli tuloksellista. Suuri osa viisivuotisen oppimäärän suorittaneista kykeni hankkimansa ammattitaidon turvin itsenäiseen elämään.

²³⁹ Sokeain Kevätviesti 1911, 8-10.

²⁴⁰ Vartio 1988, 270.

4 Toiminta vakiintuu 1892–1917

4.1 Aistivalliskoulujen kehittäminen

4.1.1 Uudet suuntaviivat

Vuoden 1889 aistivalliskoulukomitean työn tuloksena valmistui mietintö, jonka pohjalta laadittu asetus hyväksyttiin kesäkuun 30. päivänä 1892. Tällä asetuksella sokeainkoulujen väliaikaisuus lakkasi, ja Helsingin ja Kuopion sokeainkoulua koskivat nyt samat määräykset, joiden mukaan molemmat koulut oli muodostettava täydellisiksi sokeainkouluiksi. Koulut olivat edelleen valtion ylläpitämiä sisäoppilaitoksia, joihin voitiin ottaa 45–50 oppilasta. Koulut muuttuivat 10-vuotisiksi ja käsittivät 2-vuotisen valmistavan osaston sekä 4-vuotisen koulu- ja 4-vuotisen työosaston. Oppilaat valmistavalle osastolle otettiin 8–10-vuotiaina ja kouluosastolle 10–14-vuotiaina. Kouluuntuloikä oli näin alentunut, mikä oli ollut opettajien toivomus. Helsingin sokeainkoulusta tuli nyt kaksikielinen, johon otettiin sekä suomea että ruotsia puhuvia oppilaita. Opetuksen valmistavalla ja kouluosastolla tuli tapahtua oppilaan äidinkielellä, kun taas asuntola ja työosasto olivat yhteiset. Opetus oli edelleen ilmaista, mutta asumisesta, ravinnosta ja hoidosta perittävä maksu korotettiin 250 markkaan, vaaterahan pysyessä edelleen 50 markkana vuodessa.¹

Sokeainkoulun johtajan tai johtajattaren kelpoisuusvaatimuksena oli filosofian kandidaatin tai teologian kandidaatin tutkinto sekä kasvatusopillinen tutkinto tai julkaistuilla teoksilla osoitettu tieteellinen ja kasvatusopillinen taito tai johtajattaren kelpoisuudeksi ne ehdot, jotka sisältyivät tyttökouluista 27.11.1885 annettuun asetukseen. Poikkeustapauksissa myöskin erinomaisella menestyksellä harjoitettu opettajatoimi voi oikeuttaa johtajan tai johtajattaren viran saamiseen. Akateeminen tutkinto kuului jo johtajan ja opettajan kelpoisuusvaatimukseen Kuopion sokeainkoulua varten 17.11.1870 annettuun ohjesääntöön. Viran kunnollinen hoitaminen edellytti siveellistä vakavuutta, nuorison johtamiseen soveliaista mielenlaatua sekä niiden erityistietojen ja -taitojen hallintaa ja kokemusta, jotka olivat tarpeen opetustyössä. Viranhakijan oli yhden vuoden ajan seurattava opetusta sokeainkoulussa ja sen jälkeen aistivalliskoulujen tarkastajan läsnä ollessa osallistuttava tietopuoliseen kokeeseen sekä tutkijakunnan läsnä ollessa suoritettava käytännöllinen opetusnäyte.

¹ Asetus 24/1892.

Sokeainkoulun opettajan/opettajattaren ja asuntolan johtajattaren kelpoisuusvaatimukset olivat ylemmän kansakoulun opettajasta/opettajattaresta 28.6.1890 annetun määräyksen mukaiset. Johtajan asetti virkaan senaatin talousosasto kouluylivhallituksen esityksen perusteella, opettajat kouluylivhallitus koulun johtajan esityksen perusteella.²

Koulujen ollessa väliaikaisia opettajat eivät olleet saaneet valtakirjaa virkoihinsa, nyt virat voitiin vakinaistaa. Palkkaus- ja menosäännön mukaan naispuoliselle koulun johtajalle maksettiin 80 prosenttia miespuolisen johtajan palkasta. Sokeainkoulujen opettajakuntaan tuli kuulua sekä miehiä että naisia. Helsingin sokeainkoulussa tuli kalliimpien elatuskustannusten tähden johtajalle/opettajalle erityinen 500 markan korvaus sekä johtajattarelle, asuntolan johtajattarelle ja opettajattarelle 400 markan korvaus.³

Asetus sisälsi myös sen merkittävän määräyksen, jonka mukaan koulutoimen ylivhallitukseen oli perustettava aistivalliskoulujen tarkastajan virka. Viranhaltijalta vaadittiin filosofian kandidaatin tai teologinen loppututkinto sekä kasvatusopin tutkinto tai julkaistuilla teoksilla osoitettu tieteellinen sivistys sekä tarpeellinen kasvatusopillinen kokemus kouluista ja opetuksesta yleensä ja varsinkin aistivalliskouluista. Tarkastajan tuli osallistua kaikkiin aistivalliskouluja koskeviin ylivhallituksen keskusteluihin ja päätöksiin. Ylivhallituksen esittelyä varten hänen tuli valmistella aistivalliskouluja koskevat kysymykset ja niitä käsiteltäessä käyttää ensimmäinen puheenvuoro. Hänen tuli valvoa sekä julkisia että yksityisiä aistivalliskouluja ja suorittaa niihin tarkastuskäyntejä. Tarkastajan tuli järjestää ja johtaa niitä tietuopuolisia ja käytännön kokeita, joita aistivalliskoulujen johtajan/johtajattaren tai opettajan/opettajattaren viranhakijat olivat velvollisia suorittamaan. Tarkastajan tuli määrävuosina tehtäviä tilastoja varten kerätä tiedot maan kaikista aistivallisista ja tylsämielisistä. Lisäksi hänen tuli aistivalliskoulujen johtajien/johtajattarien ilmoitusten perusteella tehdä se tilastollinen selvitys, joka ylivhallituksen oli vuosittain annettava keisarille. Tarkastajan tuli valvoa, että maan kuurot, sokeat ja tylsämieliset nauttivat laissa säädettyä tai muuten tarpeellista opetusta, kasvatusta ja hoitoa.

² Asetus 24/1892. Sokeainkoulun johtaja/johtajatar sekä opettaja/opettajatar olivat oikeutetut viiden vuoden välein nuhteettoman palvelun jälkeen 10 %:n ja 25 vuoden jälkeen 50 %:n palkankorotukseen sekä eläkkeeseen, josta on säädetty 11.5.1866 seminaarin opettajalle/opettajattarelle.

³ Asetus 24/1892.

Tarkastajalla oli oikeus opettajakunnan esityksestä alentaa tai kokonaan vapauttaa oppilas säädetyistä maksuista.⁴

Asetuksen ensimmäisenä seurauksena nimitti senaatin talousosasto Valter Forsiuksen aistivalliskoulujen tarkastajaksi 1.9.1892 alkaen.⁵ Juuri Valter Forsiusta tähän virkaan soveliaimpana piti C. H. Alopaeus. Forsiuksen toimesta aloitti vuonna 1892 ilmestymisen Suomen Aistivalliskoulujen Lehti suomen ja ruotsinkielisenä.

Vuoden 1892 asetus sisälsi vain osan aistivalliskoulukomitean tekemästä työstä. Sen ulkopuolelle jäivät mm. opetussuunnitelmat ja tylsämielisten opetus. Asetus sisälsi kaikkien valtion ylläpitämien kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen toiminnan uudelleen organisoinnin maassamme. Sokeainkoulujen toiminta tuli järjestää niitä varten rakennetuissa omissa kiinteistöissä. Uutta oli myös määräys, jonka mukaan kouluiän ohittaneita varten tuli perustaa yli-ikäisten sokeainkoulu. Johtajia, opettajia ja muuta henkilökuntaa koskevat ehdotukset seurasivat aistivalliskoulukomitean kannanottoja. Tämä merkitsi erikoistuneen opettajakunnan muodostumista; edut ja asema tulisivat seminaarin ja oppikoulun opettajien virkoihin verrattaviksi, mikä merkitsi statuksen kohoamista. Asetusehdotuksen mukaan opetuksen tarkoituksena oli kasvattaa kuuroja ja sokeita

kristillisiksi, siveellisiksi ja hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi, siten että koulu sekä antaa heille opetusta ja sielunsivistystä että valmistaa heitä rippikoulua varten kuin myöskin opettaa ja harjoittaa heitä sellaisissa käytännöllisissä töissä, joilla he vastedes, mikäli mahdollista on, voivat hankkia itsellensä elatusta.

Oppilaiden valmistaminen konfirmaatiota varten oli uutta tässä yhteydessä.⁶

Sokeainkoulujen asema valtion ylläpitäminä sisäoppilaitoksina oli näin asetuksella vakinaistettu. Kouluajan pidentäminen kymmeneen vuoteen merkitsi ammattiopetuksen tuntuvaa lisäystä. Käsityöt muodostaisivat ammattiin valmentavien aineiden rungon. Blindanstalten i Helsingfors muuttui kaksikieliseksi ja nimeksi vakiintui Helsingin sokeainkoulu.

⁴ Asetus 24/1892. Aistivalliskoulujen tarkastajan paikka kouluylihallituksessa oli oppikouluosastolla, mutta 1898 lähtien kansakouluosastossa, jossa käsiteltävien asioiden piiriin tulivat aistivalliskoulut ja vapaa kansanvalistustyö. Somerkivi 1979, 53-54.

⁵ Somerkivi 1979, 169.

⁶ Asetusehdotus 2.3.1892, 46-83; Tšokkinen 1984, 42-43; Vuolle 1993, 162.

Sokeainkoulujen kehittämisen kannalta vuoden 1892 asetus oli puutteellinen. Aistivalliskoulukomitea oli laatinut ehdotuksen sokeainkoulujen opetussuunnitelmaksi, joka ei kuitenkaan sisällynyt senaatin keisarille tekemään ehdotukseen. Tämä aiheutti paljon keskustelua ja herätti tyytymättömyyttä opettajakunnan keskuudessa. Kansakouluasetuksen vuodelta 1866 mukaan kunnat laativat paikalliset opetussuunnitelmat, joiden täydennykseksi tulivat vuoden 1881 mallikurssit. Tšokkisen mukaan sokeainopetusta koskevat ehdotukset osoittavat, että sokeainkouluissa seurattiin yleisen kansakoulun ajankohtaisia uudistuspyrkimyksiä.⁷

Suomen Aistivalliskoulujen Lehti tarjosi opettajille mahdollisuuden käydä keskustelua ajankohtaisista kysymyksistä. Varsinkin Kuopion sokeainkoulun johtaja Kosti Lyytikäinen osallistui aktiivisesti oppiennätyksiin liittyvään keskusteluun ja kannatti jo varhaisvaiheessa vuorokurssijärjestelmää.

Aistivalliskoulujen opettajat käsitelivät myös lukusuunnitelmiin ja oppiennätyksiin liittyviä kysymyksiä ensimmäisessä kokouksessaan Turussa 1901. Kokouksen puheenjohtajana toimi Valter Forsius, joka välitti opettajakunnan huolestuneisuuden kouluylhallituksen tietoon. Nämä keskustelut kiirehtivät osaltaan uuden asetuksen antamista pahimpien epäkohtien poistamiseksi.⁸

4.1.2 Vuoden 1904 asetus kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudestajärjestämisestä

Helmikuun 26. päivänä 1904 keisari vahvisti senaatin esityksestä asetuksen Suomen kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudestajärjestämisestä. Se julkaistiin maaliskuun 29. päivänä 1904. Asetuksen ensimmäisessä pykälässä säädettiin:

Kuuromykkäin ja sokeain opetus tapahtuu tässä asetuksessa mainituissa laitoksissa. Näille laitoksille tulee Keisarillisen Suomen Senaatin yksissäneuvoin Kenraalikuvernöörin kanssa antaa ohjesäännöt ja opetussuunnitelma, ja on, siksi kuin sellaiset on ehditty vahvistaa, soveltuvissa kohdin noudatettava mitä kansakoulun opetuksesta on säädettynä.⁹

⁷ Tšokkinen 1984, 33.

⁸ I ja II Aistivalliskouluopettajien kokous 1901, 3-8.

⁹ Asetus 21/1904, § 1.

Uusi asetus saatiin ajankohtana, jolloin ns. venäläistämistoimenpiteet olivat yleisiä. Anja Tšokkinen onkin nimittänyt tätä asetusta ”bobrikoivilaiseen henkeen” syntyneeksi.¹⁰ Tähän nimitykseen antoi aiheen se, että aistivalliskoulujenkin virkanimitykset oli siirretty perinteisestä kollegiaalisesta nimityskäytännöstä ja keskitetty yhdelle henkilölle, joka oli koulutoimen ylihallituksen päällikkö. Tällä paikalla oli Y. K. Yrjö-Koskinen vuosina 1902–1917.¹¹ Hän oli keskeinen henkilö asetuksen valmistelutyössä.

Asetuksessa määritellään tarkoin kelpoisuusvaatimukset, mutta virkoihin voitiin nimittää myös henkilö, joka ei näitä täyttänyt. Tämä asetukseen sisältynyt mahdollisuus tuntuu aika luonnolliselta, mutta se koettiin omana aikanaan uhkana opettajakunnan keskuudessa ja sai aikaan jännitteitä, jotka vaativat uuden asetuksen antamista.¹²

Vuoden 1904 asetus ei sisältänyt määräyksiä koulun oppiaineista eikä opetuksen tarkoituksesta. Se täsmensi 12 vuotta aikaisemmin annetun asetuksen sisältöä. Helsingin sokeainkoulun asemaa kaksikielisenä kouluna korostaa määräys, jonka mukaan kouluun oli perustettava tilapäinen osasto ruotsinkielisiä oppilaita varten. Asuntola ja työosasto olivat yhteiset molemmille osastoille. Koulun kaksikielisyydestä oli merkittävää hyötyä, sillä varsinkin ruotsinkielisen osaston oppilaat oppivat suomen kielen ja jossain määrin myös päinvastoin.¹³

Aikaisemman osastojaon tilalle tulivat luokat, joita mm. Kuopion sokeainkoulun johtaja K. Lyytikäinen oli toivonut.¹⁴ Asetuksen mukaan sokeainkouluihin kuului valmistava luokka ja kaksi koululuokkaa, kukin kaksivuotisella kurssilla, sekä työosasto nelivuotisella kurssilla. Käytännössä myös työosasto jaettiin kahteen kaksivuotiseen luokkaan, minkä seurauksena sokeainkoululuun tuli viisi kaksivuotista luokkaa. Tämä muutos oli myös Helsingin sokeainkoulun johtajan K. Sipilän mieleen: ”Mitä sokeainkouluihin tulee, on tärkein muutos ja samalla huomattava edistysaskel se, että oppilaita kumpaankin maamme sokeainkoululuun otetaan joka toinen vuosi. Siten on päästy opetuksellisesti hankalasta kahdesta eri kurssija lukevasta vuosiosastosta kullakin luokalla.”¹⁵

¹⁰ Tšokkinen 1984, 33.

¹¹ Somerkivi 1979, 160.

¹² Asetus 21/1904, pykälät 13 ja 15.

¹³ Asetus 21/1904, § 7; Zansenin haastattelu 1.11.1962. NKLM.

¹⁴ SAKL 2/1897, 20-21.

¹⁵ SAKL 1916, juhlaulkaisu omistettu Valter Forsiukselle hänen 60-vuotispäivänä 14.9.1916, 72.

Oppilaita otettiin edelleen valmistavalle luokalle 8–10-vuotiaina ja koululuokille 10–14-vuotiaina vuorovuosina, kerrallaan enintään 15. Aistivalliskoulujen tarkastajalla oli oikeus hakemuksesta myöntää poikkeus sanotuista ikärajoista. Samoin hänellä oli oikeus opettajakunnan esityksestä alentaa tai vapauttaa kokonaan lukuvuosi- ja vaatehuoltomaksuista, joiden suuruus oli sama kuin vuoden 1892 asetuksessa.¹⁶ Koulun yhteydessä olevan asuntolan lisäksi oppilaita voitiin majoittaa sellaisiin yksityiskoteihin, joissa ”elintavat ovat omansa edistämään lasten kelpvollista kasvatusta”.

Johtajan/johtajattaren ja vakinaisten opettajien/opettajattarien palkkauksessa toteutui heidän Turun kokouksessa esittämänsä toivomus, jonka mukaan peruspalkkaan tuli viiden vuoden jälkeen 10 %:n, kymmenen vuoden jälkeen 20 %:n ja viidentoista vuoden nuhteettoman palvelun jälkeen samassa virassa 20 %:n korotus.¹⁷ Uutena asiana opettajakandidaattien auskultointiohjeisiin tuli määräys, jonka mukaan käsityö- ja käsiammattien opettajalta vaadittiin vähintään yhden lukukauden auskultointi, minkä lisäksi häneltä edellytettiin monipuolista perehtyneisyyttä käsityöammatteihin.¹⁸

4.1.3 Vuoden 1908 uudistusmielinen komitea

Toisessa yleisessä aistivalliskoulujen opettajien kokouksessa Helsingissä 5.–7.6.1906 oli esillä opetussuunnitelmakysymys. Keskustelun alusti Kuopion kuuromykkäinkoulun johtaja Kustaa Killinen. Hän viittasi vuoden 1904 asetukseen: ”Näille laitoksille tulee Keisarillisen Suomen Senaatin yksissä neuvoin Kenraalikuvernöörin kanssa antaa ohjesäännöt ja opetussuunnitelmat.” Killisen mukaan ohjesäännöt ja opetussuunnitelmat olivat hyvin tarpeelliset ja kiireelliset ja niiden tulisi perustua laajaan ja monipuoliseen asiantuntemukseen. Aistivalliskoulut olivat jo toimineet niin kauan, että niiden työskentelytavoista oli riittävästi tietoa

¹⁶ Asetus 21/1904, pykälät 7, 8 ja 11.

¹⁷ ”Kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajat ja opettajat, jotka ovat suorittaneet yliopistollisen kurssin, ovat kirkolliseen virkaylennysoikeuteen nähden ja muissa soveltuvissa kohdissa yhdenvertaiset maan alkeisoppilaitosten opettajain kanssa. Sellaisten virassa kuolleitten, valtakirjalla varustettujen johtajain tahi opettajain lesket sekä vajavaltaiset ja turvattomat lapset nauttivat sitä virka- ja armovuodenoikeutta, joka on kirkollisten virkamiesten kuolinpesille vakuutettu. Vakinaiset ja koetteeksi otetut johtajat ja opettajat näissä kouluissa ovat osalliset Suomen kouluviraston eläkekassaan.” Asetus 21/1904, § 19.

¹⁸ Asetus 21/1904, pykälät 17-18.

ja asiantuntemusta. Tätä kokemusta ja osaamista tulisi hyödyntää tässä uudistustyössä. Killinen korosti, ettei keisarillinen Suomen senaatti ja kenraalikuvernööri voi yksissä neuvoinkaan tällaisia ohjesääntöjä ja opetussuunnitelmia antaa, vaan ne oli luonnollisesti teetettävä asiantuntijoilla. Tällaista asiantuntemusta Killisen mukaan edustaisi aistivalliskoulujen tarkastaja apunaan edustajia jokaisesta erilaisesta koulusta. Kokous päätti pyytää koulutoimen ylihallitusta ryhtymään toimenpiteisiin ohjesääntöjen ja opetussuunnitelmien aikaansaamiseksi. Eri aistivalliskoulujen opettajakunnilla tulisi edustajiensa kautta olla mahdollisuus ottaa osaa ohjesääntöjen ja opetussuunnitelmien valmisteluun ja lausunnon antamiseen ennen niiden lopullista vahvistamista.¹⁹

Lokakuun 21. päivänä 1908 keisari määräsi asetettavaksi komitean laatimaan ehdotuksia aistivalliskoulujen ohjesäännöiksi ja opetussuunnitelmiksi. Komitean puheenjohtajaksi tuli aistivalliskoulujen tarkastaja Valter Forsius ja muiksi jäseniksi Kuopion kuuromykkäinkoulun johtaja Kustaa Killinen, Perttulan tylsämielisten kasvatustalon johtaja Edvin L. Hedman ja Helsingin sokeainkoulun johtaja Kyösti Sipilä, joka toimi myös komitean sihteerinä. Senaatin asettama komitea täytti ne toiveet, jotka opettajat olivat siihen nähden asettaneet. Tšokkinen mukaan²⁰ merkittävää komitean työskentelyn kannalta oli se, että johtaja Kyösti Sipilä lukuun ottamatta uuden komitean jäsenet olivat kaikki osallistuneet vuoden 1889 aistivalliskoulukomitean työhön. Komitea näin edusti vahvaa asiantuntemusta, mikä suuresti edisti sen työskentelyä. Sipilän mukaan Forsius komitean puheenjohtajana edusti monipuolista asiantuntemusta eikä sopivampaa henkilöä komitean puheenjohtajaksi olisi voitu löytääkään. Tässä komiteassa hänelle tarjoutui tilaisuus viedä päätökseen se uudistustyö, jonka hän oli saattanut alulle 1889. Komiteassa tuli näkyviin hänen kokemuksensa ja suuri asiantuntemuksensa, samoin kuin eriävien mielipiteiden kunnioitus, tietoisuus päämäärästä ja ajan vaatimusten ymmärtäminen.²¹

Komitean työn tuloksena annettiin ehdotus asetukseksi, joka hyväksyttiin vuonna 1909. Se muutti eräitä vuoden 1904 asetuksen kohtia. Aistivalliskoulujen johtajien virkojen täyttäminen tuli jälleen senaatin talousosaston tehtäväksi ja opettajien virat täytti kouluylihallitus.²² Komi-

¹⁹ II yleinen Suomen aistivalliskoulujen opettajain kokous 5–7.6.1906, 10–16.

²⁰ Tšokkinen 1984, 35.

²¹ Kouluylihallituksen ptk 31.10.1908 § 15, KA; Sipilä 1916, 73.

²² Asetus 34/1909.

tean työskentely eteni niin, että kutakin aistivalliskoulun haaraa varten valmisteltiin omat ohjesäännöt, joiden valmistelutyöhön osallistuivat kaikkien aistivalliskoulujen johtajat. Ohjesääntöehdotus perusteluineen jätettiin keisarille maaliskuun 22. päivänä 1912. Ehdotuksessa komitea pyysi itselleen lisäaikaa opetussuunnitelmien valmistamista varten. Komitean työn pohjana ohjesääntöehdotusten valmistelussa olivat vuosien 1904 ja 1909 asetusten lisäksi myös kansakoululaitosta koskevat ja yleisen koulujärjestyksen säännökset. Sokeainkoulun ohjesääntö oli hyvin yksityiskohtainen ja käsitti 66 pykälää sisältäen aineksia, jotka olivat olleet esillä jo vuoden 1889 komiteanmietinnössä. Vuoden 1912 ehdotuksen mukaan sokeainkoulut olisivat vain kehityskelpoisten sokeiden lasten opetus- ja kasvatustaitoksia. Niihin ei voitaisi ottaa oppilaaksi lasta, joka on kuuro, tylsämielinen tai niin liikuntakyvytön, ettei häntä voitaisi opettaa tai hoitaa laitoksessa asianmukaisesti. Myös tarttuva tauti tai muu vaarallisuus ympäristölle estäisi oppilaaksi ottamisen. Mitä tulee työosastoon, ehdotuksen mukaan se tuli jakaa kahteen kaksivuotiseen luokkaan.²³

Keisari ei hyväksynyt hänelle tehtyä esitystä, vaan palautti sen ja pyysi lausuntoa kouluylhallitukselta. Senaatin talousosasto lähetti ehdotuksen koulutoimen yllälyhallitukselle 2. syyskuuta 1912. Yllälyhallitus käsitteli asiaa ja antoi lausuntonsa 7. helmikuuta 1913 pitämässään kokouksessa. Sen mielestä ohjesääntöehdotuksissa siirrettiin liian paljon valtaa aistivalliskoulujen tarkastajalle. Ehdotus oli ristiriidassa kouluyllyhallituksen yleisen järjestelyn kanssa, koska jokin kouluyllyhallitukselle uskotuista aloista näin eristettäisiin asiain yleisestä käsittelystä. Aistivalliskoulujen tarkastajan päätäntävaltaa haluttiin kaventaa ja keskittää sitä enemmän koulutoimen yllälyhallituksen tehtäviin. Tällaisia asioita olivat mm. luku- ja työjärjestyksen vahvistaminen, oppilaiden vuosimaksun määrääminen ja oppilaiden kouluun ottaminen muuna kuin virallisena hakuajana. Myöskin sana ”abnorm” tulisi kääntää suomeksi sanalla ”vajaakykyinen”, joka merkityssisällöltään on laajempi kuin ”aistivallinen”. Koulutoimen yllälyhallituksen lausunto päätettiin lähettää senaatille, mutta näin ei jostain syystä tapahtunut. Ohjesäännöt jäivät näin vahvistamatta, samoin opetussuunnitelmat tekemättä.²⁴

Komitean sihteerinä toiminut Kyösti Sipilä uskoi vielä 1916 ehdotuksen saavan myönteisen ratkaisun. Hän kirjoitti, että ”Ohjesääntöehdotukset

²³ ks. 5.1.3, s. 209.

²⁴ Komiteanmietintö 7/1912; Tšokkinen 1984, 35-38.

ovat nykyään Keis. Senaatissa odottamassa vahvistamista”.²⁵ Se, että aistivalliskouluja koskevat uudistus suunnitelmat jäivät odottamaan vahvistamista, ei ollut mitenkään poikkeuksellinen ilmiö Suomen 1910-luvun koululaitoksen kehittämisyrittämissä. Kansakoulun opetus suunnitelmakomitea asetettiin 1912, ja Pukinmäen koulukokeilu käynnistyi seuraavana vuonna. Molemmat hankkeet keskeytettiin 1915.²⁶

4.1.4 Aistivallisten koulupakko

Turun aistivalliskoulujen opettajien kokouksessa 1901 oli ensimmäisenä keskustelukysymyksenä: ”Pakollinen aistivallisopetus Suomeen”. Ensimmäisen puheenvuoron käyttäjä oli O. Wichmann, Porvoon kuurojenkoulun johtaja. Tilanne kuurojenkouluissa oli huolestuttava, kun oppilaiden ikä samalla luokalla vaihteli kovin paljon. Ensimmäisellä luokalla saattoi olla 8–12-vuotiaita oppilaita. Aistivalliskoulujen opettajien tulisi antaa ponsilausuma, jossa vaaditaan aistivallisille koulupakkoa heidän saamiseksi riittävän ajoissa opetuksen piiriin.

Kuurojenkoulun johtaja K. Killinen sanoi, että koulupakko ei ratkaisisi ongelmaa, vaan oli lähdeittävä siitä, että maassa oli tarpeeseen nähden riittävä määrä kouluja. Nyt olivat koulut niin täynnä oppilaita, ettei niihin mahtunut enempää. Kun aistivalliskoulujen tarkastaja tilastojensa perusteella tietää kouluikäisten lasten määrän, hänen tuli velvoittaa kuntien viranomaiset huolehtimaan lasten saattamisesta koulutielle. Myöskään Kuopion sokeainkoulun johtaja K. Lyytikäinen ei puoltanut koulupakkoa, vaan oli tyytyväinen siihen, mitä valtiovalta oli aistivalliskoulujen hyväksi tehnyt. Koska kaikkiin kouluihin oli ilmoittautunut oppilaita enemmän kuin niihin mahtui, niin oliko mitään syytä vaatia koulupakkoa?

Kokous yhtyi seuraavaan tavoiteohjelmaan:

- 1) että valtio perustaisi ensi tilassa riittävän määrän uusia kuuromykkäinkouluja;
- 2) että valtio, tylsämielislaitokset rinnasteisina kuuromykkäin- ja sokeainkouluihin, vastaisi niiden ylläpidosta ja perustaisi niitä tarpeen mukaan;
- 3) että muutamat näistä viimeksi mainituista laitoksista yhdistettäisiin työkykyisiä tylsämielisiä varten perustettuihin turvakoteihin tai kehityskyvyyttömiä hoitolaitoksiin; sekä

²⁵ Sipilä 1916, 74.

²⁶ Tamminen 1967, 82-86, 89; Isosaari 1973, 50-51.

4) että, jos muut toimenpiteet osoittautuvat riittämättömiksi, tulisi säätää koulupakko.²⁷

Aistivalliskoulujen opettajat palasivat uudelleen koulupakkokysymyksen Helsingin kokouksessa 1906. Keskustelun alusti tälläkin kerralla Porvoon kuurojenkoulun johtaja O. Wichmann. Hän viittasi yleisestä oppivelvollisuudesta käytyyn keskusteluun ja toimenpiteisiin lainsäädännön aikaansaamiseksi yleisen oppivelvollisuuden toteuttamiseksi. Lehtikirjoituksissa oli oppivelvollisuutta vaadittu myös aistivallisia koskevaksi. Tilastojen mukaan oli 31.12.1900 maassamme 3011 kuuroa, 2310 sokeaa ja 3407 tylsämielistä henkilöä, joista 10–19-vuotiaita oli 785 kuuroa, 141 sokeaa ja 762 tylsämielistä. Aistivalliskoulujen tarkastajan kertomuksen mukaan kävi lukuvuonna 1903–04 maan aistivalliskouluja 524 kuuroa, 112 sokeaa ja 62 tylsämielistä lasta. Nämä numerot puhuvat selvää kieltä siitä, että 10–19-vuotiaista aistivallisia 990 ei käynyt koulua. Wichmann korosti koulussa annettavan kasvatuksen ja opetuksen merkitystä ja esitti vaadittavaksi koulupakkoa ja yleistä oppivelvollisuutta kuuroille, sokeille ja tylsämielisille. Myös K. Lyytikäinen sokeainkoulujen puolelta kannatti Wichmannin esitystä. Tylsämielisten puolesta puhunut Hedman sanoi hyvin ymmärtävänsä oppivelvollisuuden normaaleja lapsia koskevaksi, mutta aistivallisiin sovellettuna se kenties vähentäisi näiden lasten nauttimaa myötämielisyyttä suuren yleisön keskuudessa. Hänen mielestään pakko herättää vastenmielisyyttä laitoksia kohtaan. Tanskassa koulupakko oli kuuroilla, mutta sitä ei toivuttu tylsämielisille. Norjassa, jossa oppivelvollisuus koski kaikkia aistivallisia, oli väestön suhtautuminen näitä kouluja kohtaan muuttunut torjuvaksi. Jos Suomessakin koulupakko säädettäisiin koskevaksi myös tylsämielisiä, se kenties herättäisi vastenmielisyyttä näitä laitoksia kohtaan. Hedman ei ottanut kantaa kuurojen ja sokeiden koulupakkoon.

Kokous päätti, että koulutoimen ylihallitus tekisi aloitteen senaatille valtiopäiviä varten esityksen valmistamiseksi yleisen koulupakon säätämiseksi kuuroille ja sokeille heidän tultuaan seitsemän vuoden ikään. Edelleen valtion tulisi ensi tilassa perustaa tarpeellisen määrän opetus- ja kasvatustaitoksia kaikkia aistivallisia varten.

Kokous keskusteli myös alle kouluikäisten lasten kasvatuksesta. Monissa puheenvuoroissa, kuten Lydia Wikmanin, toivottiin erityisiä lastentarhoja, joihin sokeat lapset otettaisiin jo 4-vuotiaana. Nämä lastentarhat toimisivat valmistavina kouluina ennen 7-vuotiaana tapahtuvaa

²⁷ I ja II Aistivalliskoulujen opettajien kokous Turku 1901, 9–20.

sokeainkouluun tuloa. Wikman kertoi, että ”kun kouluuntulleilta sokeilta kysyy, kuinka he ovat viettäneet aikansa kotona, saa vastaukseksi esim.: minä olen nukkunut sängyssä koko päivän, olen istunut tuvan nurkassa jne. Kun kaiken tämän tietää, niin sääliittää, että niin paljon kallista kehitysaikaa menee hukkaan”. Lasten erottamista kodeista 4–5-vuotiaina monet pitivät tuhoisana henkisen kehityksen kannalta, kun taas toisten mielestä pitkät lomat turvaisivat kotiyhteyksien säilymisen ja ennen kaikkea varhaisvaiheessa aloitettu fyysisen kasvun ohjaaminen puoltaa lastentarhojen perustamista. Keskustelujen lopputuloksena oli se, että erityisiä lastentarhoja kuuroja lapsia varten ei katsottu välttämättömiksi. Oli tärkeätä, että heille turvattaisiin varhainen pääsy tavallisiin kuuromykkäinkouluihin. Sitä vastoin lastentarhat alle 7-vuotiaille sokeille lapsille olivat tarpeellisia varsinkin silloin, kun välttämätön kotikasvatus puuttui.²⁸

Sokeita lapsia koskeva koulupakko oli ollut käsittelyssä myös vuoden 1904 valtiopäivillä²⁹, jossa sen otti esille talonpoikaissäädyn edustaja Oskar Nix, närpiöläinen maanviljelijä ja kirkonisäntä. Nix oli huolestunut siitä, että vanhemmat eivät väärästä rakkaudesta lapsiaan kohtaan lähettäneet heitä sokeainkouluun. Epäluottamus kansan keskuudessa kaikenlaisia laitoksia kohtaan oli suuri, vieläpä varakkaidenkin keskuudessa. Ruotsinkielisellä rannikkoseudulla lapset saivat jäädä kotiin ja myöhemmin koulua käymättöminä hakeutuivat työkouluihin. Erityistä huolenpitoa tarvitsivat tylsämieliset sokeat lapset. Nixin mukaan tällaiset lapset jo 5–6-vuotiaina tarvitsisivat valmentavia esikouluja, joissa he saisivat huolellista hoitoa ja ikänsä mukaista askartelua, joka valmistaisi heitä varsinaista koulua varten. Talonpoikaissäädyn yhdessä muiden säätyjen kanssa tulisi esittää keisarille pyyntö sokeita lapsia koskevan koulupakon säätämiseksi seuraavilla valtiopäivillä. Nixin anomusehdotus lähti eteenpäin, mutta sitä ei ehditty käsitellä säätyvaltiopäivien aikana ja esitys siten raukesi.

Samanaikaisesti aistiviollisia koskevan koulupakkokeskustelun kanssa valmisteltiin kaikkia kansankerroksia koskevaa yleistä oppivelvollisuutta. Kansan sivistystason korottaminen nähtiin välttämättömyydeksi jo senkin vuoksi, että yleinen äänioikeus oli säädetty 1905 koskemaan kaikkia 24-vuotiaita kansalaisia. Leo Mechelinin johtama senaatti asetti

²⁸ I ja II Aistiviolliskoulujen opettajien kokous Turku 1901; Helsinki 1906, 31–51.

²⁹ Suomen talonpoikaissäädyn ptk 1905–1906, 1385; Tšokkinen 1984, 38–39.

1906 komitean laatimaan esityksen alueellisesta oppivelvollisuudesta. Mikael Soinisen johdolla työskennellyt komitea sai yleistä oppivelvollisuutta koskevan ehdotuksensa valmiiksi 1907. Komitean mielestä kaikkia koskevan kuusivuotisen kansakoulun tuli rakentua yleisen, ei alueellisen oppivelvollisuuden pohjalle, jossa perustana oli vuoden 1898 piirijakoasetus.³⁰

Mietinnön mukaan oppivelvollisuus olisi ulotettava myös aistivallisiin (kuurot ja sokeat) ja tylsämielisiin lapsiin, ”koska tarkoituksenmukaisesti järjestetty kasvatusta ja kouluopetus, ja yksin ne, voivat kehittää heidät kykeneviksi ansaitsemaan taloudellisen toimeentulonsa”. Aistivallisten lasten oppivelvollisuus alkaisi 7-vuotiaina ja jatkuisi niin kauan kuin heidän opetusta koskevissa asetuksissa säädetään. Tylsämielisten lasten oppivelvollisuusiän alin raja on sama kuin muillakin lapsilla ja määräytyisi muutoin myöhemmin heitä koskevan lainsäädännön mukaan. Sellaisiin lapsiin, jotka eivät ole kehityskelpoisia ja joita ei voi menestyksellisesti opettaa, oppivelvollisuutta ei voi ulottaa.³¹

Eduskunnan sivistysvaliokunnan käsittelyssä aistivallisten ja tylsämielisten oppivelvollisuus oli vuosina 1908 ja 1909. Sivistysvaliokunnan ehdotuksen mukaan:

Suomen kansalaisten lapset sekä maalla että kaupungissa ovat oppivelvolliset tämän lain mukaan; ja astuu oppivelvollisuus voimaan alempana säädettyssä järjestyksessä. Oppivelvollisuudesta ovat vapautetut: viittä kilometriä kauempana lähimmästä kansakoulusta asuvat lapset niissä kunnissa, joiden asukasluku keskimäärin ei nouse kolmeen henkeen neliökilometriä kohti, sekä tylsämieliset lapset.

Taloudellisiin syihin vedoten tylsämieliset lapset jätettiin ehdotuksen ulkopuolelle.³²

Vuoden 1910 valtiopäiville tuli eduskunnan esitys kuusivuotisesta oppivelvollisuudesta. Eduskunta hyväksyi oppivelvollisuuslain, mutta Vladimir Markovin venäläistynyt senaatti esitti sitä hylättäväksi ja siirrettäväksi myöhempään ajankohtaan taloudellisiin rasituksiin vedoten. Senaatin mielestä kansan sivistystaso muutenkin oli riittävän korkea.³³

Vuonna 1914 tehtiin eduskunnassa anomusehdotus kunnallisesta oppivelvollisuudesta. Sivistysvaliokunnan puheenjohtajana tuolloin

³⁰ Arola 2003, 10.

³¹ Komiteamietintö 1907, 12, 172, 174, 218.

³² Sivistysvaliokunta 20.–28.9.1909; SAKL 3/1910.

³³ Arola 2003, 11.

toimineen Kuopion kuuromykkäinkoulun johtaja Kustaa Killisen mukaan anomuksen tekeminen oli mielenosoitus hallitusta vastaan, mistä osoituksena lakiesitys tehtiin sellaiseksi, että kunnat olisivat velvolliset vastaamaan oppivelvollisuuden toimeenpanosta, koska valtio ei ottanut sitä asiakseen. Ehdotuksen mielenosoituksellisuutta osoitti edelleen se, että siinä nimenomaan sanottiin, että ”sen määräyksistä ovat vapautettut aistivalliset ja tylsämieliset, sillä eiväthän kunnat olisi voineet näille kouluja perustaa, kuten kansakouluja”.³⁴

Vuoden 1900 tilaston mukaan maassa oli 141 kouluikäistä sokeaa, joista noin 20 ruotsinkielisiä. Suomenkieliset lapset, noin 120, mahtuivat olemassa oleviin Helsingin ja Kuopion kouluihin. Kustaa Palomaan mukaan ruotsinkieliset sokeat lapset ehdotetaan sijoitettaviksi piakkoin perustettavaan Beckerin yksityiseen sokeainkouluuun Helsingissä.³⁵ Oppivelvollisuuskeskustelun laantuessa ja epävakaiden sotavuosien alkaessa Beckerin yksityinen kouluhanke näyttää kokonaan unohtuneen.

4.1.5 Sopivatko sokeat opettajiksi sokeainkouluihin?

Tällä otsikolla alusti K. Lyytikäinen keskustelun Turun aistivalliskouluopettajien kokouksessa vuonna 1901. Maan molemmissa sokeainkouluihin oli työskennellyt ja edelleen työskenteli sokeita käsityön- ja musiikinopettajina sekä ns. apuopettajana myös lukuaineissa. Turun kokouksessa asiasta haluttiin herättää laajempi keskustelu ja olihan kokouksessa läsnä ainakin yksi vaikeasti heikkonäköinen käsityönopettaja Väinö Illman Helsingistä. Käsityönopettajina samassa koulussa olivat toimineet Kristina Hyvönen ja John Wiik sekä soitonopettaja Johan Ludvig Strömberg. Helsingin koulun pitkäaikaisia opettajia olivat apuopettaja Ina Hoffrén ja soitonopettaja Laina Nieminen. Käsityönopettajina toimivat Kuopion yli-ikäisten sokeainkoulussa Jaakko Kempainen ja varsinaisessa sokeainkoulussa Paavo Lyytikäinen sekä musiikinopettajana Adam Itonen.³⁶

K. Lyytikäinen totesi aluksi ettei sokea voi sokeata taluttaa. Alustaja totesi, ettei tämä sananparsa enää pidä paikkaansa ja sokeat voivat toimia myös toisten sokeiden opastajina heille tutuissa paikoissa. Myös opetustehtävissä he toimivat varsinkin Englannin, Italian ja Ranskan kouluissa ja tuntiohjaajina muissakin maissa. Miten he ovat tässä

³⁴ SAKL 2/1920, 66-68.

³⁵ SAKL 3/1910, 47.

³⁶ HSK opl ja KSK opl. JyMa.

menestyneet, on ollut esillä sokeainopettajien kansainvälisissä konferensseissa. Lyytikäisen mukaan yleinen mielipide on ollut se, etteivät sokeat voi toimia menestyksellisesti opetusalailla. Hänen mielestään kuitenkin lahjakas sokea voi opiskelun kautta hankkia opetustyössä vaadittavan ammattitaidon ja hänellä voi myös olla tarvittavat luontaiset edellytykset menestyä opettajana. ”Tuo näkemättömyys se on sittekin sokealla suurimpana häirtana itse opetustyötä harjoittaessaan.” Oppilaiden käyttäytymisen ja kurinpidon valvominen ei onnistu häneltä, koska hän ei voi valvoa oppilaiden mahdollisia poikkeavia tapoja, kuten vartalon vääntelemistä ja keinuntaa. Toisaalta on myös asioita, jotka Lyytikäisen mielestä puoltavat sokean menestymismahdollisuuksia opettajana. Omat kokemukset eri tilanteissa auttavat häntä opastamaan oppilaita oikeiden ratkaisujen löytämiseen. Sokea opettaja omalla esimerkillään on osoituksena siitä, että myös sokea voi edistyä ja nousta opetustyössä näkevien rinnalle, mikä herättää oppilaissa eteenpäin pyrkimisen halua. Oppilaalla on lisäksi se käsitys, että hänen kohtalotoverinsa ymmärtää häntä paremmin kuin näkevä opettaja, joka ei aina käsitä oikein hänen tilaansa. Lyytikäisen mukaan sokeista opettajista voisi palkkausasioissa olla koululle etuakin, koska heitä voisi saada koulun palvelukseen pienemmällä palkalla, ”jota seikkaa ei kuitenkaan millään muotoa pitäisi käyttää sokeain sortamiseksi”. Jos hän täyttää paikkansa yhtä hyvin kuin näkevä, tulee hänen myös saada sama palkka.

Kysymystä oli valmistellut sokeainkoulujen osasto ja antanut siitä seuraavan lausunnon: ”Koska täysin sokealla on mahdotonta omin avuin ylläpitää kuria ja järjestystä opettajana, niin hän ei sovellu sokeain opettajaksi, jota vastoin osaksi sokeat, jotka omaavat opettajalahjoja, voivat menestyksellä sokeain opettajina toimia.”³⁷

Samaa kysymystä käsitteli myös nimimerkki I. L. kirjoituksessaan Suomen Aistivalliskoulu -lehdessä. Kirjoittaja kertoi havainnoistaan kaksi vuotta aikaisemmin tekemältään ulkomaanmatkalta, joka suuntautui Wieniin. Sikäiläisen sokeainopiston yhteyteen oli perustettu erityinen kurssiosasto sokeiden valmistamiseksi opettajan tehtävään. Tästä kurssiosastosta ja sen johtajasta M. Pablasekistä hän kertoi innostuneesti.³⁸ Tämä seminaariosasto-osasto oli pieni, mutta siellä annettiin sokeille opiskelijoille perusteelliset tiedot kasvatustieteistä ja opettajan työstä yleensä. Seminaarista oli valmistunut muutamia sokeita opettajia, kuten

³⁷ I ja II Aistivalliskoulujen opettajien kokous 1901, 158-161.

³⁸ ks. 3.3.2, s. 86.

Anton Messner, joka oli menestyksellä työskennellyt opettajana Wienin sokeainkoulussa. Messner oli kehittänyt opetusmenetelmiä ja -laitteita, jotka helpottivat sokean opettajan työtä. Hän oli myös julkaissut opaskirjaset *Orientierung der Blinden* ja *Elementarclasse in der Blindenschule* sekä pistekirjoituksen lyhennysoppaan, joka Linzin sokeainopettajien kokouksessa oli saanut yksimielisen hyväksymisen.

Wienin sokeainkoulusta kirjoittaja esitteli toisenkin sokean opettajan, neiti Leopoldine Rotterin. Hän oli Wienin sokeainkoulun entisiä oppilaita, joka oli sen jälkeen jatkanut opintoja korkeammassa oppilaitoksissa. Rotter oli työskennellyt myös näkevien lastentarhassa ja vuodesta 1896 sokeain lastentarhanhoitajana. Kirjoittajan mielestä oli ollut paikallaan järjestää sokeille opettajille tilaisuus päästä opetuslalle, jolla ovat voineet kohtalotovereiden hyväksi vaikuttaa paljon innostuneemmin ja suuremmalla menestyksellä kuin kenties moni näkevä opettaja. Tästä ei kuitenkaan kirjoittajan mielestä voi vetää sitä johtopäätöstä, että yleisesti ottaen sokeat voisivat kehittyä Messnerin ja Rotterin kaltaisiksi opettajiksi, ”sillä he ovat kuitenkin pidettävät poikkeustapauksina ja omistavat tavallista suurempaa intelligenssiä ja erityisiä opettajalahjoja”.³⁹

Musiikinopetus Tukholman ja Kööpenhaminan sokeainkouluissa

Kuopion sokeainkoulun musiikinopettaja kanttori A. A. Pekuria kiinnosti se, miten hän omassa työssään sokeainopettajana oli onnistunut. Vaikka koulun johtaja ja tarkastaja olivat ilmaisseet tyytyväisyytensä hänen työtään kohtaan, se ei kuitenkaan rauhoittanut Pekurin mieltä, vaan hän halusi tietää, voisiko kenties paremmin ja järkevämmiin opetustyötä hoitaa. Keväällä 1895 hän yli viikon ajan seurasi opetusta Helsingin sokeainkoulussa, jossa tuolloin musiikinopetuksesta vastasi Viktorine Lagus, näkevä henkilö. Helsingin kokemuksista Pekuri ei kirjoituksessaan kerro muuta kuin että ”palasinkin paljon tyyneemmällä mielellä työtäni jatkamaan”.⁴⁰

Kouluylivallituksen myöntämän apurahan turvin Pekuri suoritti syksyllä 1895 opintomatkan Tukholmaan ja Kööpenhaminaan. Tämän matkan aikana hänellä oli tilaisuus seurata myös sokeiden musiikinopettajien työskentelyä, josta Pekurilla ei ollut aikaisempaa kokemusta. Tomtebodan koulussa laulunopetuksessa oppilaat oli jaettu kahteen ryhmään edistysasteen mukaan. Oppitunteja oli kumpaisellakin ryhmäl-

³⁹ Ingeborg Lyytikäinen. SAKL 2/1904, 1, 18-19.

⁴⁰ Pekurin matkakertomus SAKL 12/1895, 171.

lä kolme. Pekuri seurasi opetusta hyvin kriittisesti. Musiikinopettajana toiminut henkilö oli sokea. Pekurin mukaan vanha raamatullinen totuus piti tässäkin paikkansa, ettei sokea voi sokeaa taluttaa. ”Tämän tahdon ainoastaan sanoa mitä musiikin opetukseen tulee.” Pekurin mukaan opettaja saattoi olla hyvinkin musikaalinen ja kyvykäs, mutta sokeutensa vuoksi hän ei pystynyt kunnolla täyttämään velvollisuuttaan. Koulun oppilaiden joukossa oli monia hyvä-äänisiä, mutta koulutuksen puutteesta nämä pysyivät kaikki samalla asteella. Pekuria ärsytti oppilaiden huono käyttäytyminen ja kurittomuus laulutunneilla, johon sokea opettaja ei saanut järjestystä. Opetuksen aikana oppilaat makailivat pitkin penkkejä, kulkivat ovissa edestakaisin ja vieläpä yhteislaulussa seisoivat miten kukin tahtoi ja ”niin hajallaan toisistaan, että sitä kööriksi oli mahdoton sanoa”. Pekurin mukaan sokeat ovat innostuneita laulamisesta, ja on väärin tai suorastaan rikoksellista, jos he siinä jäävät vaille kunnollista opetusta. Myös pianon ja urkujen soiton opetuksesta vastasi sama sokea opettaja, jota työtä Pekuri ei halunnut lainkaan arvioida.⁴¹

Lukija jää pakostakin kyselemään, häiritsikö Pekuria opetuksen ulkoiset muodot ja kurittomuus niin paljon, että itse opetuksen sisältö ja kaikki muu siihen liittyvä oli yhdentekevää.

A. A. Pekuri vieraili myös Kööpenhaminan opistossa. Sielläkin hän seurasi musiikinopetusta hyvin tarkasti. Pekuri oli selvästi tyytyväinen täällä kuulemaansa ja näkemäänsä. Säveltapailun opetus oli hyvin järjestetty, ja suurenmoisen vaikutuksen teki kuulijaan oppilaiden neliäänisesti esittämät oudot virsisävelmät suoraan Brailleen pistenuoteista ilman harjoitusta. Tämän perusteella Pekuri asetti suuret odotukset itse kuorolaululle, mutta hänen kuulemansa musiikkinäytteet tuottivat hänelle pettymyksen.

⁴¹ SAKL 12/1895, 171-172; Musiikinopettajana Tomtebodan koulussa toimi 1880–1916 säveltäjä Carl Lundell, jonka tunnetuin teos on Requiem. Se esitettiin ensi kerran tekijän läsnä ollessa pari päivää ennen tämän kuolemaa. Siunaustilaisuudessa Östermalmin kirkossa 24.11.1916 esitettiin teoksen ensimmäinen ja toinen osa tekijän toivomuksen mukaan. 1917 koulun musiikinopettajan toimi jaettiin siten, että laulunopetus erotettiin muusta musiikinopetuksesta. Lundellin oppilas Olof Edvard Blom sai pianon ja urkujen soiton opettajan viran, jota hoiti vuoteen 1936. Toinen Lundellin oppilaista Ture Tillman (1892–1956) suoritti 1917 urkurituttukinnon ja toimi urkurina Upsalan tuomiokirkkoseurakunnassa 1917–1956. Kolmas Lundellin oppilas oli Göte Wintring (1904–1991) oli urkuri ja pianovirittäjä. Hän toimi opettajana 1937 alkaen Tomtebodan koulussa ja sivutoimisena kanttoriurkurina Djurgårdenin kirkossa. Ek 1938, 103; Tomteboda museet Stockholm.

Ei siinä ole kyllä, että lauletaan kööriässä, ja voidaanpa laulaa jotain suurtakin, kuin kuitenkin kappaleen sisällinen musikaalisuus ja hienous jääpi esittämättä. Turhaa se onkin, että koetetaan jotain isoa saada esitetyksi, kuin jo itse äänivarat eivät tarpeeksi riitä. Vaikea on kuulla jos äänet kärsivät joko mataluuden eli korkeuden puutteessa, ja sillä lailla esitettävä kappale ikäänkuin puristamalla läpi kidutetaan.

Pekurin mukaan opetus oli ilmeisesti ollut puutteellista ja liian hyväksyvää.

Kööpenhaminan opistosta valmistui pianonvirittäjiä ja urkureita. Kirjoittamansa perusteella Pekuri ei välttämättä hyväksynyt sokeaa urkuriä saati sokeaa kanttoriurkuriä. Hän oli tietoinen sokeiden urkuriä työllistymisestä Tanskassa. Pekuri kuitenkin jäi epäilemään sitä, pystyykö sokeaa urkuriä tekemään pienintäkään soittimensa korjaustyötä. Hän palasi jälleen niihin vaikeuksiin, joita sokeus esimerkiksi pianonsoitonopettajalle aiheuttaa. Hän kun ei pysty kontrolloimaan oppilaansa käsien asentoa. Edellytykset tasokkaalle opetukselle niin Tomtebodassa kuin Kööpenhaminassakin olivat olemassa, mutta opettajan sokeus Tomtebodassa ja jokin selittämätön suvaitsevaisuus molemmissa oppilaitoksissa madalsivat opetuksen tasoa. Pekuri iloitsi kuitenkin siitä, miten hyvin Kööpenhaminan opiston musiikinopetus oli järjestetty ja että saatavilla oli runsas ja monipuolinen Brailleen pistenuottikokoelma.⁴²

4.1.6 Kuurosokeille oma koulu?

Helen Kellerin kirje

Lydia Lyytikäinen kertoo Helen Kellerin kanssa käymästään kirjeenvaihdosta. Tarkastaja Valter Forsiuksen kehotuksesta Lyytikäinen pyysi Helen Kelleriltä ohjeita kuurosokeiden opettamisessa ”tänä syksynä heille perustetussa koulussa lähellä Helsinkiä”. Forsiuksen esittämiin kysymyksiin Helen Keller vastasi 10.9.1911 päivätyssä kirjeessä. Hän kertoi iloitsevansa siitä, että myös Suomessa käynnistyy kuurosokeiden opetus. Helen Keller kehotti perehtymään opettajansa Miss Sullivanin kirjeisiin, jotka sisältyivät Helen Kellerin Elämäni historia -teoksen kolmanteen osaan. Keller sanoi itse olleensa etuoikeutettu siinä, että hänellä oli oma opettaja, jota mahdollisuutta usean oppilaan koulussa

⁴² SAKL 12/1895, 171-175.

hänen mielestään ei voi olla. Kellerin mukaan tärkeintä kuurosokean opetuksessa oli:

Mitä sokea kuuromykkälapsi erittäin kaipaa ja tarvitsee – se on alituista seuralaista, joka tavailee hänen käteensä pitkin päivää hänen kiintyessään ei ”opintoihin” vaan elävään elämään. Kuuromykkä sokea lapsi tarvitsee samaa elämän ja kielen kokemusta, kuin täysiaistinenkin lapsi, ei niin paljon koulussa, kuin enemmän ulkopuolella sitä.⁴³

Lydia Lyytikäinen puhuessaan koulun perustamisesta tarkoitti Helsinkiin suunniteltua kuuromykkäinkoulua, jonka perustamisesta koulutoimen ylihallitus teki esityksen senaatille vuonna 1912. Esityksen mukainen koulu aloitti Huopalahdessa 15.11.1912. Koulussa oli 24 oppilasta, joiden suoritettua kahdeksanvuotisen oppimäärän koulu lakkautettiin. Koulun johtajana toimi E. Erich Turun kuuromykkäinkoulusta.⁴⁴ Miten tässä koulussa kuurosokeiden opetus oli tarkoitus järjestää, ei selviä käytetyistä lähteistä ja rajoittuu Lydia Lyytikäisen antamaan tietoon kirjeessä Helen Kellerille.

Koulutoimen ylihallitus kielsi kiertokirjeessä kaikkia aistivialliskouluja maaliskuun 22. päivänä 1898 vastaanottamasta kuurosokeita oppilaita, sulki heiltä tien päästä kouluopetuksen piiriin.⁴⁵ Ennen kiellon antamista kuurosokeita oppilaita oli otettu oppilaiksi Helsingin sokeainkoulussa ja Pietarsaaren kuuromykkäinkoulussa.⁴⁶

Helsingin sokeainkoulun kuurosokeat oppilaat olivat Agneta Halonen ja Arthur Forsman.⁴⁷ Molemmat kuurosokeat oppilaat olivat Ingmanin

⁴³ SAKL 8/1911, 117-118.

⁴⁴ SAKL 8/1912, 127, 9/1912, 141, 3/1913, 47, 2/1920, 27.

⁴⁵ Kouluylhallituksen 22.3.1898 lähettämää kiertokirjettä ei löydy KA:n kokoelmista, ks. HSK rg 1899–1900, 5.

⁴⁶ Pietarsaaren kuuromykkäinkoulun tunnetuimmat kuurosokeat oppilaat olivat Maria Loviisa Nyman ja Frans Leijon. Nyman oli syntynyt 14.9.1863 Munsalassa ja tuli Anna Heikelin oppilaaksi 1870 ja oli taitava käsityöntekijä. Elämänsä loppuvuodet Nyman vietti Åvikin kuurojenkodissa Hyvinkäällä.

Frans Leijon syntyi 12.9.1879 Yläneellä ja kuoli 1947 Pännäisissä. Leijon tuli Anna Heikelin oppilaaksi 11-vuotiaana ja oli koulun oppilaana yhdeksän vuotta. Leijon oli hyvin taitava sorvaaja ja sai 1922 Tampereen yleisessä teollisuusnäytelyssä teoksistaan ensimmäisen palkinnon. Ahola 1991, 19-21, 31-47.

⁴⁷ Agneta Halonen s. 19.9.1886 Juva, k. 6.12.1906 Helsinki, opp.nro 66 1894–1904; Arthur Forsman s. 31.10.1886 Ulvila, opp.nro 77 1896–1903, lähetettiin kotiin parantumattoman sairauden vuoksi. HSK ol. JyMa.

mukaan edistyneet opinnoissaan. Heidän opetuksessaan käytettiin Kustaa Killisen kirjaa Äidinkielen oppikirja kuuromykkiä varten. Tietopuolisten aineiden opettajana toimi Ester Knápe 20–24 tuntia viikossa. Hanna Ingmanin mielestä kuurosokeiden lasten opetus tulisi järjestää sokeainkoulussa, jossa he omassa ryhmässään saisivat hyvän tietopuolisen kasvatuksen, mutta käsitöissä ja voimistelussa olisivat mukana muiden oppilaiden joukossa. Ingmanin mielestä juuri päivittäinen vuorovaikutus kuulevien oppilaiden kanssa sokeainkoulussa auttaa heitä pääsemään ulos siitä eristäytyneisyydestä, johon he helposti muutoin jäisivät. Molemmat kuurosokeat oppilaat olivat osallistuneet voimisteluun, jossa varsinkin Agneta oli edistynyt hyvin toisten mukana.⁴⁸

Arthur oli kouluun tullessaan levoton ja kiusasi toisia oppilaita. Vähitellen hänkin rauhoittui ja hyväksyi toisten antaman opastuksen eikä enää häirinnyt vierustoveriaan. Viikoittain hänellä oli yhteistuntien lisäksi kaksi 15 minuutin yksityistuntia voimistelussa, jonka seurauksena hänen ryhtinsä ja rytmitajunsa oli kohentunut. Voimisteluliikkeet ja -harjoitukset kiinnostivat häntä suuresti. Hän nautti erityisesti peuhamisesta poikien päivähuoneen painimatolla. Arthur oppi myös löytämään halutun huoneen koulun suurissa tiloissa. Hän selviytyi itsenäisesti pukeutumisesta, peseytymisestä ja vuoteen sijaamisesta. Myös ”vesiviihkon” tehtävät, pesupöydän ja vatican huuhtelun ja kuivaamisen hän hoiti itsenäisesti. Käsitöihin kuului harjansidontaa, matonletitystä ja veistoa. Näissä käytännön töissä hän osoitti hyvää käsityskykyä ja kätevyyttä. Esimerkiksi työkaluja Arthur käsitteli taitavammin kuin moni hänen tovereistaan. Hän luki ja kirjoitti pistekirjoituksella sanoja ja lyhyitä lauseita ja oppi osoittamaan niiden yhteyden tilanteessa läsnä oleviin henkilöihin ja esineisiin. Ingmanin mukaan käytännön tehtävissä Arthur on osoittanut hyvää käsityskykyä ja suhteellisen hyvää muistia, mutta kielen opetukseen nähden hänellä ei ole mielenkiintoa. Kuitenkin neljä vuotta jatkuneen kielenopetuksen ansiosta hän osasi kirjoittaa vastaukset opettajan esittämiin kysymyksiin muun muassa:

*Artur on huoneessa. Ester ja Agneta ovat huoneessa. Artur on poika. Agneta on tyttö. Evert on koulusalissa. Artur istuu tuolilla. Artur kirjoittaa. Artur nauraa. Agneta ei naura. Artur nousee tuolilta. Artur menee huoneesta käytävään. Ester ja Artur kävelevät käytävässä. Käytävässä on penkki. Penkki ei kävele.*⁴⁹

⁴⁸ HSK rg 1899–1900, 3-5.

⁴⁹ HSK rg 1897–98, 34-35; 1898-99, 21; 1899-1900, 20-21. JyMa.

Agneta Halonen, oli menettänyt näkönsä alle kaksivuotiaana ja kuulonsa alle kolmivuotiaana. Häntä opetettiin neljän ensimmäisen kouluvuoden aikana pelkästään viittomakielellä. Hän oivalsi kuitenkin pian, että ihmiset kommunikoivat tavalla, joka hänelle oli tuntematon. Näin hän kiinnostui ihmisten puhumistavasta koskettelemalla puhuvan ihmisen huulia. Hän pyrki myös tuottamaan ääntä, mutta sai aikaan vain artikuloimatonta ääntelyä. Hän oli kolmen viikon ajan Kuopion kuuromykkäinkoulussa opettaja Emelie Strunckin ohjauksessa 3–4 tuntia päivittäin. Sen seurauksena Agneta oli Ingmanin mukaan oppinut kielen äänteet, tavut, lyhyitä sanoja ja pieniä lauseita. Agneta lausui sanat selvästi, joskin hitaasti voimakkaalla, hiukan karhealla äänellä. Sokeainkoulun opettaja Ester Knäpe jatkoi edelleen hänen puheopetustaan. Hanna Ingman oli hyvin tyytyväinen oppilaansa Agneta Halosen edistymiseen. Agneta kirjoitti mielellään aineita ja piti jatkuvasti päiväkirjaa ja rakasti kirjeiden kirjoittamista kotiväen ja muiden tuntemiensa ihmisten kanssa lyijykynäkirjoituksella. Hän suoritti loppuun 10-vuotisen oppimäärän Helsingin sokeainkoulussa, minkä jälkeen kahden vuoden kuluttua kuoli keuhkotuberkuloosiin Nummelan parantolassa marraskuussa 1906. Koulun opettaja August Heliä luonnehti häntä muistikirjoituksessa huumorintajuiseksi ja elämäkatsomukseltaan optimistiseksi, joka nauroi harvoin, joskus kuitenkin hymyili. Kertomuksia lukiessaan hän eläytyi kokonaan kertomuksen maailmaan. ”Puhuesssa elivät koko kasvot, joiden ilmeetkin ikäänkuin jo puhuivat, antaen sanoille oikean sävyn.”. Heliän mukaan Agneta Halonen on monessa suhteessa täysin rinnastettavissa tohtori Helen Kelleriin.⁵⁰ Agneta Halosen kirje Ellille 25 p. Maaliskuuta vuonna 1898.

Hyvää päivää, Elli! Kiitoksia paljon, Elli, siitä että sinä kirjoitit kirjeen minulle. Neljäntenä päivänä Helmikuuta tänne tuli uusi poika, jonka nimi on Vihtori Aksel. Minä en tiedä varmaan Vihtorin sukunimeä. Vihtori on kymmenen vuoden vanha.

Aurinko paistoi niin lämpimästi monta päivää Helsingissä. Koulun pihalla oli kaksi lumitunnelia. Lapset ja minä menimme tunnelien läpi. Gerda Hermanson laittoi lumiukon lauuantaina 19 p. Maaliskuuta. Ukon nimi oli Paavo. Paavo oli minun serkkuni. Hän kuoli sitten. Pojat särkivät ukon.

Kuinka sinä jaksat rakas Elli, ja kuinka oppilaasi jaksavat? Minä

⁵⁰ HSK rg 1898–99, 22-24; SAKL 9/1916, 133-135.

Kuurosokea Agneta Halonen ja hänen opettajansa Emilie Strunck Kuopiossa 27.6.1898. Valok. Victor Barsokevitsch. Kuva Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

olen jaksanut hyvin. Terveisiä koulun äidiltä ja muilta. Sydämmellinen tervehdys Agnetaltasi.⁵¹

Vuosina 1910–1914 oli Kuopion yli-ikäisten sokeainkoulussa oppilaana Niilo Tuppurainen -niminen kuurosokea.⁵² Hän oli syntynyt 28.5.1896 Kaavilla. 11-vuotiaana sairastetun tulirokon seurauksena hän menetti sekä kuulon että näön. Niilo Tuppurainen laskettiin ehtoolliselle Kuopion kuuromykkäinkoulussa 28.5.1914, joten hän täytti tässä yhden aistivallisten opetukselle asetetun tehtävän.

Niilo Tuppurainen oli lahjakas ja kuului luokkansa parhaimpiin oppilaisiin. Hän oli taitava käsistään ja oppi pistekirjoituksen avulla ilmaisemaan itseään runojen ja kertomusten muodossa, kuten on kertonut hänen opettajansa Liisi Kivioja.⁵³

Suomen Aistivalliskoulujen Lehdessä on julkaistu kaksi Niilo Tuppuraisen kirjettä Liisi Kiviojalle. Kirjeiden saaja on otsikoinut nämä kirjeet: ”Otteita sokean-kuuromyökän Niilo Tuppuraisen kirjeistä (Niilon filosofiaa)”.

Minä olen lukenut joka päivä, mutta sekään ei ole niin helppoa, kuin myötäisen mäen astuminen; sillä monta on vaikeaa sanaa, ja varsinkin nuo sanat: ”herra”, ”kerran”, ”verran”, ”virran” ovat erinomaisen vaikeita – niissä ei rupea kieleni tärisemään. Minä olen harjoitellut niitä sanoja, mutta ei ole mikään auttanut, niin – että minun voimani on niissä loppunut ja välistä ihan itkettää se voimattomuus. Minusta tuntuu, että siihen on syynä se, kun en minä saa juosta joka päivä. Minä kyllä saan voimistella käsiä ja jalkoja, mutta ei se liikuta sydäntä. . . . Minä olen arvellut teettää semmoista karusellia, jossa voisin joka päivä juosta niin paljon kuin jaksan.⁵⁴

Myöhemmässä kirjeessä (6.10.1915) hän kertoi:

⁵¹ HSK rg 1897–98, 38. Ingmanin mukaan ”på egen hand skrifna okorrigerade uppsatser”.

⁵² Kaavin srk:n arkisto; SAKL 8/1914, 120-124, 1/1916, 11-14.

⁵³ Liisi Kivioja o.s. Paakkari (1859-1925). Hän valmistui opettajaksi Jyväskylän seminaarista ja asui USA:ssa 1891–97. Kivioja oli Suomalaisen puolueen kansanedustaja 1907–09 Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä, johtaja Kuopion yli-ikäisten työkoulussa 1910–18 ja pankinjohtaja KOP:n Kalajoen konttorissa 1918–25. Suomen kansanedustajat v. 1907–2000, 403.

⁵⁴ SAKL 1/1916, 11-12.

Syyskuun viime päivänä miehet laittoivat minulle sen juoksukarusellin ja olin ensi kerran karusellijuoksussa – ja menin oikein huimaa kyytiä. Silloin tuntui minut jättävän tämän maailman huolet. Karusellijuoksu tuntuu minussa vaikuttavan niin kuin viila kirkastaa rautaa.⁵⁵

Niilo Tuppurainen pääsi 14-vuotiaana oppilaaksi yli-ikäisten sokeainkoulun, joka ratkaisevalla tavalla antoi suunnan hänen elämälleen. Koulun pääseminen ei suinkaan ollut itsestään selvyys hänen kohdallaan, sillä kuurosokeita ei saanut ohjeen mukaan ottaa oppilaiksi aistivalliskouluihin. Se, että näin kävi, oli Liisi Kiviojan ansiota. Kivioja toimi juuri tuolloin Kuopion yli-ikäisten sokeainkoulun johtajana, ja juuri hän otti Niilo Tuppuraisen oppilaakseen. Se oli rohkea ja ennakkoluuloton teko, jonka tuloksellisuuden Kivioja itse sai havaita.⁵⁶

Niilon kirjoituksista paljastuu erityinen liikunnallisuuden tarve. Kaikenlainen peuhaaminen avasi ja purki sisäisiä jännityksiä ja samalla latasi häneen henkistä energiaa, joka antoi elämälle merkityksellisen sisällön.

4.1.7 Sokeainkoulujen oppilaat vuosina 1865–1917

Oppilaiden vanhempien ammatillinen tausta⁵⁷

	HSK 1865–1917	KSK 1871–1917
Maatalous sivuelinkeinoineen	44,8 % (103)	74,7 % (259)
Käsityöt ja teolliset ammatit	25,2 % (58)	8,9 % (31)
Kauppa ja liikenne	5,2 % (12)	1,2 % (4)
Julkiset virat ja vapaat ammatit	3,9 % (9)	1,7 % (6)
Muut ja ammatti tuntematon	20,9 % (48)	13,5 % (47)
Yhteensä	100,0 % (230)	100,0 % (347)

Yllä olevan taulukon mukaan koulujen yhteinen oppilasmäärä on 577, joista Helsingin 230 ja Kuopion 347. Tšokkinen mukaan koulujen yhteinen oppilasmäärä kuitenkin on 573, joista Helsingin 226, Kuopion 343 ja molemmissa kouluissa opiskelleita neljä. Taulukossa nämä neljä ovat mukana molempien koulujen oppilasluvussa.⁵⁸ Helsingin koulun

⁵⁵ SAKL 1/1916, 13.

⁵⁶ L. Lyytikäisen muistikirjoitus Liisi Kiviojan 30.10.1925 tapahtuneen kuoleman johdosta. SAKL 1/1926, 5-6.

⁵⁷ Tšokkinen 1984, 102, 269-270 taulukot 26 ja 27.

⁵⁸ Tšokkinen 1984, 89, 102, 268-270 taulukot 25-27.

oppilaista oli enemmän käsityöläisten, teollisten ammattien, kaupan ja liikenteen palveluksessa olevien sekä virkamiesten lapsia kuin Kuopion koulun oppilaista. Kuopion koulun oppilaista pääosa oli kotoisin maataloutta ja sen sivuelinkeinoja harjoittavista perheistä. Maaseudun tilattoman väestön, kuten mäkitupalaisten, loisten yms. lapsia oli heistä lähes puolet. Maaseudun väestön rakenne niissä lääneissä, joista Kuopion oppilaat tulivat, tilatonta väestöä oli runsaasti, kun taas Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä, joista Helsingin koulun oppilaat tulivat, maaseudun tilattoman väestön osuus oli pienempi.⁵⁹

Ennen vuoden 1892 asetusta oppilaita sokeainkouluihin otettiin 10–12-vuotiaina, Helsingin kouluun aluksi 9–14-vuotiaina. 30.6.1892 annetun asetuksen mukaan oppilaita valmistavalle osastolle otettiin 8–11 ja kouluosastolle 10–14-vuotiaina. Vuoden 1904 asetus määritteli kouluuntuloikäsi 8–14 vuotta.

Oppilaiden kouluuntuloikä eri vuosikymmenillä⁶⁰

	Keskimääräinen kouluuntuloikä	Vaihteluväli
1865–1869	10 1/2	6–15
1870–1879	13 1/2	6–37
1880–1889	12 1/2	6–29
1890–1899	11 1/2	6–28
1900–1909	10 1/2	7–16
1910–1917	10	6–15

Ensimmäisten vuosien aikana keskimääräinen kouluuntuloikä oli 10 1/2 vuotta ja vaihteluväli 6–15. Ohjesäännön mukaan kouluuntuloikä oli 9–14, mutta sitä ei noudatettu. Seuraavien vuosikymmenien aikana vaihteluväli oli jopa 6–37 vuotta. Tämä osoittaa, että vastaanotto-ohjetta ei voitu kirjaimellisesti noudattaa, vaan koulunkäyntimahdollisuus haluttiin antaa iäkkäämmillekin oppilaille.⁶¹ Tilanne muuttui sen jälkeen, kun Kuopiossa 3.9.1896 aloitti toimintansa ns. yli-ikäisten sokeainkoulu, minkä jälkeen aikuisikäisiä oppilaita ei enää otettu lapsille tarkoitettuihin kouluihin. Näin kouluuntuloikä alkoi laskea ja se oli 1910-luvulla 10 vuotta.

⁵⁹ Tšokkinen 1984, 102.

⁶⁰ Tšokkinen 1984, 127 taulukko 43.

⁶¹ ks. 3.3.5, s. 109, Reiman.

Vuosina 1865–1917 tulleiden oppilaiden koulunkäyntiajat⁶²

Kouluuntulo	Lukuvuotia keskimäärin	Vaihteluväli
1865–1869	6 1/2	3–12
1870–1879	4 1/2	alle 1/2–13
1880–1889	6 1/2	alle 1/2–12
1890–1899	7	alle 1/2–14
1900–1909	7 1/2	alle 1/2–12
1910–1917	7	alle 1/2–14

Ohjeen mukainen kouluaika Kuopion sokeainkoulussa oli aluksi viisi vuotta, jota ei kylläkään tiukasti noudatettu. Helsingin sokeainkoulussa noudatettiin pidempää kouluaikaa vielä senkin jälkeen, kun se vuoden 1892 asetuksella oli säädetty kymmeneksi vuodeksi. Kouluajan vaihteluväli osoittaa, että koko ajan oli oppilaita, jotka viipyivät koulussa tuntuvasti yli ohjeellisen kouluajan, jonka puitteissa he saivat varsin perusteellisen opetuksen niihin käsityöammatteihin, jotka tuohon aikaan katsottiin sokeille sopiviksi. Oppilasmatrikkeleista puuttuvat kuitenkin käsiteltävän kauden loppuajalta tiedot siitä, miten oppilaiden olivat selviytyneet kouluajan jälkeen. Vuoteen 1892 Kuopion sokeainkoulun oppilaista tästä oli maininta samoin kuin siitä, oliko oppilas suorittanut täyden oppimäärän. Eri vuosikymmenillä oli oppilaita, jotka viipyivät koulussa puoli vuotta tai vieläkin lyhyemmän ajan. He olivat niitä, jotka olivat koulussa vain tietyn koeajan, minkä jälkeen heidät lähetettiin kotiin joko parantuneen näön vuoksi tai kykenemättöminä koulunkäyntiin.

4.1.8 Oppia ulkomailta

Sokeainkoulujen opettajat olivat kiinnostuneita oman alansa kehityksestä ulkomailta. Vuoden 1892 asetus oli turvannut opettajien virka-aseman ja sen myötä mahdollisuuden ulkomaisiin opintomatkoihin. Varsinkin Kuopion sokeainkoulun opettajat suorittivat näitä matkoja, joista sitten raportoivat Suomen Aistivalliskoulujen lehden lukijoille. Matkat suuntautuivat Pohjoismaiden lisäksi Manner-Eurooppaan, Britanniaan ja Amerikan Yhdysvaltoihin. Seuraavassa tarkastellaan opettajien ulkomaisia kokemuksia matkakertomusten valossa.

⁶² Tšokkinen 1984, 128 taulukko 46.

Venäjä

Itse emämaa Venäjä jäi yllättävän vähälle huomiolle. 1890-luvun alkupuolella Pietarissa kävivät Kuopion sokeainkoulusta työmestari Paavo Lyytikäinen ja opettaja (myöh. johtaja) Kosti Lyytikäinen. Joulukuussa 1893 viimeksi mainittu vieraili Pietarissa. Pietarin suurin sokeainkoulu sijaitsi Nevan suuhaarojen välisellä saarella, Petersburgskaja storonassa Pesotschnaja-kadun varrella. Koulun johtaja Nädler esitteli oppilaitoksen Lyytikäiselle, jonka saaman käsityksen mukaan oppilaitos oli hyvin varustettu ja siinä oli 120 oppilasta. Koulussa oli kaksivuotinen valmistava osasto, jonne oppilaat otettiin 7-vuotiaina. Varsinaisia koululuokkia oli kolme. Oppiaineet olivat samat kuin Suomen kouluissa. Tytöille opetettiin myös korityötä. Vapaa-aikana oppilaiden tuli ulkoilla ja harjoittaa liikuntaa, jota varten koulun pihamaalle oli rakennettu mäkiä ja luistinrata. Tämän koulun lisäksi Pietarissa oli kaksi pienempää sokeainkoulua. Sokeainopetuksella Venäjällä oli pitkät perinteet, sillä maan ensimmäinen sokeainkoulu oli perustettu Pietariin 1807. 1880-luvun alkupuolelta lähtien sokeainopetuksen hyväksi oli ratkaisevalla tavalla vaikuttanut Maria-yhdistyksen harjoittama hyväntekeväisyys toiminta. Lyytikäinen vertasi näkemäänsä Suomen oloihin ja myönsi sokeain aseman ainakin Pietarissa olleen paremman kuin täällä Suomessa. ”Työ sokeain hyväksi meidän köyhässä maassamme ei voi käydä samaan suuntaan kuin näin rikkaassa ja anteliaassa maassa kuin Venäjä on, vaan voimmehan kuitenkin opiksemme ottaa sen, mikä meidän oloihimme soveltuu.”⁶³

Pietarin sokeainkoulua Lyytikäiselle esitelty johtaja Nädler osallistui sokeainopettajien kansainvälisiin konferensseihin. Berliinissä 1898 pidetyssä konferenssissa Nädler luennoi sokeain asemasta Venäjällä, jota hän oli käsitellyt myös vuoden 1895 konferenssissa. Nädlerin mukaan Venäjällä oli noin 200 000 sokeaa, joista 30 prosenttia syntymäsokeita. Venäjällä toimi Maria-niminen hyväntekeväisyysyhdistys, jonka säännöt vahvistettiin 1881. Maria-yhdistys toimi keisarinnan suojeluksessa, jonka ylläpitämää toimintaa varten keisari oli lahjoittanut 1 000 000 ruplaa. Maria-yhdistys oli perustanut 23 sokeainkoulua, joiden oppilasmäärä oli 650, minkä lisäksi yksityisissä laitoksissa sai opetusta 900 sokeaa lasta ja nuorta. Yhdistyksellä oli kolme työpajaa Pietarissa, yksi Camenek-Podolskissa sekä neljä kotia työkykyisille sokeille eri puolilla maata. Lähitulevaisuudessa oli tarkoitus avata Pietarissa turvakoti sokeille naisille. Kaksi kertaa vuodessa lähetti yhdistys silmä lääkäreistä

⁶³ K. Lyytikäinen, SAKL 4/1894, 53-61.

ja muusta hoitohenkilökunnasta koostuvia hoitoryhmiä maaseudulle. Vuonna 1897 33 hoitoryhmää käsitteli 53 828 potilasta ja suoritti 16 029 leikkausta. Parantumattomia tapauksia oli 4 733. Maria-yhdistys oli perustanut 451 sairaasemaa ja kahdeksan silmäklinikkaa, joiden toimesta 1897 hoidettiin 34 000 potilasta ja tehtiin 6 000 leikkausta. Kaikki tämä tapahtui potilaille korvauksetta. Yhdistyksen kustannukset kasvoivat vuosi vuodelta, mutta suuri yleisö tuki toimintaa niin runsaasti, että tulot ylittivät menot. Keisari myönsi Maria-yhdistykselle 25 000 ruplan vuotuisen avustuksen ja vapaakirjeoikeuden sekä oikeuden sijoittaa säästölippaita kaikkiin kaupunkiin vapaaehtoisia avustuksia varten. Keisari oli myös määrännyt, että Pietariin pystytettäisiin yhdistyksen perustajan prof. v. Grothen monumentti.⁶⁴

Ruotsi

Kuopion koulun opettaja Aina Petander suoritti 1893 pohjoismaisen opintomatkan, joka ensiksi suuntautui Ruotsiin. Tomtebodan koulun lisäksi Ruotsissa oli valtion ylläpitämät Vexjön valmistava koulu ja Kristinehamnin käsityökoulu miehille sekä Upsalan yksityinen käsityökoulu naisille. Vexjön valmistavasta koulusta lahjakkaammat oppilaat siirtyivät Tomtebodan varsinaiseen kouluun, joka oli suunniteltu sataa oppilasta varten. Oppilasmäärä oli ollut 70–80 vaiheilla. Tomtebodan koulussa toimi myös Vexjön koulun kaltainen valmistava koulu. Koulu-aika varsinaisessa koulussa oli seitsemän vuotta, josta ensimmäinen oli koivuosi. Jos oppilas ei pystynyt seuraamaan opetusta, hänet lähetettiin kotiin. Varsinainen koulu oli 6-luokkainen, josta kaksi ylintä luokkaa muodostivat työosaston, jolla tietopuolista opetusta annettiin 10 ja työopetusta 34 tuntia viikossa. Valmistavaan kouluun oppilaat tulivat 6–9-vuotiaina. Vexjön koulussa 1893 oli 38 oppilasta. Oppilaat olivat reippaita ja punaposkisia. Kaikesta vierailija näki, että siellä valvottiin erittäin tarkasti oppilaiden kaikenpuolista käytöstä. Tomtebodaan tuli myös oppilaita 10–14-vuotiaina, jotka olivat jo käyneet kansakoulua ja sokeutuneet myöhemmässä vaiheessa. Oppiaineet ja työjärjestys Tomtebodassa olivat jokseenkin samat kuin meillä Suomessa. Oppilaiden tuli oleskella paljon ulkoilmassa. Voimistelua harjoitettiin joka päivä puoli tuntia. Oppilaiden ryhti oli hyvä ja he liikkuivat vapaasti, mikä vierailijan mukaan oli luettava hyvän voimisteluopetuksen ansioksi.⁶⁵

⁶⁴ SAKL 4/1899, 51-52.

⁶⁵ Aina Petander SAKL 9/1894, 138-140 ja SAKL 10/1894, 158-159

Lukukirjoina käytettiin lähinnä Brailleen pistekirjoituskirjoja, mutta myös Moonin kohokirjaimin painettuja kirjoja oli käytössä. Lyijykynäkirjoitusta opetettiin kolmannelta luokalta alkaen koulun opettaja Åstrandin suunnitteleman apulaitteen avulla. Työluokilla ainekirjoitus tapahtui lyijykynällä. Maantiedon opetuksessa ei käytetty pieniä karttoja, vaan suurta seinäkarttaa, jonka äärellä enintään kaksi oppilasta voi työskennellä samanaikaisesti. Tähtitieteen alkeet kuuluivat työluokkien ohjelmaan. Luonnontieteen havaintovälinekokoelma oli hyvin runsas ja monipuolinen.⁶⁶

Tanska

Kööpenhaminan sokeainopistolla oli kaksi valmistavaa koulua. Niistä vanhempi oli jäännös vanhasta kuninkaallisesta sokeainopistosta, jonka perusti Kjeden-niminen hyväntekeväisyysseura vuonna 1811 ja josta varsinainen sokeainopisto erkani vuonna 1857. Tässä pienessä Kjedenin valmistavassa koulussa oli tilaa 16–20 lapselle. Tämän valmistavan koulun oppilailla oli oikeus vapaaoppilaspaikkoihin Kööpenhaminan sokeainopistossa, joka tämän alan vanhimpana kouluna on ollut mallina myöhemmin perustetuille oppilaitoksille.⁶⁷

Opisto sijaitsi omassa puutarhan ympäröimässä talossa lähellä merenrantaa. Keväällä 1893 siinä oli 97 oppilasta. Kouluaika oli kahdeksan vuotta, ja oppilaat otettiin kouluun 10–12-vuotiaina, josta säännöstä jouduttiin poikkeamaan. Oppiaineet olivat samat kuin Ruotsissakin, mutta opetusmenetelmissä oli eroavuuksia. Oppilaita opetettiin lukemaan sekä pistekirjoituksella että latinalaisilla kohokirjaimilla painettuja kirjoja. Lyijykynäkirjoitusta opetettiin kolmannelta luokalta alkaen. Apuvälineenä käytettiin koulun opettajan C. E. Guldbergin kehittämää laitetta, jolla kirjoitettaessa vierailijan, Aina Petanderin mukaan kirjaimet olivat sirompia ja muodoltaan pyöreämpiä kuin ruotsalaisella Åstrandin laitteella kirjoitettaessa. Maantiedon opetuksessa toisin kuin Ruotsissa täällä käytettiin pieniä karttoja, joita oli jokaisella oppilaalla edessään. Hämmästyttävää oli se, että suuria seinäkarttoja ei ollut esillä lainkaan. Mittausopissa oppilaat piirsivät itse kohoviivan rajaamia kuvioita opiston entisen opettajan L. Guldbergin kehittämää piirtopuikkoa käyttäen. Puikon päässä oleva hammastettu pyörä jätti paperin nurjalle puolelle kohopisteviivan. Käsitöissä tytöille opetettiin liinaompelua sekä

⁶⁶ Aina Petander SAKL 9/1894, 137-140, SAKL 10/1894, 157-159.

⁶⁷ Lydia Lyytikäinen, SAKL 8/1909, 124.

koneella että käsin. Pojille opetettiin myös suutarintöitä. Voimistelun ja laulun opetukselle annettiin täällä Aina Petanderin saaman kokemuksen mukaan suurempi arvo kuin missään muualla pohjoismaissa. Voimistelua oli 18 tuntia viikossa. Tämän saattoi havaita oppilaiden esiintymisessä. ”Osa voimistelutunneista käytettiin, omituista kyllä, tanssin opettelemiseen”.⁶⁸

Tanskan toinen valmistava koulu sijaitsi Kallundborgissa, josta valtio 1897 osti pienen maatilan Kattedagatin rannalta. Kallundborgin valmistava koulu Refsnaes avattiin 1898 ja oppilaspaikkojen määrä ylitti pian 30. Lapsia kouluun otettiin 5–6-vuotiaina, kouluajan ollessa neljä vuotta, minkä kuluessa oppilaat pyritään valmentamaan ja kasvattamaan varsinaista koulunkäyntiä varten Kööpenhaminassa. Ensimmäisten vuosien opetuksessa oli pääpaino leikeissä ja askartelussa. Tätä varten Refsnaesin koululla oli monipuolinen leikki- ja havaintovälinekokoelma. Ulkoilmaleikkeihin merenrantahietikko tarjosi mielenkiintoisen ja jännittävän askarteluympäristön. Oppilaita varten oli suuri ja nykyaikaisesti varustettu kylpyhuone, jossa he saivat kylmän suihkun joka aamu. Koulun yhteydessä oli myös pieni kymmenpaikkainen lasiseinäinen parantolaosasto, jonka suojissa heikot oppilaat voivat kuntoutua aurin-
gonvalon ja merituulen virvoittamina. Tänne lähetettiin heikkoja lapsia myös Kööpenhaminan opistosta.⁶⁹

Norja

Kristianian opisto Norjassa oli järjestetty Kööpenhaminan opiston mukaisesti. Tanskankieliset oppikirjat tulivat Kööpenhaminasta, mikä vaikeutti äidinkielenopetusta. Keväällä 1893 opistossa oli 67 oppilasta. Opettajien ja oppilaiden väliset suhteet olivat hyvin läheiset ja kodin-
omaiset. Opistossa oli erityisluokka heikkolahjaisia oppilaita varten. Tällä luokalla oppilaat olivat eri-ikäisiä mutta näin he eivät hidastaneet muiden normaallilahjaisten oppilaiden opetusta. Nämä ”luokan kiviriipat” saivat opetusta uskonnossa, sisäluvussa, havainto-opissa ja historiassa. Heidän oppikurssinsa olivat luonnollisesti hyvin rajoitetut. Tomtebodan koulusta nämä oppilaat lähetettäisiin kotiin. Aina Petanderin mukaan muissakin sokeainkouluihin olisi täysi syy seurata Kristianian mallia ja perustaa erityisluokkia heikkolahjaisia oppilaita varten. Näin edistet-
täisiin myös lahjakkaampien oppilaiden opetusta.⁷⁰

⁶⁸ Aina Petander, SAKL 11/1894, 174-176.

⁶⁹ Lydia Wikman, SAKL 8/1903, 125-129.

⁷⁰ Aina Petander, SAKL 11/1894, 176, SAKL 12/1894, 186-187.

Saksa

Henrik Ståhl osallistui Münchenissä 1895 pidettyyn VIII kansainväliseen sokeainopettajien konferenssiin. Sen aiheista monet liittyivät Brailleen pistekirjoitukseen. Sokea tuomiokirkon urkuri Franz Berliinistä ehdotti pistekirjoituksen lukemisen helpottamiseksi ja nopeuttamiseksi kirjainmerkkien pienentämistä siten, että pisteiden välistä etäisyyttä supistettaisiin. Ehdotus ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta. Opettaja Hinze Steglitzin sokeainkoulusta esitteli ”zwischenpunktdruck” menetelmää, jossa pistekirjoitusta painettiin paperin molemmille puolille. Kirjaimet painettiin paperille niin, että merkit muodostuivat paperin vastakkaisen puolen kirjainväleihin, ei rivinväleihin. Tämä mahdollisti 100 prosenttisen tilansäästön eikä vaikeuttanut tekstin lukemista sormilla. Silmillä lukeminen vaikeutuu suuresti, minkä vuoksi konferenssi ei suositellut menetelmää käytettäväksi sokeainkouluissa. Pariisissa menetelmää oli käytetty jo viisi ja Berliinissä kaksi vuotta.⁷¹

Yliopettaja Riemer Dresdenin sokeainkoulusta esitteli lyhennyskirjoituskomitean loppuraportin. Asia oli ollut esillä siitä alkaen, kun Brailleen pistekirjoitus otettiin käyttöön saksankielisissä sokeainkouluissa. Komitean valmistelemaa merkistöä oli kokeiltu 20:ssa Saksan ja neljässä Itävallan sokeainkoulussa. Tulokset puolsivat lyhennyskirjoituksen käyttöä, joten konferenssi hyväksyi sen käytettäväksi kaikissa saksankielisissä kouluissa. Tarpeen mukaan oppikirjoja tuli edelleen painaa myös täyskirjoituksella.⁷²

Johtaja Heller Wienistä luennoi kuulon ja tuntoaistin merkityksestä sokean lapsen kasvatuksessa. Lähtökohtana hänellä oli Wilhelm Wundtin kolme vuotta aikaisemmin julkistamat hahmopsykologiset koetulokset näköaistin alueella. Hellerin mukaan kuulon ja tuntoaistin välinen vuorovaikutus muodosti perustan sokean lapsen mielikuvituksen kehittymiselle. Sanat ilman kosketusta esinemaailmaan eivät rakenna lapsen kielen ja kuvitteellisuuden kehitystä. Pysyvimmat ja hedelmällisimmät vaikutukset lapsen sielunelämän kehitykselle syntyivät kuulon ja tuntoaistin yhteistyön tuloksena.⁷³

Opettaja Matthies Steglitzin koulusta luennoi kuvalukemisesta. Lähtökohtana tuli niin usein kuin se oli mahdollista olla itse eläin tai esine, sen jälkeen sen pienoismalli ja lopuksi kohokuva. Liiallinen pelkkien

⁷¹ SAKL 3/1896, 34.

⁷² mt. s. 37-38.

⁷³ mt. s. 34-35.

kohokuvien käyttö voi johtaa korvikeratkaisuihin, jolloin lapselle ei synny oikeaa käsitystä itse esitettävästä ilmiöstä.⁷⁴

Tohtori Sieler Münchenistä luennoi sokeuden ennaltaehkäisystä. Stielerin mukaan synnytyksen jälkeinen silmätulehdus oli yleisin sokeuden syy (35 %) sokeainkoulujen oppilaiden keskuudessa. Tohtori Credé Leipzigiasta oli esitellyt vuonna 1882 menetelmän, jonka avulla tulehduksen synty voitiin ehkäistä tiputtamalla yhden tipan kaksiprosenttista lapisliuosta lapsen silmiin synnytyksen jälkeen. 1500 tapauksesta 0,8 prosenttia epäonnistui. Tohtori Küstner Breslausta oli osoittanut, että jo suurin puhtaus torjui tulehdusvaaran. Hänen 500 synnytystapauksesta ei yksikään johtanut sokeuteen, mikä luonnollisesti edellytti sitä, että silmäluomien puhdistus tapahtui ennen kuin lapsi avasi silmänsä ensimmäisen kerran, muutoin se Küstnerin mukaan oli myöhäistä.⁷⁵

Ingeborg Lyytikäisen raportin mukaan Hampurin, kuten muutamissa muissakin Saksan sokeainkouluissa oli mahdollisuus valmistua kieltenopettajaksi. Tämä tilaisuus suotiin kuitenkin vain pojille. Kielellistä lahjakkuutta osoittanut oppilas sai itsenäisesti harjoittaa alustavia kieli- ja kirjallisuusopintoja. Varsinaisen kouluajan loputtua hän osallistui vanhempien oppilaiden jatko-opetukseen ja hänet vapautettiin käsitöistä. Tämän jälkeen hän sai järjestettyä opetusta saksan kielessä, saksan kirjallisuuden historiassa, latinan ja ranskan kielessä. Kolmantena vuotena mukaan tuli englannin kieli. Kolmannen vuoden päätyttyä oli saavutettu lukion neljännen luokan latinan oppimäärä, minkä jälkeen ohjelmaan kuului 2-vuotinen kasvatusopin kurssi. Sen rinnalla opiskeltiin ranskalaista ja saksalaista kauppakirjeenvaihtoa. Joka tunti vaadittiin kirjallisia töitä, joiden valmistelussa esilukijoina toimivat asuntolan hoitajat. Kieltenopettajaksi aikova lähetettiin sitten vuodeksi ulkomaille valmistuakseen tulevaan toimeensa. Tämän jälkeen hän osallistui tutkintoon, jonka läpäistyään hän oli pätevä kieltenopettaja.⁷⁶

Voimistelunopetuksessa ja oppilaiden vapaa-ajan liikuntaharrastuksissa oli käytössä suurta suosiota nauttinut pylväskaruselli, jossa useat oppilaat saattoivat samanaikaisesti juosta ja riittävän vauhdin saatuaan ikään kuin leijaila ilmassa. Lastentarha ja valmistava koulu oli sijoitettu samaan laitokseen, jossa toimi sokeiden vanhainkoti. Se sijaitsi Ebbendorfissa Hampurin esikaupungissa.⁷⁷

⁷⁴ SAKL 3/1896, 35.

⁷⁵ mt. s. 35-36.

⁷⁶ SAKL 6-7/1905, 95-96.

⁷⁷ mt. s. 98-99.

Muovailun opetukselle Hannoverin koulussa asetettiin suuret vaatimukset. Jos muovailulla aiottiin kasvatuksellisesti saavuttaa toivottuja tuloksia, sitä oli opetettava kaikilla luokka-asteilla. Opetuksen tuli edetä helposta vaikeaan, ensin malli, sitten sen pienentäminen tai suurentaminen, ensin koko esine, sitten sen pienoismalli, lopuksi sen kohokuva. Opetusta varten oli mallikokoelma, joka käsitti geometrisia esineitä, kuten palloja, keiloja, sylintereitä, pyramiideja ja kuutioita sekä patsaita, työkaluja, päitä ja jalkoja. Sopivan notkea savi, vaha ja ”plastiliina” olivat muovailun tarveaineet. Muovailu oli yläluokillakin kaikkien oppiaineiden palveluksessa.⁷⁸

Berliinin kaupungin sokeainkoulu oli ulko-oppilaitos. Tässä kaupungin ylläpitämässä koulussa oli noin 40 kouluikäistä lasta, jotka saivat opetusta neljä tuntia päivässä. Oppilaiden matka-avustajina toimivat vaivashoitotyöt, jotka vaivashoitohallinnon sijoittamina asuivat eri puolilla kaupunkia.⁷⁹

Pistekirjoituksen opetus alimmalla luokalla tapahtui rinnan kirjoitus- ja lukemisharjoituksina. Kuvauksen perusteella opetuksessa käytetty metodi oli kieltämättä tehokas, mutta oppilaan kannalta vaikea, koska hän siinä joutui koko ajan hahmottamaan kirjaimen luettavan muodon ja sen peilikuvallisen kirjoitusasun.⁸⁰

Britannia

Athalie Petander vieraili 1898 Englannissa ja Skotlannissa, joissa sokeainkoulujen toiminta samoin kuin muukin työ sokeain hyväksi tapahtui yksityisen hyväntekeväisyyden varassa valtion tukemana. Oppivelvollisuus säädettiin vuonna 1876. Lapset otettiin kouluihin 5–6-vuotiaina neljä kertaa vuodessa. Opetusaineet sokeainkouluissa olivat samat kuin sikäläisessä kansakoulussa. Pääpaino pantiin sisäluvun, kirjoituksen ja laskennon opetukseen. Äidinkielen, varsinkin kirjoituksen opetukseen käytettiin paljon aikaa ”mutkallisen” ortografian vuoksi. Tunneilla toistettiin moneen kertaan, miten mikin sana oli kirjoitettava ja äännettävä. Alaluokilla kirjoituksessa käytettiin pistekirjoitusta, kun taas yläluokilla harjoitettiin koneella kirjoittamista. Konekirjoitustaidon uskottiin avaavan työpaikkoja toimistotehtävissä. Sokeainkoulut toimivat aikuisille tarkoitettujen työlaitosten yhteydessä saman johtajan

⁷⁸ SAKL 6-7/1905 100-101, SAKL 1/1906, 11-15.

⁷⁹ SAKL 2/1906, 23-24.

⁸⁰ mt. s. 24-25.

alaisuudessa. Työopetus tapahtui työlaitoksen puolella, jolloin oppilaiden keskustelu vanhempien sokeiden kanssa oli sallittua ainoastaan työhön liittyvissä asioissa.⁸¹

Athalie Petanderin tutustumiskohteina oli hyvin erilaisia kouluja, joiden kouluaika yleensä oli 10 vuotta. Esimerkiksi Yorkin kouluun (perustettu 1833) ei otettu heikkonäköisiä oppilaita. Koulun pihamaa oli jaettu tyttöjen ja poikien puoleen, mikä oli tavallista muuallakin Englannissa. Voimistelua Yorkin koulussa oli yksi tunti joka päivä. Siinä noudatettiin ruotsalaista voimistelumetodia ja liikkeit tehtiin musiikin tahtiin. Liverpoolissa oli kolme sokeainkoulua. Niistä vanhin School for the Indigent Blind oli perustettu vuonna 1791 ja on Pariisin koulun jälkeen toiseksi vanhin sokeainkoulu maailmassa. Toinen koulu oli Blind Childrens Home ja kolmas Catholic Blind Asylum. Glasgown koulu oli edellisiä uudenaikaisempi seitsenluokkainen 11-vuotinen. Opetuksessa käytettiin myös fonografeja historian lukijoina ja laskuesimerkkien antajina. Edinburghin koulu oli myös seitsenluokkainen 10-vuotinen koulu, jossa valmennettiin myös pianovirtittäjiä kolmivuotisella lisäkoulutuksella. Voimistelunopetuksessa täällä käytettiin aseita, mikä oli hyvin tavallista näkevien oppilaiden voimistelussa.⁸²

Tutustumiskohteista suurinta huomiota herätti Lontoossa toiminut Royal Normal College and Academy of Music for the Blind, jossa oli 160 oppilasta. Nimensä mukaisesti siihen sisältyi koulu ja musiikkiopisto. Sen perustaja ja johtaja F. G. Campbell oli syntynyt Amerikan Yhdysvalloissa ja oli itsekkin sokea. Hänen tarkoituksenaan oli tarjota nuorille sokeille tytöille ja pojille peruskoulutuksen lisäksi musiikki- ja liikealan koulutus ja siten tehdä heidät kykeneviksi elättämään itsensä. Heidä koulutettiin opettajiksi, liikemiehiksi, urkureiksi, pianovirtittäjiksi ja musiikinopettajiksi. Niillä, joilla ei ollut taipumuksia edellä mainittuihin tehtäviin, menivät töihin työlaitoksiin. Oppilaitoksessa oli neljä osastoa: 1. valmistava koulu, joka perustui Fröbelin järjestelmään, 2. varsinainen neliluokkainen koulu, johon kuului kaksivuotinen jatkokurssi, 3. musiikkiosasto, 4. Smithin seminaari opettajien koulutusta varten. Tämä osasto oli toiminut vuodesta 1872 alkaen, jona aikana 260 oppilasta oli suorittanut loppututkinnon ja saanut opetustyötä Englannissa ja sen siirtomaissa sekä Amerikan Yhdysvalloissa. Ettei musiikin harrastajista tulisi epäonnistuneita ”puolikykyjä”, vaati johtaja Campbell, että heidän oli ensin omattava yleiseen sivistykseen kuuluvat tiedot. ”Jos

⁸¹ SAKL 1/1901, 2-3.

⁸² SAKL 1/1901, 4-6 ja SAKL 2/1901, 31-34

loppututkinnossa näytäkseen, ett'eivät ole siihen kyenneet, ei heidän soitannollisista lahjoistaan mitään lukua pidetä, olivatpa ne miten suuret hyvänsä." Campbellin periaatteisiin kuului erinomaisen tarkan täsmällisyyden kehittäminen ja kristillisen miehekkään luonteen kasvattaminen oppilaissa. Oppilaitos oli saanut kaiken lahjoituksina: maa-alan (16 eekkeriä), 11 rakennusta, joihin sisältyi kaksi voimistelusalua, uima-allas, leikkihuone, asfalttinen luistintrata, kirjasto, urkuja 15 ja pianoja 100. Lahjoitusten avulla Royal Normal Collegesta and Academy of Music for the Blind'sta oli muodostunut kansallisoppilaitos kaikille sokeille Iso-Britanniassa. Vierailijalla oli mahdollisuus seurata voimistelu- ja uintinäytöksiä, jotka herättivät suurta ihailua ja hämmästyä. "Kumminkin on mielestäni sellaiset akrobaatti-temput kuin esim. pyramiidin muodostaminen, melkein liikaa sokeain voimistelussa."⁸³

Amerikan Yhdysvallat

Lauri Pihkala, ensimmäisen kerran jo vuonna 1907 ja Anni Collan vuonna 1914 vierailivat Yhdysvalloissa ja "Ameriikan" terveisinä toivat monia uudistusvirtauksia, jotka varsin lyhyessä ajassa liikuntakasvatukseen siirrettyinä kantoivat hyvän sadon. Anni Collan pani alulle lasten leikkikenttätöiminnan ja Lauri Pihkala kehitteli pallopelejä. Mutta jo ennen Anni Collania vieraili Yhdysvalloissa vuonna 1910 kymmenen kuukauden ajan Kuopion sokeainkoulun opettaja Lydia Lyytikäinen.⁸⁴ Hänen matkatuomisensa liittyivät nimenomaan voimisteluun ja siihen sellaisella innostuksella, että hänen voimistelua käsittelevää matkakertomusta voisi nimittää oodiksi voimistelulle.⁸⁵ Muutamia muistelmia

⁸³ SAKL 4-5/1901, 66-68.

⁸⁴ Lydia Elisabet Lyytikäinen o.s. Wikman (1869–1947) Tammisaaren ruotsinkielinen opettajaseminääri 1895, valmistui sokeainopettajaksi 1897 Kuopion sokeainkoulussa, kuurojenopettajatutkinto 1902 Kuopion kuurojenkoulussa, Kuopion yli-ikäisten sokeiden työkoulun johtajana kahteen otteeseen koulun lakkauttamiseen 1918 saakka, yhden lukuvuoden Helsingin sokeainkoulun oppilasasuntolan johtajattarena, sai nimityksen Kuopion sokeainkoulun opettajan virkaan 1908, jota oli jo aikaisemmin sijaisena hoitanut ja johon sai valtakirjan 1911. Tässä virassa hän toimi vuoteen 1938, vuosina 1934–37 koulun varajohtaja, jolloin täysin palvelleena siirtyi eläkkeelle ja asettui asumaan Helsinkiin. Lydia Lyytikäinen haudattiin Kuopioon. Lydia Lyytikäinen oli solminut avioliiton Kosti Lyytikäisen kanssa vähän ennen tämän kuolemaa 18.9.1907. KSK opl. JoMa; SAKL 1/1947.

⁸⁵ Kirjoitus julkaistiin Suomen Naisten Voimisteluliiton vuosikirjassa 1912

voimisteluopetuksesta Pohjois-Amerikan Yhdysvaltain sokeainkouluissa” oli selvästikin tarkoitettu suuremmalle lukijakunnalle, sillä sen esiin nostamat ajatukset eivät välttämättä olleet mullistavan uusia sokeain parissa työskenteleville voimistelunopettajille.

Lydia Lyytikäinen tarkasteli erityisesti seuraavia asioita:

Voimistelun merkitystä

Ilman voimistelua ja ruumiinliikkeitten harjoittamista olisikin sokea lapsi varsin surkea katsella; veltto ja huono ryhti, epävarma käynti, eriskummalliset ruumiinasennot, liikkeet ja eleet, jotka suorastaan sokeudesta johtuvat, tekevät hänet todellakin varsin epämiellyttäväksi ilmiöksi, mutta määräperäisen, johdonmukaisen ja kestäväen voimistelun ja liikunnan avulla sokeastakin voi kehittyä henkilö, jota mielihyvällä katselee, jonka liikkeistä, eleistä ja asemoista huomaa, että ihmishenki on saanut herruuden koko olennessa ja että se kauniisti ja sopusuhtaisesti hallitsee ihmisen tahdon ilmaukset myöskin mitä ulkonaiseen esiintymiseen, liikkumiseen ja olemiseen tulee. Tämä tosiasia sokeain opetuslalta todistaa mielestäni melkein enemmän kuin mikään muu, mikä valtava tekijä voimistelu todellakin kasvatuksessa on. Aivan ihmettelyä herättävää oli nähdä aivan sokeita oppilaita, jotka omasivat hyvän, kauniin ryhdin, vapaan, hauskan ja kohteliaan käytöksen – ja vieläpä liikkuiivatkin vapaasti ja pelkäämättä itseksensä kaduillakin suuressa väkitingoksessa. Suurin osa tällaisista saavutuksista sokeain ulkonaiseen ryhtiin ja vapaaseen liikkumiseen on epäilemättä luettava voimisteluopetuksen ansioksi.

Kilpailuhenkistä voimistelua

Ruotsalainen voimistelu näkyi yleensä olevan käyttöön otettu vapaan Lännen kouluissa, niin myös sokeainkouluissa. Lokakuussa oli vielä mitä kaunein syyssää, joten voimistelu melkein poikkeuksetta siellä ollessani kaikissa kouluissa tapahtui ulkosalla laajalla voimisteluelukentällä. Kun en ole voimistelunopettajatar, en voi tätä opetushaaraa ammattituntijan tavoin arvostella, mutta ryhdikkään, reippaan ja iloisen vaikutuksen teki katselijaan niin hyvin sokeiden tyttöjen kuin poikien voimistelunäytteet. Erityisesti harjoitettiin sellaisia liikkeitä, joiden suorituksessa kysyttiin nopeutta ja kilpailua. Niinpä tyttöjen seisossa kahdessa rivissä kilpailtiin kumpiko rivi ehdisi ennemmin saada rivin yhdestä päästä toiseen kädestä käteen päin yli kuljettamalla eräänlaista käsipuuta. Siinä oli kiirettä ja vilinää tuon käsipuun eteenpäin saattamisessa. ”Hurry on, hurry on”, huudettiin kummassakin rivissä. Myöskin pienen hernepussin heitossa, jolloin seuraava rivissä heti sen nostaa, jatkaen heittämistä, kunnes saavutaan rivin viimeiseen oppilaaseen – osoittivat sokeat oppilaat ihmeteltävää vilkkautta, vikkelyyttä ja notkeutta.

Varttuneempien oppilaiden harjoituksia

Vapaaliikkeet, sauva- ja telineliikkeet osoittivat myös, miten pitkälle sokeakin voi päästä ruumiinsa hallinnassa sekä ruumiinliikkeiden kauniissa sopusoinnussa. Poikien voimistelu oli mielestäni etupäässä ruumiin voimien kehitystä silmällä pitäen järjestetty, joten se, erityisesti ylemmillä asteilla teki jossain määrin atleettimaisen vaikutuksen. Heillä näytti olevan monenlaista telinevoimistelua, pyramidin tekoa ym. Ihmeellistä oli nähdä sitä nopeutta, notkeutta ja liikkeiden siroutta, jota oppilaat erittäin taitavasti osoittivat. Myöskin urheiluinto on tavattoman suuri oppilaiden keskuudessa. Jokaisen koulun poikaoppilaat muodostavat erityisen urheiluseuran, jonka jäsenet alinomaan harjoittelevat juoksua, kuulantyyntöä ja painonnostoa. Kesäisin kokoontuivat sitten nämä eri koulujen urheiluseurat voimistelunopettajien johdolla yhteisiin kilpailuihin, joissa vahvin tai nopein saa kunniamerkin osakseen.

Uinnista keilailuun

Overbrookin sokeainkoulussa oli koulurakennuksessa laaja uimaallas, jossa koulun oppilaat siroihin uimapukuihin puettuina saivat mallikelpoista uintiopetusta kaksi tuntia viikossa. Altaan syvemmästä päästä (n. kuusi jalkaa) sukelsivat telineeltä uimataitoiset oppilaat niin, ettei heitä vähään näkynyt, mutta pian ilmestyivät tyytyväiset ja iloiset kasvot veden pinnalle. Pienet tytöt tekivät ensimmäisiä uintiharjoituksiaan opettajan johdolla altaan toisessa, matalammassa päässä. Keilarata sekä kaikenlaisia kalliita voimistelutelineitä löytyi runsaasti kaikissa sokeainkouluissa, joissa kävin. Telineiden runsaus ei ainoastaan voimistelusalissa, mutta myöskin ulkosalla antoi vaikutelman, että sokeat melkein aina ulkona ollessaan olivat telineissä tekemässä liikkeitä. Kaikessa tässä oli oppilaiden liikkeiden luonnollisuus ja miellyttävyys, reippaus ja sirous niin huomiota herättävää sellaiselle, joka on tottunut näkemään, miten kömpelöitä ja epämiellyttäviä sokeiden liikkeitä heidän vajavaisuutensa vuoksi ovat. Siksi – kiitos ja kunnia voimistelulle, mikä sokeainkin pimeällä polulla voi niin suuria aikaan saada.⁸⁶

Lydia Lyytikäinen teki tarkkoja havaintoja näkemästään, vaikka joskus antautuikin kritiikittömään Suuren lännen kehumiseen. Lyytikäinen vieraili New Yorkin, Bostonin, Philadelphian, Overbrookin, Baltimoren ja Batavian sokeain opetuslaitoksissa. Tyttöjen voimisteluharjoitukset Lyytikäinen rekisteröi siroutta ja kaunista käytöstä palvelevina harjoi-

II nide, II vihko, 71-75. Vasta 1916 Suomen Aistivalliskoulu lehdessä 2/1916, 20-23.

⁸⁶ SAKL 2/1916, 20-23.

tuksina, kun taas poikien voimistelu, josta hän ei kerrokaan paljon, palveli enemmän voimaa ja kilpailuhaluun tarpeita. Lyytikäinen opetti Kuopion koulussa myös laululeikkiä, jonka opetukseen melkoisella varmuudella tuli sisällyttämään jotain Overbrookin sokeainkoulussa nähdystä. Uinnin opetukseen ja harjoittamiseen Suomen kouluissa tuohon aikaan ei ollut mahdollisuuksia kuin syksyin keväin kylmissä luonnonvesissä. Uinnin ja vesileikkien suuren merkityksen hän kuitenkin oivalsi ja pyrki kokemansa kertomaan lukijoilleen. Valitettavasti hänen innostuksensa täällä kotimaassa ei välittömästi johtanut mihinkään muuhun kuin antoi kenties virikkeen Anni Collanille lähteä itse katsomaan ”Ameriikan” ihmeitä.

4.1.9 Opettajien pohjoismaiset yhteydet

Vuonna 1867 Kööpenhaminassa ilmestymisen aloittanut Nordisk Tidsskrift for Blinde-, Döfstumme- og Idiotskolen vaihtoi nimeään useita kertoja seuraavien vuosikymmenien aikana. Lehdellä oli avustajia kaikissa Pohjoismaissa ja se muodosti merkittävän tiedonvälityskanavan aistivalliskouluopettajien keskuudessa. Vuodesta 1899 alkaen lehden nimi oli Nordisk Tidsskrift for Aandssvage-, Blinde- og Vanføre-Sagen samt for Abnormsagens Faellesanliggender. Lehden suomalaisena avustajana toimi Valter Forsius. Tämän lehden merkitys suomalaisille lukijoille alkoi vähentyä, sillä vuonna 1892 alkoi ilmestyä Suomen Aistivalliskouluopettajien lehti, jonka päätoimittaja oli Valter Forsius.

Pohjoismaisen yhteistyön vetäjänä ja sokeainopetuksen mallimaana toimi edelleen Tanska. Aistivalliskouluopettajien Pohjoismaisia kokouksia oli tarkoitus pitää viiden vuoden välein, josta kuitenkin eri syistä jouduttiin tinkimään. Neljäs Pohjoismainen konferenssi pidettiin Kööpenhaminassa 1898, jolloin edellisestä Kristianiassa pidetystä Pohjoismaisesta tapaamisesta oli kulunut 15 vuotta. Suomi osallistui Kööpenhaminan konferenssiin järjestämällä muun muassa sen yhteyteen käsityönäyttelyn. Suomesta mukana oli 12 osanottajaa, joista seitsemän Perttulan tylsämielisten opetuslaitoksesta, kaksi Helsingin raajarikkoisten koulusta, yksi Porvoon ja yksi Pietarsaaren kuuromykkäinkoulusta. Mukana oli myös tarkastaja Valter Forsius kouluylivaltuutuksesta. Hän esitelmöi konferenssissa kuurosokeiden lasten opetuksesta. Forsius oli seurannut tarkasti Agneta Halosen edistystä Helsingin sokeainkoulun oppilaana.⁸⁷

⁸⁷ ks. 4.1.6, s. 128. SAKL 6/1898, 83-84, SAKL 7/1898, 102-103.

Viides pohjoismainen konferenssi pidettiin Tukholmassa 1903. Konferenssin kunnia-presidentiksi kutsuttiin prinssi Carl, joka oli läsnä avajaistilaisuudessa. Itse kuningas, Oskar II tutustui konferenssin yhteyteen järjestettyyn näyttelyyn. Osanottajia oli noin 600, 60 Suomesta, joista 10 osanottajalle senaatti myönsi matkastipendin. Kuopion sokeainkoulusta mukana olivat Kosti Lyytikäinen sekä Lydia Wikman, joka piti konferenssin yleisistunnossa esitelmän kysymyksestä ”missä määrin on käytettävä kasvattajan auktoriteettia aistivillisten kasvatuksessa”. Aistivilliskouluopettajien eläkeasioista keskusteltaessa kävi ilmi, että Ruotsissa eläke-etuudet olivat vielä kokonaan järjestämättä.⁸⁸

Yleisistuntojen ohella konferenssin työskentely tapahtui jakautuneena ryhmiin eri koulualojen mukaan. Sokeain osaston puheenjohtajana toimi Johannes Moldenhawer Kööpenhaminasta. Osanottajia oli noin 100, joukossa paljon sokeita henkilöitä. Heidän joukostaan erottui toimittaja, sokeainyhdistyksen puheenjohtaja Alarik Lundberg. Hän oli toiminut monin tavoin sokeain asian edistämiseksi, ja Sokeainyhdistyksellä oli läheiset suhteet Ruotsin hoviin.⁸⁹

Kosti Lyytikäinen piti kaksi luentoa, joista toisessa hän käsitteli sokeiden itsenäisen toiminnan edellytyksiä. Mallina oli August GeorGIN saksilainen ”työllä työhön” -periaate, joka Lyytikäisen mukaan oli edelleen kannustavin ja soveliaim menetelmä sokeiden herättämiseksi omatoimisuuteen. Tätä kannustinta voitaisiin edelleen kehittää soveltamalla siihen nykyaikaista osuustoiminta-aaatetta, jota Lyytikäinen lämpimästi kannatti. Keskustelu osoitti, etteivät kuulijat ymmärtäneet osuustoiminnan merkitystä. Lyytikäisen mukaan keskusteluissa yleensä kiinnitettiin suurinta huomiota muutoseikkoihin ja metodeihin, jolloin syvällisemmät intoa ja harrastusta herättävät asiat saivat väistyä. Lisäksi suurin osa ajasta meni jonkinlaiseen ”juhlimishuminaan”, mistä sai sen kuvan, että konferenssin pääasia oli juhliminen.⁹⁰

Kuudes Pohjoismainen konferenssi järjestettiin vihdoin Helsingissä vuonna 1912. Helsinki oli ollut järjestelyvuorossa jo vuonna 1889, mutta esivallan nihkeän suhtautumisen vuoksi konferenssi jäi silloin järjestämättä. Nyt pidettyyn konferenssiin osanottajia saapui kaikista Pohjoismaista yhteensä noin 540. Juhlalliset avajaiset pidettiin yliopiston juhlasalissa heinäkuun 24. päivänä.⁹¹ Konferenssin työskentely tapahtui

⁸⁸ SAKL 7/1903, 101-104

⁸⁹ mt. s. 106-108.

⁹⁰ SAKL 7/1903, 105, 108-109.

⁹¹ Konferenssin avajaisissa laulettiin torvisoiton säestyksellä rouva Helene

yliopiston, eduskunnan ja Säätytalon tiloissa. Höyrylaiva- ja raitiotieosakeyhtiö tarjosivat vapaamatkat osanottajille sekä valtion rautatiet alennuksen matkalippuihin. Konferenssin järjestelyistä vastasi Valter Forsius.⁹²

Opetuskysymyksiin liittyvien teemojen ohella käsiteltiin myös sosiaalipolitiikkaa. Tukholman sokeainyhdistyksen johtaja Alarik Lundberg alusti keskustelun aiheesta yleinen sokeain eläke ja miten sellainen tulisi toteuttaa. Lundbergin mukaan

edellinen vuosisata antoi meille valon, nykyinen antakoon meille leivän. Monet ponnistukset sokeiden aseman parantamiseksi ovat olleet tuloksellisia, mutta yhä edelleen on tavoitteita, joiden saavuttamiseksi on työskenneltävä. Varattomien sokeiden toimeentulon turvaamiseksi on aikaansaatava vuotuinen ja yhtäläinen sokeuskorvaus. Mitä nyt pyydämme yhteiskunnalta on, että kaikki sokeustapaukset asetetaan alkuperästään riippumatta samanarvoisiksi. Sokea on yhteiskunnan jäsen yhtä hyvin kuin näkeväkin ja voi vaatia, että valtio ottaa huomioon hänen onnettomuutensa, johon hän useimmissa tapauksissa on syytön. Sokea ei ole mikään alasvajonnut yksilö, joka on kärsinyt elämässään moraalisen haaksirikon. Hän on vain ja ainoastaan invalidi.⁹³

Hänen mielestään oli täysin aiheeton sellainen pelko, että valtion korvaus aiheuttaisi laiskuutta. Sokealla ei ole veressään ”laiskuusbasillia”, vaan työ on hänelle ilo, mutta hänen työnsä on vähemmän tuottavaa kuin näkevän. Jos sokealta lisäksi puuttuu taito markkinoida tuotteitaan, se vähentää hänen ansiomahdollisuuksiaan. Lundbergin mukaan valtion korvaus tulisi toimimaan kannustimena paremman elintason saavuttamiseksi. ”Korvauksen ulkopuolelle jätettäisiin ainoastaan pahamaineiset juopot ja moraalisesti parantumattomat, joiden elämän epäsäännöllisyys oli saanut sellaisen mahdin, että siitä ei ollut paluuta.”⁹⁴

Luoman sepittämä juhlahymni: O Herra, joka kaitset kansat, ja elon arvat meille suot, ja painostavan talven ansat taas suven tullen syrjään luot; ann’ armo-henkes olla myötä, niin rakkauudessa teemme työtä! (suom. Alpo Noponen). SAKL 8/1912, 114-115.

⁹² SAKL 7/1912, 98-99, 106-108.

⁹³ Sjötte Nordiska mötet för abnormsaken, redogörelse och förhandlingar, 145; Harjula 1996, 179, 188-189.

⁹⁴ Sjötte Nordiska mötet för abnormsaken, redogörelse och förhandlingar, 149, 154, 156.

Käydyssä keskustelussa, johon Suomen edustajat eivät tosin osallistuneet, Lundbergin ajatukset saivat kannatusta. Ketkä olisivat oikeutettuja sokeuskorvaukseen, jakoi osanottajien mielipiteet. Toisten mielestä siihen olisi oikeutettu jokainen sokea, joka oli oppinut jonkin ammatin, jota hän myös harjoittaa. Toisten mielestä yleiseen ja yhtäläiseen korvaukseen olisivat oikeutettuja kaikki sokeat. Suoritetussa äänestyksessä kannatusta sai jälkimmäinen ehdotus äänin 37–23.⁹⁵

Tohtori Albert Björkman Pitkälähden keskuslaitoksesta puhui tylsämielisyyden yleisyydestä Suomessa. Puhuja tarkasteli lähemmin sitä vaaraa, joka uhkaa yhteiskuntaa niin fyysisesti, älyllisesti kuin myös moraalisesti näiden ala-arvoisten tekijöiden taholta. Lääkintöhallituksen vuosikertomuksen 1910 mukaan Suomessa oli 8 334 mielenvikaista henkilöä, joista 2 364 oli sairastunut lapsena ja 5 970 myöhemmällä iällä. Edellisiin vuosiin verrattuna mielenvikaisten lukumäärä oli alustajan mukaan lisääntymässä. Kokousraportin mukaan vilkkaimman keskustelun herätti kuitenkin maisteri E. Hedmanin Perttulan tylsämielisten opetuslaitoksesta pitämä alustus ”Tylsämielishoidon merkitys ja tehtävä sosiaalisessa ja rotuhygienisessä mielessä”. Hedmanin mukaan barbarismin aikaan suvun säilymisen kannalta annettiin vaistonvaraisesti sen ala-arvoisten elementtien kuolla. Vuosituhansien kuluessa armeliaisuuden seurauksena haluttiin puolustaa, hoitaa ja kasvattaa myös näitä kovaosaisia, joiden määrä suvaitsevaisuuden ja huolenpidon seurauksena on suuresti lisääntynyt. Filantropia ja yksityinen hyväntekeväisyys eivät enää pysty ratkaisemaan degeneraation aiheuttamaa ongelmaa, vaan sen lieventäminen edellyttää koko yhteiskunnan toimenpiteitä. Onkin kysyttävä, eikö degeneraation seurausten asemesta huomio tulisi kohdistaa sen syiden torjumiseen.⁹⁶

Perinnöllisyystieteen vanavedessä syntynyt rotuhygieeninen ajattelu, elävien olentojen muuttumisesta taantuvaan suuntaan,⁹⁷ kiinnosti myös Suomen Aistivialliskoulujen lehteä, jossa rotuhygieniää käsiteltiin usein 1910-luvulta alkaen. Kesällä 1912 pidettiin Lontoon yliopistossa ensimmä-

⁹⁵ Sjätte Nordiska mötet för abnormsaken, redogörelse och förhandlingar, 160. Eräissä USA:n osavaltioissa oli sokeuskorvauksen idea jo toteutettu vuotuisen korvauksen vaihdella 100–300 dollaria. Komitea, joka Ruotsissa 1911 valmisti vanhuus- ja invalidivakuutusta, asetti vuotuisen eläkkeen suuruudeksi 200 kruunua. Kuudes Pohjoismainen kokous 1912, 144-160; Harjula 1996, 179, 188-189.

⁹⁶ 6. pohjoismainen kokous 1912; SAKL 7/1912, 106-109, SAKL 8/1912, 115-121, SAKL 1/1913, 11-13, SAKL 2/1913, 26-30.

⁹⁷ Harjula 1996, 130.

mäinen kansainvälinen rodunjalostamiskongressi. Aihetta käsiteltiin neljässä eri osassa: ”biologia ja rodun jalostamistiede, käytännöllinen rodun jalostaminen, sosiologia ja rodun jalostaminen sekä lääketiede ja rodun jalostaminen”. Tämän uuden tieteen tarkoituksena oli ”rodun parantaminen erottamalla siitä sopimattomat ainekset”. Perustan tälle tieteelle antoi englantilainen antropologi sir Francis Galton vuonna 1869 ilmestyneellä perinnöllisiä taipumuksia käsittelevällä kirjalla. Tämä teos herätti tieteellisessä maailmassa suurta huomiota. Sir Galton otti käyttöön sanan ”eugeniikka” (rodunjalostamisoppi) ja perusti 1905 laboratorion yliopiston yhteyteen. Hänen kuoltuaan perustettiin Lontoon yliopistoon oppituoli sir Galtonin lahjoittamalla varoilla. Näin Englannista tuli rodunjalostamiskysymyksen tieteellisen käsittelyn keskus 1910-luvulla. Suomen Aistivalliskoulu -lehden mukaan Englannissa käytettiin vuosittain 35 miljoonaa puntia ”kansan kelvottomien elementtien” kuten mielenvikaisten, rikollisten, alkoholistien ja köyhien hoitoon. Näin suuri summa lehden mukaan pakotti vakavasti miettimään keinoja olojen parantamiseksi. Muutamissa Amerikan Yhdysvaltain osavaltioissa oli yritetty ratkaista kysymys yksinkertaisesti ”tekemällä kelvottomat ainekset kyvyttömiksi jatkamaan sukua”. Tanskassa taas pyrittiin eristämään yhteiskunnasta ne henkilöt, joiden suvunjatkamisen ei ollut toivottavaa. Nämä menettelytavat kohtasivat luonnollisesti monestakin syystä suurta vastustusta.⁹⁸

Rodunjalostamiseen Suomen Aistivalliskoulu -lehti palasi julkaisemalla kirjoituksen ”Ägna ej kostsam vård åt släktets vrakgods!” (Älä suo kallista hoitoa ihmissuvun hylkytavarakalle!). Aihetta käsiteltiin 31.5.1915 Tukholmassa pidetyssä kokouksessa. Rouva Alfhild Agrell oli kutsunut koolle Nya Idun och Kvinnoklubben -kerhojen jäsenet keskustelutilaisuuteen, jossa hän piti esitelmän edellä mainitusta aiheesta. Agrell protestoi

äidintunteen, intuition ja älykkyyden puolesta sitä laupeutta vastaan, joka ilmenee täysin kehityskelvottomien idioottien ja ns. hirviöiden turhantarkkana ja kalliina hoitona. Nämä tulisi hoidon asemesta hyvin aikaisessa vaiheessa kivuttomasti lopettaa valtion nimeämän lääkäritoimikunnan toimesta. Tätä menettelytapaa voidaan kutsua julmuudeksi, mutta se on tässä tapauksessa älykästä julmuutta vastakohtana sille, jota nyt harjoitetaan, kun hävitetään vahvimmat ja parhaat ihmissuvusta. On mieletöntä, että naissydyt kulutetaan loppuun ja yhteiskunnan rahat jaetaan ihmissuvun hylkytavaran hoi-

⁹⁸ SAKL 1/1913, 6-8.

toon, kun niin monet normaalilahjaiset lapset elävät köyhyydessä ja kurjuudessa. Mielipide tätä raakamaista perinnettä vastaan täytyy tulla naisten taholta.

Oli aivan luonnollista, että rouva Agrellin sanat vaikuttivat sytyttävän kipinän tavoin, ja vilkas keskustelu pääsi alkamaan. Lehden mukaan muutamat läsnä olevista asettuivat rouva Agrellin puolelle, toiset vastustivat päättäväisesti tavanomaisilla syillä. Kolmas ryhmä jäi pelokkaan epätietoisuuden valtaan rouva Agrellin esittämän huimaavan askeleen edessä.⁹⁹

4.1.10 ”Otetaan vastuu omista asioista”

Ensimmäiset sokeain yhdistykset olivat 1887 perustettu De Blindas Vänner – Sokeain Ystävät ja sen Kuopion haaraosasto 1888 sekä 1890 perustettu Böcker åt de Blinda – Kirjoja sokeille. Nimensä mukaisesti nämä yhdistykset toimivat sokeiden hyväksi, mutta heitä ei kelpuutettu näiden yhdistysten jäseniksi. Heidän osalleen lankesi lähinnä ohjelman suorittaminen varainhankintakampanjoissa.

Sellaisen järjestötoiminnan alku, johon aktiivisina toimijoina voivat osallistua myös sokeat oli Hand i Hand – Käsitysten -yhdistyksen perustaminen. Tärkeät syntysanat lausui Helsingin sokeainkoulun johtaja Hanna Ingman koulun oppilaille uuden vuoden päivänä 1900 pitämässään puheessa. Hän viittasi siinä Ruotsissa (De Blindas Förening perustettu 1889) tuloksellisesti alkuun päässeeseen sokeiden järjestötoimintaan ja päätti puheensa vetoomukseen: ”Te ette saa asioitanne kuntoon, elleite itse ota niitä hoitaaksenne.” Tämä oli sytyttävä kehoitus, joka johti 26.5.1900 Hand i Hand – Käsitysten -yhdistyksen perustamiseen. Siihen voi liittyä jäseneksi sekä näkevä että sokea hyvämaineinen kansalainen, joka hyväksyi täysraittiuuden ja kristillissiveellisen elämäntavan.¹⁰⁰

Käsitysten-yhdistyksen toiminta ei kuitenkaan vastannut niitä tavoitteita, jotka toimeentulokysymysten kanssa kamppailevat sokeat järjestötyölle asettivat. Virinnyt järjestöpoliittinen keskustelu johti 11–13.6.1907 Helsingin sokeainkoululla pidetyn yleisen kokouksen tekemään päätökseen Suomen Sokeain Liiton – De Blindas Förbund i Finland perustamisesta. Mainitun järjestön perustamista edeltävistä

⁹⁹ SAKL 1/1916, 15.

¹⁰⁰ Zansenin haastattelu 1.11.1962. NKLM; Vartio 2001, 12-13.

vaiheista on Olli Makkonen¹⁰¹ liiton 50-vuotishistoriikissa kertonut, että ei kestänyt kauankaan, ennen kuin heräsi tyytymättömyys Käsitusten -yhdistystä kohtaan. Se ei vastannut siihen asetettuja odotuksia, sillä sen piirissä ei ollut tilaa sokeiden omatoimisuudelle. ”Sitä paitsi Sokeain Ystävät - ja Käsitusten -yhdistyksien hallitsevaa hahmoa, johtajatar Hanna Ingmania pidettiin sokeain keskuudessa liian itsevaltiaana johtajana.” Aloite uuden, heitä tyydyttävän järjestön aikaansaamiseksi tuli entisten Helsingin sokeainkoulun oppilaiden L. J. Strömbergin ja A. Salon taholta. Strömberg ja Salo, jotka asuivat yhdessä, kutsuivat vuoden 1906 alkupuolella kymmenkunta sokeaa miestä, joukossa muutamia Helsingin sokeainkoulun yläluokkien oppilaita ja kertoivat heille edellä mainittuja tyytymättömyyden aiheita. Strömbergin mielestä tulisi perustaa sokeain miesten yhdistys, joka ryhtyisi ajamaan sokeain taloudellisia etuja ja julkaisemaan sokeain omaa lehteä. Se, että Strömberg puhui miesten omasta yhdistyksestä, johtui varmastikin edellä mainitusta hallitsevasta Hanna Ingmanista ja Käsitusten -yhdistyksen naisvaltaisuudesta. Käydyssä keskustelussa kannatettiin yhdistyksen perustamista, johon myös naiset voisivat liittyä.

Hanke toteutuikin seuraavan vuoden kesäkuun 11.–13. päivinä Helsingissä pidetyssä yleisessä kokouksessa, johon osallistui 90 maan eri puolilta tullutta sokeaa henkilöä. Valtion rautatiet myönsi heille ilmaiset matkat ja kouluylihallitus ilmaisen oleskelun kokouksen aikana.¹⁰²

Osuuskuntatoiminta työaineiden hankinnassa ja valmiiden käsityötuotteiden markkinoinnissa herätti eniten keskustelua. Eräs kokouksessa esille tulleista toivomuksista oli oman pistekirjoituslehden saaminen. Se toteutui Sokeain Airut – Tidning för Finlands Blinda -lehden alkaessa ilmestyä vuodesta 1912 lähtien.¹⁰³

¹⁰¹ Olli Juhani Makkonen (1922–1993). Isä HSK:n käsityöopettaja Juhani Makkonen. Metsähistorian henkilökohtainen ylimääräinen professori 1974–89. Pitkäaikainen Suomen Sokeain Liiton sihteeri 1947–72.

¹⁰² Makkosen historiikin mukaan kokouksen puheenjohtajina olisivat toimineet herrat Vilho Räsänen ja Kaarlo Kostio. Makkosen lähteenä on ollut Anton Kälviäisen muistitieto Oskari Lehtivaaran haastattelussa 1956. NKLM. Vrt. Wikman SAKL 7/1907, 101. Sen mukaan puheenjohtajina toimivat Väinö Illman ja Kyösti Sipilä. Nimilistan mukaan sokeita osanottajia oli 82 (ei kuitenkaan Väinö Fredrik von Zansen) ja sokeainopettajia 8 (ei kuitenkaan Hanna Ingman, joka oli jäänyt eläkkeelle 1903). Ks. osanottajaluettelo SAKL 7/1907.

¹⁰³ Makkonen 1957, 5-7.

Lydia Wikman, joka toimi kokouksen toisena sihteerinä, kertoi Suomen Aistivialliskoulujen lehdessä näistä päivistä:

Kokousta edeltävinä päivinä Helsingin sokeainkoululle alkoi saapua kokouksen osanottajia, joita kaikkiaan oli 90. Tarkkailijan mieltä ilahdutti osanottajien iloisuus ja hilpeä mieliala. Heistä saattoi havaita, että he juhلاميelin olivat omaan kokoukseensa saapuneet pohtimaan asioita, jotka tarkoittivat heidän henkisen näköpiirinsä laajentamista ja ulkonaisen asemansa parantamista. Keskustelussa monet sokeat esittivät mielipiteensä ja osoittivat syvää asiantuntemusta ja itsenäistä harkintaa samalla, kun lausunnot muodollisestikin olivat hyviä. Sokeainkokous teki katsojaan ja kuulijiaan järjestyneen ja sivistyneen vaikutuksen.

Kokous avattiin Helsingin sokeainkoulun juhlasalissa tiistaina 11.6.1907 kello 12. Torvisoiton säestyksellä laulettu virren Jumala ompe linnamme jälkeen piti johtaja Kyösti Sipilä alkukurukouksen ja mielenkiintoisen juhlapuheen. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Helsingin sokeainkoulun käsityönopettaja Väinö Ilhman, kolmantena kokouspäivänä tehtävää hoiti Kyösti Sipilä. Sihteeereiksi valittiin opettaja Lydia Wikman ja sokea urkuri Martti Warjonko.^{104 105}

Sokeat käynnistivät myös alueellisen järjestötoiminnan. Kuopion Sokeain Käsityöammattiosuuskunta r.l. perustettiin vuonna 1908, Äidin-Syli Tampereen Sokeain Kehitys- ja Avustusyhdistys vuonna 1909, Turun Sokeain ja Heikkonäköisten Kehitys- ja Avustusyhdistys vuonna 1911, Viipurin Sokeain Avustusyhdistys vuonna 1912, Kuopion Syntymäpäivälahjayhdistys vuonna 1913, Helsingin Sokeain Yhdistys vuonna 1916 ja Sokeain Jatko-opiston ja Avustamislaitoksen Kannatusyhdistys vuonna 1917.¹⁰⁶

Pohdintaa

Sokeainkoulujen väliaikaisuus päättyi vuonna 1892 aistivialliskouluista annetulla asetuksella, joka monella tavalla selkiinnytti maamme sokeainopetusta. Molempia kouluja koskivat nyt samat määräykset kuitenkin sillä erotuksella, että Helsingin koulusta tuli virallisesti kaksikielinen.

¹⁰⁴ SAKL 7/1907, 100-112.

¹⁰⁵ Johtaja Kosti Lyytikäisen sokeille pitämä puhe Helsingin kokouksessa 13.6.1907 on julkaistu SAKL:n numerossa 7/1907, 97-100. Kokouksen aikana Kosti Lyytikäinen oli jo hyvin sairas ja hän kuoli saman vuoden syyskuun 18. päivänä.

¹⁰⁶ Vartio 1988, 258-259.

Kouluaika piteni kymmeneen vuoteen ja oppilaita niihin otettiin nyt 8-vuotiaina. Koulut olivat edelleen valtion ylläpitämiä sisäoppilaitoksia, joissa opetus oli ilmaista, mutta asumisesta ja ruoasta määrättiin perittäväksi 250 markan suuruinen vuosimaksu.

Myös opettajien virka-asema vakiintui ja heille palautettiin alkuperäinen oikeus valtion kustannuksella tarpeellisiin ulkomaan opintomatkoihin. Vuonna 1892 ilmestymisen aloittanut Suomen Aistiviialliskoulujen lehti tarjosi opettajille tärkeän keskustelufoorumin. Myös oman tarkastajan saaminen kouluylivaltuutukseen toi sokeainkoulut ja niiden opettajat lähemmäksi keskushallintoa. Lisäksi molemmat sokeainkoulut pääsivät vuosisadan vaihteessa muuttamaan omiin, niitä varten suunniteltuihin tiloihin. Vuonna 1895 avattiin Kuopiossa aikuisiällä sokeutuneita varten ns. yli-ikäisten sokeainkoulu. Tällä toimenpiteellä pyrittiin vähentämään iäkkäämpien oppilaiden määrää varsinaisessa sokeainkoulussa.

Oppilaiden rekrytointi oli papiston tehtävä, minkä he hoitivat tunnollisesti koulujen tilojen sallimissa rajoissa. Opettajien jatkuvana huolena oli kysymys, miten saada sokeat lapset riittävän ajoissa koulutielle. Asiasta keskusteltaessa opettajien kokouksissa oli esillä ns. koulupakko Norjan ja eräiden muiden maiden tavoin. Sen kannattajat jäivät vähemmistöön mielipidemittauksissa. Enemmistön mielestä ongelma tulisi ratkeamaan myöhemmin säädettävän yleisen oppivelvollisuuden myötä.

Opettajat osallistuivat ahkerasti oman alansa pohjoismaisiin ja kansainvälisiin kokouksiin. Opintomatoilla ja yhteisissä kokouksissa saadut uudet ideat ja toimintamallit eivät kaikki olleet siirrettävissä autonomiseen Suomeen, kuten esimerkiksi lontoolaisen Royal Normal College and Academy of Music for the Blind -laitoksen malli kouluttaa opettajia ja hallintovirkamiehiä. Kysymys sokeiden henkilöiden soveltuvuudesta toimia sokeainopettajina oli esillä opettajakunnan piirissä. Sokeiden mahdollisuudet tarpeellisen opettaja-ammattikoulutuksen saamiseen olivat vielä tuolloin lähes olemattomat. Opettajien mielipide oli lisäksi hyvin varauksellinen ja tuki sellaista näkemystä, että sokeat voisivat toimia menestyksellisesti vain apuopettajina lukuaineissa ja työmestareina käsitöiden opetuksessa. A. A. Pekurin mielestä myöskään musiikinopettajina sokeat eivät voi onnistua ryhmäopetukseen perustuvassa kuorolaulussa, mihin helposti liittyvä valttomuus ja kurittomuus eivät ole sokean opettajan hallittavissa.

4.2 Helsingin sokeainkoulu, kaksikielinen sisäoppilaitos

4.2.1 Uudet toimitilat

Helsingin sokeainkoulu toimi vuosina 1865–72 Mellinin huvilassa Kai-vopuistossa, 1872–86 Konstantininkatu 22:ssa (nykyinen Meritullin-katu) ja 1886–98 Maneesikatu 5:ssä Kruununhaassa. Tässä talossa oli aikoinaan asunut muun muassa J. L. Runeberg ja ”Lauantaiseura” pitä-nyt kokouksiaan. Tämä koulutalon menneisyys vaikutti kenties siihen, että oppilaiden keskuudessa virisi vilkas kirjallinen harrastus. Syntyi oma konventtipiiri omine lehtineen, jotka luettiin konventti-illoissa. Ruotsinkielinen lehti oli nimeltään ”Tomten” ja suomenkielinen ”Peik-ko”. Lehdet sisälsivät sekä runoutta että proosaa. Kymmenkunta oppi-lasta osallistui kirjoittamiseen. Monet runot herättivät myös johtajatar Hanna Ingmanin ihastuksen ja saivat hänet huudahtamaan: ”On kuin runous kasvaisi esiin sammalesta hirsien välistä koulun seinissä”. Tätä vaikutusmahdollisuutta oppilaiden kirjallisten harrastusten viriämiseen pohtivat koulun entiset oppilaat Anna Friman, Fredrik von Zansen ja Axel Franstman.¹⁰⁷

Maneesikadulla koulu toimi 12 vuotta. 1890-luvulla oppilasmäärän kasvaessa koulun käyttöön vuokrattiin lisätiloja neljästä eri kohteesta, mm. Vironkatu 7 ja Rauhankatu 2, ja siitä huolimatta tilan-ahtaus oli jatkuva ongelma. Omaa koulurakennusta varten oli Helsingin kaupunki tarjonnut tonttia 20 oppilaan koulua varten Brunnskatanin varrelta ja vähän myöhemmin suurempaa koulua varten tonttia Pietarinkadun var-relta. Koulun vuosikertomuksen 1892–93 mukaan Helsingin kaupungin tarjoamat ilmaiset tontit olisivat olleet Kapteeninkadun, Vuorimie-henkadun ja Neitsytpolun rajaamalla alueella. Samassa yhteydessä oli maininta yksilöidyn tilasuunnitelman valmistumisesta. Senaatti ei

¹⁰⁷ Anna Friman ja Fredrik von Zansen, ks. 3.2.7; Axel Wilhelm Franstman (1893–1963) m enetti näkönsä kurkkumädän seurauksena 6-vuotiaana. Helsingin sokeainkoulun oppilas 1902–13, opp.nro 118. Franstman oli perustamassa Sokeain Jatko-opintoyhdistystä 1917 ja toimi yli 40 vuotta lehden Tidning för Finlands Blinda toimitussihteerinä ja kääntäjänä. Oli Helsingin Sokeainyhdistyksen perustajajäsen 1916 ja teki aloitteen ensimmäisen sokeain lomakodin perustami-sesta Pakilaan 1923. Franstman oli myös Samfundet Finlands Svenska Blinda r.f.:n perustajajäsen 1946. Vuonna 1959 Axel Franstman julkaisi monisteen Historisk skildring över Blindskolan i Helsingfors dess uppkomst och utveckling. Franstman 1959, 18; HSK ol. JyMa; FSS 50 ÅR, 1996. 29-30.

kuitenkaan osoittanut tarpeellista määrärahaa rakentamista varten, joten hanke tässä vaiheessa raukesi. Vihdoin 1896–97 vuosikertomus saattoi vahvistaa:

Sokeainkoulu on lopultakin saanut rakennusta varten paikan ja perustuksen tonteilla 1, 3 ja 5 korttelissa 302 Kallion kaupunginosassa Helsingissä. Tämä paikka on lahja kaupunginvaltuuston herroilta, jotka ovat milloinkaan väsymättömällä sydämen uskollisuudella seuranneet sokeainkoulun kehitystä. Sen jälkeen kun valtio oli myöntänyt rakentamista varten 368.700 Suomen markkaa, alkoivat rakennustyöt marraskuussa 1896. Perustustyöt tapahtuivat talven aikana ja muuraaminen alkoi huhtikuussa. On syytä toivoa, että talo on valmis keväällä 1898 ja että sisäänmuutto voi tapahtua kesäkuun 1. päivänä.

Näin todellakin tapahtui, ja Helsingin sokeainkoulun 33 vuotta kestänyt omien toimitilojen haku oli johtanut tulokseen ja sai osoitteen Ensi linja 1. Helsingin kaupunginvaltuustossa Leo Mechelin ja koulutoimen yllähdollisessä Y. K. Yrjö-Koskinen ja Valter Forsius olivat ne henkilöt, jotka vaikuttivat hankkeen toteutumiseen.¹⁰⁸

Uusi koulu avasi ovensa syyslukukauden alkaessa 1898. Koulun uudet kaikuvat tilat tuntuivat muutamista oppilaista jopa pelottavilta. Kaksi keskiluokkien oppilasta ei halunnut jäädä jatkamaan koulunkäyntiä, vaan houkutteluista huolimatta halusi palata kotiin. Tässä vaiheessa vanhan koulun tutut tilat tuntuivat niin rakkailta ja turvallisilta verrattuina uusiin ja avariin tiloihin.¹⁰⁹

Koulun vihkimisjuhllaisuudet tapahtuivat sunnuntaina joulukuun 4. päivänä 1898. Naema Jakobssonin tilaisuutta varten kirjoittaman juhlarunon *Mörk är lifvets stig att vandra* esitti oppilas Signe Rosenström. Juhlaan sisältyi runsaasti musiikkiesityksiä ja uusien urkujen säestyksellä laulettuja ylistysvirsiä, kuten A. Franstman on tapahtumaa muistellut. Juhllaisuudet jatkuivat koko viikon ja niissä oli mukana myös koulun entisiä oppilaita ja opettajia.¹¹⁰

Hanna Ingmanin mukaan juhlapäivää suosi aurinkoinen sää, kun kutsuvieraat kello 12 saapuivat palmuin ja kukin koristeltuun juhlasaliin. Vieraiden joukossa oli kirkollisiasiain toimituskunnan päällikkö, kouluyllähdollisyyden ja sokeainkoulun kouluneuvoston jäsenet, Helsingin kaupungin valtuuston, maistraatin, yleisten rakennustöiden yllähdollis-

¹⁰⁸ HSK rg 1896–97. JyMa.

¹⁰⁹ Franstman 1959, 20; Zansenin haastattelu 1.11.1962. NKLM.

¹¹⁰ Franstman 1959, 21-23.

Helsingin sokeainkoulu. Arkkitehti Theodor Granstedt. Kuva Näkövammaisten Keskusliiton valokuva-arkisto.

sen, papiston, pääkaupungin opettajakunnan ja lehdistön edustajia sekä Sokeain Ystäväin ja Kirjoja Sokeille -yhdistyksen jäseniä. Myös joukko koulun entisiä oppilaita oli noudattanut kutsua osallistua juhlaan, heidän joukossaan useita maan etäisiltä kulmilta, kuten Sortavalasta ja Pietarsaaresta. Juhla aloitettiin virrellä 360, Kaikkivoipa Jumalamme, jonka esittivät koulun oppilaat urkujen säestyksellä. Juhlapuheessa Ingman korosti koulun kasvatustehtävää. ”Perusta, josta sokean työhalu ja kyky tulee nousta, on nyt ja aina henkinen valppaus, moraalinen lujus ja siveellinen voima, jonka kasvatusta hänelle antanut.” Hänen mukaansa sokeat lapset tulisi saattaa mahdollisimman varhain koulukasvatukseen piiriin, ja Ingman kannatti koulupakon säätämistä.¹¹¹

Uuden koulun toiminta kiinnosti myös viranomaisia, jotka vierailivat koululla. Lähes ensimmäisenä vieraili juuri nimitetty kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov (1898–1904). Hän seurasi tarkoin, miten valtion omaisuutta käytettiin. Tieto kenraalikuvernöörin vierailusta oli saapunut koululle, mutta tarkkaa kellonaikaa ei ollut ilmoitettu. Kaikki odottivat

¹¹¹ HSK rg 1898–99, 2-5. JoMa.

juhlapukeissa aamusta alkaen. Kun vieraita ei kuulunut, mentiin päivällis-pöytänsä. Juuri silloin ovikello ilmoitti vieraiden saapuvan. Johtajatar Ingman riensi vieraita vastaan, ja oppilaskuoro kokoontui juhlasaliin toiseen kerrokseen. Korkean vieraan adjutantteineen astuessa saliin viritti kuoro mahtavan ja soinnukkaan laulun: Hösten är kommen, hör stormarnas gny! Svanen tar avsked och svalorna fly. ”Syksy” oli pian Suomeen tuleva, vaikka sitä ei vielä tuolloin kukaan tiennyt. Bobrikov vaikutti hyvántahtoiselta ja tarkasti kaiken aina keittiöön saakka, jossa totesi tyytyväisenä padan täynnä riisipuuroa. Lähtiessään hän lahjoitti 350 markkaa oppilaiden vaatekassaan.¹¹²

Sokeainkoulun kolmikerroksisen punatiilirakennuksen molemmissa päissä oli pihaa rajaavat siipiosat, joista itäinen Castréninkadun ja läntinen Wallininkadun suuntainen. Rakennuksen osittainen kellarikerros käsitti taloushenkilökunnan asunnot, leipomon ja puuliiterin, ensimmäinen kerros oppilaiden oleskelutilat, ruokasalin ja työhuoneita, toinen juhlasalin ja luokkahuoneet ja kolmas neljä 16 oppilaan makuusalia ja asuntolan johtajattaren huoneiston, joka oli sijoitettu tyttöjen ja poikien makuusalien väliin. Rakennuksesta pihalle johti kaksi portaikkoa, toinen tytöille, toinen pojille. Samoin piha-alue oli jaettu tyttöjen ja poikien kesken.¹¹³

4.2.2 Sisäoppilaitos kasvuympäristönä

Helsingin sokeainkoulun johtaja Hanna Ingman oli perehtynyt herbartilaiseen kasvatustieteeseen, joka ilmeisen hyvin ravitsi hänen herännäiskodistaan saamaansa käsitystä moraalista ja synnistä. Tämän perusteella hänestä välittyi käsitys ankarana ahdasmielisenä opettajana. Se heijastui koulun kasvatustilanteeseen, josta ovat kertoneet Fredrik von Zansen ja Axel Franstman.¹¹⁴

Ingman käsitteli koulun kasvatustehtävää vuoden 1893–94 vuosikertomuksessa, jossa hän tarkasteli koulun tieto-, käsityö- ja ammattiaineita. Koska sokeainkoulu oli sisäoppilaitos, oli sen ensisijainen tehtävä hänen mukaansa opetustyön kautta oppilaiden kasvatusta, jonka tuli antaa heille moraaliset normit koko elämää varten. Ei riittänyt, että oppilas sai tiedot ja taidot, hänestä oli ennen kaikkea tultava kunnan ihminen. Jos häneltä koulusta lähdön jälkeen puuttui luonteenvoima, ”niin hän rappeutuu

¹¹² Franstman 1959, 21.

¹¹³ Tšokkinen 1984, 48-49; Karvinen 2004, 57.

¹¹⁴ Zansenin haastattelu 1.11.1962. NKLM; Franstman 1959, 10.

huolimatta kirjallisesta sivistyksestä ja ammattitaidosta”. Harvat voivat kuitenkaan aavistaa, mitä vaikeuksia kasvattajalla sokeainkoulussa oli, mutta aivan ilmeistä Ingmanin mielestä oli se, että lapset kouluun tullessaan olivat niin huonosti kasvatettuja ja perittyjen ja hankittujen huonojen tapojen ja vaikeiden kroonisten sairauksien turmelemia tai sitten väärän rakkauden niin hemmottelemia, että heidän tilanteensa kuvailu oli lähes mahdotonta. Mutta jos näki vaivan perehtyä lähemmin heidän kotioloihinsa, voi vähitellen ymmärtää lasten suuren moraalisen kurjuuden. Näihin vaikeuksiin viitaten Ingman lainasi saksalaisen sokeainopettajan, Karl August Georgin ohjeita tämän kirjoittaessa, että nämä laiminlyönnit usein muodostuvat suuremmiksi esteiksi lasten kasvatukselle kuin heidän sokeutensa. Ingmanin mielestä sokeuden aiheuttamaa vammaa oli usein mahdotonta parantaa varsinkin silloin, jos perinnöllisyyden kautta oli ”saanut sielunsa ja ruumiinsa saastutetuksi”.¹¹⁵

Kouluvuoden alkaessa jokaista ainetta varten asetetut kurssit tuli lukuvuoden kuluessa käydä läpi. Mutta sitä, miten kasvatus vaikuttaa eri yksilöiden henkiseen kasvuun ja kehitykseen, ei koskaan voi Ingmanin mukaan etukäteen sopia ja päättää eikä sitä voi eritellä eikä suunnitella kurssien muodossa. ”Ja kuitenkin se menee jatkuvana viljelynä lapsen mieleen ja sydämeen taukoamattomana taisteluna syntiä vastaan kirjallisten harjoitusten ja käsityöopetuksen kautta.”¹¹⁶

Ingmanin mukaan kasvatuksen ohella kaikkein tärkein tehtävä oli valvoa lapsen fyysistä kehitystä, jota sopivalla harjoituksella voitiin ohjata ja vahvistaa. Tällöin myös ravinnon tuli olla terveellistä ja riittävää. Samoin lasta oli opetettava säännölliseen kylpemiseen ja peseytymiseen. Sokean lapsen ryhtiä ja ulkoista asua tuli huolellisesti seurata ja kaikki häiritsevät ilmeet, ruumiinkeinumien ja huojuminen tuli kitkeä pois. Näillä kasvatustoimenpiteillä Ingmanin mielestä tehtiin sokealle suuri palvelus myös siinä mielessä, että hänet vapautettiin tunteesta joutua kiusallisen huomion kohteeksi. Kasvattajan velvollisuutena oli totuttaa lapsi omatoimisuuteen, kuten peseytymään, pukeutumaan ja riisuutumaan, sijaamaan vuode, siivoamaan huone, ruokailemaan lusikan, haarukan ja veitsen kanssa. Sokean lapsen kasvatuksen tavoitteena Ingmanin mukaan oli se, että hän oli kykenevä vastaamaan niihin haasteisiin ja vaatimuksiin, jotka odottivat häntä tulevaisuudessa. ”Kunnollisena, työteliäänä ja luonteeltaan vahvana hän voi päästä osalliseksi siitä

¹¹⁵ HSK rg 1893-94. JyMa.

¹¹⁶ mt.

selittämättömästi onnesta olla avuksi ja hyödyksi ei vain itselle, vaan myös muille.”¹¹⁷

Erilaiset oppilaat

Hanna Ingmanin mukaan sokeainkoulun oppilailta oli ”omituisuuksia” ehkä enemmän kuin näkeville lapsilla, mikä hänen mielestään syvästi vaikutti ei ainoastaan opetusmenetelmiin, vaan vielä suuremmassa määrin oppilaiden moraaliseen kasvatukseen. Mitä tuli Helsingin sokeainkoulun oppilaisiin, heidät voitiin jakaa neljään kategoriaan osaksi lahjakkuuden, osaksi moraalisten ominaisuuksien mukaan:

- 1) lahjakkaat lapset, joilla oli normaalit moraalikäsitteet (begåvade barn med normala moraliska begrepp),
- 2) pahantapaiset moraalittomat lapset (vanartiga, omoraliska barn),
- 3) käytöksessään syyntakeettomat lapset (i sitt uppförande otillräkneliga barn),
- 4) kehityskelpoiset heikkolahjaiset lapset (bildbara, andesvaga barn).¹¹⁸

Ensimmäisen kategorian lapset, joiden hoito, kasvatusta ja opetus oli samanlaista kuin normaalilasten, voitiin tässä Ingmanin mukaan jättää käsittelemättä, samoin neljännen kategorian kehityskelpoiset heikkolahjaiset lapset, sillä heidän opetuksensa ja kasvatuksensa täytyi sovittaa heidän vastaanottokykynsä mukaan. Sitä vastoin oli tarkasteluun otettava toisen ja kolmannen kategorian lapset ja heidän hoitonsa, kasvatuksensa ja opetuksensa yhdessä toisten sokeiden lasten kanssa sisäoppilaitoksessa.¹¹⁹

Koska Suomessa, yhtä vähän kuin muissakaan maissa ei ollut erillisiä kouluja pahantapaisia sokeita lapsia varten, oli sokeainkoulu pakotettu vastaanottamaan myös nämä lapset. Mutta kokemus oli osoittanut, että tämä tehtävä ei missään tapauksessa ollut helppo asia, sillä vaikean ja moninkertaisen kasvatustyön lisäksi, mikä Ingmanin mielestä oli täysin luonnollista, nämä lapset herkkäuskoisina olivat alttiita ulkopuolisille vaikutuksille. Kasvattajan oli näin ollen valvottava lasten seurustelua, sillä moraalittomat lapset olivat usein hyvin viisaita ja ovelia. Hänen mukaansa nämä lapset menettelivät äärimmäisen varovasti herättääkseen

¹¹⁷ HSK rg 1893–94. JyMa.

¹¹⁸ HSK rg 1895–96. JyMa.

¹¹⁹ mt.

tovereissaan samat himot ja halut, joihin he itse olivat langenneet. Sisäoppilaitoksen hyvän ja terveen hengen säilyttämisen kannalta pahantapaiset lapset olivat ymmärrettävistä syistä hyvin vaarallisia. Näiden lasten ottaminen kouluun tai sijoittaminen sellaiseen ympäristöön, jonka normaalia kasvamista edistävät voimat vaikuttaisivat heihin, oli ensimmäinen askel heidän auttamisekseen. Kuten kokemus oli osoittanut, koulun tavallisesti käyttämät pedagogiset menetelmät olivat heidän kohdallaan osoittautuneet riittämättömiksi tavoitteen kannalta. Kasvattajan tuli näin ollen jokaisessa tapauksessa erikseen miettiä menetelmiä ottaen huomioon rikkomuksen lajin ja luonteen. Ingmanin mielestä tarpeen oli ankara kuri, joka kehityksen vaikeina vuosina asetti lapselle jonkinlaiset rajat. Esimerkin voima on kaikkina aikoina ollut korkeasti arvostettu, joten hyvin käyttäytyviltä, pidemmälle kehittyneiltä oppilailta sen tähden voitiin vaatia, että he hyvällä esimerkillään tukivat ja auttoivat heikompiä oikealle tielle, mikä lisäsi solidaarisuuden tunteen kehittymistä toveripiirissä. ”Yksi kaikkien, kaikki yhden puolesta.”¹²⁰

Kolmannen kategorian lapset sokeainkoulussa olivat käyttäytymisessään syyntakeettomia, nimittäin sellaiset lapset, jotka intellektuaalisesti katsoen seurasivat luokkansa opetusta, mutta käytännöllisesti katsoen menestyivät heikosti, mutta joita Ingmanin mukaan ei kuitenkaan voinut rinnastaa pahantapaisiin lapsiin. Heidän syyntakeettomuutensa ilmeni luonteen omituisuutena ja vaikeuksina tulla toimeen toisten oppilaiden kanssa. Useimmiten näitä lapsia vaivasivat perinnölliset sairaudet liittyneenä vauvaiän puutteelliseen hoitoon. Koska näiden lasten kasvatuksessa oli tapahtunut laiminlyöntejä, he tarvitsivat erityishoitoa ja -käsittelyä. Nämä lapset olivat juuri niitä, jotka inhimillisen armeliaisuuden tuli ottaa huomioon ja suojelukseen.¹²¹

Havainto-oppi

Havainto-oppi Barbyn ja Kööpenhaminan koulujen mallin mukaisesti sisältyi myös Helsingin sokeainkoulun oppiaineisiin. Sen avulla pyrittiin esittelemään sokealle lapselle niitä fyysisen ympäristön esineitä ja ilmiöitä, joihin hän muutoin ei voinut saada välitöntä kosketusta. Tätä ainetta varten oli koululle hankittu mahdollisimman monipuolinen kokoelma eri alojen pienoismalleja sekä täytettyjä lintuja ja eläimiä. Havainto-oppi oli tarkoitettu valmistavan osaston ja kouluosaston ensimmäisen luokan

¹²⁰ HSK rg 1895–96. JyMa.

¹²¹ mt.

oppilaille, jotka jaettiin kielen mukaan kahteen ryhmään. Opetuksessa keskityttiin kuulo-, tunto-, maku- ja hajuaistiharjoituksiin. Erityisesti kuulo- ja tuntoaistiharjoitusten avulla oli tarkoitus laajentaa oppilaiden käsityspiiriä ja siten kehittää heidän valmiuttaan ilmaista puheessa ajatuksiaan. Myöskin ”alemmat” aistit, haju ja maku, jotka Ingmanin mukaan ”sokeilla ovat äärimmäisen heikosti kehittyneet” kaipaavat harjoitusta ja terävöittämistä. Kuuloharjoituksissa kiinnitettiin oppilaiden huomiota eri eläinten ja erilaisten arkisten töiden ääniin, kuten kuuraamisen, kutomisen ja pudotetun esineen ääniin antamalla lasten arvioida äänen perusteella esineiden koko, paino ja suuruus. Nämä harjoitukset yhdistettiin usein soiton, laulun ja liikuntaleikkien kanssa. Tällaiset harjoitukset kehittivät lasten ääntä ja sävelkorvaa (gehör) niin, että he voivat menestyksellä osallistua laulunopetukseen.¹²²

Laulaen harjoitetut liikuntaleikit tapahtuivat siten, että leikin sanat ja liikkeet toistettiin moneen kertaan kuten leikissä Talonpoika, jossa maanmiehen työt kylväminen, leikkaaminen, puiminen jne. vaativat monia harjoituksia. Vasta tämän kärsivällisyyttä vaativan esityön jälkeen oli sävel ja liikkeet opittu ja leikki voi alkaa. Ingmanin mukaan näiden leikkien vaikutus sokeisiin lapsiin oli hyvin hyödyllinen. Näissä leikeissä lapset pakotettiin tekemään liikkeitä, joita he muutoin eivät koskaan suorittaisi, mutta näin he oppivat ne hallitsemaan. Lapsen avuttomuus väheni, tahto ja rohkeus vahvistui, ruumis harjaantui ja tuli liikkuvammaksi ja vapaammaksi.¹²³

Tuntoaistia, jonka tuli osittain korvata menetetty näkö, täytyi harjoittaa mitä huolellisimmin. Tuntoaistiharjoitusten ja niihin liittyvien puheharjoitusten lähtökohtana oli koulutalo, luokkahuone ja sen sisustus, huonekalut ja taloustavarat, ihmisvartalo, kotieläimet, kalat, täytetyt linnut ynnä muut.¹²⁴

4.2.3 Fyysinen kasvatus

Ingman sisällytti koulun vuosikertomuksiin varsin yksityiskohtaisia oppilaiden terveydentilaan liittyviä tietoja. Terveydentila vuosina 1888–95 oli varsin hyvä. Jokaisen lukuvuoden alussa ja lopussa oppilaat mitattiin ja punnittiin painon kohotessa koulussa oloaikana, lomien aikana oppilaiden ollessa kotona paino taas laski. Nuorempien oppilaiden

¹²² HSK rg 1893–94. JyMa.

¹²³ mt.

¹²⁴ mt.

keskuudessa oli tuhkarokkotapauksia, jotka hoidettiin kaupungin kulkutautisairaalassa.¹²⁵

Ennen Ensi Linjalle muuttoa koulun ahtaus oli suuri, ja samoja huonetiloja käytettiin sekä luokkina että makuuhuoneina. Vuoteina käytettiin ns. lukusijasänkyjä, jotka opetustuntien ajaksi kannettiin pois luokkahuoneista. Välituntien lisäksi huoneet tuuletettiin aamuisin klo 6–9 ja iltapäivisin klo 14–16 ja vielä iltaisin ennen nukkumaan menoa. Raittiin ilman ja ravitsevan ruuan ansiosta oppilaat Ingmanin mukaan pysyivät terveinä ja oppimishaluisina.¹²⁶

Kesästä 1895 alkaen koulu oli vuokrannut kesäsiirtolatoimintaa varten tilat Simsalön saarelta Sipoon saaristossa. Kesäsiirtola oli hankittu sellaisia oppilaita varten, jotka jäivät loman ajaksi koululle. Opettajakunnan kokouksessa 8.6.1896 vahvistettiin Lydia Wikmanin esitelmän pohjalta kesäsiirtolatoimintaa varten seuraavat ohjeet:

- 1) Lapsia tulee kaikessa tarkasti valvoa, erityisesti heidän moraalista kehitystään tuli seurata valppaasti;
- 2) Tytöt ja pojat on pidettävä erillään yhtä hyvin ruokailu- kuin lukuhetkien aikana;
- 3) Lasten ruumiillista ryhtiä tulee tarkkailla, heidän tulee kävellä suorana ja luonnollisella tavalla, heitä on karaistava kylmillä kylvyillä ja paljain jaloin kävelyllä sekä vahvistettava terveellisellä ja ravitsevalla ruualla.¹²⁷

Ensimmäisenä kesänä siirtolassa oli neljä poikaa ja seitsemän tyttöä, vuonna 1896 neljä poikaa ja seitsemän tyttöä, vuonna 1897 kuusi poikaa ja kuusi tyttöä, vuonna 1898 kahdeksan poikaa ja kuusi tyttöä, vuonna 1899 seitsemän poikaa ja kahdeksan tyttöä, vuonna 1900 kuusi poikaa ja 10 tyttöä. Raikkaan ilman ja meressä uimisen todettiin vaikuttaneen suotuisasti oppilaiden terveydentilaan. Myös koulun uudet tilat helpottivat monella tavalla työskentelyä, ja kurinpito-ongelmia oli vähemmän.¹²⁸

¹²⁵ HSK rg läseären 1888-95. JyMa.

¹²⁶ HSK rg 1897-98, 39-40. JoMa.

¹²⁷ HSK sammanträde 8.6.1896. JyMa.

¹²⁸ HSK rg 1895-96. JyMa; HSK rg läseären 1897-1901. JoMa. Kesäsiirtolan kustannukset maksettiin keisarillisen senaatin päätöksellä neiti Emilia Olivia Gustafssonin lahjoitusrahaston koroilla.

Voimistelu

Hanna Ingman oli hyvin perillä voimistelun merkityksestä sokeainkoulun kasvatusohjelmaan. Hän lainasi Rüggin Kasvatustieteen oppikirjassa voimistelusta esittämiä ajatuksia:

Voimistelulla eli ruumiinharjoituksilla ottaa inhimillinen henki ylivallan ruumiista. Voimistelu ei koostu eikä rakennu yksinomaan ruumiillisista, vaan myös henkisistä voimista. Mitä henki tahtoo, täytyy ruumiin voida suorittaa. Tämä tapahtuu liikunnan avulla, mikä määrätietoisesti johdetun harjoituksen kautta kohottaa henkisen valmiuden niin, että ruumis tottelee nopeasti ja varmasti. Tämä varmuus ja nopeus liikkeissä ilmenee lähinnä ruumiin notkeudessa. Ruumiin harjoitukset eivät vaikuta pelkästään animaalisin elämän orgaaneihin, vaan antavat myös vegetatiiviselle elämälle enemmän virkeyttä, minkä kautta notkeus yhtyy voimaan, joka tekee elimistön taitavaksi, ettei ainoastaan nopeasti totella, vaan myös itse asiassa toteuttaa sen, mitä on tahtonut. Ja niin pian kuin tahto ruumiinharjoituksissa on ottanut valtaansa notkeat ja vahvat lihakset, heijastuu se luonteenlujuutena, ryhdikkyytenä, tyylikkyytenä, ja kaikkien liikkeiden sopusointuisena hallintana, jota jo kreikkalaiset kutsuivat kauneudeksi. Näin voimistelu saa aikaan kaikkien ruumiinelinten ja voimien harmonisen vuorovaikutuksen ja sanelee siten hyvinvoinnin ja terveyden ehdot. Mutta, koska ruumiinliikkeet ovat ainoastaan fyysisesti esiintyviä hengentoimintoja, niin vaikuttavat ruumiilliset harjoitukset välttämättömästi myös henkiseen oloon ja toimintaan. Rohkeus ja päättäväisyys, moraalinen lujuus ja luonteen vahvuus, henkinen joustavuus ja kauneuden ilmeneminen, nämä kaikki ovat lahjoja, jotka ovat läheisessä yhteydessä voimisteluharjoitusten kanssa. Kaikki harjoitukset, jotka tehdään edellä mainittujen tekijöiden edistämiseksi, muodostavat kokonaisuudessa voimistelun. Tähän kuuluu ennen muuta leikki, lapsillehan se on synnynnäinen toiminnan tarve, mutta kasvatuksellisessa tarkoituksessa leikki on väline, jota sopivasti valittuna ja johdettuna voidaan tukea voimistelun avulla. Voimistelulliset leikit eivät saa puuttua mistään liikuntapaikasta ja niitä tulee harjoittaa, mitä nuorempi voimistelijoiden joukko on.¹²⁹

Rüggin kirja näyttää hyvin palvelleensa Hanna Ingmanin näkemystä voimistelusta. Harjoittelun kautta ruumis kehittyy ja alistuu hengen johdettavaksi, kun taas harjoittamaton ruumis ei ole alistettavissa hengen tahdon alle. Vuosikertomuksissaan Hanna Ingman pohdiskeli paljon

¹²⁹ Rüeegg 1871, 304; HSK rg 1894–95. JyMa.

koulunsa oppilaiden kasvatusta ja sisällyttämällä edellä olleen lainauksen Rüeggin kirjasta halusi osoittaa sen, miten suuresti hän arvosti voimistelua ja muita fyysisiä harjoituksia.

Seuraavien vuosien vuosikertomukset sisältävät tietoja voimisteluryhmistä ja suoritetuista harjoituksista. Ensi linjalle muuton jälkeen oppilaat jaettiin aikaisempaa tarkemmin tasoryhmiin iän ja sukupuolen mukaan. Vuoden 1901–02 kertomuksen mukaan oppilaat jaettiin neljään ryhmään:

- a) 11 tyttöä ja neljä poikaa, joiden mukana oli kuurosokea oppilas Arthur Forsman, kolme kertaa viikossa: yksinkertaisempia järjestysliikkeitä, vapaaliikkeitä, käyntilajeja, juoksua, hyppyjä, helpompia harjoituksia puolapuilla, köysillä, tasapainopuomilla ja tikapuilla sekä leikkejä.
- b) 13 vähän pidemmälle kehittyntä poikaa, kolme tuntia viikossa: järjestys- ja vapaaliikeharjoituksia sauvan kanssa ja ilman, marssia, juoksua, hyppyjä, harjoituksia köysissä, arkulla, pukilla, renkaissa, tangoilla, puolapuilla, tasapainopuomilla ja tikapuilla.
- c) 13 isompaa ja pidemmälle ehtinyntä tyttöoppilasta, joiden mukana kuurosokea oppilas Agneta Halonen, kolme kertaa viikossa: yhdistettyjä järjestysliikkeitä sekä vaativampia vapaaliikkeitä myös sauvan kanssa, telineliikkeitä, käyntilajeja, vapaita hyppyjä, juoksua ja leikkejä.
- d) Isommat pojat neljä kertaa viikossa kaksi koko tunnin ja kaksi puolen tunnin harjoitusta: järjestys-, käynti- ja vapaaliikkeitä sauvan kanssa ja ilman sekä telineliikkeitä. Lisäksi tehtiin kävelyretkiä ja voimisteltiin koulun pihalla, joka oli varustettu voimistelutelinein.¹³⁰

Vuoden 1902–03 kertomuksessa, joka oli Hanna Ingmanin johtajakauden viimeinen, painotettiin sauvojen käyttöä isompien poikien voimistelussa. Rautasauvojen ohella harjoitettiin liikkeitä pitkillä puusauvoilla Heinz Mayrin voimistelukirjan *Übungen mit langen Stäben* avulla. Voimistelusatavat edistivät yläraajojen koordinaatiota ja liikeratojen laajuutta. Niitä käyttäen harjoitettiin sotilaallisia aseotteita ja riviliikkeitä. Telineliikkeiden lisäksi harjoitettiin korkeus- ja pituushyppyä tasa- ja vuoroponnistuksella. Voimistelutuntien ohjelmaan kuului harjoituksia, kuten veto-, sysäys-, paini-, hyppy- ja punnerrusotteluja, riviväntää ja loikkauskilpailua. Nuorempien harjoituksiin sisältyi leikkejä Hyppivä kehä, Kalat verkossa sekä Kettu ja hanhi. Nämä leikit viittaavat siihen,

¹³⁰ HSK rg 1901–02

että opaskirjana olisi käytetty Elin Kallion Naisvoimistelun käsikirjaa, joka ilmestyi 1901. Vuosikertomuksessa tästä ei kuitenkaan ole mainintaa. Koulun voimisteluvälineisiin oli saatu arvokas ja käyttökelpoinen ruotsalaismallin mukainen uutuus, jossa harjoitusten jälkeen rekkitantko pylväineen upotettiin voimistelusalin lattiaan. Voimistelun merkityksestä Ingman kokoavasti kirjoitti:

Nähtävästi on voimistelulla, jonka tarkoituksena etupäässä on ollut fyysillisten voimien kehittäminen ja tahdon terästäminen, ollut hyvä vaikutus oppilaiden ruumiilliseen kehitykseen tuottaen heille ryhtiä, voimaa, varmuutta liikunnoissa, terveyttä, kestävyyttä ja rohkeutta sekä itseluottamusta yhä suuremmissa ja suuremmissa määrässä.¹³¹

Kevättutkinnossa 29.5.1903 oli sekä tytöillä että pojilla 20 minuutin voimisteluesitys. Ohjelmaan sisältyi myös kuoron ja torvisoittokunnan esityksiä, urkujen ja pianon soittoa sekä näytteitä koulun kaikesta opetustyöstä.¹³²

Voimistelunopettajat

Vuosikertomuksen mukaan Helsingin sokeainkoulun voimistelunopettajana toimi Alma Hjelt vuosina 1879–1905. Hänen viikkotuntimääränsä ei ollut niin suuri, että siihen olisi voinut sisältyä myös isompien poikien voimistelun ohjaus. Kuka tämän tehtävän varsinaisesti hoiti, ei käy selville vuosikertomuksista, mutta isompien poikien voimisteluharjoituksia ohjasi myös käsityönopettaja Wainö Illman.

Alma Hjeltin jäätyä virkavapaalle 10.10.1905 toimivat tyttöjen voimistelunopettajina Ester Backman v. 1905–07, Anni Collan 1907–08¹³³, Alva

¹³¹ HSK rg 1902–03

¹³² HSK rg 1901–02, 1902–03. JyMa.

¹³³ Anni Sofia Collan (1876–1962); valmistui HY:n voimistelulaitoksen ensimmäiseltä naisten voimistelunopettajakurssilta 1896 ja suoritti vielä Tukholman Keskusopiston (GCI) kurssin. Perusti Kisakenttä-nimisen lehden 1911 ja maailman vanhimman tyttöjen ja naisten urheilumerkkijärjestelmän 1912 ja oli tyttöjen partioliikkeen johtajia. HSK:n tyttöjen voimistelunopettaja 1907–08. Julkaisi useita liikuntaan ja tanhuihin liittyviä oppaita esim. Kisapirtti 1905. Collan oli ennen kaikkea kasvattaja. Oppilas ei saanut sanoa ”en osaa”, vaan ”minä tahdon yrittää”. ”Sokeainkoulussa hänen mielestään sanat toimivat silminä. Oppilaille piti vain sanoa: ”kuuletteko, kun teen tällaisen liikkeen”? ”On se ennenkin nähty!”, kerrotaan oppilaiden vastanneen”. Jääskeläinen 1993, 83;

Kuorikoski 1908–09¹³⁴, Helny Bergbom 1909–11 ja Hilja Nylenius¹³⁵ 1911 alkaen. Poikien voimistelunopettajana toimivat Arvo Vartia¹³⁶ 1906–13 ja V. E. Tiiri 1916–17, K. Soinio ja Hj. Törmä 1917.¹³⁷

4.2.4 Kyösti Sipilän johtajakausi

Kyösti Sipilä¹³⁸ oli ensimmäinen miesjohtaja Helsingin sokeainkoulussa. Hanna Ingmanin jäätyä eläkkeelle 1903 opettaja August Helin¹³⁹ hoiti

Kleemola 1996, 61-77.

¹³⁴ Alva Augusta Kuorikoski (1884–1941) yo. 1904, Gymnastiska Centralinstituttuutin tutkinto Tukholma 1908, tyttöjen voimistelunopettaja Helsingin sokeainkoulussa Anni Collanin jälkeen ja Svenska Fruntimmerskolan 1914 alkaen. Opintomatkoja pohjoismaihin ja Saksaan 1924 ja Englantiin 1930. HSK opl. JyMa; Suomen voimistelunopettajat 1888–1959, 113, 283.

¹³⁵ Hilja Nylenius s. 22.7.1877 Kymen pitäjä. Yksityinen rouvasväenkoulu Kotka, sairasvoimistelu- ja hieronta 1899–1901, Gymnastiska Centralinstitutin tutkinto Tukholma 1901–03, tyttöjen voimistelun tuntiopettaja Kotkan yhteiskoulu, opetusnäytteet 1909 30/30 ja Helsingin sokeainkoulu 1911–48. HSK onk, JyMa; Suomen voimistelunopettajat 1883–1959, 284.

¹³⁶ Arvo Vartia (1881–1963) vuoteen 1892 Kyttä; Jyväskylän opettajaseminaarin voimistelun lehtori 1913 alkaen, Ylioppilas-Voimistelijoiden johtaja 1909–12 ja Suomen voimistelujoukkueen johtaja Lontoon 1908 ja Tukholman 1912 olympiakisoissa. Suomen Urheilulehden päätoimittaja 1909–13. Julkaisut Voimisteluohjelmia I 1912 ja II 1913 ja Voimisteluopas 1916. HSK poikien voimistelunopettaja 1906–13. Jääskeläinen 1993, 185-186.

¹³⁷ HSK opl. JyMa; Salme Kotkatlahden opl.

¹³⁸ Kyösti Heikki Sipilä (1872–1931), vanhemmat: rovasti Johan Gustav ja Sofia Aleksandra Palmkvist. Oulun lyseo 5 luokkaa 1884–89, yo. Kuopion lyseo 1892, teol. erotutkinto 1896 ja vihitty papiksi, ausk. Kuopion sokeainkoulu 1897–98 ja opettaja 1898–1900, Oulun tuomiokapitulin notaari vuoteen 1904 saakka, opetusnäytteet Kuopion sokeainkoulu 23.3.1904 (kiitettävä 16/18), Helsingin sokeainkoulun johtaja 1904–1926, jolloin nimitettiin aistivalliskoulujen kouluneuvokseksi ja kouluhallituksen jäseneksi. Sipilä oli vuoden 1908 aistivalliskoulukomitean sihteeri ja suoritti valtion apurahan turvin kaksi ulkomaista opintomatkaa. Hän osallistui myös sokeiden järjestötoimintaan ja oli Sokeain Airut -lehden ensimmäinen päätoimittaja 1912 alkaen. Lyytikäinen 1902, 27; KMSK 6-7/1931, 50-51; HSK ja KSK:n opl, JyMa.

¹³⁹ Helinin aikana nousivat esille oppilaiden käyttäytyminen ja kurinpidolliset oikaisutoimenpiteet. 29.3.1904 pidetyssä kokouksessa opettajakunta päätti äänin 6-5 kirjata viikoittain oppilaiden tekemät rikkomukset ja niistä annetut rankaisut. Nämä tiedot luettaisiin viikon päättyessä kaikkien oppilaiden läsnä ollessa. Opettajatar Kynberg, jonka edustama kanta jäi vähemmistöön vaati, että hänen

koulun johtajan tehtävää. Kyösti Sipilä valittiin johtajaksi vuonna 1904. Hänen toimikautensa alkuvaiheeseen liittyviä vuosikertomuksia on säilynyt vain lukuvuoteen 1906–07, minkä vuoksi Helsingin sokeainkoulun toiminnan seuraaminen tältä ajalta on jäänyt opettajakunnan kokouspöytäkirjojen varaan. Hanna Ingman oli raportoinut koulun toiminnasta ruotsin kielellä, nyt kieli vaihtui suomeen kuitenkin niin, että koulun ruotsinkielisen osaston toimintaa käsiteltäessä käytettiin ruotsia. Kesällä 1895 alkanut kesäsiirtolatoiminta Simsalön saarella jatkui ainakin kesään 1907 saakka. Opettajakunnan kokous 9.5.1907 myönsi vielä tarvittavat varat varattomien oppilaiden kesävirkestystoimintaa varten Emilia Olivia Gustavssonin rahastosta. Kesäsiirtolapaikkana oli edelleen Simsalö. Kesävirkestystoiminnasta 1908 opettajakunnan kokouspöytäkirjoissa ei ole mainintaa. Seuraavan kerran kesäsiirtola-asia oli esillä opettajakunnan kokouksessa 31.3.1909. Asian käsittelyä varten oli hankittu tarjouksia kesävirkestystoimintaa varten sopivista kohteista, jollaiseksi hyväksyttiin maisteri Juho Koivistoisen omistama Walkama-niminen palstatila Tuusulan Rusutjärvellä. Tila sijaitsi mäntymetsää kasvavan harjanteen laidassa järven rannalla noin 11–12 kilometrin etäisyydellä Keravan asemalta. Tämä tila päätettiin ostaa Emilia Olivia Gustavssonin lahjoitusvaroilla. Rahoituksen järjestelyt ja kaupan sopiminen jätettiin johtaja Sipilän tehtäväksi.¹⁴⁰

Kyösti Sipilä järjesti opettajakunnassa muutamia muutoksia pyrkien kiinnittämään koulun palvelukseen tuon ajan asiantuntijoita. Tällaisia olivat voimistelunopettajat Arvo Vartia 1906 ja Anni Collan, joka tosin

eriävä mielipiteensä merkitään pöytäkirjaan. 20.5.1904 pidetyssä kokouksessa opettajakunta päätti antaa ruumiillista rankaisua kahdelle poikaoppilaalle sopimattomasta käyttäytymisestä. Samoin päätettiin antaa ankarat nuhteet ja varoitukset neljälle poikaoppilaalle heidän sopimattomasta käyttäytymisestään nuorempia tovereitaan kohtaan. HSK ok ptk 20.5.1904.

¹⁴⁰ 25.5.1909 pidetyssä opettajakunnan kokouksessa myönnettiin johtaja Sipilälle oikeus korvauksetta asua ”kesämajalla” tilojen sallimissa puitteissa. Johtaja Sipilä ei ollut läsnä päätöstä tehtäessä. Opettajakunnan kokouksessa 12.6.1919 Sipilä ilmaisi halunsa lunastaa Walkaman tilan itselleen perustellen tarjoustaan sillä, että tilan rakennukset ovat kunnostuksen tarpeessa ja sitoisivat liikaa lahjoitusvaroja, joilla on muutakin käyttöä. Vuonna 1909 tila oli maksanut 11 500 markkaa. 27.5.1920 pidetyssä kokouksessa opettajakunta valtuutti puolestaan kaupanvalvojiksi opettajat Aina Kynbergin ja Juhani Makkosen sekä arviomieheksi kouluneuvos Valter Forsiuksen. Johtaja Kyösti Sipilän puolesta arviomiehenä toimii rakennusmestari K. A. Himanka. Mihin hintaan Walkama myytiin, ei ilmene pöytäkirjoista.

viipyi sokeainkoululla vain yhden lukuvuoden 1907–08. Collanin jälkeen tullut Alva Kuorikoski oli hänen suosittelemansa.¹⁴¹

Koulutyön ohessa Kyösti Sipilä osallistui sokeiden järjestötyöhön toimien Suomen Sokeain Liiton puheenjohtajana vuosina 1908–13 ja 1919–22 sekä vuonna 1912 ilmestymisen aloittaneen Sokeain Airut lehden päätoimittajana.¹⁴²

Sukunimien suomentaminen oli tuolloin hyvin muodikasta, niinpä Kyösti Sipilän, joka suosi suomalaisuuspyrkimyksiä, johtaman koulun piirissä tapahtui seuraavat sukunimen suomennokset: asuntolanjohtajatar Aina Petra (Petander), opettaja August Heliä (Helin), oppilaat Wilhelm Karunko (Backman), Karl Soinne (Klinga-Aaltonen), Severus Haapasalo (Henriksson), Hulda Männistö (Michelsson) ja Hilda Leino (Johansson).¹⁴³

Päiväjärjestys ja oppikurssit

Koulun päiväjärjestyksessä tapahtui pieniä muutoksia jo 1890-luvun aikana. Vielä lukuvuonna 1892–93 isompien oppilaiden nukkumaanmeno oli klo 22. Seuraavan vuoden toimintakertomuksessa tätä oli aikaistettu puolella tunnilla. Samassa yhteydessä oli pienten ja heikkojen oppilaiden nukkumaanmeno jo klo 18. Kaikkien oppilaiden herätys tapahtui tuolloin kello kuusi ja vanhempien oppilaiden osalta näin oli vielä vuonna 1906, jolloin nuorempien oppilaiden herätys oli 6.30. Lupapäivinä ja sunnuntaisin herätys oli klo 7. Nuorempien oppilaiden nukkumaanmeno tapahtui klo 20 ja vanhempien klo 21. Oppilailla oli kylpy joka toinen lauantai ja lämmitettyä vettä päivittäiseen peseytymiseen. Koulu sai oman saunan vasta 1913 tapahtuneen korjaustyön yhteydessä.¹⁴⁴

Sokeainkoulun päiväohjelma oli hyvin tarkoin jaksotettu aamuerätyksen ja nukkumaanmenon välillä. Noin 15 tunnin ajan vuorokaudessa olivat vanhemmat oppilaat, nuoremmat vähän lyhyemmän ajan, opettajien ja muiden valvonnasta vastaavien henkilöiden valvonnan alla, johon oppilaat mukautuivat tai oli mukauduttava. Vapaa-aikaa tai ainakaan toimetonta vapaata ei juuri ollut. Tämä oli sisäoppilaitoselämän tarkoituskin, jonka puitteissa oppilaiden tekemisten valvonta oli helpompaa. Se kasvatti heitä ottamaan huomioon myös toisten olemassaolon ja

¹⁴¹ HSK opl. JyMa.

¹⁴² Makkonen 1957, 11, 35.

¹⁴³ HSK vk 1905–07, 22.

¹⁴⁴ HSK vk 1905–07, 3; Tšokkinen 1984, 49.

odotukset. Koulun muutettua Ensi linjalle oppilaiden mahdollisuudet käyttää hyväkseen koulun tiloja ja pihamaata lisäsivät suuresti heidän omatoimista askarteluaan ja liikkumistaan verrattuna aikaisempiin oloihin Kruununhaassa.

Opetus, jonka tavoitteena oli laaja yleissivistys, käsitti kansakoulun oppiaineiden lisäksi havainto-opin, kirjanpidon Brailleen pistekirjoituksella, savenmuovailun, käsiharjoitukset ja käsityöammatit. Kirjallisuuden historia sekä kirjanpito pistekirjoituksella olivat tulleet uusina aineina opetusohjelmaan Hanna Ingmanin kaudella 1890-luvun lopulla. Kirjanpito oli sisällynyt jo vuoden 1890 aistivalliskoulukomitean hyväksymättä jääneeseen opetussuunnitelmaehdotukseen.¹⁴⁵

Vuodesta 1891 lähtien kaikissa sokeainkirjoituksella valmistetuissa uusissa oppikirjoissa käytettiin Brailleen pistekirjoitusta. Oppikirjoja ei erikseen muokattu tai toimitettu sokeainopetusta varten liittyen oppiaineksen sisältöön. Oppikirjoihin sisällynyt kuvallinen aines oli vielä melko vähäinen ja sokeainopetuksessa se korvattiin havaintomateriaalilla. Ainoa nimenomaan sokeainkouluja varten toimitettu oppikirja oli neliosainen Sokeain Lukukirja – Läsebok för Blinda, jonka ensimmäinen osa valmistui valtion kustannuksella vuonna 1891 Helsingissä Ina Hoffrénin pistekirjapainossa. Kirja oli koulujen välisen yhteistyön tulos Kuopion vastatessa sen sisällön toimittamisesta. Lyjykynäkirjoitusta harjoitettiin edelleen erityislaitteen avulla tai vapaalla kädellä. Tavoitteena lyjykynäkirjoituksessa oli sellainen kirjoitustaito, että oman nimen ja vastaanottajan nimen kirjoittaminen kirjeisiin oli mahdollista.¹⁴⁶

Musiikin, käsitöiden ja voimistelun opetuksella sokeainkoulussa oli paljon merkittävämpi asema kuin saman ajan kansa- ja oppikoulussa. Tämän vuoksi Kyösti Sipilä on kertonut varsin perusteellisesti näiden aineiden opetuksesta.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Ks. 3.1.3, s. 38, opetussuunnitelmaehdotus; HSK vk 1905–1907.

¹⁴⁶ HSK vk 1905–1907. Saksilaisen Heboldin kirjoituslaitteen ohella meillä käytettiin myös ruotsalaista Åstrandin laitetta, joka on nähtävissä NKLM:ssa. Kööpenhaminan koulussa käytettiin omaa C. E. Guldbergin kehittämää kirjoituslevyä, ks. Steniuksen matkakertomus 3.3.2, s. 88. Laskennossa päässä laskeamisen ohessa käytettiin metalliruutuista laskutaulua, jonka ruutuihin numerot merkittiin n. yhden cm:n halkaisijaltaan olevan lyjyoseoskuution avulla. Kuution kuudelta sivulta löytyvät numerot 0–9 Brailleen merkistön mukaan sekä tarvittavat apumerkit. Yhdeltä kuution sivulta sitä kääntäen löytyy jopa neljä numeroa. Myös pistekirjoitustaulun ja pistimen avulla voitiin tehdä laskusuorituksia.

¹⁴⁷ HSK vk 1905–1907. JoMa.

Laulua harjoitettiin kahdessa ryhmässä kaksi tuntia viikossa. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat valmistavat luokat sekä ensimmäinen koululuokka. Toisen ryhmän muodostivat ylempien koululuokkien ja työosaston oppilaat. Tunneilla opetettiin C-duurasteikko Wegeliuksen Sävelentapailuopin mukaan intervaleista sekunti-, terssi-, kvartti- ja kvintti-sääntöineen, sekä nuotti- ja äänenmuodostusharjoituksia. Ensimmäiselle ryhmälle opetettiin yksi- ja kaksiaänisiä, toiselle ryhmälle neliaänisiä lauluja.¹⁴⁸

Pianonsoittoa lukuvuonna 1905–06 opetettiin neljälle oppilaalle, seuraavana vuonna viidelle oppilaalle kullekin oppilaalle yksi tunti viikossa. Oppilaat harjoittelivat asteikkoja sekä kolmi- ja nelisointujuoksutuksia sekä Merikannon, Sibeliuksen, Griegin, Mozartin, Beethovenin, Hellerin, Schubertin ja Mendelssohnin teoksia. Myös nelikätsisiä teoksia harjoiteltiin, kuten Brahmsin Unkarilaiset tanssit 1, 2 ja 6 sekä Rubinsteinin Valse Caprice. Lukuvuonna 1905–06 sai opetusta urkujensoitossa kolme oppilasta neljä tuntia viikossa, seuraavana vuonna kaksi oppilasta kolme tuntia viikossa. Heille opetettiin Lindemanin Urkukoulun I ja II osa, Schneiderin pedaalietydejä sekä Coppelenin, Lisztin, Mendelssohnin ja Bachin teoksia. Torvisoiton opetusta oli kaksi tuntia viikossa, ja harjoiteltavat teokset olivat Beethovenin romanssi Kevät, Reichardtin Kenttävahti, Lagercrantzin Säveleet sekä kansansävel Voi äitiparka. Nuottien kirjoitusta Brailleen pistekirjoituksella oli kaksi tuntia viikossa pianon- ja urkujensoittoa harjoittaville oppilaille.¹⁴⁹

Voimistelussa oppilaat jaettiin neljään ryhmään, joilla kullakin oli niille sopivia harjoituksia kolme tuntia viikossa. Voimistelutunneilla tehtiin myös kävelyretkiä ja talvella laskettiin mäkeä.¹⁵⁰

Muovailua oli kaksi tuntia viikossa. Valmistavien luokkien oppilaat harjoittelivat valmistamaan mallien mukaan erilaisia esineitä savesta ja vahasta tunto- ja muotoaistin sekä havainto- ja kuvittelukyvyn kehittämiseksi. Käsiharjoituksia, niin sanottuja Fröbelin töitä, valmistavilla luokilla oli kaksi ja ensimmäisellä koululuokalla yksi tunti viikossa. Opetus käsitti ristikoimista päreillä, palmikointia vahakangaskaistaleilla sekä eläinten kuvien paperille neulomista mallien mukaan.

Käsitöissä tytöille opetettiin käsin- ja koneompelua, kehruuta, neulomista, virkkaamista, riippumattojen ja erilaisten kassien solmimista, maton- ja kankaankutomista sekä harjansidontaa. Alaluokkien pojille

¹⁴⁸ HSK vk 1905–07, 19. JoMa

¹⁴⁹ mt. s. 19-20.

¹⁵⁰ mt. s. 20.

opetettiin harjansidontaa, ydinrottinkikuitujen (rottinkisyykkäiden) palmikointia sekä rottinkikuidun ja kookosnarumattojen kutomista. Isompia poikia opetettiin korityö- ja harjatyöammatteihin sekä kutomaan mattoja.

Veistoa oli neljä tuntia viikossa. Koulun oppilaat jaettiin neljään tasoryhmään, joissa valmistettiin yksinkertaisia puuesineitä osaksi T. Järveläisen mallisarjan mukaan, osaksi itsenäisesti. Kertomusvuoden kuluessa valmistui 72 puuesinettä, kuten kirvesvarsia, puukonpäitä, jauhokauhoja, leikkuuautoja ja muita käyttöesineitä.¹⁵¹

Käsiharjoituksilla ja yksinkertaisilla käsitöillä opetettiin pieniä oppilaita käyttämään käsiään. Kouluun tullessa monenkin lapsen kädet olivat hyvin hennot ja tottumattomat esim. solmimaan nauhoja. Karl August Georgin ohjeissa, joita opettajat Linsénistä alkaen pyrkivät noudattamaan, korostettiin käsien käytön tärkeyttä koko elämää ajatellen: ”Harjoita lasta alituisesti käyttämään käsiä”. Käsien avulla lapsi oppi hankkimaan tietoa ympäristön esinemaailmasta. Erilaisia muotoja ja pintoja tunnustelemalla voitiin kehittää lapsen muototajua ja avaruudellista hahmottamista. Käsitöissä tarpeellisten veitsien, piikkien, saksien ja pihlien käsittely oli opetettava niin, että työskentely niillä oli turvallista.¹⁵²

4.2.5 Oppilaiden näkökulmia

”Se melkein ulottui olympiaurheiluun”

Axel Franstman on muistellut kouluaikaansa Helsingin sokeainkoulussa 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Hänen mukaan henkilöstön suuri vaihtuvuus oli katsottava eduksi opetuksen kannalta, sillä uudet opettajat toivat mukanaan uusia tuulahduksia. Koulun johtaja Kyösti Sipilä seurasi tarkoin jokaisen opettajan työskentelyä ja oppilaiden edistymistä. Varsinkin taitavia voimistelunopettajia tuli koulun palvelukseen. Heistä ennen muita Franstman tuo esille Arvo Vartian, joka tuli kouluun 1906. Hän vei koulun voimistelun niin pitkälle, että ”se melkein ulottui olympiaurheiluun”. Luonnollisesti työillä oli oma voimistelunopettaja, taitava hänkin Franstmanin mielestä. Kuri oli kova, mutta huumori vallitsi oppilaiden keskuudessa. Vaikka oppitunnit alkoivat jo kello kahdeksan aamulla ja ruokataukojen keskeytyksiä lukuun

¹⁵¹ HSK vk 1905–07. JoMa.

¹⁵² ks. 3.2.4, s. 61, Ohjeita vanhemmille.

ottamatta jatkuivat aina kello seitsemään illalla, mitään väsymystä tai huolimattomuutta ei Franstmanin mukaan esiintynyt. Vapaa-aikana käveltiin, pelattiin shakkia, tammea, heitettiin noppaa, urheiltiin, kirjoitettiin aineita, luettiin kaunokirjallisuutta tai soitettiin ja laulettiin. Syys- ja kevätretkiä järjestettiin kaupungin ympäristöön ja lähisaariin, kuten Seurasaaressa, Korkeasaareen ja Lammassaareen.¹⁵³

”Ei sokeus minun lapsuusonneani häirinnyt”

Ensimmäinen koulumatka oli monella tavalla jännittävä ja mieleenpainuva monellakin tavalla. Siihen liittyi tutun ja turvallisen kotiympäristön jättäminen ja siirtyminen vieraisiin ja ehkä pelottaviinkin oloihin. Näin varsinkin silloin, kun lapsen koti oli kaukana Helsingin ulkopuolella. Koulumatka useimmiten voitiin kuitenkin tehdä junalla isän tai äidin saattamana. Myöhemmin näillä matkoilla oli koulun puolesta yhteinen saattaja usealle oppilaalle. Aarno Laaksosen¹⁵⁴ kertomus ensimmäisestä koulumatkastaan ja 9-vuotiaan pojan mielialoista kuvastanee tyypillistä tuloa sokeainkouluun.

Jo varsin aikaisin Aarno tajusi olevansa sokea, jota kohtaloo ihmiset pitivät suurena onnettomuutena. Poika huomasi tulleen säällitelyä kohteeksi. Usein vieraiden tullessa heille näytettiin hänen silmiään, ”luomi vedettiin ylös ja katsottiin kuin lääkäri ikään”. Pojan omasta mielestä sokeus ei kuitenkaan häirinnyt hänen lapsuusonneaan, vaan hän eli onnellisena päivästä toiseen.¹⁵⁵

Kun kouluikä alkoi lähetä, silloin ruvettiin puhumaan hänen sokeainkouluun lähettämisestä. Pian saatiin myös tarkat tiedot toimenpiteistä, joihin oli ryhdyttävä sokean lapsen kouluun lähettämiseksi. Tarpeelliset ohjeet löytyivät vuoden 1909 almanakasta, jossa lisäksi Laaksosen muistaman mukaan kerrottiin, että valtio oli sinä vuonna lisännyt sokeainkouluille tukeaan niin paljon, ettei oppilaan puolesta tarvinnut mitään maksaa.¹⁵⁶ Monien vaiheiden jälkeen päästiin kouluasiassa niin pitkälle,

¹⁵³ Franstman 1959, 27.

¹⁵⁴ Aarno Laaksosen s. 1899, HSK opp.nro 171, 1909–1920. HSK ol, JyMa; Varjojen Mailta 5-6/1933, 61-62.

¹⁵⁵ Varjojen mailta 5-6/1933, 61.

¹⁵⁶ Vuoden 1909 almanakassa oli voimakas vetoisuus kuuromyökkien ja sokeiden lasten vanhemmille, joiden tuli tehdä koulua varten oppilashakemus lapsen täyttäessä seitsemän vuotta. Varattomuus ei ollut esteenä kouluun ottamisessa, sillä vapaaoppilaspaiikkoja oli mahdollista anoa. Vanhempien tuli kuitenkin hakemukseen merkitä, millä osuudella he voisivat osallistua oppilaan vuosi-

että johtaja Kyösti Sipilä ilmoitti kirjeitse pojan tulleen hyväksytyksi Helsingin sokeainkoulun oppilaaksi. Se oli hänelle ilosanoma. Elokuun lopulla tuli vielä uusi kirje, joka sisälsi kaksi vapaalippua oppilasta ja saattajaa varten sekä tiedon matkapäivästä.¹⁵⁷

Viimeisenä aamuna Aarno heräsi varhain, sillä niin kiihkeästi hän oli odottanut hetkeä, jolloin saisi lähteä matkalle kouluun. Jo tuntikausia ennen junan lähtöä mentiin asemalle veljen, kahden siskon ja isän saattamina. Heistä isä tuli Helsinkiin saakka. Neljän tunnin matka kesti lapsen mielestä tavattoman kauan. Junan pysähtyessä kuului sihinää ”kuin olisi viskattu vettä saunan kiukaalle”. Monen pysähdyksen jälkeen oltiin vihdoin Helsingin asemalla. Huumaava kaikenlaisten ajoneuvojen ratina ympäröi maalta tullutta poikaa, ”jotain samantapaista, vaikka paljon pienemmässä määrässä olin kuullut Salon kauppalassa käydessäni, kun joskus olin saanut seurata isää tai äitiä torimatkalalle”.¹⁵⁸

Isä otti asemalta ajurin, joka vei matkalaiset sokeainkoululle. Siellä he istuutuivat nurmikolle ja isä lausui ääneen kiitoksensa Jumalalle siitä, että he olivat onnellisesti päässeet perille. Poika taas kertasi mielessään kaiken sen, mitä päivän aikana oli kokenut. Sisältä oli tulijat jo havaittu ja arvattu poika uudeksi oppilaaksi. Sisälle päästyään heidät vietiin syömään ja Aarne-poika kylpyyn. ”Isä viipyi luonani vain muutamia tunteja. Kun hän sanoi hyvästi, valtasi minut ensi kerran elämässäni jonkinlainen orpouden tunne, mutta pian löysin tovereita, jotka aikaa myöten kävivät minulle sangen rakkaiksi.”¹⁵⁹

”Etelänvaris”

Haastattelussa heinäkuussa 1962 Björn Wilhelm Rosenlindt¹⁶⁰ muisteli kouluaikaansa. Hän kävi kansakoulua, jonka opettajana toimi seura-

maksuun, joka sokean kohdalla oli 250 markkaa. Valtiontuen lisäämisestä tai vuosimaksun keräämättä jättämisestä tuona vuonna almanakassa ei ole tietoa. Siinä kuitenkin oli ilmoitus Helsingissä ja Kuopiossa toimivista työkouluista, joihin otettiin oppilaaksi varsinaisen kouluiän ohittaneita 18 vuotta täyttäneitä sokeita.

¹⁵⁷ Varjojen mailta 5-6/1933., 61-62.

¹⁵⁸ mt. s. 62.

¹⁵⁹ mt. s. 62.

¹⁶⁰ Björn Wilhelm Garibaldi Rosenlindt s. 11.2.1890 Tammisaari, k. 28.11.1964 Lohja. Suku aateloitu 6.7.1650, Ruotsin valtakunnan vaakunakirjassa nro 489. HSK opp.nro 112, 1901–1911. Käsityöntekijä. HSK ol, JyMa; Tekijän haastattelu heinäkuu 1962, NKLM.

kunnan kanttori. Yhdeksänvuotiaana alkanut sarveiskalvon tulehdus sokeutti toisen silmän kokonaan, mutta Helsingissä annettu hoito pelasti varsin hyvän näön toiseen silmään, joten hänestä tuli heikkonäköinen oppilas sokeainkouluuun. Sinne tuloa Björn muisteli ”kuin olisin tullut taivaaseen, sillä kaikki oli niin valoisaa ja uutta”. Ennen kaikkea hän iloitsi siitä, ettei enää tarvinnut pinnistellä näköään voidakseen seurata opetusta, koska taulua ei käytetty. Myös rohkaisua antoi se, että siellä oli tovereita, joilla oli samantapaisia vaikeuksia. Luokkatovereita olivat muun muassa Laina Nieminen ja Väinö Haapasalo. Kuri oli kova, ja vähäisetkin rikkomukset johtivat seisomiseen kylmässä kopissa tai selkäsaunaan. Tyttöoppilaiden tai siivoojattarien kanssa pojat eivät saaneet keskustella, vaan ainoastaan opettajattarien kanssa. Sunnuntaisin sai käydä kaupungilla ilmoitettuaan osoitteen, missä aikoi käydä.¹⁶¹

Vapunviettoon liittyi aina tiettyä juhlavuutta. Johtaja Sipilä, joka oli ”vanhasuomalainen”, marsitti pojat parijonossa Alppilan kalli-oille kuuntelemaan puheita ja musiikkia. Koululla oli kaartin upseeri Grankvistin perustama ja johtama torviseitsikko, joka koulun ylimmälle parvekkeelle kokoontuneena ilahdutti soitollaan lähiseudun asukkaita. Myös koulun kuoro esiintyi näissä vapun parvekekonserpteissa. Pistekirjoitusmuotoisia oppikirjoja oli vähän, joten oppikurssien mukaisen tietomäärän saavuttamiseksi oli turvaututtava oppikirjojen ääneen lukemiseen, josta vastasivat valvontavuorossa olevat opettajat ja asuntolan hoitajattaret. Myös koulun ulkopuolista lukupalvelua oli järjestetty. Björnin mukaan pojat saivat monipuolisen käsiyöopetuksen. Veistoon taipumuksia osoittaville heikkonäköisille oppilaille annettiin opetusta huonekalujen valmistamisessa. Koulusta lähtiessään he saivat puusepän työkalut. Korien ja korihuonekalujen valmistukseen käytettiin pajun ohella rottinkia ja bambua.¹⁶²

Marraskuusta 1906 seuraavan vuoden marraskuuhun Björn opiskeli maataloutta Seppälän maamieskoulussa Kajaanissa. Björnin oman tulkinnan mukaan kysymyksessä oli ”karkottaminen” koulusta, vaikka hän ei ollut tehnyt mitään varsinaista rikettä. Hänen ja erään opettajan tyttären välille oli syntynyt ystävyysuhde, jonka ”liiallinen lämpeneminen” haluttiin katkaista vuoden ”opintolomalla”. Björn oli valitellut jatkuvaa väsymystään, jonka pelkäsi johtuvan keuhkotuberkkelista, joka hoitamattomana sallisi hänelle enintään yhden vuoden elinpäivät. Koulun lääkärikin oli antanut tämänsuuntaisia lausuntoja ja suositellut

¹⁶¹ Björn Rosenlindtin haastattelu heinäkuu 1962. NKLM.

¹⁶² mt.

raikasta ulkoilmaoleskelua. Lähtö Kajaaniin tuli kuitenkin hänelle täytenä yllätyksenä. Illalla käsityötuntien päätyttyä hänet kutsuttiin koulun kansliaan, jossa johtaja Sipilä ilmoitti ystävällisesti hänelle järjestetyn paikan maamieskouluun Kajaanissa, jonne lähtö tapahtuisi jo samana iltana. Asuntolan pöydällä odotti häntä vaate- ja eväspaketti. Sitten vielä soitettiin jäähyväisfanfaarit barytonitorvellla, hänen soittimellaan. Tyttöjen hoitajatar saattoi Björnin junaan varmistaakseen sen, että poika todella lähti. Hän istui junan penkillä aina kolmanteen lähtökuulutukseen saakka ennen kuin poistui junasta. Seppälässä Björniä ei pakotettu osallistumaan opetustunteihin, vaan hän sai kuluttaa aikaansa haluamallaan tavalla. Vähitellen hän kuitenkin hakeutui toisten joukkoon ja teki sen, minkä ”etelänvariksena” osasi. Aikanaan Björn palasi kouluun Helsinkiin terveenä ja maataloutta opiskelleena.¹⁶³

”Ai ai, tässä vaipuu!”

Oiva¹⁶⁴ oli viisilapsisen perheen nuorin ja vaikea heikkonäköisyys oli synnynnäinen. Isä, ammatiltaan puuseppä, kuoli pojan ollessa kaksi ja puolivuotias.

Ensimmäinen koulumatkani oli kyllä erikoinen. Minua kouluun saatamassa oli äiti ja nuorempi sisareni. Helsingin rautatieasemalta tulimme Kaisaniemen halki ja siitä sitten edelleen vanhaa puusiltaa pitkin. Mutta sisareni erehtyi oikaisemaan jäätä pitkin liian paljon Työväentalolle päin. Ja niin se sitten kävi, että me kaikki putosimme Eläntarhanlahteen. Kulumassa oli marraskuun viimeinen päivä, ja jää petti meidän alla. Muistan vieläkin selvästi, kun sisareni huusi: ai ai, tässä vaipuu! Ja silloin olimme kaikki vedessä. Jokseenkin omin avuin pääsimme sieltä ylös ja rantaan, jossa oli matalaa, mutta siellä, missä me uimme, oli syvää. Rantaan rientänyt mies kantoi minut Työväentalolle, jonka henkilökuntaan kuuluneet tytöt antoivat huoneensa meille. Vanhempi sisareni asui Vallilassa saakka, jonne oli liian pitkä matka, joten yövyimme Työväentalolla. Emme siis menneet suoraan sokeainkoululle, ”kun se oli tuollaista sotkua”.¹⁶⁵

Tämä ensimmäinen syksy ja eroaminen äidistä ja sisaresta ei Oivan mielestä ollut erikoisen vaikeaa, jota taas oli seuraava syksy, jolloin poika jou-

¹⁶³ Björn Rosenlindtin haastattelu heinäkuu 1962. NKLM.

¹⁶⁴ Oiva Allonen s. 1901 Hauho, k. 2.1.1993 Helsinki. HSK opp.nro 164, 1909–1920. Hieroja Helsinki. HSK ol, JyMa.

¹⁶⁵ Haastattelu 18.8.1992. NKLM.

tui viipymään tulirokkosairaalassa kymmenen viikkoa. Koulutovereiden joukossa oli kaksi poikaa Oivan kotiseudulta. Aivan lähellä asui Hannes Mikkola -niminen poika, josta tuli Oivan luokkatoveri. Naapurikylästä oli Paavo Kaulen (”Mooses”, opp.nro 169), joka oli vähän ylemmällä luokalla. Oivan luokkatovereita olivat myös Aarno Laaksonen ja Varma Järvenpää, myöh. Thilander. Sekä Mikkola että Järvenpää harrastivat kirjoittamista jo kouluaikana ja olivat haastateltavan mukaan usein esillä oppilaskunnan tilaisuuksissa. Mikkolan perheen kautta Oivan äiti sai tiedon sokeainkoulun olemassaolosta. Oivan äidilleen lähettämät pistekirjoituskirjeet hän luetti Mikkolan isännällä.¹⁶⁶

Pohdintaa

Helsingin sokeainkoulun 33 vuotta jatkunut kiertolaisuus vuokratiloissa päättyi koulun saatua omat tilat Ensi linjalta. Myös koulun ympäristö Kruununhakaan verrattuna tarjosi oppilaille monipuolisemmat mahdollisuudet ulkoiluun ja omatoimiseen liikuntaan. Käsitöiden opetus alkoi myös vakiintua koulun saadessa päteviä käsityöammattien opettajia.

Koulun toiminnan viitoittivat naisopettajat 38 vuoden ajan. Heistä merkittävin ja pitkäaikaisin oli Hanna Ingman, joka itsevarmoin ottein ohjasi koulun työskentelyä 26 vuotta. Hanna Ingmanin sokeainopetuksen uudistuksiin suuntautuvaa ajattelua rajoitti hänen uskonnollinen ahdasmielisyytensä, minkä oppilaat kokivat niin henkisinä kuin fyysisinä rajoituksina. Opetustyön ohella hän oli kuitenkin perustamassa sokeain hyväksi toimivia yhdistyksiä, kuten Sokeain Ystävät ry vuonna 1887 ja Kirjoja Sokeille ry vuonna 1890. Sen lisäksi Ingman kannusti entisiä oppilaita Ruotsin mallin mukaan perustamaan omia yhdistyksiä. Näin syntyi vuonna 1900 Hand i Hand - Käsitöiden -yhdistys. Sen piirissä toimineiden aktiivijäsenten aloitteesta perustettiin vuonna 1907 ensimmäinen sokeiden oma järjestö Suomen Sokeain Liitto ry, josta puolestaan lähes välittömästi sai alkunsa alueellisten sokeainyhdistysten perustamisprosessi. Helsingin sokeainkoulun entisten oppilaiden panos tämän liikkeen synnyssä ja kehittämisessä oli hyvin merkittävä ja oli osoitus koulun aktivoivasta toverikuntatoiminnasta.

Pastori Kyösti Sipilästä vuonna 1904 alkoi 54 vuotta jatkunut miesjohtajien kausi Helsingin sokeainkoulun toiminnassa. Sipilä teki varovaisia avauksia koulun ilmapiiriin avartamiseksi ohjaamalla oppilaita osallistumaan koulun ulkopuolisiin tapahtumiin. Hän osallistui sokeainjärjestötyöhön toi-

¹⁶⁶ Oiva Allosen haastattelu 18.8.1992. NKLM.

mien Suomen Sokeain Liiton puheenjohtajana ja sen julkaiseman Sokeain Airut -lehden päätoimittajana.

Kesävirkestystoiminta sai suuren suosion oppilaiden keskuudessa. Kesäleireihin osallistui parhaimmillaan jopa 16 oppilasta, kuusi poikaa ja kymmenen tyttöä. Ohjeen mukaan lapsia tuli tarkasti valvoa, joten tytöt ja pojat pidettiin erillään sekä ruokailu- että lukuhetkien aikana. Tyttöillä ja pojilla oli oma päiväohjelma ja omat ohjaajat. Toiminta rahoitettiin koulun hallussa olevan rahaston varoilla.

4.3 Kuopion sokeainkoulu

4.3.1 Uudet koulutilat

Kuopion sokeainkoulu oli toiminut vuokratiloissa useassa eri kohteessa. Koulun ensimmäinen paikka oli koneenkäyttäjä Ivar Henrik Räsäsen talo osoitteessa Kirkkokatu 13. Jo vuoden kuluttua koulu muutti uuteen paikkaan maakauppias S. Tolosen ja N. Hujasen taloon Hämeenkadun varrella. Molemmat talot oli tarkoitettu perheasunnoiksi, joiden muuttaminen opetustiloiksi ja oppilasasuntoloiksi ei uuden käyttötarkoituksen kannalta ollut paras mahdollinen ratkaisu.

Omien toimitilojen saaminen käynnistyi aistivialliskouluasetuksen antamisen jälkeen vuonna 1892, kun senaatista otettiin yhteys Kuopion kaupunkiin tiedustelemalla sopivaa tonttia sokeainkoulua varten. Kaupungin valtuusto tarjosikin useita eri tontteja, mutta senaatti ei niitä silloin voinut ottaa vastaan. Syksyllä 1894 vieraili Kuopiossa senaattori Yrjö Koskinen. Häntä miellyttivät kaksi paikkaa, Flodberginmäki ja rautatien varrella silloisen poikakansakoulun yläpuolella ollut tontti. Koskisen mielestä molemmat olivat sokeainkoulua ajatellen tarkoitukseen sopivat. Keväällä 1895 suoritti rakennuspaikkojen tarkastuksen rakennushallituksen ylitarkastaja vapaaherra Gripenberg, joka päätyi suositteluun Flodbergin tonttia.¹⁶⁷

Rakennukset uutta sokeainkoulua varten Flodberginmäelle osoitteeseen Vuorelankatu 7 valmistuivat syksyyn 1900 mennessä, jolloin koulun työskentely siellä aloitettiin. Uudet kalusteet tilattiin Turun kuritushuoneelta ja urut B. A. Thulelta Kangasalta. Urut maksoivat 2 900 markkaa, josta valtion määräraha oli 1 500 markkaa, kauppaneuvos G. Raninin lahjoitus 1 000 mk sekä 400 markkaa oppilaskonserttien tuot-

¹⁶⁷ KSK vk 1894–95. JyMa.

Kuopion sokeainkoulu vuonna 1909. Valok. Victor Barsokevitsch. Kuva Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

tona ja opettajien tekeminä lahjoituksina. Näin saatiin koululle Thulen suosittelemat urut, joissa oli kuusi äänikertaa.¹⁶⁸

Koulun vihkiäisjuhllaisuudet pidettiin maaliskuun 1. päivänä 1901, jolloin oli kulunut 30 vuotta Kuopion sokeainkoulun perustamisesta. Juhlaan kutsuvieraiden lisäksi osallistui useita koulun entisiä oppilaita, joille senaatti rautatiehallituksen esityksestä myönsi ilmaiset matkat rautateilla. Vihkiäisjuhla alkoi oppilaiden esittämällä torvisoitolla, minkä lisäksi oppilaat esittivät urkujen soittoa ja kuorolaulua. Musiikkiesitykset johti koulun musiikinopettaja A. A. Pekuri. Koulun vaiheita käsittelevän puheen piti johtaja Kosti Lyytikäinen. Irene Mendelinin kirjoittaman juhlarunon, joka alkoi sanoilla ”Täällä suojassa honkien korkeiden oma koulu on sokein” lausui eräs oppilas. Juhlan kuluessa luettiin monelta taholta saapuneet onnittelemat. Loppurukouksen piti pastori J. Menander.¹⁶⁹

¹⁶⁸ KSK vk 1900–01. JyMa.

¹⁶⁹ mt.

Sokeainkoulun tontti oli itä-länsi -suuntainen, suuruudeltaan noin kaksi hehtaaria. Rakennukset tontille sijoittuivat väljästi siten, että asuntola jäi koulu- ja ruokalarakennuksen väliin ja pitkin tontin pohjoissivua sijoittuivat ulkokäymälät, puuliiteri, sauna ja sikala. Tontin itäpuoli oli varattu kasvimaata ja puutarhaa varten. Koululle haluttiin näin turvata jonkinasteinen omavaraistalous. Koulurakennus oli kaksikerroksinen, jossa ylhäällä juhlasali ja luokkahuoneet, alhaalla työhuoneet ja yksi opettajan asunto. Asuntolarakennuksen eteläpuoli varattiin tytöille, pohjoispuoli pojille. Näiden väliin jäi asuntolanjohtajattaren asunto, pieni kirjasto, oppilaiden sairashuoneet ja keittiö. Johtajan talo, johon kuului oma puutarha, sijaitti tontin eteläreunalla. Urheilukenttä voimistelutelineineen oli sijoitettu koulurakennuksen ja johtajan talon väliin.¹⁷⁰

Rautatieyhteydet Kuopioon vielä 1900-luvun alussa olivat hyvin hankalat.¹⁷¹ Matkoihin kului näin runsaasti aikaa. Esimerkiksi Karungista kotoisin olleen oppilaan junamatkaan pitkin Pohjanmaanrataa Riihimäelle ja siitä edelleen Kouvolan kautta Kuopioon kului kaksi vuorokautta.¹⁷² Lyhyet pääsiäislomat ja joululomien aikaan varsinkin syrjäseudulta kotoisin olevat oppilaat viettivät lomansa koululla. Lomien aikana koululla oppilaat tekivät käsitöitä, ulkoilivat ja musiikista kiinnostuneet tekivät soittoharjoituksia. Koulun puolesta järjestettiin yhteisiä lukuhetkiä ja hartautilaisuuksia. Pitkät matkat junanvaihtoineen tulivat oppilaille tutuiksi, ja kun aikatauluissa tapahtui harvoin muutoksia, monen oppilaan harrastuksiin kuului VR:n aikataulujen muistelemineen. Junamatkoilla oppilailla oli yhteinen saattaja, joka huolehti heidän vastaanotostaan junaan ja vastaavasti poisjäämisestään määräasemalla, jossa isä, äiti tai muu sukulainen oli vastassa.¹⁷³

¹⁷⁰ KSK vk 1900–01. JyMa.

¹⁷¹ Rataosuus Kouvola–Kuopio valmistui 1889, Kuopio–Iisalmi 1902 ja Iisalmi–Kajaani 1904. Sortavala–Joensuu rata valmistui 1894, Joensuu–Lieksa 1910 ja Lieksa–Nurmes 1911. Pohjois-Karjalasta kotoisin olevien oppilaiden koulumatka kulki siten Karjalan rataa Elisenvaaran, Viipurin ja Kouvolan kautta Kuopioon. Pieksämäki–Huutokoski–Savonlinna ja Huutokoski–Varkaus osuudet valmistuivat 1914. Poikittaisyhteys Pohjanmaan ja Savonradan välillä odotti yhä valmistumistaan, ja Peräpohjolasta kotoisin olevien oppilaiden oli kierrettävä Riihimäen kautta. Suomen leveäraitteiset rataosat valmistumisjärjestyksessä, www.grafiscreen.fi/junat/rataosat.htm.

¹⁷² Agnes Rahkon haastattelu 21.9.1997. Mka.

¹⁷³ KSK vk 1900–01. JyMa.

4.3.2 Kosti Lyytikäinen koulun johtajana

Kun Karl Mortimer Stenius jäi sairauslomalle 1892 ja eläkkeelle 1895, toimi Kuopion sokeainkoulun v.t. johtajana 1891–96 Kosti Lyytikäinen. Hänet nimitettiin 1.6.1896 koulun vakinaiseksi johtajaksi.¹⁷⁴ Hän oli jo ennen tätä toiminut koulun uskonnon, äidinkielen ja maantiedon vt. opettajana. Koulun johtajan tehtävää hän hoiti kuolemaansa 18.9.1907 saakka.

Vuoden 1892 asetuksella koulusta oli tullut kymmenvuotinen. Koulun toimiessa vuokratiloissa ahtaus varsinkin tyttöjen asuntolassa oli suuri. Kaikesta huolimatta Lyytikäisen mukaan koulun työrauha oli hyvä ja oppilaiden käyttäytyminen asuntolassa ja koulukaupungissa tyydyttävä. Ruumiillista rankaisua oli jouduttu käyttämään uppiniskaisuudesta ja joskus ruoka-ateria kiellettiin oppilailta, jotka eivät ojentuneet suullisista nuhtelusta. Terveystila oli koululääkäriin mukaan tyydyttävä.¹⁷⁵

Johtaja Lyytikäinen valitti sitä, ettei sokeainkouluille ollut vahvistettu mallikursseja enempää kuin ohjesääntöjäkään koulujen sisäistä järjestystä varten, niin tarpeelliset kuin ne olisivatkin. Mutta toisaalta hänen mielestään oli hyvä, ettei liian kiireisesti tehty tarkkoja yksityiskohtiin meneviä säädöksiä ennen kuin oli saatu käytännön kautta riittäviä kokemuksia. Kolmen vuoden aikana oli koulu pyrkinyt soveltamaan niitä määräyksiä, jotka sisältyivät vuonna 1892 annettuun aistivalliskouluasetukseen. Joka vuosi oli muutettu kursseja ja lukujärjestystä, joten ”emme ole kulkeneet samaa latua, vaan työ on saanut olla neuvomassa tekijäänsä”. Lukuvuoden alussa tehdyt suunnitelmat hyväksyi kouluylhallitus. Kurssit eri aineissa järjestettiin niin, että kumpikin vuosiosasto luki samoja läksyjä ja seuraavana vuonna vaihtui luettavaksi toinen kursisajakso. Aineopetusta työosaston ylimmällä vuosikursilla supistettiin

¹⁷⁴ Konstantin (Kosti) Lyytikäinen, s. 7.10.1861 Pielavesi, k. 18.9.1907 Kuopio. Vanhemmat: maakauppias Petter Lyytikäinen ja Henrika Korhonen. Yo. Kuopion lyseo 1880, opiskeli teologiaa Helsingin yliopistossa ja vihittiin papiksi 1883, ausk. Hämeenlinnan normaalilyseossa kl. 1887– ja Helsingin Normaalilyseo sl. 1887 ja suoritti opettajakandidaatin tutkinnon 1887 ja kasvatustutkinnon 1888, KSK:n vt. opettaja 1888–92, 1892–96 vt. johtajan sijainen, 1.6.1896–18.9.1907 koulun johtaja. Kosti Lyytikäinen solmi avioliiton KSK:n opettajan Lydia Wikmanin kanssa syksyllä 1907. KSK:n opettajakuntaan kuuluivat myös Kosti Lyytikäisen sisar Ingeborg Emilia 4.1.1866–16.3.1914) ja veli Juhon Teodor Lyytikäinen (28.9.1863–29.5.1926, KSK:n vt. opettaja 1892–93 ja kl. 1894). KSK onk. JyMa; SAKL 8/1907, 113-116; Tsokkinen 1988, 208.

¹⁷⁵ KSK vk 1894–95. JyMa.

sen vuoksi, että jäisi enemmän aikaa ammattiopetukselle. Nyt heille jäi aineopetusta vain kuusi viikkotuntia, jotka käytettiin aikaisemmin opetetun kertaamiseen.¹⁷⁶

Vuoden 1892 asetuksen määräyksiä Lyytikäisen mukaan ei ollut voitu tarkoin noudattaa oppilaiden kouluun ottamisessa. Asetuksen mukaan valmistavalle osastolle oppilaita tuli ottaa 8-10-vuotiaina ja kouluosastolle 10-14-vuotiaina. Kaikki vuonna 1894 kouluun tulleet uudet oppilaat olivat yli 11-vuotiaita, joita asetuksen mukaan ei olisi saanut ottaa valmistavalle osastolle. Useimmat heistä eivät olleet saaneet minkäänlaista opetusta eikä ainoakaan osannut lukea ja kirjoittaa. Nämä oppilaat olisi tullut sijoittaa kouluosaston I luokalle, jonka oppilaat olivat jo 2-3 vuotta olleet koulussa. Kouluylivaltuutuksen suostumuksella nämä oppilaat saivat opiskella yhdessä valmistavan luokan kanssa, mutta käsitöissä he olivat yhdessä kouluosaston I luokan kanssa. Oppiennätyksiin nähden opetus koulussa sovitettiin kansakoulun mallikurskien mukaan niin paljon kuin se koulun oloihin katsoen oli mahdollista. Kuitenkaan Lyytikäisen mukaan ”emme ole katsoneet tarpeelliseksi ruveta tavoittelemaan korkeampia oppimääriä kuin maamme kansakoululla on”.¹⁷⁷

Oppilaiden valmistamien käsitötuotteiden markkinoimiseksi järjestettiin koulun puolesta myyntitilaisuuksia näyttelyiden ja toritapahtumien yhteydessä eri puolilla maata. Vaasan yleisessä maanviljelysnäyttelyssä käsitöistä koululle annettiin II palkinto, pronssimitali ja kunniakirja sekä 100 markkaa rahaa, josta muodostettiin rahasto koulunsa päättäneille käsitöissä menestyneille oppilaille. Koulun toiminnan ja sen oppilaiden tukemiseksi se sai vastaanottaa lahjoituksia yksityishenkilöiltä. 23.11.1894 annetulla säädöksellä lahjoitti turkulainen kauppias R. F. Wessman 1000 markkaa Kuopion sokeainkoululle. Lahjoittajan määräyksen mukaan varat tuli säilyttää tileissä nimityksellä Stipendio R. F. Wessmanin muistoksi. Vuotuiset korot määrättiin käytettäväksi opettajakunnan harkinnan mukaan koulusta pääsevien tai päässeiden oppilaiden hyväksi. Kauppaneuvos Gustaf Raninin 100 markan lahjoitusvaroilla hankittiin vaatteita oppilaille.¹⁷⁸ Ylioppilas G. E. Raninin nimeä kantavaa rahastoa varten 12.2.1906 koulu sai 4 000 markan suuruisen lahjakirjan, jonka mukaan korkotulot oli käytettävä Kuopion kaupungissa toimivan sokeain soittokunnan hyväksi. 14.6.1905 koulu sai 500 markkaa leskirouva Vilhelmina Wilenin muistolle. Kauppaneuvoksen rouva Eva Ahlström

¹⁷⁶ KSK vk 1894–95. JyMa.

¹⁷⁷ mt. s. 5.

¹⁷⁸ mt.

Noormarkusta muisti joulujen aikaan koulun oppilaita lahjoin ja 100 markan suuruisin vaateavustuksin.¹⁷⁹

Koulun oppilasmäärä lukuvuonna 1894–95 oli 45 ja lukuvuonna 1898–99 se oli 50. Koulun muuttaessa uusiin tiloihin syksyllä 1900, oppilaita oli 54, vaikka koulu oli suunniteltu 50 oppilasta varten. Lukuvuonna 1904–05 oppilaita oli 63. 29.3.1904 sokeainkoulusta annetun asetuksen mukaan oppilaita sokeainkouluihin tuli ottaa joka toinen vuosi enintään 15 ja oppilasmäärä ei saanut ylittää 70:ää.¹⁸⁰ Johtaja Lyytikäinen halusi pitää koulun ovet avoimina mahdollisimman monelle oppilaalle. Niinpä syksyllä 1901 hän otti kuusi ylimääräistä oppilasta. Hänen mukaan näin voitiin tehdä menosääntöä rikkomatta, ”koska kuuden oppilaan ruoka ei kaada venettä”.¹⁸¹ Vuoden 1892 asetuksen mukaan sokeainkoulun tehtäviin kuului myös oppilaiden konfirmoiminen. Kosti Lyytikäinen, joka oli pappi, huolehti tarkoin tämän tehtävän täyttämisestä ja toimi itsekin rippikouluopetuksen antajana.¹⁸²

Ylimääräisenä aineena yläluokkien tytöille opetettiin hierontaa ja yhdelle tytölle myös puhelinvaihteen hoitamista.¹⁸³ Kysymyksessä oli ennakkoluuloton ammattikoulutuksen avaus löytää toimistotehtävien parissa sokealle soveltuva työtä. Koulunsa päättäneille annettiin koulun puolesta ammatissa tarvittavat työskentelyvälineet ja jonkin verran raaka-aineita ja kirjoja. Torvisoiton harrastus oli vireää ja oppilaskonsertteja annettiin Iisalmessa, Mikkeliissä ja Suonenjoella. Soittokuntaan kuuluneet pojat saivat koulusta lähtiessään lahjaksi soittotorven ja pienen apurahan musiikkiharrastusten jatkamiseen. Vuonna 1901 yksi koulunkäynnin lopettanut poika jäi Kuopioon täydentämään musiikkiopintojaan. Ylimmän luokan oppilaille opetettiin kirjanpitoa ja tytöille kotitaloutta. Myös pienemmät pojat osallistuivat keittiöaskareisiin.¹⁸⁴

Koulun opettajatilanne huolestutti johtaja Lyytikäistä, koska avoimiin opettajanvirkoihin ei löytynyt hakijoita. Lyytikäisen mielestä syynä tähän oli ilmeisestikin työn vaatavuus ja palkkatason alhaisuus. Hänen mielestään sokeainopettajien palkkoja tulisi korottaa samalla tavoin kuin kollegoiden palkkoja oppikoulussa.¹⁸⁵

¹⁷⁹ KSK vk 1905–06, 5-7. JoMa.

¹⁸⁰ KSK vk 1894–95, 1898–99 ja 1900–01. JyMa; KSK vk 1904–05. JoMa; Asetus 21/1904.

¹⁸¹ KSK vk 1901–02. JyMa.

¹⁸² KSK vk 1896–97, 4. JoMa.

¹⁸³ KSK vk 1900–01. JyMa.

¹⁸⁴ KSK vk 1901–02. JyMa.

¹⁸⁵ KSK vk 1900–01. JyMa.

Koulu sai oman kirjapainon senaatin 17.2.1903 myöntämän 3 000 markan ylimääräisen määrärahan turvin. Koululla oli ennestään kirjoituskone (Braillen pistekirjoituksen stereotypointikone)¹⁸⁶ ja nyt saadulla määrärahalla voitiin hankkia painokone (prässä). Kirjojen painaminen työllisti kaksi koulun entistä heikkonäköistä tyttöoppilasta. Kirjojen sitominen tapahtui aluksi kirjapainossa, mutta kevätlukukauden aikana vuonna 1905 nämä samat tytöt lähetettiin kirjansidontaoppiin, jossa he edistyivät siinä määrin, että pystyivät itsenäisesti hoitamaan kirjojen sidonnan. Lukuvuonna 1904–05 valmistui 310 eri Raamatun osaa ”sokeain kirjaimilla”. Ilmaisu on epätarkka, mutta se tarkoittanee sekä Moonin kohokirjaimia että Braillen pistekirjoituksella painettuja kirjoja. Moonin kohokirjaimilla painettuja Raamatun osien painolevyjä koululla oli ennestään valmiina. Valmistuneista kirjoista osa lähetettiin Helsingin sokeainkoululle.¹⁸⁷

Koululla vierailivat kesällä 1903 Kööpenhaminan sokeainkoulun johtajatar Methea Hoffmann ja Tukholman sokeain valmistavan koulun johtajatar Gertrud Holmberg. Tukholmassa kesällä 1903 pidettyyn pohjoismaiseen viidenteen aistivalliskouluopettajien konferenssiin Kuopion sokeainkoulu osallistui lähettämällä muun muassa näyttelyyn ko-koelman käsityötuotteita. Johtaja Kosti Lyytikäinen ja opettaja Lydia Vikman osallistuivat luennoitsijoina tähän konferenssiin.¹⁸⁸

Koulua kävivät tarkastamassa läänin kuvernööri ja kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov käydessään Kuopiossa 3.1.1904. Musiikinopettaja A. A. Pekuri sai joulukuussa 1903 vastaanottaa koululyhiallituksen myöntämän 300 markan suuruisen tunnustuspalkkion uuterrasta ja innostavasta työstään koulun musiikinopetuksen hyväksi. Oppilaitaan Pekuri kannusti jatko-opintoihin, niinpä vuonna 1904 koulunsa päättäneistä pojista yksi lähti Helsinkiin täydentämään opintojaan pianonvirytyksessä ja toinen opiskelemaan hierontaa.¹⁸⁹

Sokeainkoulusta 29.3.1904 annettu asetus astui voimaan seuraavan vuoden alussa. Asetuksen tuomia tärkeitä muutoksia olivat opettajavirkojen lisääminen ja vuosirahamäärän korottaminen. Tämä mahdollisti uuden opettajattaren viran perustamisen Kuopion kouluun lähinnä käsitöiden opetusta varten, voimistelun ja laulun opettajien tuntimäärän

¹⁸⁶ Koululle tilattiin v. 1895 nk. Kull'n stereotypointikone, mutta varat eivät silloin riittäneet prässin hankintaan. KSK vk 1894–95, 7. JyMa.

¹⁸⁷ KSK vk 1903–04, 3 ja 1904–05, 9-10. JoMa.

¹⁸⁸ ks. 4.1.9, s. 149. Viides pohjoismainen konferenssi. KSK vk 1903–04, 4.

¹⁸⁹ KSK vk 1903–04, 4-5. JoMa.

lisäämisen ja kaikkien opettajien palkkojen tuntuvat korotukset. Esimerkiksi voimistelun ja liikuntaleikkien opettamista varten oli määrätty 1500 markkaa. Palkankorotuksista ja eläkekassasta tulivat nyt osalliseksi myös käsityöopettajat, joilla näitä etuja ei ollut vanhan asetuksen aikana. Aikaisemmin Kuopion sokeainkoulun menoarvion loppusumma oli 34 660 markkaa, mikä uuden asetuksen perusteella nousi 53 200 markkaan vuodessa.¹⁹⁰

Lukuvuonna 1904–05 järjestettiin seitsemän oppilasiltamaa, joissa sekä opettajat että oppilaat esittivät ohjelmaa. Syksyllä ja keväällä tehtiin höyryveneajelu virvoitusjuomatarjoiluineen. Oppilaiden käytös lukuvuoden aikana oli tyydyttävä lukuun ottamatta yhtä kahden kuukauden mittaista koulusta erottamista.¹⁹¹

Suurlakko (1.11.–8.11.1905) keskeytti koulun toiminnan. Lyytikäisen mukaan

Suuri oppilasmäärä kulutti aikaansa joutilaisuudessa ja tyhjän-toimittamisessa. Lupapäivinä kävivät opettajat vuoronperään oppilaille lukemassa kirjallisuutta. Kasvatukselliselta kannalta katsottuna ei tällaisella ajanvietolla ole mitään terveellistä vaikutusta kouluissamme, vaan suuren isänmaallisen asian tähden oli lakkoon yhdistyttävä.

Oppilaiden käyttäytymisestä marraskuusta alkaen oli ollut muistutuksia ja rangaistuksia. Varsinkin asuntolassa oli esiintynyt tottelemattomuutta ja opettajien vastustamishalua tavallista enemmän, mikä ilmeni ”röyhkeissä, halventavissa puheissa”. Yksi poika jouduttiin rangaistukseksi erottamaan koulusta kahdeksi kuukaudeksi. Eri-ikäisten oppilaiden asuminen pienissä asuntolatiloiissa aiheutti Lyytikäisen mukaan helposti monenlaisia ongelmia. Jos oppilaat tulisivat 8-vuotiaina kouluun, he pääsisivät koulusta 18-vuotiaina. Nyt koulussa oli aikuisia naisia ja miehiä, jotka olivat hyvin tyytymättömiä asuntolan järjestyssääntöihin. Näissä oloissa asuntolan johtajattaren, hoitajan ja hoitajattarien tehtävät olivat hyvin vaikeat. Lyytikäisen mielestä tulisikin pyrkiä siihen, että iäkkäämmät oppilaat sijoitettaisiin asumaan koulun ulkopuolelle.¹⁹²

Kosti Lyytikäisen viimeinen lukuvuosi 1906–07 oli edelliseen verrattuna rauhallinen. Oppilaiden käytös, ahkeruus ja yleinen edistyminen työkauden aikana oli hänen mielestään hyvä sekä koulussa että asun-

¹⁹⁰ Asetus 21/1904; KSK vk 1904–05, 4-5. JoMa.

¹⁹¹ Asetus 21/1904; KSK vk 1904–05, 9. JoMa.

¹⁹² KSK vk 1905–06, 4-5. JoMa.

tolassa. Rangaistuksiin jouduttiin turvautumaan harvoissa tapauksissa ja silloinkin ne olivat lieviä. Koulun terveydentila oli tänä aikana hyvä, paitsi johtaja Lyytikäisen, joka oli sairaslomalla 8.11–10.12.1906. Välillä keskeytynyttä hieronnan opetusta voitiin jälleen antaa kahdelle tyttöoppilaalle yksi tunti viikossa neiti Laura Levanderin johdolla. Musiikin opintojen edistämiseksi koululle ostettiin piano senaatin myöntämällä 1200 markan määrärahalla. Luonnontieteiden opetuksen edistämiseksi ryhdyttiin keväällä 1907 alkuvalmisteluihin kasvitarhan perustamiseksi koulun tontille. Oppilaille kasvitarha tuli tarjoamaan tilaisuuden kehittävään ja terveelliseen ulkoilmatyöskentelyyn.¹⁹³

Vuoden 1904 asetuksen mukaan sokeainkouluihin kuului valmistava luokka ja kaksi koululuokkaa kukin kaksivuotisella kurssilla sekä työosasto nelivuotisella kurssilla. Kosti Lyytikäinen oli toivonut osastojen tilalle luokkia. Tämän mukaisesti hän puhui viidestä luokasta, jolloin työosasto muodosti luokat neljä ja viisi. Kuopion sokeainkoulun lukuvuoden 1906–07 oppikurssit olivat jokseenkin samat kuin vastaavan ajankohdan oppikurssit Helsingin koulussa. Molemmista sokeainkouluissa käytettiin kansakoulua varten hyväksytyjä oppikirjoja. Lukemisessa oli kuitenkin oma Sokeain Lukukirja – Läsebok för Blinda.¹⁹⁴ Molemmilla kouluilla oli tähän aikaan oma pistekirjapaino, jossa koulut voivat painolevyjä vaihtamalla valmistaa oppikirjoja.

Havainto-oppilla oli merkittävä asema alaluokkien opetuksessa.¹⁹⁵ Havainto-oppia Kuopion koulussa oli neljä viikkotuntia sekä yksi tunti havainto- ja laululeikkejä II luokalle asti. I luokalla eli valmistavalla luokalla opetuksen kohteena olivat koululuokka ja siinä olevat esineet, vuodenajat ja ajoneuvot sekä kotieläimet. II luokalla kohteena olivat kasvit, tavallisimmat puut ja viljelykasvit, ruoka- ja maustekasvit sekä niiden käyttäminen, lisäksi kivennäisaineet ja luonnonilmiöt.¹⁹⁶

Laulua ja soittoa harjoittelivat I ja II luokka yhdessä viikossa yhden tunnin, mihin kuului yksinäisiä lauluja ja virsiä. III, IV ja V luokka harjoittelivat kolmi- ja neljäänistä kuorolaulua yhden tunnin ja sävel-

¹⁹³ KSK vk 1906–07, 4-5. JoMa.

¹⁹⁴ KSK vk 1906–07, 8-9 ja 11; Lyytikäinen K. 1907, 33; Tšokkinen 1984, 246.

¹⁹⁵ ks. 4.2.2, s. 163, Havainto-oppi; KSK vk 1906–07, 12.

¹⁹⁶ KSK vk 1906–07, 6-7. Havainto-oppia kohtaan tunnettiin kiinnostusta myös kansakoulun puolella. Opettaja Kaarle Werkko luennoi havainto-opista ja piti näytetunnin alkukoulun opettajien yleisessä kokouksessa 1905. Melin 1977, 181.

tapailua yhden tunnin viikossa Braillen nuottijärjestelmän avulla oppikirjana A. A. Pekurin Äänteentapaamisoppi. Säveltapailussa opetettiin G-duurin yksi- ja kaksiiäniset sekä kromaattiset harjoitukset. Pianonsoitossa annettiin opetusta kolmelle pojalle kullekin yksi tunti viikossa. Urkujensoitossa sai opetusta kaksi ja torvensoitossa kuusi poikaa kaksi tuntia viikossa.¹⁹⁷

Kaavailun (muovailu) avulla pyrittiin kehittämään oppilaiden muodontajua ja kätevyyttä. I luokalla valmistettiin savesta palloja, lieriöitä, kuutioita ja helpompia esineitä mallien mukaan. II luokalla muodosteltiin kasvien lehtiä ym. kasvinosia sekä erilaisia pieniä esineitä. Aineen opetusta oli molemmilla luokilla kaksi tuntia viikossa.¹⁹⁸

Käsitöissä tytöt valmistivat virkkaamalla erilaisia asusteita ja käyttötekstiilejä, kuten hameita, solmioita, myssyjä, huiveja jne., neulomalla sukkaa, sormikkaita, villapaitoja ja -takkeja ja kintaita, kutomalla pölyliinoja ja ohjaksia sekä kehräämällä pellava- ja villalankaa. Käsien ja koneella tytöt valmistivat pieniä vaatteita omaan ja koulun käyttöön. Pojat valmistivat erilaisia harjoja, korihuonekaluja, kuten tuoleja, sohvia, pöytiä, pieniä veistoesineitä sekä tekivät kori- ja mattotöitä.¹⁹⁹

Kosti Lyytikäisen johtajakausi Kuopion sokeainkoulussa kesti 11 vuotta. Hän oli koulutukseltaan pappi, mikä tuohon aikaan katsottiin eduksi sokeainkoulun johtajan ja opettajan virkaa haettaessa. Hän osallistui aktiivisesti aistivilliskoulujen opettajien kokouksiin ja otti ahkerasti kantaa alaa koskeviin kysymyksiin muun muassa Suomen Aistivilliskoulujen -lehdessä. K. Lyytikäinen osallistui neliosaisen Sokeain Lukukirjan toimittamiseen ja julkaisi vuonna 1902 Sokeainkoulujen Kehitys Suomessa 1865–1900 ja vuonna 1907 Sokeainhoidon Kehitys IV -nimiset teokset.

Kauaskantoisin tapahtuma Kosti Lyytikäisen johtajakaudella oli sokeainkoulun muutto uusiin sitä varten suunniteltuihin tiloihin vuonna 1900. Koulun ammattiopetusta Lyytikäinen kehitti mm. siten, että ylimääräisenä aineena hierojakoulutusta ryhdyttiin antamaan aluksi muutamille tyttöoppilaille, myöhemmin myös pojille. Kosti Lyytikäinen osallistui koulun ulkopuoliseen toimintaan, oli Kuopion kaupungin valtuutettu,

¹⁹⁷ KSK vk 1906–07, 12-13.

¹⁹⁸ mt. s. 14.

¹⁹⁹ Käsityötuotteiden rahallinen arvo vuodelta 1906–07 ajankohdan markan arvon mukaan: Tyttöjen käsityöt 635,40, poikien harjatyöt 1 866,60 ja korityöt 1 871,35 mk. Tyttöoppilaita 24, poikaoppilaita 33 = 57. KSK vk 1906–07, 14-15. JoMa.

läänin hätäapukomitean jäsen ja Vaajasalon langettavatautisten hoitoyhdistyksen puheenjohtaja. Hän osallistui Sokeain Ystävät -yhdistyksen Kuopion haaraosaston toimintaan ja innosti sokeita käsityöntekijöitä perustamaan osuuskuntia omien tuotteittensa markkinoinnin helpottamiseksi. Kuopion Sokeain Käsityö-ammatti-osuuskunta perustettiin vuonna 1908, K. Lyytikäisen kuoleman jälkeen.²⁰⁰

4.3.3 Uusia suuntaviivoja

G. A. Wuorela²⁰¹ toimi Kuopion sokeainkoulun opettajan tehtävissä 3.10.1902 alkaen, hänet valittiin Kosti Lyytikäisen jälkeen koulun johtoon 17.3.1910. Myös G. A. Wuorelan tutkintoon sisältyi teologisia opintoja, mutta hän ei kuitenkaan ollut ”pappismies”, kuten hänen edeltäjänsä K. Lyytikäinen. Myöskään K. M. Stenius ei ollut pappismies, mutta hän käytti kuitenkin papinpoikana papillisia kielikuvia. Kuopion sokeainkoulun ohjesäännössä vuodelta 1870 kehoitettiin koulun johtajaa puheissaan ja kirjoituksissaan herättämään sääliä sokeita kohtaan. Tällä

²⁰⁰ Korityössä tarvittavan pajun viljelyä Lyytikäinen myös kokeili sekä sokeainkoulun tontilla että Kuopion läheisyydessä Hatsalankentällä, Rinne-nimisellä tilalla Keiteleen Sulkavajärvellä ja Saarelan tilalla Pielavedellä. Kosti Lyytikäisen kuoltua pajun viljely lakkasi. Kotimaisella pajun viljelyllä Lyytikäinen uskoi olevan kaupppoliittista merkitystä, jolloin kalliin tuontipajun asemesta olisi päästy pajun vientiin ulkomaille.

Rahastoa varten hän teki lahjoituksen ja lahjakirjan 1. pykälä kuului: ”Kuopion sokeainkoululle määrään johtaja Kosti Lyytikäisen rahastoksi 5 000 markkaa, josta korot käytetään teosten ostamiseen sokeilta sekä apurahoiksi sairaille ja työhön kykenemättömille sokeille sekä osuuskunta-aatteen edistämiseksi”. Lyytikäinen K. 1907, 52-73; KSK vk 1898–99, 1900–01. JyMa; KSK vk 1907–08, 5-6. JoMa.

²⁰¹ Gustaf Adolf Wuorela ent. Wikman, s. 3.10.1877 Turku, k. 23.12.1932 Kuopio. Yo. Turun suomalainen klassillinen lyseo 1897, opintoja FK tutkintoa varten Helsingin yliopistossa 1897–1901 ja 1909, Sortavalan seminaarissa ylemmän kansakoulun opettajatutkinto 1903, sokeainkoulun opettajatutkinto 26.11.1903, koulutoimen yllähallituksen määräys KSK:n johtajanviran hoitamiseen 10.1.1908 sekä nimitetty ja määrätty KSK:n johtajaksi 17.3.1910. Keis. Senaatin myöntämän apurahan turvin opintomatka sokeainkouluihin keväällä ja kesällä 1907 Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan ja Itävaltaan. Sai huhtikuussa 1912 P. Stanislain III luokan ritarimerkin. Hoiti lukuisia luottamustehtäviä Kuopion kaupungin, seurakunnan, SAKL:n, Suomen Aistivalliskoulujen opettajaliiton, Sokeain Ystävien, Kuopion Sokeain Käsityö-ammattiosuuskunnan ja Pohjois-Savon Keuhkotaudin Vastustamisyhdistyksen parissa. KSK onk. JyMa.

armeliaalla ohjeella pyrittiin kiinnittämään ihmisten huomiota sokeiden laiminlyötyyn asemaan ja saamaan taloudellinen tuki alkaneelle sokeainopetukselle. Säälin herättämisestä tuli kuitenkin jatkuva ja kaikissa yhteyksissä esiintynyt ”liturgia”, jota ilman minkään puheen tai kirjoituksen ei ajateltu palvelevan yhteistä asiaa. Se oli ase, johon tartuttiin, kun oli puhe sokeainopettajien työn raskaudesta ja vaativuudesta ja palkkatason alhaisuudesta. Kuopion sokeainkoulun johtajista G. A. Wuorelasta alkaen käynnistyi hidas kielellinen prosessi, jossa hylättiin perinteinen puhetapa sokeiden sääilittävstä ja alempiarvoisesta elämästä ja lähdettiin etsimään uutta ajattelumallia, jossa heille hyväksyttiin vaikutusvaltaisen toimijan rooli omien asiointensa hoitamisessa. Koulun uudet johtajat olivat saaneet filosofis-pedagogisen koulutuksen ja olivat siten kenties rohkeampia vastaanottamaan virikkeitä myös oman piirin ulkopuolelta.²⁰²

Suomessa elettiin 1900-luvun alussa maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Ihmisten elämä oli riippuvainen viljelymaan sadosta. Läheinen suhde maahan ja sen viljelyyn heijastui kieleen ja lauseisiin juhlapuheiden tasolle saakka. Myös Kuopion sokeainkoulun johtajat K. Lyytikäinen ja G. A. Wuorela nostattivat kirjoitustensa lennokkuutta maan raivaamisen ja kylvön sanastolla. Ensimmäistä lukuvuottaan koulun johtajana arvioidessaan Wuorela kirjoitti, että

joskin inhimillinen työ aina on puutteen alaista, kuitenkaan sekään vähä mitä tässä laitoksessa osaltaan on voitu tehdä nousevan polven kasvattamiseksi arvokkaaseen elämäntoimintaan yleensä ja ennen kaikkea siveellisen ryhdin sekä laimalaisen vapauden merkityksen selvittämiseksi kristillisten ihanteiden pohjalta, ei ole osoittautunut turhaksi. Mutta lapset ovat kuin hentoja kukkaintaimia. Pienikin hallainen henkäys ympäristöstä voi vahingoittaa tuskin oraalle päässeitä taipumuksia ja vähäininkin elämän helle kuihduttaa äsken kauniina puhjenneet avut.

Edeltäjänsä K. Lyytikäisen kuolemaan viitaten hän kirjoitti:

Silloin lakkasi nimittäin tähänastisen johtajamme Kosti Lyytikäisen käsi noita lankoja pitelemästä ja se tietää ainakin seisahdusta

²⁰² Vuonna 1907 perustettu Suomen Sokeain Liitto ja 1912 ilmestymisen aloittanut Sokeain Airut -lehti olivat osoitus heränneestä pyrkimyksestä ottaa aktiivisesti kantaa sokeita kansalaisia koskeviin asioihin. 1910-luvun lopulta virinnyt alueellinen ja paikallinen yhdistystoiminta sai heidät liikkeelle tuomaan julki parannusvaatimuksensa vallitseviin epäkohtiin.

*joksikin aikaa siinä ripeässä eteenpäinmenossa, joka on vallinnut hänen johtamassaan pienoismaailmassa. Se tietää kenties myöskin suunnan muutosta.*²⁰³

Wuorelan mukaan tehdylle kasvatustyölle oli annettava tunnustus, sillä sokeiden parissa virinnyt järjestötoiminta oli osoitus siitä, että muutaman vuosikymmenen jatkunut koulukasvatus oli antanut heille tiedolliset taidot tarttua omien asioidensa hoitoon. Työ ja toiminta sellaisenaan ovat ihmisen ”viettejä”, jotka on voitava tyydyttää, jotta ihmisen elämälle tulisi merkityksellinen sisältö. Omatoimisuudella ja sen herättämällä itsetunnolla on jokaiselle ihmiselle suuri merkitys. Se antaa uskoa ja luottamusta suunnitella omaa tulevaisuutta.²⁰⁴ Wuorelaa huolestutti jatkuvasti se, että oppilaat tulivat kouluun liian vanhoina. Hän toivoi tähän parannusta lainsäädännön kautta. Sokeainkoulun tehtävän hän näki kehityskelpoisten oppilaiden opinahjona, mutta oli valmis avaamaan koulun ovet myös heikompilajisille ja jopa kehityskyvottomille lapsille ainakin kokeilumielessä.²⁰⁵

Wuorela otti esille myös kysymyksen sokeuden perusteella tavoitelluista etuuksista. Hänen mielestään oli vanhentunut se käsitys, joka on ollut varsin yleinen monien sokeiden ja heidän läheistensä keskuudessa, että sokeat näkövikansa perusteella olivat jonkinlainen erioikeuksia nauttiva ihmisluokka,

jolle on kohtuullista, että se saapi ikään kuin lämmitellä näkeväin kanssaihmitensä myötätunnon päivässä, jolla on aina säälivä, ai-neellinen tuki odotettavana ja jolla on myöskin oikeus aina ja joka tapauksessa vaatia sitä.

Uusi aika vaatii heiltäkin enemmän karaistumista, suurempaa ominta-keisuutta ja henkistä vireyttä. Vain tämä voi Wuorelan mukaan antaa oikean ja arvokkaan sisällön sokeankin elämään.²⁰⁶ Hän kannatti lämpimästi osuuskuntatoimintaa, jota K. Lyytikäinen oli ollut herättämässä sokeiden keskuuteen. Yhteishenkeä tuli virittää ja vahvistaa jo kouluai- kana. Oppilaiden keskeinen toverielämä harrastuksineen oli tässä hänen mielestään hyvä lähtökohta. Tietoisesti ja johdonmukaisesti ohjattuna oikeaan suuntaan kehittyä siitä ”voimakkaasti versovia oksia koulun

²⁰³ KSK vk 1907–08, 3-5. JoMa.

²⁰⁴ KSK vk 1909–10, 5. JoMa.

²⁰⁵ mt. s. 5-6.

²⁰⁶ KSK vk 1910-11, 4. JoMa.

kasvattien elämän runkoon”. Ja vielä parempi, jos kouluaiakin toveri-riireineen osattaisiin käsittää elimelliseksi ensivaiheeksi kasvamisessa elämää varten eikä vain välttämättömäksi pahaksi, joka oli käytävä läpi elämässä hyödyllisten taitojen vuoksi. Wuorelan mielestä sokeainkoulun toimintaa kahlitsivat vielä vanhat perinteet. Sanottavaa tukea koulu ei liioin saanut oppilaan kodista, joka usein tieteen tai tietämättään toimi suorastaan koulua vastaan.²⁰⁷ Olosuhteissa, joissa koulu työskenteli, se pyrki tekemään parhaansa oppilaittensa hyväksi. Tulokset eivät kuitenkaan aina tyydyttäneet kaikkia. Oppilaiden vanhemmat ja huoltajat odottivat ihmeitä, mutta minkä koulu sille voi, kun lapset lähetettiin sinne liian vanhoina. Usein kouluun lähettämättä jätettiin lapsi, jolla olisi ollut kaikki edellytykset normaaliin kehittymiseen. Varsinkin, jos lapsi oli vilkas ja näki vielä jonkin verran ja voi liikkua itsenäisesti ja suorittaa pieniä askareita, sijoitettiin hänet varsinkin maaseudulla vaivashoidon laskuun tekemään yksinkertaisia maatöitä arvellessa, ettei hän muuhun pystykään.

Ja niin riutuvat tietysti tässä elämänijäkseen vaivashoidon elätiksi määrättyssä henkilössä kyvyt, joita olisi voinut elättäjälleen paljon hyödyllisemmin käyttää, puhumattakaan siitä enemmästä onnekkaisuudesta ja sisällysrikkaudesta, joita vaille näkövikaisen elämän näin täytyy jäädä.²⁰⁸

Oli myös tapauksia, että sokeainkouluun on Wuorelan mukaan lähetetty heikkolahjaisia tai muuten saamattomia lapsia, jotka olivat kotonaan olleet muiden tiellä ja ympäristölleen rasitukseksi. Oli luultu koulun voivan kehittää lapsessa sellaisia tuloksia, mihin hänellä ei ollut edellytyksiä. Kun toiveissa sitten oli petytty, niin syy oli koulun. Näissä molemmissa tapauksissa oli tehty väärin sokeita kohtaan. Silti kouluun pääsemistä oli pidettävä heikkolahjaistenkin oikeutena, vaikka heistä ei voisiakaan niin paljon toivoa tai odottaa kuin parempilahjaisista. Wuorelan mielestä kuitenkin täysin kehityskyvottomien paikka ei ollut sokeainkoulu, vaan heitä varten tulisi olla jonkinlainen hoitola, jollaiseksi koulu ei koskaan saisi muodostua, jos se tahtois oman tehtävänsä täyttää.²⁰⁹

Suomessa tulisi Wuorelan mielestä säätää Ruotsin mallin mukainen koulupakko. Hänen mielestään koulumaksutkaan 100–125, joskus vain 50–75 markkaa, jos oppilaille ei saada vapaapaikkaa, ”eivät liene

²⁰⁷ KSK vk 1910-11, 5-6.

²⁰⁸ KSK vk 1911-12, 4. JoMa.

²⁰⁹ mt. s. 4-5.

kohtuuttoman korkeat”. Hämmästyttävintä hänen mielestään oli se, että oppilaan vaatettamisesta oli noussut kiista. Vaikka muiden koululaisten vaatettaminen oli itsestään selvää, sokean lapsen kyseessä ollessa sitä pidettiin erityiskysymyksenä. ”Semmoinen käsitys on alentavaa sivistyskansalle.”²¹⁰

Wuorela pohti hyväntekeväisyyden merkitystä sokeain yhteiskunnallisen aseman parantamisessa. Hänen mielestään oli toki jaloa uhra- ta jotain omasta hyvinvoinnistaan kärsivän lähimmäisensä hyväksi, ja sokeainkin asiassa oli sillä sanansa sanottavana. Mutta kieltämättä oli jalompaa ja ihmisarvolle soveliaampaa, että ensi sijassa autettiin sokeaa henkilöä löytämään ja käyttöön ottamaan hänessä itsessään piilevät voimavarat. Jokaiselle ihmiselle oli myönnettävä ainutkertainen oikeus löytää onnensa ”oman olemuksensa perustalla”. Virinneessä sokeainjärjestötoiminnassa hän näki tulevan myönteisen kehityksen suunnan. Toisaalta hän näki myös kielteisiä ilmiöitä sokeiden toiminnassa. Suurlakkovuodesta alkanut liikehdintä oli tuonut levottomuutta myös sokeiden keskuuteen, joka oli aivan liian uutta.

Mutta mitä jälkiä se onkaan ehtinyt jättää uhreihinsa ja mitä hyvän kehityksen mahdollisuuksia riistänyt heiltä ja mitä epäluulon ja katkeruuden siemeniä kylvänyt arvostelukyvyyttömiin mieliin!

Näin kirjoittaessaan johtaja Wuorela epäili vahvasti oppilaittensa kykyä käsittää ja käsitellä ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä.²¹¹

Vaikka sokeainkoulu muodostikin varsin suljetun yhteisön, sinnekin heijastui koulun ulkopuolisen elämän meno. Kesällä 1914 puhjennut sota viivästytti koulunkäynnin aloittamista kolmella viikolla. Lukuvuoden 1916–17 kuluessa koulun varttuneempien oppilaiden keskuudessa ilmeni lähestyvän sodan aiheuttamaa levottomuutta. Johtaja Wuorelan mukaan ajan kuriton henki oli ulottunut myös koulun ilmapiiriin, minkä vuoksi jouduttiin käyttämään ankarampia kurinpitokeinoja. Poikien käytös oli huonoa varsinkin asuntolassa. Yksi poika erotettiin syyslukukauden loppuajaksi toverinsa pahoinpitelystä, samoin poika, joka haavoitti veitsellä toveriaan, erotettiin melkein koko kevätlukukauden ajaksi.²¹²

²¹⁰ KSK vk 1911-12, 6-9.

²¹¹ mt. s. 5 ja 10-13.

²¹² KSK vk 1914–15 ja 1916-17, 7. JoMa.

4.3.4 Voimistelu ja koulun terveysolot

Tyttöjen voimistelunopettajana jatkoi Ida Törnqvist, joka oli tullut Kuopion sokeainkoulun palvelukseen vuonna 1886. Poikien kohdalla opettajat vaihtuivat Karl Aschanin (1871–92) jälkeen hyvin usein: Viktor Koivisto (1892–95), lyseon kollega Fredrik Wilhelm Favorin (1895–97), kansakoulunopettaja U. Hämäläinen (1900–02), O. H. Soininen (1902–03), FM Tuure Saarnio ja G. A. Wuorela (1906–11), voimistelunopettaja Ilmari Keinänen (1911–13), voimistelunopettaja Urho Aaltonen (1913–14), voimistelunopettaja Ilmari Keinänen (1914–17). Monet heistä olivat tutkinnon suorittaneita voimistelunopettajia, jotka työskentelivät useamman koulun palveluksessa. Heistä tunnetuin omana aikanaan oli Urho Aaltonen,²¹³ joka hoiti Ilmari Keinäsen viransijaisuuden tämän ollessa virkavapaalla opiskelun vuoksi.

Tyttöjen voimistelunohjaus oli koko ajan yhden ja saman henkilön vastuulla. Ida Törnqvist oli monipuolisesti tyttöjen ja naisten liikuntakasvatukseen perehtynyt opettaja, joka sokeainkoulun lisäksi toimi voimistelunopettajana tyttölyseossa ja osallistui aktiivisesti liikuntapoliittiseen järjestötoimintaan. Voimistelutunneilla oppilaat oli sukupuolen, iän ja luokka-asteen mukaan jaettu alkuvuosina kahteen, myöhemmin kolmeen ryhmään. Viikoittain voimistelukertoja oppilasta kohti tuli aluksi kaksi, yleensä kuitenkin kolme. Vuoden 1904 asetus toi sokeainkouluille runsaammat määrärahat, mikä näkyi välittömästi myös voimisteluun varattujen viikkotuntien määrässä.²¹⁴ Vuosikertomukset sisältävät tiedot voimistelusta, siihen varattujen tuntien määrästä sekä opettajien nimistä, jotka joskus puuttuvat poikien osalta. Ida Törnqvist mainitaan aina, mutta poikien ohjaajaa ei mainita erikseen vuosilta 1897–1900.

²¹³ Urho Einari Aaltonen (1890–1919) Yo. 1909, voim.op. 1912, opinnäytteet 1916, Kuopion suom. yht.k. vt. voim.op. 1913–14, Kuopion vanhojen sokeain työkoulu ja Kuopion sokeainkoulu voim.op. 1913–14, Tampereen klass. lys. voim.op. ja terv.op. vt. leht. 1914–16, Porin klass. lys. 1916–17, Tampereen palomestari 1918–19. Useita Suomen mestaruuksia ja enn. yleisurheilussa mm. keih.h. ja seiv. h., Suomen urheilukuningas 10 ott. 1913. Julkaissut kirjan Painitaito. Suomen voimistelunopettajat 1888–1959, 10.

²¹⁴ Tyttöjen voimistelunopettajan tuntimäärä vuodesta 1886 alkaen oli 4, 1894–95 alkaen 5, 1904–05 alkaen 8, josta osa valmistavan luokan pojille, 1907–08 alkaen 10 viikkotuntia, josta osa ensimmäisen luokan pojille ja lukuvuodesta 1914–15 alkaen 7½ viikkotuntia. Poikien voimistelunopettajalla vuodesta 1871 alkaen oli 2 viikkotuntia, joka jaettiin 2-3 voimistelukertaan. Vuosina 1894–1907 oli 4, vuoteen 1913 5 ja siitä eteenpäin 7½ viikkotuntia. KSK vk 1894–1917. JoMa.

Vuosikertomuksissa ei kerrota voimistelussa käytetyistä oppikirjoista. Elin Kallion Naisvoimistelun käsikirja laajeni vuonna 1909 kansakoulun käyttöön soveltuvaksi Voimistelun käsikirjaksi. Anni Collanin kirjoitukset Kisakenttä-lehdessä ja vuonna 1912 perustettu Naisten ja tyttöjen urheilumerkkijärjestelmä olivat koulunuorison tiedossa ja siten oletettavasti tunnettuja myös Kuopiossa.

Ida Törnqvist suoritti opintomatkan vuonna 1906 Tanskaan ja Saksaan.²¹⁵ Lydia Lyytikäisen Amerikan opintomatkan vuodelta 1910 tuomisina oli runsaasti myös voimisteluun liittyvää aineistoa. Kaiken kaikkiaan Kuopion sokeainkoulun opettajakunnan ulottuvilla oli ajankohtaista tietoa sekä oman maan että ulkomaiden liikuntakasvatuksesta.²¹⁶

Koulun vuosikertomukset sisältävät yleensä vain luettelomaiset tiedot voimistelu-nimisen oppiaineen sisällöstä, mikä toistui jokseenkin samanasaisena vuodesta toiseen. Oppilaiden vapaa-ajan liikuntaharrastukset liittyivät lähinnä keilailuun, mäenlaskuun ja kävelyyn. Maininta mäenlaskusta ja luistelusta on ensi kerran 1910–11. Sana ”urheilu” esiintyi ensimmäisen kerran 1913–14 Urho Aaltosen toimiessa voimistelunopettajana ja sisältyi tästä alkaen poikien voimistelutuntien ohjelmaan.²¹⁷

Terveystila oppilaiden keskuudessa oli Wuorelan mukaan yleensä tyydyttävä. Kuitenkin lukuvuoden 1914–15 aikana oli 13 tuhkarokkotapausta, jotka paranivat ilman lisätauteja, sikotautitapauksia oli neljä, vesirokkoa kaksi. Oppilaat rokotettiin isorokkoa vastaan. Terveysolojen kannalta tärkeää parannusta merkitsi sokeainkoulun liittäminen kaupungin vesijohtojärjestelmään 1914.²¹⁸ Lukuvuonna 1915–16 kuoli keuhkotautiin kotipaikkakunnallaan yksi koulun oppilas. Muuten terveystilat olivat hyvät.²¹⁹ Syyslukukauden 1916 kuluessa oppilaiden keskuudessa oli hinkuyskätapauksia, ja yksi oppilas jouduttiin keuhkotaudin vuoksi lähettämään kotiin.²²⁰

²¹⁵ Ida Törnqvistin matkakertomus on kadoksissa KA:n kokoelmista.

²¹⁶ Lyytikäinen L. 1912, Suomen Naisten Voimisteluliitto, 71-75; Tšokkinen 1984, 73; Wuolio/Jääskeläinen 1993, 55, 79.

²¹⁷ KSK vk 1913–14, 18.

²¹⁸ Koulun vesijohto- ja viemäröintisuunnitelmat valmistuivat 1913–14 aikana ja liittymä kaupungin vesijohtojärjestelmään saatiin koulun alueelle syyslukukauden 1914 alussa, jolloin haaraputki johdettiin koulun alueelle keittiörakennuksen seinään. KSK vk 1913–14, 6; 1914–15, 9-10. Lokaviemäröinnin valmistuminen siirtyi vuoteen 1922. KSK vk 1921–22, 4. JoMa.

²¹⁹ KSK vk 1915–16. JoMa.

²²⁰ KSK vk 1916–17, 5-6. JoMa. Koulun pitkäaikainen musiikinopettaja A. A. Pekuri kuoli 26.11.1916. Hän testamenttasi 5 000 markkaa koulunsa päättänei-

Kevätlukukaudella 1917 puhkesi oppilasasuntolassa kulkutaudin luonteinen influenssa, johon sairastui 20 oppilasta. Seuranneeseen keuhkokuumeeseen kuoli yksi tyttö- ja yksi poikaoppilas²²¹, josta viimeksi mainitusta johtaja Wuorela kirjoitti: ”Taskinen oli viimeisiä vuosiaan koulussa oleva nuorukainen, poikain joukossa kunnollisimpia”. Pojan isän toivomusta noudattaen opettajakunnan kokouksessa 2.4.1917

päätettiin käsityörahostosta siirtää 300 markkaa rahastoksi oppilas Heikki Taskisen muistoksi, joka oli kuollut keuhkokuumeeseen maaliskuun 6. päivänä. Rahastoa käytettäisiin pääomaa vähentämättä jollakin sopivalla tavalla Kuopion sokeainkoulun oppilaitten avustamiseksi.

Summa oli suunnilleen se, jolla oppilas Taskinen kouluaikanaan käsitöillään oli kartuttanut koulun käsityörahostoa.²²²

Koulutyö oli muutoin Wuorelan mukaan jatkunut entiseen tapaan ja edistyminen niin oppi- kuin harjoitusaineissakin oli ollut entisenkaltaista. Varsinkin mitä tuli ahkeroitukseen koulutuntien ulkopuolella, olisi siinä hänen mielestään ollut toivomisen varaa. Toisaalta uusille oppilaille, jotka eivät olleet tottuneet minkäänlaiseen jatkuvaan toimintaan,

den musiikkiopintojen rahoittamista varten. Myönnettävän apurahan suuruus tuli olla vähintään 75 markkaa ja apurahat tuli jakaa Pekurin syntymäpäivänä toukokuun 26. päivänä.

²²¹ KSK vk 1916–17, 10. JoMa. Juho Heikki Taskinen s. 6.1.1900 Varpaisjärvi, k. 6.3.1917 Kuopio, opp.nro 298 1.9.1910–6.3.1917. Varpaisjärven kirkonkirjojen mukaan kuoli keuhkokuumeeseen 5.3.1917. Vrt. Anja Tšokkinen 1984, 123-124. Heikki Taskisen kuolemasta hän kirjoittaa: ”Tapaturmaisesti kuoli Heikki Taskinen -niminen oppilas, joka talvella laski Puijonrinnettä alas mäkielkalla ja ajoi kohti puuta. Hän loukkaantui niin pahoin, että kuoli viikon kuluttua saamiinsa vammoihin (kuolinpäivä 6.3.1917). Lähde: KSK ol. JyMa. Oppilas n:o 298. Kaarlo Suonion haastattelu”.

Kuopion sokeainkoulun vuosikertomuksessa, enempiä kuin opettajakunnan pöytäkirjassa ei ole mainintaa tai edes viittausta mäenlaskussa tapahtuneeseen onnettomuuteen. Tšokkinen haastatteleva Kaarle Suonio oli Taskisen kanssa koulussa samaan aikaan (opp.nro 310). Miten on selitettävissä eri lähteiden välinen ristiriita? Yksi tarjolla oleva selitys voisi olla se, että koulun johto halusi antaa kuolinsyyksi keuhkokuumeen, jos se oli laiminlyönyt oppilaiden valvonnan kelkkamäessä. Toinen ja todennäköisempi selitys on se, että Heikki Taskinen oli laskenut mäkeä ja ehkä vähän loukannutkin itseään, mutta että hän kuoli keuhkokuumeeseen. KSK ol ja ok ptk 2.4.1917. JoMa; Varpaisjärven srk:n arkisto.

²²² KSK vk 1916–17, 9-13. JoMa.

säännöllinen koulutyö oli rasittavaa. Sokeainkoulun päivätyö monine harjoitusaineineen, kuten käsityöt, vaati vastapainoksi runsaasti virkistäytymismahdollisuuksia. Sen tähden vapaaseen liikuntaan jäävä aika tulisi oppilaiden mitä tarkimmin käyttää virkistäytymiseen. Erityisesti olisi herätettävä oppilaiden halu ja kiinnostus liikuntaan ulkoilmassa. Wuorelan mukaan varsinkin tyttöoppilaiden keskuudessa ilmeni sokeille tyypillistä haluttomuutta ulkoiluun, mikä hänen mielestään oli osittain ymmärrettävissä, mutta ei puolustettavissa.²²³

4.3.5 Oppilaiden näkökulmia

”Keilaakin kävimme heittäessä”

1910-luvun koulu-aikaan liittyvää muisteluaineistoa on Kuopion sokeainkoulun osalta käytössä ollut vain yhden tyttöoppilaan haastattelu. Agnes²²⁴ menetti näkönsä tapaturmaisesti 4-vuotiaana ja tuli Kuopion sokeainkoululuun 23. päivänä marraskuuta 1916. Hän oli silloin 9-vuotias, ja matka tapahtui yhdessä torniolaisen Eetu Rousun, Kuopion yli-ikäisten työkoulun oppilaan, kanssa. Matka kesti kaksi päivää, ja ensimmäinen joululoma oli vietettävä koululla. Loman aikana Agnes oppi pistekirjoituksen ja muissakin kouluaineissa hankki tietoja niin paljon, että tavoitti muut luokkatoverit jotka olivat aloittaneet koulunsa syyskuun alussa. Agneksen olisi tehnyt mieli Helsingin koululuun, jonne oli helpompi ja lyhyempi junamatka, mutta sinä vuonna oli Kuopion vuoro ottaa oppilaita. Useimmat luokkatoverit olivat tyttöjä ja viimeisellä luokalla mukana oli enää vain yksi poika.²²⁵

Voimistelun opettajana tytöillä oli aluksi Ida Törnqvist, joka aika pian jäi eläkkeelle. Hänen voimistelutunnit olivat Agnes Rahkon mielestä rauhallisia, mutta silloinkin tytöt kiipeilivät tangoissa ja köysissä aina kattoon saakka. Törnqvistin jälkeen tuli opettajaksi Asta Heimo, josta tytöt pitivät paljon, koska hän oli nuori ja hänen opetuksessaan oli reipasta menoa. Hän toi voimistelutunteihin myös piirileikit ja kansantanssit. Hänen johdollaan tytöt tekivät kävelyretkiä ja laskivat mäkeä koulun lautamäessä. Oppilaat myös hiihtivät ja laskivat mäkeä koulun portin ulkopuolella Öljytiellä. Isommista pojista Emil Sihvola

²²³ KSK vk 1916–17, 8, 10–11. JoMa.

²²⁴ Agnes Maria Rahko o.s. Nahkiaisoja s. 28.9.1907 Karunki, k. 2.2.1999 Helsinki. KSK opp.nro 347, 1916–1926. Hieroja Helsinki. KSK ol. JyMa.

²²⁵ Haastattelu 21.9.1997. Mka.

Kuopion sokeainkoulun oppilaita ja opettajia pihalla vuonna 1909. Valok. Victor Barsokevitsch. Kuva Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

oli usein heidän mukanaan, koska Öljytiellä liikkui hevosajoneuvojakin, joten siellä piti olla hyvin varovainen. Asta Heimon tunneilla tytöillä oli myös juoksuharjoituksia ja he harjoittivat myös keilailua. ”Olin aika ketterä jaloistani ja kotona lomilla juoksin paljain jaloin heinäniityllä.” Voimistelu- ja laululeikkitunnit alkoivat yleensä jonkinlaisilla riviliikkeillä. Toisella luokalla laululeikinopettajana oli Lydia Lyytikäinen, jolla Agneksen mielestä oli omia, aivan ihmeellisiä vaatimuksia. Hän sijoitti tytöt jonoksi käsi edellä olevan olalle, pimputti pianoa ja heidän piti esittää junaa kantapäitä lattiaan lyöden. Opettaja Dahlström valittikin, ”että te pidätte semmoista meteliä, ettei opetuksesta muualla tule mitään”.²²⁶

Tytöt tekivät myös puutöitä. Aluksi se käsitti vain vuoleamisen harjoittelua. ”Meille annettiin käteen puukko ja pieni halko, jota oli koetettava muotoilla.” Vähitellen siitä saattoi valmistua kalalautaa tai muu sentapainen pikkutavara. ”Vaikka silloin en pitänyt näistä puutöistä,

²²⁶ Agnes Rahkon haastattelu 21.9.1997. Mka.

olen myöhemmin ymmärtänyt niiden merkityksen kädentaitojen kehittäjänä.”²²⁷

Välitunnit ja muut väliajat oppilaiden oli oltava ulkona, kovallakin pakkasella. Varpaita palelsi, mutta johtajatar komensi ulos. ”Hän oli hankala ihminen, joka koetti kasvattaa meitä tyttöjä, ettei meistä tulisi turhamaisia. Ei saanut panna letin päähän silkkinauhaa niin kuin pikukutyöillä oli tapana.” Iltaisin valojen sammuttamisen jälkeen isommat tytöt lukivat kirjaa, vaikka se oli kiellettyä. Oli kuunneltava tarkkaan, milloin ”Iita” tulee, ja jos tuli, niin kirja heti hyllyyn. Makuuhuoneessa oli kaksi uunია, joiden lämmittäminen oli oppilaiden vastuulla. Joskus yöllä tytöt keittivät kahviakin uunissa. ”Pidin koulusta ja menin sinne mielelläni. Koulukavereista tuli elinikäisiä ystäviä.”²²⁸

Pohdintaa

Vuosisadan vaihtuessa myös Kuopion sokeainkoulu pääsi muuttamaan omaan taloon. Koulun oppilasmäärä oli saavuttanut 50 oppilaan rajan jo edellisen vuosikymmenen lopulla ja kasvoi edelleen koulun muutettua uusiin tiloihin, jotka oli suunniteltu 50 oppilasta varten.

Karl Mortimer Steniuksen jälkeen koulun johtajaksi tuli pastori Kosti Lyytikäinen, joka pyrki edelleen kehittämään ja vahvistamaan koulun käsityöammattien opetusta. Hän aloitti kotimaisen pajun viljelyn ja aktivoi käsityöammattien harjoittajien keskinäistä osuuskuntatoimintaa. Lyytikäinen pyrki myös löytämään uusia työaloja antamalla hieronnan opetusta varsinaisen koulutyön ulkopuolella. Musiikinopettaja A. A. Pekuri antoi menestyksellisesti opetusta pianon ja urkujen soitossa ja monet hänen oppilaistaan hakeutuivat Helsinkiin musiikin jatko-opintojen pariin.

Koulun omaa kirjatuotantoa kehitettiin aste asteelta hankkimalla ensin Brailleen pistekirjoituksen stereotypointikone ja kahdeksan vuotta myöhemmin painokone eli prässä. Näin luotiin edellytykset pistekirjatuotannolle, mikä merkitsi Brailleen merkistön lopullista voittoa aikaisemmista kohokirjainjärjestelmistä.

Kosti Lyytikäistä seurasi koulun johtajana Gustaf Adolf Wuorela. Edeltäjänsä tavoin hän kehitti koulua siihen suuntaan, että koulunsa päättäneillä oppilailla olisi entistä paremmat lähtökohdat itsenäisen elämän aloittamiselle. Vuonna 1914 alkaneet sotavuodet heijastuivat myös sokeainkoulun toimintaan aiheuttaen kurinpito-ongelmia isompien oppilaiden keskuudessa.

²²⁷ Agnes Rahkon haastattelu 21.9.1997. Mka.

²²⁸ mt.

Uusien virikkeiden ja ideoiden saamiseksi sokeainopetusta varten erityisesti Kuopion koulun opettajat suorittivat ulkomaisia opintomatkoja, joista myös kirjoittivat Suomen Aistiviälliskoulujen -lehdessä. Syrjäisestä asemastaan huolimatta Kuopion koulun piirissä seurattiin aktiivisesti sokeainopetuksen kehitystä ulkomailla aina Amerikan Yhdysvaltoja myöten.

5 Itsenäisyyden ajan sokeainkoulut vuosina 1918–1939

5.1 Yleinen oppivelvollisuus

5.1.1 Keskushallinnon uudelleenjärjestely

Autonomian ajan lopulla käytiin vilkasta keskustelua kouluhallituksen uudelleen järjestämisestä. Opettajat korostivat sitä, että heidän edustuksensa tulisi määritellä pysyvästi osaksi keskusviraston hallintoa. Alkanut kansalaissota katkaisi suunnittelun ja maan virallinen hallitus siirtyi Vaasaan. Suomen kansanvaltuuskunta johti maan eteläosan hallintoa. Koulutoimen johtoon asetettiin Suomen kouluneuvosto, jonka puheenjohtajana toimi Lohjan piirin vt. kansakouluntarkastaja Jaakko Pärssinen. Kouluneuvosto keskittyi lähinnä kansakoulua koskeviin asioihin. Kouluille lähetetyissä julistuksissa kansanvaltuuskunta vaati uskonnon opetuksen poistamista ja kouluneuvosto tuomitsi partiotoiminnan nuorisolle turmiollisena.¹

Sodan vielä jatkuessa kokoontui kouluylivaltio Helsinkiin huhtikuun puolivälissä 1918. Toukokuussa virasto otti nimekseen kouluhallitus, joka vahvistettiin saman vuoden elokuun 2. päivänä annetulla asetuksella. Sen mukaan kouluhallitus käsitti kolme osastoa: oppikoulu-, kansakoulu- ja lastensuojeluosaston. Osastot saattoivat edelleen jakautua jaostoiksi. Kouluhallituksen johtoon tuli ylijhtaja ja ylitarkastajat muuttuivat kouluneuvoksiksi. Oppikouluosastolla oli päällikön lisäksi seitsemän muuta kouluneuvosta, kansanopetusosastolla päällikkö ja seitsemän muuta kouluneuvosta ja lastensuojeluosastolla päällikkö ja kolme muuta kouluneuvosta, joista kaksi edusti lastensuojelua ja yksi tylsämielisten opetusta. Vuonna 1920 organisaatiota muutettiin siten, että perustettiin ruotsinkielinen osasto, johon aluksi ei perustettu virkoja, vaan se koostui oppikouluosaston ja kansanopetusosaston ruotsinkieliseen opetustoimeen perehtyneistä jäsenistä. Tämä järjestely perustui suomenruotsalaisten silloisiin itsehallintopyrkimyksiin.²

¹ Somerkivi 1979, 59-60.

² Asetus virastonimityksen ”Koulutoimen Ylivaltio” muuttamisesta 6.5.1918 (26/1918); Asetus kouluhallituksesta 2.8.1918 (98/1918); Asetus ruotsinkielisen osaston perustamisesta kouluhallitukseen 30.4.1920 (121/1920); Somerkivi 1979, 60-61.

Lastensuojeluosaston alaisuuteen kuului aluksi myös kuuromykkäin ja sokeain opetus. 10.3.1924 annetulla asetuksella lastensuojeluosasto lakkautettiin suojelukasvatuksen siirtyessä sosiaaliministeriöön ja kuuromykkäin ja sokeain opetuksen jäädessä kouluhallitukseen kansanopetusosaston alaisuuteen. Kouluhallinnon uudistusta valmisteli lähinnä Mikael Soininen, josta tuli kouluhallituksen ylijohtaja.³

Suomen Aistivalliskoulujen Opettajaliiton kokouksessa 1920 oli esillä opettajaneuvoston asema kouluhallituksessa. Asetuksen mukaan kouluhallituksen apuna on sekä oppikoulu- että kansanopetusosastolla opettajain valitsema opettajaneuvosto. Sen tehtävänä oli lausuntojen antaminen kouluhallituksen pyytämässä asioissa ja oikeus tehdä esityksiä valtioneuvostolle ja kouluhallitukselle opetus- ja kasvatusalaa sekä opettajien taloudellista ja oikeudellista asemaa koskevissa asioissa. Asetuksen mukaan aistivalliskoulut kuuluivat aluksi lastensuojeluosaston alaisuuteen, jonka avuksi tarpeen vaatiessa oli mahdollista asettaa oma opettajaneuvosto, johon kuuromykkäinkoulun opettajat nimeäisivät kolme, sokeainkoulujen opettajat yhden ja tylsämielisten opettajat yhden edustajan.⁴ Tämä koko maan opettajakunnan yhteinen toive omista opettajaneuvostoista ei toteutunut missään muodossa.

Valter Forsiuksen jäädessä eläkkeelle 1926 tuli aistivallisopetuksen tarkastajaksi kouluhallitukseen Helsingin sokeainkoulun johtaja kouluneuvos Kyösti Heikki Sipilä virkaatekevänä alkaen 1.10.1926 ja vakinaisena 1.1.1927. Hän hoiti virkaa kuolemaansa saakka 30.6.1931. Seuraavien kolmen ja puolen vuoden aikana aistivallisopetuksella ei ollut kouluhallituksessa omaa tarkastajaa. Kuuromykkäinopettaja Urho Immanuel Kierimo (vuoteen 1909 Ivendorff), hoiti tehtävää virkaatekevänä alkaen 12.1. ja vakinaisena 4.4. – 1.9.1935. Viran seuraava haltija oli Juhon Kustaa Palomaa (vuoteen 1906 Grönroos), 5.12.1935 – 31.3.1940.⁵

Kouluhallituksen eri osastojen yhteisiä virkamiehiä olivat muun muassa harjoitusaineiden tarkastajat. Liikunnantarkastajia olivat Ivar Wilskman (1918–26) ja Arvo Vartia (1926–51) pojat ja Anni Collan (1919–45) tytöt. He tarkastivat oppikoulun, seminaarien, kansakoulun ja erityiskoulujen voimistelun, urheilun ja terveysopin opetuksen, tilat

³ Asetus kouluhallituksesta 10.3.1924 (71/1924); Asetus kouluhallituksen lastensuojeluosaston lakkauttamisesta ja sen tehtävien siirtämisestä sosiaaliministeriöön 10.3.1924 (72/1924); Isosaari 1973, 80.

⁴ Asetus kouluhallituksesta 2.8.1918; AKL 4/1921, 56-59.

⁵ Karttunen 1979, 169-170, 210-211.

ja välineet sekä koulujen yleisen hygienian.⁶ Voimistelunopettajien pätevytyteen kiinnitettiin huomiota. Tarkastuskäyntien pohjalta kouluhallituksesta otettiin yhteyttä koulujen rehtoreihin havaittujen epäkohtien poistamiseksi. Opettajia kehoitettiin järjestämään runsaasti ulkoilua varsinaisen voimistelun lisäksi. Pesäpallon ohella tuli suorittaa yleisurheilu- ja voimistelumerkkejä. Tarkastajat painottivat sitä, että urheileminen tapahtuisi opettajan valvonnassa, jotta kasvatuksellinen näkökulma tulisi otetuksi huomioon. Vuodesta 1933 alkaen kansakoululaiset saivat päästötodistukseensa arvosanan voimistelusta ja urheilusta. Samana vuonna kansakoululaisilla oli muutaman päivän mittainen hiihtoloma, joka vuodesta 1935 alkaen piteni yhden viikon mittaiseksi.⁷

5.1.2 Oppivelvollisuus ja alle kouluikäiset sokeat lapset

Syksyllä 1918 teki ministeri E. N. Setälä eduskunnalle esityksen yleisen oppivelvollisuuslain säätämisestä. Setälän esitys perustui Soinisen komitean mietintöön vuodelta 1907. Eduskunnan mielestä mietintö oli vanhentunut ja jätti lakiesityksen hallituksen valmisteltavaksi.⁸ Vuoden 1919 huhtikuussa opetusministeri Soinisen valmisteleva esitys jätettiin eduskunnalle, joka hyväksyi sen 23.11.1920.⁹ Oppivelvollisuuslaki vahvistettiin 15.4.1921 ja se tuli voimaan saman vuoden elokuun ensimmäisenä päivänä.¹⁰

Oppivelvollisuuslain täytäntöönpanoon maalaiskunnille annettiin aikaa 16 ja kaupungeille viisi vuotta. Lain mukaan oppivelvollisia olivat Suomen kansalaisten lapset. Oppivelvollisuus alkoi syyskuun alusta sinä kalenterivuonna, jonka kuluessa lapsi täytti seitsemän vuotta ja päättyi kevätlukukauden lopussa sen kalenterivuoden kuluessa jolloin lapsi täytti 13 vuotta tai toisessa pykälässä määrättyjen tieto- ja taitomäärien suoritusten jäädessä kesken 14 vuotta. Lisäksi lapsi oli, jollei hän muulla tavalla jatkanut opintojaan, velvollinen kahden seuraavan vuoden ajan osallistumaan käytännölliseen elämään valmentavaan jatko-opetukseen.¹¹

⁶ Anni Collan suoritti aistiviihikkoulujen tarkastuskäyntejä vuonna 1919 kaksi, 1923 yksi, 1924 yksi, 1929 kaksi, 1930 kaksi, 1933 kaksi, 1935 yksi eli yhteensä 11 kertaa. Anni Collan, Matkat kouluhallituksen tarkastajana. SUKA.

⁷ Meinander 1992, 289; Wuolio/Jääskeläinen 1993, 72-73, 185.

⁸ 29.11.1918, Vp 1918 ptk I, 108-109.

⁹ Vp 1920 ptk II, 1395-1399; Arola 2003, 166-167.

¹⁰ Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921 (101/1921).

¹¹ mt. § 3 ja 19.

Oppivelvollisuuden täyttämiseksi tuli lapsi panna kansakouluun, ellei hän saanut vastaavaa opetusta muussa oppilaitoksessa tai kotona. Oppivelvollisuudesta vapautettiin toistaiseksi ”lähimmästä kansakoulusta viittä kilometriä kauempana asuvat lapset niissä kunnissa, joiden keskimääräinen asukasluku neliökilometriä kohti ei nouse kolmeen; sekä tylsämieliset lapset, joista säädetään erikseen”.¹²

Apukoulujen perustamisesta säädettiin: ”Kaupunkikunnan, jossa on vähintään kymmentuhatta asukasta, tulee järjestää erityisopetusta 4 §:n 2 momentissa mainittuja lapsia varten”, mikä koski heikon käsityskyvyn omaavia lapsia.¹³

Kansakoulun johtokunnan tuli piirin oppivelvollisista lapsista pitää luetteloa, jota varten papisto ja seurakuntien johtajat sekä siviilirekisterin pitäjät olivat velvolliset antamaan tarpeelliset tiedot.¹⁴ Kuopion kuuromykkäinkoulun johtaja Kustaa Killinen käsitteli oppivelvollisuusasiaa Aistivalliskoulu -lehdessä, jossa hän kirjoitti, että laki oppivelvollisuudesta ”on nyt sitten vahvistettu”. Lain 1. pykälässä määritellään, ketkä ovat oppivelvollisia, ketkä eivät. Aistivallisista lapsista siinä enempää kuin muissakaan pykälissä ei mainita sanallakaan, vaikka hekin ovat Suomen kansalaisten lapsia. Kesällä 1920 oli Killisellä ollut tilaisuus keskustella sivistysvaliokunnan jäsenen, tohtori Paavo Virkkusen kanssa. Tällöin Virkkunen mainitsi, ettei valiokunnassa ollut mitään puhetta aistivallisista. ”Mutta koska laissa on tylsämielisistä erittäin mainittu, eikä aistivallisista, niin katsottanee nämä kuuluvan tämän lain alle.” Lain 3. pykälän mukaan oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta, mutta aistivalliskouluja koskevan asetuksen mukaan lapsi otetaan näihin kouluihin täytettyään kahdeksan vuotta. Killisen mukaan tässä oli selvä ristiriita. Koska aistivalliskouluja koskevaa asetusta ei ollut kumottu, pysynee se tässä suhteessa voimassa.

Oppivelvollisuuteen liittyvän lain kansakoululaitoksen kustannuksista mukaan kansakoulun oppilaille tuli antaa maksutta omiksi oppikirjat ja muut koulutarpeet.¹⁵ Killisen mukaan tämä määräys koskenee nyt myös aistivalliskouluja. Lakiin vedoten Killinen uskoi toiveikkaasti valtion myöntävän varoja aistivalliskoulujen oppikirjatarpeisiin.¹⁶ Killisen esille ottama kysymys aistivallisten oppivelvollisuudesta oli sisällynyt jo Soini-

¹² Laki oppivelvollisuudesta 15.4.1921 101/1921 § 1 ja 5.

¹³ mt. § 13.

¹⁴ mt. § 15. Ks. liitteet 7 ja 8.

¹⁵ Laki kansakoululaitoksen kustannuksista nro 102/1921 § 18.

¹⁶ AKL 5-6/1921, 87-88.

sen oppivelvollisuuskomitean mietintöön vuodelta 1907 ja eduskunnan lakiesitykseen vuodelta 1910.¹⁷

Kouluikäisten sokeiden lasten kouluun pääseminen oli näin turvattu yleisen oppivelvollisuuslain määräysten myötä. Alle kouluikäisten sokeiden pikkulasten kotikasvatus oli koettu puutteelliseksi ja siihen liittyviin ongelmiin haluttiin nyt etsiä ratkaisua. Sokeainopettajat olivat hyvin tietoisia tästä tilanteesta ja jo vuonna 1898 Kuopiossa pidetyssä kokouksessa asiasta keskusteltaessa päätettiin ottaa ohjelmaan esikoulun saaminen alle kouluikäisten sokeita lapsia varten. Erityisen painokkaasti esikoulun tarpeellisuuden toi esille Kuopion sokeainkoulun opettaja Lydia Wikman.¹⁸ Toteuttaminen ei kuitenkaan voinut tapahtua kädenkäänteessä, mutta asiasta kirjoittaminen oli mahdollista oman lehden palstoilla. Vuonna 1903 kirjoitti Kyösti Sipilä Suomen Aistivalliskoulu -lehdessä kotikasvatuksen laiminlyönneistä kertoen, että samana syksynä otettiin Kuopion sokeainkouluun poika, joka oli hyvin kehittymätön. Sipilän tietämän mukaan poika oli niin ruumiillisesti kuin henkisestikin terve, mutta hänen kehittämisekseen kotona ei näytä tehdyn yhtään mitään. Liikkuminen oli huonoa, kävely pelkkää ”töpöttelemistä”. Itsenäinen liikkuminen lienee ollut kävelemistä ympäri, kuten hän itse sanoi, eli pyörimistä samalla paikalla. Jos hänet pani itseksensä kulkemaan portaita, ei siitä tullut mitään. Hän vain istahti ja rupesi huutamaan peläten putoavansa. Pojan lihaksat olivat veltot, kädet pienet ja hennot todistaen niiden toimettomuudesta. Sipilän mukaan hän tarvitsi kaikessa apua ja ohjausta. Niin yksinkertainen asia kuin napin kiinni paneminen ei häneltä onnistunut. Hänen työnsä kotona oli ollut leikkiminen käsillään ja leikkikaluna hänellä oli ollut korvalla varustettu tuoppi, jota kertoi helistelleensä.

Hänen henkiset kykynsä, joita ei puuttune, eivät ole sen enemmän kehitetyt. Hän on todella surkuteltava kuva lellittelemisestä ja liiallisesta huolenpidosta sekä laiminlyömisestä.

Sipilä kertoi vielä toisestakin Kuopion kouluun tulleesta pojasta, joka liikkumisessa oli yhtä avuton kuin edellä kuvattu tapaus. Hänen harrastuksenaan kotona oli ollut ovissa kiikkuminen, niiden aukominen, sulkeminen ja paukutteleminen. Kirjoituksella Sipilä halusi herättää keskustelun sokeiden lasten valmistavien eli esikoulujen tarpeellisuudesta.

¹⁷ Ks. 4.1.4, s. 120, Aistivallisten koulupakko.

¹⁸ SAKL 3/1898, 40-45.

ta.¹⁹ Lastentarhat olivat yleistymässä kaupungeissa ja asutustaaajamissa myös meidän maassamme ja sokeiden lasten ottamista niihin pidettiin suositeltavana.²⁰

Toimenpiteet esikoulun saamiseksi käynnistyivät 1920-luvun puolessa välissä, jolloin perustettiin esikoulun kannatusyhdistys joka järjestämällä myyjäisiä ryhtyi keräämään varoja sokeain lasten esikoulua varten. Kannatusyhdistyksen puheenjohtajana toimi kuolemaansa vuoteen 1929 saakka kouluneuvoksetar Lydia Sipilä. Esikoulun taustatukena toiminut kouluneuvos Kyösti Sipilä kuoli vuonna 1931. Esikoulun hyväksi työskennelleen ompeluseuran toimintaa käsittelevät paperit ovat kadoksissa. 27.1.1932 pidetyssä kokouksessa päätettiin esikoulun hyväksi toimineen seuran rekisteröimisestä, mikä tapahtui 27.2.1932. Sokeain lasten esikoulun kannatusyhdistys r.y. oli näin saanut toiminnalleen rekisteriviranomaisen hyväksynnän.²¹ Esikoulu oli tarkoitus sijoittaa Helsingin sokeainyhdistyksen taloon Pengerkatu 11:ssä. Rahoituksen saamiseksi hanketta varten rovasti K. R. Kares teki vuonna 1926 eduskunnassa raha-asia-aloitteen,²² joka kuitenkin ei saanut riittävää kannatusta. Kielteistä kantaa perusteltiin sillä, että parhaillaan oltiin perustamassa sokeain keskusjärjestöä, jonka toimialaan myös tämän tapaisten hankkeiden toteuttaminen katsottiin kuuluvan.²³

Sokeain lasten esikoulu sijoitettiin Helsingin sokeainkoulun yhteyteen Ensi linjalle, jossa se aloitti toimintansa marraskuussa 1929. Esikoulun käytössä oli kaksi huonetta koulurakennuksen alakerrassa. Toinen huoneista oli luokka-, toinen makuuhuone. Esikoulusta pyrittiin saamaan mahdollisimman kodikas ja siihen otettiin 5–7-vuotiaita lapsia kerrallaan neljästä viiteen. Päivittäiseen ohjelmaan sisältyi monenlaisia lapsen motorikkaa kehittäviä harjoituksia. Esikoulun ensimmäiset lapset olivat 6-vuotias tyttö ja 7-vuotias poika, joista varsinkin edellinen kaipasi asiantuntevaa ohjausta.

Tyttönen oli kouluun tullessaan kuin kävelyä aloitteleva lapsenon, jota oli siihen saakka sekä syötetty että juotettu, puettu, pesty ja tarkoin talutettu. Hänen käsissään ei pysynyt lusikka, ei kuppi eikä voileipä. Hän ei saanut nappia auki eikä kiinni, ei löytänyt oikeata

¹⁹ SAKL 8/1903, 149-151.

²⁰ Nurmi tekijän haastattelussa 15.4.1996. Kalervo Nurmi oli ollut lastentarhassa Vaasassa 1910-luvulla.

²¹ Sokeain lasten esikoulun kannatusyhdistys r.y. rek.nro 21.421, NKLA.

²² Vp 1926, 76/17.2.1926, 113-114, K. R. Kareksen anomusehdotus.

²³ Vp ptk Sivistyslakivaliokunnan lausunto nro 25/11.3.1926.

tietä pukujensa hihoihin eikä ymmärtänyt sukan kantapään paikkaa. Mutta kaiken taitamattomuuden ja hitauden vastakohtana omaa tyttönsä sujuvan ajatuksen juoksun ja hyvän muistin.

Kirjoittajan mielestä olikin vaikea käsittää, kuinka vielä nykypäivänä kehitun lukutaidon maassa, missä koulujen, kotikasvatusyhdistysten ja monipuolisen kirjallisuuden lisäksi syrjäiselläkin maaseudulla oli opastamassa monenlaisia kiertäviä kotitalousneuvoja, miten ihmislapsi voi siellä vielä säilyä varhaisimman lapsuutensa niin taitamattomana ”kuin sadun Kasper”.²⁴

Opettaja Armiida Nieminen kertoi esikoulun toiminnasta Kuumyökkäin- ja Sokeainkoulu -lehdessä vuonna 1933. Esikoulussa oli ollut marraskuusta 1929 alkaen seitsemän lasta, neljä tyttöä ja kolme poikaa, joista kuusi vapaaoppilaita. Päivittäinen ohjelma alkoi klo 9 osallistumisella varsinaisen koulun aamuhartauteen. Opetusohjelmaan kuului laulua, laululeikkejä, voimistelua, muovailua, erilaisia helmi- ja levypujotuksia, letitystä, langan kerimistä, kirjoituksen ja laskennon alkeita sekä ympäristön ja siihen kuuluvien esineiden tutkimista. Raamatun historiaa käsitteleviä kertomuksia luettiin kirjasta Tulkaa lapset kuulemaan! Sen johdosta oli keskusteltu, mutta pakollisia ulkoläksyjä ei ollut. Runonlausunta ja pienten lasten vuorokeskusteluesitykset loivat vilkkautta lasten keskustelutapaan. Kerttu Kokkosen, 7-vuotiaan tytön, lausuma runo tallennettiin äänilevyille. Tämä tyttö esiintyi hyvin usein Markus-sedän lastentuntiohjelmissa. Runoissa ja kertomuksissa esiintyvät uudet sanat antoivat aiheita tutkistelemaan kyselyyn, kuten

*minkälaista on kun on erivärinen, kun silmä saa olla sininen, miksi tukka ei saa olla sininen. Miten aurinko pysyy tuolla taivaalla? Onko taivas semmoinen suuri katto tuolla ulkona – niin kuin on katto täällä huoneessa? Miksi joka päivä sanotaan huomenna, huomenna – eikä se huomen tule koskaan niin kuin kaikki toiset päivät tulevat.*²⁵

Pientä valtionapua saaneen, mutta pääasiassa yksityisin varoin toimineen esikoulun toiminta kiinnosti myös kouluhallitusta, jossa harkittiin valtion ylläpitämän sokeain lasten esikoulun perustamista. Hankkeen valmistelu jätettiin vuonna 1936 valiokunnalle, johon kuuluivat kouluneuvokset K.

²⁴ AKL 6/1930, 43.

²⁵ KMSK 4-5/1933, 68-71.

A. Franssila ja W. A. Sara sekä tarkastaja J. K. Palomaa.²⁶ Valiokunnan asettaminen ei tuonut muutoksia esikoulun asemaan, joka keskusteltiin Helsingissä 14.–16.3.1938 pidetyssä kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajien kokouksessa.

Kokous hyväksyi muutoksitta johtaja Juho Mustakallion laatimat ponnet:

- 1) Sokeain lasten esikoulu on tarpeellinen 5–7-vuotiaille sokeille lapsille, joita kodeissaan ei ymmärretä eikä osata oikein ohjata;
- 2) Valtion olisi otettava haltuunsa yksityisen yhdistyksen ylläpitämä sokeain lasten esikoulu;
- 3) Opettajavalmistus tapahtuisi a) Ebeneserkodin lastentarhanopettajatarseminaarissa ja b) sen jälkeen harjoittelemalla ja opetusta seuraamalla sokeainkoulussa ja lasten esikoulussa yhden lukukauden ajan.²⁷

5.1.3 Vuoden 1934 asetus ja ohjesääntö kuuromykkäin- ja sokeainkouluista

Vuonna 1904 säädetty aistivalliskouluasetus säilytti asemansa sokeainkoulujen toimintaa ohjaavana säädöksenä 30 vuotta. Tähän asetukseen sisältyneet puutteellisuudet oli tarkoitus korjata uudella asetuksella, joka valmistui vuonna 1912, mutta epävakaisissa oloissa komitean työnä valmistunut asetus ohjesääntöehdotuksineen jäi hyväksymättä. On hyvin ymmärrettävää, että vuonna 1904 annettu asetus maan itsenäistymisen jälkeen oli monessa suhteessa vanhentunut. Ensinnäkin maan korkein johto oli nyt sen rajojen sisäpuolella ja koulua koskeva johto oli hallituksen ja opetusministeriön alaisessa kouluhallituksessa. Vuoden 1904 asetuksen mukaan sokeiden lasten kouluuntulo tapahtui 8-vuotiaana, kun vuonna 1921 säädetty yleinen oppivelvollisuus sisälsi toisenlaisen määräyksen.

Valter Forsiuksen ollessa vielä tarkastajana vuonna 1926 kouluhallituksesta lähetettiin kirje sokeainkouluille pyytäen niiden lausuntoa vuoden 1912 ohjesääntöehdotuksesta. Kouluhallitus teki 1.11.1932 opetusministeriölle esityksen 6 500 markan määrärahan saamiseksi matka- ja päivärahoihin toimikunnalle, jonka tehtävänä oli kuuromykkäin- ja sokeainkouluja koskevan asetuksen ja ohjesäännön tarkistaminen.

²⁶ KMSK 4-5/1936, 79.

²⁷ Pöytäkirja kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajien kokous 14.–16.3.1938, 55-58.

Opetusministeriö ilmoitti marraskuun 16. päivänä 1932 myöntäneensä anotun määrärahan.²⁸ Kouluhallitus kutsui toimikunnan jäseniksi Kuopion kuuromykkäinkoulun johtaja Uno Kahman ja Helsingin sokeainkoulun johtaja Juho Mustakallion sekä määräsi siihen juristijäseneksi ja sihteeriksi lainoppineen kouluneuvos Väinö Saran sekä puheenjohtajaksi K. A. Franssilan.

Toimikunta työskenteli 3.–12.1.1933 ja suoritti tekstin tarkistuksen 25.–27.5.1933 ja jätti ehdotuksensa kouluhallitukselle 27.5.1933. Kuuromykkäin- ja sokeainkouluja koskevan asetus- ja ohjesääntöehdotuksen lisäksi asiakirjoihin liittyi johtajien Kahma ja Mustakallio eriävä mielipide, mikä kohdistui palkkausasiaan, jollaista muut komitean jäsenet eivät pitäneet mahdollisena kytkeä tähän asiaan. Kahman ja Mustakallion mielestä kuuromykkäin- ja sokeainkouluihin olisi perustettava kuhunkin kaksi ns. vanhemman opettajan virkaa, joihin olisi korkeammat kelpoisuusvaatimukset ja kahta palkkaluokkaa korkeampi palkkaus kuin muilla opettajilla.²⁹

Lokakuun 19. päivänä 1934 valtioneuvosto antoi asetuksen kuuromykkäin ja sokeainkoulujen opetuksen järjestämisestä ja samalla asetuksella kumottiin maaliskuun 10. päivänä 1904 annettu asetus. On huomattava, että vuoden 1912 asetuksen ja ohjesäännön tarkistaminen ja hyväksyminen tapahtui ajankohtana, jolloin kuuromykkäin- ja sokeainkouluilla ei ollut kouluhallituksessa omaa tarkastajaa. Tarkistustyöhön osallistunut johtaja Kahma olisi halunnut oppilaiden kouluun ottamisessa vuorovuosikäytäntöä, mikä oli ollut vallitseva menettely sokeainkoulujen kohdalla tähän saakka. Ilmeisesti kouluhallituksen virkamiesten vaatimuksesta asetukseen sokeainkouluja koskien tuli määräys, jonka mukaan “oppilaita otetaan kumpaankin kouluun joka toinen vuosi, molempiin samoina vuosina”. Oppilaiden ottaminen kouluun 7-vuotiaina oppivelvollisuuden alkaessa toteutuisi näin vain osan ikäluokasta kohdalla.³⁰

Asetuksen mukaan kuuromykkiä ja sokeita lapsia varten valtio piti yllä oppilaitoksia, joille opetusministeriö vahvisti ohjesäännöt ja kouluhallitus opetussuunnitelmat. Sen mukaan Helsingin ja Kuopion sokeainkouluissa opetettiin suomenkielisiä oppivelvollisia lapsia, joita heikkonäköisyyden vuoksi ei voitu opettaa kansakoulussa. Sokeainkouluissa oli nyt kymmenen yksivuotista luokkaa, jotka tulivat vuoden 1904 asetuksessa määrättyjen osastojen tilalle. Helsingin koulussa oli

²⁸ Op.min. KD 11/233, 1932 nro 1968.

²⁹ KMSK 6/1933, 82.

³⁰ Asetus 372/1934, § 6.

osasto ruotsinkielisille lapsille, jotka saivat kouluopetusta ruotsinkielellä. Asuntola sekä opetus teko- ja taitoaineissa olivat molemmille osastoille edelleen yhteiset.³¹

*Oppilaaksi kuuromykkäin- tai sokeainkoululuun älköön otettako lasta, joka on sekä kuuromykkä että sokea tai tylsämielinen taikka niin raajarikko, ettei häntä voida laitoksessa asianmukaisesti opettaa tai hoitaa, älköönkään sellaista, joka tarttuvan taudin tähden tai muusta syystä voi tulla ympäristölleen vaaralliseksi.*³²

Kouluylhallitus oli jo 22.3.1898 kiertokirjeellä antanut kaikille aistivialliskouluille kiellon vastaanottaa kuurosokeita oppilaita. Tästä huolimatta Helsingin sokeainkoululuun aiemmin oppilaita otetut kaksi kuurosokeaa oppilasta saivat jatkaa opintojaan, toinen jopa kymmenvuotisen oppimäärän loppuun saakka. Kielto pysyi voimassa siitäkin huolimatta, että 1910-luvulla oli esillä ajatus perustaa kuurosokeille lapsille oma koulu, mikä hanke ei kuitenkaan toteutunut. Kuurosokeita koskeva kielto päästä oppilaaksi joko kuuromykkäin- tai sokeainkoululuun pysyi näin voimassa edelleen ja vahvistettiin vuoden 1934 asetuksella. Kaiken kaikkiaan tähän pykälään sisältyvät kiellot ja rajoitukset on ymmärrettävissä tuon ajan rotuhygieniää suosivan ilmapiirin taustaa vasten. Suojelukasvatuksen ensimmäinen tarkastaja ja kouluhallituksen lastensuojeluosaston ensimmäinen päällikkö vapaaherra Adolf von Bonsdorff ”korosti voimakkaasti” rotuhygieniää puoltavia ajatuksiaan.³³

Sokeainkoululuun opetusryhmät tuli muodostaa sen mukaan, miten oppilaat pystyivät seuraamaan opetusta. Opetettavan ryhmän eli luokan enimmäiskoko sai olla 14 oppilasta. Tarpeen niin vaatiessa oli koululuun järjestettävä rinnakkaisluokka.

Johtajan lisäksi sokeainkoululuissa oli asuntolan johtajat. Heidän lisäksi Helsingin koululuissa oli viisi opettajaa, joista kaksi oli ruotsinkielistä opetusta varten, sekä kolme käsityönopettajaa. Kuopion koululuissa oli kolme opettajaa ja kolme käsityönopettajaa. Kahden hoitajattaren lisäksi sokeainkoululuissa oli emännöitsijä ja talonmies, Helsingin koululuissa myös lämmittäjä, koska siellä oli keskuslämmitys. Kuopion koululuissa

³¹ Asetus 372/1934, § 6.

³² mt. § 7.

³³ 13.6.1935 säädetyllä sterilisomislailla hyväksyttiin suvunjatkamiskyvyn poistaminen tylsämielisiltä ja mielisairailta lääketieteellisillä, kriminaalipoliittisilla, sosiaalisilla, yhteiskunnallisilla tai varsin laajoilla rotuhygieenisillä perusteilla. Tuunainen/Nevala 1989, 43; Harjula 1996, 162.

asuntolan lämmitys oli oppilaiden tehtävä.³⁴ Kouluihin voitiin ottaa ylimääräisiä opettajia rinnakkaisluokkia varten sekä tuntiopettajia ja tarpeen mukaan palveluskuntaa. Sokeainkoulussa opetuksen korkein tuntimäärä johtajalla oli 10, asuntolan johtajattarella 10 sekä opettajilla 28 tuntia viikossa.

Johtajan nimitti valtioneuvosto (vuoden 1904 asetuksessa koulutoimen ylihallituksen päällikkö). Asuntolan johtajattaren ja opettajat nimitti kouluhallitus. Asetuksen mukaan sokeainkouluihin voitiin nyt valita varajohtaja hoitamaan johtajan virkaa tämän ollessa estynyt hoitamaan tehtäviään. Varajohtajan valitsi keskuudestaan oppilaitoksen opettajakunta kolmivuotiskaudeksi. Vaali oli alistettava kouluhallituksen vahvistettavaksi.³⁵

Opetusministerin esittelyssä marraskuun 16. päivänä 1934 annettiin sokeainkouluille ohjesääntö, joka oli ensimmäinen molempia kouluja koskeva hyväksytty ohjesääntö koulujen perustamisesta lähtien. Sen lähtökohtana oli vuoden 1912 ohjesääntöehdotus, joka vuonna 1926 oli ollut lausuntokierroksella sokeainkouluissa. Asia oli esillä Helsingin sokeainkoulun opettajakunnan maaliskuun kokouksessa. Pöytäkirjan mukaan:

Puheenjohtaja (Kyösti Sipilä) ilmoitti, että opettajakunnalle on jätetty tilaisuus lausunnon antamiseen ohjesääntöuudistuksesta aistivälliskouluille ennen niiden lopullista vahvistamista, mutta opettajakunta ei puolestaan tahtonut erityistä lausuntoa antaa.³⁶

Kuopion sokeainkoulun opettajakunta käsitteli ohjesääntöehdotusta helmikuun kokouksessa. Ehdotus käytiin läpi pykälä pykälältä tehden muutosehdotuksia. Puheenjohtajana toimi G. A. Wuorela lukuun ottamatta pykälä, joissa käsiteltiin johtajan tehtäviä. Sihteerinä toimi J. Mustakallio. Kokouksen mielestä ruumiillinen rankaisu kurinpitokeinona tuli poistaa, koska laki sen kielsi. Opettajien ja opettajattarien opetusvelvollisuus tulisi olla sama eli 30 tuntia viikossa ja tarvittaessa kaksi tuntia lisää. Opettajakunnan mielestä kahdeksan oppituntia päivässä oli liian paljon kasvaville nuorille, joilla tämän lisäksi oli vielä seuraavan päivän läksyjen valmistelu ja muita töitä suoritettavana asuntolassa. Jo lailla

³⁴ ”Makuuhuoneessa oli kaksi uunia, joiden lämmittäminen oli meidän vastuullamme.” Agnes Rahko, haastattelu 21.9.1997, NKLM.

³⁵ Asetus 372/1934 kuuromykkäin- ja sokeinoppilaitoksista 19.10.1934, pykälät 1, 6-9, 14, 16, 21-22, 29, 36.

³⁶ HSK ok ptk 13.3.1926. JyMa.

oli määrätty aikuisten ruumiillisen työntekijöiden päivätyö 8-tuntiseksi. Tähän vedoten kokous ehdotti, että sokeainkoulujen työpäivä sisältäisi korkeintaan seitsemän oppituntia.³⁷

Ohjesäännössä määriteltiin asetusta tarkemmin koulun johtajan ja johtajattaren, opettajien ja muun henkilökunnan sekä oppilaiden tehtävät. Koulun päämäärä oli muotoiltu seuraavasti:

Sokeainkoulu on kehityskykyisten sokeain lasten opetus- ja kasvatuslaitos. Tarkoituksensa koettaa laitos täyttää antamalla oppivelvollisille sokeille kansakoulun oppimäärää vastaavat tiedot sekä sen lisäksi sellaisen käytännöllisen taidon yhdessä tai useammassa käsityössä tai ammatissa, että he sen perusteella voivat hankkia toimeentulonsa.³⁸

Uusia oppilaita sokeainkouluihin tuli ottaa yleensä vain syyslukukauden alussa. Koulun johtajan oli lähetettävä hänelle mahdollisesti saapuneet oppilashakemukset viipymättä kouluhallitukselle, joka määräsi, mihin kouluun hakijat oli osoitettava. Samoin se päätti myös niiden oppivelvollisten sokeiden lasten kouluun ottamisesta, joista kansakoulujen johtokunnat olivat sille ilmoittaneet.³⁹

Oppilas, joka havaitaan kehityskyvyttömäksi, on poistettava laitoksesta, mistä johtajan on tiedotettava asianomaiselle kansakoulun johtokunnalle lapsen vapauttamiseksi oppivelvollisuudesta.⁴⁰

Oppilaat siirtyivät alemmalta luokalta ylemmälle joka vuosi, elleivät erityiset tekijät toisin vaadi. Myös kesken lukuvuodenkin voi siirto ylemmälle luokalle tapahtua oppilaan aikaisemman opetuksen tai hänen osoittamien kykyjensä perusteella.⁴¹

Ohjesäännön mukaan johtajan tuli tehdä joka lukuvuoden alussa opettajakunnan kanssa neuvoteltuaan ehdotus opetussuunnitelmaksi, luku- ja työjärjestykseksi, opettajien keskeiseksi opetusaineiden ja -tuntien jaoksi, sekä toimittaa ne kouluhallituksen vahvistettaviksi syyskuun 15. päivään mennessä. Edelleen hänen tuli pitää laitoksessa jumalan-

³⁷ KSK ok ptk 22.2.1926. JyMa.

³⁸ OS 395/1934, § 1-2.

³⁹ mt. § 3-4.

⁴⁰ mt. § 9.

⁴¹ mt. § 10.

palveluksia ja hartaushetkiä, joihin tehtäviin hän voi kutsua muitakin tehtävään halukkaita opettajia.⁴²

Asuntolan johtajattaren tehtävät vastasivat perheenäidin velvollisuuksia, joiden mukaisesti hänen tuli pitää äidillistä huolta asuntolaan otettujen oppilaiden niin henkisestä kuin fyysisestä kehityksestä, kasvatuksesta ja hoidosta. Hänen tuli totuttaa oppilaat hyvään ja säädylliseen käytökseen, järjestykseen, puhtauteen ja terveydenhoitoon, avustaa oppilaita heidän kirjeenvaihdossa kotiväen kanssa ja hoitaa heidän rahavarojaan.⁴³ Näiden luottamuksellisten asioiden vastuullinen hoitaminen edellytti johtajattarelta paneutumista erilaisten oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja niiden hienotunteista käsittelyä. Näiden asuntolan johtajattaren toimenkuvaan liitettyjen tehtävien sisällyttäminen ohjesääntöön osoittaa, että sen laatijat olivat tietoisia asuntolaelämään liittyvistä moninaisista pulmatilanteista.

Opettajan velvollisuutena opetustyön lisäksi oli kasvattaa oppilaat siveellisyyteen, hyvään käytökseen ja järjestykseen. Hänelle kuuluvan opetusvelvollisuuden määrä sai olla enintään kahdeksan tuntia päivässä eivätkä opetustunnit saaneet alkaa ennen kello kahdeksan eivätkä jatkua kello 19 jälkeen.⁴⁴

Asuntolan päiväjärjestystä laadittaessa oli otettava huomioon, että oppilaille jäi tilaisuus riittävään lepoon ja virkistykseen ja että heissä herätettiin ja ylläpidettiin kiinnostus ulkoilmaurheiluun. Oppilaille tuli niin ikään järjestää mahdollisuus osallistua säännöllisesti asuntolassa esiintyviin taloustöihin ja askareisiin.⁴⁵

Vuoden 1931 opettajaliiton kokouksessa keskusteltiin ruumiillisen rankaisun merkityksestä. Kysymyksen alusti Lydia Lyytikäinen, jonka mukaan säädetty kielto ruumiillisen rankaisun käytöstä oppilaiden ojentamiseksi oli turhan optimistinen.⁴⁶ Hän viittasi opetusministeri Paavo Virkkusen vuonna 1930 tekemään aloitteeseen rankaisun palauttamisesta kansakouluun, mikä oli herättänyt opettajien ja kasvattajien keskuudessa suurta kannatusta. Muun muassa Kuopion piirin kansakoulun opettajien kokouksessa oli tehty yksimielinen ehdotus ruumiillisen rankaisun uudelleen käytäntöön ottamisesta. Koska Lyytikäisen mielestä aistivallisia

⁴² OS 395/1934, § 14, mom. 4 ja 15.

⁴³ mt. § 15, mom. 1 ja 8.

⁴⁴ OS 395/1934, § 16 ja 27, Asetus 372/1934, § 21.

⁴⁵ OS § 37.

⁴⁶ Asetus 24/1914 kielsi ruumiillisen rangaistuksen kurinpitokeinona valtion ylläpitämissä ja kannattamissa oppilaitoksissa.

kurittomia ja huonotapaisia lapsia ei voida lähettää kasvatustiloihin, tulisi koulussa heidän ohjenukseen voida käyttää ruumiillista rangaistusta. Keskustelussa tuli esille myös pidättyvyys ruumiillisen rangaistuksen käytöstä, joka toisaalta lakiin sisältyvänä mahdollisuutena ehkäisisi ennalta kaikki hairahdukset. Kokouksen mielestä kuuromykkäin- ja sokeainkoulut olivat joissakin suhteissa verrattavissa kasvatustiloihin ja päättyi sen vuoksi ehdotukseen:

Näin ollen tuntuu luonnolliselta, että näissä laitoksissa täytyy olla samanlainen oikeus rangaistukeinojen käyttämiseen. Kaikkien näiden seikkojen perusteella pyydämme kunnioittaen ehdottaa, että ruumiillista rangaistusta saataisiin kuuromykkäin- ja sokeainkouluissa viimeisimpänä rangaistukeinona ennen koulusta eroittamista etupäässä ala-asteella käyttää, vaikkakaan ruumiillista rangaistusta ei esim. kansakouluhin palautettaisi.⁴⁷

Edellä oleva Suomen Aistivalliskoulujen Opettajien Liiton kannanotto oli mitä todennäköisemmin ohjesäännön laatijoiden tiedossa. Opettajien puoltamat ankarammat rangaistukset huonotapaisten oppilaiden oikaisukeinoina eivät sisälly hyväksytyyn ohjesääntöön.

Ohjesäännön mukaan, mikäli oppilas syyllistyi johonkin rikkomukseen eikä ystävällisestä kehoituksesta ja nuhteesta muuttanut tapojaan, käytettiin tarpeen mukaan seuraavia oikaisukeinoja:

- 1) varoitus ja nuhde luokan läsnäollessa;
- 2) erottaminen tovereista tuntien aikana;
- 3) pidättäminen koulussa päivän tai viikon työn päätyttyä;
- 4) nuhde ja varoitus kokoontuneen opettajakunnan ja oppilaiden läsnäollessa;
- 5) aresti eli erilläänpito enintään kahden päivän aikana; sekä
- 6) erottaminen koulusta määräajaksi tai ainaiseksi, milloin on kysymyksessä oppivelvollisuusiän sivuuttanut oppilas.⁴⁸

Uuden asetuksen määräyksen mukaisesti valitsi Kuopion sokeainkoulun opettajakunta kokouksessaan 10.12.1934 varajohtajaksi kolmivuotiskaudeksi 1935–37 opettajatar Lydia Lyytikäisen.⁴⁹ Helsingin sokeainkoulun opettajakunnan kokouksessa 3.12.1934 luettiin uusi asetus ja ohjesääntö ja keskusteltiin siitä. Seuraavassa kokouksessa 7.12.1934

⁴⁷ KMSK 6-7/1931, 62-66.

⁴⁸ OS § 34.

⁴⁹ KSK ok ptk 10.12.1934. JyMa.

koulun varajohtajaksi vuosiksi 1935–37 valittiin opettajatar Kaarina Lönn.⁵⁰

Vaikka uusi ohjeisto otettiin välittömästi käyttöön, niiden herättämistä ajatuksista ei ole merkintöjä pöytäkirjoissa. Opettajilla oli ollut tilaisuus kesäkuussa 1934 Kuopiossa pidetyssä Kuuromykkäin ja Sokeainopettajain Liiton kokouksessa keskustella uudesta asetuksesta ja ohjesäännöstä. Juho Mustakallio joka toimikunnan jäsenenä oli ollut laatimassa uutta ohjeistoa, paheksui sitä että sokeainkouluille edelleen jäi ammatin opettamisvelvollisuus. Näkevien opetuksessa yleissivistävä ja tietopuolinen opetus oli erotettu ammattiopetuksesta ja siten kansainopettajain ammattikoulu toimivat erillään.⁵¹ Vastaava koulutuksen eriyttäminen tulisi toteuttaa myös sokeainopetuksessa.⁵²

5.1.4 Sokeainkoulujen oppilaiden määrällinen kehitys

Vuoteen 1939 mennessä Helsingin sokeainkouluun oppilasnumeroiden mukaan oli otettu 401 ja Kuopion kouluun 501 eli yhteensä 902 oppilasta. Vuosien 1918–39 välisenä aikana Helsingin koulun kirjoihin merkittiin 171 ja Kuopion koulun 154 eli yhteensä 325 oppilasta. Tällä kaudella ensimmäisen kerran oppilaita otettiin Helsinkiin enemmän kuin Kuopion kouluun. Varsinkin 1930-luvun jälkipuoliskolla Helsingin koulun oppilasmäärä kasvoi voimakkaasti ja kohosi välillä aina 82:een ja aiheutti suurta ahtautta tiloissa, jotka oli suunniteltu 50 oppilasta varten. Oppilaiden kouluuntuloikää laskettaessa Helsingin koulun oppilasmäärästä on poistettu tapaukset, joiden henkilötiedoista puuttui syntymäaika. Heitä oli viisi. Kuopion kohdalla kouluuntuloikä-laskelmista on luvusta jätetty pois kolme sellaista, jotka yli-ikäisten sokeainkoulun tultua lakkauteksi vuonna 1918 siirtyivät varsinaiseen sokeainkouluun jatkamaan käsityöopintoja. Kuopion koulusta siirtyi Helsinkiin yksi oppilas, joka on mukana vain Kuopiota koskevassa laskelmassa.

Oppilaita otettiin aluksi kouluihin vuorovuosina, Helsinkiin paritomin ja Kuopioon parillisina vuosina.

⁵⁰ HSK ok ptk 3.12. ja 7.12.1934. JyMa.

⁵¹ Kansakoulun ja ammattiopetuksen erottamista koskeva asetus 2.3.1920 ja siihen säädetyillä muutoksilla 28.4.1923.

⁵² KMSK 3-4/1935, 49-52.

Keskimääräinen kouluuntuloikä ja vaihteluväli

Helsingin sokeainkoulu			Kuopion sokeainkoulu		
1919/20	9 v 8 kk	(7v 4 kk–12 v10 kk)	1918/19	10 v 10 kk	(8v 2kk–15v 5kk)
1921	10 v	(8v 3kk–12v 6kk)	1920	11 v 7 kk	(8v 9kk–15v 4kk)
1923	8 v 9 kk	(7v 7kk–11v 7kk)	1922	10 v 4 kk	(7v 8kk–15v 11kk)
1925	10 v 5 kk	(7v 9kk–13v 4kk)	1924/25	11 v 2 kk	(8v 1kk–18v 9kk)
1927	11 v 4 kk	(8v 11kk–14v 9kk)	1926/27	11 v 3 kk	(7v 7kk–15v 3kk)
1929/30	10 v 7 kk	(7v–14v)	1928/29	10 v 9 kk	(7v 6kk–16v 5kk)
1931/32	9 v 10 kk	(7v 6kk–14v 7kk)	1930	11 v 8 kk	(7v–15v 4kk)
1933/34	10 v	(7v 8kk–14v 1kk)	1932	10 v 9 kk	(8v 6kk–13v)
1935	10 v 11 kk	(7v 3kk–14v 3kk)	1934	9 v 9 kk	(7v 5kk–13v 11kk)
1936/37	10 v 9 kk	(7v 2kk–14v 3kk)	1936	10 v 6 kk	(7v 8kk–13v 4kk)
1938	11 v	(7v 2kk–14v 7kk)	1938/39	10 v 6 kk	(7v 10kk–14v 8kk)
keski-ikä	10 v 4 kk		keski-ikä	10 v 10 kk	

Vuoden 1921 oppivelvollisuuslain vaikutus kouluun ottamiseen seitsemänvuotiaina ei näy keskiarvojen valossa. Seitsemänvuotiaita oppilaiden joukossa oli kuitenkin lisääntyvässä määrin, mutta kouluun otettujen joukossa oli edelleen jopa 16–18-vuotiaita nuoria.⁵³

Vuosina 1918–39 täyden oppimäärän suorittaneina todistuksen sai Helsingin koulusta 76⁵⁴ ja Kuopion 84 oppilasta. Täyden oppimäärän suorittaminen ei tarkoittanut pelkkää kansakoulun oppimäärää, vaan kymmenvuotisen sokeainkoulun oppimäärän suorittamista, johon kansakoulun oppimäärän lisäksi sisältyi käsityöammattien opetus.

Koulunkäynnin keskeytyminen

Peruste:	HSK	KSK
Oppilaan erottaminen kokonaan	2	3 (varsinaista)
määräaikaisesti	2	2 (ylimääräistä)
Kykenemätön oppimaan	15	13
Sairauden vuoksi	5	5
Keskeytti vanhempien tai omasta tahdosta	16 ⁵⁵	2
parantuneen näön vuoksi	1	2
Kuolema	6	2
Yhteensä	47	37

⁵³ ks. liite 9.

⁵⁴ HSK:n täyden oppimäärän suorittaneiden määrästä puuttuu vuonna 1927 koulusta päässeiden lukumäärä, joka ei ilmene opettajakunnan kokouspöytäkirjoista.

⁵⁵ Kolme siirtyäkseen oppikouluun. He olivat ensimmäiset, jotka sokeina suorittivat ylioppilastutkinnon.

Määräaikainen koulusta erottaminen oli rankaisukeinona toiseksi ankarin ja sitä sovellettiin varsin usein Kuopion koulussa. Sinne otettiin näinä vuosina runsaasti ylimääräisiä oppilaita täydentämään opintojaan käsityöammateissa. Muutenkin ahtaissa asuntolatiloiissa näiden aikuisikäisten oppilaiden mukanaolo aiheutti helposti kurinpito-ongelmia, mikä näkyy oppilaiden erottamisluvuissa. Molempien koulujen oppilaista 28 keskeytti koulunkäynnin oppimisvaikeuksien vuoksi. Heidän joukossaan oli kasvatustaloustaustaisia heikkonäköisiä lapsia, joita kunnat lähettivät sokeainkoulun toivoen sen voivan auttaa näitä moniongelmaisia tapauksia.⁵⁶

5.1.5 Opettajien järjestäytyminen ja pohjoismainen yhteistyö

Aistivalliskoulujen johtajat ja opettajat, joihin alkuaikoina kuuluivat myös tylsämielislaitosten johtajat ja opettajat, pyrkivät tehostamaan yhteistyötä heti Suomen itsenäistyttyä. Jyväskylässä

22.–23.7.1918 pidetyssä aistivalliskoulujen johtajien kokouksessa käsiteltiin muun muassa aistivalliskoulujen oppilasasuntoloiden hoitajattarien kelpoisuusvaatimuksia. Niiden yhdenmukaistamiseksi hoitajattarilla tuli olla:

- kuuromykkäin- ja sokeainkoulussa kiertokoulunopettajan, sairaanhoitajan tai diakonin koulutus tai vastaavat tiedot ja taidot
- tylsämielislaitosten hoitajien ja hoitajattarien tuli muun sopivaisuuden lisäksi olla perehtyneitä erityisesti maataloustöihin. Heiltä edellytettiin myös kahden viikon harjoittelu-aikaa asianomaisissa laitoksissa, johon tuli sisältyä näiden laitosten toimintaan liittyvää tietopuolista ohjausta.⁵⁷

Opettajien ammatillinen järjestäytyminen oli ollut esillä muun muassa Helsingin sokeainkoulun opettajakunnan kokouksessa 18.12.1917. Pöytäkirjan mukaan Virkamiesyhdistysten Keskusliittoon liittymistä valmistelevaan asetettiin toimikunta, johon valittiin johtaja Sipilä, opettajatar Kynberg ja kokouksen sihteeri.⁵⁸ Jyväskylän kokouksessa otettiin esille opettajien ammatillinen järjestäytyminen. Päätökseksi tuli, että perustettaisiin eri koulualoja yhdistävä valtakunnallinen yhdistys,

⁵⁶ Ks. 5.3.4, s. 279, Halkosaari.

⁵⁷ SAKL 7/1918, 98.

⁵⁸ HSK ok ptk 18.12.1917. JyMa. Pöytäkirjasta puuttuu sihteerin allekirjoitus.

jonka perustamista valmistelevaan toimikuntaan valittiin johtajat Savolainen ja Wuorela sekä opettaja Pesonen.⁵⁹ Järjestöhanke eteni ripeästi ja rekisteröitymisen jälkeen (joulukuu 1918) järjestö sai nimekseen Suomen Aistivalliskoulujen Opettajaliitto, joka liittyi vuonna 1917 perustettuun Suomen Virkamiesyhdistysten Keskusliittoon. Järjestövoimien yhteistyön tuloksista Aistivalliskoululehti vuonna 1928 raportoi, että saatiin kolmannentoista kuukauden palkka vuosina 1918, 1919 ja 1922 sekä vuonna 1924 ”yleinen palkkalaki” ja ”valtion virkailijain eläkelaki” ja vuonna 1925 ”virkamieslaki”.⁶⁰

Opettajaliiton äänenkannattajana toimi vuonna 1892 ilmestymisen aloittanut Suomen Aistivalliskoulujen Lehti. Vuodesta 1921 alkaen lehden nimi oli Aistivalliskoululehti ja syksystä 1931 Kuuromykkäin- ja Sokeainkoululehti. Lehti sai vuonna 1937 valtion apua 3 000 markkaa ja tilaajia sillä oli 115. Opettajaliiton jäsenmäärä samana vuonna oli 78.⁶¹

Liiton virallisia kokouksia (kolmivuotiskokouksia) pidettiin noin kolmen vuoden välein. Vuonna 1920 pidetyn kokouksen tärkein keskustelunaihe oli 2.8.1918 annettu asetus kouluhallituksesta.⁶² Vuoden 1928 kokouksessa käsiteltiin Opettajaliiton kuulumista Virkamiesyhdistysten Keskusliittoon. Jäsenmaksut monien mielestä olivat kovin korkeat ja niitä oli peritty 0,07 prosenttia, vaikka olisi saanut kantaa vain 0,06 prosenttia. Liikaa peritty jäsenmaksu (jäsenvero) päätettiin periä takaisin ja käyttää Aistivalliskoululehden tukemiseen. Virkamiesliitosta eroamista ei kuitenkaan tässä vaiheessa pidetty mahdollisena.⁶³

Vuoden 1931 kokouksessa oli esillä ruumiillisen rankaisun merkitys oppilaiden oikaisukeinona.⁶⁴ Toinen mielenkiintoa herättänyt kysymys oli käsite ”aistivallinen”, jolla Kahman mukaan oli hyvin epämiellyttävä kaiku. Ruotsinkielinen vastine ”abnorm” kuulosti vieläkin pahemmalta, koska siinä oli aistien viallisuuden lisäksi viittaus myös järjen viallisuuteen.

⁵⁹ SAKL 7/1918, 107-108.

⁶⁰ AKL 6-7/1928, 94-95; Asetus 34/1924 Valtion viroista ja toimista suorittavan palkkauksen perusteista annetun lain täytäntöönpanosta. Annettu Helsingissä, 31. päivänä tammikuuta 1924; Asetus 60/1925 Eräiden eläkettä valtion varoista nauttivien henkilöiden eläke-eduista annetun lain täytäntöönpanosta. Annettu Helsingissä, 7. päivänä helmikuuta 1925; Asetus 61/1925 Valtion viran tai toimenhaltijan oikeudesta eläkkeeseen annetun lain täytäntöönpanosta. Annettu Helsingissä, 21. päivänä helmikuuta 1925.

⁶¹ KMSK 6-7/1937, 97.

⁶² ks. 5.1.1, s. 202.

⁶³ AKL 6-7/1928, 91.

⁶⁴ ks. 5.1.3, s. 214, Ohjesääntö.

Kahma ehdotti aistivalliskäsitteen hylkäämistä ja että kouluista puhuttaessa käytettäisiin käsitteitä kuuromykkäin- ja sokeainkoulut. Kahman esille ottama ajatus sai kannatusta, minkä mukaisesti päätettiin Suomen Aistivalliskoulujen Opettajaliitto muuttaa muotoon Kuuromykkäin- ja Sokeainopettajain Liitto. Liiton julkaisema Aistivalliskoulujen Lehti sai uudeksi nimekseen Kuuromykkäin- ja Sokeainkoulu. E. Marttinen ehdotti ”mykkä”-käsitteen poistamista ja käytettäväksi pelkästään ”kuuro”-sanaa, koska ns. puhekoulun käyneet eivät olleet mykkiä. Marttisen ajatus ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta, koska kaikki kuurot eivät käyneet puhekoulua. Väinö Illmanin mukaan sokeainkoulujen oppilaista oli vaikea sanoa, kuka oli sokea, kuka ei, sillä heikkoäkköisyyttä oli monta eri astetta. Hänen mielestään olisikin löydettävä kokonaan uudet käsitteet kuulo- ja näköaistintoiminnan vajavuuksille.⁶⁵ Kouluhallitukselle päätettiin ehdottaa, että se lakkaisi käyttämästä aistivalliskoulut- ja aistivallinen -nimityksiä ja käyttäisi niiden sijasta käsitteitä kuuromykkäin- ja sokeainkoulut sekä kuuromykät ja sokeat. Tätä esitystä noudattaen muun muassa valtiokalenterissa vuodesta 1933 alkaen mainittu nimenmuutos oli otettu huomioon.⁶⁶

Kouluneuvoksen palkkaamisasiassa vuoden 1934 opettajaliiton kokouksessa herätti ihmettelyä se, ettei kouluneuvos Kyösti Sipilän kuoltua vuonna 1931 valtion menoarvioon ollut seuraaville vuosille varattu määrärahaa uuden tämän alan kouluneuvoksen palkkaamista varten. Opettajaliiton edustajat olivat jättäneet esityksiä asian puolesta kouluhallituksen ylijohtajalle, opetusministerille ja eduskuntaryhmille tapahtuneen ”erehdyksen” korjaamiseksi. Ennakkolupauksista huolimatta määräraha oli toistuvasti pyyhitty pois valtion menoarviosta. Kouluhallituksessa oli tarkastajia ns. harjoitusaineissa, kuten voimistelussa, käsitöissä ja piirustuksessa. Tarkastajat eivät kuitenkaan olleet osastojensa täysivaltaisia jäseniä, kuten kouluneuvokset. Tarkastajat voitiin kutsua istuntoihin, mutta heidän läsnäolonsa ei ollut välttämätöntä silloinkaan, kun oli käsiteltävänä heidän omaan erikoisalaansa kuuluvia asioita. Tarkastajien palkka oli sama kuin esimerkiksi kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajien, mutta heillä ei ollut johtajien luontaisetuja. Tämän vuoksi kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajat eivät olleet kiinnostuneita oman alansa tarkastajan virasta kouluhallituksessa. Käydyin keskustelun jälkeen kokous päättyi hyväksymään kouluneuvoksen asemesta tarkastajan viran sillä edellytyksellä, että viranhaltijalla olisi oikeus olla

⁶⁵ KMSK 6-7/1931, 60-66.

⁶⁶ KMSK 6/1934, 88-89; Suomen valtiokalenteri vuodeksi 1933, 279-280.

aina läsnä kouluhallituksen istunnoissa käsiteltäessä kuuromykkäin- ja sokeainopetukseen liittyviä asioita.⁶⁷

Kokouksen toisen keskustelun alusti Juho Mustakallio aiheesta maamme sokeainkoulujen uudelleen järjestäminen. Tavoitteena hänen mukaansa tulisi Suomessakin olla koulujen jakaminen varsinaiseen oppivelvollisuuskouluun ja ammattikouluun. Kansakoulu ja ammattikoulu olivat meillä jo erotetut toisistaan⁶⁸, joten näin tulisi olla myös sokeainkoulujen kohdalla. Norjassa sokeain tietopuolinen opetus tapahtui Trondheimissa ja ammattiopetus Oslossa. Myös Ruotsissa ammattiopetus oli keskitetty Kristinehamniin. Riittävän ja monipuolisen ammattiopetuksen takaamiseksi 10-vuotinen koulu-aika tulisi meillä pidentää 12 vuoteen, jolloin oppivelvollisuuskoulu olisi 7-vuotinen ja ammattikoulu 5-vuotinen, mikä alustajan mielestä tuskin oli mahdollista lisääntyvien kustannusten vuoksi. 10-vuotinen koulu-aika jakautui jokseenkin tarkasti 6-vuotiseen tietopuoliseen ja 4-vuotiseen ammattiopetukseen. Mustakallion mielestä tietopuolinen opetus voitaisiin keskittää Kuopion sokeainkouluun ja ammattiopetus Helsingin sokeainkouluun, joka oli paremmin sijoittunut ajatellen raaka-aineiden maahantuontia ja valmiiden tuotteiden markkinointia. Erottamalla näin oppivelvollisuuskoulu ja ammattikoulu erillisiin laitoksiin saavutettaisiin kasvatuksellisesti myös se etu, että lasten ja lähes aikuisikäisten nuorten asuminen erillisissä asuntoloissa ratkaisi luonnollisella tavalla. Keskustelussa kannatettiin tehtyä ehdotusta ja opettajaliittoa kehoitettiin toimimaan esityksen mukaisesti.⁶⁹

Kirjoituksen opetus sokeainkoulussa oli yhtenä aiheena vuoden 1937 opettajaliiton kokouksessa. Alustuksen pitänyt Helsingin sokeainkoulun opettaja Line Lundmark kuvaili aluksi niitä vaikeuksia, jotka liittyivät taulun ja pistimen käyttöön pistekirjoituksessa, jossa kirjoittaminen tapahtui oikealta vasemmalle peilikuvakirjaimin ja lukeminen paperin nurjalta puolelta vasemmalta oikealle. Taulukirjoitus edellytti oppilaalta käden motoriikan hyvää hallintaa ja sorminäppäryyttä. Lundmarkin mukaan taulukirjoitus olikin saanut väistyä muiden Pohjoismaiden sokeainkouluissa ja tehdä tilaa pistekirjoituskoneelle. Line Lundmarkin

⁶⁷ KMSK 6/1934, 89-93.

⁶⁸ Asetus ammatteihin valmistavista kouluista nro 50, asetus yleisistä ammatiliskouluista nro 51, asetus ammattioppilaskouluista nro 52, 2.3.1920 sekä vastaavat muutokset em. asetuksiin 28.4.1923 nrot 123, 122, 124.

⁶⁹ KMSK 3-4/1935, 49-52.

mukaan koulun tavoitteena oli hankkia koneita niin paljon, että jokaisella oppilaalla olisi käytössään oma kone.⁷⁰

Myös lyijykynäkirjoitusta oppilaille opetettiin. Minimitavoitteena opetuksessa oli oman nimen kirjoittamistaito. Koululla oli kaksi Underwood-kirjoituskonetta, joiden lisäksi kahdella oppilaalla oli oma koneensa. Konekirjoitus oli oppilaiden keskuudessa hyvin suosittu ja konekirjoitustuntien peruuntumista pidettiin Lundmarkin mukaan hyvin valitettavana. Syksyllä 1936 eräs tyttö oli siirtynyt oppilaaksi yhteiskouluun ja oli siellä luokkansa priimus ja suoritti kirjoitustehtävät koneella. Näin alkanutta kehitystä pidettiin keskustelussa tervetulleena. Opettajien mielestä heikkonäköisten oppilaiden kirjoitus- ja lukemismahdollisuuksien parantamiseksi sokeainkouluihin tulisi hankkia työpöytiin sijoitettavia kohdevalaisimia ja suurennuslaseja. Taulukirjoitusta ei myöskään saisi unohtaa helposti mukana kuljetettavana muistiinpanovälineenä tilanteissa, joissa pistekonetta ei ole käytettävissä.⁷¹

Samassa kokouksessa tarkastaja J. K. Palomaa teki kysymyksen, eikä olisi aiheellista, että alan opettajat ryhtyisivät julkaisemaan kuuromykkäin- ja sokeainopetusta sekä kasvatusta koskevaa tutkielmasarjaa. Opetukseen ja kasvatukseen liittyvistä kysymyksistä oli julkaistu kirjoituksia oman liiton lehdessä ja luentoja oli pidetty yhteisissä kokouksissa. Palomaan mukaan tämä ei kuitenkaan taannut sitä, että tieto tavoittaisi ne nuoret opettajat, jotka olivat alastamme kiinnostuneita. Tutkielmia voitaisiin julkaista Kuuromykkäin- ja Sokeainkoulu lehden erillisenä liitteenä nimellä Suomen Kuuromykkäin- ja Sokeainopettajain Liiton julkaisu. Palomaan ehdotusta kannatettiin ja liiton keskushallitusta kehoitettiin anomaan valtion määrärahan, 3 000 markkaa, korottamista 8 000 markkaan vuodessa.⁷²

Johtajien kokouksessa Helsingissä 14.–16.3.1938 palattiin kysymykseen sokeain oppivelvollisuuskoulusta ja erillisen ammattikoulun tarpeellisuudesta. Tarkastaja J. K. Palomaan mukaan Kuuromykkäin- ja

⁷⁰ Pistekirjoituskoneessa on seitsemän näppäintä, joista yksi välilyöntiä varten. Saksalaista Picht-merkistä konetta valmistettiin vuodesta 1900 lähtien. Helsingin sokeainkoulussa 1937 oli kaksi pistekonetta, joista toinen suomalaista valmistetta.

⁷¹ KMSK 6-7/1937, 99, 104-111.

Pistekirjoituskoneiden hankintaan vuodelle 1937 oli Helsingin sokeainkoulu saanut valtion myöntämää määrärahaa 1 700 markkaa ja vuodelle 1938 10 500 markkaa kirjoitus- ja pistekirjoituskoneiden hankintaan. KMSK 1/1938, 14, 2-3/1938, 35.

⁷² KMSK 6-7/1937, 101-103.

Sokeainopettajain Liiton keskushallituksen esityksestä tämä kysymys oli otettu käsiteltäväksi kouluhallituksessa. Asiaan oli siellä kiinnitetty ansaittua huomiota, joten oli syytä odottaa, että kouluhallituksessa valmisteltaisiin esitys sokeain oppivelvollisuus- ja ammattikoulua koskevaksi laiksi ja asetukseksi ohjesääntöineen. 10-vuotisen sokeainkoulun 7–8-luokilla käsityötunteja oli 29 ja 9–10-luokilla 33 tuntia viikossa. Palomaan mukaan oppivelvollisuuskoulu voisi olla 7-vuotinen, jonka jatkona tulevan ammattikoulun ohjelmaan sisältyisi myös tietopuolista opetusta vähenevästi 12:sta 8:aan tuntia viikossa. Ammattikoulu voisi olla 3-vuotinen ja antaa siinä ajassa riittävän ammattiopetuksen, koska ammattikoulujen työvuosi oli pidempi kuin kansakoulun. Ammattiin valmentavia aineita pojille olisivat kori- ja harjatyö, verhoilu, hieronta, pianoviritys sekä musiikin opetus ja tytöille neulominen, virkkaaminen, ompelu, konekudonta, kankaankutominen, sekä taipumusten mukaan harjatöitä, hierontaa, musiikkia ja kotitaloutta.

Palomaan mukaan sokeille olisi perustettava oma itsenäinen sokeain oppivelvollisuuskoulusta erillinen kouluhallituksen alainen ammattikoulu, oppilaitos, jossa vallitsisi oppivelvollisuuskoulusta poikkeava todellisen työn henki. Työn siellä tulisi muodostua kokonaan ammatilliseksi, jossa työssä oppilaan tuli tuntea todellista ”luomistyön” iloa. Sokean tuli ammatissaan kehittyä niin pitkälle, että hän voi suorittaa täysin oppineen työntekijän näytteet. Ammattikoulu olisi tarkoitettu vain oppivelvollisuuskoulun käyneille sokeille nuorille. Myöhemmällä iällä sokeutuneiden opetus tapahtuisi edelleen ns. työkouluissa. Pojille tarkoitettu ammattikoulu tulisi sijoittaa Kuopioon, kun taas tyttöjen koulun sijoitus jäi avoimeksi.⁷³

Helsingissä vuonna 1912 pidettyä kuudetta aistivialisopetuksen konferenssia seurasi 14 vuoden väliaika ennen kuin seuraava, järjestyksessä 7. konferenssi 7.–10.7.1926 kokoontui Trondheimissa Norjassa. Paikallinen Dalenin sokeainkoulu kantoi konferenssin järjestelyvastuun, mutta varsinaiset kokoukset tapahtuivat teknisen koulun, katedraalikoulun ja vapaamuurariloosin tiloissa. Konferenssissa tylsämielisten edustajia oli 160, joiden joukossa myös langettavatautisten opettajat. Kuuromykkäin edustajia oli 100, raajarikkoisten 80 ja sokeiden 70, joten osanottajia oli yli 400, joista 15 Suomesta. Konferenssin puheenjohtajana toimi Trondheimin läänin maaherra valtioneuvos Odd Sverresson Klingenberg.

⁷³ Pöytäkirja kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajien kokouksesta 14–16.3.1938, 88-103.

Juhlajumalanpalveluksessa Trondheimin tuomiokirkossa lauloi Tonevaeld-niminen sokeainkoulun oppilaskuoro. Konferenssin yleisluennoilla esitelmöi filosofian tohtori Helga Eng lapsen ja nuorison psykologian tuoreimmista tutkimustuloksista sekä lääketieteen tohtori Alfhild Tamm lasten sanasokeudesta ja sen hoidosta.⁷⁴

Kahdeksas pohjoismainen konferenssi kokoontui Kööpenhaminaan 24.–27.6.1931. Osanottajia oli 670, joista Tanskasta 339, Ruotsista 242, Norjasta 70, Islannista 2, Saksasta 1 ja Suomesta 17, joiden joukossa 5 Helsingin ja 1 Kuopion sokeainkoulusta. Avajaistilaisuuteen toi Suomen tervehdyksen Tanskan suurlähettiläs J. A. Nyysönen. Sokeiden sektion luennoissa rehtori Gustaf Ek Tomtebodan opistosta käsitteli kysymystä, missä määrin nykyaikainen sokeainkoulu on näkevien koulun kaltainen. Ekin mukaan sokeain opetuksen ja kasvatuksen tuli pyrkiä siihen, että sokeat saisivat riittävät valmiudet elämään näkevien keskuudessa. Opettaja H. Karterud Dalenin sokeainkoulusta käsitteli kysymystä, mitä sokeainkoulu voi tehdä edistääkseen kulttuurivaihtoa Pohjoismaiden sokeiden kesken. Karterudin mukaan sokeainkoulussa tulisi opettaa naapurimaiden kieltä ja pistekirjoituksen lyhennysjärjestelmiä, jotta oppilaat voisivat harjoittaa kirjeenvaihtoa ja kirjallisuuden lainaamista naapurimaiden kirjastoista. Tutustumiskohteina olivat kuninkaallinen sokeainopisto ja sen musiikin opetus sekä Refsnaesin koulu. Sokeain sektion kokouksessa päätettiin perustaa uusi pohjoismainen aikakauslehti, koska *Tidskrift for Aandssvage og Blindesagen i Norden* -lehti osanottajien mielestä käsitteli lähes pelkästään tylsämielisten opetusta ja hoitoa.⁷⁵

Yhdeksäs Pohjoismainen konferenssi pidettiin 17.–20.6.1936 Tukholmassa. Osanottajia oli noin 800, Suomesta 40, joiden joukossa 11 sokeainopetuksen alueelta. Avajaistilaisuuteen Suomen tervehdyksen toi sosiaalihallituksen ylijohtaja J. H. Tunkelo. Lääket. toht. Olavi Kaarakka Oulusta oli tehnyt tutkimuksen vuonna 1935 Oulun läänin alueen sokeista ja mahdollisuuksista sokeuden ennaltaehkäisyyn. Kaarakka itse ei voinut osallistua konferenssiin, ja tutkimuksen esitteli Lydia Lyytikäinen. Rehtori A. O. Rösegg Oslostä esitelmöi aiheesta, onko aiheellista antaa tiedonhaluisille oppilaille tilaisuus laajempiin opintoihin sokeainkoulussa. Käydyssä keskustelussa pidettiin asiaa suotavana ja mahdollisuuksien mukaan myös toteutettavana. Rehtori Gustaf Ek loi yleiskatsauksen Ruotsin sokeainhuoltoon. Opettaja Lydia Lyytikäinen käsitteli luennossaan sokeiden oppilaiden uskonnollista hoitoa

⁷⁴ L. Lyytikäinen, AKL 8/1926, 118-122.

⁷⁵ L. Lyytikäinen, KMSK 8-9/1931, 87-91.

kouluaikana. Urkuri Per Steenberg Oslostaa luennoi Norjan sokeiden urkurikoulutuksesta. Ylivohtaja J. H. Tunkelon johdolla pidetyssä kokouksessa valittiin toimikunta valmistelemaan seuraavaa Helsingissä pidettävää viisivuotiskokousta.⁷⁶

Viisivuotistapaamisten lisäksi kokoontuivat sokeainopettajat pohjoismaisten opintoviikkojen merkeissä vuosittain 1934 alkaen. Vuonna 1934 opintoviikko pidettiin Tukholmassa, 1935 Kööpenhaminassa, 1936 Trondheimissa ja Helsingissä sokeainkoulun tiloissa 14.–20.9.1937. Pohjoismaiden lisäksi myös Tarton sokeainkoulun johtaja Karl Kask osallistui tähän tapahtumaan. Osanottajat seurasivat opetusta sokeainkoululla ja vierailivat muun muassa Onnelan lomakodissa Tuusulassa ja Lutheropistossa Järvenpäässä.⁷⁷

5.1.6 Sokeain Keskusliiton alkuvaiheet

Vuonna 1907 perustetusta Suomen Sokeain Liitosta ei tullut valtakunnallista keskusjärjestöä siitäkään huolimatta, että sensuuntainen ehdotus oli esillä sen vuosikokouksessa 1917. Jäsenistön suuri enemmistö kannatti tuolloin keskusjärjestöajatus, mutta sääntöjen mukaan asia oli käsiteltävä kahdessa yleisessä kokouksessa. Vuoden 1918 kansalaissota esti kokouksen pidon ja keskusjärjestöajatus raukesi tuolloin tähän.⁷⁸ Maan itsenäistyminen lisäsi järjestöaktiivisuutta ja 1920-luvulla perustettiin uusia sokeainyhdistyksiä, joiden lukumäärä vuoteen 1928 mennessä oli 17. Niiden toiminta tähtäsi jäsenkunnan taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseen. Syksystä 1921 alkaen Helsingin Sokeain Yhdistys järjesti ”sokeain päivät”, käsityötuotteiden myyntitytelyn, johon liittyi myös tiedotustoimintaa. Suomen Sokeain Liiton toimesta vuodesta 1924 lähtien tämä toiminta toteutettiin valtakunnallisena. Vuodesta 1930 alkaen se tunnetaan ”sokeain viikon” nimellä. Suomen Sokeain Liiton tehtäviin tuli 1930-luvun lopulla jäsenten kesävirkestystoiminnan järjestäminen, missä tarkoituksessa se osti vuonna 1936 Onnela-nimisen tilan Tuusulan Rantatien varrelta.⁷⁹

Kuotola ja Vartio ovat kirjoituksissaan käsitelleet niitä monimutkaisia keskusjärjestökeskusteluja ja kokouksia, joiden tuloksena 28.–29.1.1928 Säätytalolla Helsingissä pidetyssä kokouksessa perustettiin Sokeain

⁷⁶ L. Lyytikäinen, KMSK 6-7/1936, 90-92; KMSK 9/1936, 139-141.

⁷⁷ L. Lyytikäinen, KMSK 1/1938, 8-14; KMSK 2-3/1938, 28-35.

⁷⁸ Makkonen 1957, 42-43.

⁷⁹ Makkonen 1957, 29-30, 50; Vartio 1987, 32-33, 69.

Keskusliitto – De Blindas Centralförbund, nykyinen Näkövammaisten Keskusliitto. Yhdistysrekisteriin merkitseminen tapahtui 27.10.1928.⁸⁰ Keskusjärjestön perustamisprosessi on kertomus voimakastahtoisten henkilöiden toiminnasta, jossa haettiin tukea ajettavalle asialle aina nuoren tasavallan presidentiltä saakka. Ylitarkastaja Lauri Kuoppamäki ja vuoden 1918 taisteluissa näkönsä menettänyt Einar Juvonen, myöh. sosiaalineuvos, pystyivät ristiriitojen keskellä löytämään tyydyttävän ratkaisun avaimen.⁸¹ Keskusjärjestön luomisessa ristiriita kulminoitui lähinnä sokeain omien ja sokeain hyväksi toimivien yhdistysten väliin voimien mittelyyn, jossa sokeat pelkäsivät päätäntävällän omissa asioissa luisuvan näkevien käsiin. Eripuraa aiheutti myös yhdistysten sisällä jo hankittujen jäsenetuksien ulottaminen koskemaan myös uusia jäseniä.⁸²

Valtakunnallisen keskusjärjestön perustaminen koetteli kovasti sokeiden yhteistyöhalua ja -taitoa. Ennen kuin nämä ponnistelut olivat johtaneet tyydyttävään loppuratkaisuun, käynnistivät helsinkiläiset sokeat taloudellisesti mittavan hankkeen oman asuin- ja toimitalon saamiseksi pääkaupunkiin. Helsingin kaupunki suhtautui asiaan myönteisesti ja lahjoitti tontin osoitteesta Pengerkatu 11. Piirustusten hankinnan panivat alulle professori Eliel Saarinen ja professori Armas Lindgren. Lopulliset piirustukset laati arkkitehti Olavi Sahlbom.⁸³ Alkuperäissuunnitelman mukaan taloon tulisi kuulumaan asuinhuoneistojen lisäksi tilat sokeain lastentarhaa varten, useita työhuoneita, raaka-aineväestö ja kokoussali, jota voitiin käyttää jatko-opintojen luento- ja kerhotoimintaan sekä ”sokeille välttämättömiin” voimisteluharjoituksiin.⁸⁴

Rakennustyöt käynnistyivät helmikuussa 1928, ja ensimmäiset asukkaat muuttivat taloon seuraavan vuoden huhtikuun alussa. Talouslama ja rakennuskustannusten ennalta arvaamaton kohoaminen oli vähällä kariuttaa koko rakennustyön ja johti rakennushanketta vetäneen Helsingin Sokeain Yhdistys ry:n konkurssiin ja pakkohuutokauppaan 18.12.1930 ja sen jälkeen tapahtuneeseen yhdistyksen purkamiseen. Helsingin kaupungin ja valtion tullessa avuksi talo voitiin pelastaa alkuperäistarkoitukseen. Vuoden 1932 alusta toimintansa aloittaneen Helsingin Sokeain

⁸⁰ Kuotola 1988, 57-60; Vartio 1987, 38-44.

⁸¹ Juvosen haastattelu 18.5.1977. NKLM; Paulaharju 1990, 163.

⁸² Kuotola 1988, 75.

⁸³ AKL 3/1928, 47-48.

⁸⁴ mt.

Talo-Säätiön⁸⁵ hallituksen jäsenistä kaksi nimitti valtioneuvosto, kaksi Helsingin kaupunki ja yhden Sokeain Keskusliitto.

Sokeain Suojat, kuten talon nimi aluksi kuului, ei toteutunut alkuperäissuunnitelmien mukaan, muun muassa lastentarhalle ajatellut tilat eivät sisältyneet valmistuneeseen taloon.⁸⁶ Oman talon aikaansaaminen on kuitenkin merkittävä osoitus 1920-luvun sokeiden yrittäjähengestä.⁸⁷

5.1.7. Sokeuskorvaus

Alarik Lundbergin⁸⁸ pohjoismaisessa aistivällisopettajien kokouksessa vuonna 1912 esille ottama sokeuskorvauskysymys oli esillä samoihin aikoihin myös Suomen sokeiden kokouksissa. Tampereen Sokeainyhdistyksen kokouksissa sokeuskorvauskysymystä pohdittiin syksystä 1909 alkaen ja asian laajempaa käsittelyä varten asetettiin kaksi eri työryhmää.⁸⁹ Nämä paikallistasolla tapahtuneet pohdinnat ja tehdyt valmistelut sokeuskorvauskysymyksen viemiseksi valtiovallan päättäviin elimiin eivät tässä vaiheessa johtaneet tuloksiin epävakaan poliittisen tilanteen ja alkaneen sodan vuoksi.

1920-luvun lopulla alkanut taloudellinen lamakausi kosketti myös sokeita hieroja ja käsityöammattien harjoittajia. Käsityöammattilaiset kokivat laajenevan teollisuuden takia joutuneensa vaikeaan kilpailutilanteeseen. Vuonna 1928 perustettu Sokeain Keskusliitto otti ensimmäiseksi tehtäväkseen rahallisen avustuksen saamisen sokeiden alentuneen työkyvyn kompensoimiseksi.⁹⁰ Liiton johtokunta valmisteli luonnosehdotuksen sokeuskorvauslaiksi ja teki esityksen erillisen komitean asettamisesta selvittämään sokeiden työ- ja ammattioaloja sekä

⁸⁵ Helsingin Sokeain-Säätiön perustamislupa annettiin 7.12.1931 ja ilmoitus merkittiin rekisteriin 4.2.1932. Säätiön tarkoituksena on Helsingin kaupungissa pysyvästi asuvien sokeain elinehtojen helpottaminen. Ote säätiörekisteristä.

⁸⁶ Vartio 1982, 31-35.

⁸⁷ Kokoushuoneen seinälle maalasi taiteilija Aunola ”Jerusalemien laskeutumisen” -nimisen seinämaalauksen, joka myöhemmin peitettiin salin tultua korityöverstaaksi. 1980-luvulla maalaus on jälleen paljastettu.

⁸⁸ Ks. 4.1.9, s. 149. Kuudes pohjoismainen kokous 1912; KMSK 5/1935, 68-71 mukaan 21.3.1934 Ruotsin parlamentti on vahvistanut sokeuskorvauslain. Korvauksen suuruus on 500 kruunua vuodessa ja siihen oikeutettuja on noin 2000 sokeaa.

⁸⁹ Tampereen Sokeainyhdistyksen kokous 18.4.1911; Sokeain Airut tammikuu 1912; Kuotola 1988, 41-42.

⁹⁰ SKL jk 10.1.1929.

teettämään sokeita koskeva tilaston. Esityksiin sisältyi myös toivomus, että komiteaa asetettaessa otettaisiin huomioon sokeain opetuksen ja järjestöjen asiantuntemus.⁹¹ Vuoden 1930 valtioneuvosto asetti ”sokeain huoltokomitean”, jonka jäseninä olivat köyhäinhoidon ylitarkastaja Viljo Hytönen, ylitarkastaja Miina Sillanpää, varatuomari Einar Rotkirch, johtaja Juho Mustakallio ja hieroja Einar Juvonen. Puheenjohtajana toimi tohtori V. Hytönen ja sihteerinä maisteri A. Tunkelo. Komiteassa Mustakallio ja Juvonen olivat ns. asiantuntijajäseniä. Sokeain Keskusliitto jätti komitealle kahdeksan perusteellisesti valmisteltua esitystä, joihin kuuluivat muun muassa sokeuskorvaus, sokeita koskeva tilasto ja ammattikoulutus.⁹² Komitea sai valmiiksi mietintönsä 31.12.1932 ja jätti sen maan hallitukselle. Mietintöön sisältyi ehdotus sokeuskorvauslaiksi, jonka mukaan korvaus maksettaisiin sokeuden perusteella eikä tulojen perusteella.⁹³

Vuonna 1934 suoritettiin tilastotutkimus, jonka mukaan maassa oli 2684 täysin sokeaa henkilöä, joista miehiä 1289 ja naisia 1395.⁹⁴ Sokeuskorvauslain käsittelyn jouduttamiseksi Sokeain Keskusliitto kehotti jäsenyhdistyksiään ottamaan yhteyttä heinäkuun 1933 vaaleissa oman alueen valittuihin kansanedustajiin.⁹⁵ Päätettiin jättää tasavallan presidentille sekä pää-, valtiovarain- ja sosiaaliministerille sokeuskorvauslain tärkeyttä ja kiireellisyyttä koskeva esitys.⁹⁶ Koska jo elokuussa oli nähtävissä, että hallitus ei sisällyttäisi vuoden 1934 valtion tulo- ja menoarvioesitykseen sokeuskorvauslain edellyttämää määrärahaa, päätettiin kääntyä eduskuntaryhmien puoleen edustaja-aloitteen tekemiseksi.⁹⁷ 15.9.1933 jätettiin eduskunnan kansliaan sokeuskorvauslakialoite, jonka olivat allekirjoittaneet kuuden eduskuntapuolueen kahdeksan kansanedustajaa.⁹⁸

Asetuksen ”sokeiden avustuksesta” eduskunta hyväksyi 3.12.1934 ja sitä koskevan päätöksen valtioneuvosto antoi 9.5.1935 ja asetus astui voimaan 1.7.1935. Sokeiden avustusta koskevia uusia päätöksiä valtio-

⁹¹ SKL jk 24.1.1929, 4.9.1929 ja 4.1.1930.

⁹² SKL jk 10.3.1930.

⁹³ Kuotola 1988, 61-62.

⁹⁴ KMSK 5/1935, 68-71.

⁹⁵ SKL jk 11.5.1933 ja 14.6.1933.

⁹⁶ SKL jk 25.5.1933.

⁹⁷ SKL jk 28.8.1933.

⁹⁸ X,3. Toiv.al. N:o 32. Sarlin y. m.: Esityksen antamisesta laiksi sokeuskorvauksesta. Eduskunnalle. Helsingissä, syyskuun 15. päivänä 1933.

neuvosto antoi 16.1.1936, 20.1.1938 ja 14.5.1938.⁹⁹ Kuotolan mukaan asetuksen sisältö oli muuttunut suuresti siitä, mihin sokeat vuodesta 1912 lähtien olivat pyrkineet. Siitä ei tullut ”eläkejärjestelmän huoltoperiaatteelle perustuvaa pysyvää lakia, vaan köyhäinhoidon piiriin kuuluva avustus”. Kuotolan mukaan sokeat olivat tyytymättömiä siihen, ”että sokeiden avustus oli niin kiinteästi kytketty köyhäinhoitolautakuntien alaisuuteen ja että se oli niin ankaran holhoava”. Eniten tyytymättömyyttä aiheutti se, että avustusta maksettiin siten porrastettuna, että ansiotulojen mukaan toisille maksettiin täysimääräisesti 250 markkaa ja toisille 100 tai 150 markkaa kuukaudessa. Sokeat itse ja ”sokeiden huoltokomitea” olivat esittäneet korvauksen maksamista sokeuden perusteella ansio- tai muita tuloja huomioonottamatta.¹⁰⁰

Pohdintaa

Sotaa edeltäneet vuosikymmenet sokeainkoulujen toiminnassa vakiinnuttivat sen linjan, joka oli alkanut jo edellisen vuosisadan puolella. Pyrkimykset erottaa ammattiopetus varsinaisesta sokeainkoulusta erilliseen ammattikouluun saivat kannatusta myös kouluviranomaisten piirissä, mutta ne eivät siitä huolimatta johtaneet kaivattuun muutokseen. Oppivelvollisuuslain merkitys sokeainkoulujen kohdalla jäi varsin vähäiseksi. Kansakoulun johtokunnat eivät tiedostaneet tehtävänsä huolehtia myös sokeiden lasten kouluun lähettämisestä. Sokeiden lasten kouluuntuloikä pysytteli edelleen varsin korkeana ja useassa tapauksessa seurakunnan kirkkoherra huolehti edelleen heidän kouluun lähettämistään. Oppivelvollisuuslain merkitys pikemminkin heijastui siihen, että koulunkäynnin keskeyttäminen muodostui aikaisempaa yleisemmäksi 16 vuotta täyttäneiden keskuudessa, jolloin nämä nuoret katsoivat suorittaneensa kansakoulun oppimäärään perustuvan oppivelvollisuuden. Helsingin sokeainkoulun yhteyteen perustettu yksityinen esikoulu sai aikaan kauaskantoisen uudistuksen, jonka kautta oli mahdollista saada alle kouluikäiset lapset järjestetyn opetuksen ja kasvatuksen piiriin.

Sokeiden järjestökenttä kasvoi ja sai 1920-luvun lopulla sellaisen muodon, joka turvasi toiminnalle selkeän kasvulinjan ja etujärjestöroolin. Järjestövoimaa painostuskeinona käyttäen saatiin aikaan sokeuskorvaus, joka oli sotaa edeltävän ajan merkittävin sosiaalipoliittinen uudistus.

⁹⁹ Avustuksen suuruus 1935 oli 1 500 markkaa ja vuonna 1938 3 000 markkaa vuodessa eli 900 euroa vuoden 2003 kurssin mukaan. Ks. liite 10.

¹⁰⁰ Kuotola 1988, 78. Sokeinavustuslaki annettiin 16.5.1941 ja tuli voimaan 1.1.1942.

5.2 Helsingin kaksikielinen sokeainkoulu

5.2.1 Koulu poikkeusolojen keskellä

Vuoden 1918 kansalaissota keskeytti Helsingin koulujen toiminnan. Suomen kansanvaltuuskunnan taholta annettiin kehotuksia koulujen työskentelyn jatkamiseksi. Asia oli esillä myös Helsingin sokeainkoulun opettajakunnan kokouksessa 6.2.1918. Läsä oli lähes koko opettajakunta. Kyösti Sipilän allekirjoittamasta pöytäkirjasta käy ilmi ajankohdan vakavuus:

Kun sokeainkoulun tavallinen työskentely oli keskeytynyt sen kuulumattoman teon johdosta, johon osa väestöä oli ryhtynyt pyrkiessään laittomalla ja väkivaltaisella tavalla anastamaan hallitusvallan maassa, mutta olot nyt olivat jo sen verran ensi kuohusta asettuneet, että voi ruveta ajattelemaan elämän järjestämistä eteenpäin, oli keskustelussa yksityisten opettajain kanssa ajateltu, että tänään pidettäisiin oppilaita jonkunlaisessa toimessa klo 11-2 ja 4-6 ja olivat opettajat sen johdosta, tiedon saatuaan, laitokseen saapuneet.

Väinö Illman oli lukenut ns. Suomen kansanvaltuuskunnan ilmoituksia, joissa kehoitettiin kouluja jatkamaan työskentelyä. Illmanin mukaan oli ensin selvitettävä kouluhallituksen aistivalliskoulujen tarkastajan mielipide ja vasta sen jälkeen tehtävä päätös mahdollisesta koulutyöhön ryhtymisestä. Tämän selville saamiseksi päätettiin kokoontua uudelleen kahden päivän kuluttua. Helmikuun 8. päivänä pidetyssä kokouksessa Sipilä ilmoitti tarkastaja Forsiuksen ajatuksen olevan, että oppilaita olisi asuntolassa pidettävä käytännöllisessä toimessa, jota opettajat olisivat avustamassa. Keskustelussa painotettiin alistumattomuutta Suomen kansanvaltuuskunnan pyrkimyksille. Oppilaille pyrittiin järjestämään sen verran toimintaa, mikä oli ollut käytäntönä ns. lupapäivinä. Vuoronsa mukaan opettajat tulisivat koululle päivittäin ja valvoisivat asuntolassa klo 11–14 ja 16–18. Illman ja Ganszaug olivat periaatteellisen taipumattomuuden kannalla ja vastustivat koulutyön jatkamista missään muodossa.¹⁰¹

Helsingin sokeainkoulun samoin kuin sen läheisyydessä sijainneiden vammaiskoulujen toiminnalle aiheutti poikkeustilanteen noin vuoden jatkonut näiden koulujen varaaminen saksalaisen sotilassairaalan käyttöön.¹⁰²

¹⁰¹ HSK ok ptk 6.2.1918 ja 8.2.1918. JyMa.

¹⁰² Saksalaisen Itämeren divisioonan etujoukot saapuivat Helsinkiin 11.4.1918

Opettajakunta kokoontui seuraavan kerran kolmen kuukauden tauon jälkeen 7.5.1918. Kouluhallitukselle oli annettava selvitys koulun toiminnan järjestämisestä kapinan aikana ja opettajakunnan suhtautumisesta kapinaan, sekä miten sokeainkoulun toiminta olisi järjestettävä jäljellä olevaksi lukukaudeksi ja olisiko syytä aloittaa seuraava lukuvuosi tavallista aikaisemmin. Opettajakunnan suhtautuminen kapinaan oli kirjattu 8.2.1918 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan, josta ote päätettiin lähettää kouluhallitukselle. Koulun oppilaista suurin osa oli matkustanut kapinan aikana kotiinsa, joten senkään vuoksi koulun työskentely toistaiseksi ei ollut ollut mahdollista. Lisäksi saksalaisen sotilassairaalan sijoittaminen koulun tiloihin oli edelleen esteenä koulun normaalille toiminnalle. Työskentelyn aloittamista ennen syyskuun alkua ei pidetty tarpeellisena, koska sokeainkoulun oppikurssit eivät olleet niin tarkoin määritellyt, että ne pakottaisivat lukuvuoden aloittamiseen jo elokuun puolella. Lisäksi elintarvikepula ja odotettavissa olevat vaikeudet työainneiden saannissa asettivat omat ongelmansa koulutyön suunnittelulle. Todistuksia oppilaille kevätlukukaudesta ei voitu antaa eikä luokalta siirtoja suoriteta.¹⁰³ Pöytäkirjasta saa sen käsityksen, että sotasaarialasta huolimatta koulussa oli joitakin oppilaita, joita myös opetettiin. Käytettävissä olevista lähteistä ei selviä näiden oppilaiden lukumäärä. Suurin osa oppilaista oli kuitenkin lähetetty kotiin alkuvuodesta 1918. Opettajien tiedossa pöytäkirjan mukaan oli se, että isommilla oppilailla oli heidän ilmoituksensa mukaan töitä kotona, ”niin etteivät he ainakaan ennen syyskuun 1 päivää voisi tulla”.¹⁰⁴

3.10.1918 pidetyssä kokouksessa käsiteltiin oppilaiden vuosimaksun suuruutta. Kouluhallitus aistiviälliskoulujen johtajille 25.9.1918 lähettämässään kiertokirjeessä oli esittänyt opettajakunnalle kysymyksen, olisiko mahdollista väliaikaisesti korottaa oppilaiden vuosimaksua. Opettajien mielestä 250 markan suuruinen vuosimaksu oli ”mitättömän pieni” niihin etuihin nähden, mitä oppilailla oli. Lisäksi monien oppilaiden vuosimaksua oli alennettu 50 prosenttia, joskus vieläkin enemmän. Sitä

ja sen kenttäsairaala Das Bayr. Feldlazarett 23 otti käyttöönsä 15.4. Diakonissalaitoksen, Raajarikkoisten työkoulun, Helsingin sokeainkoulun ja Sokeain miesten työkoulun tilat, yhteensä 380 hoitopaikkaa. Upseerit hoidettiin Diakonissalaitoksella, muu sotaväki mainittujen koulujen tiloissa. Silmä- ja kirurgiset hoidot keskitettiin Raajarikkoisten työkouluun, iho- ja sisätautitapaukset sokeainkouluille. Helsingin sokeainkoulu vapautui sairaalakäytöstä keväällä 1919. Sota-arkisto Ostsee-Division H1521/G4/2/9; Vuolle/Hämäläinen 2001, 24.

¹⁰³ HSK ok ptk 7.5.1918. JyMa.

¹⁰⁴ mt.

paitsi monet olivat vapaaoppilaita. Opettajakunnan yksimielinen päätös oli se, että tuona syksynä kouluun otettujen ja otettavien oppilaiden osalta olisi perittävä säädetty vuosimaksu 250 mk vähentämättömänä. Kokous ei osannut päättää siitä, voitiinko aiemmin oppilaille myönnetyt edut ottaa pois. Kokous piti kohtuullisena vuosimaksun korottamista vähintään 100 prosentilla eli 500 markkaan. Korotettu vuosimaksu saattaisi kuitenkin koitua esteeksi kouluun pääsyyllä monen vähävaraisen ja kunnan avusta riippuvan sokean lapsen kohdalla.

Mutta jos ja niin pian kun on olemassa keinoja – esim. koulupakko, joka sokeihinkin lapsiin nähden on kipeän tarpeen vaatima – joilla aikaansaataisiin, ettei sokeita maksun takia tarvitse eikä heitä voida jättää kouluun toimittamatta, olisi asianmukaista, että asunnosta, ravinnosta ja hoidosta suoritettava maksu korotettaisiin ainakin 500 markkaan.¹⁰⁵

Seuraavissa opettajakunnan kokouksissa 6.11.1918 ja 11.3.1919 käsiteltiin opettajien palkkaukseen ja yhdistystoimintaan liittyviä asioita. Jälkimmäisessä kokouksessa Kyösti Sipilä ilmoitti, että aistivialliskoulujen opettajaliitolle oli hyväksytty säännöt ja liitto muodostettu opettajakuntien edustajien kokouksessa Jyväskylässä 21.–22.12.1918.

Sokeainkoulun tilat olivat vapautuneet saksalaisen sotilassairaalan käytöstä ja koulun työskentely voi nyt jatkua normaalisti. Koulun oppilaat kahta lukuun ottamatta olivat palanneet jatkamaan koulunkäyntiä. Ruotsalaiselle valmistavalle luokalle oli otettu yksi uusi tyttöoppilas.¹⁰⁶

Kun kevätlukukausi oli päässyt alkamaan vasta maaliskuussa, päätettiin toukokuussa pidetyssä kokouksessa tehdä kouluhallitukselle esitys, että kevätlukukausi saisi jatkua kesäkuun 14. päivään saakka. Kesäkuun kokouksessa niille oppilaille, joiden koulunkäynti oli jatkunut 10 vuotta, päätettiin antaa mahdollisuus jatkaa koulussa vielä yhden vuoden ajan viimeaikaisten koulunkäynnin häiriöiden vuoksi. Päästötodistuksen halusi ottaa kuusi oppilasta. Pöytäkirjasta ei selviä, kuinka moni halusi

¹⁰⁵ HSK ok ptk 3.10.1918. JyMa. Syksyllä 1918 normaalioloissakaan Helsingin sokeainkoulu ei olisi ottanut uusia oppilaita. Kuopio vuorojärjestyksen mukaan otti 10 uutta oppilasta, neljä poikaa ja kuusi tyttöä. Vuosimaksua käsiteltäessä opettajakunta otti sen kannan, ettei asetuksella säädettyä vuosimaksua korotettaisi. ”Niin kauvan kuin ei ole koulupakkoa sokeisiin nähden, on pidettävä koulumaksut suhteellisesti alhaalla.” Opettajakunnan mielestä tähän saakka annettuja vuosimaksujen alennuksia tulisi myöntää vain erittäin sääliittävissä tapauksissa. KSK vk 1918–19, ok ptk 30.10.1918. JyMa.

¹⁰⁶ HSK ok ptk 6.11.1918, 11.3.1919. JyMa.

jäädä ylimääräiseksi vuodeksi. Seuraava lukuvuosi päätettiin aloittaa syyskuun 2. päivänä 1919.¹⁰⁷

Koulun työskentely pääsi näin jatkumaan suunnitellussa muodossa. Oppilaiden kesävirkestystoimintaa varten vuonna 1909 hankittu Wälkama-niminen pientila Tuusulan Rusutjärvellä myytiin johtaja Kyösti Sipilälle, koska kiinteistöön sidotuilla lahjoitusvaroilla oli muutakin käyttöä.¹⁰⁸

Koulun päiväjärjestys samoin kuin oppikirssitkin säilyivät lähes muuttumattomina edelliseen kauteen verrattuina. Pistekirjoitukselle painettuja oppikirjoja oli vähän ja niiden joukossa vanhojakin painoksia. Kaarlo Virkki kertoo muistelmissaan, että vielä 1930-luvulla käytössä oli vuonna 1904 painettu maantiedon oppikirja, jonka mukaan ”metsissämme kasvaa muutamia roskapuita, kuten visakoivua, jota käytetään esimerkiksi riihien lämmittämiseen”.¹⁰⁹ Oppikirjoina käytetyistä kansakoulun kirjoista vain osa oli painettu pistekirjoitukselle, jolloin opettajan tai oppilasasuntolan hoitajan oli luettava läksyjä ääneen. Koululla olivat suurikokoiset puuhun veistetyt Suomen ja Euroopan kartat, joiden lisäksi hankittiin Saksasta paperimassaan puristettuja karttoja ja maapallo. Kirjoituskoneiden käyttö äidinkielen opetuksessa lisääntyi 1930-luvun jälkipuolella. Koululle hankitun kahden kirjoituskoneen lisäksi muutamilla oppilailla oli omat kirjoituskoneensa.¹¹⁰

Musiikin opetuksessa koululla oli kaksi tuntiopettajaa, joista Annikki Mikonsaari¹¹¹ opetti laulua ja Laina Nieminen¹¹² pianon- ja urkujensoit-

¹⁰⁷ HSK ok ptk 13.5.1919, 12.6.1919. JyMa.

¹⁰⁸ HSK ok ptk 12.6.1919. JyMa; ks. 4.2.4.

¹⁰⁹ Karvinen 2004, 50.

¹¹⁰ ks. 5.1.5, s. 221, Lundmarkin kirjoituksen opetus HSK:ssa; Karvinen 2004, 49.

¹¹¹ Annikki Mikonsaari s. 17.7.1884 Lappeen pitäjä, Viipurin musiikkikoulu 30.5.1908, Helsingin Musiikkiopisto 1908–09, teor. laulunopettajatutkinto prof. Robert Kajanuksen edessä 15.4.1909. Käytännölliset kokeet Helsingin suom. tyttökoulu 14.4.1910 ja Sortavalan seminaarin harjoituskoulu 28.1.1911. Tullut laulunopettajaksi Helsingin sokeainkouluun 1.9.1913. HSK onk. JyMa.

¹¹² Laina Nieminen s. 12.2.1890 Hollola, k. 5.1.1975 Lahti. Menetti näkönsä tulirokon seurauksena 8-vuotiaana, HSK opp.nro 130 1903–12. Suoritti Helsingin Musiikkiopiston kurssin ja opiskeli pianon- ja urkujensoittoa Oskar Merikannon johdolla. 1919–59 HSK:n musiikinopettaja ja vuodesta 1952 alkaen myös laulunopettaja. Piano- ja orkesterin lukumäärä vaihteli vuosittain 10–20 välillä. Keväisin järjestettiin julkiset oppilaiden musiikinäytteet. Oman koulun ja Sokeain kirjaston tarpeisiin Laina Nieminen jäljensi pistekirjoitukselle lähes 1000 sävelteosta. HSK ol ja Salme Kotkatlahden opl. JyMa; Lehtivaara

toa. Näiden soittimien lisäksi yksityisopetusta oli mahdollisuus saada myös viulun- ja sellonsoitossa. Yksityistunnit kustannettiin koulun lahjoitusrahoista, samoin kuin koulun puhallinseitsikon opettajan palkkio. Puhallinseitsikon lisäksi koululla oli oma sekakuoro ja mieskvartetti.¹¹³ Suomessa omaksutun käytännön mukaan sokeainkoulun laulunopettajana toimi näkevä henkilö. Näin oli siksi, että ryhmäopetukseen liittyvä kurin- ja järjestyksenpito katsottiin sellaiseksi, että se ei ollut sokean opettajan hallittavissa. Yksityisopetus sitä vastoin oli mahdollista sokeallekin opettajalle.¹¹⁴

Ylimääräisenä aineena Helsingin sokeainkoulussa opiskeltiin esperantoa. Tämän kansainvälisen apukielen opetus oli alkanut jo kevätlukukaudella 1909, jolloin tohtori Hjalmar Niko Runeberg järjesti kurssin esperantosta kiinnostuneille. Koulun opettajien ja oppilaiden lisäksi kurssiin osallistui myös joukko koulun entisiä oppilaita.¹¹⁵ 1910-luvulla esperantonopettajana toimi myös maisteri Vilho Setälä.¹¹⁶ Hänen jälkeensä esperantonopettajana toimi koulun musiikinopettaja Laina Nieminen.¹¹⁷

5.2.2 Koulun johtajat

Vuonna 1904 Helsingin sokeainkoulun johtajaksi tullut Kyösti Sipilä hoiti tätä virkaa vuoteen 1926, jolloin hänet nimitettiin Valter Forsiuksen seuraajaksi kouluhallitukseen aistivälliskoulujen kouluneuvoksena.¹¹⁸ Johtajakaudellaan Kyösti Sipilä osallistui sokeain järjestötyöhön toimien Suomen Sokeainliiton puheenjohtajana vuosina 1908–13 ja 1919–22.¹¹⁹ Sen ohella hän oli myös Sokeain Airut – Tidning för Finlands blinda-lehden päätoimittaja vuosina 1912–27.¹²⁰ Myös vuonna 1928 perustetun Sokeain Keskusliiton perustamisvaiheisiin Sipilä osallistui aktiivisesti,¹²¹

S. Kajastus 5A/1959, 4-6.

¹¹³ Pekka Mäkelän haastattelu 9.3.1999. Mka.

¹¹⁴ ks. 4.1.5, s. 126, A. A. Pekurin matkakertomus.

¹¹⁵ HSK vk 1918–19. JyMa.

¹¹⁶ SAKL 1/1923, 11.

¹¹⁷ HSK ok ptk 22.5.1926. JyMa.

¹¹⁸ Kyösti Sipilä Aistivällisten opetuksen kouluneuvos vt. 1.10.1926, vak. 1.1.1927. Somerkivi 1979, 170.

¹¹⁹ Makkonen 1957, 11.

¹²⁰ Vartio 1988, 333-335.

¹²¹ Kuotola 1988, 55-56.

mutta tultuaan nimitetyksi kouluneuvokseksi kouluhallitukseen hän vetäytyi sivuun sokeiden järjestötoiminnasta.

Kyösti Sipilän johtajakauden vaikein vaihe liittyi vuoden 1918 kansalaissotaan, jolloin Helsingin sokeainkoulun toiminta keskeytyi ja koulun tilat otettiin saksalaisen armeijaosaston sairaalakäyttöön. Rauhan palattua Helsingin sokeainkoulun toiminta palasi ennalleen vasta syksystä 1919 alkaen. Erityisesti alle kouluikäisten lasten esikoulun aikaansaamisesta tuli Kyösti Sipilälle ja hänen puolisolleen Lydia Sipilälle tärkeä tehtävä, jonka seurauksena yksityisin varoin ylläpidetty esikoulu Helsingin sokeainkoulun yhteydessä aloitti toimintansa marraskuussa 1929.¹²²

Kyösti Sipilää Helsingin sokeainkoulun johtajana seurasi Juho Mustakallio, joka ennen tätä oli toiminut opettajana Kuopion sokeainkoulussa.¹²³ Juho Mustakallio sai johdettavakseen kaksikielisen koulun, jonka oppilasmäärä 1920-luvun puolivälissä oli noin 40, joista 1/4 oli ruotsinkielisiä. Mustakallion ruotsin kielen taito ei ilmeisestikään ollut riittävän hyvä, minkä vuoksi hän saattoi jäädä vähän etäiseksi ruotsinkielisten opettajien ja oppilaiden keskuudessa. Koululla oli oma kielilautakunta, josta eronneiden johtaja K. Sipilän ja opettajatar N. Westerstrählen tilalle valittiin johtaja J. Mustakallio ja apuopettajatar A. Kynberg. Lautakunnan muut jäsenet olivat opettaja E. Wepsäläinen ja opettajatar L. Federley.¹²⁴ Kaikesta päättäen Juho Mustakallio oli hyvin pidetty ja arvostettu johtaja koulun henkilökunnan ja oppilaiden keskuudessa. Mustakallion työtoveri Eero Häkkinen luonnehti häntä sokeainkoulun opettajana ja johtajana työhönsä luonteelleen ominaisella vakavuudella suhtautuvana. Häkkisen mukaan Mustakallio oli tunnettu tunnollisena opettajana ja hyvänä kasvattajana. Rauhaa rakastavana hän pyrki kaikin tavoin lieventämään ympärillään ilmeneviä ristiriitaja. ”Hän on kaikissa tilanteissa säilyttänyt spartalaisen tyyneytensä ja

¹²² AKL 6/1930, 43; Sokeain lasten esikoulun kannatusyhdistys r.y., NKLA.

¹²³ Juho Mustakallio syntyi Kuopiossa 1.10.1879, yo. 1900, fil. kand. 1905, kasvatustutkimus 1905, opettajanäytteet sokeainkoulussa 1907 ja kuuromykkäinkoulussa 1908, josta alkaen toimi opettajana sokeainkoulussa, johon sai nimityksen virkaan 1911 ja hoiti sitä vuoteen 1927, jolloin siirtyi johtajaksi Helsingin sokeainkouluun. Mustakallio suoritti opintomatkoja 1908 Ruotsiin ja Norjaan ja 1911 Saksaan ja Itävalta-Unkariin. Koulutyön ohessa Juho Mustakallio osallistui myös sokeiden järjestötoimintaan muun muassa Suomen Sokeain Liiton varapuheenjohtajana ja Sokeain Keskusliiton hallintoneuvoston puheenjohtajana ja johtokunnan jäsenenä. KMSK 7-8/1939, 103-104; KMSK 7-9/1944, 77-78.

¹²⁴ HSK ok ptk 3.9.1927. JyMa.

mielenmalttinsa ja sillä tavoin voittanut kaikki vaikeudet.”¹²⁵ Koulun oppilaan Lauri Hellevaaran mielestä Juho Mustakallio oli leppoisa mies, isähahmo eikä hän ollut mitenkään ahdasmielinen.¹²⁶ Tosin oppilas Kaarlo Virkki antaa muistelmissaan Juho Mustakalliosta jonkin verran toisenlaisen kuvan:

*Koulun opettajakunta muodostui pääosin naimattomista naisista, millä seikalla ilmeisesti oli yhteys koulussa vallitsevaan moraaliin. Mutta totta on, että johtaja Juho Mustakalliolla oli perhe, mutta se ei estänyt häntäkään pitämästä seksuaalisuutta suurena syntinä. Hän sijoitti saarnaansa ja rukoukseensa miltei päivä kuin päivä varoituksen sanan epäsiiveellisuuden vaaroista.*¹²⁷

5.2.3 Käsitöiden opetus

Käsitöiden opetuksella ammattitaidon saavuttamiseksi oli sokeainkouluissa keskeinen asema. 45 viikkotunnin määrästä käytettiin käsitöihin kahden viimeisen kouluvuoden aikana 33 tuntia eli 73,3 prosenttia oppitunneista. Tämän lisäksi monet oppilaat tekivät käsitöitä myös vapaa-aikanaan lisätäkseen näin oppilastöiden myynnillä saatavia työrahoja.¹²⁸

Ensimmäisenä koritöiden opettajana Helsingin sokeainkoulussa toimi Väinö Illman.¹²⁹ Entisenä koulun oppilaana hän oli monipuolisesti pereh-

¹²⁵ KMSK 7-9/1944, 78-79.

¹²⁶ Lauri Hellevaara, s. 10.4.1929, esikoulun oppilas 1935–36, koulun oppilas 1937 alkaen, HSK opp.nro 375. Haastattelu 8.8.1997 ja 14.6.2004. Mka.

¹²⁷ Kaarlo Virkki s. 27.12.1921, k. 11.4.1997, HSK opp.nro 307 1929–39, hieroja, käsityöntekijä, liikemies, Sokeain Keskusliiton pääsihteeri 1960–71, Aamulehden toimittaja 1972–85. HSK ol. JyMa; Karvinen 2003, 59.

¹²⁸ ks. 5.3.3, s. 269.

¹²⁹ Oskar Väinö Illman s. 29.10.1872 Tammisaari, k. 13.11.1937 Turku. HSK opp.nro 34 1882-92. Täydensi ammattiopintoja Kristinehamnin ja Oslon työkoulussa ja tuli Helsingin sokeainkoulun ensimmäiseksi korityönopettajaksi 1894 ja hoiti virkaa kuolemaansa saakka. Opintomatkoja hän suoritti Lontooseen, Kööpenhaminaan ja useihin Saksan sokeainkouluihin. V. Illman oli Suomen Sokeain Liiton perustajajäsen ja hoiti sen luottamustehtäviä noin 20 vuotta. KMSK 8-9/1937, 124-126.

Kokouksissa Illman otti terävästi kantaa esille tulleisiin asioihin ja jäi usein yksin mielipiteineen. Näin esimerkiksi 7.2.1935 pidetyssä kokouksessa, jossa opettajakunta kannatti valtakirjan antamista kaksi vuotta asuntolan johtajattaren virkaa hoitaneelle henkilölle. Päätöksen johdosta Illman saneli pöytäkirjaan ruotsiksi eriävänä mielipiteenään, ettei hän vastusta valtakirjan antamista

tynyt opetettavaan aineeseen. Tämän johdosta koulun ammattiopetus kohosi vähitellen sille tasolle, jolla se oli ollut Kuopion koulussa jo 20 vuotta aikaisemmin. Illman painotti korityöammatin monipuolisuutta, jonka mukaan ammatin harjoittajan oli hallittava lukuisten korimallien lisäksi myös huonekalujen valmistustapa. Hänen tiukat ohjeensa ja vaatimuksensa johtivat kerran siihen, että yläluokkien oppilaat tekivät lakon, koska luvattujen uusien korimallien opetus vain siirtyi ja siirtyi.¹³⁰ Illmanin murteellisella suomella lausuttuja lempilauseita olivat: ”Sinun tahto pitää olla lujempi kuin pajun tahto” ja ”Koeta nyt täällä yksi loimi on ylös, toinen alas. Purka pois ja teke uudesti.”¹³¹

Väinö Illmanin jälkeen koritöiden opettajaksi tuli Otto Kuokkanen, joka aloitti viransijaisena 14.11.1937. Kuokkanen oli monipuolisen käsityökoulutuksen saanut henkilö, joka nautti suurta arvontoa oppilaskunnan keskuudessa.¹³²

Harjansidonnain- ja veistonopettajana toimi vuosina 1901–39 Juhani Makkonen.¹³³ Hän oli vaativa opettaja, joka korosti oppilailleen siistin ja hyvännäköisen työn merkitystä. Valmistettava tuote oli siistittävä ja viilaa käytettiin paljon saumojen tasaamiseen ja oikean muodon anta-

henkilökohtaisista syistä, vaan ainoastaan omantunnon tähden ja koulun edun vuoksi. Koulun asuntolan johtajattarelta oppilaiden äidillisenä kasvattajana oli hänen mukaan vaadittava enemmän hyviä avuja kuin muilta opettajilta. Koulun vanhana oppilaana ja opettajana hän sanoi tunteneensa sijaiset mukaan luettuna kahdeksan johtajatarta, joten hänellä oli vertailukohtia. Illman myönsi valtakirjan saaneen henkilön monet hyvät ominaisuudet, mutta hän ei ollut tarpeeksi äidillinen asuntolan johtajattareksi. HSK ok ptk 7.2.1935. JyMa.

Uudesta asuntolan johtajattaresta totesi muistelmissaan tuonaikainen oppilas Kaarlo Virkki: ”Minun on sanottava, ettei hänen olisi pitänyt koskaan hankkiutua sellaiseen tehtävään kuin sokeiden lasten suuren joukon sijaisäidiksi. Kukaan meistä tuskin piti tuosta hieman neuroottisesta ja itsevaltaisesta naisesta”. Karvinen 2003, 45.

¹³⁰ Pekka Mäkelän haastattelu 9.3.1999. Mka.

¹³¹ Karvinen 2003, 55.

¹³² Kuokkanen Otto, s. 28.7.1904 Nurmes. Helsingin Puuteollisuusammattikoulu 1926, aliupseerikoulu 1928, Taideteollisuuskeskuskoulu puuseppien kurssi 1929, kasvatusopin approbatur Helsingin yliopisto 1935, opetusnäytteet ja tietopuolinen tutkinto Helsingin sokeainkoulu 22.5. ja 27.5.1937. HSK opl. JyMa.

¹³³ Juhani Makkonen s. 2.7.1884 Lappeenranta. Makkonen suoritti Lappeenrannan käsiteollisuuskoulun ja täydensi opintojaan Helsingin Käsiteollisuusyhdistyksen kursseilla sekä Taideteollisuuskeskuksessa piirustuksessa ja työliopissa. Makkosen tehtäviin kuului asuntolan johtajattaren kanssa hoitaa oppilaiden valvontaa asuntolassa. HSK opl. JyMa.

miseen kaksiosaiseen puuhun sidotuille harjoille. Saumat oli viilattava ja hiottava santapaperilla moneen kertaan. Hyvän ja kelvollisen jäljen aikaansaamiseksi hiottua pintaa oli kostutettava ja kuivumisen jälkeen vielä hiottava ja pölyt pyyhittävä ennen maaliöljykäsittelyä. Lukukauden mittaan valmistuneiden tuotteiden määrä saattoi jäädä varsin vaatimattomaksi.¹³⁴ Veistossa useimmat oppilaat saivat tyytyä puukonpäiden ja muiden vastaavien pienesineiden valmistukseen, mutta taitavimmat heikkonäköiset oppilaat saivat harjaannusta myös huonekalujen valmistuksessa. Koulusta päästessään heille annettiin puusepän ammatissa tarvittavat työkalut.¹³⁵

Tyttöjen käsityönopeuttajana toimi 2.9.1924 alkaen Tellervo Niininen.¹³⁶ Hänen oppilaansa Annikki Peltonen kuvaili haastattelussa 10.6.2004 Niinisen opetusmenetelmiä. Peltosen mukaan perehdyttäminen käsitöihin aloitettiin paksun langan pujottamisella suurisilmäiseen ryijyneulaan. Harjoittelu jatkui ohuemmalla langalla pienempisilmäiseen neulaan. Oppilaat, joilta tämä ei onnistunut, saivat kehittää taitojaan pujottelutyöllä metallipuikotelineessä. Ns. sorminyöriharjoituksissa lanka pujotettiin sormiin muodostettujen silmukoiden läpi, jolloin tuloksena oli paksua ”sorminyöriä”. Peltosen mukaan harjoittelulanka oli usein erittäin paksua, samanlaista, jota käytettiin neulomisen alkuharjoittelussa. Kun nyörin teko sujui vaivattomasti paksulla harjoituslangalla, oli mahdollista siirtyä ohuempaan lankaan. Ohuimmillaan nyörilanka oli suunnilleen

¹³⁴ Näin on muistellut Kaarlo Virkki. Hänen mukaan hyväntahtoista pienikokoista opettajaa saatettiin joskus vähän kiusatakin. Kun Makkosen oli hankala ulottua soittamaan ruokakelloa, oppilaat asettivat lattialle kellon alle sanomalehden muka korokkeeksi. Karvinen 2003, 52-53.

¹³⁵ Björn Wilhelm Lindroosin haastattelu 1962. NKLM.

¹³⁶ Hilja Tellervo Niininen o.s. Loimaranta, s. 18.5.1905 Helsinki, H:gin Suomalainen Tyttökoulu 1921, H:gin Käsityöseminaari 1924, auskultoinut H:gin Suomalainen Tyttölyseo ja H:gin sokeainkoulu 1923–25, todistus käsityönopeustaidosta H:gin suomalainen tyttölyseo 1924, tietop. käsityönopeuttajatutkinto ja käyt. opetusnäytteet 14.4. ja 21.4.1926 H:gin sokeainkoulu, kasvatustieteen approbatur 20.9.1926, nimitetty kahdeksi koevuodeksi H:gin sokeainkoulun käsityönopeuttajattaren virkaan 21.12.1926 alkaen, valtakirja mainittuun virkaan 28.12.1928. Kuukauden opintomatka kesällä 1924 Riian, Tarton ja Tallinnan käsityöseminaareihin, tutustunut käsityönopeutukseen Tomtebodan ym. sokeainkouluissa Ruotsissa 1927, kankaankudonnan kursseihin Ruotsissa 1929, Oy Neoviuksen konekutomakurssi maaliskuu 1933, Kreetta Pohjanheimon kankaankudonnan teoriakurssi syyslukukausi 1936, erokirja 31.8.1963. HSK opl. JyMa.

samanvahvuista kuin ns. sukkalanka. Paksu harjoituslanka oli laadultaan sellaista, ettei se jakautunut. Nyörejä tehtiin myös kaksipiikkisessä ja vähän vaikeammassa nelipiikkisessä pienessä puutelineessä. Lanka kierrettiin puupiikkien ympäri aina samaa järjestystä noudattaen. Jokaisen piikin alin silmukka nostettiin ylempään silmukan yli. Valmis nyöri tuli piikkien välisestä reiästä.¹³⁷

Neulomisen opiskelu aloitettiin yleensä ”oikean” silmukan harjoittelusta. Koska tehtävää sen oppimiseksi oli toistettava, käytettiin kestäväää, monisäikeistä lankaa. Peltosen mielestä nyt voitiin jo neuloa patalappu. Kun oli opittu ”nurjan” silmukan valmistus, tie oli avattu neulekäsitöille. Silmukoita vaihtelemalla voitiin muodostaa ruutukuvioita, joita neulottiin esimerkiksi kaulahuiveihin. Sukat, lapaset, villahousut, puserot ja villatakit oli pian opittu valmistamaan. Yksilölliset erot vaihtelivat suuresti, ja kirjoneulonta oli jonkinlainen koetinkivi, joka erotti käsityötaipumuksia omaavat tytöt muista oppilaista. Myös reikämallit ja muut vastaavat näppäryydet oli tyttöjen omaksuttava. Hartiahuivien neulominen mutkikkaita malleja käyttäen ohuesta kaksisäikeisestä langasta vaati jo taitoa. Myös ns. palmikkomallien neulominen, jossa tarvittiin apupuikkoa ja monenlaista silmukointia yhdessä eriväristen lankojen hallinnan kanssa, onnistui sekin asiasta kiinnostuneelle näppärsormiselle käsityötaidoissa edistyneelle oppilaalle. Myös töiden viimeistely, kuten neuletöiden ompelu, opetettiin siihen kykeneville. Virkkaaminen ja parsiminen oli myös opittava. Kuvaavaa oli näiden taitojen arvostuksessa esimerkiksi se, että kymmenennen luokan tytöt saivat joululahjaksi useimmiten parsimasienen, virkkuukoukun, saksat, mittanauhan ja muita käsityövälineitä sekä ompelukorin.¹³⁸

Kankaankudontaa opetettiin siihen taipumuksia omaaville oppilaille. Tarkoitusta varten oli koulussa neljät kangaspuut. Esimerkiksi maton kudonnassa käytetty menetelmä oli se, että kudekerät laitettiin opettajan suunnittelemaan järjestykseen ja oppilas opetteli ulkoa raidoituksen ja eteni kudonnassa ohjeen mukaan. Opettajan sanelun mukaan oppilaat kirjoittivat pistekirjoitukselle neuleohjeet, joihin liitettiin mallitilkku kyseisestä neuletyöstä. Neuleohjeet yhdessä mallitilkkujen kanssa muodostivat työkansion/työkansioita, joista asiakkaat sitten voivat tilata haluamiaan tuotteita. Todistukseen tuli tilanteen mukaan oma arvosaana virkkaamisessa, parsimisessa, neulomisessa, kankaankudonnassa sekä harjansidonnassa, jota myös opetettiin tytöille. Sormia kulutta-

¹³⁷ Annikki Peltosen HSK opp.nro 478, 1948-58, haastattelu 10.6.2004.

¹³⁸ mt.

va harjansidonta tarjosi useimmille neuletoihin verrattuna paremmat ansiomahdollisuudet.¹³⁹

5.2.4 Liikuntakasvatus

Poikien voimistelunopettajana toimi vuosina 1919–20 johtaja Kyösti Sipilän poika, opiskelija Arvo Sipilä. Hänen jälkeensä tehtävää hoiti kapteeni Aarne Pesola alkaen vuodesta 1921. Pesola oli koulutukseltaan upseeri, joka hoiti kuoronjohtajan, myyjän ja voimistelunopettajan tehtäviä. Musiikki oli lähellä hänen sydäntään, ja usein voimistelutunti kului pianolla soitettua musiikkia kuunnellen. Usein hän myös kertoi oppilaille konserteista, joissa oli käynyt ja joskus hän kutsui oppilaat konserttiin, jossa hänen johtamansa kuoro lauloi. Tällöin konsertin väliajalla hän harppoi penkkien yli poikien luo kysymään, mitä he pitivät kuoron esityksestä. Keväällä 1931 Aarne Pesola tarjosi sokeainkoulun mieskvartetille lentomatkan Suomenlahden yläpuolella. Kvartetti esiintyi lennon aikana pienelle kuulijakunnalle, mikä Pesolan mukaan merkitsi hänen uransa korkeinta esiintymislavaa. Voimistelunopetuksessa Pesola harrasti kilpailulajeja. Suosittuja lajeja olivat tankoon ja köyteen kiipeäminen, erilaiset hyppyt, kuten ns. pukkiihyppy hevosen yli, rekkiihyppy, ristipujottelu tikapuilla ja tasapainopuomilla seisominen. Kapealla puomilla seisomisaika mitattiin kellolla, ja parhaimmat pysyivät puomilla yli kolme minuuttia. Pesola oli nuorukaisikään ehtineille oppilaille hyvä opettaja ja opastaja koulun ulkopuoliseen elämään.¹⁴⁰

Liikuntatunneilla koulun yläluokilla harrastettiin yleisurheilua, kuten vauhdittomia hyppyjä ja heittoja ja juoksua. Hiihtoa ja luistelua ei voitu harrastaa koulun ahtaalla tontilla. Ne pojat, jotka näkivät jonkin verran, kävivät luistelemassa Kallion urheilukentällä eli Brahiksella. Koulun voimistelusalit oli varsin tilava ja telinekokoelmaltaan hyvin varustettu. Virkin mukaan kapteeni Pesola oli valitettavasti enemmänkin taiteilija kuin liikuntahenkkinen. ”Voikkatunnit hän mieluiten istui mukavassa nojatuolissa ja kertoili mukavia tarinoita kuin innostui meitä höykyttämään.”¹⁴¹

¹³⁹ Annikki Peltosen HSK opp.nro 478, 1948-58, haastattelu 10.6.2004.

¹⁴⁰ Teollisuusneuvos Pekka Mäkelä s. 27.1.1913, k. 23.3.2002, HSK opp.nro 252, 1921–31. Elämäntyönsä Pekka Mäkelä teki Hellaspiano Oy:n tuotannonjohtajana, minkä ohessa hän osallistui aktiivisesti Sokeain Keskusliiton toimintaan johtokunnan jäsenenä ja puheenjohtajana. HSK ol. JyMa; Haastattelu 9.3.1999. Mka.

¹⁴¹ Karvinen 2003, 50.

Aarne Pesola oli kiireinen mies, jonka tehtävät koulun ulkopuolella johtivat joskus siihen, että hän ei ehtinyt koululle pitämään voimistelutuntia. Silloin hän soitti oppilaalle, joka hänen puolestaan ”höykytti poikia”. Vilho Lehto oli ns. heikkonäköinen oppilas, liikunnallisesti aktiivinen, jonka puoleen Pesola kääntyi silloin, kun itse oli estynyt saapumaan koululle. Paitsi omaa voimisteluryhmää, Lehto ohjasi myös alemmalla luokalla olevien poikien voimistelua. Lehdon mukaan näistä järjestelyistä koulun johto tuskin oli tietoinen. Itse hän ei saanut voimistelutuntien vetämisestä mitään korvausta. Aarne Pesola palkitsi mieluummin koko luokkaa kutsumalla pojat kotiinsa kahville.¹⁴²

1930-luvun kuluessa urheilutoiminta oppilaiden keskuudessa oli hyvin vilkasta. Poikien liikuntaharrastuksia ohjasi vapaa-aikana Olli Makkonen, opettaja Juhani Makkosen poika. Hän innosti poikia voimisteluun ja erityisesti yleisurheiluun. Olli Makkosen kannustavalle toiminnalle Vilho Lehto antaa suuren arvon. Vauhditonta kolmiloikkaa Lehto muistaa hypänneensä 7,90 metriä. Sen kuitenkin ylitti vielä 5 cm:llä koulukaveri Elmer Rentola. Rekkihyppyä harjoitettiin vain ulkona. Parhaat ylittivät neljän metrin rajan, Lehto jopa 4,60. Kouluaikana alkanut liikuntaharrastus antoi Lehdon mukaan hänelle jatkuvan kiinnostuksen fyysisen kunnon hoitamiseen.¹⁴³

Ystävyysottelut Kuopion koulun kanssa olivat alkaneet jo 1920-luvun puolella ns. kotirataotteluin, joiden tulokset puhelimitse tai kirjeitse ilmoitettiin toiselle osapuolelle. Lajeina olivat 50 metrin juoksu, kuulantyyttö, vauhditon kolmiloikka, rekkihyppy ja kohonta eli leuanveto. Toukokuussa 1939 Helsingin koulun urheilujoukkue, Vilho Lehto sen mukana, matkusti Kuopioon siellä käytävää kilpailua varten. Opettaja Aarne Pesola ei ollut joukkueen mukana, vaan sitä johti opettaja Otto Kuokkanen. Jostain syystä mitään ottelua Kuopiossa ei käyty, vaan helsinkiläiset tutustuivat kaupungin lisäksi kouluun ja sen oppilaisiin. Tämä oli ensimmäinen kerta, jolloin maan sokeainkoulujen oppilaat kohtasivat toisensa suuremmalla joukolla.¹⁴⁴

Aarne Pesola, joka siis itse ei ollut mukana Kuopion matkalla, kirjoittaa koulun vuosikertomukseen 1938–39:

Lajeina tällä kertaa paitsi pakollisia 50 m. juoksua ja kohontaa, vauhditon kolmiloikkaus- ja korkeushyppy sekä kuulantyyttö. Kil-

¹⁴² Vilho Lehdon haastattelu 8.8.1997. Mka. Lehto s. 22.10.1919, k. 21.8.2002 Vesilahti. HSK opp.nro 302, 1929–39. HSK ol. JyMa.

¹⁴³ mt.

¹⁴⁴ mt.

pailun, joka Kuopion koululle erikoisen epäedullisista olosuhteista (tavallista myöhäisempi kevään tulo) johtuen suoritettiin ystävyysotteluna (ei siis koskenut kiertopalkintoa) voitti Helsingin koulu. Mainitun kiertopalkinnon ovat yhdessä lahjoittaneet OLY Stockman ja E. Lindroosin Kultasepäntiike. Kolmelle parhaalle oppilaalle ensinmainittu liike antoi kehoituspalkintona parin piikkikenkiä.¹⁴⁵

Koulun pihalla pidettyihin voimistelutunteihin sisältyivät kaikki vauhdittomat hypyt, pesäpallon heitto ja kuulantyöntö, 50 metrin juoksu, mutta myöskin ryhmittäin kilpailuluontoisina erilaiset viestit, kuten ns. ruotsalaisviesti, rekki- ja keinuhyppy jne. Varttuneemmat oppilaat saivat tilaisuuden myös keskipitkien matkojen harjoitteluun. Halukkaat ja siihen pystyvät oppilaat suorittivat poikien urheilumerkkikokeita. III luokan merkin sai kuluvana vuonna seitsemän oppilasta. II luokan merkin suoritti kolme oppilasta sen jälkeen, kun SVUL:n suostumuksella 2000 metrin murtomaajuoksu voitiin suorittaa tasamaalla. Lisäksi yksi pojista suoritti III luokan voimistelumerkkikokeet.

Lukuvuonna 1938–39 ruotsinkielisillä pojilla oli opettajana Lars Andersson. Fyysinen kasvatus käsitti pääasiassa voimistelua, jossa pääpaino oli ryhti- ja tasapainoharjoituksissa käyttäen ns. ruotsalaisen voimistelun välineitä. Tuntien lopuksi järjestettiin leikkejä tai kilpailuja. Keväällä harjoitettiin urheilua, kuten juoksua, kuulantyöntöä, hyppyjä ja kävelyä.¹⁴⁶

Tyttöjen voimistelunopettajana toimi Hilja Nylenius, joka oli tullut koulun palvelukseen vuonna 1912. Hän oli voimistelunopettajakoulutuksen saanut, täysin kaksikielinen henkilö ja siten pätevä toimimaan tässä tehtävässä. Oppilaiden mielestä Hilja Nylenius oli vaativa opettaja, joka tamburiinia lyöden, joskus myös laulaen, tahditti tyttöjen marssia. Tunnit yleensä alkoivat järjestäytymisellä riviin, joka sitten lähti kiertämään salia aluksi marssien, sen jälkeen juosten. Rivin pysähdyttyä tapahtui sen jako kahteen tai useampaan osaan. Permantoliikkeitä seurasivat telineharjoitukset pujottelutikapuilla, nojapuilla, joskus myös rekillä.

”Vaikka minulla oli voimistelussa kymppi, en päässyt kiipeämään kattoon.” Kertoja oli tullut kouluun 12-vuotiaana. Hän oli heikkonäköinen, eikä ennen sokeainkouluaan tuloa ollut käynyt kansakoulua. Sokeainkoulussa hän joutui hoitamaan ”juoksutyön” ja apulaisen tehtäviä, joita hän teki mielellään. Vaikka kiipeäminen ei onnistunutkaan, hän

¹⁴⁵ HSK oppiennätykset 1938–39. JyMa.

¹⁴⁶ mt.

piti voimistelusta paljon ja jatkoi voimistelua säännöllisesti kouluajan jälkeenkin.¹⁴⁷

Toisen oppilaan kertoman mukaan tyttöjen voimisteluharjoituksiin ei sisällynyt kilpailua eikä hänen muistamansa mukaan myöskään yleisurheilua. Koulun pihalla oli palloleikkejä, mutta useimmiten ulkona pidetyt voimistelutunnit käytettiin kävelyretkiin, jotka suuntautuivat Eläintarhaan tai Kaisaniemeen. Kävelyretkien aikana opettaja Nylenius kertoi oppilaille kukista ja muista kasveista, joissa oli havaittavissa kevään tai syksyn tulo. Kertoja tuli aluksi esikouluun, josta 9-vuotiaana siirtyi varsinaiseen kouluun. ”Olen ollut sokea syntymästäni saakka. Minulla oli itseäni nuorempia ja vanhempia sisaruksia, joiden mukana sain osallistua kaikenlaisiin askareihin ja leikkeihin, joten en ollut mitenkään avuton.” Opettaja Nylenius neuvoi aivan kädestä pitäen, jos jokin liike ei onnistunut. ”Katso, kun vanha ope tekee”, oli usein kuultu lausahdus. Hän antoi karamellin oppilaalle, joka pääsi kiipeämään kattoon. ”Monet sen saivat, mutta yrityksestä huolimatta jäin ilman palkintoa.” Koulun puolesta työtöillä oli voimistelupuvut ja tossut. Suihkua ei ollut, vaan peseytyminen oli suoritettava ”pesupenkin” ääressä.¹⁴⁸

Hilja Nyleniuksen mukaan luokkien III–IV voimistelunopetuksessa seurattiin H. Jalkasen Voimisteluohjelmia oppikouluja varten vuosikurssien 1–4 ohjelmista ja luokkien VI, VIII ja X opetuksessa em. kirjan vuosikurssien 5–7 ohjelmista sokeille oppilaille sopivia vapaaliikkeitä. Molemmilla osastoilla on harjoitettu urheilumerkkisuorituksia.

Ruotsinkielisten tyttöjen voimistelunopettajana oli Ingeborg Jung. Poikien ja tyttöjen liikuntaleikeissä luokilla I–III oli oppikirjana *Sånglekar från Nääs I–II*, minkä lisäksi useita muita laululeikkejä sekä juoksu- ja palloleikkejä. Tyttöjen II–VIII luokkien voimistelussa oppikirjana oli *Elli Björksténin Kvinnogymnastik*, lisäksi ohjelmassa oli juoksu- ja palloleikkejä sekä kansantanssua. Toukokuussa harjoitettiin ulkoilmaleikkejä ja kävelyä koulun ympäristössä.¹⁴⁹

Partiotoiminta sai laajaa kannatusta Suomen koulunuorison keskuudessa 1920–30-luvuilla. Se ulottui myös Helsingin sokeainkoulun oppilaiden keskuuteen ja sai siellä innostuneen vastaanoton. Partiotoiminta toi oppilaille lisää liikunnan mahdollisuuksia, muun muassa käynnit uimahallissa ja monimuotoisen leiritoiminnan. Osallistuminen partiotilai-

¹⁴⁷ Mailis Ratilainen o.s. Kankaanpää s. 1.3.1915 Viipuri, k. 22.12.1999 Helsinki, HSK opp.nro 291, 1927–35. HSK ol. JyMa; haastattelu 29.8.1997. Mka.

¹⁴⁸ Martta Jalonen o.s. Heininen, s. 26.7.1926 Keuruu, HSK opp.nro 364, 1935–47. HSK ol. JyMa; haastattelu 8.8.1997. Mka.

¹⁴⁹ HSK oppiennätykset 1938–39. JyMa.

suuksiin koulun ulkopuolella lisäsi oppilaiden mahdollisuuksia liikkua kaupungilla. Koulun ulkopuoliset vartionjohtajat myöskin osaltaan toivat oppilaille uusia yhteyksiä muiden nuorten harrastusmaailmaan. Sokeainkoulun opettajista Salme Kotkatlahti käynnisti partiotoiminnan tyttöjen keskuudessa ja opettajakunnan kokous 18.5.1936 myönsi koulun lahjoitusvaroista 225 markkaa partiopukujen hankintaan. Tämä on ensimmäinen maininta koulun asiakirjoissa partiotoiminnan alkamisesta. Koulun toimintakertomuksissa 1937–38 ja 1938–39 on tyttöjen partioinnista selostus, kun poikien toiminnasta ei ole minkäänlaista mainintaa. Haastattelujen mukaan sokeainkoulun poikien vartiot kuuluivat Normaalilyseon partiopoikiin. Partiopuseron lisäksi poikien asuun kuului sini-vihreä huivi. Oppilaat osallistuivat retkiin ja partiotapahtumiin, joissa oppaina toimivat Normaalilyseon pojat. Kaartin maneesissa pidetyssä juhlatilaisuudessa oppilas Vilho Lehto palkittiin aktiivisuudesta Mannerheim-soljella. Eräs pojista halusi kuitenkin erota partiotoiminnasta, minkä johtajatar kielsi. Tällöin pari muuta poikaa liittyi tähän eroamisliikkeeseen, joka tuomittiin poliittisena kannanottona.¹⁵⁰

Sokeainkoulun tyttöoppilaiden keskuudessa toimi Kalliotytöt-niminen lippukunta. Syksyllä 1938 lippukuntaan kuului 21 ja keväällä 1939 23 jäsentä. Lippukunta oli jaettu kolmeen vartioon, joita johtivat ylioppilas Ruth Molin, tuomari Helvi Maukola ja opettaja Maija Kuitunen. Lippukunnan johtajana toimi opettaja Salme Kotkatlahti. Eri vartiot pitivät keskenään kokouksia kerran viikossa. Vuoden kuluessa oli viisi lippukunnan jäsentä suorittanut I luokan, neljä II luokan ja yksi III luokan. Toukokuussa oli kolmipäiväinen lippukunnan kevätleiri Tuusulan Onnelassa. Syysmyyjäisten tuotto oli 619 ja keväällä saatu lahjoitus 1150 markkaa. Kaikki lippukunnan jäsenet ottivat kesäksi partiotoittoa seuraavan syksyn myyjäisiä varten. Koulun ruotsinkieliset tytöt muodostivat oman osaston KFUK:n yhteydessä.¹⁵¹

Anni Collanin mukaan Helsingin sokeainkoululla vartionjohtajina toimivat koulun ulkopuolelta tulleet henkilöt, siis eivät koulun opettajat. Hänen mielestään siitä oli partiotyölle ollut suurta etua, sillä opettajan oli vaikeaa, miltei mahdotonta olla oppilaittensa kanssa tavallisena toverina, jolle juuri johtajan vaikutus vartiossa perustui. Onhan sokealle aivan toista joskus saada tavata muitakin ihmisiä kuin koulun väkeä.

¹⁵⁰ Vilho Lehdon haastattelu 8.8.1997; haastattelut Leevi Ahtolan, s. 15.5.1923, HSK opp.nro 313, 1931–41, Lauri Hellevaaran, s. 10.4.1929, k. 10.12.2005, HSK opp.nro 375, 1937–47 sekä Vilho Kantolan s. 6.3.1924, HSK opp.nro 331, 1933–41, kanssa 7.7.2004. Mka. HSK ol. JyMa.

¹⁵¹ HSK ok ptk 18.5.1936; HSK vk 1937–38 ja 1938–39. JyMa.

Collanin mukaan partiotoiminta sokeain keskuudessa tulisi aloittaa mahdollisimman varhain, kuuerojen parissa vasta 14-vuotiaana. ”Taito-merkkejä on sokeille sovitettu parikymmentä ja niihin tehty vastaavanlaisia muutoksia.”¹⁵²

5.2.5 Ruotsinkielinen osasto omaksi kouluksi

Sokeainkouluista annettujen asetusten mukaisesti vuonna 1892 Helsingin sokeainkoulusta tuli kaksikielinen. Vuonna 1904 kouluun perustettiin tilapäinen ruotsinkielinen osasto, jonka asema virallistettiin vuonna 1934. Asetusten mukaan koulussa annettavan tietopuolisen opetuksen tuli tapahtua oppilaan äidinkielellä, kun taas asuntola ja harjoitusaineiden opetus olivat yhteiset kaikille oppilaille. Vähitellen suomenkieliset oppilaat muodostivat enemmistön, johon kielellinen vähemmistö joutui mukautumaan. Näin he myös omaksuivat auttavan, monet hyvänkin suomen kielen taidon. Vastavuoroisesti myös ruotsi tuli tutuksi kieleksi suomea puhuville oppilaille. Tuon ajan oppilaat ovat ilmaisseet tyytyväisyytensä tähän ”kielikylpyyn”, kuten haastatellut Fredrik von Zansen, Evald Pettersson ja Leevi Ahtola.¹⁵³

1930-luvun puolenvälin jälkeen heräsi koulun opettajakunnan sisällä kysymys ruotsinkielisten oppilaiden saamasta opetuksesta ja kohtelusta. Koulun opettajakunnan, samoin kuin muunkin henkilökunnan ruotsin kielen taito näytti heikentyneen. Tästä kehityksestä huolestuneina Else-Maj Johansson ja Sylvia Weikkola lähettivät kouluhallitukselle 12.3.1936 suomenkielisen anomuksen, jossa tekivät esityksen oman, Helsingin sokeainkoulusta erillisen ruotsinkielisen sokeainkoulun perustamisesta.¹⁵⁴ Tämä kirje ei näytä johtaneen minkäänlaisiin toimenpiteisiin. Lisäilykettä Johanssonin ja Weikkolan toiminnalle antoi ilmeisesti 1930-luvun kielikiista. Maaliskuussa 1936 koulussa oli 64 oppilasta, joista 12 ruotsinkielisiä. Seuraavana syksynä oppilaiden määrä kohosi hyvin voimakkaasti, minkä aiheutti kouluhallituksen 28.2.1936 kansakouluntarkastajille ja johtokunnille lähettämä kirje, jossa niitä kehoitettiin huolehtimaan sokeiden ja heikkonäköisten oppilaiden lähettämisestä sokeainkouluun.¹⁵⁵ Kun ruotsinkielisten oppilaiden määrä yleensä oli

¹⁵² Pöytäkirja kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajien kokouksesta 14.–16.3.1938, 31–32.

¹⁵³ Haastattelut: von Zansen 1.11.1962, NKLM; Ahtola 10.6.1997, Pettersson 10.10.2003. Mka.

¹⁵⁴ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, s. 12, Kouluhallitukselle 12.3.1936. KA.

¹⁵⁵ Kouluhallitus kiertokirjeellä kansakouluntarkastajille ja johtokunnille

vaihdellut viidestä kymmeneen, kohosi se lukuvuonna 1936–37 19:ään koko oppilasmäärän ollessa 82. Ruotsinkielisten osuus oli siten lähes 1/4. Oppilasmäärän voimakas kasvu merkitsi myös ahtautta asuntolatiloihin. Vaikka ohjesäännön mukaan oppilaita olisi voitu sijoittaa ”hyviksi tunnettuihin” yksityiskoteihin, tätä mahdollisuutta käytti vain kaksi helsinkiläistä oppilasta, jotka asuivat kotonaan. Tässä tilanteessa vastuunsa tiedostaneet ruotsinkieliset opettajat Else-Maj Johansson ja Sylvia Weikkola päättivät uudelleen kääntyä viranomaisten puoleen muutoksen saamiseksi hankalaksi koettuun tilanteeseen. 15.3.1937 valtioneuvostolle osoittamassaan kirjeessä he tekevät jokseenkin samansisältöisen esityksen kuin vuotta aikaisemmin kouluhallitukselle jättämässään suomenkielisyssä anomuksessa, mikä nyt johti jatkotoimenpiteisiin. Johansson ja Weikkola esittivät seuraavaa:

Helsingin sokeainkoulu, joka on aiemmin ollut ruotsalainen koulu, on nykyisin muuttunut suomalaiseksi kouluksi, johon toistaiseksi on sisällytynyt ruotsalainen osasto, jolla on kaksi aineopettajaa tietopuolista opetusta varten. Muu yleinen opetus, samoin kuin oppilasarunko, ovat yhteiset suomalaisen koulun kanssa. Tässä oppilaitoksessa on tilanahtaus käynyt yhä ilmeisemmäksi, jota osoittaa oppilaiden määrässä tapahtunut muutos. 1920 oppilaita oli 41, 1922 44, 1923 40, 1924 39, 1925 40, kun nyt 1937 82, josta ruotsalaisia 19.¹⁵⁶

Aikaisemmin Johanssonin ja Weikkolan mielestä koulun opettajakunta oli ollut ruotsinkielentaitoinen, joten ruotsalaiset oppilaat olivat tulleet ymmärretyiksi oppilasarunkolassaan. Lisäksi he saivat opetuksen yhteisillä käsityö- ja harjoitustunneilla omalla äidinkielellään yhtäläisesti suomenkielisten oppilaiden kanssa. Heidän mukaansa olosuhteet olivat tältä osin viimeksi kuluneiden vuosien aikana täysin muuttuneet.

Koulun johtaja ja oppilasarunkon johtajat hallitsevat miltei pelkästään suomen kielistä, suurin osa opettaja- ja palvelushenkilö-

20.2.1935 oli vakavasti muistuttanut oppivelvollisuuden täytäntöönpanoasetuksen 1.7.1921 4. §:n mukaisesta velvollisuudesta ilmoittaa kouluhallitukselle piirissään olevat kuurot ja sokeat lapset elokuun 5. päivään mennessä. Kouluhallitus joutui toistamaan saman ilmoitusvelvollisuuden 28.2.1936 lähettämällään kirjeellä, jossa se virkavelvollisuuden laiminlyöntiin vedoten muistutti tarkastajia ja johtokuntia niille annettun ilmoitusvelvollisuuden hoitamisesta.

KH III Dc 2, Kansanopetusosasto, kiertokirjeet 1934–39, nro 611 20.2.1935 ja nro 632 28.2.1936. KA.

¹⁵⁶ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, s. 1, Till Statsrådet 15.3.1937. KA.

kunnasta samalla tavoin. Kun nyt ruotsalaiset sokeat lapset, jotka tavallisimmin tulevat ruotsalaiselta maaseudulta ja ovat yksinomaan ruotsiapuhuvia, äkillisesti joutuvat uuteen ympäristöön, jossa puhutaan heille vierasta kieltä ja jossa ei ymmärretä heidän kieltään, ilmenee usein monia lisävaikeuksia.¹⁵⁷

Johanssonin ja Weikkolan mielestä nämä kielivaikeudet synnyttivät ristiriitoja koko kouluajan. Jos yleinen kielteinen asenne ruotsin kieltä kohtaan tulisi vallitsevaksi myös sokeainkoulun piirissä, oli heidän mielestään selvää, ettei tässä koulussa parhaalla tahdollakaan olisi mahdollista ruotsalaisten oppilaiden hyväksi luoda sellaista myötätunnon, hyvätahdon ja ymmärryksen ilmapiiriä, minkä tulisi olla edellytyksenä suotuisalle kasvatustyölle. Myös äidinkielen kehitys jäisi puutteelliseksi, koska oppilaat kuulisivat äidinkieltään ainoastaan tietopuolisen opetuksen tunneilla. Tämä puolestaan vaikuttaisi haitallisesti oppilaiden kokonaiskasvuun ja kehitykseen. Näihin syihin vedoten oli jo usean vuoden ajan yritetty saada aikaan erillinen ruotsinkielinen sokeainkoulu siinä kuitenkaan onnistumatta.

Me kaksi ruotsalaisten oppilaiden opettajaa oman vastuumme heistä tuntien ja monen vuoden antamalla kokemuksella olemme tulleet siihen lujaan vakaumukseen, että me näissä olosuhteissa emme voi toivotulla menestyksellä jatkaa työtämme. Samoin ei liene eduksi suomalaiselle koululle, että tämä jatkuva ”ärsytystekijä”, ruotsalaiset oppilaat, säilytetään sen sisällä.¹⁵⁸

Siihen viitaten, ettei valtio pakottanut näkeviä ruotsalaisia kansakoululaisia tai vastaavasti kuuroja suomenkielisiin kouluihin, kääntyivät Johansson ja Weikkola valtioneuvoston puoleen anomuksella, että seuraavana vuonna aikaan saataisiin ruotsinkielisiä sokeita ja heikkonäköisiä lapsia varten erillinen koulurakennus, jossa he voisivat kehittyä taipumustensa mukaan. Sen jälkeen nykyisen koulun tilat olisivat tyydyttävät suomenkielisiä oppilaita varten. Edelleen, jos silloisen koulun menoista suhteellinen osuus siirrettäisiin ruotsalaiselle koululle, ei anottu järjestely lisäisi mainittavammin valtion kustannuksia. Anomuksen liitteenä oli yksilöity ehdotus erillisen ruotsalaisen sokeainkoulun perustamisesta. Koulua varten voitaisiin vuokrata Helsingin sokeainkoulun läheisyydestä jokin huvila, kuten Eläintarha 5 (omisti rakennusmestari Pitkänen) tai Eläintarha 8 (professori Luther). Vuosivuokra olisi 30–50 000 markkaa.

¹⁵⁷ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, s. 1, Till Statsrådet 15.3.1937. KA.

¹⁵⁸ mt.

Johtajasta alkaen koululle tulisi täysi henkilökunta. Ammattiopetuksen antamiseen esityksen tekijöiden mukaan olisi mahdollista anoa yksityisiä varoja. Helsingin sokeainkoulun yhteydessä toiminut yksityinen sokeain lastentarha olisi sen toiminnan kehittämiseksi ja turvaamiseksi saatettava valtion avun piiriin. Jos näin kävisi, soveltuisi lastentarha hyvin sijoitettavaksi samaan taloon ruotsalaisen koulun kanssa. Kumpaisellakin koululla olisi erilliset huoneet, opettajat ja henkilökunta, mutta yhteinen talous, yhteinen ruoka- ja kokoussali ja piha-alue, joita kumpikin koulu käyttäisi eri aikoina. Tämä järjestely olisi ollut taloudellisesti edullinen ja olisi edustanut jo silloin 30 henkilön taloutta ilman että kumpaisellekaan koululle olisi minkäänlaista haittaa toisistaan. Hankkeen toteuttamista varten valtion tulisi varata vuodelle 1938 riittävä määräraha tähän tarkoitukseen.¹⁵⁹

Opetusministeriö 19.3.1937 kouluhallitukselle lähettämällään kirjeellä pyysi lausuntoa Else-Maj Johanssonin ja Sylvia Weikkolan tekemään anomukseen. Tarkastaja Palomaa kouluhallituksesta lähetti 23.3.1937 asiakirjan Helsingin sokeainkoulun johtajalle pyytäen koulun opettajakunnan ja johtajan omaa henkilökohtaista lausuntoa tehtyyn anomukseen. Johtaja Mustakallio esitteli 6.4.1937 pidetyssä opettajakunnan kokouksessa kouluhallitukselta saapuneen kirjelmän, jonka mukana oli Johanssonin ja Weikkolan valtioneuvostolle tekemä anomus. Sen johdosta syntyi vilkas ja laaja keskustelu, jossa yleensä puollettiin ruotsinkielisen sokeainkoulun oikeutusta. Pöytäkirjasta on pyyhitty yli sana ”erillisen” ja sanan ”perustamista” päälle on kirjoitettu ”sen oikeutusta”. Koska kouluhallitukselle annettavaa perusteltua lausuntoa tässä kokouksessa ei katsottu voitavan tehdä, niin valittiin käydyn keskustelun pohjalta tätä tehtävää varten erillinen toimikunta, johon tulivat opettajat Kaarina Vaher, Line Lundmark ja Salme Kotkatlahti.¹⁶⁰

Opettajakunnan kokouksessa 14.4.1937 pöytäkirjan 4. pykälässä käsiteltiin toimikunnan valmisteleva lausuntoehdotus. Opettajat Johansson ja Weikkola poistuivat kokouksesta käsittelyn ajaksi. Lausunnon mukaan Helsingin sokeainkoulu ei ollut vasta nyt muodostunut suomalaiseksi kouluksi, vaan tämä oli tapahtunut jo 1894, joskin opettajakunnan suomalaistuminen oli tapahtunut vasta 1930-luvulla. Silloisten opettajien ruotsin kielen taitoa ei pidetty huonompana kuin edellisen

¹⁵⁹ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, s. 3, Förslag till inrättande av en särskild svensk blindskola, 15.3.1937. KA.

¹⁶⁰ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, kirje Nro 634 Helsingin sokeainkoulun johtajalle 23.3.1937. KA; HSK ok ptk 6.4.1937. JyMa.

opettajapolven suomen kielen taitoa. Tästä huolimatta kieliongelmaa ei koulussa ollut esiintynyt ennen kuin silloiset ruotsinkieliset opettajat sen nostivat esille.

Mitä tulee opettajien kielenkäyttöön, on käsityötunneilla opetettu ruotsinkielisiä oppilaita ruotsiksi, niin kuin kouluhallituksen tämänkeväinen tarkastus osoitti, ja on seurustelu oppilaiden kanssa tuntien ulkopuolella tapahtunut oppilaiden käyttämällä kielellä. Koulun johdolla ja opettajilla on riittäviksi katsotut kielitodistukset ja kielitaito.

Kun ruotsinkielinen lapsi tuli kouluun, niin hän voi tulla ymmärretyksi omalla äidinkielellään. Opettajat torjuivat jyrkästi syytöksen, etteivät olisi suhtautuneet ruotsinkielisiin oppilaisiin samalla tavalla kuin suomenkielisiin oppilaisiin. Erikielisten oppilaiden keskinäinen suhde toisiinsa oli tähän saakka koulussa ollut ilahduttavan hyvä. Ruotsinkieliset oppilaat Helsingin sokeainkoulussa eivät koskaan olleet olleet mikään ärsytyskohta. Jos siis ruotsinkielisen osaston erottamista perusteltiin jonkinlaisella kielisorrolla, jota Helsingin sokeainkoulussa väitettiin harjoitettavan, opettajat vaativat, että nämä koko laitosta, sen johtoa ja opettajakuntaa halventavat syytökset ja viittailut todistettaisiin. Heidän mukaan esitetyillä perusteluilla ei ollut aihetta puoltaa ruotsinkielisen osaston erottamista omaksi kouluksi. Myös ruotsinkielisten oppilaiden kielitaidon kannalta opettajakunta lausunnossaan piti silloista käytäntöä parempana kuin anomuksessa suunniteltua. Silloisen käytännön vallitessa oppivat ruotsinkieliset oppilaat vaivattomasti jo kouluaikanaan myös suomen kielen tovereiltaan.

Tämä on heille erittäin suuri etu, kuten ruotsinkielisetkin vanhemmat yleensä jo myöntävät. Sokeat joutuvat parhaisinkin tapauksissa omaan pieneen piiriinsä suljetuiksi. Jos ruotsinkielisiltä oppilailtamme vielä riistetään heidän suomen kielen taitonsa ja suomalaiset toverinsa, tulee heidän elämänsä vielä paljon yksinäisemmäksi ja ahtaammaksi. He eivät silloin voi ottaa osaa sokeain yhdistystoimintaankaan.

Anomuksessa esitettyihin toimenpiteisiin ei opettajakunnan mielestä ollut syytä ryhtyä senkään vuoksi, että Helsingin sokeainkoulun laajentamista ja korjausta koskevat suunnitelmat olisivat edelleen tarpeelliset, vaikka ruotsalainen osasto muuttaisi pois. Oli myös selvää, etteivät koulun ylläpitokustannukset suunnitellun siirron johdosta sanottavasti vähenisi. Mitä taas tuli ehdotukseen erillisen ruotsinkielisen sokeainkoulun pe-

rustamisesta, tulisi siitä turhan pieni. Tässä koulussa oppilaiden sekä opettajien ja henkilökunnan suhde tulisi olemaan yhdentoista suhde yhteentoista. Oppilasmatrikkelin mukaan ruotsinkielisten oppilaiden määrä oli ollut keskimäärin alle kymmenen, mikä poikkeuksellisesti ”koulupakon” säätämisen jälkeen oli noussut 19:ään. Anomuksen tekijöiden ehdotus lastentarhan yhdistämisestä ruotsinkieliseen kouluun olisi joka suhteessa mahdoton ajatus, sillä siinä hän valtion kustannuksella valmennettaisiin suomalaisia oppilaita ruotsinkielistä koulua varten. Opettajakunta ehdottikin koulun maineen ja työrauhan säilymisen vuoksi, että ruotsinkielinen osasto siirrettäisiin Porvoon ruotsinkielisen kuuorojenkoulun yhteyteen. Tällöin päästäisiin kaikkein pienimmillä kustannuksilla, koska silloin ei tarvittaisi ehdotuksessa mainittua suurta henkilökuntaa ja harjoitusaineiden opetuskin tapahtuisi ainakin osaksi silloisten opettajien toimesta.¹⁶¹

Opettajakunnan lausunnosta kuvastuu se jännittänyt ilmapiiri, minkä oli aiheuttanut ruotsinkielisten opettajien valtioneuvostolle 15.3.1937 tekemä anomus ruotsinkielisen opetuksen uudelleen järjestämisestä. Opettajat torjuivat anomuksessa esitetyt väitteet ruotsinkielisten oppilaiden syrjinnästä, samoin kuin sen, että heidän ruotsinkielisen taitonsa ei täyttäisi viranhoidolle esitettyjä vaatimuksia. He myös toivat esille hyvin perustellusti sen, miten tärkeää pienelle ruotsinkieliselle oppilasjoukolla ja sen myöhemmälle elämälle merkitsisi auttava suomen kielen taito ja yhteistyö suomenkielisten sokeiden kanssa. Ikään kuin lisätäkseen vettä ”keskustelun myllyyn” he ehdottivat ruotsinkielisen sokeiden opetuksen siirtämistä Porvoon kuuromykkäinkoulun yhteyteen, mikä toimenpide olisi täysin eristänyt pienen ruotsinkielisen oppilaiden joukon.

Omassa vastineessaan johtaja Mustakallio, joka virka-asemansa vuoksi toimi puheenjohtajana 14.4.1937 pidetyssä kokouksessa, sanoi yhtyvänsä opettajakunnan yksimieliseen kannanottoon, mutta kielsi millään tavoin vaikuttaneensa lausunnon sisältöön tai muotoon. Vastineessaan hän jatkoi, että kun koulun ruotsinkielisen osaston opettajat anomuksessaan puhuivat myös johtajan ruotsinkielisen taidosta, katsoi Mustakallio velvollisuudekseen mainita, että

vaikka en voikaan sanoa hallitsevani ruotsin kieltä, osaan sitä kuitenkin niin paljon, että kun oppilas ruotsiksi minulle asiansa esittää, ymmärrän sen hyvin, ja kun minä hänelle ruotsia puhun, ymmärtää

¹⁶¹ Op.min. A.D. 385/93, Kouluhallitukselle 23.4.1937, liitteenä pöytäkirjaote 14.4.1937. KA.

hän minua. Käytännössä olen tarkasti pitänyt kiinni siitä, että olen puhunut oppilaan käyttämää kieltä.

Mustakallio torjui sen ajatuksen, että hän itse tai opettajat olisivat harjoittaneet ruotsinkielisten oppilaiden parissa suomalaisuuspropagandaa. Hän ei myöskään ollut havainnut, että ruotsinkieliset oppilaat tuntisivat olevansa lapsipuolen asemassa opettajien tai suomenkielisten oppilastovereiden kohtelun vuoksi. Vaikka ruotsinkielinen osasto siirrettäisiinkin pois, se ei poistaisi vallitsevaa ahtautta, joskin 15–19 oppilaan vähennys lieventäisi asuntolatilojen ahtautta. Näihin seikkoihin viitaten Mustakallion mielestä ruotsinkielinen osasto tulisi erottaa erilliseksi muualle sijoitetuksi sokeainkouluksi, mikäli se taloudellisesti katsottaisiin mahdolliseksi.¹⁶²

Else-Maj Johansson ja Sylvia Weikkola omassa vastineessaan 13.5.1937 totesivat, että heidän tarkoituksensa ei ollut ollut kajota yksityiskotiin Helsingin sokeainkoulun toiminnassa. Enempien väärinkäsitysten välttämiseksi he katsoivat tarpeelliseksi selvittää joitakin tosiasioita kaikella kunnioituksella niitä henkilöitä kohtaan, joita asia koski.

He korostivat, että vika ei ollut henkilöissä, vaan järjestelmässä, jossa ruotsinkieliset oppilaat pakotettiin suomenkieliseen kouluun ja suomenkieliseen asuntolaan tietopuolisen opetuksen saamiseksi ruotsin kielellä. Kyselemällä oppilailta heidän kokemuksistaan olisi mahdollista selvittää opettajakunnan esittämien väitteiden todenperäisyys. Asuntolan ahtaus oli kiistämätön tosiasia, sillä äskettäin yksi ruotsinkielinen oppilas sijoitettiin asumaan suomenkieliseen perheeseen, minkä lisäksi kahden ruotsinkielisen lapsen oppilashakemus evättiin syksyllä 1936 oppilasasuntolan ahtauden vuoksi. Lausunnon mukaan johtaja Mustakallio oli itsekin myöntänyt puutteellisen ruotsin kielen taidon syyksi siihen, että hän ei voi antaa minkäänlaista opetusta ruotsinkielisille oppilaille, mikä oli sitten johtanut siihen, että Johansson ja Weikkola sanoivat joutuneensa omalla kustannuksella palkkaamaan ruotsinkielisen papin vanhempien oppilaiden uskonnon opetusta varten.¹⁶³ Myöskään

¹⁶² Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, Kouluhallitukselle 23.4.1937 kirje Nro 112. KA.

¹⁶³ Ohjesäännön mukaan johtajan tehtäviin kuului pitää laitoksessa juma-lanpalveluksia ja hartaushetkiä, joihin tehtäviin hän voi kutsua muitakin siihen halukkaita opettajia. Johtaja Mustakallio oli koulutukseltaan filosofian kandidaatti, jolla ei ollut teologin kelpoisuutta antaa rippikouluopetusta. Vanhempien oppilaiden uskonnonopetuksesta puhuessaan Johansson ja Weikkola tarkoittanevat rippikouluopetusta, jota antamaan myös suomenkieliset oppilaat

asuntolan johtajatar ei ollut voinut sunnuntaisin lukea ”lastensaarnaa” ruotsinkielisille oppilaille, kuten oli tapahtunut aikaisemmin jonkinlaiseksi vastineeksi sille, jonka johtaja oli pitänyt suomenkielisille oppilaille. Kun oppilashoitaja luki läksyt suomenkielisille oppilaille, kukaan ei tehnyt sitä ruotsinkielisille oppilaille. Oli toki eduksi se, että ruotsinkieliset oppilaat kouluaikanaan oppivat suomea, mutta jos tämä tapahtui, kuten Helsingin sokeainkoulussa äidinkielen kustannuksella, se oli Johanssonin ja Weikkolan mielestä arveluttavaa. Nämä oppilaat voisivat oppia suomea muuallakin ja ilman lisähaittoja. Kirjoittajat sanoivat olevansa täysin samaa mieltä koulun opettajakunnan kanssa siitä, että suomen- ja ruotsinkielisen sokeainkoulun täydellinen riippumattomuus toisistaan olisi suositeltavaa. Lisäksi he halusivat sanoa, että

meidän oppilaamme ovat saaneet suomalaisten koulukavereiden taholta tottua muun muassa siihen, että heitä on kehoitettu lähemmään Ruotsiin, jos he täällä haluavat käyttää ruotsinkieltä tai lukea ääneen ruotsalaisia läksyjä. Ystävyys-suhteita on solmittu, mutta ruotsinkielen hylkäämisen kustannuksella.

Ehdotus sijoittaa lastentarha ruotsinkielisen koulun yhteyteen oli kirjoittajien mielestä järjenvastaisesti haluttu ymmärtää väärin. Tämä ehdotus liitettiin anomukseen lastentarhan opettajan henkilökohtaisesta toivomuksesta. Opettajakunnan ehdotusta sijoittaa ruotsinkielinen sokeainkoulu Porvooseen oli kirjoittajien mielestä vaikea ymmärtää. Opettajakunta, joka vastineen mukaan pelkäsi ruotsinkielisten oppilaiden eristäytymistä omaan kouluun suomen kielen oppimisen välttämiseksi, halusi nyt ”lähettää meidät Porvooseen”, jossa eristäytyminen olisi täydellinen. Mahdollisuudet kanssakäymiseen enempiä ruotsin- kuin suomenkielisiinkään sokeisiin puuttuisivat siellä.

Johansson ja Weikkola painottivat edelleen Helsingin merkitystä koulun sijaintipaikkana. Siellä oli Kirjoja Sokeille -yhdistyksen kirjasto, jota oppilaat käyttivät ahkerasti. Lisäksi tämä yhdistys oli opettajien toivomuksesta painattanut ruotsinkielisiä oppikirjoja.

Helsingissä on myös pääasiassa ruotsalaisin varoin ja lahjoituksin Sokeain Ystävien ylläpitämä sokeiden tyttöjen koulukeittiö. Siellä annettua opetusta on ilman korvausta tarjottu Helsingin sokeainkoululle, josta se kuitenkin on kieltäytynyt. Me puolestamme ottaisimme vastaan innolla tämän edun, koska koulukeittiö, kuten

olemme Skandinaviassa saaneet nähdä, on tärkeä tekijä nykyaikaisessa sokeainopetuksessa.

Sokeain Ystävät -yhdistyksen ylläpitämässä työkoulussa oli tilat kankaankudonnan, kori-, harja- ja mattotyöntekijöille. Kirjoittajien mukaan ruotsinkielisen koulun oppilaat voisivat saada ammattiopetuksen näissä tiloissa, jolloin yhdistys voisi saada valtionapua tällä perusteella. Tähän mahdollisuuteen suhtauduttiin myönteisesti senkin vuoksi, että työkoulun oppilasmäärä oli varsin pieni. Tämä järjestely merkitsi sitä, että oppilaat saisivat ammattiopetuksensa ruotsiksi, mutta sen ohessa oppisivat myös vähän suomea. Lisäksi Helsingissä toimi sokeain hyväksi Hand i Hand -yhdistys.

Juuri pieni koulu jos mikään olisi sen ja muiden vastaavien yhdistysten tuen tarpeessa. Näin ollen pidämme välttämättömänä, että ruotsalainen sokeainkoulu tulisi pysyä Helsingissä.

Tsekkoslovakiassa oli kokeiltu kolmikielistä sokeainkoulua, josta kuitenkin *Blindenfreund*-lehden mukaan oli jouduttu luopumaan ja perustamaan tilalle kolme pientä erillistä koulua. Johansson ja Weikkola tuntien vastuunsa heille uskottujen lasten opetuksen järjestämisestä pyysivät tukea Helsinkiin perustettavaa omaa ruotsinkielistä sokeainkoulua varten.¹⁶⁴

Kouluhallituksen kansanopetusosaston ja ruotsinkielisen osaston yhteisistuntoon 19.11.1937 osallistuivat ylijohtaja Oskari Mantere, osastopäälliköt Ernst Gustav Tegengren ja Kaarlo Alfred Franssila, apulaisosastopäällikkö Aaprami Alfred Salmela, lainoppinut kouluneuvos Väinö Armas Sara (oli läsnä pykälien 1–4 ja 6 käsittelyn aikana), kouluneuvokset Knut Arvid Laurent ja Kaarlo Matias Saarialho sekä vt. lainoppinut kouluneuvos Lindblad ja 5. pykälän käsittelyn ajan äänioikeutettuna tarkastaja Juho Kustaa Palomaa.

Opetusministeriön lausuntapyynnön johdosta otettiin yhteisistunnon käsiteltäväksi Helsingin sokeainkoulun ruotsinkielisten opettajien Johansson ja Weikkola 15.3.1937 valtioneuvostolle tekemä anomus ja siihen liittyvä mainitun koulun opettajakunnan vastine 14.4.1937. Tarkastaja Palomaa mukaan oppilaita oli vuosina 1921–36 ollut ruotsinkielisellä osastolla 5–12 ja lukuvuonna 1936–37 19. Lisäys johtui kouluhal-

¹⁶⁴ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937, Kouluhallitukselle 14.5.1937 kirje Nro 202, Sylvia Weikkolan allekirjoittama lisäselvitys 15.3.1937 tehtyyn anomukseen. Liitteenä HSK ok ptk 10.5.1937. KA.

lituksen 28.2.1936 kansakoulutarkastajille ja johtokunnille lähettämästä kirjeestä, jossa niitä oli kehoitettu ilmoittamaan oppivelvolliset sokeat ja heikkonäköiset kouluhallitukselle. Keväällä 1937 ruotsinkielisistä oppilaista kaksi sai päästötodistuksen ja yksi siirrettiin suomenkieliselle osastolle. Ruotsinkielisen osaston oppilaiden lukumäärä syyslukukauden 1937 alussa oli 16, eikä uusia oppilaita tuona syksynä otettu Helsingin sokeainkoulun.¹⁶⁵

Vuoden 1934 asetuksen mukaan ruotsinkielisten oppilaiden oli saatava opetuksensa omalla äidinkielellään. Oli kuitenkin tapahtunut niin, ettei heille sokeainkoulussa aina ollut järjestetty jumalanpalveluksia ruotsin kielellä. Palomaan mielestä oli suotavaa, että ruotsin kieltä käytettäisiin enemmän ruotsinkielisten oppilaiden kanssa työskennellessä. Sen vuoksi hän oli edellisen maaliskuun 5. päivänä opettajakunnan kokouksessa suorittamansa tarkastuksen johdosta huomauttanut asiasta.¹⁶⁶ Senhetkisten tietojen perusteella tuli koulun oppilasmäärä syyslukukauden 1938 alkaessa olemaan 74. Kun oppilaita 1936–37 oli 82, heidät voitiin sijoittaa sekä asumiseen että opetukseen nähden tyydyttävästi ilman, että olisi oppilaiden käyttöön otettu koulun tiloissa oleva johtajan kansliahuone. Tarpeen vaatiessa näin olisi voitu tehdä, sillä johtajan asuinrakennuksessa oli myös kansliahuone. Lisäksi 16.11.1934 annetun ohjesäännön 11. pykälän mukaan koulun oppilaita olisi voitu majoittaa hyviksi tunnettuihin koteihin. Tätä mahdollisuutta kahta poikaa lukuun ottamatta ei käytetty, vaikka se olisi ollut suotavaa oppilaiden sosiaalisen kasvatuksen vuoksi. Palomaan mukaan koulutalon laajentaminen tässä yhteydessä ei voisi tulla kysymykseen, sillä sokeainopetuksen uudelleen järjestely oli parhaillaan selvityksen alaisena kouluhallituksessa. Suomen Kuuromykkäin- ja Sokeainopettajain Liiton hallitus 26.8.1935 oli jättänyt kouluhallitukselle ehdotuksen sokeainopetuksen uudelleen järjestämiseksi siten, että 7-vuotinen tietopuolinen opetus sijoitettaisiin Kuopion sokeainkoulun ja 5-vuotinen ammattiopetus Helsingin sokeainkoulun. Mahdollisuuksien mukaan tyttöjen ammattiopetus tulisi järjestää erillisessä oppilaitoksessa.¹⁶⁷

Suunnitteluvaiheessa olevien uudistushankkeiden johdosta ei Palomaan mielestä tilanpuutteen vuoksi ollut tarpeen perustaa erillistä ruotsinkielistä koulua, kun lisäksi ruotsinkielisten oppilaiden määrän

¹⁶⁵ HSK ok ptk 20.5.1937. JyMa.

¹⁶⁶ HSK ok ptk 5.3.1937. JyMa.

¹⁶⁷ Suomen Kuuromykkäin- ja Sokeainopettajain Liiton hallituksen ptk 26.8.1935. JyMa.

kasvuun liittyi tietty epävarmuus. Toisaalta erillisen ruotsinkielisen osaston perustaminen suomalaisen koulun johdon alaisuuteen ei aiheuttaisi suuriakaan vaikeuksia. Lisäksi siitä olisi helpompi siirtyä itsenäisen laitoksen perustamiseen tai palata entiseen järjestelyyn, jos se osaston kehittämisen kannalta olisi suotavaa. Näin ollen Palomaan mielestä tulisi ruotsinkielistä osastoa varten vuokrata läheisyydestä huoneisto koulu ja asuntolaa varten tarpeellisine opetus- makuu- ja oleskeluhuoneineen sekä palveluhenkilökunnalle riittävät huonetilat. Perustamiskustannukset olisivat noin 168 750 ja vuotuiset menot 261 960 markkaa. Jos ruotsalainen osasto edelleen jäisi Helsingin sokeainkoulun, tulisi sinne saada ruotsinkielisen opetuksen lisäämiseksi käsitöiden ja käsityöammattien opettaja pojille ja käsitöiden opettaja tytöille, voimistelun- ja liikuntaleikkien- sekä laulun- ja soitonopettaja ja yksi hoitaja. Tästä aiheutuisi lisäkustannuksia 93 160 markkaa. Edellä sanotun perusteella ja asiakirjoihin viitaten Palomaa esitti,

*että Helsingin sokeainkoulun ruotsalaisen osaston oppilaat saisivat kaiken opetuksensa omalla äidinkielellään omassa Helsingin sokeainkoulusta eristetyssä sille mainitun koulun läheltä vuokrattavassa koulutalossa, pysyen osasto kuitenkin edelleen Helsingin sokeainkoulun johtajan johdossa ja valvonnan alaisena.*¹⁶⁸

Lindblad kannatti Palomaan ehdotusta. Saarialho ei kannattanut erillisen osaston perustamista, mutta kannatti ruotsinkielisen opetuksen järjestämistä kaikissa aineissa Palomaan ehdotuksen mukaisesti. Laurent ja Tegengren kannattivat kumpikin Palomaan ehdotusta. Salmela, Franssila ja Mantere kannattivat Saarialhon ehdotusta. Ruotsinkielisen osaston edustajat siten kannattivat Palomaan ehdottamaa erillisen koulun perustamista, kun taas suomenkielisen osaston edustajat kannattivat ruotsinkielisen opetuksen lisäämistä Helsingin sokeainkoulun yhteydessä. Äänten mennessä näin tasan, päätökseksi tuli ylijohtaja Oskari Mantereen kannattama Saarialhon ehdotus, jonka mukaan ruotsinkielistä opetusta Helsingin sokeainkoulussa oli annettava kaikissa aineissa. Opetusministeriölle O. Mantereen ja J. K. Palomaan allekirjoittamassa kouluhallituksen lausunnossa ehdotettiin, että ruotsinkielistä opetusta tuli antaa myös työ- ja harjoitusaineissa, mikä tähän saakka oli tapahtunut yhdessä Helsingin sokeainkoulun suomalaisen osaston kanssa.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Yhteisistunnon ptk 19.11.1937. KA.

¹⁶⁹ Op.min. A.D. 385/93, 18.3.1937. Till Undervisningsministeriet brev nr 892, 19.11.1937. Liitteenä yhteisistunnon pöytäkirja 19.11.1937, KA.

Kouluhallitus oli näin ottanut sen kannan, että ruotsinkielistä opetusta Helsingin sokeainkoulussa tuli lisätä koskemaan myös teko- ja taitoaineita. Opetusministeriö lokakuun 22. päivänä 1938 tekemällään päätöksellä kouluhallituksen esityksestä ilmoitti myöntäneensä 3675 markan suuruisen määrärahan Helsingin sokeainkoululle ruotsinkielisen opetuksen järjestämiseksi ”erinäisissä” aineissa.¹⁷⁰ Tämän määrärahan turvin lukuvuonna 1938–39 voitiin lisätä Helsingin sokeainkoulun ruotsinkielistä opetusta palkkaamalla tuntiopettajat poikien ja tyttöjen voimisteluun sekä tyttöjen käsitöihin. Tämä oli rohkaiseva alku, joka kannusti aloitteen tekijöitä jatkamaan aloitetulla tiellä. Toukokuussa 1939 vierailivat Helsingin sokeainkoulussa kansanedustajat Levi Jern ja John Österholm perehtyen koulun ruotsinkielisten oppilaiden opetukseen.¹⁷¹ Vierailu johti 14.9.1939 tehtyyn edustaja-aloitteeseen, jossa John Österholm ja 17 muuta kansanedustajaa anoivat varattavaksi vuoden 1940 valtion tulo- ja menoarvioon määräraha erillisen ruotsinkielisen sokeainkoulun perustamiseksi Helsingin sokeainkoulun yhteyteen. Aloitetta perusteltiin seuraavasti:

Kun sokeat lapset tulevat kouluun 7-vuotiaina jäädäkseen sinne 10 vuodeksi, ottaa heidät hoitoonsa asuntolan suomenkielinen henkilökunta. On helposti oivallettavissa mitä vaikeuksia tällöin syntyy. Ainoa mahdollisuus tulla toimeen on se, että lasten vanhemmat toverit, jotka aikaisempina kouluvuosinaan ovat oppineet suomea, toimivat tulkkeina. Lasten kirjeenvaihto vanhempainsa ja holhoojainsa kanssa, jota voimassaolevien määräysten mukaan asuntolan johtajattaren tulisi hoitaa, tulee tämän johdosta kokonaan laiminlyödyksi. Asuntolassa vallitsevien kieliolojen johdosta täytyy ruotsinkielisten lasten jäädä vaille monia sellaisia etuusia, joita heidän suomenkielisillä tovereillaan ilman muuta on, kuten ääneenlukua vapaahetkinä, avustusta läksynluvussa, millä varsinkin ensimmäisenä kouluvuotena on suuri merkitys, yhteistä iltarukousta j.n.e.

Aloitteen tekijöiden mielestä sen lisäksi, että olot Helsingin sokeainkoulussa olivat epätydyttävät hoitohenkilökunnan ja osittain myös opettajien puutteellisen ruotsin kielen taidon vuoksi, kohdistui oppilaitoksessa ruotsinkielisiin oppilaisiin ja harvoihin ruotsinkielisiin opettajiin kansalliskiihkoista painostusta.

Esimerkkinä koulun hengestä voidaan mainita, että ruotsinkielisten luokkien omakielistä virrenveisuuta aamurukouksissa on vaikeutettu

¹⁷⁰ Op.min. KD 10/202 1938. KA.

¹⁷¹ Sjöstedt 1990, 18.

sillä syyllä, että ruotsinkielinen virrenlaulu häiritsee suomalaisia oppilaita.

Tämä ristiriitainen tilanne sai vihdoin kouluhallituksen tarkastajan puuttumaan asiaan 5.3.1937 tekemänsä vierailun yhteydessä. Myös ruotsinkielisen pyhäkoulun järjestäminen tähän kouluun oli kohdantunut hankaluuksia. Allekirjoittajien mielestä oli väärin, että mainittujen epäkohtien sallittiin jatkuvan valtion ylläpitämässä oppilaitoksessa maan pääkaupungissa. Kun lisäksi epäkohtien seuraukset kohdistuivat muutoinkin surkuteltaviin lapsiin, tuli eduskunnan kiinnittää huomio tähän asiaan.¹⁷²

Aloite sai kannatusta ja johti myönteiseen päätökseen eduskunnan tulo- ja menoarvioistunnossa keskiviikkona joulukuun 6. päivänä 1939. Vuoden 1940 valtion tulo- ja menoarvio hyväksyttiin ainoassa käsittelyssä, joka sodan vuoksi tapahtui poikkeuksellisissa oloissa Suomen itsenäisyyspäivänä myöhään illalla. Esityslistan kohdassa opetusministeriön määrärahat koskien sokeain opetuslaitoksia hyväksyttiin ilman pyydettyjä puheenvuoroja.¹⁷³

5.2.6 Oppilaiden näkökulmia

”Mitä se Arviid nyt!”

Varjojen mailta -lehdessä muisteli nimimerkki K.K. koulun asuntolan tapahtumia. Pääsiäisloman ajaksi matkustivat Helsinkiä lähellä asuvat oppilaat kotiin, mutta kauempana asuvien oli jätävä loman ajaksi koululle. Loman aikana oppilaat keksivät ajankuluksi milloin mitäkin, kerran hauskanpidon kohteeksi joutui johtajattaren kukka.

Se oli Vanhapoika. Piikkinen kaktuksen köriläs, johon me, sokeita kun olimme, usein loukkasimme kätemme. Jos se olisikin saanut olla aina samassa paikassa, että olisi osannut sitä varoa, mutta ei! Sitä piti tietysti siirrellä aina auringon oikkujen mukaan, niin kuin se sitä olisi tarvinnut. Kalle-niminen poika satutti kätensä kaktukseen

¹⁷² Vp 1939, Raha-asia-aloite nro 23 eduskunnalle määrärahan osoittamisesta Helsingin sokeainkoulun ruotsinkieliselle osastolle oman huoneiston vuokraamiseksi ja kaluston hankkimiseksi. Edustaja Österholm ym.

¹⁷³ Vp Valtiovarainvaliokunnan mietintö nro 30/1939 esitys Nro 1 raha-asia-aloite 23. Vp istunto 6.12.1939 klo 21.00, esityslistan nro 7, 10 Pl, kohta VIII Aistivalliskoulut, sokeain opetuslaitokset.

ikkunan luona hääriessään ja suutuksissaan kepillä huitaisi niin, että se irtosi ruukusta ja kierähti lattialle. Arvo, joka näki hiukan, otti sen lattialta ja asetti takaisin ruukkuun juuret ylöspäin. Kalle oli iltauninen ja nukahti pian, mutta muut unta odottaessaan keksivät sijoittaa ”Vanhanpojan” Kallen vuoteen jalkopäähän. Emme malttaneet odottaa aamua ja Kallen heräämistä, vaan herätimme hänet kesken iltaunien. Ja tapahtui juuri niin kuin oli odotettukin. Kalle satutti jalkansa kaktuksen piikkeihin ja juurista pitäen yritti lyödä lähintä syyllisenä pitämäänsä poikaa. Kun se ei onnistunut hän heitti sen ulos makuusalista. Kukka oli haettava pois käytävästä. Haroimme kaikkien taiteen sääntöjen mukaan koko laajan käytävän ... välillä sentään piti käydä makuusalissa nauramassa, kuin sukeltajat hengittämässä. Lopulta Vanhapoika löytyi kahdeksan metrin päästä siivoojätädin oven edestä.

Kiroileminen oli suuri synty siihen aikaan. Pojat aikoivat johtajattaren kukkaa apuna käyttäen hankkia itselleen mielestään hauskaa kuultavaa. Piikkipatsas asetettiin Arvi-nimisen pojan kenkien eteen, hän kun oli suutuessaan pahasuinen. Johtajatar tuli tavanomaiselle aamukäynnilleen. ”Hyvää huomenta pojat! Pojat vastailivat, ja niin hän ehti meidänkin kohdalle. Silloin alkoi pikkupoikien joukosta kuulua aivan tavaton kiroileminen. Arvihan siellä kärsi meidän kiusantekomme seurauksista. ”Mitä se Arviid nyt! - Minun kukkani!” Ja niin hän syöksyi hyvää vauhtia aarrettaan pelastamaan, mutta Arvi oli häntä nopeampi. Hän meni ikkunan luo ja oli juuri heittämässä koko komeuden ulos, kun joku meistä todellisista syntipukeista ehti sen estämään.” Pelastajakin sai siinä useita pistoja sormiinsa, ennen kuin sai kukan riistetyksi Arvin käsistä ja asetetuksi sen oikein päin ruukkuunsa. Saivat siinä pojat kuulua kunniansa, mutta se kannatti sittenkin, sillä piikkinen Vanhapoika katosi ainaiseksi.¹⁷⁴

”Nyt olet erämaassa!”

Sokeainkoulun muodostamaan pienoismaailmaan sopeutuminen ei ollut helppoa. Koti ja sen tarjoama läheisten ihmisten suoja ja turva oli kaukana, ja pienen koululaisen oli yritettävä löytää oma paikkansa hällisevässä oppilasjoukossa. Koivistolaispoika Kaarlo Virkki, joka tuli kouluun 7-vuotiaana, on muistellut pienen koulupojan kokemuksia.

¹⁷⁴ (Nimimerkki K.K.) Kalervo Nurmi s. 7.12.1911 Vaasa, HSK opp.nro 239, 1919–29. HSK ol. JyMa; Varjojen mailta 4/1947, 13-14; Haastattelu 15.4.1996. Mka. Käsityöammattien harjoittaja ja järjestöaktiivi. Västanfjärd älderdoms-hem.

Ensimmäisenä päivänä välitunnilla pari isompaa poikaa otti hänet mukaansa ja vei koulun tontilla olleeseen pieneen metsikköön, jossa he kiertelivät puiden lomassa ristiin rastiin. Lopuksi pojat jättivät hänet ja lähtivät pois huutaen: ”Olet erämaassa, jäät kuolemaan!” Aluksi hän pelästyi, mutta kuuli sitten lasten ääniä, joita kohti suunnistautuessaan oli pian pihalla toisten seurassa.

Koulun portaikossa liikuttaessa oli noudatettava oikeanpuoleista liikennettä. Vastaantulijan kohdalla tuli sanoa ”hei”, johon myös tämä vastasi samalla tavalla. Näin kumpikin äänen tunnistettuaan tiesi, kenet oli kohdannut. Oppilaiden elämää säätelivät ja valvoivat monet rajat. Erityisen tarkasti valvottuja olivat poikien ja tyttöjen aluerajat, joita tuli kuuliaisesti noudattaa. Myöskään isommille oppilaille tarkoitettuihin tiloihin ei nuoremmilla ollut asiaa. Jopa koulun piha-alue oli jaettu eri oppilasryhmien kesken. Oppilasyhteisössä vallitsi jonkinlainen sosiaalinen hierarkia, jonka huipulla olivat heikkonäköiset oppilaat, jotka saivat hoitaakseen juoksupojan asioita koulun ulkopuolella. Tämä vahvisti ja lujitti heidän arvostustaan oppilasyhteisössä. Heidän alapuolellaan olivat täysin sokeat ja alimmalla portaalla ne, joilla oli kehitysvamma tai jokin muu lisähaitta. ”Sitten oli vielä tietty karisma, jota joillakin oli, mutta toisilta puuttui.” Myös täysin sokea oli usein ”primus inter pares”. Tällöin hän oli liikunnallisesti hyvin taitava ja omasi joitain erityistaitoja, joita toiset oppilaat arvostivat. Johtajaominaisuudet paljastuivat aina silloin, kun oli kysymys jostain yhteisestä asiasta, kuten toveri-iltamien järjestäminen. Sanavalmius ja taito kertoa hauskoja juttuja olivat arvostettuja ominaisuuksia poikien maailmassa.¹⁷⁵

”Tattarin ylpeys”

Mirjam¹⁷⁶ syntyi Liperin Viinijärvellä nelilapsisen perheen toiseksi nuorimmaisena. Lapsen sokeus todettiin puolen vuoden iässä, mutta muuten terveenä lapsena hän kehittyi toisten lasten kanssa leikkiessä ja askareissa. Kouluunlähtö tapahtui seitsemän vuoden iässä, junalla Joensuusta Viipuriin, josta viiden tunnin odotuksen jälkeen edelleen Helsinkiin. Pienen salotorpan lapsesta sokeainkoulu tuntui valtavalta linnalta, joka ihastutti ja vähän pelottikin. Isästä oli erottava ja ikävä iski päälle, mutta ihmeellisesti toisten samassa tilanteessa ikävöivien

¹⁷⁵ Karvinen 2003, 42-44, 56-57.

¹⁷⁶ Mirjam Keronen s. 8.10.1921 Liperi, HSK opp.nro 306 1929–39. HSK ol. JyMa. Hieroja, käsityöammattien harjoittaja ja Sokeain Kirjaston jäljentäjä Liperin Viinijärvi.

lasten seura toi lohtua. Iltaisin hoitajan mentyä omaan huoneeseensa yksinäisyys tuntui musertavalta.

Lapsia opetettiin kuuliaisuuteen ja nöyryyteen. Vähäisestäkin rikkeestä sai ojennuksen, kuten seisominen pulpetin vieressä, sitten seisominen luokan nurkassa ja lopuksi seisominen käytävässä luokan ulkopuolella. Erään kerran tytöt kieltäytyivät esiintymästä joulujuhlan näytelmässä, joka oli esitetty jo edellisenä vuonna. Toisten oppilaiden mennessä juhlasaliin joulunviettoon, nämä tytöt ohjattiin eri luokkiin, joissa he saivat jäljentää lukukirjasta sadun ”Tattarin ylpeys”. Myrskyn tullessa muut kasvit painoivat nöyrästi päänsä, mutta tattari seiso i ylpeästi ja sille kävi huonosti. ”Ylpeys käy lankeemuksen edellä”, oli opetus, joka jäi Mirjamin mieleen. Vaikka itse joulujuhla meni ohi, pienet joululahjapaketit olivat sentään tallella eikä todistukseenkaan tullut käytöksen alennusta.

Talousovetusta tytoillä oli, mutta vähänkin kömpelömmät saivat tyytyä vain tiskaamiseen. Perusteellisempi kotitalouden opetus tapahtui vasta viimeisen kouluvuoden kevätlukukaudella ja jäi siten kovin vähäiseksi. Silti Mirjam muistaa kouluaikaansa hyvällä. ”Se oli hyvää aikaa. En olisi millään jäänyt sieltä pois kesken koulun. Jo kesäloman lopulla odotin kiihkeästi kutsua kouluun.” Vaikka epäkohtiakin oli, niin päällimmäiseksi jäi se, että opetus oli hyvää. Liikuntakasvatusta Mirjamin mielestä olisi kuitenkin saanut olla enemmän. Hän sai yksityisopetusta sellonsoitossa, mikä avarsi hänen tietämystään musiikin teoriassa. Sello oli koulun soitin, joten Mirjam jatkoi harrastustaan kotonaan soittimina kannel ja mandoliini. Näiden kanssa hän löysi paikkansa kotiseudun harrastemuusikkojen piirissä.¹⁷⁷

“Älä itke, kyllä tähän tottuu”

Kaarinan¹⁷⁸ synnynnäinen harmaakaihi todettiin jo varhain ja sen seurauksena hänelle jäi vaikea heikkonäköisyys. Hän oli kymmenlapsisen perheen kolmanneksi nuorin, jolla oli ympärillään monipuolinen kasvuympäristö. Seurakunnan kirkkoherran puoliso, joka oli Suomen Kuvalehdestä lukenut sokeain lasten esikoulusta, ryhtyi puuhaamaan Kaarinan lähettämistä Helsinkiin. Kunnan esimies ei kuitenkaan luvannut hankkeelle kunnan tukea, mutta Helsingin taholta kerrottiin, ettei lapsen lähettäminen esikouluun saa kaatua kunnan haluttomuuteen. Tammikuussa 5-vuotias Kaarina tuli esikouluun, jossa itkevää ja ikä-

¹⁷⁷ Mirjam Kerosen haastattelu, marraskuu 1998. Mka.

¹⁷⁸ Hilda Kaarina Lähteensuo o.s. Rasila s. 26.11.1928 Hailuoto, HSK opp.nro 379 1936–46. HSK ol. JyMa. Hieroja ja järjestöaktiivi Oulu. Mka.

vöivää tyttöä Veikko-niminen poika lohdutti: ”Älä itke, kyllä tähän tottuu!” Veikko itse oli tullut esikouluun edellisenä syksynä. Lukemista ja kirjoittamista esikoulun ohjelmaan ei sisällynyt, mutta sitäkin enemmän leikkejä ja käsiharjoituksia, kuten letitystä ja kengännauhojen solmimista. Voimistelutunnit pidettiin koulun poikien päiväsalissa. Lisäksi käytiin kävelemässä kallioilla ja lähipuistoissa.

Seitsemän vuoden iässä tapahtui siirto esikoulusta varsinaisen koulun puolelle. Kertojan mukaan olikin jo aika jättää nuket ja sen semmoiset ja aloittaa oikea koulu, jonne pääsyä oli jo odottanut. Koulun puolella oli jo tutuiksi tulleita kavereita. Ensimmäisellä luokalla heitä oli viisi tyttöä ja kahdeksan poikaa. Kun Kaarina aikanaan pääsi koulusta, samalla luokalla ei ollut muita oppilaita, jotka aloittivat yhdessä hänen kanssaan. Vaihtoa oli tapahtunut. Kaksi oli siirtynyt Kuopion kouluun, muutamat olivat tipahtaneet alemmalle luokalle tai sairauden vuoksi joutuneet keskeyttämään koulunkäynnin. Yksi pojista kuoli aivokasvaimen. Monet myös jättivät koulun kesken täytettyään 16 vuotta. Täydennystä luokalle tuli sellaisista oppilaista, jotka olivat aloittaneet kansakoulun, mutta näön heikennyttä joutuneet siirtymään sokeainkouluun.

Liikuntatunneista Kaarinalle jäi hyvät muistot. Pyörimiset rekillä eteen- ja taaksepäin onnistuivat, samoin kiipeäminen kattoon ja siihen koputtaminen merkiksi toisille perille pääsemisestä. Ikävää oli se, että opettaja kaikkien kuullen vähätteli kömpelömpien suorituksia ja vastaavasti kehui toisia. Liikuntatunneista ei ketään kokonaan vapautettu, mutta helpotuksia ohjelman suorittamisessa kyllä oli. Rivissä marssimista oli joka tunnin alussa. Silloin opettaja saattoi oppilaan nimeltä mainiten sanoa, että ”kävelee kuin ankka”. Toisaalta hän myös näytti, miten vartalon tuli kävellessä myötäillä, asettaen oppilaan kädet omalle vyötärölle tai harteille. Piirileikki kuului toveri-iltojen ohjelmaan. Silloin piirissä tyttöjen ja poikien välissä tuli olla hoitaja tai opettaja. Koulussa ei tietenkään ollut sukupuolikasvatusta, ja tyttöjä vain varoteltiin poikien läheisyydestä. Erikoista Kaarinan mielestä oli se, ettei näönjäännettä saanut hyödyntää oppimistilanteessa: esimerkiksi karttaa tutkittaessa oli peitettävä silmät ja selviydyttävä tuntoaistin varassa.¹⁷⁹

”Osasin laskea suomeksi sataan”

Ahvenanmaan Brändöstä kotoisin ollut Evald¹⁸⁰ oli varhaislapsuudesta alkaen vaikeasti heikkonäköinen. Hän yritti käydä kansakoulua, jossa

¹⁷⁹ Kaarina Lähteensuon haastattelu 17.6.1996. Mka.

¹⁸⁰ Nils Evald Pettersson s. 12.3.1927 Brändö Åland, HSK opp.nro 401 1938–48.

oppi lukemaan suuraakkosia. Helsingin sokeainkoulussa oli oppilaana naapurikylän poika, Lennart, viisi vuotta Evaldia vanhempi poika. Hänen kauttaan tuli tieto Helsingissä olevasta kaksikielisestä sokeainkoulusta. Syyskuun alussa 1938 nämä pojat yhdessä äitiensä saattamina tulivat Helsinkiin. Matkalla Lennart näytti Evaldille pistekirjoituslehteä sanoen, että tällaista kirjoitusta sinä nyt joudut opettelemaan. Evald oli sitä mieltä pisteitä sormeiltuaan, että tätä minä en opi. Hän oli tuolloin 11-vuotias ja osasi laskea suomeksi sataan, minkä oli oppinut sukulaistalon suomalaiselta rengiltä. Koulussa oli tuolloin noin 80 oppilasta, joista ruotsinkielisiä 16. Pienten makuuhuoneessa oli 21 poikaa, joista kolme ruotsinkielistä. Heidät oli sijoitettu eri puolille makuuhuonetta. Lennart, joka nukkui isojen poikien makuuhuoneessa, tuli aina iltaisin juttelemaan ja kyselemään, miten koulunkäynti sujui. Evaldin mukaan ei hänellä enempää kuin muillakaan ruotsinkielisillä pojilla ollut mitään hätää, ei koti-ikävääkään. Asuntolan johtajatar käytti enimmäkseen suomen kieltä, mutta jos hän halusi varmistua sanan perille menosta, hän puhui ruotsia. Käsitöiden opettaja puhui hyvin ruotsia, ja siinä opetus oli yhteistä suomenkielisten kanssa. Lukuaineissa opetus tapahtui ruotsiksi, ja niitä varten koulussa oli kaksi luokkahuonetta. Rouva Sylvia Weikkola opetti pistekirjoitusta, jonka Evald ennakoarveluista huolimatta oppi hyvin nopeasti. Pääsiäisloma oli oltava koululla, koska valtio ei korvannut kaukana asuvien oppilaiden matkakuluja, jouluj- ja kesäloman ajaksi pääsi kotiin valtion kustannuksella. Evaldin hyvin alkaneet opinnot katkaisi sodanuhka toisen lukuvuoden alussa. Koulutyö oli keskeytettävä, ja Evaldin kotimatka alkoi keskiviikkona lokakuun 11. päivänä 1939, ensin junalla Turkuun, josta matkan piti jatkua laivalla Brändöhön. Tämä laiva oli kuitenkin ehtinyt jo lähteä, joten oli jätävä odottamaan lauantaita ja seuraavaa laivavuoroa.¹⁸¹

Pohdintaa

10-vuotinen yhdessäolo muokkasi oppilaat varsin kiinteäksi kouluyhteisöksi, jonka piirissä vallitsi tietty hierarkkinen järjestys. Käyttäytymisessä jäljiteltiin normeja, jotka välittyivät oppilaiden keskuuteen koulun ulkopuolelta muun muassa partiotoiminnan seurauksena. Ajankohtaiset harrastukset, kuten kideradioiden rakentelu oli suosittua sokeainkoulun poikien keskuudessa. Joidenkin kiinnostuksen kohteena oli urheilu, toisten musiikki.

HSK ol. JyMa. Hieroja Helsinki.

¹⁸¹ Evald Petterssonin haastattelu 8.11.2003. Mka.

Yksityisopetusta oli mahdollisuus saada pianon, urkujen, viulun ja sellon soitossa. Pääsääntöisesti yksityistunnit rahoitettiin koulun hallussa olevista rahastoista, joten varattomuus ei siten ollut esteenä yksityisopetuksen saamiselle. Yksityistunteihin tarvittava aika otettiin käsityötunneista, sillä oppilaan viikoittainen oppituntien määrä ei saanut ylittää 45:ä.

Varsinkin alaluokkalaiset ikävöivät kotiin, varsinkin lomien jälkeen. Yhteyttä kotiin pidettiin yllä kirjeenvaihdon avulla. Usein kotiväki oli opetellut pistekirjoituksen ja voi siten lukea lapsensa lähettämät viestit. Kouluun tulleet kirjeet, jos kotona ei ollut pistekirjoitusvälineitä, oli luetettava asuntolan hoitajalla tai johtajattarella. Koululla oli myös puhelin, jota oppilaat voivat käyttää saatuaan siihen johtajattaren suostumuksen. Viimeisten kouluvuosien aikana oli mietittävä sitä, mitä tehdä kouluajan jälkeen.

Useimpien mielessä tällöin oli käsityöammatit ja niiden ohessa hieromatyö. Musikaalisesti lahjakkaat oppilaat opiskelivat jo sokeainkouluaikanaan Konservatoriossa, nykyisessä Sibelius-Akatemiassa. Koulun oppilaista 1930-luvun jälkipuoliskolla hakeutui oppikouluun yksi tyttö ja kaksi poikaa joista tuli maamme ensimmäiset sokeana ylioppilastutkimmon suorittaneet. Oppikirjojen saaminen pistekirjoitusmuodossa oli vaikein kysymys opintojen kannalta. Sokeain Kirjaston toimesta jäljennettiin pistekirjoitukselle muutamia oppikirjoja, mutta yleensä sokean oppikoululaisen kotiväki joutui huolehtimaan läksyjen ääneenlukemisesta.

Vuoden 1939 lokakuuhun liittyi ns. YH (ylimääräiset harjoitukset).¹⁸² Se merkitsi monien koulujen toiminnan pysähtymistä ja väestönsiirtoja maaseudulle. Helsingin sokeainkoulun tilat luovutettiin puolustusvoimien käyttöön 13.10.1939. Koulun oppilaat lähetettiin 11.10. kotiin lukuun ottamatta esikoulun ja Karjalasta kotoisin olevia oppilaita, jotka ensin siirrettiin Kuopion sokeainkoululle ja sieltä edelleen Pielavedelle. Heidät, noin 15, mukana esikoulunopettaja Armida Nieminen ja tyttöjen asuntolanhoitaja Ida Lempinen sijoitettiin Antti Tikkasen ja hänen naapurinsa, luotsivahdin tiloihin. Antti Tikkanen, entinen Kuopion sokeainkoulun oppilas, järjesti pojille harjansidontaa ja opettaja Nieminen tytöille neuletöitä sotilaiden talvarusteisiin.¹⁸³

Helsingin sokeainkoulun opettajakunnan ainoa säilynyt pöytäkirja syksyltä 1939 on kokouksesta 5.9. Kokous valitsi koulun väestönsuojelupalvojaksi talonmies Meriheinän. Tämä valinta oli ainoa asia, joka liittyi

¹⁸² 7.–11.10.1939 suoritettiin koko maassa puolustusvoimien osittainen liikekannallepano, ns. ylimääräiset kertausharjoitukset, jonka peitenimenä käytettiin kirjainlyhennettä YH ”ylimääräiset harjoitukset”. Santavuori 1968, 96-97.

¹⁸³ Leevi Ahtolan haastattelu 10.6.1997.

ajankohdan poikkeuksellisuuteen. Esillä ei myöskään ollut koulun ruotsinkielisen osaston asemaa koskenut kysymys, joka olisi ratkeava 6.12.1939 eduskunnan käsitellessä valtion vuoden 1940 tulo- ja menoarviota ja hyväksyessä erillisen ruotsinkielisen sokeainkoulun perustamisen. Keski- viikko 11.10.1939, jolloin koulun oppilaat kotiutettiin, oli käytännössä se päivämäärä, jolloin Helsingin sokeainkoulun kaksikielinen toiminta päättyi jatkuakseen myöhemmin vain hallintotehtävien tasolla.¹⁸⁴

5.3 Kuopion sokeainkoulu

5.3.1 Koulun terveysolot ja Anni Collanin ehdotukset

Suomen itsenäistymisen myötä paranivat valtakunnan liikenneyhteydet, jotka helpottivat ja nopeuttivat myös Kuopiossa koulua käyvien oppilaiden matkoja.¹⁸⁵ Vuoden 1918 kansalaissodan mainingit pysyivät sokeainkoulun ulkopuolella siitäkin huolimatta, että muutamat opet-

¹⁸⁴ Evald Petterssonin haastattelu 8.11.2003. Mka.

¹⁸⁵ Liikenneyhteydet Pohjois-Suomesta ja Pohjanmaalta kotoisin olevien oppilaiden koulu- ja lomamatkat kulkivat Riihimäen kautta Savonradalle aina vuoteen 1918 saakka, jolloin avattiin liikenteelle Pieksämäen ja Jyväskylän välinen rata. Haapamäki–Jyväskylä välinen rata oli valmistunut jo 1897. Toinen Savon- ja Pohjanmaanradan välinen yhteys Iisalmi–Ylivieska valmistui 1925, Kajaani–Kontiomäki 1924 ja Kontiomäki–Oulu, kolmas pääratoja yhdistävä yhteys 1930. Iisalmen ja Kajaanin välinen yhteys oli valmistunut 1904. Varkaus–Viinijärvi yhteys valmistui 1939, Viinijärvi–Joensuu 1928. Suomen leveäraiteiset rataosat, www.grafiscreen.fi/junat/rataosat.htm.

1920-luvulla alkanut postin linja-autoliikenne merkitsi hyvin suurta kulku-yhteyksien paranemista alueilla, jotka olivat rautatieverkoston ulkopuolella. Ensimmäinen postin linja-autoreitti avattiin toukokuun 29. päivänä 1921 välillä Rovaniemi–Sodankylä, josta se seuraavana syksynä jatkui Ivaloon. 1922 avattiin linja Oulu–Taivalkoski, josta vähän myöhemmin edelleen Kuusamoon. Kontiomäki–Suomussalmi ja Kontiomäki–Puolanka linjat avattiin 1924. Samana vuonna kesäkuun 16. päivänä aloitettiin koeluonteinen postin linja-autotoiminta Kuopiossa. 1930-luvun loppuun mennessä postin linja-autoverkosto, jota täydennettiin myös yksityisellä palvelulla, kattoi lähes koko maan. Korkeakangas 1991, 5-6, 37-39.

Kuurojen- ja sokeainkoulujen oppilaille oli ilmaiset matkat valtion rautateillä. Samaa oikeutta postiautoihin anoi E. Engblom huhtikuun 4. päivänä 1939 kouluhallitukselle lähettämässään kirjeessä. KH III kansanopetusosasto KD 136/170 1939. KA.

tajat joutuivat huolehtimaan sotilasvelvollisuuksista. Koulun poikien voimistelunopettajana syksyllä 1917 aloittanut Mikael Hyvärinen oli koko kevätkauden 1918 sotilastehtävissä, jona aikana voimistelunopettajan sopivaa sijaista ei saatu. Elintarvikekysymys kiristyi kiristymistään ja huhti-toukokuussa tilanne oli äärimmäisen vaikea. Johtaja Wuorelan mukaan varsinaista nälänhätää oppilaiden keskuudessa ei kuitenkaan ollut, vaikka ravinto oli yksipuolisempaa ja joskus niukempaakin kuin ennen. Tästä huolimatta oppilaiden terveydentila Wuorelan mukaan oli varsin hyvä. Kuitenkin yksi tyttöoppilas kuoli kevätlukukauden lopulla vatsatuberkuloosiin.

Koulun lääkäri J. V. Johnsson laati muutamina vuosina selvityksen oppilaiden keskimääräisen pituuden, painon ja hengitystilavuuden muutoksista. Verrattaessa lukuvuoden 1917–18 painon muutoksia, poikien tuloksista heijastuu 1918 vaikeutunut elintarvikehuolto. Toista luokkaa lukuun ottamatta poikien keskimääräinen paino laski lukuvuoden kuluessa viidennellä luokalla 4,5 ja neljännellä 4,6 kg. Yllättävästi tyttöjen keskimääräinen paino oli lisääntynyt viidennellä luokalla jopa 5 kg. Vain neljännen luokan tytöillä keskimääräinen paino oli laskenut 2,3 kg. Hengitystilavuutta laskettaessa mitattiin sisään- ja uloshengityksen välinen ero rintakehän laajuudessa. Tyttöjen kohdalla hengitystilavuus kasvoi tasaisesti kaikilla luokilla, kun taas pojilla laski kaikilla luokilla. Johnsson ei liittänyt raporttiinsa minkäänlaista selitystä saamistaan tuloksista ja niihin sisältyvistä muutoksista. Johnssonin saamien mittaustulosten valossa poikien yleiskunto keväällä 1918 näytti heikolta.¹⁸⁶

Koulun lääkärin selvitys lukuvuodelta 1918–19 osoitti elintarvikehuollon kohentuneen. Syksyllä 1918 koulu otti uusia oppilaita, joista poikien keskimääräinen paino lukuvuoden kuluessa laski 0,7 kg painon lisääntyessä kaikilla muilla poikaluokilla. Tyttöjen keskimääräinen paino myös nousi neljättä luokkaa lukuun ottamatta. Keskimääräinen hengitystilavuus kasvoi sekä tytöillä että pojilla tai pysyi samalla tasolla tyttöjen neljännellä sekä poikien neljännellä ja viidennellä luokalla.¹⁸⁷

Voimistelun- ja terveystieteiden tarkastaja Anni Collan vieraili 21.2.1919 Kuopiossa sekä sokeain- että kuuromykkäinkoululla. Tarkastuksen johdosta hän lähetti koulujen johtajille lausunnot, joista hän raportoi myös kouluhallituksen aistivalliosastolle 17.3.1919. Collanin mukaan hänen tietonsa oppilaiden hengitystä koskien hämmästyttivät Kuopion aistivalliskoulujen opettajia ja nämä tiedot tuli Collanin mielestä levittää

¹⁸⁶ KSK vk 1917–18, 5-10, 34. JoMa.

¹⁸⁷ ks. liite 6.

laajemminkin opettajiston tietoon jossakin heille lähetettävässä kierto-kirjeessä. Hän huomautti siitakin, miten tärkeätä oppilaiden hengityksen kiihdyttäminen oli nimenomaan urheilun avulla. Toivottavaa olisikin, että aistivalliskouluissa olisi ainakin kolme viikkotuntia voimistelua sekä päämäärätietoista urheilua sokeainkouluille erityisesti sovelletun urheilumerkkijärjestelmän muodossa. Lisäksi sokeainkoulussa tulisi olla oppilaiden käyttöön sopiva juoksurata.

Mielestäni on pakollinen tuntimäärä aistivalliskouluissa ylen runsas. Tietysti näitten koulujen oppilaat tarvitsevat oppia tekemään paljon käsitöitä koska heidän etupäässä sen avulla on tultava toimeen. Mutta ei minkään kasvatuslaitoksen tehtävä saa olla yksinomaan oppilaitten kasvattaminen hyväksi koneiksi, vaan myöskin heidän kehittämisensä eläviksi, monipuolisesti kyvykkäiksi ihmisiksi.

Collanin mielestä varsinkin sokeat, mutta myös kuurot tarvitsevat paljon ruumiillista harjoitusta ollakseen myöhemmin elämässään fyysisesti ja henkisesti tasapainoisia ja terveitä. Suotavaa olisikin, ettei heitä ”kytketäisi” alituisen istumatyöhön, vaan että he saisivat runsaasti voimakasta liikuntaa urheilun, reippaan kävelyn ja leikkien muodossa, ja että näitä harjoituksia valvomaan velvoitettaisiin kulloinkin valvontavuorossa oleva opettaja.

Estääkseen asuntoloitten tarttuvat taudit pitäisi kullekin oppilaalle hankkia oma juoma-astia- hammaspesukuppi, kuten Kuopion kuuromykkäkoululla on. Kädet pestävät ennen aterioita. Kuopion sokeainkoululle pitäisi saada oma vesi- ja viemärijohto.

Hänen mukaansa luokka- ja työhuoneita olisi tuuletettava joka väliajalla, koska näissä kouluissa opetus rakentuu enemmän tarkkaavaisuuden varaan kuin muissa kouluissa. Jännittynyt tarkkaavaisuus hidastaa hengitystä, jolloin sisäänhengitysilman tulee olla kyllin happirikasta.

Collanin mukaan pätevilla voimistelunopettajilla oli jo koulutuksensa perusteella tarkempi silmä näkemään oleelliset puutteellisuudet fyysisessä kasvatuksessa ja harjaantunut käsi muovaamaan heikom-mastakin materiaalista mahdollisimman hyvä lopputulos. Kuuroille ja sokeille lapsille hänen mielestään tulisi saada mahdollisimman hyvä ja ”taiteellinen ruumiin kasvattaja”.

Aistivalliskouluhinkin on lähetettävä kiertokirje sukupuolihygienian opettamisesta. On parempi ajoissa ja puhtaasti selostaa sukupuoli-

*asiat kuin jättää niiden opettaminen sattuman tai oman kokemuksen varaan.*¹⁸⁸

5.3.2 Koulun johtajat ja työrauha

Kuopion sokeainkoulun johtajana yli 20 vuotta toiminut Gustaf Adolf Wuorela sairastui keuhkokuumeeseen ja kuoli 54-vuotiaana 23.12.1931.¹⁸⁹ 14.4.1932–19.6.1939 koulun johtajana toimi Eemil Wepsäläinen.¹⁹⁰ Hänen jälkeensä nimityksen virkaan sai Veikko Alfred Lehvä 15.6.1939, hän otti viran vastaan 1.7.1939.¹⁹¹

Asuntolan johtajattarella oli hyvin tärkeä rooli oppilaiden sijaisäitinä. 1.12.1918 aluksi virkaatekevänä ja 1.4.1919 alkaen kahden vuoden koeajalle nimitettiin asuntolan johtajattareksi henkilö, joka hoiti tätä tehtävää yli 20 vuotta.¹⁹² Tämä tehtävä oli hyvin vaativa, sillä johtajatar asui tyttö- ja poikaoppilaiden asuntoloiden välissä. Hänen tuli valvoa oppilaiden käyttäytymistä heidän vapaa-aikanaan ja annettujen ohjeiden mukaisesti pyrkiä ennalta ehkäisemään mahdolliset rikkomukset. Nyt tehtävään aluksi koeajalle, myöhemmin virkaan nimitetty henkilö tahtoen tai tahtomattaan joutui moniin vaikeuksiin oppilaiden valvonnassa. Myöskään yhteistyö koulun johtajan ja muun henkilökunnan kanssa ei ollut ongelmaton, sillä johtajatar omasta mielestään ei saanut toiminnalleen riittävää tukea muun henkilökunnan taholta. Johtaja neuvoi,

¹⁸⁸ Anni Collanin arkisto. SUKA.

¹⁸⁹ ks. 4.3.3, s. 190.

¹⁹⁰ Eemil Wepsäläinen s. 19.6.1872, k. 17.6.1943 Kuopio. Yo. 1896, historian, estetiikan ja kielten opintoja Helsingin yliopistossa ja avusti opintojen ohessa 1906–07 prof. E. G. Palménia aineiston keräämisessä Oma maa -julkaisua varten ja kirjoitti siihen lukuisia omia kirjoituksia. Viransijaisuuksia Kuopion sokeainkoulu 1898–99 ja Helsingin sokeainkoulu 1904–05, täydentäviä opintoja Helsingissä ja Jyväskylässä 1910-luvulla, sokeainopettajan tietopuoliset ja käytännölliset opinnäytteet Kuopion sokeainkoulu 18.–19.10.1918, nimitetty kahdeksi koevuodeksi hoitamaan Helsingin sokeainkoulun opettajan virkaa 13.11.1918, määräys em. virkaan 14.1.1919, saanut valtakirjan 14.6.1923, saanut opetusministerin esityksestä tasavallan presidentin myöntämän lehtorin nimen ja arvon 28.11.1930, nimitetty Kuopion sokeainkoulun johtajaksi 14.4.1932. HSK ja KSK onk. JyMa; KMSK 6-7/1932, 82-83.

¹⁹¹ Veikko Alfred Lehvä s. 12.1.1903 Kangasala, k. 1975 Helsinki. FK 1935, toimi kuuromykkäinkoulun opettajana, sokeainopetusnäytteet Helsingin sokeainkoulu 23.–25.11.1936. KSK onk. JyMa.

¹⁹² KSK vk 1918–19, 5. JyMa.

opasti ja ymmärsi asuntolan johtajatarta, mutta rajansa oli hänelläkin. Opettajakunnan läsnä ollessa hän arvosteli johtajattaren käytöstä kasvatuksellisesti takaperoisena ja menettelytavoiltaan tahdittomana, mikä oli johtanut juuri tuolloin ilmenneisiin ikävyvyyksiin.¹⁹³ Isompien poikaoppilaiden käyttäytyminen oli ollut uhmakasta johtajatarta kohtaan ja jopa hänen yörauhaansakin häiritsevää. Oppilaita nuhdeltiin, annettiin arestia, varoituksia ja uhkauksia koulusta erottamisella.

Joulukuun alussa 1920 muutamina öinä isot pojat lukitsivat makuuhuoneensa oven estäen siten johtajattaren ”yötarkastukset”, minkä lisäksi he jollakin raskaalla esineellä jyskyttivät johtajattaren makuuhuoneen seinään. Monet pojat olivat puhutelleet johtajatarta raa’asti ja sopimattomasti. Kun näiden isojen poikien käyttäytymisessä oli aikaisemminkin ollut huomauttamista, erotti opettajakunta yhden pojan kokonaan koulusta ja kaksi poikaa määräämättömästi lukuvuoden loppuun saakka.¹⁹⁴ Kaikesta huolimatta opettajakunta puolsi valtakirjan antamista johtajattarelle. Päätös oli yksimielinen, vaikka keskustelu sisälsi epäröiviäkin lausuntoja.¹⁹⁵

Kasvattajana ja opettajana hän oli ankaran tiukka. Ulkoläksyt oli osattava sanasta sanaan, jota varten oppilaat kertasivat keskenään läksyjä jopa öiseen aikaan. Osaamattomuus tunnilla saattoi antaa aiheen karttakepin käyttöön. ”Itsesaastutusta” epäillessään hän suoritti yöllisiä tarkastuksia oppilaiden makuuhuoneissa herättäen kaikki äänekkäällä tulollaan raskaissa jalkineissa. Oli tärkeätä, että oppilaat olivat vuoteissaan kätet peiton päällä.¹⁹⁶

Vuoden 1935 helmikuussa paljastui koulun piirissä siveellisyysrikos, joka ravisteli suuresti sen työrauhaa. Helmikuun 19. päivänä tapasi valvontavuorossa ollut opettajatar poikien käsityöopettajan itse teossa poikaoppilaan kanssa. Johtajan luokse kutsuttuna kyseinen opettaja tunnusti todistajien läsnä ollessa sekaantumisen kahteen oppilaaseen. Johtaja pidätti hänet välittömästi virantoimituksesta ja teki poliisille rikosilmoituksen. Käynnistyneissä tutkimuksissa selvisi, että kyseisellä opettajalla oli todettu tämä taipumus jo opettajakoulutuksen vaiheessa, mutta hänen kuitenkin sallittiin valmistua lasten ja nuorten kasvattajaksi. Nyt paljastuneen siveellisyysrikoksen seurauksena hän erosi opettajan tehtävästä ja joutui oikeuden tutkittavaksi ja tuomittavaksi.¹⁹⁷

¹⁹³ KSK ok ptk 13.12.1920. JyMa.

¹⁹⁴ KSK ok ptk 8.–9.12.1920. JyMa.

¹⁹⁵ KSK ok ptk 5.11.1921. JyMa.

¹⁹⁶ Poikus 2004, 68.

¹⁹⁷ KSK vk 1934–35. JyMa.

Tapahtuneen seurauksena kohdistui poikaoppilaisiin perusteelliset kuulustelut ja ympärivuorokautinen valvonta.¹⁹⁸ Varsinaiset rankaisutoimenpiteet kohdistuivat kahteen poikaan, joista toinen sai määräaikaisen erotuksen, toinen erotettiin kokonaan koulusta, koska hän muutoinkin oli käyttäytynyt sopimattomalla tavalla. Lukuun ottamatta näitä kahta poikaa yhdenkään muun pojan käytösnumero ei alentunut kevätarvoskelussa.¹⁹⁹

5.3.3 Oppikurssit

Käsityöt

Tarkastaja Anni Collan oli huolestunut pitkien koulupäivien oppilaisiin aiheuttamasta rasituksesta ja väsymisestä. Opettajakunta oli ilmeisen tietoinen tästä, sillä se oli syksyllä 1918 pidentänyt välitunteja kahdella minuutilla 12 minuuttiin.²⁰⁰ Myöhemmin kuitenkin opettajakunta, todennäköisesti oppilaiden toivomuksesta suostui siihen, että oppilaat saivat jättää virkistystauot pitämättä käsityötuntien välillä, mikä oli täysin Collanin näkemysten vastaista. Samoin yläluokkien poikaoppilaiden sallittiin työskennellä koriverstaalla lupapäivinä ja loma-aikoina klo 14–16 ja 19–21.²⁰¹ Tämä kertoo siitä, että oppilaat halusivat kehittää ammattitaitoaan, mutta se kertoo myös siitä, että he halusivat kartuttaa ns. työrahaliäänsä, joka odotti kouluajan päättymistä.

Tällaisin ajatuksin muisteli kouluaikaansa tapaturmaisesti 7-vuotiaana sokeutunut Tatu Kiiskinen.²⁰² Hänen mukaansa koulussa oli aluksi pätevä koritöiden opettaja²⁰³, mutta tämän jälkeen tuli oppinsa Vasaman luona

¹⁹⁸ Oppilashaastattelut Väinö Poikus 9.7.1996, Eero Kallio 4.12.1997, Kalle Kyllönen 4.12.1997. Mka.

¹⁹⁹ KSK ok ptk 22.2., 15.4., 22.5.1935. JyMa.

²⁰⁰ KSK vk 1918–19, 6. JyMa; KSK ok ptk 16.9.1918. JyMa; Anni Collan KH:n aistiviollisosastolle 17.3.1919. SUKA.

²⁰¹ KSK ok ptk 1.11.1920 ja 22.5.1925. JyMa.

²⁰² Taavetti Johannes Kiiskinen s. 12.5.1910 Kaavi, k. 11.10.1999 Helsinki, KSK opp.nro 368, 1920–30. KSK ol. JyMa. Yksityisyrittäjä ja nauhatehtaan johtaja. Haastattelu 12.4.1996. NKLM.

²⁰³ Pekka (Pekko) Mykkänen s. 23.4.1853 Kuopion pitäjän Hirvilahti, harja- ja veistotöiden opettaja, asuntolan valvojan ja vahtimestarin tehtäviä 1880 alkaen, käsitöiden opettaja syyslukukauden 1893, vakinaiseksi 1900 ja valtakirja 1905, jäi eläkkeelle 1.9.1926.

Kalle Honkaranta s. 21.12.1893 Lapinlahti, harja- ja veistotöiden opettaja,

Helsingissä saanut opettaja jonka ohjauksesta Kiiskinen ei katsonut hyötynensä. Kiiskinen oli tässä vaiheessa jo niin paljon oppinut, että teki keinutuoleja ja muita huonekaluja. Kun yksi tuoli tuli valmiiksi, niin opettaja toi rottinkinipun selän taakse, josta sai tehdä mitä halusi ja osasi. Kun tästä sitten oli luvassa työrahat koulun jälkeen, niin se innosti tekemään töitä myös sunnuntaisin. Koska Kiiskinen oli saanut vapautuksen laulu- ja soittotunneista, niin hänelle jäi aikaa entistä enemmän käsitöille. Jo kouluaikana hän itse maksoi vuotuisen koulumaksun 250 markkaa neljän viimeisen vuoden osalta. Isä oli maksanut kuuden ensimmäisen vuoden koulumaksun, jonka Kiiskinen korvasi isälleen koulun päätyttyä.²⁰⁴

puusepän ammattikursseja Kuopiossa 1912–13 ja päästötodistus Helsingin puuteollisuus-ammattikoulusta 1922. Ausk. KSK:ssa 1926 ja suorittanut tietopuoliset opetusnäytteet 31.1.1927 ja käytännölliset 25.2.1927. 1.4.1927 alkaen koeajalle ja saanut valtakirjan 21.12.1929 KSK:n harja- ja veistotöiden opettajan virkaan.

Matti Juho Ikonen s. 14.10.1881 Uukuniemi, kori- ja mattotöiden opettaja, Helsingin Puuteollisuus-ammattikoulun 2-vuotinen kurssi 1901, opetellut koritöitä opettaja Paavo Lyytikäisen luona 1908, seurannut käsitöiden opetusta KSK:ssa ja HSK:ssa 1908–10, tietopuoliset 10.10.1918 ja käytännölliset opetusopetusnäytteet 18.10.1918, nimitetty KSK:n käsitöiden opettajan virkaan 13.11.1919 ja saanut valtakirjan 9.2.1921.

Urho Ilmari Alin s. 18.12.1902 Oulainen, kori- ja mattotöiden opettaja, Helsingin Puuteollisuus-ammattikoulu 12.6.1926, Taideteollisuuskouluun huonekalupuuseppien kurseja kolme vuotta 1923–26, harjoitellut August Vasaman korihuonekaluverstaassa Helsingissä kahden kuukauden ajan 1928, kuunnellut opetusta HSK:ssa 6.10.–30.11.1928 ja KSK:ssa helmi- maaliskuun ajan 1929, käytännölliset opettajanäytteet 2.–5.3.1929, määrätty hoitamaan käsitöiden ja käsiammattien opettajan virkaa 3.4.1929 ja saanut valtakirjan 3.6.1931. Sai omasta pyynnöstään eron 1.4.1935.

Emil Sihvola s. 29.1.1907 Kurkijoki, k. 22.5.1996 Kuopio. KSK opp.nro 348, 1918–28, kori- ja mattotöiden opettaja, kansakoulujen käsityöopettajatutkinto Kajaanissa 12.11.1928, saanut oikeuden kansakoulun opettajatutkinnon suorittamiseen 13.4.1931, edelliseen perustuva todistus Sortavalan seminaarista 3.6.1932. Ausk. HSK:ssa syyslukukauden 1932. Tietopuolinen opettajatutkinto 4.12.1932 ja käytännölliset kokeet käsitöiden opettajan virkaa varten 8.12.1932. Hoitanut KSK:n käsityöopettajan virkaa 22.2.–31.5.1935. 1.6.1935 määrätty kahdeksi koevuodeksi ja saanut valtakirjan 22.12.1937 KSK:n käsityöopettajan virkaan. KSK onk. JyMa.

²⁰⁴ Vuosikertomusten mukaan Kuopion sokeainkoulun suurimmat työrahat maksettiin 1930, jolloin suurin yhden oppilaan saama työraha oli 6.800 markkaa eli 1.938 euroa vuoden 2003 kurssin mukaan.

Tatu Kiiskisen luokalla vallitsi ilmeisesti hyvä ja kannustava luokkahenki, sillä hänen luokkatovereitaan olivat muun muassa Eero Häkkinen, Oskari Lehtivaara ja Olavi Martelius; kaikki henkilöitä, jotka menestyivät hyvin koulunjälkeisessä elämässään.²⁰⁵

Harjansidonnan opetusta annettiin aina kuudenteen luokkaan saakka sekä pojille että tytöille, minkä jälkeen pojat siirtyivät koritöiden opetukseen. Tytöistä monikaan ei pitänyt harjatoista kouluaikana.

Varsinaisia tyttöjen käsitöitä olivat neuletyöt. Varsinaisten opetustuntien lisäksi tytöt poikien tavoin tekivät omia käsitöitään myös vapaa-aikana, mikä oli sallittua myös asuntolan tiloissa.

Ensimmäisillä käsityötunneilla opeteltiin langan kerimistä, siitä vähitellen alettiin opiskella neulomisen monia konsteja. Opettaja neuvoi kaikki työvaiheet kädestä pitäen. Ensimmäisenä valmistui patalappu edestakaisinneuleella, seuraava patalappu oli vuorostaan sileää. Sitten seurasi pölyriepu, käsityöpussi, naisten ja miesten pitkät sukat, villapaita, vauvannuttuja ja -pukuja aina pitsiliinoihin ja monivärisiin kuvioneuleisiin asti.²⁰⁶

²⁰⁵ Eero Johannes Häkkinen s. 4.11.1911 Suonenjoki, k. 19.8.1976 Kuopio, KSK opp.nro 366, 1920–30. Yo. 1935, opettajakelpoisuus Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulu 1937, käsitöiden opettajanäytteet 1938 ja tietopuolisten aineiden opettajanäytteet 1939 Helsingin sokeainkoulu, fil. kand. 1945 ja fil. maist. 1948 Helsingin yliopisto, SLR I 1962, sosiaalineuvoksen nimi ja arvo 1967. HSK:n opettaja 1938–44, sotasokeiden ammattikurssien johtaja Mustiossa 1944–46, KSK:n johtaja 1947–1972, Asla-stipendiaatti USA 1951–52, Kuopion kaupungin valtuutettu 1951–72, valtuuston varapuheenjohtaja 1961–64, puheenjohtaja 1965–68, kansanedustaja 1966–69, Sokeain Keskusliiton puheenjohtaja 1961–76, opintomatkoja ja jäsenyyksiä kansainvälisissä sokeain opetus- ja järjestöalan toimikunnissa. KSK ol, KSK onk. JyMa. Kuopion kaupungin arkisto. Eduskunnan arkisto.

Frans Oskari Lehtivaara, ks. 5.3.4, s. 281.

Olavi Waldemar Martelius, s. 23.7.1910 Iitti, k. 24.2.1987 Helsinki, HSK opp.nro 361, 1920–30. KSK ol. JyMa. Kauppaneuvos ja Hellas-piano Oy:n toimitusjohtaja 1949–77. Karvinen 2003, 80.

²⁰⁶ Poikus 2004, 65. ks. myös 5.2.3, s. 238.

KSK:n tyttöjen käsityöopettajana toimi Aili Marja Rauste ent. Rossander s. 10.7.1892 Keitele, k. 11.6.1940 Kuopio. Yo. 1910 Heinola, Lindfelt-Lehtisen kasvatustieteiden käsityökurssi 1911 Tampere, Heinolan seminaari 1911–12, kasvatustieteiden käsityökurssi 1912–14 Helsinki, ausk. Helsingin suomalainen tyttökoulu 1913–14, tietopuoliset ja käytännölliset opetusnäytteet KSK:ssa 12.–27.3.1915, 16.6.1915 koeajalle ja valtakirja 30.10.1918 KSK:n käsitöiden opettajattaren virkaan. KSK onk. JyMa.

Liikuntakasvatus

Tavoitteena hyvä ryhti, hyvät käytöstavat ja itsenäinen liikkuminen

Sokeainkoulujen tyttöjen liikuntaharrastuksiin oli perinteisesti kuulunut lähinnä voimistelu ja erilaiset leikit. Yleisurheilu liikunnan muotona oli vähitellen löytänyt tiensä myös tyttöjen pariin kansa- ja oppikoulussa. Tätä esimerkkiä haluttiin seurata myös sokeainkoulujen puolella. Niinpä kesällä 1925 valmistui sokeiden tyttöjen urheilumerkkivaatimukset. Sen laativat kolme sokeainkoulussa voimistelua ohjannutta henkilöä, joista Ida Törnqvist oli toiminut 39, Hilja Nylenius 13 ja Anni Collan kaksi vuotta.²⁰⁷ Urheilumerkkitaulukko oli vaatimustasoltaan pyritty sovittamaan sellaiseksi, että sokeainkoulujen tytöt eivät niistä pelästyisi, vaan päinvastoin innostuisivat liikunnasta ja urheilumerkkisuorituksista.

- voimistelu sellaisena kuin se esiintyy muittenkin vaatimuksissa
- pituushyppy: lapsille 100 cm, tytöille 120 cm
- korkeushyppy: lapsille 40 cm, tytöille 50 cm
- pallonheitto: lapsille 15 m, tytöille 20 m
- kävelyä yksi kesä- ja yksi talviretki: lapsille 2 km, tytöille 4 km
- kestävyysjuoksuharjoituksia ilman aikaa
- osata soutaa; vain tytöille, ei lapsille²⁰⁸

Ida Törnqvistin jälkeen Kuopion sokeainkoulun tyttöjen voimistelunopettajaksi tullut Asta Heimo²⁰⁹ ”oli innostunut asiasta”, muistelee häntä Selma Lehtinen.²¹⁰ Heimo suoritutti urheilumerkkejä, joita olivat lasten, tyttöjen ja myös naisten merkit. Oli hienoa mennä tutkinnossa hakemaan merkki opettajalta, joka kiinnitti sen rintaan. Lehtinen suoritti naisten hopeisen merkin, jonka vaatimiin yleisurheilusuorituksiin kuu-

²⁰⁷ Anni Collanin arkisto. SUKA.

²⁰⁸ mt.

²⁰⁹ Asta Tellervo Heimo s. 4.12.1900 Karttula. Päästötodistus Kuopion suomalaisen tyttökoulu 1918 ja Jyväskylän opettajaseminaari 1923. Suorittanut mm. Suomenjoen voimistelu-, urheilu-, uinti- ja leikkikurssi 1920, Varalan voimistelu-, leikki- ja urheilukurssi, johtajakurssi 1928, Varalan johtajakurssi 1930 ja 1939, Varalan kansantanhukurssi 1935 ja 1936. Kuunnellut opetusta Kuopion sokeainkoulussa 1924–26 ja antanut vaaditut harjoitustunnit. Tyttöjen voimistelunopettajan viransijainen lukuvuoden 1926–27 ja viranhaltija (aluksi toistaiseksi) 7.2.1928 alkaen. Erosi 31.10.1960. Asta Heimo opetti myös tietopuolisia aineita ja suoritti opetusnäytteet 1945. KSK onk. JyMa.

²¹⁰ Selma Anna Karoliina Lehtinen, s. 13.10.1915 Ruovesi, KSK opp.nro 408, 1926–36. KSK ol. JyMa. Käsityöammattien harjoittaja Helsingissä. Haastattelu 15.4.1996. Mka.

luivat muun muassa vauhditon pituus- ja korkeushyppy, kestävyysjuoksu ja pesäpallon heitto, joka tuotti hänelle vaivannäköä ja ylimääräistä harjoittelua. Lehtisen mukaan syntymäsokeana hänellä ei ollut oikeaa kuvaa heittokäden liikkeestä. Kun kaikki muut tarpeelliset suoritukset olivat takana, opettaja Heimo kannusti häntä niin pitkään, että hän lopulta sai hyväksytyin suorituksen. Lehtisen sisarukset tekivät itse korkeushyppytelineen kotiin, jolloin harjoittelua tuli myös loma-aikoina. Tasajalkaponnistuksella hän muistaa hypänneensä korkeutta 105 cm. Loma-aikoina hänen liikuntaharrastuksiinsa kuuluivat myös maasto-leikit ja puihin kiipeäminen. Koulussahan kiipeämistä harjoiteltiin köysissä ja tangoissa. Lehtisen mukaan opettaja Heimo osasi kannustaa liikunnasta kiinnostuneita tyttöjä, ja tyttöjen urheilumerkkisuorituksia tapahtui lukuvuodesta 1927–28 alkaen siten, että vuosikertomuksissa aluksi mainitaan vain merkkien määrä niitä erittelemättä. Sen mukaisesti keväällä 1928 viisi tyttöä sai urheilumerkin, samoin vuotta myöhemmin kolme tyttöä suoritettuaan tarvittavat vaatimukset.

Erilaisia tyttöjen ja naisten urheilumerkkejä suoritettiin vuoteen 1938 mennessä seuraavasti: 2 naisten kultaista, 9 naisten hopeista, 5 naisten pronssista, 3 tyttöjen hopeista, 2 tyttöjen pronssista ja neljä lasten urheilumerkkiä. Vuosikertomuksissa lueteltiin myös osamerkkisuoritukset, jotka mahdollisesti johtivat tavoitellun merkin saamiseen. Luotettavaa tietoa siitä, missä määrin sokeainkoulun naisten urheilumerkkivaatimukset poikkesivat kyseisen ajan SVUL:n merkkivaatimuksista, ei ole tiedossa. On luultavaa, että joitain lievennyksiä tai vaihtoehtoisia lajeja hyväksyttiin merkkisuorituksiin. Selma Lehtisen mukaan opettaja Heimo valvoi tarkasti harjoituksia ja piti kirjaa lajisuurituksista.²¹¹

Opettaja Asta Heimon tunneilla vallitsi reipashenkinen voimistelu ja kurinalainen järjestys, kuten asian muistavat hänen oppilaansa. Liikkeet suoritettiin tamburiinin tahtiin, saattoipa rumpupalikka osua oppilaan takalistoontakin, jos liikkeessä ei ollut opettajan vaatimaa notkeutta tai joustavuutta. Tällaisissa tilanteissa opettaja puhutteli oppilasta sukunimellä, kun hän muutoin aina käytti oppilaan etunimeä. Opettajalla oli myös omat lempioppilaansa, joita hän tunnin päätteeksi muisti karamelleilla. Tankoon ja köyteen kiipeäminen tuotti monelle tytölle vaivaa ja tuskaa eikä se kaikilta onnistunut koskaan. Suosittu joukkuelaji oli ns. pallosota, jonkinlainen polttopallon esiaste, jossa kaksi joukkuetta ryhmittyivät salin vastakkaisille puolille. Vuorollaan kukin oppilas heitti pehmeän nahkapallon laskien ensin ääneen yks’ kaks’ kolme ja koettaen

²¹¹ KSK vk 1927–28 – 1937–38. JyMa.

osua johonkin oppilaaseen salin vastakkaisella puolella. Jos osui, tämä paloi ja putosi pelistä. Se joukkue, jossa ”paloja” oli vähemmän, voitti ottelun. Erilaiset laululeikit ja tanhut olivat tyttöjen mieleen. Tanhuja tanssittiin tyttöpareina myös toveri-illoissa.²¹²

Opettaja Asta Heimon mukaan opetuksessa seurattiin rajoitetuin vaatimuksin Hilma Jalkasen ”Voimisteluohjelmia tytöille” kansakoulun jatkuoluokkien ohjelmia, lisäksi omia harjoitussovelluksia. Tämän ohella ohjelmaan kuului erilaisia leikkejä ja tanhuja, keilailua ulkona sekä urheilumerkkisuorituksiin liittyviä lajiharjoituksia.²¹³

Poikien voimistelunopettajana vuosina 1917–1928 toimi Mikael Hyvärinen.²¹⁴ Hän oli perehtynyt erityisesti telinevoimisteluun, jonka liikesuorituksia rekillä pojat ihailivat ja kukin kykyjensä mukaan pyrki niitä jäljittelemään. Koulun pojista kaksi pystyi tekemään jättiläisen, jota kaupungin pojat ihmettelivät koulun aidan takaa.²¹⁵

Mikael Hyvärisen jälkeen poikien voimistelunopettajaksi tuli Artturi Niemi.²¹⁶ Poikien urheilumerkkisuoritukset alkoivat lukuvuonna 1930–31. Vuosikertomusmerkintöjen mukaan poikien merkkisuorituksia kertyi vuoteen 1939 mennessä 7 pronssista ja 8 III luokan merkkiä. On jokseenkin varmaa, että poikien merkkisuorituksissa noudatettiin SVUL:n suoritusvaatimuksia, siitä päätellen, että hopeisia tai kultaisia urheilumerkkejä ei kukaan saavuttanut.²¹⁷ Keväisin yläluokkien pojat

²¹² Paula Auma-aho, haastattelu 4.12.1997. Mka; Aune Poikus, haastattelu 9.7.1996. Mka.

²¹³ KSK vk 1935–36. JyMa.

²¹⁴ Mikael Johannes Hyvärinen s. 8.1.1889 Kontiolahti. Yo. 1909, voim.op. 1914. Suomalaisen yhteiskoulun poikien voimistelun- ja terveysopinopettaja Kuopio 1917–26, Kuopion sokeainkoulun poikien voim.op. 1917–29, julkinen kasvatustutkimus Helsingin yliopisto 1928, ottanut osaa voimistelijana Tukholman olympialaisiin 1912, reservivänrikki 29.5.1918, vapaudenristi IV luokka ja vapaussodan muistomitali. Suomen Voimistelunopettajat 1883–1959 (1959); KSK onk. JyMa.

²¹⁵ Tatu Kiiskisen haastattelu 12.4.1996. Vilho Lehdon mukaan (haastattelu 8.8.1997) Kuopion koulun pojista Eero Häkkinen ja Tatu Kiiskinen pystyivät heittämään jättiläisen. Mka.

²¹⁶ Artturi Niemi s. 18.12.1894 Helsinki. Kuopion sokeainkoulun poikien voimistelunopettaja 1929 alkaen. Niemi oli ammatiltaan hammasteknikko ja sokeainkoulun lisäksi hän toimi voimistelunopettajana myös Kuopion kuuromykäinkoululla. Niemi oli Suomen mestari vauhdittomissa hypyissä 1910-luvulla. KSK onk. JyMa; KMSK 6/1954, 84.

²¹⁷ KSK vk 1930–39. JyMa.

kilpailivat yleisurheilussa, ja vuosikertomuksen 1935–36 mukaan oli poikaoppilaiden kesken kilpailtu viisiottelussa, jossa oli jaettu viisi arvoesinepalkintoa.

Artturi Niemen mukaan sokeainkoulujen väliset ystävyysottelut alkoivat vuonna 1927. Kilpailulajeina olivat kuulantyöntö, 60 metrin juoksu, vauhditon kolmiloikka, pesäpallon heitto, aluksi käsikohonta eli leuanosto, joka myöhemmin vaihdettiin vauhdilliseksi pituushypyksi. Kilpailut tapahtuivat siten, että kumpikin koulu määrättyinä toukokuun päivänä suoritti ottelun omalla paikkakunnallaan. Osanottajien lukumäärää ei rajoitettu, vaan neljän parhaan kilpailijan tulokset otettiin huomioon tuloksia laskettaessa SVUL:n pistetaulukon mukaan. Tulokset postitettiin koulujen kesken samana päivänä, josta varmuuksena toimi päiväys postileimassa. Sääolosuhteet Kuopiossa ja Helsingissä vaihtelivat, mikä saattoi näkyä tuloksissa. Kilpailun tavoitteena oli kiertopalkinto, jonka se koulu sai omakseen, joka kolme kertaa peräkkäin taikka viidesti sai suurimman pistemäärän. Eri lajeissa samoin kuin viisiottelussa annettiin palkinto kolmelle parhaalle.²¹⁸ Miten voitot eri vuosina menivät, ei sisälly vuosikertomuksiin siitäkään huolimatta, että koulut kilpailivat kiertopalkinnosta. Keväältä 1928 on vuosikertomuksessa maininta, että pojat ottivat osaa kilpailuun hyvällä menestyksellä. Seuraavana vuonna kerrotaan, että pojat ottivat osaa kilpailuun voittaen palkinnot.²¹⁹

Toukokuun lopulla 1939 saapuivat Helsingin koulun pojat Kuopioon kohdatakseen kuopiolaiset kilpailujen merkeissä ensimmäisen kerran samalla kentällä. Kuten Helsingin sokeainkoulun voimistelun yhteydessä on kerrottu, varsinaista kilpailua ei tällöin kuitenkaan tapahtunut. Kuopion koulun poikien mukaan opettaja Niemi opetti silloin pojille kilpailemisen asemesta vauhdittomien hyppyjen suoritusta. Lisäksi vierailuohjelmaan sisältyi oppilaiden keskinäinen tapaaminen, johon myös yläluokkien tytöt osallistuivat. Kysymyksessä oli oppilaiden keskinäinen keskustelutilaisuus asuntolarakennuksessa sijaitsevassa tyttöjen käsityöluokassa. Mukana keskustelussa ei ollut opettaja- tai muun henkilökunnan edustajaa. Erään heikkonäköisen oppilaan havainnon perusteella heitä kuitenkin

²¹⁸ Artturi Niemi, Piirteitä Helsingin ja Kuopion sokeainkoulujen välisistä ystävyysotteluista kenttäurheilussa. Artturi Niemen lehtikirjoituksessa vuonna 1953 mainitsemat kilpailulajit olivat käytössä 1949 alkaen. 1930-luvulla ystävyysottelun lajit olivat: 50 metrin juoksu, vauhditon kolmiloikka, kuulantyöntö, rekkihyppy ja kohonta. Mahdollisesti myös Aarne Pesolan mainitsema vauhditon korkeushyppy on ollut mukana rekkihypyn vaihtohtona. KMSK 3-4/1953, 12-13.

²¹⁹ KSK vk 1927-28, vk 1928-29. JyMa.

seurattiin ikkunan takaa järjestyksen säilymiseksi, ikkunan edessä olevan tien takana liikkui tämän tästä valvova hahmo. Kun kysymyksessä oli sokeainkoulujen oppilaiden ensimmäinen tapaaminen, he olivat uteliaita kuulemaan, miten elämä toisessa koulussa sujui. Molemmipuolisesti kiinnostuksen kohteina olivat koulun työskentelyä ja oppilaiden vapaa-ajan käyttöä säätelevät normit. Oliko se Helsingin poikien taholta vain pelkkää kohteliaisuutta, kun he sanoivat oppilailla Kuopiossa olevan enemmän vapauksia kuin heillä Helsingissä?²²⁰

Musiikki ja ylimääräiset aineet

Kuopion sokeainkoulun päiväjärjestyksessä, enempää kuin oppikursseissakaan ei tapahtunut muutoksia käsiteltävällä kaudella. Oppikirjoina käytettiin ylempään kansakoulun oppikirjoja. Pistekirjoituksella painettuja oppikirjoja oli äidinkielen, maantiedon ja historian opetuksessa. Moonin kohokirjoituksella painettuja Raamatun osia oli vielä 1920-luvulle saakka, mutta vähitellen ne ”häipyivät” käytöstä varomattoman käsitteilyn vuoksi. Moonin kohokirjaimet muistuttavat latinalaisia aakkosia ja olivat helposti opittavissa, mutta Moonin lukeminen oli hidasta, koska rivejä luettiin edestakaisin ensin vasemmalta oikealle, sitten oikealta vasemmalle jne. ”Vaikka lukeminen tällä tavalla olikin paljon hitaampaa kuin pistekirjoitustekstin lukeminen, pani uskonnonopettaja meidät lukemaan sillä Roomalaiskirjeen kokonaisuudessaan ulkoa.”²²¹

Musiikinopettajina oli kaksi tuntiopettajaa, joista Helmi Toivanen opetti laulua kolme tuntia viikossa kevätlukukauteen 1930 saakka ja Aatu Itkonen²²² torven-, pianon- ja urkujensoittoa viisi tuntia viikossa.

²²⁰ Kalle Kyllönen s. 1.1.1925 Suomussalmi, KSK opp.nro 456, 1934–45, haastattelu 4.12.1997; Eero Kallio s. 10.4.1926 Korttesjärvi, KSK opp.nro 458, 1934–45, haastattelu 4.12.1997. Mka; KSK ol. JyMa; Poikus 2004, 82.

²²¹ Onnisekä 1979, 65–66.

²²² Adam (Aatu) Vilhelm Itkonen s. 10.5.1885 Karttula, k. 9.11.1945 Kuopio, KSK opp.nro 169 1893–1903. KSK ol ja onk. JyMa. Apurahan turvin opiskeli musiikkia Oskar Merikannon johdolla yksityisoppilaana 1903 alkaen ja suoritti Helsingin Lukkari- ja urkurikoulun ylimääräisenä oppilaana 17.12.1906 tutkinnon, joka antoi pätevyuden urkurinvirkaan ja sokeainkoulun musiikinopettajan toimeen. Itkonen toimi Kuopion yli-ikäisten sokeiden työskoulun laulunopettajana 1907–18, Kuopion sokeainkoulun musiikinopettajan viransijaisena syyslukukauden 1914 ja 1917 alkaen koulun soitonopettajana ja 1.4.1930 koulun musiikinopettajana. Sivutoimista urkurinvirkaa hän hoiti Niuvanniemen keskuslaitoksessa vuodesta 1903 ja Kuopion lääninvankilassa 1906 alkaen. KMSK 1-2/1946, 26–31; Vartio 2001, 55–56.

1.4.1930 alkaen hän toimi myös koulun laulunopettajana. Edellä mainittujen soittimien lisäksi yksityisopetusta antoi myös kaupunkiseurakunnan lukkari J. Pukkila viulunsoitossa. Yksityisopetus rahoitettiin koulun hallussa olevista rahastoista.²²³

Näitä harrastuksia muisteli kirjassaan Vilho Onniselkä.

Minäkin olin innokkaasti mukana koulun 7–8-henkisessä torvisoittokunnassa barytonin soittajana kuuden vuoden ajan. Opittuamme pistenuotit ja harjoiteltuamme ahkerasti saimme soittaa koulun eri tilaisuuksissa.

Marraskuussa järjestettävään sokeainviikon juhlaan pääsivät torvisoittokunnan pojat myös esiintymään. Tilaisuus pidettiin Kuopion kaupungintalolla, jossa esiteltiin sokeainkoulun oppilaiden töitä. Paljon muutakin ohjelmaa juhlassa oli, kuten lausuntaa, yksinlaulua, kuorolaulua ym.²²⁴

Kuopion sokeainkoulun soittokunta 1934. Op. Aatu Itkonen 3. vas., Vilho Onniselkä 4. vas., Matti Halkosaari 5. vas. Muut soittajat: Jaakko Murtonen, Kaarlo Mäkinen, Viljo Pönni, Antti Ruutiainen, Eino Tammela. Kuvan on omistanut Matti Halkosaari. Kuva Näkövammaisten Keskusliiton valokuva-arkisto.

²²³ KSK vk 1918–19, 1920–21, 1929–30. JyMa.

²²⁴ Onniselkä 1979, 63.

Lahjoitusvaroin kustannettiin myös yläluokkien tytöille ja pojille varsinaisten koulutuntien ulkopuolella annettu hieronnan opetus. Pojille opetusta antoi voimistelunopettaja Mikael Hyvärinen ja tytöille hierojat Anna Antikainen ja Laura Levander. Tytöille hieronnan opetusta annettiin ainakin lukuvuoteen 1925–26 saakka.²²⁵

Esperanton opiskelu vapaaehtoisena aineena kiinnosti oppilaita siitäkin huolimatta, että varsinaista oppikirjaa ei ollut, mutta oli kuitenkin pistekirjoitukselle painettu Esperanto-Suomi -sanakirja ja esperanton kielioppi. Kansainvälinen esperantokongressi pidettiin Helsingissä 1922. Vuotta aikaisemmin Prahassa pidetyssä ensimmäisessä sokeain kongressissa oli tehty aloite esperanton saamiseksi pakolliseksi oppiaineeksi sokeainkouluihin.²²⁶ Kuopion sokeainkoulussa esperantoa opetti musiikinopettaja Aatu Itkonen.²²⁷

5.3.4 Oppilaiden näkökulmia

Vilho Onniselkä muisteli omaa kouluaikaansa. Hän oli käynyt jo kansakoulua menettäessään näkönsä tapaturmaisesti ja tuli 13-vuotiaana sokeainkouluun kolmannelle luokalle. Onniselkä osallistui innolla koulun urheiluharrastuksiin. Kerran pesäpalloa heitettäessä hänelle sattui vahinko, jonka seurauksena pallo lensi johtajan talon ikkunaan. Kysymyksessä oli inhimillinen teko, josta oli kuitenkin tehtävä selvitys johtajalle. Poika sai moneen kertaan todistella, että kysymyksessä oli ”heittokäden lipsahdus”, ei mikään tahallinen teko. Lopulta kuulustelua seurannut johtajan poika sanoi isälleen, että anna jo mennä. Kyllä tämä kuulustelu riittää. Johtaja sitten sanoi, että anteeksipyyntö sinut tästä pälkähästä pelastaa, joten ”pyysin anteeksi, kumarsin ja lähdin enkä joutunut maksamaan sitä lasia”.

Ulkona urheilukentän sivussa oli tyttöjen suosima keilarata, nojapuut ja kaksi rekkiä sekä niiden välissä kiipeilytangot. Onniselän mukaan rekkissä tehtiin kipejä, kieppejä, svungeja, neljännes- ja puolimarakatteja. Rekkihypyssä parhaat pääsivät neljän ja viiden metrin välille. Onniselkä muistaa vielä omat tuloksensa muutamissa lajeissa, kuten vauhditto-massa korkeushypyssä 125 cm.

²²⁵ KSK vk 1918–19, 1925–26. JyMa.

²²⁶ Sokeain Airut 7-8/1921, 3/1922, ks. 5.2.1, s. 234; Esperanto-Suomi sanakirjan painaminen pistekirjoitukselle käynnistyi 1914, jolloin Kirjoja sokeille -yhdistys myönsi tarkoitusta varten 100 markan avustuksen. Keravuori 1990, 65.

²²⁷ Lehtivaara 1986, 179-181.

Kelkkailua myös harjoitettiin, jolloin jonkin verran näkevä oppilas hoiti ohjauksen. Pappilanlammin maastossa ja jäällä oli hiihtokilpailuja, jolloin meno- ja paluulatu kulkivat aika lähekkäin. Kääntöpaikalla ja matkan varrellakin oli suunnan huutajia. Hiihdossa kilpaileminen Onnisejän mukaan oli enemmänkin leikkimielistä ja palkinnoksi saatiin karamelleja. Myös uintia harjoiteltiin vapaa-aikana. Kerran toverinsa kanssa Väinölänniemen uimalassa käydessään Onnisekä ennen riisuutumista putosi täysissä pukeissaan uima-altaaseen. Niine hyvineen poika sai kävellä koleassa syysilmassa parin kilometrin matkan takaisin koululle. Kuivat vaatteet oli puettava päälle mahdollisimman huomaamattomasti, ettei olisi joutunut raportoimaan altaaseen putoamista.²²⁸

Poikien mielestä Artturi Niemi oli vaativa ja asiallinen voimistelunopettaja. Sisällä ohjelmaan vauhdittomien hyppyjen lisäksi kuuluivat ns. pukkiihyppy, kiipeily, riviliikkeet ja permantovoimistelu. Kilpailulajeina olivat myös virranottelu²²⁹, väkikapula, kissanhäntä, sormikoukku, kukkotappelu, seläntyöntö²³⁰ ja joskus myös paini. Voimistelutunteja oli viikossa kolme, joista yksi oli omistettu ns. mestaruuskilpailulle. Tällöin alkuverryttelyn jälkeen harjoitettiin vain yhtä lajia, jossa sentit tai sekunnit ratkaisivat paremmuusjärjestyksen. Toinen tunneista oli varattu joukkuekilpailulle, jota varten pari poikaa nimettiin ”kuninkaiksi”, jotka valitsivat itselleen joukkueen. Kolmas viikon tunneista oli varattu pelkkää voimistelua varten.²³¹

Matti Halkosaari menetti näkönsä tapaturmaisesti 14-vuotiaana ja kansakoulua käyneenä pääsi sokeainkoulun kolmannelle luokalle. Hän tuli kouluun kesken lukuvuoden, mutta sanoi sopeutuneensa varsin hyvin uuteen kouluyhteisöön. Koska koulussa oli hyvin monenikäisiä ja erilaisia oppilaita, siellä tarvittiin Halkosaaren mukaan tarkat, jopa tiukatkin säännöt elämän sujumiseksi säädetyllä tavalla. Juuri tuolloin,

²²⁸ Vilho (Wasili) Onnisekä s. 16.12.1913 Salmi, KSK opp.nro 428, 1928–36. KSK ol. JyMa. Hieroja ja käsityöammattien harjoittaja Kankaanpäässä. Julkaisut omakustanteena 1979 teoksen Käsnäselästä Kankaanpähän. Haastattelu 20.5.1998. Mka.

²²⁹ Kaksi kilpailijaa seisovat puomilla haara-asennossa oikea jalka vastakkain. Oikeasta kädestä pitäen kilpailijat yrittävät järkyttää toistensa tasapainoa niin, että vastustaja putoaa puomilta.

²³⁰ Laji, jossa kilpailijat istuvat lattialla selät vastakkain. Merkin saatuaan yritetään käsin ja jaloin lattiasta ponnistaen työntää vastustaja niin kauas, että voittajan jalat ylittävät kilpailijoiden väliin vedetyn viivan.

²³¹ Eero Kallio, haastattelu 4.12.1997; Kalle Kyllönen, haastattelu 4.12.1997. Mka.

vuonna 1929, kolme koulun tyttöoppilasta ja kolme poikaoppilasta olivat määräämällänsä erotettuina koulusta, minkä seikan pohtiminen toi tiettyä jännitystä oppilasyhteisöön. Aikanaan he palasivat ”rangais-tuslomaltaan”, ja koulutyö myös heidän osaltaan jatkui annettujen ohjeiden edellyttämällä tavalla. Heidän kauttaan kaikki olivat saaneet sen opetuksen, että säännöt on tarkoitettu noudatettaviksi. Opettajat seurasivat oppilaiden käyttäytymistä ja olemista. Kerrankin opettaja Lydia Lyytikäinen koputti Halkosaarta selkään huomauttaen, että älä istu kumarassa. ”Silloin päätin, että toista kertaa minua ei tarvitse ojentaa tässä asiassa”, muistaa Halkosaari.

Voimistelu ja varsinkin rekkiliikkeet kohensivat ryhtiä, josta Halkosaari pian sai kiitosta. Opettajat korostivat sulavan ja joustavan kävelyn tärkeyttä, ei saanut laahata askelia eikä kömpelösti kompuroida. Mikael Hyvärinen opetti pojille käsilläseisontaa nojapuissa, mutta ei se kaikilta onnistunut. Kasper Kanerva, joka oli ylemmällä luokalla hallitsi käsilläseisontaa ja käsilläkävelyn, sillä hän meni kerran käsillä kävelen koulun kentältä koulurakennuksen toiseen kerrokseen. Rekkihypyssä Halkosaari tuli kerran alas lähes viiden metrin hypyn opettajan mielestä liian jäykin jaloin. Opettaja kielsi häneltä koko rekkihypyn terveydelle liian vaarallisena, tällöin kentällä ollut talonmies Volanen sanoi, että ”antaahan Matin hypätä”.

Opettaja Hyvärinen oli suosinut telinelajeja, kun hänen jälkeensä tulleen Artturi Niemen opetus suuntautui yleisurheiluun, varsinkin vauhdittomat hyppy olivat hänelle hyvin läheiset. Niemi korosti myös syvää ja tehokasta hengitystä, ja hengitystilavuutta mitattiinkin Halkosaaren mukaan säännöllisesti lukuvuoden aikana. Ns. nojapuujuoksu oli suosittu kilpailumuoto, jossa kaksi poikaa kerrallaan kilpailivat keskenään. Liikkeellelähtö tapahtui aisojen vastakkaisista päistä, jolloin jalkaponnistuksella ja käsillä kohottaen hypättiin aisan yli oikealle puolen ja nopealla loikalla edelleen aisojen toiseen päähän, josta taas uudella hypyllä aisan yli oikealle. Näin tehtiin niin kauan, että nopeampi sai koskettaa hitaamman selkää. Halkosaari muistaa, että viimeisinä vuosina Vilho Onniskä oli niin nopea, että aina ehti näpätä häntä selkään. Leuannostossa eli käsikohonnassa kilpailtiin myös. Eero Häkkinen nosti 31 kertaa, hänelle Halkosaari hävisi yhden noston. Mutta pesäpallon hän sai lentämään yli 70 metriä, jota pidemmälle tuohon aikaan ei kukaan heittänyt.

Opettajat tekivät parhaansa opettaakseen, miten mikin liike- tai lajisuoritus oli tehtävä. He korostivat sitä, että kaikki tämä harjoitus ja vaivannäkö tähtäsi oppilaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

Vaikka oppilaiden joukossa oli heikkoja ja avuttomiakin oppilaita, ketään ei Halkosaaren muistaman mukaan vapautettu voimistelusta. Piirileikki tyttöjen kanssa oli sallittua toveri-iltoina, mutta tanssiminen oli ilmeisesti opettajien mielestä täysin sopimatonta sokeille. Sunnuntaisin oli pyydyttävä lupa kaupungille pääsyä varten. Halkosaaren mukaan pojat usein kävelivät kolmisin, yhden nähdessä jonkin verran. Käytiin Väinölänniemellä ja Puijonmäellä. Välillä poikettiin jonnekin kahville. Siihen aikaan ei käytetty keppiä vaan luotettiin siihen osaamiseen, jota heille oli teroitettu. Liikennettä oli vähän, eikä pahempia törmäilyjä sattunut.

Halkosaaren mielestä sokeainkoulu ei olisi saanut olla mikään ”kaato-paikka”. Joskus sinne otettiin lähes näkeviä poikia, jotka olivat epäonnistuneet aiemmassa koulunkäynnissä. Joillakin oli kasvatuslaitostausta eivätkä he menestyneet sokeainkoulussakaan, mistä jäi vähän ikävä mieli näitä poikia kohtaan.²³²

”Hylkeennahkainen”

Koulun oppilaat olivat kotoisin eri puolilta maata ja puhuivat eri murteita, jotka vähitellen vuosien mittaan sulautuivat jonkinlaiseksi yleiskieleksi. Puhetavan, pukeutumisen tai jonkin muun erottavan piirteen vuoksi oppilaat saivat tovereiltaan lisänimiä, jotka olivat osa oppilaan persoonaa koko kouluajan ja vielä sen jälkeenkin. Oskari Lehtivaaraa kiusoiteltiin aluksi h:n päältä puhumisesta, hän kun oli kotoisin peräpohjolasta. Hän kuitenkin omaksui pian koulussa puhutun yleismurteen. Lisänimekseen hän sai ”hylkeennahkainen”, koska hänellä oli komea hylkeennahalla verhoiltu matkalaukku.

Oskari Lehtivaara sairastui 7-vuotiaana ja puoskareiden silmänhoito-ohjeiden noudattaminen johti täydelliseen näönmenetykseen. Oskarin vanhemmat eivät tienneet sokeainkoulujen olemassaolosta, mutta Tervolan seurakunnan kirkkoherra Gunnar Ervasti, myöhemmin Ervamaa, auttoi pojan kouluun lähettämisessä. Vanhemmat olisivat halunneet mieluummin lähettää hänet Helsingin kouluun mutta tuona vuonna 1920 oli Kuopion vuoro ottaa oppilaita.²³³

²³² Matias David Halkosaari s. 6.9.1912 Ilmajoki, KSK opp.nro, 433, 30.1.1929–31.5.1934. KSK ol. JyMa. Hieroja ja käsityöammattien harjoittaja. Haastattelu 14.6.1998. Mka.

²³³ Frans Oskari Lehtivaara ent. Hast, s. 4.2.1909 Tervola, k. 7.4.1995 Helsinki, KSK opp.nro 364, 1920–30. KSK ol. JyMa. Järjestömies ja toimittaja. Puheen-

Kirjassaan Perintö Oskari Lehtivaara muistelee omaa koulu-aikaansa, johon sisältyi monia vaihteita, jopa määräaikainen koulusta erottaminenkin ”yöjalkareissun” rangaistuksena syksyllä 1928. Tämän ”rangaistusloman” aikana Oskari yhdessä isänsä kanssa harjoitti pientä liiketointia ja palasi sitten kouluun uusiutuneena nuorukaisena: Sukunimi Hast oli vaihtunut Lehtivaaraksi, joka oli jonkinlainen enne hänen tulevalle ammatilleen lehtimiehenä.²³⁴

Lehtivaara ei pitänyt käsitöistä ja koritöistä hänet vapautettiin kokonaan, koska hänen kätensä eivät kestäneet ainaista kosteutta. Työaineet kun oli liotettava vedessä, että olisivat notkeampia käsitellä. Tämä vaikutti melkoisesti työrahojen suuruuteen, sillä korityöt tuottivat myytessä enemmän rahaa kuin samana aikana valmistetut harjatyöt. Kun muutamat Lehtivaaran luokkatoverit saivat lähes 7 000 markan työrahan peruspääomaksi koulusta lähettäessä, hänen oli tyytyminen 1 700 markkaan, josta vielä vähennettiin velaksi otetut raaka-aineet ja harjasaket, joten käteen jäi 621 markkaa.²³⁵

Lehtivaaran luokkatovereiden joukossa oli myös poika, joka ei oppinut tekemään käsitöitä, mutta vastapainoksi oli hyvin musikaalinen ja oppi soittamaan haitaria. Tovereilleen hän kertoi, että ainoastaan haitarin soitolla hän voi hankkia leipänsä koulusta päästyään. Hänen työrahansa olivat niin vähäiset, etteivät ne alkuunkaan riittäisi haitarin ostoon. Poikien luokassa oli hyvä toverihenki, joten yhteisestä sopimuksesta päätettiin panna summaan niin paljon, että tuo soittopeli tuli hankituksi. Lehtivaara ei muista summaa, mikä kunkin maksettavaksi tuli, mutta ei se aivan vähäinenkään ollut. Yhdessä pojat menivät ostamaan Einolle haitarin. Eräs opettajatar oli asiasta toista mieltä. Hän paheksui sitä, että pojat olivat antaneet apua tuollaisen soittopelin hankkimiseen. Hänen mielestään sillähän voi soittaa ainoastaan tanssimusiikkia, ”ja Eino voi noissa tanssipaikeissa joutua moniin paholaisen kiusauksiin”. Pojat tiesivät kuitenkin tässä tilanteessa tehneensä sen, mikä oli tarpeen.

johtaja Suomen Sokeain Liitto 1950–60, Sokeain Henkinen Työ (nyk. Näkövammaisten Kulttuuripalvelu) 1956–73, Esperantoyhdistys Steleto johtokunnan jäsen vuodesta 1937, puheenjohtaja 1982–91, Sokeain Keskusliiton hallituksen jäsen 1948–67 ja puheenjohtaja 1949. Sokeain kirjapaino työnkijä ja myöhemmin johtaja 1950–73, päätoimittaja Sokeain Airut 1948–73 ja Kajastus (ent. Varjojen mailta) 1953–73. Suomen Valkoisen Ruusun Ritarimerkki 6.12.1972. Julkaissut omakustanteena kirjan Perintö 1986, Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n arkisto; Perintö 1986, 13-14, 28-29.

²³⁴ Perintö 1986, 39-42.

²³⁵ mt. s. 36.

Lehtivaaran mukaan Eino oli vuosikymmeniä ravintolasoittajana ja tuli ammatissaan kohtuullisen hyvin toimeen. Erään kokouksen yhteydessä Eino pyysi Lehtivaaraa keskustelemaan kanssaan, jolloin hän lämpimästi kädestä ottaen kiitti Oskaria ja hänen kauttaan toisia luokkatovereita siitä, että ”olimme auttaneet hänet elämän alkuun ja pelastaneet hänet joutumasta kunnalliskotiin. Näinhän siinä olisi saattanut käydä, jos tuota haitaria ei olisi ostettu”.²³⁶

”Unessa oltiin jälleen kotona”

Paula Orvokki oli jo syntyessään vaikeasti heikkonäköinen mutta muuten terve tyttö. Seurakunnan kirkkoherra Rantanen oli kylällä kinkereitä pitäessään kuullut, että hänen kastamansa ”Orvokki” onkin sokea. Hän ryhtyi välittömästi toimeen saattaakseen tytön koulutielle, mikä tapahtui Paula Orvokin ollessa 8-vuotias vuonna 1930. Kotiväki oli toivonut koulupaikan löytyvän Helsingistä, mutta tuona vuonna oli Kuopion vuoro ottaa oppilaita. Jäähyväiset kotiväelle sanottiin jo kotona, ja alkumatka 27 kilometriä Kiimingistä Ouluun tapahtui naapurin miehen polkupyörän tangolla. Oulussa Paula Orvokki liittyi pohjoisesta junalla tulleeseen oppilasjoukkoon, jolla oli yhteinen saattaja. Useimmat uusista koulutovereista olivat keskenään tuttuja, joten hän tunsi itsensä vähän yksinäiseksi heidän seurassaan. Ensimmäinen junanvaihto oli Ylivieskassa ja toinen Iisalmessa. Kello 14 Oulusta alkanut matka päättyi Kuopioon kello 23. Asemalta mentiin kävellen koululle noin kilometrin matka, johon liittyivät lähes sadan askelman portaat. Sitten oli vielä pakollinen ”täisauna” ennen kuin pääsi sänkyyn. Sitten iski koti-ikävä, jota matkan aikana ei saanut päästä näkyviin. Joululomakin oli niin kaukana, että viikkojen ja päivien laskeminen kotiin pääsemiseksi tuntui ylivoimaisen vaikealta ja kaukaiselta. Unessa oltiin jälleen kotona, mutta kellonsoitto herätti kello seitsemän uuteen aamuun ja sen tuomiin askareisiin. Paula Orvokki ei tarvinnut pukeutumisessa toisten apua ja muutenkin pyrki osallistumaan aamuaskareisiin. Lämmintä vettä ei ollut, vaan peseytyminen tapahtui edellisenä iltana vateihin hanasta lämpiämään lasketulla vedellä. Sitten tunniksi ulkoilemaan ennen aamupalaa. Koulutunnit alkoivat kello yhdeksän.²³⁷

²³⁶ Perintö 1986, 36-37.

²³⁷ Paula Orvokki Auma-aho, s. 13.2.1922 Kiiminki, k. 16.7.2000 Kuopio, KSK opp.nro 434, 1930–41. KSK ol. JyMa. Pakkaaja TEO Oy:ssä Tikkurilassa ja käsityöammattien harjoittaja Kuopiossa 1945 alkaen. Haastattelu 4.12.1997. Mka;

Kahden vuoden odotus

Aune oli synnynnäisesti sokea, terve tyttö. Perhe asui saaristossa isän harjoittaessa kalastajan ammattia. Aune oli lähes 11-vuotias vuonna 1934 tullessaan kouluun Kuopioon. Tieto sokeainkoulujen olemassaolosta oli tullut opettajaenon kautta, joka oli ohjannut Aunen vanhemman Ester-sisaren Kuopioon, vaikka Helsingin kouluun olisi ollut paljon lyhyempi ja helpompi matka. Kalastus tuotti perheelle välttämättömän toimeentulon, mutta kahden oppilaan koulumaksut tuntuivat kohtuuttoman suurilta. Pyhämaan kunta ei tullut perhettä vastaan koulumaksuissa, ja kun vuosi 1932, jolloin Aunen olisi pitänyt lähteä kouluun, oli ollut kalastuksen kannalta heikko, hän joutui odottamaan vuoroaan vielä kaksi vuotta. Syksyllä 1934 Aunen ensimmäinen koulumatka saattoi alkaa sisaren turvallisessa seurassa. Ensin linja-autolla Uuteenkaupunkiin, siitä junamatka, johon sisältyi odotuksia ja junanvaihtoja Turussa, Toijalassa, Haapamäellä ja Pieksämäellä. Ensi kertaa matkalla oljaa ihmetytti junan pysyminen kapeiden kiskojen päällä. Vihdoin oltiin koululla, jonka huoneiden avaruus ja porraskäytävien kaikuisuus antoi kuvan aivan uudesta maailmasta.

Ensimmäinen oikea koettelemus oli koulun lukuvuoden avajaiset, jotka pidettiin sen päivän iltana, jona olimme koululle saapuneet. Johtaja puhui pitkään ja piti lisäksi vielä hartauden, rukoukset, kuten silloin sanottiin. Joka ainoa kerta laulettiin virsi ”Mun silmän, käten nostan ain ylös mäkihin”. Urkujen pauhina tuntui halkaisevan särkevän pään. Koko ajan oli seistävä, etten sanoisi asennessa. Yli-pitkän junamatkan, matkatavaroiden purkamisen, täisaunan sekä monen muun pakollisen kuvion jälkeen koin nuo avajaiset todella tuskallisiksi. Olin nukahtaa seisaalleni ja tunsin jatkuvasti olevani heiluvassa ja keinuvassa junassa. Joka hetki pelkäsin kaatuvani. Tukea ei saanut mistään, ei edes vierustoverin käsivarresta sitä uskaltanut etsiä.²³⁸

”Jos isä olisi tiennyt tämän...”

Anna oli menettänyt näkönsä tapaturmaisesti kolmivuotiaana kukon iskiessä nokallaan toiseen silmään, josta hoitamaton tulehdus siirtyi myös terveeseen silmään vieden näön siitäkkin. Sisarusparven nuorin

Karvinen 2003, 74, Kosmetiikkateollisuus näkövammaisten työllistäjänä.

²³⁸ Aune Astrid Poikus o.s. Luotonen, s. 27.9.1923 Pyhämaa, KSK opp.nro 460, 1934–45. KSK ol. JyMa. Rettig Oy:n tupakkatehtaalla sikarienkäärijä

tytär kasvoi ja varttui reippaaksi koululaiseksi, joka 7-vuotiaana tuli kouluun Kuopioon vuonna 1934. Koti-ikävä vaivasi häntä koko syyslukukauden. Samalla luokalla oli kuusi tyttöä ja kuusi poikaa ikäeroltaan lähes seitsemän vuotta. Anna oli heistä nuorin ja pienin. Kun hän lisäksi ikävoi kotiin, muut luokkalaiset saattoivat piiloutua ja jättää hänet yksin pihalle. Tällöin hän vaikeroi itkien, että jos isä olisi tiennyt tämän, ei hän olisi minua jättänyt tänne. Ankaraksi sanottu asuntolan johtajatar tunki kuitenkin hellyyttä Annaa kohtaan ja hoivasi häntä äidillisesti. Tällöin johtajatar vei tytön sisälle ja antoi hänelle ylimääräisen välipalan. Hän huolehti vielä siitä, että tyttö meni sänkyyn yleensä muita aikaisemmin ja sai lisäksi silloin vielä voileivän. Vähitellen myös koti-ikävä helpotti ja oma tietty paikka toveripiirissä oli löytynyt. Yläluokilla kävikin sitten niin, että pitkien kesälomien aikana hän alkoi ikävöidä kouluun toisten tovereiden joukkoon. Vuosien varrella luokkatovereiden määrä oli laskenut niin, että heitä lopulta oli enää kahdeksan.²³⁹

Pohdintaa

Kuopion sokeainkoulun oppilasmäärä kasvoi koulun tilojen sallimissa rajoissa ollen vuonna 1918 41 ja 1939 60 ja oli vielä 1930-luvun alkupuolelle saakka suurempi kuin Helsingin sokeainkoulun oppilasmäärä. Koulun johtajat hoitivat tehtävänsä pitkäjänteisesti, mikä turvasi vakaan kehityksen mahdollisuuden. Koulun työrauhaa koetelleet valitettavat ikävyydet ja niistä annetut ankarimmat rangaistukset kohdistuivat muutaman oppilaan ja yhden opettajan koulusta erottamiseen. Koulunkäynnin keskeytyminen oli hyvin tavallista ja syynä siihen oli usein oppilaan edistyskyvyttömyys tai sairaus, mutta myös se, että oppilas täytettyään 16 vuotta katsoi suorittaneensa kansakoulun oppimäärän ja halusi palata kotiin tai lähteä opiskelemaan Helsinkiin.

Muistelmateoksissa ja haastatteluissa koulu-aika vuosikymmenien jälkeen sisältää yleensä myönteisiä muistikuvia. Kymmenen vuoden aikana muodostuneesta toverijoukosta tuli hyvin tärkeä ja kannustava ystäväpiiri. Läheisimmät ystävät löytyivät lähinnä juuri sokeainkoulukavereista,

1949–68, sen jälkeen hieroja Turussa. Haastattelu 9.7.1996. Mka. Julkaissut omakustanteena 2004 kirjan Ulkoikkuna.

²³⁹ Anna Lydi Korkka o.s. Korhonen, s. 9.12.1926 Sotkamo, KSK opp.nro 459, 1934–45. KSK ol. JyMa. Naimisissa, neljän lapsen äiti, pakkaaja TEO Oy:ssä, harjansitoja ja hieroja Tikkurilassa. Haastattelu 4.12.1997. Mka; Poikus 2004, 40.

sillä kotona vietettyjen lomien aikana ei ehtinyt muodostumaan kestäviä ystävyys-suhteita kotikylän nuoriin. Sen vuoksi kouluajan jälkeen hakeuduttiin paikkakunnalle, jossa oli entisiä koulukavereita. Kuopion koulun oppilaille entinen koulukaupunki oli tuttu paikka, mutta sitäkin enemmän liike suuntautui Helsinkiin suoraan käsityöammatin harjoittajaksi tai opiskelemaan musiikkia tai hierojan ammattia. Helsingin koulun entinen oppilas Pekka Mäkelä muistelikin kuopiolaisten ”invaasiota” Helsinkiin kertomalla, että ”he olivat valmiit ’lyömään’ minutkin kuopiolaiseksi, mikä oli jonkinlainen suosionosoitus minua kohtaan”.²⁴⁰ Koulusta saatu työraha ja vuonna 1935 säädetty sokeuskorvaus vahvistivat koulunsa päättäneiden tunnetta taloudellisesta riippumattomuudesta ja lujittivat uskoa itsenäisen elämän suunnittelussa.

Kuopion sokeainkoulun tilat Helsingin koulun tavoin luovutettiin puolustusvoimien käyttöön 13.10.1939 klo 6.00. Suurin osa oppilaista lähetettiin edellisinä päivinä kotiin, mutta noin 20 rajaseudulta ja saaristosta kotoisin ollutta oppilasta sijoitettiin Karttulan Soinlahden Harjun taloon. Siellä käsitöiden lisäksi annettiin heille myös muuta kouluopetusta.²⁴¹

²⁴⁰ Pekka Mäkelän haastattelu 9.3.1999. Mka.

²⁴¹ KSK vk 1939–40, ok ptk 22.11.1939. JyMa. Pöytäkirjan mukaan opettajat uskoivat yleistilanteen jo rauhoituttua, että oppilaat voisivat palata kouluun heti loppiaisien jälkeen tammikuussa 1940; Poikus 2004, 87.

6 Jälkiarviointia

Maamme kouluviranomaisten mielenkiinnon kohteena 1800-luvun alkupuolella oli oppikoulu ja sen kehittäminen. Vuonna 1843 annetulla koulujärjestyksellä oppikouluun tulivat uusina aineina suomenkieli ja ns. harjoitusaineet. Vuonna 1856 annettiin uusi koulujärjestys, jolla edistettiin tyttöjen mahdollisuuksia saada oppikoulusivistystä. Kirkko oli tähän asti kantanut vastuun kansanopetuksesta. Käänteentekevän muutoksen sai aikaan Aleksanteri II:n vuonna 1856 säädyille pitämä puhe, jonka toimenpidevaatimusten seurauksena laskettiin perusta kansakoululaitoksen synnylle. Samoihin aikoihin tapahtui herääminen myös laiminlyötyä sokeainopetusta kohtaan. Herättelijänä toimi Tukholman Manilla-instituutin johtaja Ossian Edmund Borg, joka kenraalikuvernööri Bergille osoittamassaan kirjeessä tiedusteli, mitä Suomessa aiottiin tehdä sokeainopetuksen järjestämiseksi. Seurakunnittain suoritettussa tilastoinnissa osoittautui, että vuonna 1862 maassamme oli 255 7–18-vuotiasta eli siis kouluikäistä sokeaa lasta ja nuorta. Näiden opetuksen järjestämiseen havahtui myös senaatti, jolle Uno Cygnaeus ja Carl Henrik Alopaeus antoivat arvokkaita neuvoja siitä, miten asia maassa tulisi hoitaa. Sokeainopetuksen malli ja opastus olisi haettava ulkomailta, tunnetuista sokeainkouluista.

Näin tapahtuikin, ja maamme sokeainopetus alkoi ruotsinkielisenä Helsingissä lokakuussa 1865, runsas puoli vuotta ennen kansakouluasetuksen antamista toukokuussa 1866, ja suomenkielisenä Kuopiossa maaliskuussa 1871. Maamme sokeainopetuksen päämäärä ja sisältö määrittäytyivät lähinnä tanskalaisen ja saksilaisen mallin mukaan, jossa opetuksen tavoitteena oli omatoiminen, itsenäiseen elämään kykenevä yksilö. Vaikka sokeainkoulut eriytettiin kansakoulusta, niin kuitenkin sokeainopetuksen tavoitteet kytkettiin kansakoulun oppimäärään ja kansakoulua varten hyväksytyihin oppikirjoihin.

Sokeainkoulut Helsingissä ja Kuopiossa toimivat väliaikaisina neljännesvuosisadan ajan. Tänä aikana haluttiin saada riittävästi kokemuksia, ennen kuin niiden toiminta voitaisiin säätää pysyvälle pohjalle. Väliaikaisuus johti koulut keskenään eriarvoiseen asemaan. Helsingin koulu vastaanotti oppilaita 9-vuotiaina, Kuopion koulu 10-vuotiaina. Myös itse kouluaika Helsingissä oli pitempi kuin Kuopiossa. Vuonna 1892 annetulla asetuksella koulut vakinaistettiin ja niiden toiminta säädettiin yhdenmukaiselle pohjalle sillä erotuksella, että Helsingin koulusta tuli

kaksikielinen. Kouluista tuli 10-vuotisia valtion ylläpitämiä sisäoppilaitoksia, joihin oppilaita otettiin 8-vuotiaina.

Sokeiden lasten koulupakko herätti vilkasta keskustelua opettajakunnan keskuudessa. Opettajien toiveena oli saada lapset mahdollisimman aikaisessa vaiheessa järjestetyn koulukasvatuksen piiriin. Lasten kotikasvatus oli usein hyvin puutteellista, minkä seurauksena tapahtuneiden laiminlyöntien korjaaminen koulussa oli hidasta ja vaivalloista. Tavoitteena oli saada alle kouluikäisiä lapsia varten valmentava esikoulu, jossa lapset voisivat saada ohjausta ja valmennusta ennen siirtymistä varsinaiseen kouluun. Tämä toive toteutui vuonna 1929, jolloin Helsingin koulun yhteydessä aloitti toimintansa pieni yksityinen esikoulu, johon lapsia otettiin 5–7-vuotiaina. Esikoulu toimi ahtaissa tiloissa, joihin voitiin ottaa kerrallaan vain viisi erityisohjauksen tarpeessa olevaa lasta. Vuonna 1921 säädetty yleinen oppivelvollisuus alensi myös sokeiden lasten kouluuntuloian seitsemään vuoteen. 10-vuotisen kouluajan ja oppivelvollisuuden myötä sokeainopetukselle asetetut tavoitteet olivat aikaisempaa paremmin saavutettavissa. 30 vuoden ajan odotettu uusi aistivalliskouluasetus ja ohjesääntö annettiin vuonna 1934. Varsinaisesti uutta näissä säädöksissä oli sokeainkoulujen ohjesääntö, joka oli ensimmäinen molempia kouluja koskeva ohjeisto. Itse asetus vahvisti vain sen, mikä oli ollut käytännössä vuodesta 1904 lähtien. 1930-luvun sokeainopetuksen tavoiteltavaksi päämääräksi asetettiin ammattiopetuksen eriyttäminen oppivelvollisuuskouluna toimineesta sokeainkoulusta. Tavoitteena oli 7-vuotinen tietopuolinen oppivelvollisuuskoulu, jonka jatkona olisi ollut 5-vuotinen ammattikoulu. Nämä suunnitelmat kuitenkin eivät toteutuneet käsiteltävällä tutkimusajanjaksolla. Samaan aikaan ruotsinkielisten sokeiden lasten oikeus saada äidinkielellään opetusta kaikissa sokeainkoulun oppiaineissa johti toivottuun lopputulokseen, jonka seurauksena Helsingin kaksikielinen sokeainkoulu jaettiin kahdeksi erilliseksi kouluksi.

Sokeainkoulujen piirissä tuettiin mahdollisuuksien mukaan oppilaiden hakeutumista jatko-opintojen pariin. Mauri Hartean hieromaopisto Helsingissä tarjosi monelle tilaisuuden oppia uusi ammatti. Musikaalisesti lahjakkaita veti puoleensa Helsingin konservatorio. Oppikouluopintoja varten siirtyi kolme Helsingin koulun oppilasta kotipaikkakuntansa oppikouluun. Aikanaan he kaikki suorittivat säädetyn tutkinnon ja olivat siten maamme ensimmäiset sokeat ylioppilaat. Tämä merkitsi alkua sokeiden lisääntyville oppikouluopinnoille. Runsaan 60 vuoden kuluessa näkemykset sokeainopetuksen sisällöstä ja tarpeellisuudesta olivat ratkaisevasti muuttuneet siitä, kun Agathon Meurman vuoden

1872 valtiopäivillä ehdotti sokeainkoulujen tilalle ”sokeain-kotoja”, joissa uskonnon suullinen opetus, sisälukuharjoitukset, yksiääninen laulu, mutta ei soitto, sekä vain heille sopivat käsityöt voivat tulla kysymykseen. ”Siinä kaikki, mitä tällaiselta sokeain-kodolta voisi vaatia.”

Fyysinen kasvatus oli oleellinen osa sokeainkoulujen opetustehtävää. Käsiyöpainotteinen lukujärjestys nosti ylimpien luokkien viikkotuntimäärän 45:een. Tämän vastapainoksi tarvittiin voimistelutunneilla annetun ohjatun liikunnan lisäksi fyysisiä harjoituksia myös vapaa-aikana. Harjoitusten yhtenä tarkoituksena oli kitkeä oppilaista häiritseviä liikkeitä ja eleitä, antaa heille itseluottamusta ja voimaa sekä varmuutta yksinliikkumiseen. Sokeainkoulujen piirissä virinnyt ja kehittynyt urheiluharrastus laski perustan myöhemmälle kilpaurheilutoiminnalle, joka kotimaisten kilpailujen ohella laajeni aluksi käsittämään Pohjoismaat, myöhemmin paralympiatason. Maamme sokeainkoulujen liikuntakasvatuksen osuus tässä kehityskulussa on toistaiseksi jäänyt tutkimatta, mutta ansaitsisi tulla selvitettyksi.

Aikaisempiin sokeainopetusta käsitteleviin tutkimuksiin verrattuna tämä tutkimus uutena kattaa itsenäisyyden ajan kaksi alkuvuosikymmentä. Tämän ajanjakson osalta on kokonaan jätetty käsittelemättä sokeain lasten vanhempien sosiaalinen tausta, jota Anja Tšokkinen tutkimuksessaan vuodelta 1984 on käsitellyt hyvin kattavasti vuosien 1865–1917 osalta. Sokeain lasten vanhempien yhteiskunnallisessa taustassa tapahtuneet muutokset eivät todennäköisesti poikkea merkittävästi niistä muutoksista, joita maamme väestössä tapahtui muuttoliikkeen ja elinkeinorakenteen osalta 1920- ja 1930-luvulla. Tutkimatta jäi myös se, mihin suuntautunutta oli koulunsa päättäneiden sokeiden muuttoliike itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi. Osa heistä jäi kotipaikkakunnalleen, osa sijoittui entisen koulunsa läheisyyteen. Tunnusomaista tässä muuttoliikkeessä oli hakeutuminen suurempiin asutustaaamiin, jonne heitä vetivät paremmat markkinamahdollisuudet, mutta myös muu yhteiskunnallinen toiminta, kuten oma järjestötyö.

7 Käytetyt lyhenteet

AKL	= Aistiviälliskoululehti
AVKM	= aistiviälliskoulukomitean mietintö
GCI	= Gymnastiska Central-Institutet
HSK	= Helsingin sokeainkoulu
HSKA	= Helsingin sokeainkoulun arkisto
jk	= johtokunta
JoMa	= Joensuun maakunta-arkisto
JyMa	= Jyväskylän maakunta-arkisto
KA	= Kansallisarkisto
KATK	= kirkollisasiaintoimituskunta
KMSK	= Kuuromykkäin- ja Sokeainkoulu
KD	= kirjediaari
KHA	= kouluhallituksen arkisto
KSK	= Kuopion sokeainkoulu
KSKA	= Kuopion sokeainkoulun arkisto
Mka	= Moilasen kotiarkisto
NKL	= Näkövammaisten Keskusliitto
NKLA	= Näkövammaisten Keskusliiton arkisto
NKLM	= Näkövammaisten Keskusliiton museo
ok ptk	= opettajakunnan pöytäkirja
ol	= oppilasluettelo
onk	= opettajien nimikirjat
opl	= opettajaluettelo
opp.nro	= oppilasnumero
OS	= ohjesääntö
rg	= redogörelse
SAKL	= Suomen Aistiviälliskoulujen lehti
SKL	= Sokeain Keskusliitto
SUKA	= Suomen Urheilukirjaston arkisto
UC ya	= Uno Cygnaeuksen yksityisarkisto
vk	= vuosikertomus
Vp	= valtiopäivät

8 Lähde- ja kirjallisuusluettelo

8.1 Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA)

Senaatin arkisto: Talousosaston pöytäkirja 4.5.1865.

VSV Akti 80/1868.

Kauppa- ja teollisuustoimituskunta, aistiviallisten opetuksen järjestämistä tutkineen komitean pöytäkirjat 4.1.-25.1.1889 sekä W. Forsiuksen esitys.

Talousosaston pöytäkirja 2.3.1892.

Tuomiokapitulien kouluarkisto Porvoon tuomiokapituli Helsingin sokeainkoulu kirjeasiakirjat.

Uno Cygnaeuksen yksityisarkisto: M. Linsénin kirjeet 1864-65, K. M. Steniuksen kirjeet 1871 ja V. Heikelin kirje 1875.

Joensuun maakunta-arkisto (JoMa)

Kuopion sokeainkoulun arkisto (KSKA), kouluylivallituksen kirjeet.

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMa)

Helsingin sokeainkoulun arkisto (Hska)

H. Ingmanin kirjeet Helsingin kaupungin rakennusvirastolle 1883-1897.

Opettajakunnan kokouspöytäkirjat 1893-1939.

Oppilasmatrikkeli ja opettajaluettelo.

Vuosikertomukset ja oppiennätykset 1930-1931, 1932-1933, 1936-1939

Kuopion sokeainkoulun arkisto (KSKA)

Steniuksen kirjekonseptit.

Vuosikertomukset 1923-1939.

Opettajakunnan kokouspöytäkirjat 1893-1939.

Oppilasmatrikkeli ja opettajaluettelo.

Kassakortit.

Yksityisarkistot

Marja Hiltusen arkisto. K. M. Steniuksen lähipiirin keskinäistä kirjeenvaihtoa. Kuopio.

Anja Tšokkisen arkisto. Sokeainkoulujen opettajien ja oppilaiden henkilötietoja. Iisalmi.

Aatu Moilasen kotiarkisto (Mka). Haastatteluja. Helsinki

8.2 Painetut lähteet

- Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Gymnasii- och Skol-Ordning för Storfurstendömet Finland, den 6 Nowember 1843.
- Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Gymnasii- och Skol-Ordning för Storfurstendömet Finland, den 7 April 1856.
- Kansakoulutointa koskevien ehdotusten tarkastuksesta. Komiteamietintö 1863 n:o 1.
- Underånigt förslag till Reglemente för en läroanstalt för blinda i Finland, 16. Febr., 5. April, 4. Maj föredr. i KSns Ekon. Dep. Hyväksytty 15.6.1865. KD 1/71 1865. KA.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus 11.5.1866 (kansakouluasetus).
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus oppilaitoksen asettamisesta sokeita, suomea puhuvia lapsia warten Kuopion kaupunkiin. Annettu Helsingissä, 17. p:nä Marraskuuta 1870. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous No 30. 1870.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Koulujärjestys Suomen Suuriruhtinaanmaalle, 8 p:nä Elokuuta 1872.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä määräyksistä sen laitoksen suhteen, joka Kuopion kaupunkiin on asetettu sokeiden lasten opetusta ja kaswatusta warten. Annettu Helsingissä, 13. p:nä Maaliskuuta 1873. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous No 10. 1873.
- Keisarillisen Majesteetin Korkeassa Nimessä tahtoo Hänen Suomen Senaatinsa, Koulutoimen Ylihallituksen siitä tekemän alamaisen ehdotuksen johdosta, wahwistaa seuraavan: Ohjesäännön sokeainlaitokselle Helsingissä. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous No 22. 1875.
- Koulutoimen ylihallituksen kiertokirje 3.3.1881 (mallikurssit).
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus, sisältävä erinäisiä muutetuita määräyksiä alkeis-oppilaitoksista Suomessa 23 p:nä Elokuuta 1883.
- Aistivalliskoulukomitean mietintö nro 1/1890. Helsinki.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus erinäisistä muutoksista Suomen kuuromykkäin- ja sokeain-opetuslaitosten järjestämisessä sekä uusien sellaisten koulujen perustamisesta. Annettu Helsingissä, 30 p:nä Kesäkuuta 1892. Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokoelma N:o 24. 1892.

- Armollinen Asetus Suomen kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudestajärjestämisestä. Hänen Majesteettinsa Keisari on Keisarillisen Suomen Senaatin alamaisestä esityksestä Pietarissa ollessaan 26 p:nä helmikuuta (10 p:nä maaliskuuta) 1904 suvainnut armossa vahvistaa alempana olevan asetuksen Suomen kuuromykkäin- ja sokeainoppilaitosten uudestajärjestämisestä. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma N:ro 21, (50) 29 Maaliskuuta 1904.
- Komiteamietintö nro 7/1912. Ohjesääntöehdotukset Suomen aistivalliskouluille perusteluineen. Helsinki: Keisarillisen senaatin kirjapaino.
- Soininen M. 1916. Maalaiskansakoulun uudistuksesta. Suunnitteluja ja kokeiluja kansakoulun opetussuunnitelmakomitean työmaalta. Kouluhallitus. Helsinki: Otava.
- Asetus virastonimityksen ”Koulutoimen Ylihallitus” muuttamisesta. Annettu Helsingissä, 6 päivänä toukokuuta 1918. Suomen asetuskokoelma N:o 26.
- Asetus kouluhallituksesta. Annettu Helsingissä, 2 päivänä elokuuta 1918. Suomen asetuskokoelma N:o 98.
- Laki oppivelvollisuudesta. Annettu Helsingissä, 15 päivänä huhtikuuta 1821. Suomen asetuskokoelma N:o 101.
- Asetus kouluhallituksesta. Annettu Helsingissä, 10 päivänä maaliskuuta 1924. Suomen asetuskokoelma N:o 71. Kouluhallituksen jakaminen oppikoulu-, kansanopetus- ja ruotsinkieliseen osastoon. Suomen asetuskokoelma N:o 72. Kouluhallituksen lastensuojeluosaston lakkauttamisesta ja sen tehtävien siirtämisestä sosialiministeriöön.
- Komiteamietintö 1925. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.
- Asetus kuuromykkäin ja sokeain oppilaitoksista. Annettu Helsingissä 19 päivänä lokakuuta 1934. Suomen asetuskokoelma N:o 372. Opetusministeriön päätös sisältävä sokeainkoulujen ohjesäännön. Annettu Helsingissä 16 päivänä marraskuuta 1934.

Asiakirjat säätyvaltiopäivillä

- Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1867, andra häftet, 18.5.1867. Protokoll fördrd hos Välloflige Borgareståndet å Landtdagen i Helsingfors 1872. Andra Bandet. 16.4.1872.
- Presteståndets protokoll vid Landtdagen i Helsingfors år 1867, Första häftet, 2.3.1867. Presteståndets protokoll vid landtdagen i Hel-

- singfors år 1872. Andra delen. 20.4.1872. Presteståndets protokoll 1882. Suomen pappissäädyn pöytäkirjat 1888.
- Ridderskapet och adeln, protokoll fördt å landtdagen i Helsingfors år 1867, tredje häftet. Protokoll fördt hos högl. ridderskapet och adeln å landtdageni Helsingfors år 1872. Andra häftet. 11.5.1872.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1867. Ensimmäinen vihko. 6.3.1867, 15.3.1867.
- Suomen talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä v. 1872. 1. vihko. 16.4.1872, 20.4.1872.

Sokeainkoulujen vuosikertomukset

Helsingin sokeainkoulu

- Linsén M. 1867. (JyMa) Redogörelse för Blindanstalten i Helsingfors sedan dess öppnande om hösten 1865. Helsingfors: J. Simelii arfvingar.
- Roos A. 1877. (KA) Valtiopäivät 1877-1878. Asiakirjat IV I, s. 22-41. Tilinteko Sokeain-oppilaitoksesta Helsingissä. Koululaitoksen Ylihallitukselle Suomessa.
- Ingman H. 1881. (JyMa) Redogörelse för Blindanstaltens i Helsingfors värksamhet från 1877 års början till och med vårterminen 1880. Helsingfors: Hufvudstadsbladets tryckeri.
- Ingman H. 1889. (JyMa) Redogörelse för Blindanstaltens i Helsingfors värksamhet från och med höstterminen 1880 till och med vårterminen 1888. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1893. (JyMa) Redogörelse för Blindskolans i Helsingfors värksamhet från och med vårterminen 1888 till och med vårterminen 1893. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1894. (JyMa) Redogörelse för Blindskolans i Helsingfors värksamhet under läsåret 1893-1894. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1895. (JyMa) Redogörelse för Blindskolans i Helsingfors värksamhet under läsåret 1894-1895. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1896. (JyMa) Redogörelse för Blindskolans i Helsingfors värksamhet under läsåret 1895-1896. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1897. (JyMa) Redogörelse för Blindskolans i Helsingfors värksamhet under läsåret 1896-1897. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.

- Ingman H. 1898. (JoMa) Kertomus Helsingin sokeainkoulun toiminnasta lukuvuonna 1897-1898 sekä lyhyt kuvaus sokeainasiain kehityksestä meidän maassamme. Helsinki: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1899. (JoMa) Redogörelse för Blindskolan i Helsingfors värksamhet under läsåret 1898-1899. Helsingfors: J.C. Frenckell & Son.
- Ingman H. 1900. (JoMa) Blindskolan i Helsingfors. Redogörelse för skolåret 1899-1900. Helsingfors: Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget.
- Ingman H. 1902. (JyMa) Blindskolan i Helsingfors. Redogörelse för skolåret 1901-1902. Helsingfors: Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget.
- Ingman H. 1903. (JyMa) Blindskolan i Helsingfors. Redogörelse för skolåret 1902-1903. Helsingfors: Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget.
- Sipilä K. 1905. (JyMa) Helsingin sokeainkoulu. Kertomus lukuvuodesta 1904-1905. Helsinki: Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö.
- Sipilä K. 1907. (JoMa) Kertomus lukuvuosista 1905-1906 ja 1906-1907. Helsinki: J. Simeliuksen perillisten kirjapaino-osakeyhtiö.
- Sipilä K. 1909. (JyMa) Kertomus lukuvuosista 1907-1908 ja 1908-1909. Helsinki: J. Simeliuksen perillisten kirjapaino-osakeyhtiö.

Kuopion sokeainkoulu

- Stenius K.M. 1877. (KA) Valtiopäivät 1877-1878. Asiakirjat IV I, s. 1-21. Ote Kuopion kaupungissa olevan Sokeain-oppilaitoksen Johtajan kertomuksesta laitoksen vaikutuksesta Maaliskuun 1 p:stä 1871 Joulukuun 31 p:ään 1875. Helsinki.
- Lyytikäinen K. 1895. (JyMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1894-1895. Kuopio: O.W. Backman'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1897. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1896-1897. Kuopio: O.W. Backman'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1898. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1897-1898. Kuopio: O.W. Backman'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1899. (JyMa) Vuosikertomus lukuvuodelta 1898-1899. Kuopio: O.W. Backman'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1901. (JyMa) Vuosikertomus lukuvuodelta 1900-1901. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1902. (JyMa) Vuosikertomus lukuvuodelta 1901-1902. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1904. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1903-1904 ynnä Sokeain hoidon kehitys. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.

- Lyytikäinen K. 1905. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1904-1905 ynnä Sokeainhoidon kehitys II, Sokeain hoito Suomessa. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1906. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1905-1906 ynnä Sokeainhoidon kehitys Suomessa III. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen K. 1907. (JoMa) Vuosikertomus lukuvuodesta 1906-1907 ynnä Sokeainhoidon kehitys Suomessa IV. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Wuorela G.A. 1908. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1907-1908. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1909. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1908-1909. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1910. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1909-1910. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomal.-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1911. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1910-1911. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1912. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1911-1912. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomal.-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1913. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1912-1913. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomal.-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1914. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1913-1914. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.
- Wuorela G.A. 1915. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1914-1915. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomal.-O.-Y.
- Wuorela G.A. 1916. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1915-1916. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-O.Y.
- Wuorela G.A. 1917. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1916-1917. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.
- Wuorela G.A. 1918. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1917-1918. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.
- Wuorela G. A. 1919. (JyMa) Kertomus lukuvuodesta 1918-1919. Kuopio: Kuopion Kirja-paino- ja Sanomalehti O.Y.
- Wuorela G. A. 1920. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1919-1920. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti O.Y.
- Wuorela G. A. 1921. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1920-1921. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti O.Y.
- Wuorela G. A. 1922. (JoMa) Kertomus lukuvuodesta 1921-1922. Kuopio: Kuopion Kirjapaino- ja Sanomalehti O.Y.

Opintomatkat

- Linsén, M. 1865. Underdånig berättelse om en af undertecknad, för inhemtande af kändedom om blindas undervisning och vård, på allmän bekostnad verkställd utrikes-resa. Helsingfors: Kejserliga Senatens tryckeri.
- Stenius, K.M. 1871. Sokeain Hoidosta ja Opetuksesta. Matkakertomus Kaarle M. Stenius'elta. Helsinki: Keisarillisen Senaatin Kirjapaino.

Kokoukset

- Ensimm. ja toin. aistivalliskoulu-opett. kokous. Keskustelut Suomen Ensimmäisessä Aistivalliskouluopettajain Kokouksessa Turussa 10-12 p:nä Kesäkuuta 1901. Turku: Turun Suomalainen Kirjap. ja Sanomal.-O.-Y. Toinen yleinen Suomen aistivalliskoulujen opettajain kokous Helsingissä kesäkuun 5, 6 ja 7 päivinä 1906. Pöytäkirja. Helsinki 1907: Kirjapaino-Osakeyhtiö Sana.
- Sjätte nordiska mötet för abnormsaken i Helsingfors 24-27 juli 1912. Redogörelse och förhandlingar. Helsingfors 1915.
- Kuuromykkäin- ja sokeainkoulujen johtajain kokouksesta. Pöytäkirja 14.-16.3.1938. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

8.3 Sanoma- ja aikakauslehdet

- Aistivalliskoululehti - Tidskrift för Abnormskolan 1921-1931
- Björneborg, Weckoblad för Björneborgs stad och landsort 1865.
- Finlands Allmänna Tidning 1863.
- Folkvännen 1865.
- Helsingfors Dagblad 1865.
- Hufvudstadsbladet 1865.
- Kuurojen- ja Sokeainkoulu - Döv- och Blindskolan 1956-1960.
- Kuuromykkäin- ja Sokeainkoulu - Dövstum- och Blindskolan 1931-1939
- Sokeain Airut 1920, 1921, 1922, 1923.
- Sokeain Kevätviesti 1911.
- Sokeain Viesti 1913, 1914.
- Suomen Aistivalliskoulujen lehti - Tidskrift för Abnormskolorna i Finland 1892-1919. Juhlajulkaisu omistettu Valter Woldemar Forsius'elle hänen täyttäessään 60 vuotta 14 päivänä syyskuuta v. 1916.

- Suomen Aistivalliskoululehti - Tidskrift för Abnormskolan i Finland
1897-1921.
1921-31 Aistivalliskoululehti - Tidskrift för Abnormskolan
1931-55 Kuuromykkäin- ja Sokeainkoulu - Dövstum- och Blinds-
kolan
1956- Kuurojen- ja Sokeainkoulu – Döv- och Blindskolan
- Suomen Julkisia Sanomia 1861.
Suomalainen Wirallinen Lehti 1868.
Suometar 1865.
Tuohus 1987.
Vapaussodan Invaliidi 1943.
Varjojen Mailta 1933.
Åbo Tidning 1804.
Åbo Underrättelser 1865.

8.4 Kirjallisuus

8.4.1 Painettu kirjallisuus

- Ahola, J. (toim.) 1991. Kuurosokeilla on puheenvuoro. Suomen Kuurosokeat ry. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Almanack för året 1909. Alexanders universitet i Finland. Weilin & Göös 1908.
- Alopaeus, C.H. 1882. Berättelse om abnormskolorna i Finland verksamhet.
- Läseåren 1880-1881 och 1881-1882. Borgå: G.L. Söderström Tryckeri.
- Alopaeus, C.H. 1889. Historik öfver Abnormskoleväsendet i Finland. Helsingfors: Weilin & Göös.
- Arola, P. 2003. Tavoitteena kunnan kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917-1924. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 191. Helsinki: Yliopistopaino.
- Bergholm, A. 1984 (toim.) Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja. II osa. Suomen muinaismuistoyhdistys. Sukututkimusseura. Jyväskylä: Gummerus.
- Biografisia tietoja Suomen naisista eri työaloilla. 1898. Suomen Naisyhdistys. Helsinki: J. Simeliuksen Perillisten Kirjapaino-osakeyhtiö.
- Brandstaeter, A. 1879. Dritter Blindenlehrer-Congress in Berlin 27-31 Juli 1879. Verlag des Congress-Comités. Berlin: Druck von A. D. Schulze.

- Cleve, Z.J. 1886. Koulujen Kasvatusoppi. Suom. J.G. Sonck. G.W. Edlundin kustantamo. Helsinki: Hufvudstadsbladet'in kirjapaino.
- Collan, A. 1904. Suomen kansan leikkejä. Porvoo: Werner Söderströmin Kirjapaino.
- Collan, A. 1947. Suomalainen Kisapirtti. 5. painos. Porvoo: WSOY.
- Dlugats, T. 1984. Denis Diderot. Suom. Vesa Oittinen ja Antti Juntunen. Moskova: Kustannusliike Progress
- Ek, G. 1938. Den svenska blindvårdens uppkomst och utveckling. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- Fromm, W. 1987. Geschichte der Bildung und Erziehung Geschädigter zur Ausbildung von Lehrern und Erziehern an Blinden- und Sehschwachenschulen. 11. Lehrbrief Studienmaterial zur Geschichte der Blinden- und Sehschwachenpädagogik. Humboldt-Universität Berlin. Zwickau: Zentralstelle für Lehr- und Organisationsmittel des Ministeriums für Hoch- und Fachschulwesen.
- Georgi, K. A. 1857. Anleitung zur zweckmässigen Behandlung blinder Kinder im Kreise ihrer Familien von frühester Kindheit an bis zu ihrer Aufnahme in die Blindenanstalt. Dresden.
- Gissler, T. 1964. Blindinstitutet 75 år på Tomtebodan. Till invigningen av den nya simhallen i maj 1964. Stockholm: Linkoln Bloms Boktryckeri.
- Göös, K. 1864. Några ord om gymnastiken i våra skolor samt förslag till des ändamålsenligare ordnande. Jyväskylä: M.F. Huhtin.
- Göös, K. 1868. Woimistelun Harjoitus-Oppi. Omakustanne. Hämeenlinna: G.E. Eurén.
- Hakaste, S. 1992. Yhteiskasvatuksen kehitys 1800-luvun Suomessa sekä vastaavia kehityslinjoja naapurimaissa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 133. Helsinki: Yliopistopaino.
- Halila, A. 1949. Suomen kansakoululaitoksen historia I-IV. Porvoo: WSOY.
- Halila, A. 1963. Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo: WSOY.
- Hanner, T. (toim.) 1996. FSS 50 ÅR. Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf. 1946-1996. Vasa: Oy Fram Ab.
- Harjula M. 1996. Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelua 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Bibliotheca historica 15. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Heikel, A. 1919. Brunnsparkens historia 1834-1886. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag. Helsingfors: Mercators Tryckeri Aktiebolag.

- Heikel, V. 1874. Praktisk handbok i skolgymnastik för gossar. G.W. Edlunds förlag. Helsingfors: Hufvudstadsbladets tryckeri.
- Heikel, V. 1905-1909. Gymnastikens historia. Aktiebolaget Waseniuska Bokhandeln. Helsingfors: Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget.
- Heikel, V. 1916. Voimistelun Teoria. Toisesta tarkastetusta ja lisätystä painoksesta suomentanut Uno Suomela. Porvoo: WSOY.
- Heikinheimo, I. 1955. Suomen Elämäkerrasto. Porvoo: WSOY.
- Heikkinen, A. 1992. Voimistelun läpimurto. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu n:o 131. Helsinki: VAPK-Kustannus/Valtion Painatuskeskus.
- Henri P. 1952. La vie et l'oeuvre de Louis Braille. Édité par le GIAA. Paris: Presses Universitaires de France. Kun afabla permeso de la auroro tradukita il la france originalo de R. kaj J. Gonin en esperanto 'La vivo kaj la verko de Louis Braille'. Esperanta Ligilo. Stockholm 1954: Harald Thilanders boktryckeri Stocksund.
- Helsingin yliopiston opettaja- ja virkamiesluettelo 2001. (toim.) Veli-Matti Autio. Saarijärvi: Gummerus.
- Humphries S. & Gordon P. 1992. Out of sight. The Experience of Disability 1900-1950. British Library Cataloguing-in-Publication Data. Melksham: The Cromwell Press.
- Isosaari, J. 1973. Suomen koululaitoksen rakenne ja kehitys. 2. tarkistettu painos. Keuruu: Otava.
- Juurmaa, J. 1966. Sokeiden esteentaju ja suunnistautumiskyky. Eripainos teoksesta Nuorten tieto 6. Porvoo: WSOY.
- Josfolk, K-G. 2001. Bildning för alla. En pedagogikhistorisk studie kring abnormskolornas tillkomst i Finland och deras pionjärer som medaktörer i bildningsprocessen 1846-1892. Svenska Skolhistoriska föreningen i Finland rf. Skolhistoriskt arkiv nr 27. Helsingfors: Oy Nord-Print Ab.
- Jääskeläinen, L. & Wuolio, E-L. 1993. Kyykkyy-ylös! 150 vuotta koulu-liikuntaa. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 136. Tampere: Tammer-Paino.
- Kallio, E. 1915. Voimistelun käsikirja. Etupäässä naisvoimistelua varten. 3. uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- Kals, A. 1988. Tallinna pimedate kool 1883-1914. Eesti NSV Pimedate Ühing. Tallinn: Valgus.
- Kals, A. 1995 Tartu pimedate koolid 1922-1945. Tartu.
- Kals, A. 1999 Eesti pimetade opetamise ajalugu. Tartu.
- Kannila, H. 1973. (toim.) Minna Canthin kirjeet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

- Kansallisgalleria, suuret suomalaiset 1996. Toim.kunta: Allan Tiitta ... & al. Espoo: Weilin & Göös.
- Karvinen, A. (toim.) 2003. Kaarlo Virkin muistelmat. Elämä ja työ näkövammaispalvelujen kehittäjänä. Pilot-kustannus Oy.
- Keravuori, K. 1990. Siannahkataulusta digitaalitekniikkaan. Sata vuotta näkövammaisten kirjastotoimintaa 1890-1990. Näkövammaisten kirjastoyhdistys ry. Jyväskylä: Gummerus.
- Kiuasmaa, K. 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen. Oulu: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva.
- Kivinen, O. 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Osa. 67. Turun yliopisto. Turku.
- Kleemola, I. 1996. Naisliikuntaa 100 vuotta. Keuruu: Otava.
- Koivusalo, I. 1982. Voimistelu maamme oppikoulujen oppiaineena vuosina 1843-1917. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu n:o 83. Lappeenranta: Etelä-Saimaan Kustannus.
- Kretschmer, R. 1937. De blindas historia, från äldsta tider till blindundervisningen början. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Kuikka, M.T. 1981. Society and the Development of an Elementary School System in Finland 1866-1968. *Scandinavian Journal of History*. 1981. Vol. 6.
- Kuikka, M.T. 1991. Johdatus kasvatuksen historian tutkimukseen. Helsinki: Otava.
- Kuikka, M.T. 2001. Kasvatuksen historian tutkimus. Keuruu: Otava
- Kuotola, U. 1976. Näkövammaisten integroituminen yhteiskuntaan. Tampere: Acta Universitas Tampensis. Ser. A vol. 82.
- Kuotola, U. 1981. Vammaiset ja yhteiskunta. Sosiaalihuollon näköaloja. Tampere: Acta Universitas Tampensis. Ser. A. vol. 127.
- Kuotola, U. 1988. Näkövammaisten elinolojen ja näkövammaistyön kehitys. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Toim.kunta Kuotola U., Tsokkinen A. & Vartio E. 1988. Näkövammaisten Keskusliitto ry. Helsinki: Painokaari Oy.
- Lehtivaara, O. 1986. Perintö. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliiton kirjapaino.
- Lyytikäinen, K. 1902. Sokeainkoulujen kehitys Suomessa 1865-1900. Sokeain Ystävien Kuopion Haaraosasto. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.
- Lyytikäinen, K. 1907. Sokeainhoidon kehitys IV. Sokeain Ystävien Kuopion Haaraosasto. Kuopio: K. Malmström'in Kirjapaino.

- Meinander, H. 1992. Warpaille y-lös! Kyykkyyn a-las. Koululiikunta etsii paikkaansa. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu n:o 131. Helsinki: VAPK-Kustannus/Valtion Painatuskeskus.
- Meinander, H. 1994. Towards a Bourgeois Manhood, Boys' Physical Education in Nordic Secondary Schools 1880-1940. Commentationes Scientiarum Socialium 47. Societas Scientiarum Fennica/The Finnish Society of Sciences and Letters. Helsinki.
- Melin, V. 1977. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866-1921. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. Sarja B Osa-Tom. Turku.
- Mell, A. 1900. Encyklopädisches Handbuch des Blindenwesens. Herausgegeben unter Mitwirkung vieler hervorragender Schul- und Fachmänner. Verlag von A. Pichlers Witwe & Sohn. Teschen: K.u.k Hofbuchdruckerei Karl Prochaska.
- Moberg, S. 1982. Erilaiset oppilaat. Johdatus erityisopetukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Moldenhawer, J. 1879. Fremstilling af Blindeforholdene i Danmark støttet paa statis tiske Data samt Meddelelser om Blindeforholdene i andre Lande. Kjøbenhavn.
- Moldenhawer, J. 1905. Det kongelige blindeinstituts historie samt meddelelser om blindesagens begyndelse og dens udvikling i Danmark. Kjøbenhavn.
- Nevalainen, J.T. 1987. Edelläkävijä En föregångare. De Blindas Vänner r.f. - Sokeain Ystävät r.y. 1887-1987. Painopaikka F.G. Lönnberg.
- Nummela, I. 1989. Kuopion historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875-1918. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Onniselkä, V. 1979. Käsnaeselästä Kankaanpäähän. Sokea mies muistellee. Saarijärvi.
- Parjo, O. 2003. Koti on kansan sydän. Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1907-1917. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 190. Helsinki: Yliopistopaino.
- Paulaharju, J. 1990. Yhteinen tiemme. Sotasokeat ry 1941-1991. Mikkeli: Länsi-Savon kirjapaino Oy.
- Phillips, G. A. 2004. The Blind in British Society, Charity, State and Community, c. 1780-1930. British Library Cataloguing in

- Publication Data. Ashgate Publishing Limited. Cornwall: MPG Books LTD, Bodmin.
- Pinomaa, V. 1931. Viktor Julius von Wright, Käsityöläisveteraanin muistelmia. Helsinki: K.F. Puromiehen Kirjapaino Oy.
- Plit, K. 1984. Carl Henrik Alopaeus aistivammaistyön uranuurtajana Suomessa. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura. Jyväskylä: Gummerus.
- Prawitz, J. 1913. Manilla dövstumskola 1812-1912. Stockholm: K.L. Beckmans boktryckeri.
- Rüegg, H.R. 1871. Kasvatustieteen oppikirja kansakoulun opettajille ja muille kasvatustieteen harrastajille. Saksankielestä suom. Ferd. Ahlman. Helsinki: Simelius.
- Saarimaa, E.A. 1960. Lukemisto. Uudempaa suomalaista kirjallisuutta. Kuudestoista, muuttamaton painos. Osa I. Porvoo: WSOY
- Santavuori M. 1968. Tien varrelta rauhaan. Helsinki: Kauppakirjapaino Oy
- Sevio, M. 1951. Parkanon seurakunnan vaiheita. Parkanon seurakunta. Pori: Satakunnan Kirjateollisuuden Kirjapaino.
- Silvennoinen, M. 1992. Liikuntapedagogiikka ja ruumiillisuus. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu n:o 131. Helsinki: VAPK-Kustannus/Valtion Painatuskeskus.
- Sjöstedt, S. 1990. Vår skola 125 år. Helsingfors.
- Somerkivi, U., Cavonius, G., Karttunen, M. O. 1979. Kouluhallitus - Skolstyrelsen 1869-1969. Vantaa: Kunnallispaino.
- Spiess, A. 1867. Die Lehre der Turnkunst. Das Turnen in den Freiübungen für beide Geschlechter. Basel: Schweighauserische Verlags Buchhandlung. (Hugo Richter).
- Suomela, Kl. U. 1944. Suomen urheilun historia I osa. Kustannusosakeyhtiö Kivi. Helsinki: Kauppalehti Oy:n Kirjapaino.
- Suomela, Kl. U. 1953. Urheilun maailmanhistoria. Helsinki: K.F. Puromiehen Kirjapaino Oy.
- Suomen kansanedustajat 1907-2000. Helsinki: Eduskunta.
- Suomen voimistelunopettajat - Finlands gymnastiklärare 1883-1959, 1959. Suomen Voimisteluopettajaliitto. Lahti: Lahden Kirjapaino- ja Sanomalehtiosakeyhtiö.
- Suuri musiikkikirja 1960. Toinen painos. Norjankielinen laitos Kjell B. Sandved 1957, Musikkens Verden. Suom. toim. Tuomi Elmgren-Heinonen. Keuruu: Otava.

- Tamminen, K. 1967. Kansakoulun uskonnonopetus vuosisadan vaihteen murroksessa. Porvoo: WSOY.
- Toivanen, P. 2000. Kuopion historia 2. Savon residenssistä valtuusmiesten aikaan. Kuopion kaupunki. Jyväskylä: Gummerus.
- Tsokkinen, A. 1984. Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865-1917. *Studia Historica Jyväskyläensia* 29. Keuruu: Keurusprint.
- Tuunainen, K., Nevala, A. 1989. Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa. *Politica*-sarja. Helsinki: Painokaari Oy.
- Vartio, E. 1987. Näkövammaisten hierojien pitkä marssi. Näkövammaiset Hierojat ja Kuntohoitajat ry. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliiton kirjapaino.
- Vartio, E. 1987. Yhdistyksen ja Onnelan Tarinat. 80 vuotta Suomen Näkövammaisten Asialla: Suomen Sokeain Liitto - De Blindas Förbundet i Finland Sokeain Loma - De Blindas Semester Näkövammaisten Loma ry. Helsinki: Näkövammaisten Keskusliiton kirjapaino.
- Vartio, E. 1988. Yhdistystoiminnan kehityslinjat ja näkövammaisten tiedonsaannin historia. Teoksessa Suomen näkövammaisten ja näkövammaistyön historia. Toim.kunta Kuotola U., Tsokkinen A. & Vartio E. Näkövammaisten Keskusliitto ry. Helsinki: Painokaari Oy.
- Vartio, E. 2001. Tähdenvälejä. Suomen kirkon näkövammaistyö 1951-2001. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2001:9. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vuolle, T. 1993. Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Aistiviällis- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846-1892. *Studia Historica Jyväskyläensia* 47. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino/Sisäsuomi Oy.
- Wilskman, I. 1896. Voimistelun käsikirja kansa- ja alkeiskouluja varten. Kuopio: O.W. Backman'in kirjapainossa ja kustannuksella.
- Wuolio, E-L. 1982. Suomen liikuntahistoria. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisuja no 88. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Wuolio, E-L. 1993. Teoksessa Jääskeläinen, L. & Wuolio, E-L. Kyykkyyn-ylös! 150 vuotta koululiikuntaa. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 136. Tampere: Tammer-Paino Oy.

8.4.2 Painamaton kirjallisuus

- Franstman, A. 1959. Historisk skildring över Blindskolan i Helsingfors dess uppkomst och utveckling. Helsingfors: NKLM.
- Makkonen, O. 1957. Suomen Sokeain Liitto - De Blindas Förbund i Finland vuosina 1907-1957. Helsinki: NKLM.
- Moilanen, A. 1968. Esteentajun oppiminen. Kasvatustieteen Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Moilanen, A. 2003. Maamme sokeainkoulujen kehitys vuosina 1865-1917. Kasvatustieteen lisenssiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.
- Suomen leveäraitteiset rataosat valmistumisjärjestyksessä (2001) www.grafiscreen.fi/junat/rataosat.htm
- Totro, T. 1962. Sokeainkoulut maassamme vv. 1865-92. Käytännöllisen teologian laudaturtyö. Helsinki.
- Väriälä, M. 2003. Kasvatusta, kontrollointia ja rakkautta. Kuopion sokeainkoulun johtaja Kosti Lyytikäisen suhtautuminen sokeisiin 1892-1907. Suomen historian Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

8.5 Haastattelut

- Ahtola Leevi, Helsinki 7.7.2004. Mka
- Allonen Oiva, Helsinki 18.8.1992. NKLM.
- Auma-Aho Paula, Kuopio 3.12.1997. Mka.
- Halkosaari Matti, Ilmajoki 14.6.1998. Mka.
- Hellevaara Lauri, Valkeakoski 8.8.1997. Mka.
- Jalonen Martta, Toijala 8.8.1997. Mka.
- Juvonen Einar, Helsinki 18.5.1977. NKLM.
- Kallio Eero, Kuopio 4.12.1997. Mka.
- Kantola Vilho, Turku 7.7.2004. Mka.
- Keronen Mirjam, Liperi 1997. Mka.
- Kiiskinen Taavetti, Tuusula 10.4.1997. NKLM.
- Korkka Anna, Vantaa 3.12.1997. Mka.
- Kyllönen Kalle, Kuopio 4.12.1997. Mka.
- Kälviäinen Anton, Lahti 1956. NKLM.
- Lehtinen Selma, Helsinki 15.4.1996. Mka.
- Lehto Vilho, Valkeakoski 8.8.1997. Mka.
- Lähteensuo Kaarina, Oulu 17.6.1996. Mka.
- Mäkelä Pekka, Nurmijärvi 9.3.1999. Mka.
- Nurmi Kalervo, Helsinki 15.4.1996. Mka.

Onniskela Vilho, Kankaanpää 20.5.1998. Mka.
Peltonen Annikki, Helsinki 10.6.2004. Mka.
Pettersson Evald, Helsinki 2001. Finlands Svenska Synskadade rf.
Poikus Aune, Turku 9.7.1996. Mka.
Poikus Väinö, Turku 9.7.1996. Mka.
Rahko Agnes, Helsinki 21.9.1997. NKLM.
Ratilainen Mailis, Helsinki 29.8.1997. Mka.
Rosenlindt Björn, Lohja heinäkuu 1962. NKLM.
Zansen von, Fredrik, Hattula 1.11.1962. NKLM.

LIITE 1. Barbierin yökirjoitus

A	I	O	U	É	È
AN	IN	ON	UN	ÉU	OU
B	D	G	J	V	Z
P	T	Q	CH	F	S
L	M	N	R	GN	LL
OI	OIN	IAN	IEN	ION	IEU

LIITE 3. Moonin kohokirjainmerkistöä

^	l	C	D	Γ	ρ	γ	o		J
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
<	L	Γ	N	O	△	▷	\	/	
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	
-	U	V	∩	>	┘	Z		˙	
T	U	V	W	X	Y	Z		the	
˙		:γ	:-	:N	:/				
the		-ing	-ment	-tion	-ness				
	ˉ		∴	∴	↗		.	..	
numeromerkki			()	?		,	.	

Liite 4.

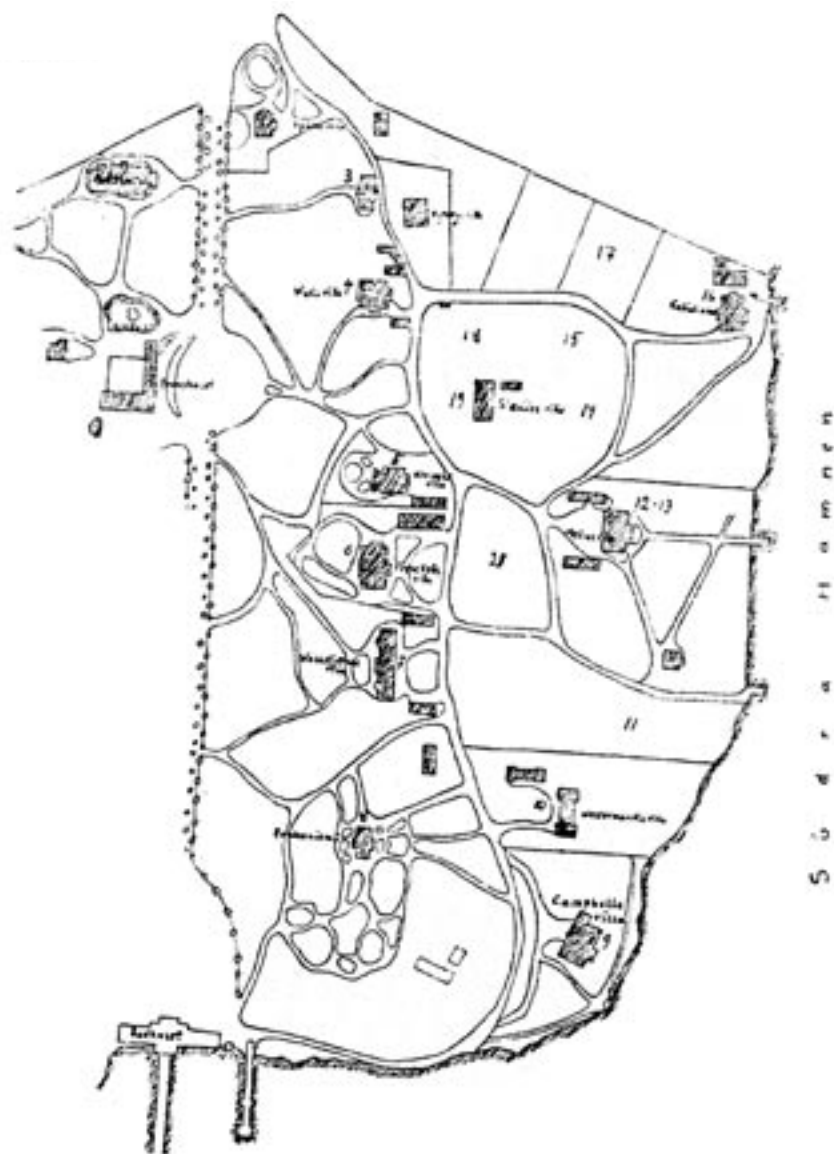

Fig. 261. Östra Brunnsparken enligt »Situationsplan» av Reuter 1869. Mag. arkiv.

Liite 5. Kuopion sokeainkoulun oppilaiden elämänvaiheet vuoteen 1900 mennessä

Sokeainkoulujen yhteinen oppilasmäärä 1865 - 1892 oli 216, joista Helsingin 54 ja Kuopion 162.

Kuopion sokeainkoulun johtajan Kosti Lyytikäisen 1902 julkaiseman aineiston pohjalta esitetään seuraavassa koulun 162 oppilaan elämänvaiheet vuosina 1871 - 1900. Kuopion koulun oppilaista naisia oli 83 (51,2 %) ja miehiä 79 (48,8 %).

Täydellisen oppimäärän suorittaneita 91 (91/162 = 56,2 %).

naisia 41 (41/91 = 45,0 %)

miehiä 50 (50/91 = 55,0 %)

naiset kaikista naisista 41 (41/83 = 49,4 %)

miehet kaikista miehistä 50 (50/79 = 63,3 %)

Parantuneen näön vuoksi keskeyttäneet koulunkäynnin 17 (17/162 = 10,5 %)

naisia 13 (13/17 = 76,5 %)

miehiä 4 (4/17 = 23,5 %)

naiset kaikista naisista 13 (13/83 = 15,7 %)

miehet kaikista miehistä 4 (4/79 = 5,1 %)

Vaillinaisen oppimäärän suorittaneita 25 (25/162 = 15,4 %)

naisia 12 (12/25 = 48,0 %)

miehiä 13 (13/25 = 52,0 %)

naiset kaikista naisista 12 (12/83 = 14,5 %)

miehet kaikista miehistä 13 (13/79 = 16,5 %)

Sairauden vuoksi poistettu koulusta 15 (15/162 = 9,3 %)

naisia 8 (8/15 = 53,3 %)

miehiä 7 (7/15 = 46,7 %)

naiset kaikista naisista 8 (8/83 = 9,6 %)

miehet kaikista miehistä 7 (7/79 = 8,9 %)

Huonon koulumenestyksen vuoksi poistettu koulusta 7 (7/162 = 4,3 %)

naisia 4 (4/7 = 57,1 %)

miehiä 3 (3/7 = 42,9 %)

naiset kaikista naisista 4 (4/83 = 4,8 %)

miehet kaikista miehistä 3 (3/79 = 3,8 %)

Erotettu koulusta huonon käytöksen vuoksi 3 (3/162 = 1,9 %)

naisia 1

miehiä 2

Kouluaikana kuoli 4 tyttöoppilasta, ei yhtään poikaa.

Kouluajan jälkeen vuoteen 1900 mennessä kuoli 18 (18/162 = 11,1 %)

naisia 7 (7/18 = 38,9 %)

miehiä 11 (11/18 = 61,1 %)

naiset kaikista naisista 7 (7/83 = 8,4 %)

miehet kaikista miehistä 11 (11/79 = 13,9 %)

Korkea kuolleisuus selittyy sairauksien vuoksi koulusta poistettujen lukumäärällä 15.

Avioliiton solmineita vuoteen 1900 mennessä 4 naista ja 4 miestä.

Ansaitsee oman toimeentulonsa 88 (88/162 = 54,3 %)

naisia 38 (38/88 = 43,2 %)

miehiä 50 (50/88 = 56,8 %)

naiset kaikista naisista 38 (38/83 = 45,8 %)

miehet kaikista miehistä 50 (50/79 = 63,2 %)

Täydellisen oppimäärän suorittaneista 73 (73/91 = 80,2 %)

naisia 31 (31/91 = 42,5 %)

miehiä 42 (42/91 = 57,5 %)

naiset täyd. oppim. suorittaneista 31 (31/41 = 75,6 %)

miehet täyd. oppim. suorittaneista 42 (42/50 = 84,0 %)

Täydellisen oppimäärän suorittaminen sekä naisten että miesten kohdalla merkitsi suurta todennäköisyyttä pystyä vastaamaan omasta toimeentulostaan kouluajan jälkeen. Tämä osoittaa, että sokeainkoulussa annettu opetus käsityöammatteihin oli tarkoituksen mukaista 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Kouluajan pituus vaikutti myös oppilaiden työllistymiseen, mikä näkyy Helsingin koulun oppilaiden työllistymisluvussa 61,1 % verrattuna Kuopion 54,3 %:iin. Koulu aika Helsingissä tähän aikaan oli pitempi kuin Kuopiossa.

Vaillinaisen oppimäärän suorittaneista 25 oppilaasta 11 ansaitsi oman toimeentulonsa (11/25 = 44,0 %)

naisia 4 (4/11 = 36,4 %)

miehiä 7 (7/11 = 63,6 %)

Parantuneen näön vuoksi koulunkäynnin keskeyttäneistä 17 oppilaasta 4 ansaitsi toimeentulonsa (4/17 = 23,5 %)

naisia 3

miehiä 1

Näiden 25 vaillinaisen oppimäärän suorittaneiden ja 17 parantuneen näön vuoksi koulunkäynnin keskeyttäneiden työllistyminen oli todennäköisesti suurempi, sillä heidän myöhempää elämää koskevia merkintöjä oppilasluettelossa on hyvin vähän. Kuopion koulun 71 oppilaan kohdalla koulunkäynti keskeytyi eri syistä (71/162 = 43,8 %).

Liite 6. Kuopion sokeainkoulu

Oppilaiden keskimääräinen pituuden ja painon sekä hengityseron lisäys luokit-
tain lukuvuonna 1918-19

Luokka	Työtöt			Pojat		
	sl	kl	lis.	sl	kl	lis.
V pituus	153,3 cm	153,8 cm	+ 0,5 cm	166,2 cm	168,3 cm	+ 2,1 cm
paino	52,1 kg	53,2 kg	+ 1,1 kg	63,0 kg	66,2 kg	+ 3,3 kg
heng.	12,2 cm	13,2 cm	+ 1,0 cm	11,3 cm	11,3 cm	+ 0,0 cm
IV pituus	156,0 cm	156,0 cm	+ 0,0 cm	162,7 cm	163,9 cm	+ 1,2 cm
paino	54,3 kg	53,0 kg	- 1,3 kg	57,0 kg	60,8 kg	+ 3,8 kg
heng.	12,0 cm	12,0 cm	+ 0,0 cm	11,3 cm	11,3 cm	+ 0,0 cm
III pituus	140,5 cm	142,8 cm	+ 2,3 cm	152,0 cm	153,4 cm	+ 1,4 cm
paino	35,5 kg	40,3 kg	+ 4,8 kg	45,7 kg	50,2 kg	+ 4,5 kg
heng.	10,3 cm	14,0 cm	+ 3,7 cm	7,8 cm	10,5 cm	+ 2,7 cm
II pituus	132,8 cm	135,4 cm	+ 2,6 cm	145,8 cm	148,2 cm	+ 2,4 cm
paino	29,7 kg	34,3 kg	+ 4,6 kg	41,3 kg	46,3 kg	+ 5,0 kg
heng.	10,2 cm	11,6 cm	+ 1,4 cm	5,0 cm	7,0 cm	+ 2,0 cm
I pituus	123,2 cm	125,2 cm	+ 2,0 cm	135,8 cm	137,5 cm	+ 1,7 cm
paino	23,8 kg	25,4 kg	+ 1,6 kg	34,0 kg	33,3 kg	- 0,7 kg
heng.	7,4 cm	8,4 cm	+ 1,0 cm	5,8 cm	6,0 cm	+ 0,2 cm

Lukuvuonna 1919-20

Luokka	Työtöt			Pojat		
	sl	kl	lis.	sl	kl	lis.
V pituus	153,8 cm	153,8 cm	+ 0,0 cm	168,3 cm	169,5 cm	+ 1,2 cm
paino	56,1 kg	54,2 kg	- 1,9 kg	61,3 kg	62,5 kg	+ 1,2 kg
heng.	13,2 cm	14,3 cm	+ 1,1 cm	14,0 cm	14,5 cm	+ 0,5 cm
IV pituus	156,5 cm	157,0 cm	+ 0,5 cm	164,8 cm	166,3 cm	+ 1,5 cm
paino	56,1 kg	52,0 kg	- 3,9 kg	61,3 kg	61,7 kg	+ 0,4 kg
heng.	11,0 cm	14,0 cm	+ 3,0 cm	11,2 cm	14,0 cm	+ 2,8 cm
III pituus	144,4 cm	146,6 cm	+ 2,2 cm	157,3 cm	161,2 cm	+ 3,8 cm
paino	42,0 kg	43,8 kg	+ 1,8 kg	53,8 kg	56,2 kg	+ 2,4 kg
heng.	12,2 cm	12,6 cm	+ 0,4 cm	10,2 cm	11,3 cm	+ 1,1 cm
II pituus	137,4 cm	140,6 cm	+ 3,2 cm	147,5 cm	152,0 cm	+ 4,5 cm
paino	35,1 kg	37,1 kg	+ 2,0 kg	54,0 kg	56,3 kg	+ 2,3 kg
heng.	11,6 cm	12,8 cm	+ 1,2 cm	5,0 cm	7,0 cm	+ 2,0 cm
I pituus	126,5 cm	129,5 cm	+ 3,0 cm	139,3 cm	142,5 cm	+ 3,2 cm
paino	26,3 kg	28,4 kg	+ 2,1 kg	37,1 kg	38,5 kg	+ 1,4 kg
heng.	8,5 cm	10,5 cm	+ 2,0 cm	6,3 cm	8,5 cm	+ 1,8 cm

Lukuvuonna 1920-21

Luokka	Tytöt			Pojat		
	sl	kl	lis.	sl	kl	lis.
V pituus	157,0 cm	157,0 cm	+ 0,0 cm	166,7 cm	168,2 cm	+ 1,5 cm
paino	57,5 kg	55,0 kg	+ 2,5 kg	62,7 kg	66,5 kg	+ 3,8 kg
heng.	13,0 cm	14,0 cm	+ 1,0 cm	13,0 cm	14,3 cm	+ 1,3 cm
IV pituus	150,0 cm	151,0	+ 1,0 cm	162,3 cm	163,3 cm	+ 1,0 cm
paino	47,7 kg	48,8 kg	+ 1,1 kg	57,1 kg	59,5 kg	+ 2,4 kg
heng.	11,8 cm	12,8 cm	+ 1,0 cm	11,3 cm	12,0 cm	+ 0,7 cm
III pituus	141,8 cm	145,4 cm	+ 4,4 cm	155,0 cm	156,8 cm	+ 1,8 cm
paino	36,4 kg	38,8 kg	+ 2,4 kg	48,5 kg	51,5 kg	+ 3,0 kg
heng.	10,7 cm	13,0 cm	+ 2,3 cm	8,5 cm	10,0 cm	+ 1,5 cm
II pituus	141,5 cm	146,8 cm	+ 5,3 cm	142,3 cm	146,9 cm	+ 4,6 cm
paino	35,1 kg	37,5 kg	+ 2,4 kg	36,5 kg	40,8 kg	+ 4,3 kg
heng.	9,3 cm	12,5,5 cm	+ 3,2 cm	6,5 cm	9,5 cm	+ 3,0 cm
I pituus	122,5 cm	125,0 cm	+ 2,5 cm	126,3 cm	128,8 cm	+ 2,5 cm
paino	23,7 kg	26,5 kg	+ 2,8 kg	27,9 kg	29,1 kg	+ 1,2 kg
heng.	9,3 cm	10,3 cm	+ 1,0 cm	5,5 cm	8,9 cm	+ 3,4 cm

Liite 7. Kysymyskaava sokeainkouluuun pyrkijöitä varten (1921)

Erään äidin täyttämä lomake vuonna 1927

1. Sokean nimi, synnyin- ja asuinpaikka, syntymävuosi ja päivä? Uskonto?
2. Vanhempain nimi, sääty, varallisuussuhteet ja asuinpaikka?
3. Vanhempain ikä avioliittoon mennessä? Lapsen syntyessä? Isä 23, äiti 17
4. Elävätkö lapsen vanhemmat? Elleivät, mikä oli syynä heidän kuolemaansa? Eläivät
5. Ovatko vanhemmat sukua keskenänsä ja miten? (on mahdollisimman tarkasti selitettävä) Ei ole
6. Onko suvussa ennen ollut sokeutta, heikkonäköisyyttä tahi muitänäkövikoja? Kenessä? Mitä vikoja? Kuinka ovat ne saaneet alkunsa? Ei ole
7. Onko muita erityisiä tauteja tahi puutteellisuuksia suvussa huomattu (niinkuin pyörriytjää, kaatuvaa tautia, halvausta, ruumiin epämuodostusta, kuppatautia y.m.)? Ei ole
8. Ovatko vanhemmat juoppoutteen taipuvaisia? Ei olla
9. Onko sokealla veljiä tahi sisaria? Kuinka monta? On hänellä 1 sisar. Monesko lapsi järjestyksessä on puheenalainen? Mutta kyseessä oleva lapsi on ensimmäine
10. Onko puheenalainen henkilö ihan sokea, tahi näkeekö hän vähän? Minkä verran näkee hän? Ei. Hän näkee aurinkon
11. Onko puheenoleva henkilö ollut sokea synnyltään tahi ei? Hänet huomattiin 3 kuukauten vanhana kun sokeus ensin huomattiin?
12. Syntyikö vika yhdellä kertaa vai vähitellen? ja onko kumpaisessakin tapauksessa jotakin keinoa koeteltu sen ehkäisemiseksi? Sitä emme voi varmuutella sanoa. Mutta ei niihen lääkärit ole antaneet mitään lääkkeitä
13. Voidaanko mitään syytä puutteellisuuteen ilmoittaa, semmoista kuin sairaus, tapaturma, ulkonainen väkivalta tahi muu? Ei mitään
14. Mitä tauteja on sokea sairastanut? Pienenä lievää aivokuumetta. Mutta kymmennellä ollessaa tuhkarokkoa
15. Onko sokeassa mitään tarttuvia tauteja tahi vaivaako häntä suonenvedot, kaatuva tauti taikka muu? Ei ole
16. Onko sokea muuten terve tahi onko hän sitä paitsé jossakin muussa suhteessa puutteellinen, kuuro, mykkä, heikkomielinen, tylsämielinen j.n.e.? Muuten hän on täysin terve ja tervejärkinen

17. Minkälainen on sokea luonteeltaan, mielenlaadultaan ja mielialaltaan? Luonteeltaan hyvin vilkas ja iloinen
18. Onko sokealla erityistä halua ja taipumusta johonkin erityiseen työlajiin ja mihin? Ainoastaan soittaa mantoliinia
19. Mitä niistä käytännöllisistä töistä, joita sokeainopistossa opetetaan (tikkausta, kehruuta, verkonkuutomista, matonkutomista, ompelemista, korin- ja harjantekoa, köydenpunontaa, nikkaritöitä y.m.), voidaan pitää sokealle hänen kotiseudulleen palattuansa soveliaimpana ja tuottavimpana? Emme voi varmuutella määritellä ennekun näkee mihin hänellä on taipumuksia
20. Onko sokea saanut mitään opetusta? minkälaista? missä? Millä menestyksellä? Emme ole voineet opettaa hänelle kuin laskutaitoa päässä laskua ja ja joitain ulkolukukappaleita
21. Voidaanko mitään muita tietoja sokeasta ja hänen suhteistansa antaa?
22. Suomen vai ruotsin kielellä on lasta opetettava? Suomen kielellä

Liite 8. Kysymyskaavake sokeainkoululuun otettavia lapsia varten 1938

1. Oppivelvollisen sokean nimi, synnyin- ja asuinpaikka, syntymävuosi- ja -päivä? Uskonto?
2. Vanhempien nimet, ammatti ja asuinpaikka sekä postiosote?
3. Vanhempien ikä avioliittoon mennessä? Lasten syntyessä? Ovatko vanhemmat varakkaita, varattomia tai omillaan toimeentulevia?
4. Montako poikaa ja tyttöä tässä avioliitossa on syntynyt? Monesko järjestyksessä tämä sokea lapsi on? Onko muissa lapsissa sokeutta, heikkonäköisyyttä tai muita puutteellisuuksia? Elävätkö lapset? - elleivät; mikä oli syy kuolemaan?
5. Onko jompikumpi vanhemmista aikaisemmin ollut naimisissa? Montako lasta siinä avioliitossa syntyi? Onko näissä lapsissa sokeutta, heikkonäköisyyttä tai muita puutteellisuuksia?
6. Onko sokeutta tai heikkonäköisyyttä vanhemmissa, kummassako? Isän tai äidin sisaruksissa? Isovanhemmissa? Serkuissa, Isän vai äidin puolella? muissa sukulaisissa?
7. Elävätkö lapsen vanhemmat? Elleivät, mikä oli synnä heidän kuolemaansa?
8. Ovatko vanhemmat sukua keskenänsä ja miten? Tarkasti selitettävä!
9. Onko muita erityisiä tauteja tai puutteellisuuksia suvussa huomattu, niin- kuin pyörtymistä, kaatuvatautia, halvausta, ruumiin epämuodostumista, kuppatautia tms.
10. Ovatko vanhemmat juoppouteen taipuvaisia?
11. Onko puheenaoleva lapsi aivan sokea, vai näkeekö hän vähän? Minkä verran hän näkee?
12. Onko lapsi ollut sokea syntymästään asti? Jos ei, niin kuinka vanha hän oli, kun sokeus ensin huomattiin?
13. Ilmestyikö vika äkkiä vai vähitellen? Mitä keinoja on koeteltu sokeuden ehkäisemiseksi?

14. Voidaanko ilmoittaa mitään syytä lapsen sokeuteen, sellaista kuin sairaus, tapaturma, ulkonainen väkivalta, äidin sairaus raskauden aikana tms.?
15. Mitä tauteja hän on sairastanut?
16. Onko hänessä mitään tarttuvaa tautia tai vaivaako häntä suonenvedot, kaatuvatauti tahi muu?
17. Onko sokea lapsi muuten terve, vai onko hän sen lisäksi jotenkin muuten viallinen: kuuro, mykkä, heikkomielinen, tylsämielinen j.n.e.
18. Millainen sokea on luonteeltaan ja mielenlaadultaan?
19. Onko lapsi saanut mitään opetusta? Minkälaista? Missä? Millä menestyksellä?
20. Mitä muita tietoja hänestä voidaan antaa?
21. Mikä on lapsen kotikieli? Suomen- vaiko ruotsinkielellä lasta olisi opetettava?
22. Mikä rautatieasema on sopivin käyttää lasta kouluun lähetettäessä ja sieltä kotiin loma-ajaksi palautettaessa?

Liite 9. Kouluntuloikä vuosina 1918 - 1939

Helsingin sokeainkoulu

1919/20

syntymäaika	kouluntulo	ikä
02.04.1910	01.09.1919	9 v 5 kk
26.09.1908	01.09.1919	10 v 11 kk
10.11.1907	01.09.1919	11 v 10 kk
24.04.1909	01.09.1919	10 v 4 kk
14.07.1911	01.09.1919	8 v 2 kk
17.05.1908	01.09.1919	11 v 3 kk
09.08.1910	01.09.1919	9 v 1 kk
07.12.1911	01.09.1919	7 v 9 kk
19.12.1908	01.09.1919	10 v 8 kk
07.05.1912	01.09.1919	7 v 4 kk
17.12.1911	01.09.1920	8 v 9 kk
25.10.1907	01.09.1920	12 v 10 kk
11.03.1913	01.09.1920	7 v 6 kk

keski-ikä 9 v 8 kk
(7 v 4 kk - 12 v 10 kk)

Kuopion sokeainkoulu

1918/19

syntymäaika	kouluntulo	ikä
29.01.1907	16.09.1918	11 v 9 kk
13.03.1909	16.09.1918	9 v 6 kk
15.04.1908	16.09.1918	10 v 5 kk
29.09.1909	16.09.1918	8 v 11 kk
26.07.1910	16.09.1918	8 v 2 kk
27.03.1909	16.09.1918	9 v 6 kk
09.04.1903	16.09.1918	15 v 5 kk
23.11.1905	08.01.1919	13 v 1 kk

keski-ikä 10 v 10 kk
(8 v 2 kk - 15 v 5 kk)

1921

13.08.1910 01.09.1921 11 v 1 kk
16.05.1913 01.09.1921 8 v 3 kk
01.01.1911 01.09.1921 10 v 8 kk
07.11.1911 01.09.1921 9 v 10 kk
16.02.1909 01.09.1921 12 v 6 kk
02.11.1912 01.09.1921 8 v 10 kk
27.01.1913 01.09.1921 8 v 7 kk
15.08.1911 01.09.1921 10 v 1 kk
06.11.1910 01.09.1921 10 v 10 kk
25.01.1913 01.09.1921 8 v 7 kk
15.11.1911 01.09.1921 9 v 10 kk
01.10.1909 01.09.1921 11 v 10 kk
keski-ikä 10 v
(8 v 3 kk - 12 v 6 kk)

1920

21.01.1911 01.09.1920 9 v 7 kk
11.05.1911 01.09.1920 9 v 4 kk
05.05.1905 01.09.1920 15 v 4 kk
23.07.1910 01.09.1920 10 v 1 kk
23.10.1905 01.09.1920 14 v 10 kk
16.07.1910 01.09.1920 10 v 2 kk
04.02.1909 01.09.1920 11 v 7 kk
23.05.1911 01.09.1920 9 v 3 kk
04.11.1911 01.09.1920 8 v 9 kk
24.01.1909 01.09.1920 11 v 7 kk
12.05.1910 01.09.1920 10 v 4 kk
07.12.1909 01.09.1920 10 v 9 kk
01.12.1907 01.09.1920 12 v 9 kk
10.04.1906 26.10.1920 14 v 6 kk
20.06.1906 12.11.1920 14 v 5 kk
keski-ikä 11 v 7 kk
(8 v 9 kk - 15 v 4 kk)

1923

03.10.1913 01.09.1923 9 v 11 kk
28.01.1916 01.09.1923 7 v 7 kk
18.01.1915 01.09.1923 8 v 7 kk
03.11.1915 01.09.1923 7 v 10 kk
04.07.1915 01.09.1923 8 v 2 kk
16.09.1914 01.09.1923 8 v 11 kk
11.02.1912 01.09.1923 11 v 7 kk
10.01.1916 01.09.1923 7 v 8 kk
keski-ikä 8 v 9 kk
(7 v 7 kk - 11 v 7 kk)

1922

16.06.1913 01.09.1922 9 v 3 kk
30.08.1914 01.09.1922 8 v
27.07.1913 01.09.1922 9 v 1 kk
01.01.1915 01.09.1922 7 v 8 kk
29.01.1913 01.09.1922 9 v 7 kk
04.03.1914 01.09.1922 8 v 6 kk
03.10.1906 01.09.1922 15 v 11 kk
13.07.1911 01.09.1922 11 v 2 kk
(30.6)1912 01.09.1922 10 v 2 kk
14.04.1909 01.09.1922 13 v 5 kk
25.05.1912 01.09.1922 10 v 3 kk
11.10.1911 11.09.1922 10 v 11 kk
02.11.1909 18.09.1922 12 v 11 kk
13.05.1913 15.09.1922 9 v 4 kk
02.02.1914 12.11.1922 8 v 9 kk
keski-ikä 10 v 4 kk
(7 v 8 kk-15 v 11 kk)

1925

14.03.1913 12 v 6 kk
12.08.1913 12 v 1 kk
15.12.1917 7 v 9 kk
25.10.1916 8 v 11 kk
26.08.1915 10 v 1 kk
31.07.1912 13 v 2 kk
31.05.1912 13 v 4 kk
31.10.1915 9 v 11 kk
04.01.1914 11 v 8 kk
07.03.1917 8 v 6 kk
08.09.1916 9 v
25.05.1915 10 v 4 kk
23.07.1917 8 v 2 kk

keski-ikä 10 v 5 kk
(7 v 9 kk - 13 v 4 kk)

1924/25

07.12.1907 16 v 1 kk
22.04.1916 8 v 4 kk
13.12.1915 8 v 9 kk
16.06.1911 13 v 2 kk
09.08.1916 8 v 1 kk
19.07.1916 8 v 2 kk
14.05.1916 8 v 4 kk
11.04.1912 12 v 5 kk
03.12.1915 8 v 10 kk
12.12.1915 8 v 9 kk
22.12.1913 10 v 10 kk
31.12.1910 14 v 3 kk
11.12.1906 18 v 9 kk

keski-ikä 11 v 2 kk
(8 v 1 kk-18 v 9 kk)

1927

27.07.1915 08.09.1927 12 v 1 kk
27.04.1918 08.09.1927 9 v 4 kk
20.10.1917 01.09.1927 9 v 10 kk
08.06.1917 01.09.1927 10 v 3 kk
30.01.1915 01.09.1927 12 v 7 kk
14.10.1918 01.09.1927 8 v 11 kk
21.04.1916 01.09.1927 11 v 4 kk
30.04.1915 01.09.1927 12 v 4 kk
10.06.1917 01.09.1927 10 v 3 kk
01.03.1915 01.09.1927 12 v 6 kk
19.10.1914 01.09.1927 12 v 11 kk
13.04.1917 08.09.1927 10 v 5 kk
18.12.1912 17.09.1927 14 v 9 kk
keski-ikä 11 v 4 kk
(8 v 11 kk - 14 v 9 kk)

1926/27

20.09.1911 01.09.1926 14 v 11 kk
30.01.1919 01.09.1926 7 v 7 kk
08.05.1918 01.09.1926 8 v 4 kk
13.10.1916 01.09.1926 9 v 10 kk
30.04.1916 01.09.1926 10 v 4 kk
06.10.1915 01.09.1926 10 v 11 kk
13.10.1915 01.09.1926 10 v 11 kk
10.11.1914 01.09.1926 11 v 10 kk
04.12.1913 01.09.1926 12 v 9 kk
07.10.1912 14.09.1926 13 v 11 kk
02.09.1913 06.09.1926 13 v
07.01.1918 16.09.1926 8 v 8 kk
06.01.1917 23.09.1926 9 v 9 kk
06.01.1912 30.03.1927 15 v 3 kk
keski-ikä 11 v 3 kk
(7 v 7 kk-15 v 3 kk)

1929/30

03.10.1914	02.09.1929	14 v 11 kk
01.09.1915	02.09.1929	14 v
26.11.1915	02.09.1929	13 v 9 kk
03.06.1916	02.09.1929	13 v 3 kk
14.06.1916	02.09.1929	13 v 3 kk
11.07.1916	02.09.1929	13 v 2 kk
28.04.1919	02.09.1929	10 v 4 kk
22.10.1919	02.09.1929	9 v 10 kk
27.07.1920	02.09.1929	9 v 1 kk
03.09.1921	02.09.1929	8 v
14.07.1921	02.09.1929	8 v 2 kk
08.10.1921	02.09.1929	7 v 11 kk
27.12.1921	02.09.1929	7 v 8 kk
26.08.1922	02.09.1929	7 v
12.02.1921	01.10.1929	8 v 8 kk
17.11.1921	11.11.1929	8 v
14.02.1917	01.09.1930	13 v 7 kk
20.01.1921	01.09.1930	9 v 7 kk

keski-ikä 10 v 7 kk
(7 v - 14 v)

1928/29

15.12.1916	01.09.1928	11 v 9 kk
26.12.1919	01.09.1928	8 v 8 kk
04.10.1916	01.09.1928	11 v 11 kk
18.09.1918	01.09.1928	8 v 11 kk
21.06.1917	01.09.1928	11 v 2 kk
27.07.1918	01.09.1928	10 v 1 kk
05.02.1920	01.09.1928	8 v 7 kk
27.04.1918	01.09.1928	10 v 4 kk
09.08.1919	01.09.1928	9 v 1 kk
01.10.1916	01.09.1928	11 v 11 kk
29.07.1919	01.09.1928	9 v 1 kk
19.03.1921	04.09.1928	7 v 6 kk
16.12.1913	06.09.1928	14 v 9 kk
29.09.1913	08.09.1928	14 v 11 kk
01.06.1920	03.09.1928	8 v 3 kk
31.01.1919	19.09.1928	9 v 8 kk
17.08.1917	22.09.1928	11 v 1 kk
06.09.1912	30.01.1929	16 v 5 kk

keski-ikä 10 v 9 kk
(7 v 6 kk-16 v 5 kk)

1931/32

15.05.1923 01.09.1931 8 v 4 kk
23.07.1923 01.09.1931 8 v 1 kk
02.03.1924 01.09.1931 7 v 6 kk
13.09.1922 01.09.1931 9 v
03.02.1922 01.09.1931 9 v 7 kk
06.02.1920 09.09.1931 11 v 7 kk
26.10.1923 01.09.1931 7 v 10 kk
19.07.1920 01.09.1931 11 v 2 kk
27.06.1921 01.09.1931 10 v 2 kk
11.04.1922 08.09.1931 9 v 5 kk
06.04.1923 12.09.1931 8 v 5 kk
28.01.1917 01.09.1931 14 v 7 kk
28.07.1921 01.09.1931 10 v 1 kk
01.08.1918 01.09.1931 13 v 1 kk
23.06.1923 17.09.1932 9 v 3 kk

keski-ikä 9 v 10 kk
(7 v 6 kk - 14 v 7 kk)

1930

13.02.1922 01.09.1930 8 v 7 kk
02.01.1917 01.09.1930 13 v 8 kk
06.07.1916 01.09.1930 14 v 2 kk
04.03.1918 01.09.1930 12 v 6 kk
25.04.1915 01.09.1930 15 v 4 kk
26.01.1917 01.09.1930 13 v 7 kk
29.01.1922 01.09.1930 8 v 7 kk
12.10.1916 01.09.1930 13 v 11 kk
30.08.1922 01.09.1930 8 v
20.08.1923 01.09.1930 7 v
12.02.1916 01.09.1930 14 v 7 kk
16.08.1920 09.10.1930 10 v 2 kk

keski-ikä 11 v 8 kk
(7 v - 15 v 4 kk)

1933/34

05.03.1924 10.09.1933 9 v 6 kk
24.12.1922 01.09.1933 10 v 8 kk
06.03.1924 01.09.1933 9 v 6 kk
01.10.1920 01.09.1933 12 v 11 kk
03.09.1922 01.09.1933 11 v
30.09.1922 15.09.1933 11 v
14.07.1924 01.09.1933 9 v 2 kk
06.01.1925 01.09.1933 8 v 8 kk
11.07.1925 01.09.1933 8 v 2 kk
10.11.1923 01.09.1933 9 v 10 kk
02.03.1923 01.09.1933 10 v 6 kk
24.05.1923 01.09.1933 10 v 3 kk
22.01.1924 01.09.1933 9 v 7 kk
03.03.1925 01.09.1933 8 v 6 kk
31.01.1925 01.09.1933 8 v 7 kk
15.11.1922 01.09.1933 10 v 10 kk
18.06.1921 01.09.1933 12 v 3 kk
13.11.1925 01.09.1933 7 v 10 kk
03.08.1924 01.09.1933 9 v 1 kk
08.01.1926 18.09.1933 7 v 8 kk
08.01.1926 18.09.1933 7 v 8 kk
11.01.1921 10.09.1933 12 v 8 kk
06.09.1919 12.10.1933 14 v 1 kk
30.05.1922 16.10.1933 11 v 5 kk
24.04.1925 03.09.1934 9 v 4 kk
07.12.1924 03.09.1934 9 v 9 kk

keski-ikä 10 v
(7 v 8 kk - 14 v 1 kk)

1932

01.12.1923 01.09.1932 8 v 9 kk
20.04.1921 01.09.1932 11 v 4 kk
21.09.1921 01.09.1932 10 v 11 kk
10.10.1921 01.09.1932 10 v 11 kk
18.03.1924 01.09.1932 8 v 6 kk
05.04.1923 01.09.1932 9 v 5 kk
22.12.1919 01.09.1932 12 v 8 kk
10.01.1922 01.09.1932 10 v 8 kk
24.09.1919 22.09.1932 13 v
02.08.1921 22.09.1932 11 v 2 kk

keski-ikä 10 v 9 kk
(8 v 6 kk - 13 v)

1935

21.06.1923 14.01.1935 11 v 7 kk
02.04.1924 02.09.1935 11 v 5 kk
14.10.1927 02.09.1935 7 v 11 kk
18.10.1926 02.09.1935 8 v 11 kk
24.12.1926 02.09.1935 8 v 8 kk
28.10.1922 02.09.1935 12 v 10 kk
27.10.1922 02.09.1935 12 v 10 kk
28.05.1921 02.09.1935 14 v 3 kk
27.10.1923 02.09.1935 11 v 10 kk
27.07.1926 02.09.1935 9 v 1 kk
08.02.1925 02.09.1935 10 v 7 kk
15.09.1925 02.09.1935 10 v
08.12.1925 06.09.1935 9 v 9 kk
02.06.1928 02.09.1935 7 v 3 kk
02.05.1922 02.09.1935 13 v 4 kk
18.06.1923 06.09.1935 12 v 3 kk
03.02.1922 15.09.1935 13 v 7 kk

keski-ikä 10 v 11 kk
(7 v 3 kk - 14 v 3 kk)

1934

01.01.1925 03.09.1934 9 v 8 kk
20.12.1925 03.09.1934 8 v 9 kk
10.04.1926 03.09.1934 8 v 5 kk
09.12.1926 03.09.1934 7 v 9 kk
27.09.1923 03.09.1934 10 v 11 kk
19.10.1920 03.09.1934 13 v 11 kk
26.03.1927 03.09.1934 7 v 5 kk
04.01.1924 03.09.1934 10 v 8 kk
03.10.1924 13.09.1934 9 v 11 kk
01.09.1924 06.11.1934 10 v 2 kk

keski-ikä 9 v 9 kk
(7 v 5 kk-13 v 11 kk)

1936/37

19.07.1922 01.09.1936 14 v 1 kk
14.11.1923 01.09.1936 12 v 10 kk
02.03.1923 01.09.1936 13 v 7 kk
10.04.1929 01.09.1936 7 v 5 kk
19.08.1924 01.09.1936 12 v
25.04.1927 01.09.1936 9 v 4 kk
08.07.1928 01.09.1936 8 v 2 kk
26.11.1928 01.09.1936 7 v 9 kk
27.01.1928 01.09.1936 8 v 7 kk
02.05.1929 05.10.1936 7 v 5 kk
12.07.1929 15.09.1936 7 v 2 kk
01.05.1924 01.09.1936 12 v 4 kk
23.03.1927 01.10.1936 9 v 6 kk
16.08.1929 01.10.1936 7 v 2 kk
20.12.1923 26.09.1936 12 v 9 kk
25.12.1922 10.10.1936 13 v 10 kk
31.07.1922 24.10.1936 14 v 3 kk
28.01.1924 25.10.1936 12 v 9 kk
02.09.1923 15.01.1937 13 v 4 kk

keski-ikä 10 v 9 kk
(7 v 2 kk -14 v 3 kk)

1936

18.01.1927 01.09.1936 9 v 7 kk
07.12.1926 01.09.1936 9 v 9 kk
17.09.1925 01.09.1936 11 v
09.07.1924 05.10.1936 12 v 3 kk
03.05.1924 01.09.1936 12 v 4 kk
30.07.1924 01.09.1936 12 v 1 kk
24.05.1927 01.09.1936 9 v 3 kk
16.05.1927 01.09.1936 9 v 4 kk
10.12.1927 01.09.1936 8 v 9 kk
31.08.1927 01.09.1936 9 v
26.12.1928 01.09.1936 7 v 8 kk
13.01.1927 01.09.1936 9 v 8 kk
01.11.1924 14.09.1936 11 v 10 kk
09.07.1923 11.11.1936 13 v 4 kk
17.02.1925 23.10.1936 11 v 8 kk

keski-ikä 10 v 6 kk
(7 v 8 kk-13 v 4 kk)

1938

31.03.1924 01.09.1938 14 v 5 kk
20.03.1926 01.09.1938 12 v 5 kk
06.02.1924 01.09.1938 14 v 7 kk
27.06.1927 01.09.1938 11 v 2 kk
03.02.1929 01.09.1938 9 v 7 kk
28.12.1926 01.09.1938 11 v 8 kk
16.10.1928 01.09.1938 9 v 11 kk
07.01.1929 01.09.1938 9 v 8 kk
03.07.1931 01.09.1938 7 v 2 kk
07.11.1929 01.09.1938 8 v 10 kk
12.03.1927 01.09.1938 11 v 6 kk
keski-ikä 11 v
(7 v 2 kk - 14 v 7 kk)

Keski-ikä 1919-38

10 v 4 kk

1938/39

16.04.1927 01.09.1938 11 v 5 kk
02.05.1928 01.09.1938 10 v 4 kk
07.05.1928 01.09.1938 10 v 4 kk
19.09.1930 01.09.1938 7 v 11 kk
27.10.1930 01.09.1938 7 v 10 kk
16.09.1929 01.09.1938 9 v
19.06.1930 01.09.1938 8 v 2 kk
19.10.1928 01.09.1938 9 v 10 kk
20.06.1929 07.09.1938 9 v 3 kk
29.01.1927 01.09.1938 11 v 7 kk
06.07.1928 01.09.1938 10 v 2 kk
20.08.1927 01.09.1938 11 v
13.06.1926 01.09.1938 12 v 3 kk
14.07.1924 01.09.1938 14 v 2 kk
25.01.1929 01.09.1938 9 v 7 kk
03.03.1924 25.10.1938 14 v 8 kk
28.04.1930 16.01.1939 8 v 9 kk
12.03.1930 25.01.1939 8 v 10 kk
18.01.1927 26.01.1939 12 v
31.05.1924 28.01.1939 14 v 8 kk
04.02.1930 02.02.1939 9 v
keski-ikä 10 v 6 kk
(7 v 10 kk-14 v 8 kk)

Keski-ikä 1918-39

10 v 10 kk

Liite 10. Sokeiden avustus

Valtioneuvoston päätös 9.5.1935 ja tuli voimaan 1.7.1935

1 § Sokealla tässä päätöksessä tarkoitetaan henkilöä, jonka näkökyky on enintään 1 kolmaskymmenesosa normaalista.

2 § Sokeiden avustusta, jota suoritetaan enintään tuhatviisisataa markkaa avustettavaa kohden, voidaan myöntää sokealle Suomen kansalaiselle, joka asuu maassa ja työskentelee itsensä elättämiseksi tai ammattitaitonsa kehittämiseksi. Avustus voidaan määrätä suoritettavaksi joko toimeentulon helpottamiseksi taikka sokean näkökyvyn palauttamiseksi ja parantamiseksi.

3 § Avustusta ei myönnetä sokealle:

- 1) joka ei ole täyttänyt kahdeksaatoista vuotta;
- 2) joka kuusikymmentä ikävuotta täytettyään on menettänyt näkökykynsä;
- 3) joka tahallaan on aiheuttanut sokeutensa;
- 4) joka kieltäytyy alistumasta lääkäriin hoitoon näkökykynsä parantamiseksi;
- 5) joka ei koeta kunniallisesti elättää itseään tai on vajonnut juoppouteen;
- 6) joka kärsii vapausrangaistusta tai on pakkotyössä;
- 7) joka on köyhäinhoidon täydessä huolenpidossa;
- 8) joka saa eläkettä valtiolta, kunnalta tai työnantajalta;
- 9) joka sokeuden perusteella saa tapaturmakorvausta; tai
- 10) jonka oma tai elatusvelvollisten sukulaisten taloudellinen asema on sellainen, ettei sokeiden avustusta hänelle katsota tarpeelliseksi.

4 § Avustuksen suorittaminen voidaan määrääjäksi tai kokonaan lakkauttaa sokealta:

- 1) joka päästäkseen osalliseksi sokeiden avustuksesta on hävittänyt tai salannut omaisuuttaan tai tulojaan;
- 2) jonka poliisi tai köyhäinhuoltoviranomaisen on todennut harjoittavan kerjuuta taikka irtolaisuuteen verrattavaa tai muuten paheellista elämäntapaa;
- 3) joka on laiminlyönyt itsensä tai perheensä elättämisen;
- 4) jonka olosuhteet muuten ovat niin muuttuneet, ettei hänelle 3 §:n mukaan olisi sokeiden avustusta myönnettävä.

5 § Sokeiden avustusta myönnetään kirjallisesta hakemuksesta, joka on osoitettava sosiaaliministeriölle ja jätettävä sen kunnan köyhäinhuoltoautokunnalle, jossa sokea oleskelee. Hakemukseen on liitettävä papin tai rekisteriviranomaisen

antama todistus sekä myös lääkärintodistus sokean näkökyvystä ynnä siitä, onko ja missä määrin mahdollista sitä parantaa lääkärihoidolla.

6 § Köyhäinhuoltolautakunnan tulee hankkia hakemuksen johdosta tarpeelliset selvitykset sekä lähettää asiakirjat omine lausuntoineen sosiaaliministeriölle, joka ratkaisee asian sekä antaa sokeiden avustuksen saajalle avustuspäätöksen. Päätös lähetetään virkateitse asianomaiselle köyhäinhuoltolautakunnalle sen toimesta hakijalle annettavaksi.

7 § Köyhäinhuoltolautakunnan tulee valvoa piirissään oleskelevien sokeiden avustusta nauttivien henkilöiden ansiotoimintaa ja elämäntapaa sekä olosuhteiden muutoksia. Jos ilmaantuu seikkoja, jotka vaikuttavat, ettei jollekulle, jolle sokeiden avustusta on myönnetty, enää olisi sanottua avustusta suoritettava, tulee lautakunnan ilmoittaa tästä sosiaaliministeriölle, joka, hankittuaan asiasta selvityksen, päättää avustuksen pidättämisestä tai peruuttamisesta. Sosiaaliministeriö voi, jos asia sitä vaatii, myös väliaikaisesti heti määrätä, että avustuksen suorittaminen on toistaiseksi keskeytettävä. Poliisiviranomaisten tulee myös 4 §:n ja 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa tehdä asiasta ilmoitus sosiaaliministeriölle.

8 § Avustus suoritetaan vuosineljänneksittäin kunkin neljänneksen viimeisen kuukauden alussa.

9 § Avustusta suoritetaan sen kuukauden alusta, jona anomus siitä on tehty, ei kuitenkaan aikaisemmin kuin siitä päivästä, jona sokeus on alkanut, ja se lakkaa sen kuukauden lopussa, jona sokea on kuollut tai päätös on tehty avustuksen pidättämisestä.

10 § Avustus maksetaan sen läänin lääninrahastosta, johon 5 §:n 1 momentissa mainittu kunta kuuluu. Avustuserää nostettaessa on esitettävä alkuperäinen avustuspäätös sekä köyhäinhuoltolautakunnan antama todistus siitä, että avustuksen saaja elää ja että hänen olosuhteissaan ei ole tapahtunut sellaista muutosta, joka estäisi avustuksen maksamisen. Avustuksen maksamisesta on tehtävä merkintä avustuspäätökseen, eikä avustusta saa suorittaa kenellekään muulle kuin sille, jonka hallussa alkuperäinen avustuspäätös on. Kun avustuksen saaja on kuollut, on avustuspäätös asianomaisen köyhäinhuoltolautakunnan välityksellä palautettava sosiaaliministeriöön.

11 § Avustus, joka on myönnetty käytettäväksi sokean näkökyvyn parantamiseksi lääkärin- tai laitoshoidolla, saadaan, sosiaaliministeriön harkinnan mukaisesti määrätä maksettavaksi muulla tavoin ja toisen viranomaisen välityksellä kuin mitä edellä on säädetty.

12 § Jos varsinaista avustuserää ei ole nostettu tämän kalenterivuoden kuluessa, säästyy se valtiolle.

13 § Sosiaaliministeriö on oikeutettu antamaan tämän päätöksen soveltamiseen tarvittavat tarkemmat määräykset.

Helsingissä 9 päivänä toukokuuta 1935

Emil Hynninen
sosiaaliministeri

Tuure Vikman
vanhempi hallitussihteeri

Joensuun yliopisto
Kasvatustieteellisiä julkaisuja
University of Joensuu
Publications in Education

1. Julkunen, Marja-Liisa. Luke-
maan oppiminen ja opettaminen.
1984. 199 s.
2. Huttunen, Eeva. Perheen ja päi-
vähoidon yhteistyö kasvatuksen
ja lapsen kehityksen tukijana.
1984. 246 s.
3. Helakorpi, Seppo. Ammattikoulu
sosiaalisena järjestelmänä. 1986.
218 s.
4. Maljojoki, Pentti. Nuorten kes-
kiasteen koulutuksen kysynnän
yhteydet alueellisiin kehitys-
eroihin Suomessa 1970- ja 1980-
luvun vaihteessa. 1986. 309 s.
5. Ihatsu, Markku. Vammaisten
oppilaiden sosiaalinen integraatio
peruskoulun ala-asteella. 1987.
309 s.
6. Julkunen, Kyösti. Situation-
and task-specific motivation in
foreign language learning and
teaching. 1989. 248 pp.
7. Niikko, Anneli. Päiväkotihen-
kilöstön täydennyskoulutus ja
päiväkotilasten sosioemotionaa-
liset taidot. 1988. 225 s.
8. Enkenberg, Jorma. Tietokoneen
koulukäyttö, ajattelu ja ajattelun
kehittyminen LOGO-ympäris-
tössä. 1989. 366 s.
9. Matilainen, Kaija. Kirjoitustaidon
kehittyminen neljän ensimmäisen
kouluvuoden aikana. 1989. 222
s.
10. Kotkaheimo, Liisa. Suomalaisen
aapisen viisi vuosisataa. Aapisten
sisältö ja tehtävät kansanope-
tuksessa. 1989. 350 s.
11. Ruoho, Kari. Zum Stellenswert
der Verbosensomotorik im Kon-
zept prophylaktischer Diagnostik
der Lernfähigkeit bei finnischen
Vorschulkindern im Alter von
sechs Jahren. 1990. 299 S.
12. Väisänen, Pertti. Merkityksiä vai
merkintöjä? Tutkimus opettajaksi
opiskelevien opiskelun yhteydessä
olevista tekijöistä. 1993. 346 s.
13. Jauhiainen, Heikki. Esikoulu-
lasten ajattelun kehittäminen.
Tietokoneen konkreettisten esi-
neiden ja kynä-paperi-tehtävien
käyttöön perustuvien mene-
telmien vertailu. 1993. 306 s.
14. Hilpelä, Jyrki, Ruoho, Kari,
Sarola, J.P. (toim.). Kasvatus ja
oikeudenmukaisuus. 1993. 234
s.
15. Eskelinen, Taru. Opotunti.
Opetusintention, mielekkäisyys ja
vastavuoroisuuden kokemukset
peruskoulun oppilaanohjaustun-
nilla. 1993. 257 s.

16. Perho, Kaija. Miten kirjoittaa venäjän aine: Ylioppilaskokelaisten venäjän kielen taidot ja kirjoitelmien taso. 1993. 374 s.
17. Mäkelä, Kaija. Tutkinnonuudistuksen jälkeinen aineenopettajankoulutus opiskelijoiden ja kouluttajien arvioimana. 1994. 250 s.
18. Nuutinen, Pirjo. Lapsesta subjektiksi. Tutkimus vallasta ja kasvatuksesta. 1994. 238 s.
19. Hiltunen, Raili. Peräkkäinen ja rinnakkainen informaation prosessointi K-ABC-testillä mitattuna sekä prosessointitapojen yhteydet koulumenestykseen peruskoulun ensimmäisellä luokalla. 1994. 297 s.
20. Kosunen, Tapio. Opettaja kirjoitetun opetus suunnitelman käyttäjänä ja kehittäjänä. 1994. 372 s.
21. Kantelinen, Ritva. Ruotsin kielen opiskelumotivaatio ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimus koti- ja laitostalousalan opiskelijoiden opiskelumotivaatiosta ja siihen yhteydessä olevista tekijöistä. 1995. 260 s.
22. Pitkäniemi, Harri. Kognitiivis-mediatiivisen paradigman soveltaminen opetusvaikutuksen tutkimuksessa: luokkahuoneprosessit, oppijatulkinnat ja oppiminen yhteiskunnallisen oppiaineen kontekstissa. 1995. 262 s.
23. Vienola, Vuokko. Systeemi-teoriaan pohjautuva kaksivuotinen työhönohjaajakoulutus - toimintatutkimuksellinen tapaus-tutkimus. 1995. 194 s.
24. Niiranen, Pirkko. Arka lapsi päiväkodin vertaisryhmässä. 1995. 279 s.
25. Pinola, Timo. Muutto, muutos ja sopeutuminen - perheen näkökulma läänin sisäiseen muuttoon. 1995. 178 s.
26. Peltomäki, Eila. Sosiaalialan ammattikorkeakoulun opiskelijoiden oppimiskokemusten kehittyminen henkilökohtaisessa ohjausprosessissa. 1996. 301 s.
27. Balcytiene, Aukse. Using Hypertext to Read and Reason. 1996. 150 pp.
28. Härkönen, Ulla. Naiskasvattajien käsityksiä tyttöjen ja poikien työn tekemisestä sekä äitien ja isien työkasvatuksesta. 1996. 337 s.
29. Pitkänen, Pirkko. Das "Know-how" des guten Lebens als Wertentscheidungskompetenz im Sinne Platons und unsere aktuellen Bedürfnisse für Wertentscheidungen. 1996. 95 s.
30. Järvelä, Sanna. Cognitive apprenticeship model in a complex technology-based learning environment: Socioemotional processes in learning interaction. 1996. 159 pp.
31. Räisänen, Terttu. Luokanopettajan työn kokeminen ja työorientaatio. 1996. 191 s.
32. Ahonen, Kari. Ala-asteen oppilaat musiikin rakenteellisen tiedon käsitteijöinä. 1996. 284 s.
33. Repo, Sisko. Matematiikkaa tietokoneella. Derivaatan käsitteen konstruointi symbolisen laskennan ohjelman avulla. 1996. 206 s.

34. Häkkinen, Päivi. Design, Take into Use and Effects of Computer - Based Learning Environments - Designer's, Teacher's and Student's Interpretation. 1996. 231 pp.
35. Alanko, Anna-Liisa. Kotiveräjältä maailman turuille. Kansalliset kasvatusaatteet Immi Hellénin runoissa. 1997. 188 s.
36. Patrikainen, Risto. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa. 1997. 287 s.
37. Mäntynen, Pirkko. Pikkulasten leikin edellytykset päiväkodissa. 1997. 240 s.
38. Ikonen, Risto. Åbo-tidningar 1771-1808 ja kasvattava yhteiskunta. Kasvatuksen maailma kustavilaisen kauden turkulais-lehdissä. 1997. 410 s.
39. Kerola, Kyllikki. Strukturoitu opetus autistisesti käyttäytyvien lasten perheperustaisessa varhaiskuntoutuksessa. Akiva-projektin alkuvaiheet ja kolmen vuoden seuranta. 1997. 220 s.
40. Happonen, Heikki. Fyysisten erityisopetusympäristöjen historiallinen, typologinen ja arvioitu tila Suomessa. 1998. 255 s.
41. Kosonen, Kimmo. What Makes on Education Project Work? Conditions for Successful Functioning of an Indian Primary-level Programme of Nonformal Education. 1998. 357 pp.
42. Puhakka, Helena. Naisten elämäntulkku nuoruudesta aikuisuuteen - koulutuksen merkitys elämäntulkussa. 1998. 219 s.
43. Savolainen, Katri. Kieli ja sen käyttäjä äidinkielen oppikirjasarjan tuottamana. 1998, 201 s.
44. Pöllänen, Sinikka. Työvaltaisella erityislinjalla opiskelleiden ammatillinen ura ja elämäntulkku. 1998. 265 s.
45. Ahonen-Eerikäinen, Heidi. "Musiikillinen dialogi" ja muita musiikkiterapeuttien työskentelytapoja ja lasten musiikkiterapian muotoja. 1998. 354 s.
46. Mäkinen, Laila. Oppilaan itseohjautuvuus ja sitä edistävä ohjaus peruskoulun yläasteelle siirtymisen vaiheessa. 1998. 256 s.
47. Tuominen, Vesa. "Käy hehkuvien rinnoin, mielin puhtahin..." Kansanopistohankkeet Pohjois-Karjalassa vuosina 1890-1934. 1999. 320 s.
48. Siekkinen, Martti. Childcare Arrangements and Children's Daily Activities in Belgium and Finland. 1999. 201 pp.
49. Huusko, Jyrki. Opettajayhteisö koulun omaleimaisten vahvuksien hahmottajana, käyttäjänä ja kehittäjänä. 1999. 330 s.
50. Pietarinen, Janne. Peruskoulun yläasteelle siirtyminen ja siellä opiskelu oppilaiden kokemana. 1999. 301 s.
51. Meriläinen, Matti. Täydennyskoulutuksen merkitys luokanopettajan ammatilliselle kehitykselle. 1999. 409 s.
52. Silkelä, Raimo. Persoonallisesti merkittävät oppimiskokemukset. Tutkimus luokanopettajiksi opiskelevien oppimiskokemuksista. 1999. 211 s.

53. Kasurinen, Helena. Personal Future Orientation: Plans, Attitudes and Control Beliefs of Adolescents Living in Joensuu, Finland and Petrozavodsk, Russia in 1990s. 1999. 200 pp.
54. Kankkunen, Markku. Opite- tujen käsitteiden merkityksen ymmärtäminen sekä ajattelun rakenteiden analyysi käsittekartta- menetelmän avulla. 1999. 270 s.
55. Airola, Anneli. Towards Inter- nationalisation. English Oral Proficiency in BBA Studies at North Karelia Polytechnic. 2000. 163 pp.
56. Desta Dolisso, Daniel. Attitudes Toward Disability and the Role of Community Based Rehabil- itation Programs in Ethiopia. 2000. 117 pp.
57. Mikkonen, Anu. Nuorten tulevaisuuskuvat ja tulevaisuus- kasvatusta. 2000. 253 s.
58. Anttila, Mikko. Luokanopettaja- opiskelijoiden pianonsoiton opis- kelumotivaatio ja soittotuntien tunneilmapiiri Joensuussa, Jyvä- skylässä ja Petroskoissa. 2000. 177 s.
59. Viiri, Jouni. Vuorovesi-ilmiön selityksen opetuksellinen rekons- truktio. 2000. 206 s.
60. Havu, Sari. Changes in Children's Conceptions through Social Inter- action in Pre-school Science Education. 2000. 237 pp.
61. Kuula, Ritva. Syrjäytymisvaarassa oleva nuori koulun paineessa. Koulu ja nuorten syrjäytyminen. 2000. 202 s.
62. Elsinen, Raija. "Kielitaito – väylä Suomen ulkopuoliseen maail- maan." Yliopisto-opiskelijoiden vieraiden kielten oppimiseen liittyviä käsityksiä kielikes- kusopettajan tulkitsemana. 2000. 204 s.
63. Karjalainen, Raija. Tekstinym- märtämisen kehittyminen ja kehittäminen peruskoulun ala- asteella. 2000. 167 s.
64. Kochung, Edwards Joash. Sup- port Based Screening Procedure for Preschool in Kenya. 2000. 163 pp.
65. Wilska-Pekonen, Ilona. Opetta- jien ammatillinen kehittyminen ympäristökasvattajina kokemuk- sellisen oppimisen näkökulmasta. 2001. 327 s.
66. Vulkko, Eija. Opettajayhteisön kokema päätöksenteko koulu- organisaatiossa. 2001. 163 s.
67. Miettinen, Maarit. "Kun pit- tää olla vastaanottamassa sitä kansainvälistymistä": pohjois- karjalaisten luokanopettajien käsitykset monikulttuurisuus- kasvatuksesta. 2001. 176 s.
68. Pitkänen, Raimo. Lyhytkestoiset tehtävät luokan ulkopuolisessa ympäristökasvatuksessa. 2001. 195 s.
69. Savolainen, Hannu. Explaining Mechanism of Educational Career Choice. 2001. 196 pp.
70. Lehtelä, Pirjo-Liisa. Seitsemäs- luokkalaisten metakognitiot aineen rakenteen oppimis- ja opiskeluprosessissa. 2001. 193 s.

71. Lappalainen, Kristiina. Yläasteelta eteenpäin – oppilaiden erityisen tuen tarve peruskoulun päättövaiheessa ja toisen asteen koulutuksessa. 2001. 182 s.
72. Uosukainen, Leena. Promotion of the Good Life: Development of a Curriculum for Public Health Nurses. 2002. 133 pp.
73. Ihatsu, Anna-Marja. Making Sense of Contemporary American Craft. 2002. 267 pp.
74. Äänismaa, Pirjo. Ympäristökasvatusta kehittämässä kotitalousopettajien koulutuksessa. Kestävän kehityksen mukaisen asumisen ajattelu- ja toimintamallin kehittämistä toimintatutkimuksen avulla vuosina 1995–1998. 2002. 394 s.
75. Penttinen, Marjatta. Needs for Teaching and Learning English in BBA Studies as Perceived by Students, Teachers and Companies. 2002. 235 pp.
76. Kassaye Gebre, Woube. Analysis of Culture for Planning Curriculum: The Case of Songs Produced in the Three Main Languages of Ethiopia (Amharic, Oromigna and Tirigna). 2002. 174 pp.
77. Lindfors, Eila. Tekstiilituotteen teknologiset ominaisuudet. Tekstiilituotteen käyttö- ja hoito-ominaisuuksien tarkastelu kuluttajan näkökulmasta. 2002. 165 s.
78. Kauppila, Juha. Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkin-toja koulutuksen merkityksestä elämäntien rakentajana. 2002. 241 s.
79. Heinonen, Asko. Itseohjattu ja tutkiva opiskelu teknologiakasvatuksessa. Luokanopettajankoulutuksen teknologian kurssin kehittämistutkimus. 2002. 201 s.
80. Raippa, Ritva. Punkin kaksi vuosikymmentä. Etnografiaa ja punkkareiden elämäkertoja. 2002. 261 s.
81. Roshanaei, Mehrnaz. Changing Conception of Sources of Memory Performance. 2002. 121 pp.
82. Puhakka, Jorma. Esi- ja alkuopetuksen kehittäminen Suomessa vuosina 1968–2000. Aikalaisvai-kuttajien selontekoja tapahtu-mista ja niihin vaikuttaneista seikoista. 2002. 214 s.
83. Väisänen, Pentti. Työssäoppi-minen ammatillisissa peruso-pinnoissa. Ammatillinen osaa-minen, työelämän kvalifikaatiot ja itseohjautuvuus opiskelijoiden itsensä arvioimina. 2003. 197 s.
84. Hotulainen, Risto. Does the Cream Always Rise to the Top? Correlations between Pre-School Academic Giftedness and Perceptions of Self, Academic Performance and Career Goals, after Nine years of Finnish Comprehen-sive School. 2003. 230 pp.
85. Herranen, Jatta. Ammattikorkea-koulu diskursiivisena tilana. Järjestystä, konflikteja ja kaaosta. 2003. 218 s.

86. Koskela, Hannu. Opiskelijoiden haasteellisuudesta ammattiopintoihin sitoutumisen substanssiteoriaan. Grounded theory-menetelmän soveltaminen ammattioppilaitoksen opettajien kuvauksiin opettavistaan. 2003. 355 s.
87. Mäntylä, Elina. Kuudesluokalaisen oppilaan reflektio ja metakognitio itseohjautuvuusvalmiutta harjoittavassa opiskeluprojektissa. 2003. 209 s.
88. Oksanen, Raila. Laadun määrittely perusopetusta koskevassa kunnallisessa päätöksenteossa. 2003. 273 s.
89. Aaltonen, Katri. Pedagogisen ajattelun ja toiminnan suhde. Opetustaan integroivan opettajan tietoperusta lähihoitajakoulutuksessa. 2003. 274 s.
90. Kröger, Tarja. Käsitön verkko-oppimateriaalien moninaisuus "Käspaikka"-verkkosivustossa. 2003. 321 s.
91. Onnismaa, Jussi. Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja ohjausasian-tuntijuuden muutos. 2003. 293 s.
92. Juutilainen, Päivi-Katriina. Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskustelun rakentumisesta prosessina. 2003. 276 s.
93. Haring, Minna. Esi- ja alkuopettajien pedagogisen ajattelun kohtaaminen. 2003. 246 s.
94. Asikainen, Sanna. Prosessidraaman kehittäminen museossa. 2003. 187 s.
95. Sormunen, Kari. Seitsemäsluokkalaisten episteemiset näkemykset luonnontieteiden opiskelun yhteydessä. 2004. 397 s.
96. Kärkkäinen, Sirpa. Biologiaa oppimassa. Vee-heuristiikka ja käsitekartat kahdeksaluokkalaisten talviprojektissa. 2004. 185 s.
97. Auranen, Johanna. Tervanjuontia ja ruusuilla tanssia – metaforatutkimus kasvatustyöstä kuntaorganisaation osana. 2004. 202 s.
98. Salmio, Kaija. Esimerkkejä peruskoulun valtakunnallisista arviointihankkeista kestävän kehityksen didaktiikan näkökulmasta. 2004. 390 s.
99. Ahoranta, Vuokko. Oppimisen laatu peruskoulun vuosiluokilla 4–6 yleisdidaktiikan näkökulmasta käsitekarttojen ja Vee-heuristiikkojen avulla tutkittuna. 2004. 256 s.
100. Auvinen, Pekka. Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992–2010. 2004. 416 s.
101. Kadijevich, Djordje. Improving mathematics education: neglected topics and further research directions. 2004. 168 pp.
102. Martikainen, Timo. Inhimillinen tekijä. Opettaja eettisenä ajattelijana ja toimijana. 2005. 338 s.
103. Makkonen, Heli. Yhteistoiminnallisuus tavoitteena ja voimavarana. Esiopetusikäisten lasten vertaistyöskentely avoimessa tehtävässä tietokoneella. 2005. 284 s.

104. Lindeberg, Anna-Mari. Millainen laulaja olen. Opettajaksi opiskelevan vokaalinen minäkuva. 2005. 163 s.
105. Keinonen, Tuula. Primary school teacher students' views of science education. 2005. 208 pp.
106. Mikkonen, Irma. Clinical learning as experienced by nursing students in their critical incidents. 2005. 241 pp.
107. Väisänen, Jaakko. Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960- ja 1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. 2005. 240 s.
108. Kettunen, Helka. Ohjattuna oppimaan – harjaantumisloukan oppilaiden orastavan kirjoitustaidon tukeminen kognitiivisia toimintoja kehittämällä. 2005. 296 s.
109. Riikonen, Liisa. ”Kuran ja kuoleman keskelle sinne sinisten vuorten alle.” Sairaanhoidajan ammattitaito poikkeusoloissa ja vieraassa kulttuurissa. 2005. 180 s.
110. Eskelinen, Pasi. Luokanopettaja-opiskelijoiden tieto- ja oppimiskäsityksen muuttuminen kollaboratiivisessa desing-prosessissa. 2005. 205 s.
111. Virmajoki-Tyrväinen, Marja. Bright Start -ohjelman soveltaminen dysfaattisille lapsille. Tapaustutkimus neljän oppilaan kognitiivis-sosiaalisten taitojen oppimisen ja opettajan ohjauksen muuttumisesta yhden lukuvuoden aikana. 2005. 222 s.